NIALL FERGUSON

COLOSSUS

AMERİKAN İMPARATORLUĞU'NUN YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ

ÇEVİRİ: OĞUZ SATIR

Kronik

"Dünyanın en etkili 100 insanından biri" *Time Magazine*

"Yetenekli bir tartışmacı. Büyük sorulara zengin bir tarihsel bilgi birikimiyle yaklaşıyor" *Independent*

"*Colossus*'ta, kışkırtıcı bir argümanla beraber kısa bir tarih anlatısı sunarak müthiş analiz gücünü 'Amerikan İmparatorluğu'na yöneltiyor... Amerikan İmparatorluğu'nun hem hayranlarının hem de eleştirmenlerinin varsayımlarını sarsacağı kesin –böyle bir şeyin var olduğunu reddedenler de dâhil" Max Boot, *The Savage Wars of Peace: Small Wars and the Rise of American Power* kitabının yazarı

"Aydınlatıcı, eğlenceli ve çoğunlukla da tartışmalı" *The Times*

"Niall Ferguson, Amerikan İmparatorluğu'nun var olduğunu ve dünyanın bundan büyük ölçüde yararlandığını bir öncül olarak kabul ediyor. Onun bakış açısına katılmayanlar bile *Colossus*'u büyük bir coşku ve tarihî genişlikle yazılmış son derece malumatlı ve faydalı bir kitap olarak bulacaklar" William Roger Louis, *The British Empire in the Middle East, 1945–1951* kitabının yazarı

"*Colossus*'un her sayfası kışkırtıcı. Niall Ferguson, yabancıların Amerika hakkında sorduğu ve Amerikalıların kendileri hakkında sormaları gereken her soruya deneysel cevaplar veriyor" Ernest May, *Strange Victory: Hitler's Conquest of France and Imperial Democracy* kitabının yazarı

"Meydan okuyucu ve kışkırtıcı" *Mail on Sunday*

"Niall Ferguson, olağanüstü bir ürünü; açık, akıcı bir üslup ve ekonomik analizi politik analizle harmanlama konusunda çok nadir görülen bir yetenekle birleştiriyor" *Economist*

COLOSSUS
Amerikan İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Düşüşü

—

NIALL FERGUSON

KRONİK KİTAP: 505
Dünya Tarihi Dizisi: 39

YAYINYÖNETMENİ
Adem Koçal

EDİTÖR
M. Murtaza Özeren

ÇEVİRİ
Oğuz Satır

DÜZELTİ
Ömer Ayhan

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Mayıs 2024, İstanbul

ISBN
978-625-6989-41-2

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. No:8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
© Niall Ferguson, 2005, New York, "Colossus: The Rise and Fall of American Empire" özgün adıyla Penguin Books tarafından yayımlanan, telif hakları Wylie Agency aracılığıyla alınan bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik Yayıncılık A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz.

NIALL
FERGUSON

COLOSSUS

AMERİKAN İMPARATORLUĞU'NUN YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ

ÇEVİRİ: OĞUZ SATIR

Kronik

Niall Ferguson

Niall Ferguson, dünyanın en ünlü tarihçilerinden biridir. *Civilization, The Great Degeneration, Kissinger, 1923-1968: The Idealist ve The Ascent of Money* dâhil olmak üzere on altı kitabın yazarıdır. Stanford Üniversitesi'ndeki Hoover Enstitüsü'nde Milbank Ailesi Kıdemli Üyesi ve Greenmantle LLC'nin genel direktörüdür. Birçok ödülü arasında En İyi Belgesel dalında Uluslararası Emmy Ödülü (2009), Benjamin Franklin Kamu Hizmeti Ödülü (2010) ve Dış İlişkiler Konseyi Arthur Ross Kitap Ödülü (2016) bulunmaktadır. Yayınevimizden *Rothschild Hanedanı* (2023) ve *Kıyamet* (2023) adlı kitapları yayımlanmıştır.

Oğuz Satır

1991 yılında Eskişehir'de doğdu. Lisansını Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde; yüksek lisansını ise İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamladı. Halen Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmakta ve yine aynı üniversitede Yakınçağ Tarihi alanında doktorasını yapmaktadır. Yayınevimizden çıkan Niall Ferguson'ın *Kıyamet* adlı kitabıyla T. E. Lawrence'ın *Çölde İsyan* başlıklı hatıratının da çevirmenidir.

İçindekiler

Önsöz 11
Giriş 35

KISIM I: YÜKSELİŞ

1. AMERİKAN İMPARATORLUĞU'NUN SINIRLARI 71
2. ANTİ-EMPERYALİZMİN EMPERYALİZMİ 103
3. ÇATIŞMALARIN UYGARLIĞI 149
4. GÖRKEMLİ ÇOK TARAFLILIK 177

KISIM II: DÜŞÜŞ?

5. LİBERAL İMPARATORLUK MEVZUSU 215
6. EVE DÖNMEK VEYA İKİYÜZLÜLÜĞÜ ÖRGÜTLEMEK 249
7. "GÖÇMEN İMPARATORLUĞU": BİZANS İLE BRÜKSEL ARASINDA AVRUPA 277
8. KAPALI KAPILAR 311

Sonuç: Eve Dönüş 343
İstatistiksel Ek 361
Teşekkür 363
Kaynakça 367
Dizin 385

John ve Diana Herzog için

Eski Avrupa, elinden geldiğince sırtını bize dayamak ve rahiplerle kralların sofu ayakları altından bizim yanımıza kaymak zorunda kalacak. Öyle bir *colossus* olacağız.

THOMAS JEFFERSON, 1816

... güç benim felaketimdir,
Ve bütün sefaletimin kaynağı;
O kadar çok ve o kadar büyük ki, her biri ayrı
Ağlamak için bir hayat isterdi, ama hepsinden önemlisi,
Ey körlük, en çok senden şikâyetçiyim!
Düşmanlar arasında kör, o ki zincirlerden beter,
Zindan, dilencilik ya da ihtiyarlık!

MİLTON, *Samson Agonistes*

Önsöz

> Başkan'ın yaveri, benim gibi adamların "gerçekliğe dayalı topluluk dediğimiz topluluk içerisinde" yaşadığını söyledi ve bunu "çözümlerin, sizin fark edilebilir gerçeklikle ilgili makul incelemelerinizden çıktığına inanan" insanlar olarak tanımladı. Başımı salladım ve aydınlanma ilkeleriyle ampirizm hakkında bir şeyler mırıldanmaya başladım. Sözümü kesti. "Artık dünya gerçekten bu şekilde dönmüyor," diye devam etti. "Artık bir imparatorluğuz ve harekete geçtiğimizde kendi gerçekliğimizi yaratıyoruz. Ve siz o gerçekliği —makul bir şekilde yapacağınız gibi— incelerken biz de tekrar harekete geçeceğiz, sizin de inceleyebileceğiniz başka yeni gerçeklikler yaratacağız ve işler böyle çözülecek. Biz tarihin aktörleriyiz... ve sizin, hepinizin, yaptıklarımızı incelemekten başka yapabileceğiniz bir şey yok."
>
> RON SUSKIND, Başkan Bush'un "başdanışmanlarından" birini alıntılıyor[1]

> "Tarih," dedi, omuzlarını silkerek, ellerini ceplerinden çıkardı, kollarını uzattı ve vücut diliyle çok uzaklarda olduğunu ima etti. "Bilemeyeceğiz. Hepimiz ölmüş olacağız."
>
> BOB WOODWARD, Başkan Bush'u alıntılıyor[2]

Bu kitabı, ABD'nin bugün dünyadaki rolünün, geçmiş imparatorluklarla karşılaştırılarak daha iyi anlaşılabileceği inancıyla yazmaya koyuldum. Etkin bir azınlık (yukarıdaki ilk epigrafın onayladığı gibi) o kadar çekingen olmasa da, çoğu Amerikalı'nın imparatorluk kelimesini ülkeleri için kullanmaktan rahatsız olduğunu yeterince iyi anlamıştım. Ancak *Colossus*'un[3] ilk baskısı yayımlanana kadar tam olarak anlamadığım şey,

1 Ron Suskind, "Without a Doubt," *New York Times Magazine*, 17 Ekim, 2004.

2 Woodward, *Plan of Attack*, s. 443.

3 *Colossus*, Yunan tarihçi Heredot'un Mısır'daki tapınaklarda yer alan büyük heykeller için kullanılan Yunanca *kolossos* kelimesinin Latince halidir. Ayrıca MÖ 292-280 yılları arasında inşa edilip yaklaşık elli yıl boyunca Rodos liman girişinde kalmış, antik dönemde dünyanın yedi harikasından biri sayılan güneş tanrısı Helios'un devasa bronz heykelinin (Türkçede "Rodos Heykeli" şeklinde adlandırılmıştır) orijinali adı da yine *Colossus*'tur. Türkçeye sözlük karşılığı olarak dev, devasa, dev heykel, büyük abide vs. gibi çevrilebilecek *colossus* kelimesi

ulusal bir prensip olarak "emperyal inkâr"ın kesin doğasıydı. Amerikan liberalleri arasında ABD'nin bir imparatorluk olduğunu söylemenin —bu gerçeklikten hayıflanmak şartıyla— kabul edilebilir olduğunu keşfetmiştim. Ayrıca, muhafazakârlar arasında —emperyal olarak tanımlamamanız şartıyla— Amerikan gücünün potansiyel olarak yararlı olduğunu söylemek de mümkündür. ABD'nin bir imparatorluk olduğunu *ve* bunun tamamen kötü olmayabileceğini söylemek yasaktır. *Colossus* bunu yapmak için yola çıktı ve böylece hem muhafazakâr hem de liberal eleştirmenleri kızdırmayı başardı. Muhafazakârlar, ABD'nin hâlihazırda bir imparatorluk olduğu ve aslında her zaman bir imparatorluk olageldiği yönündeki iddiamı reddetti. Liberaller, Amerikan İmparatorluğu'nun hem olumlu hem de olumsuz niteliklere sahip olabileceği yönündeki iddiam karşısında dehşete düştüler.

Gilbert ve Sullivan'ın *Iolanthe*'sinde olduğu gibi, bugün ABD'de de "Dünyaya canlı doğan her erkek ve her kızın / Ya biraz Liberal, / Ya da biraz Muhafazakâr olması beklenir!" Ama korkarım ki bu kitap ikisi de değil. Buyurun, basit haliyle söylediği şey şu:

1. ABD'nin bilinçli olmasa da işlevsel olarak her zaman bir imparatorluk olduğu;
2. Öz-bilinçli bir Amerikan emperyalizminin mevcut alternatiflere tercih edilebileceği,
3. Ancak mali, insani ve kültürel kısıtlamaların bu tür bir öz-bilinci pek olası kılmadığı.
4. Bu nedenle Amerikan imparatorluğu, varlığını sürdürdüğü sürece, bir şekilde işlevsiz bir varlık olarak kalacaktır.

Dolayısıyla *Colossus*'ta Amerikan İmparatorluğu'nun varlığı iki yönlüdür: Birincisi, işlevsel varlığı; ikincisi, öz-bilinçli bir Amerikan emperyalizminin potansiyel avantajları. Öz-bilinçli emperyalizm derken, lütfen dikkat edin, asla Birleşik Devletler'in kendisini utanmadan bir imparatorluk ve başkanını da bir imparator olarak ilan etmesi gerektiğini kastetmedim; ayrıca böyle bir düşüncenin de zaten canı cehenneme. Sadece Amerikalıların bugün sahip oldukları gücün emperyal özelliklerinin farkına varmaları ve mümkünse geçmiş imparatorlukların başarı ve başarısızlıklarından ders

elinizdeki kitapta "Amerikan İmparatorluğu"nu tarif etmek için tercih edildiğinden kitabın adını orijinal hali olan *Colossus* şeklinde bırakmayı uygun gördüm. Metinde de yazarın ABD'yi nitelemek için kullandığı *colossus* tabirini olduğu gibi bıraktım. Zira yazar, *colossus* tabiriyle Amerika'nın bir ulus veya devlet olarak diğer devletlere nazaran devasa yapısına atıf yaptığından mezkur kelimenin sözlük karşılıklarını kullanmak anlam kaybına yol açacaktı. Bu nedenle *colossus* kelimesi, "Amerikan Devi" olarak ele alınmalıdır.(ç.n)

çıkarmaları gerektiğini kastediyorum. ABD'nin dış ilişkilerinde tamamen kendine özgü bir vaziyetin olduğu kurgusunu sürdürmek artık mantıklı değil. Bugün Amerika'nın karşılaştığı ikilemler, Kurucu Babaların karşılaştıklarından çok Sezarların karşılaştıklarına benzerdir.[4]

Ancak kitap aynı zamanda "inkâr içindeki bir imparatorluk" olmanın ciddi tehlikelerini de açıkça ortaya koyuyor. Amerikalılar ülkelerinin dünyada oynadığı emperyal rolden tamamen habersiz değiller. Ne var ki bundan hoşlanmıyorlar. Kansaslı bir çiftçi 2003 yılında İngiliz yazar Timothy Garton Ash'e "Bence dünya işlerine çok fazla müdahil olmaya çalışıyoruz," demişti, "... Romalıların yaptığı gibi."[5] Amerikalı politikacılar bu tür tedirginlik duygularına kategorik bir güvence ile karşılık veriyor: Örneğin 13 Nisan 2004'te, "Biz emperyal bir güç değiliz" demişti Başkan George W. Bush, "Biz özgürleştirici bir gücüz."[6]

Burada ortadan kaldırılması gereken tüm yanlış anlamalar arasında belki de en bariz olanı şudur: Amerikalılar sırf imparatorluk "olmadıklarını" söyledikleri için Amerikan emperyalizmi diye bir şey olamaz. Ben bu satırları yazarken, Amerikan birlikleri Afganistan ve Irak gibi iki uzak ülkede ABD tarafından zorla kurulan hükümetleri savunmakla meşgul. Muhtemelen bir süre daha oralarda kalacaklar; Başkan Bush'un Demokrat rakibi John Kerry bile geçen yılki başkanlık tartışmalarının ilkinde, seçilmesi hâlinde ancak "altı ay içinde askerleri çekmeye *başlayacağını*" ima etti.[7] Ancak Irak, tarihteki tüm büyük dünya imparatorlukları gibi, geniş ve değişken bir stratejik sınır boyunca askerî hâkimiyetten çok daha fazlasını hedefleyen bir Amerikan İmparatorluğu'nun sadece ön cephesidir.[8] İmparatorluk aynı zamanda bu sınır içinde (ve bazen de dışında) ekonomik, kültürel ve siyasi hâkimiyet anlamına gelir. 6 Kasım 2003'te, Ulusal Demokrasi Vakfı'nın yirminci yıldönümü münasebetiyle yaptığı konuşmada Başkan Bush, tüm Wilsoncu diline rağmen, tüm büyük imparatorlukların bir özelliği olan evrensel uygarlaştırma misyonunu güçlü bir şekilde ima eden bir Amerikan dış politikası vizyonu ortaya koydu:

4 John Lewis Gaddis'in ABD'nin mevcut çıkmazını John Quincy Adams'a referansla yorumlaması semptomatiktir: Gaddis, *Surprise, Security, and the American Experience* (Cambridge, Mass., 2004).

5 Ash, *Free World*, s. 102.

6 Başkan Bush'un konuşma metni, *New York Times*, 13 Nisan 2004.

7 Vurgu benim; ilk başkanlık münazarası, 30 Eylül 2004, FDCH E-Media'dan alınan metin. Ayr. bkz. David M. Halbfinger ve David E. Sanger, "Bush and Kerry Clash Over Iraq and a Timetable," *New York Times*, 7 Eylül 2004.

8 Hudutların imparatorluklar tarihindeki önemi hakkında bkz. Maier, *Among Empires*.

> ABD, Ortadoğu'da yeni bir politika, ileri bir özgürlük stratejisi benimsemiştir... Ortadoğu'nun kalbinde özgür bir Irak'ın kurulması global demokratik devrimde bir dönüm noktası olacaktır... Özgürlüğün ilerletilmesi zamanımızın çağrısıdır; ülkemizin dileğidir... Özgürlüğün doğanın tasarımı olduğuna inanıyoruz; özgürlüğün tarihin yönü olduğuna inanıyoruz. İnsani tatmin ve mükemmelliğin özgürlüğün sorumlu bir şekilde kullanılmasından geçtiğine inanıyoruz. Ve özgürlüğün —değer verdiğimiz özgürlüğün—sadece bizim için değil, tüm insanlığın hakkı ve ehliyeti olduğuna inanıyoruz.[9]

Geçtiğimiz Eylül ayında [2004] Cumhuriyetçi Parti kongresinde yaptığı konuşmada bu mesihçi inancı yeniden dile getirmişti:

> Amerika'nın hikâyesi, genişleyen özgürlüğün hikâyesidir: Sürekli genişleyen bir çember, daha uzağa ulaşmak ve daha fazlasını kapsamak için devamlı büyür. Ulusumuzun kuruluş taahhüdü hâlâ en derin taahhüdümüzdür: Dünyamızda ve burada, evimizde özgürlüğün sınırlarını genişleteceğiz... Geniş Ortadoğu coğrafyasında özgürlüğü geliştirmek için çalışıyoruz çünkü özgürlük geleceğe umut ve hepimizin istediği barışı getirecektir... Özgürlük yürüyüşte. Özgürlüğün dönüştürücü gücüne inanıyorum: Amerikan gücünün en akıllıca kullanımı özgürlüğü ilerletmektir.[10]

Aynı ayın ilerleyen günlerinde, ilk başkanlık münazarasında bunlara çok benzer cümleler kuracaktı.[11]

Amerikalıların çoğunluğu için, global demokratikleşmenin amaçları ile Amerikan askerî gücünün araçları arasında bir çelişki yok gibi görünüyor. Başkanları tarafından tanımlandığı şekliyle, ABD'nin demokratikleştirme misyonu hem fedakârca hem de (genellikle varsayıldığı gibi) yabancı halklara kendi yönetim anlayışlarını empoze etmeyi amaçlayan geçmiş imparatorlukların hırslarından farklıdır. Buradaki zorluk, Başkan Bush'un evrensel bir arzu olarak özgürlük idealinin Viktorya döneminin "uygarlık" idealine oldukça benzemesidir. "Özgürlük", yakından bakıldığında, Amerikan demokrasi ve kapitalizm modeli anlamına gelmektedir;

9 Başkan'ın Ulusal Demokrasi Vakfi'nın Yirminci Yıldönümünde Yaptığı Konuşma, 6 Kasım 2003; http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/11/20031106-2.html.

10 Başkan Bush'un Cumhuriyetçi Parti Kurultayı'nda yaptığı konuşma, *New York Times*, 2 Eylül 2004.

11 "Dünya çapında bir özgürlük stratejisi izliyoruz..."; ilk başkanlık münazarası, 30 Eylül 2004.

Amerikalılar "ulus inşası"ndan söz ettiklerinde aslında "devlet çoğaltımı"nı kastetmektedirler, yani kendilerininkiyle aynı olmasa da temelde benzer siyasi ve ekonomik kurumlar inşa etmek istemektedirler.[12] Doğrudan doğruya yönetmeye talip olmayabilirler, fakat başkalarının kendilerini Amerikan tarzında yönetmesini arzulamaktadırlar.

Yine de "özgürlüğü" dayatma eylemi aynı zamanda onu altüst etmektedir. Viktoryenlerin Maxim makineli tüfeğiyle "uygarlığı" yayarken ikiyüzlü görünmeleri gibi, Felluce'yi Abrams tankıyla demokratikleştirmek isteyenlerde de şüpheli bir şeyler var. Başkan Bush'un fetih ve özgürleştirme arasında yaptığı ayrım, 1900'lerin başlarında İngiltere'nin çok uzaklardaki lejyonlarını özgürleştirme aracıları olarak gören liberal emperyalistlere (en azından Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Ortadoğu'da) çok tanıdık gelecektir. Amerikalı yetkililerin egemenliği bir an önce herhangi bir Irak hükümetine devretme konusundaki sabırsızlığı da o eski kuşağa aynı derecede tanıdık gelecektir. İngiliz sivil idarecileri ve askerî güçlerine, mali konular ve askerî güvenliğin pratik kontrolünü bırakan sözde bağımsız yerli yöneticiler tarafından kurulan dolaylı yönetim, Asya, Afrika ve Ortadoğu'nun birçok yerinde İngiliz sömürge genişlemesi için tercih edilen modeldi. Irak'ın kendisi de 1920'lerde Haşimi hanedanı kurulduktan sonra dolaylı yönetimin bir örneği oldu. Bugünün can alıcı sorusu, ABD'nin kendi dolaylı yönetim versiyonunu başarıya ulaştıracak maddi ve manevi imkânlara sahip olup olmadığıdır. Tehlike, hem kendi özgürlükçü söylemlerini yerine getirmeye hem de "çocukları eve döndürmeye" hevesli Amerikalı politikacıların denizaşırı taahhütlerini zamanından önce hayata geçirme, kısacası sürekli dolaylı yönetim yerine erken dekolonizasyonu tercih etme eğiliminde yatmaktadır. Ne yazık ki tarih, bir imparatorluğun tarihindeki en zorlu zamanın genellikle imparatorluğun dağılma anı olduğunu göstermektedir, zira —ilan edilir edilmez—imparatorluk birliklerinin geri çekilmesi, rakip yerel elitler arasında yerli silahlı kuvvetlerin kontrolü için bir mücadele başlatır.

Ancak imparatorluk kavramının kendisi de bir anakronizm değil midir? Bazı eleştirmenler emperyalizmin on dokuzuncu yüzyılın sonlarında doruk noktasına ulaşan ve 1950'lerden bu yana feshedilmiş olan gizli bir tarihsel olgu olduğu itirazında bulunmuşlardır. L. Paul Bremer III, Haziran 2004'te Bağdat'tan ayrılırken *New York Times* "İmparatorluk Çağı artık geçti" diye ilan edecektir:

12 Bkz. Fukuyama, *State Building*.

> Irak tecrübesi göstermiştir ki... Amerika, emperyal gücünü gizlemediğinde, bir prokonsül bir "işgal gücüne" liderlik ettiğinde, kendisini çok çabuk savunulamaz bir konumda bulabilir. Bunun üç nedeni var: Yönetilen halkın böyle bir yönetim biçimini kabul etmemesi, dünyanın geri kalanının bunu kabul etmemesi ve hatta Amerikalıların bizatihi kendilerinin de bunu kabul etmemesidir.[13]

Colossus'un bir eleştirmeninin de belirttiği gibi, "milliyetçilik şimdi Viktorya döneminin en parlak günlerinde olduğundan çok daha güçlü bir kuvvettir."[14] Bir diğerine göre ise kitap, "İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana bağımsızlık hareketleri ile etnik ve dinî politikaların yarattığı tektonik değişimlerle hesaplaşmakta" başarısız olmuştur.[15] Gazetecilerin en sevdiği argümanlardan biri —belki de şaşırtıcı olmayan bir şekilde— modern medya gücünün imparatorlukların geçmişte olduğu gibi faaliyet göstermesini imkânsız hale getirdiğidir, zira yaptıkları yanlışlar öfkeli bir dünyaya çok hızlı bir şekilde yayınlanmaktadır.

Bu tür argümanlar hem geçmiş hem de bugün hakkında dokunaklı bir naifliğe ihanet etmektedir. Öncelikle, giriş bölümünde tartışmaya çalıştığım gibi imparatorluk, Viktorya çağının geçici bir durumu değildir. Aksine, imparatorlukların izi kayıtlı tarihin başına kadar sürülebilir; esasında çoğu tarih, imparatorlukların tarihidir, çünkü imparatorluklar kendi sözlerini ve eylemlerini kaydetme, çoğaltma ve aktarma konusunda çok iyilerdir. Tarihsel açıdan yeni olan ve daha geçici bir teşekkül olduğu kanıtlanabilecek olan aslında on dokuzuncu yüzyıla özgü ulus devlettir. İnsanlığın etnik heterojenliği ve huzursuz hareketliliği göz önüne alındığında, bu pek de şaşırtıcı değildir. Esasen, günümüzün en başarılı ulus devletlerinin çoğu hayata imparatorluk olarak başlamıştır; modern Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, daha önceki bir İngiliz emperyalizminin mirasçısı değilse nedir? İkinci olarak, 1945'te halkların global baharının ortasında imparatorluk çağının sona erdiği Rooseveltçi bir fantezidir. Aksine, İkinci Dünya Savaşı sadece üç müstakbel imparatorluğun —Alman, Japon ve İtalyan— eski Batı Avrupa imparatorlukları (diğerleri çok hızlı bir şekilde yenildiği için esas olarak İngilizler) ve iki yeni imparatorluk —Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri— arasındaki bir ittifak tarafından yenilgiye uğratılmasına tanık olmuştur. Soğuk Savaş,

13 Roger Cohen, "'Imperial America' Retreats from Iraq," *New York Times*, 4 Temmuz 2004.

14 Daniel Drezner, "Bestriding the World, Sort Of," *Wall Street Journal*, 17 Haziran 2004.

15 Michiko Kakutani, "Attention Deficit Disorder in a Most Peculiar Empire," *New York Times*, 21 Mayıs 2004.

aynı zamanda bir imparatorluklar çatışması niteliği de taşıyordu. Her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri, askerlerinin konuşlandırıldığı ve başka ülkelere yayılan bir imparatorluktan ziyade hegemon (ittifak lideri anlamında) olduğu bir "davet imparatorluğu"nu yönetse de, Sovyetler Birliği, hızlı düşüşüne ve çöküşüne kadar gerçek bir imparatorluktu ve öyle de kaldı. Dahası, 1940'larda ortaya çıkan bir diğer büyük Komünist güç olan Çin Halk Cumhuriyeti de bugün pek çok açıdan bir imparatorluk olmaya devam etmektedir. En geniş üç eyaleti olan İç Moğolistan, Sincan ve Tibet, Çin'in emperyal yayılmasının bir sonucu olarak elde edilmiştir ve Çin, çok sayıda küçük ada üzerinde olduğu gibi Tayvan'ın yanı sıra Rus Sibiryası ve Kazakistan'daki bazı topraklardan da hiç dile getirmeksizin hak iddia etmeye devam etmektedir.

Kısacası imparatorluklar her zaman bizimledir. Bundan başka, modern medyanın bir imparatorluğun kendini sürdürme kapasitesini neden azaltması gerektiği de hemen anlaşılan bir konu değildir. Popüler basının büyümesi, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında Britanya İmparatorluğu'nu zayıflatmak için hiçbir şey yapmadı; aksine, yüksek tirajlı gazeteler imparatorluğun popüler meşruiyetini artırma eğilimindeydi. Amerikan televizyon kanallarının Irak'ın işgalini nasıl haberleştirdiğini izleyen herkes, kitle iletişim araçlarının emperyal gücün ille de panzehiri olmadığını anlamalıdır. Milliyetçiliğe gelince, Batı Avrupa'nın eski imparatorluklarını yıkan şeyin bu olduğu da bir efsanedir. Uzun ömür sürmeleri karşısında çok daha ölümcül olan, rakip imparatorluklarla —kendi kaderini tayin etme ilkesini daha da küçümseyen imparatorluklarla— savaşmanın maliyetiydi.[16]

Bir başka yaygın yanlış kanı da, bir imparatorluğun yokluğunda, varlığına kıyasla her zaman daha az şiddet olacağı ve bu nedenle ABD'nin askerlerini Ortadoğu'dan çekmesi hâlinde dünyayı daha güvenli bir yer haline getireceğidir. Bu tür argümanları test etmenin bir yolu da karşı olgusal soruyu sormaktır: Afganistan ve Irak işgal edilmemiş olsaydı, Amerikan dış politikası son dört yılda daha etkili olur muydu —ya da dünya bugün daha güvenli bir yer olur muydu?— Afganistan örneğinde, Joseph Nye'ın "yumuşak güç" olarak adlandırdığı şeyin El Kaide'nin destekçilerini Kabil'deki kalelerinden çıkarmaya yetmeyeceği konusunda çok az şüphe var. ABD ordusunun sert gücü olmasaydı 2004 yılında Afganistan'da seçim yapılamazdı. Irak örneğinde, Saddam Hüseyin'in geçici bir Irak hükümetinin tutsağı olması, Bağdat'ta hüküm sürmesinden kesinlikle daha iyidir. Açık

16 Bkz. benim *Empire*.

uçlu "çevreleme" —ki Fransız hükümeti 2003'te bunu savunmuştu—daha kötü bir politika olurdu. Irak'ı havadan denetlemek ve şüpheli tesislere periyodik olarak füze atmak, Saddam'ın yarattığı sorunu çözmeden yüksek bedele mal oluyordu. ABD askerlerini Suudi Arabistan'da süresiz olarak tutmak da bir seçenek değildi. Yaptırımlar Saddam'ı silahsızlandırmış olabilirdi (elbette o sırada bundan emin olamazdık) ama sıradan Iraklıları da mahrum bırakıyordu. Her halükârda yaptırım rejimi, Saddam rejiminin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde oy satın almak için yürüttüğü sistematik bir kampanya —Birleşmiş Milletler'in gıda karşılığı petrol programı sayesinde kolaylaşan sistematik bir yolsuzluk kampanyası— sayesinde çökme noktasına gelmişti. Kısacası, rejim değişikliği politikası doğruydu; tartışmaya açık bir şekilde, Irak'a yönelik Amerikan politikasının temel kusuru, bu görevin on iki yıl boyunca yerine getirilmemiş olmasıydı. Başkan Bush'un Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde yer alan ön alma doktrininden endişe duyanlar, Saddam'ın devrilmesinin ön alma kadar son alma olduğunu da unutmamalıdır, zira Saddam yapabileceği neredeyse tüm kötülükleri Mart 2003'ten bir süre önce yapmıştı.

Yine de geçtiğimiz yıl yaşananların çoğunun —daha önceki olaylarla ilgili ortaya çıkanlardan bahsetmiyorum bile— Bush yönetiminin politikasının meşruiyetini zayıflatma eğiliminde olduğunu inkâr etmek saçma olur. Açıkça sormak gerekirse: Yanlış giden neydi? Ve uygulamadaki başarısızlıklar Amerikan emperyal stratejisi kavramını ölümcül bir şekilde gözden mi düşürdü?

Gelecekteki sorunların ilk tohumu, yönetimin Afganistan'da ve başka yerlerde yakalanan şüpheli El Kaide mensuplarına hem Amerikan hem de uluslararası hukukun ötesinde "yasa dışı düşman savaşçılar" olarak muamele etme kararıydı. Mahkûmlar Küba'daki Guantánamo Körfezi'nde iletişimsiz ve süresiz olarak tutuldu. Sorgulamayı düzenleyen kurallar parçalanıp değiştirildikçe, bu mahkûmların çoğu, bazı durumlarda işkenceye varan zihinsel ve fiziksel sindirme biçimlerine maruz kaldı.[17] Gerçekten de, Adalet Bakanlığı memorandumları, işkence kullanımını savaş zamanında başkanın takdirine bağlı bir konu olarak rasyonalize etmek için yazıldı. Açıkça görülüyor ki, yönetimin bazı üyeleri, aşırı önlemlerin, karşı karşıya oldukları düşmanın karanlık doğası tarafından aynı anda haklı çıkarıldığını ve aynı zamanda 11 Eylül 2001'deki terörist saldırılardan sonra

17 Ağustos 2004 sonu itibarıyla, tutuklulara kötü muamele yapıldığına dair 300 civarında iddia vardı; şimdiye kadar 155'i soruşturulmuş ve bunlardan 66'sı doğrulanmıştır; *Wall Street Journal*, 26 Ağustos 2004.

kamuoyunun intikam alma iştahı tarafından meşrulaştırıldığını düşündüler. Tüm bunlar Yüksek Mahkeme tarafından geçen yıl Haziran ayında [2004] verilen sert kararda haklı olarak kınanmıştır. Yargıçların da ifade ettiği gibi, "tiranlık güçlerinin saldırısına" direnme zorunluluğu bile bir Amerikan başkanının "tiranların araçlarını" kullanmasını haklı gösteremezdi. Yine de güç yozlaştırır ve az miktarda güç bile çok şeyi yozlaştırabilir. Irak'ta Cenevre Sözleşmelerini çiğnemek resmî bir politika olmayabilir, ancak Ebu Gureyb'de tutulan mahkûmları, James Schlesinger başkanlığındaki soruşturmanın "gece vardiyasının serbest faaliyetleri" olarak adlandırdığı gereksiz kötü muameleden korumak için üst düzey subaylar tarafından yeterince şey yapılmadı.[18] Bu "faaliyetlerin" fotoğrafik kanıtları, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin sadece soyut bir özgürlüğü değil, aynı zamanda etkili bir hukukun üstünlüğünü savundukları iddiasını itibarsızlaştırmak için her şeyden daha fazlasını yapmıştır.

İkinci olarak, Saddam Hüseyin'lin kitle imha silahlarına sahip olduğunu *kesin olarak* bildiklerini iddia etmek Başkan Yardımcısı Cheney, eski CIA şefi George Tenet ve nihayetinde Başkan Bush'un kendisi için —İngiliz Başbakanı Tony Blair'den bahsetmiyorum bile— masum bir abartıdan daha fazlasıydı. Şimdi biliyoruz ki bu, düpedüz mevcut istihbaratın gösterdiğinin çok ötesine geçen bir yalandı. Meşru olarak söyleyebilecekleri şey şuydu: "Tüm kaçamaklarından sonra, Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olup olmadığından emin olamıyoruz. Dolayısıyla, ihtiyatlılık ilkesine dayanarak, onu süresiz olarak iktidarda bırakamayız. Tedbirli olmak üzülmekten iyidir." Ancak bu Dick Cheney için yeterli olmadı ve kendini bu açık iddiayı dile getirmek zorunda hissetti: "Saddam Hüseyin kitle imha silahlarına sahiptir." Bush'un kendisinin de şüpheleri vardı, ancak Tenet tarafından bunun "kesin bir vaka" olduğuna dair güvence verildi.[19] Diğer şüpheciler de kısa sürede hizaya geldiler. Yönetimin Saddam'ın "El Kaide ile işbirliği yaptığı" iddiası daha da yanıltıcıydı. İkisi arasındaki temaslara dair yarım yamalak kanıtlar, Irak'ın 11 Eylül saldırılarındaki suç ortaklığını ima etmek için kullanıldı ki bu konuda en ufak bir kanıt bile bulunamadı.

Üçüncüsü, Irak'ın savaş sonrası işgalinin sorumluluğunun, sorumluları *yıldırım harekâtının sıcağında* sarhoş olan Savunma Bakanlığı tarafından üstlenilmesi neredeyse bir felaketti. Dışişleri Bakanlığı başarılı bir işgal sonrası için bir plan hazırlamak üzere uzun saatler harcamıştı. Bakan Rumsfeld ve yakın danışmanları, Saddam gittiğinde Irak'ın sihirli bir şekilde

18 A.g.e.

19 Woodward, *Plan of Attack*, s. 249.

kendini yeniden inşa edeceğine (özgürlüğün gelişine uygun bir kutlama döneminden sonra) ikna olarak bu planı çöpe attılar. Bir yetkilinin geçen yıl *Financial Times'a* söylediği gibi, Müsteşar Douglas Feith,

> Pentagon'da başından beri bu işin çocuk oyuncağı olmayacağını, takriben 60-90 gün süreceğini, INC'ye [Irak Ulusal Kongresi] devir teslim, yan geçiş ya da her neyse onun olacağını düşünen bir gruba liderlik etti. Daha sonra Savunma Bakanlığı tüm bu işlerden elini eteğini çekerek hızlı, sorunsuz ve çabuk bir şekilde ayrılacaktı. Ve geride bizim istek ve arzularımıza uygun demokratik bir Irak kalacaktı. Planın hepsi bu kadardı.[20]

Genelkurmay Başkanı General Eric Shinseki Şubat 2003'ün sonlarında savaş sonrası Irak'ın istikrara kavuşması için "birkaç yüz bin askere ihtiyaç duyulacağını" söylediğinde, Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz tarafından kaba bir üslupla "çılgınca yanılmış" olarak nitelendirildi. Wolfowitz Irak halkının bizi "kurtarıcı olarak karşılayacağından makul ölçüde emin" olduğunu ifade etti. Hatırlanacağı üzere bu tür yanılsamalar Pentagon'daki yeni muhafazakârlarla (neoconlar) sınırlı değildi. General Tommy Franks bile on sekiz ay sonra asker sayısını sadece 50 bine indirmenin mümkün olabileceği izlenimine kapılmıştı. Başkana "rejim değişikliğinin" ciddi —emperyal demeye gerek yok— sonuçları olduğuna işaret etmek Colin Powell'a kalmıştı. Bush'a önerdiği "Pottery Barn kuralı" Irak için de geçerliydi: "Kırarsan, sahip olursun."[21]

Dördüncüsü: 2003'te Amerikan diplomasisi Dr. Doolittle'daki iki başlı 'Pushme-pullyou'[22]* gibiydi; zıt yönlere bakıyordu. Bir tarafta Cheney vardı. Birleşmiş Milletler'i önemsiz bir faktör olarak görüyordu. Diğer tarafta ise her türlü eylemin meşru olabilmesi için bir tür BM yetkisi gerektirdiğinde ısrar eden Powell vardı. Bu yaklaşımlardan birinin işe yaramış olması mümkündür. Ancak her ikisini de aynı anda denemek bir hataydı. Aslında Avrupa, oldukça başarılı bir diplomatik baskı sonucunda

---

20 "The Best-laid Plans?", *Financial Times*, 3 Ağustos 2003.

21 Woodward, *Plan of Attack*, s. 150, 270.

22 İngiliz yazar Hugh Lofting'in 1920'de yayımladığı *The Story of Doctor Dolittle* adlı kitabın ilki 1967, sonuncusu ise 2020'de sinemaya uyarlanan hayvanlarla konuşabilen Dr. Dolittle'ın fantastik evreninde yer alan vücudunun kuyruk kısmında da başı olan iki başlı hayali bir hayvandır. Düşman nereden yaklaşırsa yaklaşsın hep bir yüzle karşılaştığı ancak iş karar almaya gelince hangi başın dediği olacağı konusunda kargaşa yaşandığı durumları ifade etmek için siyaset literatüründe iki başlı bu hayali yaratıktan ilhamla "pushmi-pullyu politics" şeklinde kavramsallaştırılmıştır.(ç.n)

yola gelmeye başlamıştı. En az on sekiz Avrupa hükümeti Saddam'a karşı yaklaşan savaşı desteklediklerini ifade eden mektuplar imzaladı. Ancak, 1441 sayılı kararın dilinin topyekûn savaşı haklı çıkaracak kadar güçlü olmadığı gerekçesiyle ikinci bir BM kararına başvurma adımı, BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimi koltuğu sayesinde Fransız hükümetinin diplomatik inisiyatifi yeniden ele geçirmesine olanak tanıyan bir gaftı. Kırktan fazla ülkenin Irak'ın işgalini desteklediğini açıklamasına ve üç ülkenin (İngiltere, Avustralya ve Polonya) önemli sayıda asker göndermesine rağmen, Fransa'nın veto tehdidi, Galya usulü bir süslemeyle, ABD'nin tek taraflı —belki de yasa dışı— hareket ettiği yönünde silinmez bir izlenim yarattı.[23]

Tüm bu hataların ortak bir noktası vardı. Tarihten ders çıkarılmamasından kaynaklanıyorlardı. Çünkü tarihin en bariz derslerinden biri, bir imparatorluğun yalnızca zorlamayla yönetilemeyeceğidir. Her şeyden önce meşruiyete ihtiyacı vardır —tabii halkların gözünde, diğer büyük güçlerin gözünde ve hepsinden önemlisi kendi ülkesindeki insanların gözünde. Söz konusu kişiler hiç mi tarih bilmiyorlar? Bize Başkan Bush'un Irak savaşı planlanırken Edward Morris'in *Theodore Rex* kitabını okuduğu söylendi; muhtemelen Amerikan işgalinin Filipinlilerin ayaklanmasına yol açtığı bölüme gelmemişti. Irak'ın işgalinden önce, Ulusal Güvenlik Danışman Yardımcısı Stephen Hadley'nin tek taraflı bir Amerikan işgalinden "emperyal seçenek" olarak söz ettiği duyuldu. Irak'ı işgal etmenin ve dönüştürmeye çalışmanın (müttefiklerle ya da müttefikler olmadan) tam anlamıyla emperyal bir girişim olduğunu ve bunun sadece paraya mal olmakla kalmayıp aynı zamanda başarıya ulaşmasının uzun yıllar alacağını başka hiç kimse anlamamış mıydı?

Politika belirleyiciler Irak'taki son İngiliz işgalinin başına neler geldiğini düşünme zahmetine katlansalardı, 2004 yılında ülkenin bazı bölgelerinde karşılaştıkları ısrarlı direniş karşısında daha az şaşırabilirlerdi. Zira Mayıs 1920'de Irak'ta İngiliz karşıtı büyük bir isyan çıkmıştı. Bu ayaklanma, ülkenin geleceğine ilişkin bir referandumdan (pratikte aşiret liderleriyle yapılan bir istişare turundan) altı ay sonra ve Irak'ın sömürge yönetimi altında devam etmek yerine İngiliz vesayeti altında bir Milletler Cemiyeti "mandası" olacağının açıklanmasından hemen sonra vuku buldu. Çarpıcı bir şekilde, ne Iraklılarla istişare ne de uluslararasılaşma vaadi ayaklanmayı önlemeye yetmedi.

23 BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Eylül 2004'te BBC'ye verdiği röportajdaki sözlerine bakınız.

2004'te olduğu gibi 1920'de de ayaklanmanın dinî kökenleri ve liderleri vardı, ancak kısa sürede ülkenin eski etnik ve mezhepsel bölünmelerini aşacak bir boyuta ulaşacaktı. İngiliz karşıtı ilk gösteriler Bağdat'taki camilerde düzenlendi, ne var ki şiddet hızla Şiilerin kutsal kenti olan Kerbela'ya sıçradı ve burada İngiliz yönetimi, bugünün Şii lideri Mukteda es-Sadr'ın o tarihteki karşılığı olan Ayetullah Muhammed Taki eş-Şirazi tarafından kınandı. İsyan doruk noktasına ulaştığında kuzeyde Kerkük'e ve güneyde ise Samarra'ya kadar uzanıyordu. O dönemde, 2004'te olduğu gibi, şiddetin çoğu stratejik olmaktan çok sembolikti —Felluce'deki Amerikan askerlerinin cesetleri gibi İngilizlerin cesetleri de parçalara ayrılmıştı. Daha da kötüsü İngiliz pozisyonuna yönelik gerçek bir tehdit vardı. İsyancılar sistematik olarak işgalci lojistiğinin altyapısını bozma maksadıyla demir yollarına ve telgraf hatlarına saldırdı. Bazı yerlerde İngiliz birliklerinin ve sivillerin yolları kesildi. Ağustos 1920'ye gelindiğinde Irak'taki durum o kadar vahim bir hal almıştı ki, sorumlu general Londra'dan sadece takviye kuvvet değil aynı zamanda kimyasal silahlar (hardal gazı bombaları) da talep etti. Fakat tarihî efsanenin aksine bunların envanterde mevcut olmadığı ortaya çıkmış ve bu yüzden de hiçbir zaman kullanılmamışlardır.[24]

Bu da bizi Birleşik Devletler'in İngiliz deneyiminden çıkarabileceği ikinci derse getiriyor. Otoriteyi yeniden tesis etmek kolay bir iş değildir. 1920'de İngilizler hava bombardımanı ve cezalandırıcı köy yakma harekâtları kombinasyonuyla isyanı sonunda sona erdirdi. O dönemde Kraliyet Hava Kuvvetleri'nden sorumlu bakan olan Winston Churchill bile bazı sorumsuz pilotların ve intikamcı kara birliklerinin eylemleri karşısında şoke olmuştu. Ve ezici teknolojik üstünlüklerine rağmen İngiliz kuvvetleri, 2.000'den fazla ölü ve yaralı verdi. Dahası, İngilizler Irak'a "tam egemenlik" verildikten çok sonra da Irak'ta asker bulundurmak zorunda olacaktı. Irak 1932'de resmen bağımsızlığını ilan etse de İngiliz birlikleri 1950'lere kadar orada kaldı (bkz. altıncı bölüm).

Tarih tekerrür mü ediyor? 2004'te geçici Irak hükümetine "tam egemenliği" iade etmekten bahseden Başkan Bush, "asker mevcudunu ... gerektiği sürece korumak" niyetinde olduğunu ve ABD birliklerinin "Amerikan komutası altında" faaliyet göstermeye devam edeceğini açıkça belirtmişti. Bu, kendi içinde tam egemenlikten çok daha azını ima ediyordu. Zira yeni, geçici Irak hükümeti kendi topraklarında iyi silahlanmış

24 Daniel Barnard, "The Great Iraqi Revolt: The 1919-20 Insurrections against British in Mesopotamia" Harvard Graduate Student Conference in International History'de sunulan tebliğ, 23 Nisan 2004, http://www.fas.harvard.edu/~conih/abstracts/Barnard_article.doc.

yabancı bir ordu üzerinde kontrol sahibi olmadığı takdirde egemen bir devletin alametifarikası olan meşru şiddet kullanma tekelinden yoksun demekti. Dışişleri Bakanlığı'nın siyasi işlerden sorumlu müsteşarı Marc Grossman'ın Nisan 2004'te Kongre'de Irak'ın geleceğine ilişkin oturumlarda dile getirdiği husus da tam olarak buydu. Grossman'ın sözleriyle: "Bugün yaptığımız gibi, geçici hükümetle istişarede bulunmak ve görüşlerini dikkate almak için elimizden geleni yapacağımızı düşünüyorum." Ancak Amerikalı komutanlar birlikleri için uygun role karar verme "hakkına, yetkisine ve yükümlülüğüne" sahip olmaya devam edeceklerdi.[25]

Prensipte "sınırlı egemenlik" özünde yanlış bir şey değildir; ikinci bölümde gösterildiği gibi Batı Almanya ile Japonya'nın egemenlik hakları 1945'ten sonra birkaç yıl boyunca sınırlandırılmıştır. Egemenlik mutlak değil göreceli bir kavramdır. Gerçekten de imparatorlukların ortak özelliği birden fazla egemenlik katmanından oluşmalarıdır. Charles Maier'in "imparatorluğun fraktal geometrisi" olarak adlandırdığı şekilde, imparatorluk iktidar hiyerarşisi kendi içinde, hiçbiri tam egemen olmayan, çok sayıda küçültülmüş versiyonu barındırır. Ancak yine de Amerikalı politika belirleyicilerin ve seçmenlerin şu anda içinde bulundukları emperyal işi anlamalarına ihtiyaç vardır. Çünkü bu işin sabit giderleri maliyetli olabilir.

Sorun şu ki, dolaylı yönetimin —ya da "sınırlı egemenliğin"— Irak'ta başarılı olabilmesi için Amerikalıların ülkenin işgali ve yeniden inşası yolunda kayda değer bir bedel ödemeye istekli olmaları gerekiyor. Ne yazık ki, ABD'nin mali politikasında radikal bir değişikliğe gidilmediği takdirde, bunu yapabilme kabiliyetleri azalacak, hatta yok olacaktır —ki, sekizinci bölümün özeti de budur.

Başkan Bush'un 2000 yılında seçilmesinden bu yana toplam federal harcamalar yaklaşık üçte bir oranında artarak 530 milyar dolara yükselmiştir. Bu artış kısmen yönetimin yürüttüğü savaşlara bağlanabilir; savunma harcamalarındaki artış toplam artışın sadece yüzde 30'unu oluştururken, sağlık harcamalarındaki artış yüzde 17'sini, Sosyal Güvenlik harcamalarındaki artış yüzde 16'sını, gelir güvenliği harcamalarındaki artış yüzde 16'sını ve Medicare harcamalarındaki artış ise yüzde 14'ünü oluşturmaktadır.[26] Gerçek şu ki Bush yönetimi toplumsal refah harcamalarını savaş

25 "White House Says Iraq Sovereignty Could Be Limited," *New York Times*, 22 Nisan 2004.

26 Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Bütçesi, 2005 tarihsel tablolarına dayanan kendi hesaplamalarım, http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/multidb.cgi.

harcamalarından çok daha fazla artırmıştır. Bu arada, harcamalar artarken bile federal hükümetin gelirlerinde ciddi bir azalma olmuş ve 2000 yılında gayrisafi yurt içi hasılanın yüzde 21'inden 2004 yılında yüzde 16'sının altına düşmüştür.[27] 2001'deki ekonomik durgunluk bu gelir açığının oluşmasında sadece küçük bir rol oynamıştır. Daha da önemlisi; yönetimin Cumhuriyetçilerin liderliğindeki Kongre'nin desteğiyle yürürlüğe koyduğu, 2001'de Ekonomik Büyüme ve Vergi Reformu Uzlaşma Yasası'nın on yılda 1.35 trilyon dolarlık ilk vergi indirimi ve 38 milyar dolarlık vergi iadesiyle başlayan, 2002'de İstihdam Sağlama ve İşçilere Yardım Yasası ile devam edip 2003'te temettü gelirlerinin çifte vergilendirilmesi reformuyla sonuçlanan üç ardışık vergi indirimiydi. Toplam değeri 188 milyar dolar olan (2003 millî gelirinin yaklaşık yüzde 2'sine denk) bu vergi indirimleri, Ronald Reagan'ın 1981 tarihli Ekonomik İyileşme Vergi Yasası'nda kabul edilenlerden önemli ölçüde daha yüksekti.[28] Bu şekildeki artan harcama ve azalan gelir kombinasyonunun etkisi federal bütçe açığında dramatik bir artışa yol açmıştır. Başkan Bush göreve başlarken 2000 mali yılından yaklaşık 236 milyar dolarlık bir fazla devralmıştı. Bu kitabın yazıldığı sırada, 2004 yılı için öngörülen açık 413 milyar dolardı ve bu da bir trilyon doların üçte ikisinin siyahtan kırmızıya dönüşünü temsil ediyordu.[29]

Hükümet sözcüleri zaman zaman bu borçlanma çılgınlığını ekonomik faaliyeti canlandırıcı bir unsur olarak niteleyip savunmuşlardır. Ancak bu konuda şüpheci olmak için sağlam nedenler mevcuttur, özellikle de bu vergi indirimlerinin başlıca yararlanıcılarının çok zenginler olması nedeniyle. (Başkan Yardımcısı Cheney üçüncü vergi indirimini şu samimi ifadelerle gerekçelendirdiğinde makroekonomik argümanı yalanlamıştı: "Ara seçimleri biz kazandık. Bu bizim hakkımız."[30]) Cheney'nin gelecekteki tarihçiler tarafından alıntılanacak bir başka aforizması da "Reagan açıkların önemli olmadığını kanıtladı" iddiasıydı.[31] Ne var ki Reagan böyle bir şey yapmamıştı. Açığı tekrar kontrol altına almak için vergileri artırma ihtiyacı, George H. W. Bush'un 1992'deki yenilgisinin temel faktörlerinden biriydi; buna karşılık, Bill Clinton döneminde açığın sistematik olarak azaltılması, uzun vadeli faiz oranlarının düşmesinin ve ekonominin 1990'ların

27 Birleşik Devletler Hükümeti Bütçesi, 2005, tablo 1.3, http://www.gpoacess.gov/usbudget/fy05/sheets/hist01z2.xls

28 "Kennedy, Reagan, and Bush Tax Cuts in Historical Perspective," http://www.taxfoundation.org/bushtaxplan-size.htm.

29 Başkan'ın Ekonomik Raporu, tablo B-81, http://wais.access.gpo.gov.

30 Suskind, *The Price of Loyalty*, s. 291.

31 A.g.e.

sonlarında patlama yapmasının nedenlerinden biriydi. Oğul Bush döneminde açıkların önemli görünmemesinin tek nedeni, son dört yıldır düşük faiz oranlarının devam etmesi ve bunun da Bush'un —birçok Amerikan hane halkı gibi— daha az borç öderken daha fazla borçlanmasına olanak sağlamasıdır. Federal borç için yapılan net faiz ödemeleri geçen yıl [2003] GSYİH'nın sadece yüzde 1.4'üne denk gelirken, bu oran 2000 yılında yüzde 2.3 ve 1995 yılında yüzde 3.2 idi.[32]

Ancak uzun vadeli faizlerin düşük kalmaya devam etmesi, ABD Hazinesi'nin yaratıcılığının bir sonucu değildir. Bu durum kısmen Asya merkez bankalarının, birincil motivasyonu para birimlerini dolara sabit tutmak, ikincil sonucu ise Bush'un açıklarını finanse etmek olan, on yıllık Hazine bonoları gibi dolar cinsinden büyük miktarlarda menkul kıymet satın almaya istekli olmalarının bir neticesidir.[33] Kamunun elindeki federal borcun yarısından biraz fazlasının şu anda yabancıların elinde olması tesadüf değildir; bu oran on yıl öncesinin iki katından fazladır.[34] Çarlık Rusya'sından bu yana hiçbir büyük imparatorluk yurt dışından gelen kredilere bu kadar bel bağlamamıştı. Sorun şu ki, ABD'ye yönelik bu yabancı sermaye akışının, özellikle de gelecekte açıkların artması ihtimali varsa, sonsuza kadar devam edeceğine bel bağlanamaz. İşte bu nedenle, Bush yönetiminin temel mali reform sorununu ele almadaki başarısızlığı çarpıcıdır. Gerçek şu ki, hem bütçe açığına hem de birikmiş federal borca ilişkin resmî rakamlar, Medicare ve Sosyal Güvenlik sistemlerinin devasa ve karşılanmamış yükümlülüklerini hesaba katmadıkları için ülkenin yaklaşmakta olan mali sorunlarının büyüklüğünü olduğundan az göstermektedir.[35] Amerika Birleşik Devletleri, doların dünyanın başlıca rezerv para birimi olmasından önemli bir fayda sağlamaktadır; yabancı yatırımcıların bu kadar büyük miktarlarda dolar cinsinden varlık tutmaya gönüllü olmalarının bir nedeni de budur. Ancak rezerv para birimi statüsü ilahi bir emir değildir. Uluslararası piyasalar Amerika'nın hâlâ gizli olan mali krizinin büyüklüğü

32 Kaynak: Kongre Bütçe Ofisi.

33 Bkz. Michael P. Dooley, David Folkerts-Landau ve Peter Garber, "An Essay on the Revived Bretton Woods System," *NBER Working Paper*, 9971 (Eylül 2003) ve "The Revived Bretton Woods System: The Effects of Periphery Intervention and Reserve Management on Interest Rates and Exchange Rates in Center Countries," *NBER Working Paper*, 10332 (Mart 2004).

34 Kaynak: Hazine Bülteni, Haziran 2004, http://www.fms.treas.gov/bulletin/. Cf. Pyivi Munter, "Most Treasuries in Foreign Hands," *Financial Times*, 14 Haziran 2004.

35 Bkz. Peterson, *Running on Empty*. Medicare mutemetlerinin Nisan 2004 tarihli raporuna göre, sistemin gelecekteki emeklilere 62 trilyon dolar tutarında karşılanmamış yükümlülükleri bulunmaktadır: bkz. Joe Liebermann, "America Needs Honest Fiscal Accounting," *Financial Times*, 25 Mayıs 2004.

karşısında korkuya kapılırsa bu itibar sarsılabilir.[36] Dolardaki bir düşüş kesinlikle yabancı ABD para birimi sahiplerine Amerikalılardan daha fazla zarar verecektir. Fakat ABD'nin mali durumuna ilişkin uluslararası beklentilerdeki bir değişim, uzun vadeli faiz oranlarında keskin bir artışa da yol açabilir ki bu da borç yönetimi maliyetini artırarak federal açık üzerinde ani ve olumsuz geri besleme etkilerine neden olur.[37] Ayrıca, özellikle değişken oranlı ipotekleri olan ve oranı giderek artan yüksek faizli kredi sahibi Amerikan hane halklarına da zarar verecektir.[38]

İmparatorlukların metropoldeki vergi mükelleflerine yük olması gerekmez; aslında birçok imparatorluk tam da vergi yükünü merkezden çevreye kaydırmak için ortaya çıkmıştır. Ancak ABD'nin öngörülebilir bir gelecekte mütevazı bir "yük paylaşımı"nda bile bulunabileceğine dair elimizde çok az işaret var. Soğuk Savaş döneminde Amerikalı müttefikler Batı'nın kolektif güvenliğinin sürdürülmesine en azından bir miktar para ve hatırı sayılır miktarda insan gücü ile katkı sağlıyorlardı. Ne var ki o günler geride kaldı. Temmuz 2004'te Boston'daki Demokrat Parti kongresinde ve iki ay sonra dış politika üzerine yapılan başkanlık tartışmasında John Kerry, "işi bitirmek ve askerlerimizi eve getirmek" için "müttefiklerimizi yanımıza çekme ve yükü paylaşma, Amerikan vergi mükelleflerine maliyeti azaltma ve Amerikan askerlerine yönelik riski azaltma" sözü veriyordu. "Dünyada tek başımıza hareket etmek zorunda değiliz" diyordu. "Ve ittifaklarımızı yeniden inşa etmemiz gerekiyor."[39] Ama bugün herhangi bir Amerikan başkanının Avrupalıları Irak'a ek asker göndermeye, hatta Amerika"nın oradaki varlığını desteklemeye ikna edebileceği çok uzak bir ihtimal. Kerry, partisinin adaylığını kabul ederken, çocukken savaş sonrası Berlin'de birlikte çalışan "İngiliz, Fransız ve Amerikan birliklerini" nasıl izlediğini hatırlatıyordu. Ancak o günlerde ortada, Avrupa devletlerinin Amerikan dış politikasını desteklemesi için Batı Berlin'i çevreleyen Kızıl Ordu birlikleriyle sembolize edilen çok daha büyük bir teşvik vardı. Fransızlar ya da Almanlar (veyahut bu uğurda İngilizler) Soğuk Savaş sırasında

36 Niall Ferguson, "A Dollar Crash? Euro Trashing," *The New Republic*, 21 Haziran 2004.

37 Bkz. Paul Krugman, "Questions of Interest," *New York Times*, 20 Nisan 2004. Farklı bir görüş için bkz. David Malpass, "Don't Blame the Deficits for America's Rate Hikes," *Financial Times*, 3 Mayıs 2004.

38 Niall Ferguson, "Who's Buried by Higher Rates," *Fortune*, 14 Haziran 2004. Amerikan tasarruf oranındaki düşüşün makroekonomik sonuçları hakkında bkz. Lawrence H. Summers, "The United States and the Global Adjustment Process," Third Annual Stavros S. Niarchos Lecture, Institute for International Economics, Washington, D.C., 23 Mart 2004.

39 "Kerry's Acceptance: There Is a Right Way and a Wrong Way to Be Strong," *New York Times*, 30 Temmuz 2004.

tutkulu bir şekilde Amerikan yanlısı değillerdi; tam tersine, ABD'li diplomatlar Avrupa'da hem solda hem de sağda Amerikan karşıtlığından sürekli endişe duyuyorlardı. Yine de, Doğu'da bir Sovyetler Birliği olduğu sürece, "Batı"nın birliği için ezici bir argüman vardı. On beş yıl önce Mikhail Gorbaçov'un reformları Rus imparatorluğunun parçalanmasına neden olduğunda bu hal sona erdi. O zamandan beri de transatlantik uyumu teşvik eden unsurlar giderek zayıfladı. Nedeni ne olursa olsun, Avrupalılar İslamcı terörizmin yarattığı tehdidi ABD ile koşulsuz dayanışmayı haklı çıkaracak kadar ciddi görmüyorlar. Aksine, İspanya genel seçimlerinden bu yana, artan İslamcı terörizm tehdidine karşı en uygun yanıtın ABD'den uzaklaşmak olduğunu düşünerek hareket ediyorlar. Şaşırtıcı derecede çok sayıda Avrupalı ABD'yi uluslararası istikrar için bir tehdit olarak görmektedir. Gallup'un kısa bir süre önce yaptığı bir ankette Avrupalıların yüzde 61'i Avrupa Birliği'nin "dünya barışı açısından olumlu bir rol' oynadığını düşündüklerini söylerken, sadece yüzde 8'i bu rolün olumsuz olduğunu belirtmiştir. Ankete katılanların en az yüzde 50'si ise ABD'nin artık olumsuz bir rol oynadığı görüşünde.[40]

Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri, olmak istemediği şeydir: bazılarına göre bir Colossus, bazılarına göre ise bir Golyat[41] —adını söylemeye cesaret edemeyen bir imparatorluk.[42] Yine de Amerikan imparatorluğunun alternatifi nedir? Eğer pek çok kişinin arzu ettiği gibi ABD denizaşırı ülkelerdeki askerî taahhütlerini azaltacak olursa, o zaman ne olacak?

Doğa gibi gücün de boşluktan nefret ettiğini varsayma eğilimindeyiz. Dünya siyaset tarihinde her zaman birilerinin hegemon olduğu ya da bu rolü oynamak için teklif verdiği görülüyor. Bugün bu ABD'dir; bir asır önce ise Birleşik Krallık'tı. Ondan önce de Fransa, İspanya ve diğerleri. On dokuzuncu yüzyılın büyük Alman tarihçisi Leopold von Ranke, modern Avrupa tarihini, güç dengesinin ancak tekrarlayan çatışmalarla mümkün olduğu aralıksız bir hâkimiyet mücadelesi olarak tasvir etmiştir. Daha yeni tarihçiler, Soğuk Savaş döneminin süper güçleri "aşırı gerilmeye" yenik düştükçe, onların yerini yeni güçlerin alacağı sonucuna varmışlardır. Bir

40 Robert Manchin ve Gergely Hideg, "E.U. Survey: Are Transatlantic Ties Loosening?" http://www.gallup.com/content/default.aspx?ci=12247&pg=1.

41 Golyat, Samuel Kitabı'nda Hz. Davud'un teke tek dövüşte öldürdüğü Filistîlerin kumandanı, dev gibi iri cüsseli olarak tanımlanan bir karakterdir. Kuran-ı Kerim'de ise Bakara suresinde (246-251) Câlut olarak adlandırılmıştır. (ç.n)

42 Bu tabir Charles Maier'e aittir.

zamanlar bu güçlerin Almanya ve Japonya olması gerekiyordu. Bugünlerde ise ihtiyatlı realistler Çin ve Avrupa'nın yükselişi konusunda uyarıda bulunuyorlar. Başka bir deyişle, güç doğal bir tekel değildir; hâkimiyet mücadelesi hem sürekli hem de evrenseldir. Sovyetlerin çöküşünün ardından bazı yorumcular tarafından tanımlanan "tek kutupluluk", tarihin hiper güçlerden nefret etmesi gibi basit bir nedenden ötürü daha uzun süre devam edemez. Er ya da geç meydan okuyanlar ortaya çıkacak ve biz de çok kutuplu, çok güçlü bir dünyaya geri dönmek zorunda kalacağız. Başka bir deyişle, ABD Irak'taki deneyiminden emperyal iddialarından vazgeçme zamanının geldiği sonucuna varırsa, başka bir güç ya da güçler hegemonya için teklifte bulunma fırsatını çok geçmeden yakalayacaktır.

Peki ya bir halef ortaya çıkmazsa? Ya güç dengesi yerine güç yokluğu olsa? Böyle bir durum tarihte bilinmeyen bir şey değildir. Ne yazık ki, dünyanın güç boşlukları (ya da "kutupsuzluk" (*apolarite*) dönemleri) ile ilgili deneyimi pek de cesaret verici değil. Amerika'nın hegemonyadan çekilmesini hevesle bekleyen herkes, rekabet halindeki büyük güçlerden oluşan çok kutuplu bir dünyadan ziyade, hegemonsuz bir dünyanın ABD üstünlüğüne gerçek bir alternatif olabileceğini akılda tutmalıdır. Kutupsuzluk, John Lennon'ın "Imagine" adlı ağıtında öngörülen pasifist ütopya değil, anarşik yeni bir Karanlık Çağ anlamına gelebilir.

Yirmi birinci yüzyılın başlarında neden bir güç boşluğu ortaya çıkabilir ki? Bunun nedenlerini hayal etmek çok da zor değil. Amerika Birleşik Devletleri'nin emperyal gerilemeye yenik düşmesi halinde haleflik için başlıca üç adayı düşünün. Avrupa Birliği'nin son genişlemesi ne kadar etkileyici olsa da —on iki ülkeli bir parasal birliğin oluşturulması başarısından bahsetmiyorum bile— gerçek şu ki demografik eğilimler Avrupa'yı neredeyse kesinlikle gerilemeye mahkûm ediyor (yedinci bölüme bakınız). Doğurganlık oranlarının düşmesi ve yaşam beklentilerinin yükselmesiyle birlikte, Batı Avrupa toplumlarının bu yüzyılın ortalarında ortanca yaşlarının kırkların üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. Gerçekten de "Yaşlı Avrupa" yakında gerçekten yaşlı olacak. Devam eden göçler hesaba katıldığında bile 2050 yılına kadar her üç İtalyan, İspanyol ve Yunanlıdan birinin altmış beş veya daha yaşlı olması bekleniyor.[43] Bu nedenle Avrupalılar, ekonomilerini Amerikanlaştırmak, yani sınırlarını, beraberinde getireceği tüm kültürel değişikliklerle birlikte çok daha fazla göçe açmak ya da birliklerini, çalışanların azalan bir kısmının modası geçmiş refah sistemlerinin

43 Birleşmiş Milletler Sekretaryası Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü Nüfus Bölümü, Dünya Nüfus Beklentileri: 2002 Revizyonu, http://esa.un.org/unpp.

artan maliyetini üstlendiği bir tür güçlendirilmiş emeklilik topluluğuna dönüştürmek arasında acı verici bir seçimle karşı karşıyadır. Bu sorunlar, iş gücü piyasası katılıkları, yüksek marjinal vergi oranları ve nispeten düşük iş gücü girdilerinin (özellikle çalışma saatleri açısından) bir sonucu olarak Euro Bölgesi'nin yavaş büyümesiyle daha da artmaktadır.[44] Bu arada, AB'nin hâlâ tamamlanmamış anayasal reformları, Avrupa ulus devletlerinin ekonomik alanın dışında, özellikle dış politika ve güvenlik politikasında önemli ölçüde özerkliğe sahip olmaya devam ettikleri anlamına gelmektedir. Doğuya doğru genişleme AB'nin giderek yaşlanmasına bir çözüm gibi görünebilir, ancak her ilave üye, Birliğin konfederal kurumlarını yönetme görevini daha da zorlaştırmaktadır.

Çin'in iyimser gözlemcileri, son on yıldaki ekonomik mucizenin devam edeceği ve büyümenin otuz ya da kırk yıl içinde Çin'in gayrisafi yurt içi hasılasının ABD'ninkini geçeceği konusunda ısrar etmektedir.[45] Yine de gelişmekte olan piyasalar için normal kuralların Pekin'in menfaati için askıya alındığı açık olmaktan uzaktır. Birincisi, kaçınılmaz olarak özel mülkiyete ve hukukun üstünlüğüne dayanan serbest piyasa ekonomisi ile yolsuzluğu besleyen ve şeffaf mali, parasal ve düzenleyici kurumların oluşturulmasını engelleyen Komünist iktidar tekeli arasında temel bir uyumsuzluk vardır. "Asya kaplanı" ekonomilerinde yaygın olduğu üzere, üretim iç tüketimin çok önünde seyretmekte, dolayısıyla ekonomiyi büyük ölçüde ihracata bağımlı hale getirmekte ve hatta iç mali gelişmenin de önüne geçmektedir. Gerçekten de hiç kimse Çin'in yerel bankacılık sektöründeki sorunların tam boyutunu bilmiyor.[46] Çin'e yerleşmek için batık borçları satın alan Batılı bankalar, bu stratejinin daha önce bir kez denendiğini hatırlamalıdır: Bir asır önce, "Açık Kapı" politikası döneminde, Amerikalı ve Avrupalı firmalar Çin'e akın etmiş, ancak yatırımlarının savaş ve devrim kargaşası içinde yok olduğunu görmüşlerdi. O zaman da, şimdi olduğu gibi, Çin'in kalkınmasına yönelik umutlar özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde coşkuyla yükselmişti. Ancak bu umutlar yıkıldı ve tekrar hayal kırıklığına uğranabilir. Bir Çin para birimi ya da bankacılık krizi, özellikle de

44 Edward C. Prescott, "Why Do Americans Work So Much More than Europeans?", *NBER Working Paper*, 10316 (Şubat 2004). Farklı bir yorum için bkz. Olivier Blanchard, "The Economic Future of Europe," *NBER Working Paper*, 10310 (Şubat 2004).

45 Dominic Wilson ve Roopa Purushothaman, "Dreaming with the BRICs: The Path to 2050," *Goldman Sachs Global Economics Paper*, 99 (1 Ekim 2003).

46 Nikola Spatafora, Yongzheng Yang ve Tarhan Feyzioglu, "China's Emergence and Its Impact on the Global Economy," *International Monetary Fund World Economic Outlook* (Mart 2004), s. 82-99.

Batılı yatırımcılar Çin'de tuttukları varlıkları ülkelerine geri göndermenin zorluğunu fark ettiklerinde, çok büyük sonuçlar doğurabilir. Yabancılar tahvil piyasaları gibi aracılar yerine doğrudan fabrikalara yatırım yaptığında, yerel sermaye kontrollerine gerek kalmaz. Bir çelik fabrikasını ülkesine geri göndermek kolay bir şey değildir.

Müslüman toplumlardaki doğum oranlarının Avrupa ortalamasının iki katından fazla olması nedeniyle, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki İslam ülkelerinin önümüzdeki yıllarda Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri üzerinde bir tür baskı oluşturması kaçınılmazdır. Örneğin Yemen'in nüfusu 2050 yılına kadar Almanya'nın nüfusunu geçecekse (Birleşmiş Milletler'in tahmin ettiği gibi), ya Ortadoğu'nun ekonomik performansında dramatik iyileşmeler olmalı ya da Arap dünyasından yaşlanan Avrupa'ya büyük göçler yaşanmalıdır. Yine de Avrupa'nın şehirlerinin Müslüman kolonizasyonu —en çarpıcı olanı Kuzey Afrikalıların Marsilya ve Paris gibi şehirlerin tüm banliyölerini doldurduğu Fransa'da— yeni ve tehditkâr bir "Eurabia"nın gelişine işaret etmeyebilir.[47] Aslında Müslüman dünya her zamanki gibi bölünmüş durumda ve bu bölünme sadece Sünniler ve Şiiler arasındaki geleneksel çatlaktan ibaret değil. Aynı zamanda Batı ile barışçıl bir *modus vivendi* arayan Müslümanlar (Türk hükümetinin AB'ye katılma arzusunda somutlaşan bir dürtü) ile Usame bin Ladin gibi döneklerin devrimci "İslamcılığına" kapılanlar arasında da bölünmüş durumda. Fas'tan Pakistan'a kadar yapılan kamuoyu yoklamaları Amerikan karşıtlığının yüksek düzeyde olduğunu gösteriyor, ancak oy birliği söz konusu değil. Avrupa'da sadece bir azınlık terör örgütlerine açıkça sempati duyuyor; İngiltere'deki genç Müslümanların çoğu açıkça asimilasyonu cihada tercih ediyor. ABD ve müttefiklerine jeopolitik bir tehdit oluşturabilecek yeni bir halifeliğin yükselişi bir yana, iki kutuplu bir medeniyetler çatışmasından bile hâlâ çok uzaktayız.

Kısacası, Amerika Birleşik Devletleri'nin potansiyel haleflerinden — Avrupa Birliği ve Çin— her biri gelecekteki düşüşün tohumlarını içinde barındırıyor gibi görünürken; İslam, bir süper gücün kaynaklarından yoksun olarak dünya siyasetinde dağınık bir güç olmaya devam etmektedir.

Şimdi Amerikan yeni-muhafazakâr kibrinin Irak'ta düşmanıyla karşılaştığını ve Bush yönetiminin Ortadoğu'yu silah zoruyla demokratikleştirme projesinin utanç verici bir geri çekilmeyle sonuçlandığını düşünelim.

47 Niall Ferguson, "Eurabia?" *New York Times Magazine*, 4 Nisan 2004. Bu tabir Mısır doğumlu yazar Bat Ye'or tarafından ortaya atılmıştır.

Ayrıca ortaya çıkan boşluğu doldurmak için hiçbir rakip gücün devreye girmediğini de varsayalım —sadece Irak'ta değil, muhtemelen Afganistan'da, Balkanlar'da ve Haiti'de de. Kutupsuz bir gelecek neye benzer? Dünya tarihinde global ya da en azından bölgesel hegemon rolüne talip olmayan çok az dönem olduğu için bu sorunun cevabını vermek kolay değil. Modern zamanlardaki en yakın örnek, ABD'nin Başkan Woodrow Wilson'ın Milletler Cemiyeti merkezli global demokrasi ve kolektif güvenlik projesinden uzaklaştığı 1920'ler olabilir. Romanov, Habsburg, Hohenzollern ve Osmanlı imparatorluklarının çöküşünden sonra Orta ve Doğu Avrupa'da bir güç boşluğu oluştuğu kesindir, ancak bu boşluk uzun sürmemiştir. Eski Batı Avrupa imparatorlukları, Osmanlı'nın Ortadoğu'daki yönetiminden arta kalanları kapmakta gecikmedi. Bolşevikler, 1922'de Çarlık İmparatorluğu'nu yeniden bir araya getirmişti. Ve 1936'da Almanya'nın rövanşı çoktan bir hayli yol katetmişti.

Gerçek ve kalıcı bir kutupsuzluk dönemi bulmak için tarihte çok daha gerilere gitmek gerekir: aslında dokuzuncu ve onuncu yüzyıllara kadar. Bu dönemde Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmış iki yarısı —Roma ve Bizans— güçlerinin doruğuna ulaşmıştı. Batı yarısının liderliği, Hristiyan âlemini yöneten Papa ile 843'te Verdun Antlaşması uyarınca kısa ömürlü imparatorluğunu paylaşan Şarlman'ın vârisleri arasında bölünmüştü. Otto 962'de taç giyene kadar imparator ünvanı için sağlam bir müddei ortaya çıkmadı ve o bile İtalya'yı yönetme iddiasında olan (asla gerçekleşmeyen) bir Alman prensiydi. Bu arada Bizans, kuzeyde Bulgar isyanıyla boğuşurken, Ebu el-Abbas tarafından 750 yılında kurulan Abbasi halifeliği onuncu yüzyılın ortalarına gelindiğinde büyük bir çöküş içindeydi. Çin'de de imparatorluk gücü T'ang ve Sung hanedanları arasında düşüşteydi.

Eski imparatorlukların zayıflığı yeni ve daha küçük oluşumların gelişmesine olanak sağladı. Hazar kabilesi 740 yılında Museviliği kabul ettiğinde, kağanlıkları Karadeniz ve Hazar Denizi arasında Avrasya'nın güç boşluğunu doldurdu. Kiev'de, Bizans'ın erişiminden uzakta, naip Olga 957'de Ortodoksluğu kabul ederek gelecekteki Rus İmparatorluğu'nun temelini attı. Osmanlı Türklerinin ataları olan Selçuklular, Abbasi halifeliğinin Küçük Asya üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesiyle Rum Sultanlığı'nı kurdular. Afrika'nın Gana'da bir mini imparatorluğu vardı; Orta Amerika'nın Maya uygarlığı vardı. Bütün bu teşekküller arasındaki irtibat ya çok azdı ya da hiç yoktu. Bu durum globalleşmenin antiteziydi. Dünya birbirinden kopuk, içe dönük uygarlıklara bölünmüştü.

Dönemin ayırt edici özelliklerinden biri, güçlü laik yönetimlerin yokluğunda dinî meselelerin sıklıkla ciddi sarsıntılara yol açmasıydı. Gerçekten de, siyasi gündemi belirleyenler genellikle dinî kurumlar olmuştur. Sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda Bizans, ikonaların ibadetteki uygun rolü konusundaki tartışmalarla çalkalanıyordu. On birinci yüzyıla gelindiğinde Papa, piskoposları atama hakkının hangisinde olması gerektiği konusundaki savaş sırasında Kutsal Roma İmparatoru IV. Henry'yi aşağılayacak kadar kendine güveniyordu. Yeni manastır tarikatları, özellikle de manastır otoritesini merkezîleştiren ilk tarikat olan Klunyaklar[48], Hristiyan âleminde önemli bir güç elde etti. Müslüman dünyasında ise gerçek anlamda hüküm süren *ulema* olmuştur. Ruhban sınıfının bu yükselişi, dönemin neden Haçlı Seferleri olarak bilinen ve ilki 1095 yılında Avrupalı Hristiyanlar tarafından başlatılan olağanüstü kutsal savaşlarla sona erdiğini açıklamaya yardımcı olur. Ancak bu görünürdeki medeniyetler çatışması, birçok yönden kutupsuz dünyanın daha geri kalmış halklar tarafından kent merkezlerine yöneltilen uzun mesafeli askerî akınlara yatkınlığının bir başka örneğiydi. Vikingler dokuzuncu yüzyılda Batı Avrupa şehirlerine defalarca saldırmışlardı —842'de Nantes, 844'te Sevilla bunlardan sadece ikisiydi. Geleceğin küçük, savunulabilir siyasi birimler yaratmakta yatıyor gibi görünmesine şaşmamak gerekir: 840'ta kendi dış politikasını yürüten Venedik cumhuriyeti —mükemmel bir şehir devleti— ya da Büyük Alfred'in 886'da kurduğu, Avrupa tarihinde ulus devlete benzeyen ilk şey olan İngiltere.

Günümüzde kutupsuz bir dünya, Alfred dönemini anımsatan bir çağ meydana getirebilir mi? Olabilir, ancak bazı önemli ve rahatsız edici farklılıklarla birlikte. Kuşkusuz, dünyanın yerleşik güçlerinin kendi bölgesel etki alanlarına çekildikleri düşünülebilir. Peki ya İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD liderliğinde oluşturulan uluslarüstü kurumların artan özerklik iddiaları ne olacak? Birleşmiş Milletler, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'nün her biri kendisini bir şekilde "uluslararası toplumun" temsilcisi olarak görmektedir. Global yönetişim istekleri, Amerikan imparatorluğunun gerçek alternatifine işaret etmektedir —Karanlık Çağların tam karşıtı olan kolektif güvenlik ve uluslararası hukukun yeni

48 Klunyak Reformları (Benedikten Reformu olarak da adlandırılır) Batı Kilisesi'nin Orta Çağ manastırcılığında geleneksel manastır yaşamını yeniden tesis etmeye, sanatı teşvik etmeye ve yoksullarla ilgilenmeye odaklanan bir dizi değişiklik idi. Hareket, Cluny Manastırı'ndaki Benedikten tarikatı içinde başlamıştır. Reformlar büyük ölçüde Aziz Odo (878-942) tarafından yapılmış; Fransa, İngiltere (İngiliz Benedikten Reformu) ve İtalya ile İspanya'nın büyük bölümüne yayılmıştır. (ç.n)

Aydınlık Çağı mı?[49] Ancak evrensel iddialar da o uzak dönemin retoriğinin ayrılmaz bir parçasıydı. Tüm imparatorluklar dünyayı yönettiklerini iddia ediyorlardı; hatta bazıları, diğer uygarlıkların varlığından habersiz, bunu yaptıklarına inanmış bile olabilirler. Fakat gerçeklik, ne global bir Hristiyan âlemi ne de her şeyi kucaklayan bir Cennet İmparatorluğu değil, siyasi parçalanmışlıktı. Ve bu durum bugün de geçerlidir. Çünkü çağımızın belirleyici özelliği, gücün uluslarüstü kurumlara doğru değil, aşağıya doğru kaymasıdır. Devletlerin şiddet araçları üzerindeki tekellerinin sona ermesi ve iletişim kanalları üzerindeki kontrollerinin çökmesiyle birlikte insanlık, bütünleşme kadar parçalanma ile de karakterize edilen bir çağa adım atmıştır. Bilginin ve üretim araçlarının serbest akışı çok uluslu şirketleri ve sivil toplum örgütlerini (ve her mezhepten evanjelist dinî tarikatları) güçlendiriyorsa, yıkıcı teknolojinin serbest akışı da hem suç örgütlerini hem de terörist hücreleri güçlendirmektedir. Öyle görünüyor ki bu gruplar New York'tan Necef'e, Madrid'den Moskova'ya kadar istedikleri her yerde faaliyet gösterebiliyorlar. Buna karşılık, uluslararası toplumun hükmü hiç de global değildir. Hatta giderek Kabil ve Bağdat gibi birkaç stratejik karakolla sınırlı kalmaktadır. Kısacası, gerçek anlamda global güce sahip olanlar devlet dışı aktörlerdir; buna keşişler ve zamanımızın Vikingleri de dâhildir.

Azalan imparatorluklar, dinî canlanmalar, yeni başlayan anarşi, müstahkem şehirlere çekilme: Bunlar, imparatorluk sonrası bir dünyanın kendini yeniden yaşarken bulabileceği Karanlık Çağ deneyimleridir. Belirtileri aramak zaten çok uzak değil. Sorun şu ki, bu Karanlık Çağ dokuzuncu ve onuncu yüzyıllardaki Karanlık Çağ'dan çok daha tehlikeli bir çağ olacaktır. Dünya çok daha kalabalık —kabaca yirmi kat daha fazla nüfusa sahip. Elbette teknoloji üretimi dönüştürdü; artık insan toplumları yalnızca tatlı suya, hayvancılığa ve hasada değil, aynı zamanda üretkenliğimizi büyük ölçüde artıran makinelere de bağımlı. Ne yazık ki, makinelerimizi çalıştıran ana yakıtların arzının sınırlı olduğu biliniyor; ayrıca bunlar kullanıldıklarında dünyanın atmosferini kirletiyor, iklimini değiştiriyorlar. Teknoloji kasıtlı yıkımı da geliştirdi. Artık sadece bir şehri yağmalamak değil, yok etmek de mümkün. Tüm bu nedenlerden ötürü, kutupsuz bir dünya ihtimali bugün bizi Şarlman'ın vârislerini tedirgin ettiğinden çok daha fazla tedirgin etmelidir. Eğer ABD global hegemonyadan çekilecekse, emperyal sınırlardaki küçük gerilemelerle kırılgan imajı zedelenen ABD'nin

49 İyimser bir görüş için bkz. Held, *Global Covenant*. Daha karamsar —ve global bir "sivil toplum"un Orta Çağ vizyonlarının daha çok farkında olan— Linden, *A New Map of the World*.

içerideki ve dışarıdaki eleştirmenleri, yeni bir çok kutuplu uyum çağını başlattıklarını, hatta eski güzel güç dengesine geri döndüklerini iddia etmemelidir. Zira tek kutupluluğun alternatifi çok kutupluluk olmayabilir. Kutupsuzluk, yani global bir güç boşluğu olabilir. Ve rakip büyük güçlerden çok daha tehlikeli güçler böyle yeni olmayan bir dünya düzensizliğinden fayda sağlayacaktır.

İmparatorluk için en iyi durum her zaman düzen durumudur. Özgürlük elbette daha yüce bir hedeftir. Ancak sadece düzensizliği hiç bilmeyenler bunun özgürlük için gerekli bir ön koşul olduğunu kavrayamazlar. Bu anlamda, Amerikan imparatorluğu davası aynı zamanda uluslararası anarşiye, daha doğrusu bölgesel güç boşluklarının çoğalmasına karşı bir davadır. Bunların hiçbiri Amerika Birleşik Devletleri'nin mükemmel bir imparatorluk olduğunu iddia etmek değildir. İmparatorluklar doğaları gereği sahip oldukları güçten ödün verirler; dışarıya düzen dayatırken bile içeride kendi çözülüşlerini kaçınılmaz kılarlar. Bu nedenle beklentilerimizi çok yüksek tutmamalıyız. Cennetten emir aldığına inanan bir imparatorluk olmak yeterince zorsa, cennetin dünyayı yönetmeyi değil özgürleştirmeyi amaçladığına inanan Amerika Birleşik Devletleri için daha ne kadar zor olabilir.

Ne yazık ki, dünyada hâlâ özgürleşmeden önce yönetilmesi gereken birkaç yer var. Maalesef, onları yönetme eylemi, içgüdüsel olarak bu tür yerlerin kan, hazine ve zaman tüketmesini istemeyen Amerikalıları fena halde zorlayacaktır. Yine de en üzücü olanı, Amerika Birleşik Devletleri ve dünya için daha iyi bir alternatif yok gibi görünüyor ve bu kitabın özeti de bu. Bir zamanlar, yüz altmış yıl önce, Amerika'nın emperyal kaderi apaçık görünüyordu. O zamandan beri bu kader belirsizleşti. Ama Amerika'nın kaderi aynı. Geriye kalan tek soru şu: Bu kendini inkâr eden imparatorluk daha ne kadar devam edecek? *Colossus'un* cevabı şu: Amerika'nın dünyadaki rolü temelden yeniden değerlendirilmediği sürece uzun sürmeyecek. Şayet bu kitap bu yeniden değerlendirmeye bir katkıda bulunursa, o zaman amacına hizmet etmiş olacaktır.

Giriş

EL CEZİRE: Irak'a güç kullanarak girmeniz durumunda bunun ABD'nin emperyal, sömürgeci bir güç haline geldiği izlenimi yaratması sizi endişelendirir mi?

RUMSFELD: Bazı insanların bunu söyleyeceğinden eminim ama bu doğru olamaz, zira biz sömürgeci bir güç değiliz. Hiçbir zaman sömürgeci bir güç olmadık. Birliklerimizi alıp dünyanın dört bir yanına gitmiyoruz ve başkalarının gayrimenkullerini ya da kaynaklarını, petrollerini almaya çalışmıyoruz. Amerika Birleşik Devletleri'nin yaptığı bu değildir. Hiçbir zaman yapmadık ve yapmayacağız. Demokrasiler böyle davranmaz. İmparatorluk kuran Sovyetler Birliği böyle davranıyordu ama Amerika Birleşik Devletleri böyle davranmıyor.[1]

Renklerle kodlanmış orduların dünyayı fethetmek için yarıştığı masa oyunu Risk'i çok oynadılar. Saatler sürüyordu, bu yüzden zaman öldürmek için harikaydı. Onbaşı Jeff Young ... bu oyunda o kadar iyiydi ki, diğerleri önce onu devirmek için ittifak kurdular.

MARK BOWDEN, *Black Hawk Down*[2]

İmparatorluklar Çağı

Dünyadaki en popüler bilgisayar oyunlarından birinin adı Age of Empires'dır [İmparatorluklar Çağı]. On yaşındaki oğlum birkaç ay boyunca bu oyunun başından hiç kalkmadı. Oyunun ana fikri, dünya tarihinin bir imparatorluk çatışması tarihi olduğudur. Rakip siyasi oluşumlar sınırlı kaynakları kontrol etmek için birbirleriyle yarışırlar: insanlar, verimli topraklar, ormanlar, altın madenleri ve su yolları. Bitmek bilmeyen mücadelelerinde rakip imparatorluklar ekonomik kalkınma ihtiyacı ile savaşın gereklilikleri arasında bir denge kurmak zorundadır. Çok agresif olan oyuncu, mevcut topraklarını ekip biçme, nüfusunu artırma ve altın biriktirme zahmetine katlanmazsa kısa sürede kaynakları tükenir. Zenginleşmeye çok fazla

1 Dışişleri Bakanı Donald Rumsfeld, Al Jazeera TV ile mülakat, 27 Şubat 2003, basın açıklaması, Savunma Bakanlığı.

2 Bowden, *Black Hawk Down*, s. 228.

odaklanan oyuncu ise, bu esnada savunmasını ihmal ederse kendini istilaya karşı çaresiz bulabilir.

Mogadişu'daki Ranger'ların masa oyunu öncülü Risk'i oynadıkları gibi pek çok Amerikalı da Age of Empires oynuyordur. Ancak çok az Amerikalı —ya da bu bağlamda Amerikan askerleri— kendi hükümetlerinin şu anda bu oyunu gerçek anlamda oynadığını itiraf etmeye istekli olacaktır.

Bu kitap sadece Amerika Birleşik Devletleri'nin bir imparatorluk olduğunu değil, kurulduğundan bu yana bir imparatorluk olduğunu savunmaktadır. Bu konuya değinen önceki yazarların çoğunun aksine, benim Amerikan imparatorluğuna prensipte bir itirazım yok. Aslında argümanımın bir parçası da dünyanın pek çok bölgesinin bir dönem Amerikan yönetimi altında kalmasından fayda sağlayacağıdır. Fakat bugün dünyanın ihtiyacı olan şey herhangi bir imparatorluk değildir. Gerekli olan *liberal* bir imparatorluktur; yani sadece malların, emeğin ve sermayenin serbest uluslararası mübadelesini desteklemekle kalmayan, aynı zamanda piyasaların onsuz işleyemeyeceği koşulları —barış ve düzen, hukukun üstünlüğü, yolsuzluğa bulaşmamış yönetim, istikrarlı mali ve parasal politikalar— yaratıp sürdüren ve aksi takdirde var olamayacak ulaşım altyapısı, hastaneler ve okullar gibi kamu müesseseleri sağlayan bir imparatorluk. Bu kitabın sorduğu önemli sorulardan biri, Amerika Birleşik Devletleri'nin başarılı bir liberal imparatorluk olup olamayacağıdır. Her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri ekonomik, askerî ve siyasi açıdan böyle bir "özgürlük imparatorluğunu" (Thomas Jefferson'ın ifadesiyle) yönetmek için birçok açıdan ideal donanıma sahip görünse de, uygulamada şaşırtıcı derecede beceriksiz bir imparatorluk müteahhidi olmuştur. Bu nedenle, Amerika Birleşik Devletleri'nin imparatorluk olmayı neden bu kadar zor bulduğunu; hakikaten de imparatorluk girişimlerinin neden bu kadar kısa ömürlü ve sonuçlarının geçici olduğunu açıklamaya çalışıyorum.

Niyetimin bir kısmı, Amerikan tarihini birçok yönden sıra dışı olarak yorumlamaktır —(birçok Amerikalının hâlâ görmek istediği gibi) oldukça benzersiz bir şey olarak değil, sadece başka bir imparatorluğun tarihi olarak. Bununla birlikte, Amerikan emperyalizminin özelliklerini, hem müthiş güçlü yanlarını hem de mecalsiz bırakan zaaflarını da tanımlamak istiyorum. Kitap, son olayları, özellikle de 11 Eylül terör saldırıları ile Afganistan ve Irak işgallerini uzun vadeli tarihsel bağlamlarına oturtarak, bunların geçmişten sanıldığından daha az bir kopuşu temsil ettiğini öne sürüyor. Dolayısıyla bu çalışma, geçtiğimiz yılın büyük bir bölümünü Amerika Birleşik Devletleri'nde geçirmemden esinlenerek kısmen çağdaş

bir ekonomi politik çalışması olsa da, öncelikle bir tarih çalışmasıdır. Aynı zamanda, kaçınılmaz olarak, gelecekle, daha doğrusu olası geleceklerle de ilgilidir. Kitabın ilerleyen bölümlerinde Amerikan imparatorluğunun ne kadar kalıcı olabileceğini sorguluyorum.

Amerikan imparatorluğu tarihteki tüm imparatorluklardan daha mı güçlü, Rodos limanında yükseldiği söylenen Colossus gibi dünyaya hükmediyor mu? Yoksa bu dev bir Golyat mı, devasa ama küçücük, ele avuca sığmaz bir düşmanın tek bir sapanına karşı savunmasız mı? Amerika Birleşik Devletleri aslında Gazze'de gözleri görmeyen, Ortadoğu'da uzlaşmaz taahhütlerle zincirlenmiş ve nihayetinde sadece kör bir yıkıma muktedir olan Samson'a daha çok benziyor olabilir mi? Tüm tarihsel sorular gibi, bu sorular da ancak karşılaştırmalar ve karşı olgularla, Amerika'nın imparatorluğunu daha öncekilerle yan yana koyarak ve akla gelebilecek diğer geçmişlerin yanı sıra olası gelecekleri de göz önünde bulundurarak cevaplanabilir.

Emperyal İnkâr

Eskiden sadece Amerikan dış politikasını eleştirenler "Amerikan İmparatorluğu"ndan söz ederdi. Elbette Soğuk Savaş sırasında hem Sovyetler Birliği hem de Çin Halk Cumhuriyeti, hepsi Marksist olmayan pek çok Batı Avrupalı, Ortadoğulu ve Asyalı yazar gibi, eski Leninist Yankee emperyalizmi temasını durmaksızın işledi.[3] Ancak denizaşırı genişlemenin uğursuz şirket çıkarlarından ilham aldığı iddiaları, ister popülist, ister ilerici ya da sosyalist olsun, on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarında denizaşırı genişlemeye yönelik yerli Amerikan eleştirilerinden çok da farklı değildi.[4] 1960'larda bu eleştiriler birleşerek genellikle revizyonizm olarak adlandırılan yeni ve etkili bir Amerikan dış politikası tarih yazımı ortaya çıkardı.[5] Gabriel ve Joyce Kolko gibi tarihçiler Soğuk Savaş'ın 1945'ten sonra Rus değil Amerikan saldırganlığının bir sonucu olduğunu ileri sürdüler; bu argüman, Vietnam'daki eş zamanlı savaş nedeniyle bir nesil öğrenci için daha da çekici hale geldi —Amerikan dış politikasının yeni-sömürgeci atılımının kanıtı gibi görünüyordu.[6] Ronald Reagan

3 Fransız solundan arketipik bir atıp tutma için bkz. Julien, *America's Empire*.

4 Bkz. örneğin, Nearing, *American Empire*; Freeman ve Nearing, *Dollar Diplomacy*.

5 Erken bir örnek için bkz. Williams, *Tragedy of American Diplomacy*. Ayr. bkz. Lerner, *America as a Civilization* ve Williams'ın daha sonra yazdığı *Empire as a Way of Life*.

6 Kolko ve Kolko, *Limits of Power*. Yine Kolko, *Politics of War*; Kolko, *Roots of American Foreign Policy*; Kolko, *Vietnam*. Vietnam'ın Amerikan imparatorluğundan bahsedilmesini nasıl teşvik ettiğine dair iyi bir örnek için bkz. Buchanan, "Geography of Empire." Ayr.

yönetiminde Amerikan askerî gücünün yeniden güçlenmesi, "emperyal cazibeye" karşı yeni uyarılara yol açtı.[7]

Amerikan dış politikasına yönelik bu radikal eleştiri geleneği kaybolma emaresi göstermiyor. Chalmers Johnson, William Blum ve Michael Hudson gibi yazarlardan kendine özgü, ızdıraplı üslubu yayılmaya devam ediyor,[8] daha önceki bir anti-emperyalist kuşağın (bazıları hâlâ belli belirsiz duyulabilen) katı tutumları yankılanıyor.[9] Yine de Amerikan imparatorluğuna yönelik eleştiriler hiçbir zaman sadece siyasal solun tekelinde olmadı. Gore Vidal'in gözünde, Roma Cumhuriyeti'nin trajedisi, Vidal'in de ait olduğu patrisyen elitin ayrıcalıklarını acımasızca taciz eden "ulusal-güvenlik devleti" ile kendini bir saçmalık olarak tekrarlamaktadır.[10] Bu arada, aşırı sağda Pat Buchanan, ABD'yi —Kurucu Babaların açık isteklerine rağmen— Eski Dünya'nın çekişme ve çatışmalarına bulaştırmaya niyetli Doğu Yakası enternasyonalistlerine karşı arkaik kalmış izolasyonist bir bakışla feveran etmeye devam ediyor. Buchanan'a göre Amerika Roma'yı değil, bir zamanlar imparatorluğunu reddedip ama şimdi taklit ettiği Britanya'yı örnek alıyor.[11] Başta Clyde Prestowitz olmak üzere daha ana akımda kalan muhafazakârlar da "sözde yeni muhafazakârların emperyal projesini" küçümsemişlerdir.[12]

Ne var ki son üç ya da dört yılda, giderek artan sayıda yorumcu *Amerikan imparatorluğu* tabirini daha az aşağılayıcı ama yine de kararsız bir şekilde kullanmaya başladı,[13] bazı durumlarda ise gerçek bir coşku ile. Kasım 2000'de Atlanta'da düzenlenen bir konferansta konuşan ve daha sonra

---

bkz. Magdoff, *Age of Imperialism*; McMahon, *Limits of Empire*; Swomley, *American Empire*. 1960'larda Amerikan emperyalizmini savunan tek tük karşıt görüşlüler vardı: bkz. Liska, *Imperial America*; Steel, *Pax Americana*. Hatta bir tanesi Fransız'dı: Aron, *Imperial Republic*.

7 Tucker ve Hendrickson, *Imperial Temptation*, s. 53, 211.

8 Johnson, *Blowback*; Blum, *Rogue State*; Hudson, *Super Imperialism*. Ayr. bkz. Smith, *American Empire*.

9 Örn. bkz. Eric Hobsbawm, "America's Imperial Delusion," *Guardian*, 14 Haziran 2003. Edward Said ve Noam Chomsky'den de tahmin edilebilir yorumlar serdedilmiştir.

10 Vidal, *Decline and Fall of the American Empire*.

11 Patrick Buchanan, *Cumhuriyet*, s. 6. Ayr. bkz. aynı yazar, "What Price the American Empire?", *American Cause*, 29 Mayıs 2002.

12 Prestowitz, *Rogue Nation*.

13 Örn. bkz, Bacevich, *American Empire*, s. 243: "ABD resmî anlamda bir imparatorluk yaratmamış olsa da ... kesinlikle emperyal bir sorun edinmiştir ... Beğenin ya da beğenmeyin, Amerika bugün Roma'dır ve tarihteki diğer tüm imparatorluklardan farklı bir imparatorluğun sürdürülmesine ve mümkün olan yerlerde genişletilmesine geri dönülmez bir şekilde kendini adamıştır. Bu pek de kutlanacak bir durum değildir; ancak gerçekleri inkâr etmenin de bir manası yoktur." Ayr. bkz. Rosen, "Empire", s. 61: "Eğer bir Amerikan imparatorluğunun mantığı cazip değilse, alternatiflerin çok daha cazip olduğu da açık değildir." Tartışmaya son derece incelikli bir katkı için bkz. Maier, "American Empire?"

Bush yönetiminde Dışişleri Bakanlığı'nda politika planlama direktörü olarak görev yapacak olan Richard Haass, Amerikalıların "global rollerini geleneksel ulus-devletten emperyal bir güce doğru yeniden kavramaları" gerektiğini savundu ve açıkça "gayriresmî" bir Amerikan imparatorluğu çağrısında bulundu.[14] Bu, o zamanlar cesur bir söylemdi; 2000 başkanlık seçimleri kampanyası sırasında Clinton-Gore yönetimini çok fazla "ucu açık konuşlandırma ve belirsiz askerî görevler" üstlenmekle suçlayan kişinin George W. Bush olduğunu unutmak kolaydır.[15] Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin yönetici direktör yardımcısı Thomas Donnelly, Ağustos 2001'de *Washington Post'a şöyle demiştir:* "Bu konuda [imparatorluk] açıkça konuşacak çok fazla insan yok. Pek çok Amerikalı için rahatsız edici bir durum. Bu yüzden 'Amerika tek süper güçtür' gibi şifreli ifadeler kullanıyorlar."[16]

Bu tür çekingenlikler 11 Eylül 2001'deki terörist saldırıların ardından ortadan kalkmış gibi görünüyordu. Dünya Ticaret Merkezi'nin yıkılmasından sadece bir ay sonra *Weekly Standard'ta* yayımlanan keskin üsluplu bir makalede Max Boot açıkça "Amerikan İmparatorluğu Davası"nı ortaya koydu. "Bugün Afganistan ve diğer sorunlu topraklar," diyordu Boot, "bir zamanlar jodhpur[17] ve kolonyal şapka giymiş özgüvenli İngilizlerin sağladığı türden aydınlanmış bir haricî yönetim için yalvarıyor."[18] Ertesi yıl Amerika'nın "küçük savaşlar" tarihi ortaya çıktığında, kitabın başlığı Rudyard Kipling'in 1899'da ABD'ye Filipinler'i bir Amerikan kolonisi haline getirmesi için bir teşvik olarak yazdığı meşhur "Beyaz Adamın Yükü" şiirinden alınmıştı.[19] Gazeteci Robert Kaplan da *Warrior Politics adlı* kitabında imparatorluk temasını ele almış ve "gelecekteki tarihçilerin 21. yüzyıl ABD'sini bir cumhuriyet olduğu kadar bir imparatorluk olarak da göreceklerini" ileri sürmüştür.[20] Kaplan bir röportajında "İmparatorluğun

14 Bacevich, *American Empire*, s. 219'da alıntılanmıştır.

15 A.g.e., s. 203.

16 Thomas E. Ricks, "Empire or Not? A Quiet Debate over U.S. Role," *Washington Post*, 21 Ağustos 2001.

17 Binici pantolonu. (ç.n)

18 Max Boot, "The Case for an American Empire," *Weekly Standard*, 15 Ekim 2001.

19 Boot, *Savage Wars*, s. xx: "On dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sinin aksine, yirmi birinci yüzyıl Amerika'sı resmî bir imparatorluk değildir. Onun 'imparatorluğu' çok uzaklardaki topraklardan değil, Sam Amca'nın şemsiyesi altına sığınmaya hevesli demokratik, kapitalist uluslar ailesinden oluşmaktadır." Ancak Boot daha sonra şunu da ekler: "ABD, Britanya'nın imparatorluğunun doruğundayken sahip olduğundan daha fazla güce, modern zamanlardaki diğer tüm devletlerden daha fazla güce sahip." s. 349. Kipling'in şiirinin belirgin bir şekilde karışık karşılanması hakkında bkz. Gilmour, *Long Recessional*, s. 124-29.

20 Kaplan, *Warrior Politics*.

olumlu bir tarafı var" diyor. "Bazı açılardan düzenin en iyi huylu biçimidir."[21] Bir başka muhafazakâr köşe yazarı Charles Krauthammer da zamanın ruhundaki değişimi fark etti. *New York Times'a verdiği demeçte,* "İnsanlar artık 'imparatorluk' kelimesinin dolabından çıkıyorlar."[22] *Christian Science Monitor*'da Dinesh D'Souza "Amerika bir imparatorluk haline geldi" diyor, ama ne mutlu ki "gelmiş geçmiş en yüce gönüllü emperyal güç". Onun vardığı sonuç: "Daha fazlasına sahip olalım"[23] Gazeteci Sebastian Mallaby, 2002 yılında *Foreign Affairs*'de yazdığı bir yazıda, Amerikan "neo-emperyalizmini" dünyanın dört bir yanındaki "başarısız devletlerin" yarattığı "kaos" için en iyi çare olarak önermiştir.[24] Michael Ignatieff'in Bosna, Kosova ve Afganistan'daki Amerikan "ulus inşası" çabalarına yönelik son eleştirisinin bir okuması ise, bunların etkili olmak için *yeterince* emperyalist olmadığı yönündedir.[25]

Mallaby ve Ignatieff belki de en iyi liberal müdahaleciler olarak tanımlanırken —Eric Hobsbawm'ın alaycı bir şekilde "insan hakları emperyalizmi" olarak nitelendirdiği şeyin savunucuları— yeni emperyalistlerin çoğunluğu neo-muhafazakârlardır ve 2003'te Irak'ın işgali sırasında ve sonrasında öne çıkan görüşler onların görüşleriydi. James Kurth, *National Interest'in* "İmparatorluk" özel sayısında "Bugün tek bir imparatorluk var" diye yazdı, "ABD'nin global imparatorluğu. ABD ordusu... Britanya İmparatorluğu'nun sadece kendini işine adamış subaylarının değil, efsanevi sivil memurlarının da gerçek mirasçılarıdır."[26] Nisan 2003'te Fox News'da konuşan *Weekly Standard'ın* editörü William Kristol şöyle demiştir: "Güçlü olmaktan yana hata yapmalıyız. Ve eğer insanlar bizim emperyal bir güç olduğumuzu söylemek istiyorlarsa, tamam."[27] Aynı ay *Wall Street Journal,* İngiliz donanmasının on dokuzuncu yüzyılın ortalarında köle ticaretine karşı yürüttüğü mücadelenin nükleer silahların yayılmasına karşı Amerikan politikası için bir model oluşturabileceğini öne sürdü.[28] Hatta Max

21 Emily Eakin, "It Takes an Empire," *New York Times*, 2 Nisan 2002.

22 A.g.e.

23 Dinesh D'Souza, "In Praise of an American Empire," *Christian Science Monitor*, 26 Nisan 2002.

24 Mallaby, "Reluctant Imperialist," s. 6. Pfaff, "Yeni Sömürgecilik". Avrupa neo-emperyalizmi lehine benzer argümanlar için bkz. Cooper, "Postmodern State."

25 Ignatieff, *Empire Lite*, s. 3, 22, 90, 115, 126. Yine de bkz., "Why Are We in Iraq? (And Liberia? And Afghanistan?)," *New York Times Magazine*, 6 Eylül 2003.

26 Kurth, "Migration," s. 5.

27 James Atlas, "A Classicist's Legacy: New Empire Builders," *New York Times*, 4 Mayıs 2003, Bölüm 4, s. 4.

28 "Interdicting North Korea,"*Wall Street Journal*, 28 Nisan 2003, s. A12.

Boot, ABD'nin Ortadoğu ve Asya'daki yeni mülklerini daha iyi yönetebilmesi için bir Koloni Ofisi kurması çağrısında bulundu.[29]

Pentagon içinde "yeni emperyalizm" ile en sık ilişkilendirilen kişi, ilk olarak mevcut başkanın babası döneminde savunma müsteşarı olarak, ABD politikasının amacının "potansiyel rakipleri, meşru çıkarlarını korumak için daha büyük bir rol üstlenmeye ya da daha saldırgan bir duruş sergilemeye ihtiyaç duymadıklarına ikna etmek" olması gerektiğini savunarak ün kazanan Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz'dir.[30] 1992'de yazıldığında çok tartışmalı olan bu satır şimdi oldukça uysal görünüyor. Dokuz yıl sonra Savunma Bakanlığı, Newport'taki Deniz Harp Akademisi'nde "uzun vadede (~50 yıl) [ABD'nin üstünlüğünü] sürdürecek stratejik yaklaşımları araştırmak" amacıyla bir Yaz Çalıştayı düzenledi ve bu çalışmada açıkça ABD ile Roma, Çin, Osmanlı ve İngiliz imparatorlukları arasında karşılaştırmalar yapıldı.[31] Bu tür paralellikler üst düzey Amerikan askerî personeline hiç de yabancı gelmiyor. 2000 yılında dönemin ABD Merkez Kuvvetler Komutanı General Anthony Zinni, gazeteci Dana Priest'e "Roma İmparatorluğu'nun, dış topraklarını yöneten, hukukçu Roma'dan düzen ve idealler getiren savaşçı devlet adamının soyundan gelen modern bir prokonsül haline geldiğini" söyledi.[32] Bunun bir ironi olduğundan emin olmak zordur.

Resmî olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin inkârcı bir imparatorluk olmaya devam ettiğinden emin olabilirsiniz.[33] Çoğu siyasetçi, tarihçi Charles Beard'ün 1939'da yaptığı ayrıma katılacaktır: "Amerika Roma ya da Britanya değildir. Amerika'dır."[34] Richard Nixon anılarında ABD'nin "komşu ülkeler üzerinde emperyalist iddialarda bulunma geçmişi olmayan tek büyük güç" olduğunda ısrar etmiştir.[35] Bu görüş geçtiğimiz on yıl boyunca politika belirleyiciler tarafından da dile getirildi. Başkan Clinton'ın ulusal güvenlik danışmanı Samuel R. "Sandy" Berger'in sözleriyle, "Biz tarihte emperyal bir güç olmayan ilk global gücüz."[3635] Bir yıl sonra, Clinton'ın yerine geçmek için kampanya yürütürken George W. Bush hem

29 Max Boot, "Washington Needs a Colonial Office," *Financial Times*, 3 Temmuz 2003.

30 Aktaran Bacevich, *American Empire*, s. 44.

31 "Strategies for Maintaining U.S. Predominance," Office of Net Assessment, Office of the Secretary of Defense, Yaz Çalıştayı, 1 Ağustos 2001, özellikle s. 22.

32 Priest, *Mission*, s. 70.

33 Ferguson, *Empire*, s. 370. Düşündürücü bir tartışma için bkz. Williams, *Empire as a Way of Life*, s. 9.

34 Aktaran Bacevich, *American Empire*, s. 242.

35 Aktaran Mead, *Special Providence*, s. 6.

36 Dış İlişkiler Konseyi'nde yapılan konuşma, 1999, *Washington Post*, 21 Ağustos 2001'de alıntılanmıştır.

Nixon'ı hem de Berger'i yineledi: "Amerika hiçbir zaman bir imparatorluk olmadı. Tarihte şansı olup da bunu reddeden tek büyük güç biz olabiliriz —büyüklüğü güce, adaleti de zafere tercih ettik."[37] Beyaz Saray'a girdiğinden beri birçok kez bu temaya geri döndü. Irak'ın işgalinden kısa bir süre önce American Enterprise Institute'de yaptığı bir konuşmada Bush şunları söylemiştir: "ABD'nin Irak'ın yeni hükümetinin kesin şeklini belirleme niyeti yoktur. Bu seçim Irak halkına aittir... Irak'ta gerektiği kadar kalacağız, bir gün bile fazla kalmayacağız. Amerika daha önce de bir dünya savaşını takip eden barış döneminde bu tür bir taahhütte bulunmuş ve bunu yerine getirmiştir. Düşmanlarımızı yendikten sonra arkamızda işgalci ordular bırakmadık, anayasalar ve parlamentolar bıraktık."[38] Bu emperyal niyet eksikliğini 10 Nisan'da Irak halkına yaptığı bir televizyon konuşmasında da yineledi: "Tüm vatandaşların haklarını koruyan barışçıl ve temsilî bir hükümet kurmanıza yardımcı olacağız. Ve sonra askerî güçlerimiz ayrılacak. Irak birleşik, bağımsız ve egemen bir ulus olarak yoluna devam edecek."[39] Başkan, 1 Mayıs günü *Abraham Lincoln* uçak gemisinde yaptığı konuşmada bu noktaya parmak bastı: "Tarihteki diğer uluslar yabancı topraklarda savaştılar ve işgal edip sömürmek için kaldılar. Amerikalılar ise bir savaşın ardından evlerine dönmekten başka bir şey istemezler."[40] Bu giriş yazısının da açıkça ortaya koyduğu gibi, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld de aynı çizgidedir. Gerçekten de bu konu Bush yönetiminin önde gelen isimlerinin hemfikir olduğu birkaç konudan biri gibi görünmektedir. Geçen yıl Eylül ayında George Washington Üniversitesi'nde bir konuşma yapan Dışişleri Bakanı Colin Powell ısrarla şunları söyledi: "Amerika Birleşik Devletleri bölgesel bir imparatorluk peşinde değildir. Biz hiçbir zaman emperyalist olmadık. Özgürlük, refah ve barışın sadece birkaç kişinin ayrıcalığı değil, tüm halkların mirası haline gelebileceği bir dünya istiyoruz."[41]

Çok az Amerikalı buna karşı çıkacaktır. Geçen yıl Pew Global Tutumlar anketine katılan her beş Amerikalıdan dördünün "Amerikan fikirlerinin ve geleneklerinin dünyaya yayılmasının iyi bir şey olduğu" görüşünde

37 Aktaran Bacevich, *American Empire*, s. 201.

38 "Transcript of President Bush's Speech," *New York Times*, 26 Şubat 2003.

39 Uluslararası Bilgi Programları Ofisi, ABD Dışişleri Bakanlığı, http://usinfo.state.gov adresinden transkript.

40 "Transcript of President Bush's Remarks on the End of Major Combat in Iraq," *New York Times*, s. A16.

41 Colin L. Powell, "Remarks at The Elliott School of International Affairs, George Washington University," http://www.state.gov/secretary/rm/2003/23836.htm.

birleşmesi şaşırtıcıdır.[42] Ancak aynı kişilere bunu Amerikan emperyalizminin bir sonucu olarak görüp görmedikleri sorulsaydı, neredeyse hiçbiri aynı fikirde olmazdı.

Freud *inkâr*ı travmaya karşı ilkel bir psikolojik savunma mekanizması olarak tanımlamıştır. Belki de bu nedenle 11 Eylül saldırılarının ardından Amerikalıların ülkelerinin emperyal karakterini her zamankinden daha şiddetli bir şekilde inkâr etmeleri kaçınılmazdı. Fakat ABD dış politikası savunmadan saldırıya geçtikçe, inkâra duyulan ihtiyaç azalmış gibi görünmektedir. Dolayısıyla bu imparatorluğun kesin doğasını belirlemek tedavi edici olabilir —çünkü imparatorluk, adı dışında her şeyiyle imparatorluktur.

Hegemonya ve İmparatorluk

Julius Caesar kendisine *imperator* diyor ama asla kral demiyordu. Evlatlık vârisi Augustus ise *princeps'i* tercih etmişti. İmparatorlar kendilerini istedikleri gibi adlandırabilirler, imparatorluklar da öyle. İngiltere Krallığı, imparatorluk olmadan önce VIII. Henry tarafından imparatorluk ilan edilmişti.[43] Buna karşılık Amerika Birleşik Devletleri uzun zamandır bir imparatorluktur ancak bu sıfatı kullanmaktan kaçınmaktadır.

Elbette *imparatorluk* terimini yeterince dar bir şekilde tanımladığınızda, Amerika Birleşik Devletleri kolaylıkla bu kategorinin dışında tutulabilir. İşte tipik bir örnek: "Gerçek emperyal güç... silahlı gücün organizasyonu ve kullanımı üzerinde *doğrudan* tekel kontrolü anlamına gelir. Adaletin idaresi ve bunun tanımı üzerinde *doğrudan kontrol* anlamına gelir. Neyin alınıp satılacağı, ticaretin şartları ve ticaret izni üzerinde kontrol anlamına gelir... Bir Amerikan imparatorluğundan bahsetmeyi bırakalım, çünkü böyle bir şey yoktur ve olmayacaktır."[44] Sovyetlerin, Amerikan emperyalizmi suçlamalarını çürütmeye hevesli "gerçekçi" bir yazar kuşağı için, ABD'nin 1898'de Filipinler'in ilhakıyla başlayan ve 1930'larda sona eren bu tür bir resmî imparatorluk şablonuyla sadece kısa bir süre flört ettiğini savunmak geleneksel hale geldi.[45] Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra yaptığı şey temelde farklıydı. Yakın tarihli bir formülasyona göre, "yağmacı bir niyete sahip emperyal bir devlet

42 Minxin Pei, "The Paradoxes of American Nationalism," *Foreign Policy*, Mayıs-Haziran 2003, s. 32.

43 Ancak bkz. Davies, *First English Empire*.

44 Zelikow, "Transformation," s. 18.

45 Schwab, "Global Role". "Michael Mandelbaum'un ifadesiyle "Amerikan imparatorluğu"ndan yirminci yüzyılda vazgeçilmiştir:" Mandelbaum, *Ideas*, s. 87.

değildi"; "başkalarının zararına gücünü artırmaktan ziyade bölgesel istikrar ve güvenliği artırmak ve uluslararası ticareti korumakla meşguldü."[46]

Şayet Birleşik Devletler bir imparatorluk değilse, o zaman neydi? Ve "kontrol altına almak" için çabaladığı imparatorluk artık olmadığına göre şimdi nedir? "Tek süper güç" —"tek kutuplu" bir dünyada var olmak— onu tanımlamanın bir yoludur. *Hyperpuissance*,[47] eski Fransız Dışişleri Bakanı Hubert Védrine'in (kesinlikle ironik) uydurmasıydı. Bazı yazarlar global *liderlik* gibi daha düşük profilli gösteren tabirleri tercih etmektedir,[48] Philip Bobbitt ise Amerika Birleşik Devletleri'ni özellikle başarılı bir ulus-devlet örneği olarak görmektedir.[49] Harvard Kennedy School'da yakın zamanda düzenlenen bir seminer dizisi, zararsız bir terim olan *üstünlük'ü* tercih etti.[50] Bunlara mukabil uluslararası ilişkiler yazarları arasında açık ara en popüler terim ise *hegemondur*.[51]

Nedir bu hegemonya denen şey? Sadece *imparatorluk* için başvurulan bir hüsnütabir mi, yoksa tabi halklar üzerinde bir hükümdardan ziyade bir ittifakın lideri olan *primus inter pares'in*[52*] rolünü mü tanımlıyor? Ayrıca hegemonun güdüleri nelerdir? Kendi çıkarları için sınırlarının ötesinde güç mü uyguluyor? Yoksa uluslararası kamu mallarının sağlanmasında fedakârca mı hareket etmekte?

Bu kelime ilk olarak, Pers İmparatorluğu'na karşı kendilerini savunmak için bir araya geldiklerinde Atina'nın diğer Yunan şehir devletleriyle olan ilişkisini tanımlamak için kullanılmıştır; Atina diğerlerine liderlik etmiş ancak onları yönetmemiştir.[53] Dünya-sistemi teorisi olarak adlandırılan teoride ise hegemonya, salt liderlikten daha fazlasını, ama düpedüz imparatorluktan daha azını ifade etmektedir.[54] Daha dar kapsamlı başka bir tanıma göre ise, hegemonun yirminci yüzyıldaki temel işlevi liberal

46 Kupchan, *End*, s. 228.

47 Fransızca "hiper güç". (ç.n)

48 Mandelbaum, *Ideas*, s. 88.

49 Bobbitt, *Shield of Achilles*. Bobbitt, 1713 ile 1914 arasındaki iki yüzyılda "devlet-ulus"un "tarihî, stratejik ve anayasal yeniliklerinden" biri olan emperyalizmi geçmişte kalmış bir şey olarak görür.

50 Graham Allison'a beni bu seriyi açmaya davet ettiği için son derece minnettarım. Bu kitap, seminer katılımcılarının titiz ve yapıcı eleştirilerine çok şey borçludur.

51 Örn. bkz. Kagan, *Paradise and Power*, s. 88; Kupchan, *End*, s. 266.

52 Latince "eşitler arasında birinci". (ç.n)

53 Johannson, "National Size," s. 352 vd.

54 Hegemonik güç, "devletlerarası sisteme kendi kurallarını dayatabilen ve böylece geçici olarak yeni bir siyasi düzen yaratabilen" ve "içinde yer alan ya da onun tarafından korunan girişimlere bazı ekstra avantajlar, 'piyasa' tarafından verilmeyen ancak siyasi baskı yoluyla elde edilen avantajlar" sunan bir devletti: Wallerstein, "Three Hegemonies," s. 357.

bir uluslararası ticari ve mali sistemi desteklemektir.[55] Hegemonik istikrar teorisi olarak bilinen bu teoriye göre, savaş sonrası dönemin temel sorusu, ABD hegemonyasının mümkün kıldığı liberal ekonomik düzenden yararlanan diğer ekonomiler bu düzeni yakalamaya başladığında, ABD'nin serbest ticarete ne kadar ve ne süreyle bağlı kalacağıydı. Amerikalılar hegemonyalarını sürdürmek için korumacı politikalara geri mi döneceklerdi yoksa göreceli bir gerileme yaşama riskini göze alarak serbest ticarete mi bağlı kalacaklardı? Bu durum hegemonun ikilemi olarak adlandırıldı ve pek çok yazara da İngiltere'nin 1914'ten önce karşı karşıya kaldığı ikilemin aynısı olarak göründü.[56]

Şayet Britanya İmparatorluğu global hegemon olarak Amerika'nın öncüsüyse, Amerika Birleşik Devletleri de aynı şekilde Anglofon bir imparatorluk olarak Britanya'nın halefi olamaz mı? Çoğu tarihçi, 1945'ten sonra Amerika'nın ekonomik gücünün, Napolyon Fransa'sının nihai yenilgisini takip eden, güç açısından benzer bir dönüm noktası olan 1815'ten sonra İngiltere'ninkini aştığı konusunda hemfikirdir. İlk olarak, yaklaşık 1890 ile 1950 yılları arasında verimlilikte sağlanan olağanüstü artış, Sanayi Devrimi'nin ilk dönemlerinde bile İngiltere'nin daha önce elde ettiği her şeyi gölgede bırakmıştır. İkincisi, Amerika Birleşik Devletleri gücünü çok bilinçli bir şekilde Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (daha sonra Dünya Ticaret Örgütü) kapsamında çok taraflı ve karşılıklı olarak dengeli tarife indirimlerini ilerletmek için kullandı. Dolayısıyla Kennedy Turu'nda (1967) ve sonraki müzakere "turlarında" elde edilen tarife indirimleri, Washington merkezli Uluslararası Para Fonu'ndan alınan kredilere eklenen "koşulluluk" gibi Amerikan baskılarına çok şey borçluydu. Buna karşılık, on dokuzuncu yüzyılda serbest ticaretin ve serbest denizciliğin yaygınlaşması —en çok Britanya İmparatorluğu'na atfedilen "kamu malları"— Britanya gücünün doğrudan sonuçları olduğu kadar kendiliğinden ortaya çıkan olgulardı. Üçüncü olarak, birbirini izleyen ABD hükümetlerinin, Bretton Woods'un dağılmasından önce ve sonra doların kilit para birimi rolünden faydalandığı iddia edilmektedir. ABD hükümeti "kâğıttan bir altın madeninin" erişimine sahipti ve bu nedenle yabancılardan senyoraj şeklinde sübvansiyon toplayabilirdi (yabancılara dolar ve daha sonra değeri düşen dolar cinsinden varlıklar satarak).[57] Altın standardı Britanya'ya bu

55 Bu kavramın izi Charles Kindleberger'in iki savaş arası dünya ekonomisi üzerine, İngiliz hegemonyasından sonra ama Amerikan hegemonyasından önce bir tür "fetret" devri olarak tanımlayan ufuk açıcı çalışmasına kadar sürülebilir. Bkz: Kindleberger, *World in Depression*.

56 Örn. bkz. Kennedy, *Rise and Fall*.

57 "Calleo, "Reflections." Ayr. bkz. Rosecrance, "Croesus and Caesar."

tür avantajlar sunmuyordu, hatta belki de bazı dezavantajları vardı. Son olarak, Pax Britannica esas olarak Kraliyet Donanması'na dayanıyordu ve bugün Amerikan ordusunun hedeflediği "tam spektrumlu hâkimiyetten" daha az "nüfuz ediciydi". Bir asır boyunca, Kırım Savaşı haricinde, Britanya kendi bekası için hayati önem taşıyan Avrupa'da askerî müdahalelerde bulunma kabiliyetinin olmadığını hissetti ve 1914 ve 1939'da bunu yapmak zorunda kaldığında da başarılı olmak için mücadele etti.[58] Böylece bir hegemonun bir imparatorluktan daha güçlü olabileceği gibi biraz paradoksal bir sonuca varıyoruz.

Hegemonya ve imparatorluk arasındaki ayrım, eğer *imparatorluk* terimi, pek çok Amerikalı yorumcunun varsaydığı gibi, yabancı topraklar üzerinde, sakinlerinin herhangi bir siyasi temsili olmaksızın doğrudan yönetim anlamına gelseydi meşru olurdu. Ancak imparatorluk tarihi öğrencileri bundan daha sofistike bir kavramsal çerçeveye sahiptir. O dönemde Frederick Lugard gibi İngiliz sömürge yöneticileri "doğrudan" ve "dolaylı" yönetim arasındaki ayrımı net bir şekilde anlamışlardı; Britanya İmparatorluğu'nun Asya ve Afrika'daki büyük bir kısmı dolaylı olarak, yani İngiliz valiler yerine yerel hükümdarlar aracılığıyla yönetiliyordu. John Gallagher ve Ronald Robinson tarafından 1953 tarihli "serbest ticaret emperyalizmi" konulu ufuk açıcı makalelerinde bir başka ayrım daha yapılmıştır. Burada, Viktoryenlerin bahri ve mali güçlerini sömürge alanlarının dışındaki ülkelerin pazarlarını açmak için nasıl kullandıkları özetleniyordu.[59] "Resmî" ve "gayriresmî imparatorluk" arasında artık yaygın olarak kabul gören ayrım da aynı derecede aydınlatıcıdır. Örneğin İngilizler Arjantin'i resmî olarak yönetmiyordu, ancak Londra Şehri'nin ticaret bankaları Arjantin'in maliye ve para politikası üzerinde o kadar güçlü bir etkiye sahipti ki Arjantin'in bağımsızlığı büyük ölçüde sözdeydi.[60] Konuyla ilgili gerçek anlamda karşılaştırmalı bir çalışmaya girişen az sayıdaki modern tarihçiden birinin ifadesiyle, imparatorluk "her şeyden önce, bir dönemin uluslararası ilişkilerine damgasını vurmuş çok büyük bir güçtür... geniş topraklara ve çok sayıda halka hükmeden bir yönetimdir, çünkü mekânın ve çok etnisiteli yapının yönetimi imparatorluğun en büyük daimi ikilemlerinden biridir... Bir imparatorluk tanımı gereği ... halklarının açık rızasıyla yönetilen bir yönetim değildir. [Ancak] halkların asimilasyonu ve kurumların

58 O'Brien, "Pax Britannica."

59 Gallagher ve Robinson, "Imperialism of Free Trade."

60 Bkz: Robert Freeman Smith, "Latin America," s. 85-88. Krş. Cain ve Hopkins, *British Imperialism*.

demokratikleştirilmesi süreciyle imparatorluklar kendilerini çok uluslu federasyonlara ve hatta ulus devletlere dönüştürebilirler."[61] Bundan daha da kesin konuşmak mümkündür. Aşağıdaki tablo 1'de "imparatorluklar" kategorisi altında toplanabilecek biçimlerin çeşitliliğini yakalamayı amaçlayan basit bir tipoloji denemesinde bulundum. Tablonun bir ağ dizgesinden ziyade bir menü olarak okunması gerektiğini unutmayın. Örneğin, bir imparatorluk, yurt dışından ham madde elde etmeyi ve böylece uluslararası ticareti artırmayı amaçlayan, esas olarak askerî yöntemler kullanan, yönetici elitinin çıkarları doğrultusunda piyasa ekonomisini dayatan, hiyerarşik bir sosyal karaktere sahip, yurt içinde yerleşik bir oligarşi olabilir. Bir başka imparatorluk ise, esas olarak güvenlikle ilgilenen, barışı bir kamu malı olarak sağlayan, esas olarak şirketler ve STK'lar aracılığıyla yöneten, karma bir ekonomiyi teşvik eden, tüm sakinlerin çıkarına, özümseyici sosyal karaktere sahip bir demokrasi olabilir.

İlk sütun bize emperyal gücün birden fazla siyasi sistem tarafından elde edilebileceğini hatırlatmaktadır. Emperyal yayılmanın çıkar amaçlı hedefleri (ikinci sütun), (başlangıçtaki) sınırlarındaki düşmanlara düzen dayatarak metropolün güvenliğini sağlama temel ihtiyacından, tabi halklardan kira ve vergi toplamaya kadar uzanır; yerleşim için yeni topraklar, ham maddeler, hazine ve insan gücü gibi belki de daha bariz ödüllerden bahsetmeye bile gerek yoktur; bunların hepsinin, fetih ve kolonizasyon maliyetinin meşru gösterilmesi için bağımsız halklarla serbest mübadelede mal olacaklarından daha düşük fiyatlarla mevcut olması gerektiği vurgulanmalıdır.[62] Aynı zamanda, bir imparatorluk "kamu malları" sağlayabilir —yani, imparatorluk yönetiminin yönetenlere değil yönetilenlere ve hatta üçüncü taraflara akan amaçlanmış veya amaçlanmamış faydaları: daha az çatışma, artan ticaret veya yatırım, gelişmiş adalet veya yönetim, daha iyi eğitim (günümüzde bir kamu malı olarak kabul etmeyeceğimiz din değiştirme ile ilişkili olabilir veya olmayabilir) veya iyileştirilmiş maddi koşullar. Dördüncü sütun bize imparatorluk yönetiminin birden fazla görevli tarafından icra edilebileceğini söyler: askerler, memurlar, yerleşimciler, gönüllü birlikler, şirketler ve yerel elitlerin hepsi farklı şekillerde merkezin iradesini çevreye empoze edebilir. Kölelikten *laissez-fair*"e,[63] bir serflik biçiminden (feodalizm) diğerine (planlı ekonomi) kadar neredeyse

61 Lieven, *Empire*, s. xiv.

62 Resmî bir ekonomik imparatorluk teorisi denemesi için bkz. Grossman ve Mendoza, "Annexation or Conquest?"

63 Fransızca "bırakınız yapsınlar." (ç.n)

birçok emperyal ekonomik sistem çeşidi vardır. İmparatorluğun faydalarının sadece metropol toplumuna akması gerektiği de hiçbir şekilde verili değildir. İmparatorluğun nimetlerinden yararlananlar yalnızca o toplumun elitleri olabilir (Lance E. Davis ve R. A. Huttenback'in İngiliz İmparatorluğu örneğinde öne sürdüğü gibi);[64] metropoldeki düşük gelirli gruplardan gelen sömürgeciler olabilir; bazı durumlarda tâbi halklar ya da tâbi toplumlar içindeki elitler olabilir. Son olarak, bir imparatorluğun sosyal karakteri —daha doğrusu, yönetenlerin yönetilenlere karşı tutumları— değişebilir. Bir uçta, belirli etnik grupların yok edilmesini ve diğerlerinin kasıtlı olarak aşağılanmasını amaçlayan Nasyonal Sosyalist Almanya'nın soykırımcı imparatorluğu yer alır. Diğer uçta ise, vatandaşlığın etnik kökene bakılmaksızın belirli koşullar altında elde edilebilen Roma imparatorluk modeli yer almaktadır (Amerika Birleşik Devletleri örneğine uygulanabilirliği açık olan bir model). Ortada ise, zenginlik ve statü eşitsizliklerinin genel (ancak kesinlikle niteliksiz olmayan) bir kanun önünde eşitlik ilkesiyle hafifletildiği karmaşık ırksal ve sosyal hiyerarşinin Viktorya devri[65] modeli yer almaktadır. Tüm bu değişkenlerin nihai kombinasyonu, diğer şeylerin yanı sıra, bir imparatorluğun coğrafi kapsamını ve elbette ömrünü dahi belirler.

Tablo 1

Metropolitan Sistem	*Çıkar Amaçlı Hedefler*	*Kamu Malları*	*Yönetim Yöntemleri*	*Ekonomik Sistem*	*Bundan Kimin Çıkarı Var?*	*Sosyal Karakter*
Tiranlık	Güvenlik	Barış	Askeriye	Plantasyon	Yönetici Elitler	Soykırımcı
Aristokrasi	İletişim	Ticaret	Bürokrasi	Feodal	Metropol Halkı	Hiyerarşik
Oligarşi	Toprak	Yatırım	Yerleşim	Merkantilist	Yerleşimciler	Dönüştürücü
Demokrasi	Ham maddeler	Hukuk	STK'lar	Piyasa	Yerel Elitler	Asimile Edici
	Hazine	Hükümet	Şirketler	Karışık	Bütün Sakinler	
	İnsan Gücü	Eğitim	Yerel Elitlerin Seçimi	Planlı		
	Kiralar	Dönüşüm				
	Vergilendirme	Sağlık				

64 Davis ve Huttenback, *Mammon and the Pursuit of Empire.*

65 Britanya Kraliçesi Viktorya 1837-1901 yılları arasında hüküm sürmüş ve neredeyse bütün on dokuzuncu yüzyılı kapsayan bu uzun hükümdarlığı "Viktorya devri" olarak adlandırılmıştır. (ç.n)

Daha geniş ve sofistike bir imparatorluk tanımıyla, *hegemonya* teriminden tamamen vazgeçmek mümkün görünmektedir. Bunun yerine, Amerikan imparatorluğunun şimdiye kadar, birkaç istisna dışında, dolaylı yönetimi doğrudan yönetime ve gayriresmî imparatorluğu resmî imparatorluğa tercih ettiği makul bir şekilde tartışılabilir. Aslında, Soğuk Savaş dönemi hegemonyası "davet yoluyla imparatorluk" olarak daha iyi anlaşılabilir.[66] Burada sorulması gereken soru, Afganistan ve Irak'ın son zamanlarda göze çarpan davetsiz işgallerinin daha doğrudan ve resmî emperyal yapılara geçişin habercisi olup olmadığıdır. Tablo 1'deki terminolojiyi uyarlayacak olursak, Amerikan imparatorluğu şu şekilde özetlenebilir. Her ne kadar bazı liberal olmayan özelliklere sahip olsa da, liberal bir demokrasi ve piyasa ekonomisi olduğunu söylemeye gerek yok[67] ve ekonomisinde şaşırtıcı derecede yüksek düzeyde devlet müdahalesi de ("piyasa" yerine "karma" demek daha doğru olabilir) vardır. Öncelikli olarak kendi güvenliği ve uluslararası iletişimin sürdürülmesiyle, ikincil olarak da ham maddelere (özellikle petrol) erişimin sağlanmasıyla ilgilenir. Ayrıca sınırlı sayıda kamu malı sağlama işindedir: bazı kavgacı rejimlere ve bazı iç savaşlara müdahale ederek barış; ticaret için denizlerin ve gökyüzünün özgürlüğü; ve genellikle Amerikanlaştırma olarak adlandırılan ve eski tarz Hristiyan misyonerlerden ziyade Amerikan tüketim malları ve eğlence ihracatçıları tarafından yürütülen kendine özgü bir "ihtida" biçimi. Resmî yönetim yöntemleri esas olarak askerî niteliktedir; gayriresmî yönetim yöntemleri ise büyük ölçüde sivil toplum kuruluşlarına, şirketlere ve bazı durumlarda yerel elitlere dayanmaktadır.

Bu imparatorluktan kim faydalanıyor? Bazıları, ekonomist Paul Krugman'a katılarak, sadece zengin seçkinlerinin —özellikle de zengin seçkinlerinin Cumhuriyetçi Parti ve petrol endüstrisi ile ilişkili olan kısmının- yararlandığını iddia etmektedir.[68] Soldaki genel kanı, Amerika Birleşik Devletleri'nin gücünü gelişmekte olan ülkelerdeki insanları yoksullaştırmak için kullandığı yönündedir. Diğerleri ise dünyanın dört bir yanındaki milyonlarca insanın Amerika'nın imparatorluğunun varlığından şu ya da bu şekilde faydalandığını, özellikle de Soğuk Savaş döneminde Amerikan nükleer "şemsiyesinin" koruması altında refaha kavuşan Batı Avrupalılar, Japonlar ve Güney Korelilerin bundan yararlandığını ve Soğuk Savaş sonrası dönemin ekonomik kaybedenlerinin, özellikle de Sahraaltı

66 Lundestad, *American "Empire."*

67 Zakaria, *Future of Freedom,* özellikle s. 162.

68 Krugman, *Great Unravelling,* passim

Afrika'dakilerin Amerikan gücünün değil, yokluğunun kurbanları olduğunu iddia etmektedir. Çünkü Amerikan imparatorluğunun kapsamı sınırlıdır. Batı Avrupa kıyılarındaki imparatorlukları karakterize eden denizaşırı topraklara yayılma iştahından yoksun olduğu göze çarpmaktadır. Yabancıların resmî bir yönetime ihtiyaç duymadan kendilerini Amerikanlaştıracakları fikrini tercih etmektedir. Fethettiğinde bile ilhaka direnir ki bu da denizaşırı imparatorluk girişimlerinin süresinin nispeten kısa olma eğiliminde olmasının ve büyük olasılıkla olmaya devam edecek olmasının bir nedenidir. Gerçekten de Amerikan emperyalizminin bir özelliği —belki de başlıca eksikliği— aşırı derecede kısa bir zaman ufkuna sahip olmasıdır.

Anglofon İmparatorluklar

Tarihte yetmişten fazla imparatorluk olmadığı söylenegelir. *Times Dünya Tarihi Atlası'na* inanılacak olursa, Amerika benim hesabıma göre altmış sekizinci imparatorluktur. (Komünist Çin altmış dokuzuncu; bazıları Avrupa Birliği'nin yetmişinci olduğunu iddia edebilir). Amerikan imparatorluğu önceki imparatorluklardan ne kadar farklıdır? Eski Mısırlılar gibi, kendi merkezinde yüksek binalar inşa ediyor, ancak bunlar ölülerden ziyade yaşayanları barındırıyor. Atina İmparatorluğu gibi, rakip bir güce karşı ittifaklara liderlik etme konusunda kendini kanıtlamıştır. İskender'in imparatorluğu gibi, şaşırtıcı bir coğrafi genişliğe sahiptir. Ch'in döneminde ortaya çıkan ve Ming hanedanlığı döneminde zirveye ulaşan Çin İmparatorluğu gibi, geniş bir bölgenin topraklarını ve halklarını birleştirmiş ve onları gerçek bir ulus-devlet haline getirmiştir. Roma İmparatorluğu gibi, son derece açık bir vatandaşlık sistemine sahiptir: Tıpkı bir zamanlar lejyonlarda hizmet etmenin *civis romanus* olmaya giden bir yol olması gibi, geçen yıl Irak'ta görev yapan bazı askerlere Mor Kalp[69] ve ABD vatandaşlığı aynı anda verildi. Gerçekten de, başkentinin klasik mimarisi ve anayasasının cumhuriyetçi yapısıyla ABD, belki de önceki imparatorluklardan daha çok "yeni Roma"ya benziyor —her ne kadar Senato'nun şimdiye kadar müstakbel imparatorlar üzerindeki hâkimiyetini koruduğu bir Roma olsa da. Batı Avrupa ile ilişkilerinde de ABD bazen ikinci bir Roma gibi görünebilir, ancak Brüksel'i yeni Bizans olarak selamlamak için erken görünüyor.[70]

69 *Purple Heart*. 5 Nisan 1917 tarihinde veya sonrasında ABD ordusunda görev yaparken yaralanan veya ölenlere ABD Başkanı adına verilen bir Birleşik Devletler askeri nişanıdır.(ç.n)

70 Bkz. Kupchan, *End*, s. 153.

Roma paraleli bir klişeye dönüşme tehlikesiyle karşı karşıyadır.[71] Yine de Amerika Birleşik Devletleri, kendi dilini ve kültürünü aynı anda hem tek tanrılı hem de matematiksel olarak yayma kapasitesiyle, Hz. Muhammed'in vârisleri tarafından kurulan Abbasi halifeliğinin özelliklerini de paylaşmaktadır. On altıncı yüzyılda ortaya çıkan ve yirminci yüzyıla kadar varlığını sürdüren Batı Avrupa imparatorluklarının mirasçısı ve aynı zamanda asi bir ürünü olarak gösterilse de, gerçekte Amerika Birleşik Devletleri'nin, Orta ve Doğu Avrupa'nın büyük kara imparatorluklarıyla ortak yönleri çok daha fazladır. On dokuzuncu yüzyılda Amerikalı yerleşimcilerin bozkırları aşarak batıya doğru ilerlemesi, Rus yerleşimcilerin bozkırları aşarak doğuya doğru ilerlemesinin bir yansıması olmuştur. Uygulamada, siyasi yapıları bazen son büyük imparatorluk cumhuriyetinin başkenti Lahey ya da ilk Anglofon imparatorluğun merkezi Londra'dan çok Viyana ya da Berlin'i anımsatmaktadır. Hâlâ Amerikan "istisnacılığı" konusunda ısrarcı olanlara imparatorluklar tarihçisinin verebileceği tek yanıt şudur: diğer altmış dokuz imparatorluk kadar istisnai.

Şimdi bu Amerikan imparatorluğu ile Birleşik Devletler'in ilk başta kendisini karşısında tanımladığı, ancak asi oğulların bir zamanlar hor gördükleri babalarına benzemeye başlamaları gibi giderek daha fazla benzediği Britanya İmparatorluğu arasındaki benzerlik ve farklılıkları daha net bir şekilde ele alalım. İki Anglofon imparatorluk arasındaki ilişki, tarihte başka hiçbir imparatorluğun ABD'nin bugün başarmak istediği şeyleri başarmaya bu kadar yaklaşmamış olması gibi basit bir nedenden ötürü bu kitabın ana temalarından biridir. İngiltere'nin 1850'lerden 1930'lara kadar süren "liberal imparatorluk" dönemi, önde gelen emperyal gücün sadece mallarını, insanlarını ve sermayesini değil, aynı zamanda sosyal ve siyasi kurumlarını da ihraç ederek ekonomik globalleşmeyi başarıyla gerçekleştirdiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır. İki Anglofon imparatorluğun pek çok ortak noktası vardır. Ancak aynı zamanda birbirlerinden son derece farklıdırlar.

Gördüğümüz gibi, Amerika Birleşik Devletleri bazı tarihçiler tarafından Büyük Britanya'dan daha etkili bir "hegemon" olarak kabul edilmektedir. Yine de, tam anlamıyla bölgesel anlamda, ikincisi çok daha etkileyici bir imparatorluktur. Britanya İmparatorluğu, dünya savaşları arasındaki

71 Yakın tarihli bazı örnekler için bkz. Joseph Nye, "The New Rome Meets the New Barbarians: How America Should Wield Its Power," *Economist*, 23 Mart 2002; Jonathan Freedland, "Rome, AD ... Rome DC," *Guardian*, 18 Eylül 2002; Robert Harris, "Return of the Romans," *Sunday Times*, 31 Ağustos 2003.

en geniş döneminde 13 milyon mil kareden fazla bir alanı, yani dünya kara yüzeyinin yaklaşık yüzde 23'ünü kaplıyordu. Bunun sadece küçük bir kısmı Birleşik Krallık'a aitti: sadece yüzde 0,2'si. Buna karşılık bugün Amerika Birleşik Devletleri dünya yüzeyinin on dört resmî bağımlı topraklar[72] —çoğunluğu İkinci Dünya Savaşı'ndan önce alınan Pasifik adaları olmak üzere, bu topraklar sadece 4.140 mil karelik bir alana tekabül etmektedir— ile birlikte yaklaşık yüzde 6.5'ini oluşturmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, İspanyol-Amerikan Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasında Karayipler ve Latin Amerika'da şu ya da bu şekilde işgal ettiği ülkelerden hiç vazgeçmemiş olsaydı bile, Amerikan imparatorluğu bugün dünya kara yüzeyinin ancak yüzde 1'inin yarısına tekabül ederdi. Demografik açıdan bakıldığında, resmî Amerikan imparatorluğu daha da küçüktür. Bugün Amerika Birleşik Devletleri ve ona bağlı ülkeler birlikte dünya nüfusunun ancak yüzde 5'ini oluştururken, İngilizler imparatorluklarının zirve zamanlarında insanlığın beşte biri ile dörtte biri arasında bir nüfusa hükmediyordu.

Öte yandan ABD, silahlı kuvvetlerine üs olarak hizmet eden, sözde egemen devletler içinde çok sayıda küçük toprak parçasına sahiptir. Irak'ın işgali için asker konuşlandırılmadan önce ABD ordusunun 130'dan fazla ülkede yaklaşık 752 askerî tesisi vardı.[73] Bunların 65'inde önemli sayıda Amerikan askeri konuşlandırılmıştır.[74] Bulundukları yerler Başkan Bush'un 26 Şubat 2003 tarihli konuşmasında dile getirdiği "[1945'te] düşmanları yendikten sonra arkamızda işgal orduları bırakmadık" iddiasını önemli ölçüde doğrulamaktadır.[75] Başkanlığının ilk yılında Almanya'da yaklaşık 70.000, Japonya'da ise 40.000 Amerikan askeri bulunuyordu. Amerikan birlikleri bu ülkelerde 1945'ten beri kesintisiz olarak bulunuyor. Neredeyse bir o kadarı da (36,500) 1950'den beri Amerikan varlığının kesintisiz devam ettiği Güney Kore'de bulunuyordu. Dahası, yeni savaşlar yeni üsler anlamına geliyor. 1999'da Yugoslavya'ya karşı yürütülen savaş sırasında kurulan Kosova'daki Camp Bondsteel ya da Afganistan'daki Taliban rejimine karşı yürütülen savaş sırasında kurulan Kırgızistan'daki Bişkek hava üssü gibi. Bu yazının yazıldığı sırada yaklaşık 10,000 Amerikan

72 Amerikan Samoası, Baker Adası, Guam, Howland Adası, Jarvis Adası, Johnston Atolü, Kingman Resifi, Midway Adası, Navassa Adası, Kuzey Mariana Adaları, Palmyra Atolü, Porto Riko, Virgin Adaları ve Wake Adası.

73 Joseph Curl, "U.S. Eyes Cuts at Germany, G. Korea Bases," *Washington Times*, 12 Şubat 2003.

74 *Statistical Abstract of the United States*, 2002, tablo 495.

75 Transkript, *New York Times*, 26 Şubat 2002.

askeri hâlâ Afganistan'da bulunuyordu ve 100,000 kişilik önemli bir gücün en azından önümüzdeki birkaç yıl boyunca Irak'ta kalması gerekeceği kesin gibi görünüyor.[76]

Bu üslerden ne kadar müthiş bir askerî teknolojinin serbest bırakılabileceği de unutulmamalıdır. Yorumcular, "Pentagon'un bütçesinin kendisinden sonraki 12 veya 15 ülkenin toplam askerî bütçesine eşit olduğunu" ve "ABD'nin dünyadaki 189 devletin tüm savunma harcamalarının yüzde 40-45'ini oluşturduğunu" belirtmekten hoşlanıyor.[777][1] Bu tür mali tedbirler, kulağa etkileyici gelse de, Amerikan silahlı kuvvetlerinin şu anda sahip olduğu liderliği hafife almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin karada 9,000 adet Ml Abrams tankı var. Dünyanın geri kalanında bununla rekabet edebilecek hiçbir şey yok. Amerika Birleşik Devletleri denizde dokuz adet "süper taşıyıcı" savaş grubuna sahiptir. Dünyanın geri kalanında ise hiç yok. Havada ise Birleşik Devletler'in üç farklı türde tespit edilemeyen hayalet uçağı var. Dünyanın geri kalanında ise hiç yok. ABD ayrıca "akıllı" füzeler ve pilotsuz yüksek irtifa "insansız hava araçları" üretiminde de açık ara önde.[78] Britanya İmparatorluğu hiçbir zaman rakipleri karşısında bu tür bir askerî üstünlüğe sahip olmadı. Kabul etmek gerekir ki, bir zamanlar deniz ve askerî üsler ağı bugün Amerika'nınkine yüzeysel bir benzerlik gösteriyordu.[79] Yurt dışında görev yapan birliklerin sayısı da aşağı yukarı aynıydı.[80] İngilizler de, ister Maxim topu ister *Dretnot* şeklinde olsun, teknolojik üstünlüklerinin tadını çıkarıyorlardı. Ancak imparatorlukları hiçbir zaman ABD'nin bugün yaptığı gibi askerî yetenek yelpazesinin tümüne hâkim olmadı. Kraliyet Donanması dalgalara hükmediyor olsa da, Fransızlar ve daha sonra Almanlar —Amerikalıları saymıyorum bile— bu deniz hâkimiyetine karşı sağlam tehditler oluşturan filolar kurabildiler, İngiliz ordusu ise genellikle kıta imparatorluklarının ordularından çok daha küçük ve daha geniş bir alana dağılmıştı.

Eğer askerî güç bir imparatorluğun olmazsa olmazı ise, bugün ABD'nin emperyal karakterini inkâr edebilecek birini hayal etmek zordur. ABD'nin askerî konuşlanmalarına ilişkin geleneksel haritalar, Amerika'nın

76 Ian Traynor, "How American Power Girds the Globe with a Ring of Steel," *Guardian*, 21 Nisan 2003.

77 Paul Kennedy, "Power and Terror," *Financial Times*, 3 Eylül 2002.

78 Gregg Easterbrook, "American Power Moves Beyond the Mere Super," *New York Times*, 27 Nisan 2003.

79 Kennedy, *Rise and Fall of the Great Powers*, s. 519.

80 Porter (ed.), *Atlas of British Overseas Expansion*, s. 120.

askerî erişiminin boyutunu olduğundan az göstermektedir.[81] Beş büyük bölgesel komutanlığın sorumluluk alanlarını gösteren bir Savunma Bakanlığı dünya haritası, Amerika'nın askerî etki alanının artık tam anlamıyla global olduğunu göstermektedir.[82] Bu *imparatorluğun* "prokonsülleri" olan bölgesel muharip komutanlar, Romalı seleflerinin en çılgın hayallerinin ötesinde toprak parçalarından sorumludur. USEUCOM[83] Grönland'ın en batı kıyısından Bering Boğazı'na, Arktik Okyanusu'ndan Ümit Burnu'na, İzlanda'dan İsrail'e kadar uzanmaktadır.[84]

Büyük denizaşırı askerî taahhütlerin daha da büyük ekonomik kaynaklar olmadan sürdürülemeyeceği elbette evrensel olarak kabul edilen bir gerçektir. Amerika, tüm dünyanın yükünü omuzlarında taşıyan Atlas rolünü oynayacak kadar zengin midir? Bu soru 1970'lerde ve 1980'lerde o kadar sık soruldu ki, bir düşünce ekolü olarak "gerilemecilik"ten söz etmek mümkün hale geldi. Paul Kennedy'ye göre, askerî ve mali "aşırı genişleme" ABD'yi —kendisinden önceki tüm "büyük güçler"[85] gibi— ekonomik hâkim konumunu kaybetmeye mahkûm etmiştir.[86] Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra kısa bir süre için, Sovyetler Birliği'nin önce aşırı gerilmeye yenik düştüğüne sevinmek mümkün oldu.[87] Bir zamanlar geleceğin jeopolitik rakibi olarak lanse edilen Japonya'nın ekonomik sıkıntıları ulusal toparlanma hissine katkıda bulundu. Amerika 1920'lerden bu yana görülmemiş bir "göreceli yükseliş" döneminin tadını çıkarırken, daha önceki bir barış temettüsünün daha önceki bir borsa balonunu körüklediği dönemde düşüşün kendisi geriledi. Ancak 1990'ların sonunda yorumcular endişelenecek yeni rakipler buldular. Bazıları Avrupa Birliği'nden korkuyordu.[88] Diğerleri ise Çin'e endişeyle bakıyordu.[89] Samuel Huntington da "tek

81 Örn. bkz. O'Hanlon, "Come Partly Home, America."

82 National War College'dan Dr. Christopher Bassford'a bu haritaya dikkatimi çektiği için minnettarım.

83 *United States European Command.* (ç.n)

84 Priest, *Mission,* s. 73.

85 *Büyük güç* terimi başka bir hüsnütabirdir. Güncel olduğu dönemde, bu şekilde tanımlanan beş devletin hepsi —Büyük Britanya, Fransa, Rusya, Avusturya ve Alman İmparatorluğu— imparatorluktu ya da imparatorluklara sahipti.

86 Kennedy, *Great Powers.*

87 Her ne kadar Hanson'ın *Decline of the American Empire*'ı 1993 gibi erken bir tarihte ortaya çıkmış olsa da.

88 Örneğin Charles Kupchan'a göre, "Avrupa [yakında] Amerika'yı yakalayacaktır ... çünkü bir araya gelmekte, kendisini oluşturan devletlerin hâlihazırda sahip olduğu etkileyici kaynakları ve entelektüel sermayeyi bir araya getirmektedir": Kupchan, *End,* s. 119, 132.

89 John Mearsheimer, ekonomik açıdan deterministik *Tragedy of Great Power Politics* adlı kitabını şu acımasız hükümle sonlandırmıştır: "Amerika Birleşik Devletleri'nin önümüzdeki

kutupluluğu" sadece geçici bir olgu olarak görüyordu: Avrupa birleştikçe ve Çin zenginleştikçe, dünya İkinci Dünya Savaşı öncesinden beri görülmemiş "çok kutuplu" bir yapıya geri dönecekti.[90] Emmanuel Todd'un gözünde, Fransızların Amerikan "hiper gücü" hakkındaki korkuları, yaklaşan düşüş ve çöküş gerçeğini göz ardı ediyordu.[91]

Nüfus ve üretimdeki son büyüme oranlarının yirmi yıl daha devam etmesi halinde, Amerika'nın dünyanın en büyük ekonomisi olarak Çin tarafından 2018 gibi erken bir tarihte geçilebileceği düşünülebilir.[92] Yine de her iki ülkedeki büyüme oranlarının önümüzdeki yirmi yılda önceki yirmi yılda olduğu gibi olması pek olası değildir. Kesin olarak söyleyebileceğimiz tek şey, 2002 yılında uluslararası dolar cinsinden hesaplanan ve satın alma gücü paritesine göre ayarlanan Amerikan gayrisafi yurt içi hasılasının Çin'in neredeyse iki katı olduğu ve toplam dünya üretiminin beşte birinden biraz fazlasını (yüzde 21.4) oluşturduğu —Japon, Alman ve İngiliz paylarının toplamından daha fazla. Bu oran, Büyük Britanya'nın şimdiye kadar elde ettiği en yüksek global üretim payını iki kattan fazla aşmaktadır.[93] Gerçekten de, cari ABD doları cinsinden hesaplandığında, Amerika'nın dünya gayrisafi hasılasındaki payı üçte bire yakındır (yüzde 32,3) ve bu oran Çin ve Japon ekonomilerinin toplam büyüklüğünün iki katıdır.[94] Hem üretim

---

yıllarda Çin'in ekonomik büyümesinin önemli ölçüde yavaşladığını görmekte derin bir çıkarı vardır." Başka bir deyişle, Çin büyümeye devam ederse, ABD Asya'daki baskın güç olmaktan çıkacaktır: Mearsheimer, *Tragedy*, s. 402. Bkz. a.g.e., s. 383 vd. Garip bir şekilde, Mearsheimer'ın tablolarında Rusya çift sayılmış ve karşılaştırılabilir Amerikan verileri atlanmıştır.

90 Bkz. Huntington, "Lonely Superpower," s. 88.

91 Todd, *Après l'Empire*.

92 Maddison, *World Economy*, ek A'daki verilere dayalı hesaplamalar. Goldman Sachs tarafından yapılan bir çalışmada Çin'in üretiminin 2041 yılına kadar Amerika'yı geçebileceği tahmin edilmektedir.

93 Maddison, *World Economy*, s. 261, tablo B-18.

94 Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanı. Uluslararası dolar, herhangi bir ülkenin gayrisafi yurt içi hasılası üzerinde ABD dolarının Amerika Birleşik Devletleri'nde sahip olduğu satın alma gücüne sahip hayali bir birimdir. Bu ayarlama, döviz kuru hareketlerinin ve ülkeler arasında eş değer malların fiyatlarındaki farklılıkların etkilerini ortadan kaldırır (bir Big Mac ABD'de Çin'dekinden daha pahalıdır). Gelir ve çıktının cari dolar cinsinden ölçülmesi çok farklı sonuçlar vermektedir. 1980 yılında cari dolar cinsinden ABD'nin dünya üretimindeki payı sadece yüzde 10,6 idi, yani bugünkünün neredeyse üçte biri. Yedi yıl sonra bu oran dörtte bire çıkarak 1960'tan bu yana en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 1960 ve 1995 ile 2002 yılları arasında ise dörtte birden üçte bire yükselmiştir. Buradaki gelirin gayrisafi millî gelir olduğunu ve Dünya Bankası'nın tanımına göre "tüm yerleşik üreticilerin katma değeri artı üretim değerlemesine dâhil edilmeyen ürün vergileri (sübvansiyonlar hariç) artı yurt dışından gelen birincil gelirlerin (çalışanların ücretleri ve

hem de tüketim açısından ABD, hâlihazırda İngiltere'den çok daha zengin bir imparatorluktur.[95]

Amerikan ekonomik hâkimiyetinin tek ölçütü de bunlar değildir. İngiltere'nin emperyal altın çağında, varlıklarının ve iş güçlerinin önemli bir kısmının denizaşırı pazarlarda olması anlamında sadece bir avuç şirket gerçekten "çok uluslu" olarak tanımlanabilirdi. Bugün dünya ekonomisine bu tür şirketler hâkimdir; Exxon Mobil'den General Motors'a, McDonald's'tan Coca-Cola'ya, Microsoft'tan Time Warner'a kadar uzanan bu şirketlerin önemli bir kısmı Amerikan kökenlidir ve merkezleri ABD'de olmaya devam etmektedir. McDonald's'ın yakın geçmişi, eski Hobson-Lenin emperyalizm teorisinin beklediği gibi, Amerikan şirketlerinin yeni pazarlar aramak için denizaşırı ülkelere nasıl yayıldıklarının canlı bir örneğini sunmaktadır. McDonald's 1967 yılında Kanada ve Porto Riko'da ilk yabancı satış noktalarını açtı. Yirmi yıl sonra 47 ülke ve bölgede yaklaşık 10.000 restoranı vardı ve 1997'de 100'den fazla ülkede 23.000'den az restoranı yoktu. 1999 yılında şirketin yurt dışı satışları ilk kez Amerika satışlarını aştı. Bugün 120'den fazla ülkede 30.000'den fazla McDonald's restoranı bulunmaktadır; bunların yarısından azı, 12.800'ü Amerika Birleşik Devletleri'ndedir.[96] Donald Rumsfeld gibi Ronald McDonald'ın da kendi dünya haritasına ihtiyacı var ve bu harita Amerikan imparatorluğunun çarpıcı bir alternatif coğrafyasını sunuyor. Şirketin işletme müdürünün sözleriyle, "Dünyada 6,5 milyar insan var ve sadece 270 milyonu ABD'de yaşıyor... Bu fırsatla başa çıkmak için dünya çapında başka kim konumlanmış olabilir?"[97] *Coca-kolonizasyon,* globalleşme karşıtı "hareketin" basmakalıp bir

mülkiyet gelirleri) net makbuzlarının toplamı" olduğunu unutmayın. Çıktı ölçütü gayrisafi yurt içi hasıladır ve (yine Dünya Bankası'nın tanımına göre) "ekonomideki tüm yerleşik üreticilerin brüt katma değerlerinin toplamı, artı her türlü ürün vergisi ve eksi ürünlerin değerine dâhil edilmeyen sübvansiyonlardır. Üretilen varlıkların amortismanı veya doğal kaynakların tükenmesi ve bozulması için kesinti yapılmadan hesaplanır."

95 Yine de bu tam olarak doğru bir karşılaştırma değildir. Maddison'ın 1913 yılında İngiltere ve tüm sömürgelerinin gayrisafi yurt içi hasılasına ilişkin tahminlerini bir araya getirirsek, toplam (satın alma paritesine göre ayarlanmış) dünya GSYH'sine ilişkin tahmininin yüzde 20'sinden fazlasına ulaşır. O halde, bugünkü ABD ekonomisi ile bir asır önceki Britanya İmparatorluğu'nun birleşik ekonomilerinin dünya hasılasında kabaca benzer paylara sahip olduğunu söylemek daha doğru olabilir.

96 http://grassrootsbrunnet.net/keswick-ridge/mcdonalds/history_of_expansion.htm. Teknik olarak McDonald's bu restoranların sahibi değildir, ancak restoran sahiplerine 'franchise' satmaktadır. Bu restoranların McDonald's ürünlerini yerel zevklere göre uyarlamaları için geniş bir serbestlik var. Ancak denetçileri, 'franchise' alanların McDonald's tarafından ABD'de belirlenen hizmet ve gıda kalitesi standartlarına uymasını sağlar.

97 Neil Buckley, "Eyes on the Fries," *Financial Times*, 29 Ağustos 2003.

sloganıdır, ancak meşrubat şirketinin satışlarının coğrafî aralığı göz önüne alındığında belirli bir gerçeği ifade etmektedir: yüzde 30 Kuzey Amerika, yüzde 24 Latin Amerika, yüzde 22 Avrupa ve Ortadoğu, yüzde 18 Asya ve yüzde 6 Afrika. The Real Thing'in en hızlı büyüyen pazarının Çin Halk Cumhuriyeti olması dikkat çekicidir.[98]

Amerikan ekonomisinin 1980'ler ve 1990'larda —başlıca Soğuk Savaş rakibinin ekonomisinin çökmekte olduğu bir dönemde— nispeten hızlı büyümesi, ABD'nin bir yandan savunma harcamalarının gayrisafi yurt içi hasılaya oranını önemli ölçüde azaltırken diğer yandan askerî alanda benzersiz bir devrim gerçekleştirmeyi nasıl başardığını açıklamaktadır. Mart 2003'te yayımlanan Savunma Bakanlığı Yeşil Kitabı, ulusal savunmaya yapılan toplam harcamaların en az üç yıl boyunca GSYİH'nın yüzde 3.5'inde sabit kalacağını öngörmektedir.[99] Bu oran Soğuk Savaş dönemindeki ortalama yüzde 7 ile karşılaştırılmalıdır. Paul Kennedy'nin "eğer bir ülke *uzun vadede* GSMH'sinin yüzde 10'undan fazlasını... silahlanmaya ayırıyorsa, bu muhtemelen büyüme oranını sınırlayacaktır" şeklindeki "formülü" göz önüne alındığında, yakın bir emperyal aşırılık tehlikesi pek yok gibi görünmektedir.[100] Kısacası, ekonomik kaynaklar ve askerî kabiliyet açısından ABD, son büyük Anglofon imparatorluğuna sadece benzemekle kalmıyor, bazı açılardan onu aşıyor.

Yumuşak Geçiş

Amerikan hegemonyasını Britanya imparatorluğundan ayırmak için zaman zaman ileri sürülen argümanlardan biri nitelikseldir. Amerikan gücünün sadece askerî ve ekonomik güçten değil, aynı zamanda "yumuşak" güçten de oluştuğu savunulmaktadır. Harvard Kennedy School dekanı Joseph Nye'a göre, "Bir ülke dünya siyasetinde istediği sonuçları elde edebilir çünkü diğer ülkeler onu takip etmek, değerlerine hayran olmak, örnek almak, refah ve çekincesizlik seviyesini arzulamak ister." Bir başka deyişle yumuşak güç, istediğinizi "güç ya da teşvik", sopa veya havuç olmadan elde etmektir: "Ayartma ve cezbetme yeteneğidir. Yumuşak güç büyük ölçüde değerlerimizden kaynaklanır."[101] Amerika örneğinde, "bu, ekonomik

98 *Coca-Cola Company 2002 Annual Report 2002*, s. 44.

99 Savunma Müsteşarlığı (Muhasebe), "National Defense Budget Estimates for FY 2004" (Yeşil Kitap), Mart 2003.

100 Kennedy, *Rise and Fall*, s. 609, n. 18.

101 Nye, *Paradox*, s. 8. Ayr. Foreign Policy (Mayıs-Haziran 2003) s. 74 vd.'deki "Think Again: Power," *Foreign Policy* (Mart-Nisan 2003).

ve siyasi özgürlüğün cazip yeni Kudüs'ü olan parlayan bir "tepe üzerindeki şehir'" olmaktan gelmektedir.[102] Nye, Amerikan tarzının doğası gereği her yerde ve herkes için çekici olduğunu varsayacak kadar saf değil. Fakat enformasyon teknolojisinin global yayılımı nedeniyle bunu cazip kılmanın geçmişte olduğundan daha önemli olduğuna inanıyor.[103] Basitçe ifade etmek gerekirse, yumuşak güç —ya da diğer yazarların Amerikanlaştırma olarak adlandırdığı şey— sert gücün ulaşamadığı yerlere ulaşabilir.[104]

Peki bu durum Amerikan gücünü emperyal güçten çok mu farklı kılıyor? Bilakis. Aksine, Amerika Birleşik Devletleri'nin son Anglofon imparatorluğuna ne kadar benzediğini göstermektedir. Britanya İmparatorluğu da kendi değerlerini başkaları için cazip hale getirmeye çalıştı, ancak başlangıçta —modern iletişim teknolojisinin ortaya çıkmasından önce— bu işi "sahadaki adamların" yapması gerekiyordu. İngiliz misyonerler, adalarındaki farklı Hristiyanlık anlayışlarını yaymak amacıyla dünyanın dört bir yanına dağıldılar. İngiliz iş adamları da kendilerine özgü muhasebe ve yönetim tarzlarını tanıttılar. İngiliz yöneticiler kendi kanun ve düzen kavramlarını uyguladılar. Ve İngiliz okul müdürleri sömürge elitlerine okuma, yazma ve aritmetik öğretti. Hepsi birlikte kriket ve beş çayı gibi İngiliz hobilerini yaymaya çalıştılar. Amaç, hiç şüphesiz insanları İngiliz değerlerine "ikna etmek ve çekmekti". Dahası, bu ayak sürüme çabaları nihayetinde yeni teknolojiyle pekiştirildi. Okyanus ötesi telgrafların ortaya çıkmasından sonra Londra merkezli basın ajansları dünyanın dört bir yanındaki gazetelere Anglosantrik içerik sağlayabildi, ancak Nye'ın terimiyle yumuşak güç çağını başlatan şey kablosuz radyonun ortaya çıkışı ve özellikle de İngiliz Yayın Kurumu'nun [BBC] kurulmasıydı. 1932 Noel günü Kral V. George'un konuşması Britanya İmparatorluğu'nun her tarafında yayınlanabildi. Altı yıl içinde BBC ilk yabancı dil hizmetini Arapça olarak başlattı ve 1938'in sonunda kıta Avrupa'sının tüm ana dillerinde yayın yapmaktaydı. BBC'nin savaş sırasında Mihver işgali altındaki topraklarda muhalefeti teşvik etmede önemli bir rol oynadığına şüphe yok; yoksa Joseph Goebbels neden onu dinlerken yakalanan Almanları bu kadar takıntılı bir şekilde kovuşturusun ki? Bazı açılardan, İngiltere'nin 1930'larda uygulayabildiği yumuşak güç, bugün ABD'nin sahip olduğu yumuşak güçten daha büyüktü. Gazetelerin, radyo alıcılarının ve sinemaların olduğu, içerik sağlayan şirketlerin (genellikle ulusal tekeller)

102 Joseph S. Nye, Jr., *Paradox*, s. 141.

103 A.g.e., s. 140 vd.

104 Amerikanlaşma konusunda bkz. Bell, *Americanization and Australia*. Krş. Judge, "Hegemony of the Heart."

sayısının nispeten az olduğu bir dünyada, BBC'nin denizaşırı yayınları nispeten çok sayıda yabancı kulağa ulaşmayı umabilirdi. Yine de İngiltere'nin sahip olduğu yumuşak güç, 1930'lardan sonra İngiliz gücünün hızlı düşüşünü durdurmak için çok az işe yaradı.

Bu da Amerika'nın yumuşak gücünün bugün gerçekten ne kadar önemli olduğu sorusunu gündeme getiriyor. Eğer bu terim daha geleneksel hâkimiyet biçimlerinin kültürel fon müziğinden daha fazlasını ifade edecekse, Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer ülkelerden istediğini onları zorlamadan veya boyun eğdirmeden, sadece kültürel ihracatının baştan çıkarıcı olması sayesinde elde edebildiğinin kesinlikle kanıtlanması gerekir. Bugün Amerika'nın yumuşak gücünün kapsamı konusunda şüpheci olmanın bir nedeni de bu kültürel ihracatın coğrafi erişimidir. Doğru, dünyanın en büyük seksen bir telekomünikasyon şirketinden otuz dokuzu Amerikalı ve dünyadaki tüm ülkelerin yaklaşık yarısı sinemalarına film tedarik etmek için esas olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne güveniyor. Ancak Hollywood'un ihracatının çok büyük bir kısmı Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü içindeki uzun süreli Amerikan müttefiklerine gitmektedir. Japonya dışında, Asya ülkeleri —özellikle Hindistan— çok az Amerikan yapımı ithal etmektedir. Aynı şekilde, Amerikan kitaplarının çevirilerinin ve Amerikan internet sitelerinin yabancı kullanıcılarının çoğu Avrupa ve Japonya'da bulunmaktadır. Önemli bir iletişim kanalının Amerikan kültürü tarafından domine edildiği söylenebilecek diğer tek bölge, televizyon programlarının yüzde 75'inin ABD yapımı olduğu Latin Amerika'dır.[105] Bu nedenle Amerikan yumuşak gücünün en az ihtiyaç duyulan yerlerde bol miktarda bulunduğu sonucuna varmak çok abartılı olacaktır. Batı Avrupa, Japonya ve Latin Amerika'daki insanların ABD'ye başka yerlerdeki benzerlerinden daha az düşman olmasının nedenlerinden biri Amerikan sineması ve televizyonuna yüksek düzeyde maruz kalmaları olabilir. Yine de Amerikan yumuşak gücünün kapsamının genellikle varsayıldığından daha sınırlı olduğu gerçeği değişmiyor. BBC'nin yabancı dilde yayına başladığı Ortadoğu, "Angloballeşme"nin cazibesine karşı o zaman olduğundan çok daha dirençli. *El Cezire*'nin ortaya çıkışı, yumuşak güç oyununa giriş engelinin artık oldukça düşük olduğunu gösteriyor. Savaşın parçaladığı Somali'de bile Amerikan güçleri, düşmanlarının yerel yayın organlarında Amerikan karşıtı propaganda yapabildiğini gördü. Yumuşak güç Ruanda'daki soykırımı önleyemedi: Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri

105 Held vd., *Global Transformations*, s. 344-63. Krş. Smith, *Talons of the Eagle*, s. 235 vd. Latin Amerika sinemaları da ABD filmlerinin egemenliği altındadır.

Boutros Boutros-Ghali, Clinton yönetiminden Radio Mille Collines'in öldürücü yayınlarını kesmesini istediğinde, kendisine böyle bir adımın çok pahalıya mal olacağı bildirildi.[106]

Bunun bir istisnası vardır ve bu istisna İngiliz İmparatorluğu ile günümüz Amerikan imparatorluğunun ortak noktalarına bir başka örnek teşkil etmektedir. Misyonerler, bir buçuk asır önce olduğu gibi bugün de gelişmekte olan dünyada kültürel yayılım için önemli bir kanaldır. Hristiyan mezheplerinin çokluğu nedeniyle, bugün Amerika Birleşik Devletleri dışında çalışan Amerikalı misyonerlerin toplam sayısına ilişkin güvenilir rakamlar bulmak kolay değildir. Tahminler (sadece Protestan misyonerler için) 40.000 ila 64.000 arasında olduğunu göstermektedir, ki bu sayı Amerika Birleşik Devletleri dâhilinde bulunan 300.000 kadar Amerikalı misyonerle kıyaslandığında nispeten küçük bir sayıdır.[107]Bununla birlikte, az sayıdaki Evanjelik misyonerler bile, kendi ülkelerindeki cemaatlerden gelen önemli fonlarla donatıldıklarında, başarılı olabilirler. Nisan 1994'te Mesih'in Kiliseleri'nin Latin Amerika'da toplam 223 misyoneri vardı ve en büyük sayı (81) Brezilya'daydı. Yedi yıl sonra, bölgedeki misyoner sayısı neredeyse yarı yarıya azalmış olmasına rağmen, Mesih Kiliseleri cemaatlerinin toplam üye sayısı yüzde 60 oranında artmıştır.[108] Bir tahmine göre (1990'da yayınlanan) şu anda Protestan olan Latin Amerikalıların oranı yüzde 20'ye kadar çıkmaktadır.[109]Son Dünya Kupası finalinden [2002] sonra galip gelen Brezilya takımının sergilediği olağanüstü Evanjelik inanç gösterisi bu tahmine inandırıcılık kazandırmaktadır. Son zamanlarda, Luis Bush (kendisi Arjantin doğumludur) gibi müjdecilerin teşvikiyle misyonerler dikkatlerini onuncu ve kırkıncı enlemler arasında sözde bir fırsat penceresinde yaşayan "müjdelenmemiş" milyonlara çevirmişlerdir. Massachusetts, South Hamilton'daki Gordon-Conwell İlahiyat Semineri Global Hristiyanlık Çalışmaları Merkezi'ne göre, İslam ülkelerindeki Hristiyan misyonerlerin sayısı 1982'den bu yana yaklaşık 15.000'den 27.000'e çıkarak neredeyse iki katına çıkmıştır; bunların yarısı Amerikalıdır.[110]

Peki ya Amerika'nın resmî, seküler değerleri ve diğerkâm hedefleri? Bunlar, niyetlerinde bencil ve sömürücü olan geçmiş imparatorluklarınkinden temelde farklı değil mi? Woodrow Wilson'dan bu yana Amerikan

106 Shawcross, *Deliver Us from Evil*, s. 119.

107 Sayılar, Evangelizm ve Misyonlar Bilgi Servisi, ABD Dünya Misyonları Konseyi ve Kuzey Amerika Misyonlar Kurulu'ndan alınmıştır.

108 http//:bible.acu.edu/missions/page.asp?ID=174; ID=894.

109 Coker, *Conflicts*, s. 11. Krş. Stoll, *Is Latin America Turning Protestant?*

110 David van Biema, "Should Christians Convert Muslims?", *Time*, 30 Haziran 2003.

politika belirleyicilerin emperyalizmden vazgeçtikleri, bunun yerine Wilson ilkelerinin (uluslararası hukuk, demokrasi ve serbest piyasa) yayılmasını teşvik etmeye çalıştıkları sık sık ileri sürülmektedir.[111] Her nasılsa —muhtemelen kendiliğinden iyi oldukları için— bu fikirler "uluslararası ilişkilere hâkim hale gelmiştir." Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri'nin yapması gereken en fazla şey, aydınlanmamış güçlerin bu iyi huylu dünya düzenine meydan okumasını önlemek için "zabıta şefi olarak hareket etmektir".[112]

Başkan Bush'un Eylül 2002'de yayınlanan ve Amerikan dış politika hedefinin "özgürlüğün faydalarını tüm dünyaya yaymak" olduğunu açıkça ifade eden "Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde kesinlikle eski Wilsoncu retorik sıkıntısı yoktur. Belgede "Demokrasi, kalkınma, serbest piyasa ve serbest ticaret umudunu dünyanın her köşesine taşımak için aktif olarak çalışacağız... Amerika, insan onurunun tartışılmaz talepleri olan hukukun üstünlüğü, devletin mutlak gücünün sınırlandırılması, ifade özgürlüğü, ibadet özgürlüğü, eşit adalet, kadınlara saygı, dinî ve etnik hoşgörü ve özel mülkiyete saygı meseleleri üzerinde kararlılıkla durmalıdır" denmektedir.[113] Yine de bu "açıklık stratejisi" emperyal öncüllerden yoksun değildir.[114] On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından Büyük Buhran'a kadar Britanya İmparatorluğu aynı özlemlerin çoğunu paylaşmaktaydı.[115] Genç Winston Churchill bir keresinde İngiliz emperyalizminin hedeflerini "verimli bölgeleri ve büyük nüfusları barbarlığın elinden almak... savaşan kabilelere barış sağlamak, her şeyin şiddet olduğu yerde adaleti sağlamak, kölelerin zincirlerini kırmak, topraktan zenginlik çıkarmak, ticaretin ve öğrenmenin ilk tohumlarını atmak, bütün halkların zevk alma kapasitelerini artırmak ve acı çekme şanslarını azaltmak..." olarak tanımlamıştı.[116] Bu, Amerikan idealizminin dilinden çok mu farklı? Senatör J. William Fulbright'ın 1968'de gözlemlediği gibi, "İngilizler buna 'beyaz adamın yükü' diyordu. Fransızlar buna "medenileştirme misyonu" dediler. On dokuzuncu yüzyıl Amerikalıları buna 'aşikâr kader' dedi. Şimdi ise 'gücün sorumlulukları' olarak

111 Örn. bkz. Mandelbaum, *Ideas*, s. 1.

112 A.g.e., s. 288.

113 Başkanlık Ofisi, "The National Security Strategy of the United States of America," 17 Eylül 2003, http://usinfo.state.gov/topical/pol/terror/secstrat.htm.

114 Bkz. Bacevich, *American Empire*, s. 2 vd. Ne ki Bacevich bile benzerliğin boyutunu küçümsemektedir: Andrew Bacevich, "Does Empire Pay?", *Historically Speaking*, 4, 4 (Nisan 2003), s. 33.

115 Bkz. benim *Empire*, passim. Joseph S. Nye, Jr., *Paradox*, s. 10, 144; Kurtz, "Democratic Imperialism."

116 Morris, *Pax Britannica*, s. 517'de alıntılanmıştır.

adlandırılıyor."[117] "Özgürlüğün teşviki" ya da "açıklık stratejisi" sadece bunun en son vücut bulmuş halidir.[118] Gerçek şu ki, liberal imparatorluklar neredeyse her zaman kendi diğerkâmlıklarını ilan ederler. Thomas Jefferson, Birleşik Devletler'den bir "özgürlük imparatorluğu" olarak söz ettiğinde, İngiliz emperyalizminin eski bir mecazını aşırmış oluyordu. Edmund Burke 1766 gibi erken bir tarihte "özgürlüğü" Britanya İmparatorluğu'nun tanımlayıcı bir özelliği olarak tanımlamıştı.[119]

Her halükârda Britanya İmparatorluğu gibi ABD de çıkarlarının tehdit altında olduğunu gördüğü anda askerî güç kullanma hakkını saklı tutmaktadır —sadece tepkisel olarak değil, zaman zaman önleyici olarak da. Bu nedenle Başkan Bush'un "Ulusal Güvenlik Stratejisi", ABD'nin "düşmanın saldırısının yeri ve zamanı konusunda belirsizlik devam etse bile... hasımlarımızın düşmanca eylemlerini... engellemek veya önlemek için... önleyici olarak hareket etme" hakkını saklı tuttuğunu ileri sürmektedir.[120] Yumuşak güç, demir bir eli gizleyen kadife bir eldivenden ibarettir.

İngiliz Modeli mi?

Bu konuda yazan Avrupalı yazarların çoğunun aksine, ben temelde imparatorluktan yanayım. Gerçekten de yirmi birinci yüzyılda imparatorluğun her zamankinden daha gerekli olduğuna inanıyorum. Karşılaştığımız tehditler kendi başlarına yeni tehditler değil. Ancak teknolojideki ilerlemeler onları her zamankinden daha tehlikeli hale getiriyor. Modern hava yolculuğunun hızı ve düzenliliği sayesinde bulaşıcı hastalıklar bize korkunç bir hızla bulaşabiliyor. Ayrıca modern silahların görece ucuzluğu ve yıkıcılığı sayesinde tiranlar ve teröristler şehirlerimizi harap etmeyi gerçekçi bir şekilde düşünebilirler. 1945 sonrası gelişen uluslararası hukuk sistemiyle gevşek bir şekilde birbirine bağlanan eski egemen devletler sistemi bu tehditlerle kolayca başa çıkamaz zira yeryüzünde "uluslararası toplum"un buyruğunun işlemediği çok fazla sayıda ulus-devlet var. Gerekli olan, salgın hastalıkları kontrol altına almak, tiranları devirmek, yerel savaşları sona erdirmek ve terör örgütlerini ortadan kaldırmak için bu tür devletlerin işlerine müdahale edebilecek bir kurumdur. Bu, imparatorluk için kişisel çıkar

117 Julien, *America's Empire*, s. 13 vd.

118 "President Bush's Address to the Nation," *New York Times*, 7 Eylül 2003.

119 Bkz. Jack P. Greene, "Empire and Identity," s. 223. Ayr. bkz. Pagden, "Struggle for Legitimacy," s. 52.

120 Başkanlık Ofisi, "National Security Strategy," bölüm 5: "Prevent Our Enemies from Threatening Us, Our Allies, and Our Friends with Weapons of Mass Destruction"

argümanıdır. Buna mukabil tamamlayıcı bir diğerkâm argüman da vardır. ABD'nin güvenliğine doğrudan bir tehdit oluşturmasalar bile, dünyadaki bazı ülkelerdeki ekonomik ve sosyal koşullar bir tür müdahaleyi haklı çıkaracaktır. Liberya gibi bir ülkenin yoksulluğu, kaynak donanımı açısından açıklanamaz: aksi takdirde (örneğin) Botsvana da aynı derecede yoksul olurdu.[121] Sahraaltı Afrika ülkelerinin pek çoğunda olduğu gibi Liberya'da da sorun basitçe kötü yönetimdir: ekonomik kalkınmayı imkânsız kılan ve siyasi muhalefeti iç savaşa teşvik eden yolsuz ve kanunsuz diktatörler.[122] Bu durumdaki ülkeler kendi kendilerini düzeltmezler. Bir tür dış otoritenin dayatmasına ihtiyaç duyarlar.[123]

Bir imparatorluğun tanımı gereği böyle bir rol oynayamayacağı konusunda ısrar edenler vardır; onların gözünde tüm imparatorluklar sömürücü karakterdedir. Yine de liberal imparatorluk diye bir şey olabilir ve olmuştur da; dünyanın geri kalanına genel olarak faydalı kamu malları sağlayarak kendi güvenliğini ve refahını artıran bir imparatorluk: sadece ekonomik özgürlük değil, aynı zamanda piyasaların gelişmesi için gerekli kurumlar.[124] Bu bağlamda Amerikalıların, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında İrlanda Kıtlığı ve Hindistan İsyanı gibi felaketlerden sonra imparatorluklarını, Britanya Adaları'nın güvenliği kadar global pazarların entegrasyonuyla da ilgilenen, ekonomik açıdan liberal bir proje olarak yeniden şekillendiren, kendine daha çok güvenen İngiliz seleflerinden öğrenecekleri, kabul etmeye hazır olduklarından çok daha fazla şey var. İngiliz yönetiminin serbest ticaret, hukukun üstünlüğü, özel mülkiyet haklarının korunması ve yolsuzluğa bulaşmamış yönetimin yanı sıra altyapı, kamu sağlığı ve (bazı) eğitim alanlarında devlet garantili yatırımlar şeklinde gerçek faydalar sağladığı fikrine dayanıyordu.[125] Arnold Toynbee'nin Hindistan Kamu Hizmeti için Oxford'da eğitim gören öğrencilerine verdiği öğüt açıktı: "Eğer Hindistan'a gideceklerse, bir İngiliz'in yerine getirebileceği en asil görevlerden biri olan Hindistan halkının iyiliği için gideceklerdi."[126]

121 Bkz. Acemoğlu vd., "African Success Story."

122 Stephen Haber, Douglass C. North ve Barry R. Weingast, "If Economists Are So Smart, Why Is Africa So Poor?" *Wall Street Journal*, 30 Temmuz 2003.

123 Sierra Leone halkı Eylül 2000'de İngiliz müdahalesini açıkça memnuniyetle karşıladığında bunu kabul etmişti. Birkaç gün içinde sekiz yüz paraşütçü, o güne kadar on binden fazla Birleşmiş Milletler barış gücünün başaramadığı bir şeyi başardı: ülkedeki korkunç kanlı iç çatışmayı sona erdirdi.

124 Bu savı ilk olarak *The Cash Nexus* adlı kitabımda ileri sürmüştüm. Aynı argümanın yankıları için bkz. Cooper, "Postmodern State" ve Mallaby, "Reluctant Imperialist."

125 Bkz. benim *Empire*. Krş. Kurtz, "Democratic Imperialism."

126 Symonds, *Oxford and Empire*, s. 188.

Niyetimin Amerikalıların bir şekilde Viktoryenleri rol model olarak benimsemelerini önermek olmadığını vurgulamama izin verin. Britanya İmparatorluğu *ideal* bir liberal imparatorluk olmaktan çok uzaktı ve başarılarından olduğu kadar başarısızlıklarından da öğrenilecek çok şey var. Ancak 1904 yılında İngilizlerin yapmaya çalıştıkları ile 2004 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin yapmaya çalıştığı arasındaki benzerlikler yine de öğreticidir. Bugün ABD'nin yaptığı gibi, Büyük Britanya da deniz ve askerî üstünlüğünü kullanarak başarısız devletler ve haydut rejimler olarak adlandırabileceğimiz devletlere karşı çok sayıda küçük savaşa girmeye hazırdı. Mehdi olarak bilinen karizmatik Vahhabi liderin takipçileri olan Sudanlı dervişlere karşı İngiliz harekâtının tarihini inceleyen hiç kimse, bu harekâtın günümüzdeki çatışmalara dair imalarından etkilenmemezlik edemez. Yine de bugün ABD'nin yaptığı gibi, Viktorya dönemi emperyalistleri de yalnızca ulusal ya da emperyal güvenlik adına hareket etmemişlerdir. Tıpkı son on yıllardaki Amerikan başkanlarının —uygulamada serbest ticaretten sapmış olsalar bile— sürekli olarak ekonomik globalleşmenin faydalarını savunmaları gibi, bir asır önceki İngiliz devlet adamları da serbest ticaretin yayılmasını ve mal, iş gücü ve sermaye piyasalarının liberalleşmesini genel yarar için arzu edilen bir şey olarak görüyorlardı. Üstelik tıpkı bugün çoğu Amerikalının Amerikan modelinde global demokratikleşmeyi kendiliğinden iyi olarak görmesi gibi, o günlerde İngilizler de kendi kurumlarını —sadece örfî hukuku değil, nihayetinde parlamenter monarşiyi de— dünyanın geri kalanına ihraç etmeyi arzuluyorlardı.

Amerikalılar, on sekizinci yüzyılın sonlarındaki gafların ardından İngiliz hükümetlerinin, ekonomik modernlik ve sosyal istikrar yolunda oldukça ilerlemiş olan kolonilere "sorumlu hükümet" sağlamayı son derece kolay öğrendiklerini kolayca unutuyorlar. Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya ve (kısıtlı bir imtiyazla da olsa) Güney Afrika, 1900'lerin başında seçilmiş parlamentolara karşı sorumlu yöneticilere sahipti. Bu avantajın sadece beyazların yerleştiği kolonilere özgü olması da amaçlanmamıştı. Thomas Babington Macaulay, Hindistan'ın nihayetinde İngiliz tarzı parlamenter hükümete sahip olup olamayacağı konusunda, karakteristik olarak küçümseyici olsa da oldukça açıktı: "Asla bunu [Hindistan'ın kendi kendini yönetmesini] engellemeye ya da geciktirmeye çalışmayacağım. O gün geldiğinde, İngiliz tarihinin en gurur verici günü olacaktır. Köleliğin ve batıl inançların en dibine batmış büyük bir halk bulmak, onları yönetmek ve yurttaşların sahip olduğu tüm ayrıcalıklara sahip olmalarını sağlamak, gerçekten de bize ait bir şeref madalyası olacaktır."[127] Geçtiğimiz yıl bazı

127 Louis, "Introduction," s. 5 vd.

çevrelerde Arap dünyasının demokratikleştirilmesi konusunda da benzer arzular dile getiriliyordu. Geçen Eylül ayında Birleşmiş Milletler'de bir konuşma yapan Başkan Bush, Irak'ı işgal etmekteki amaçlarından birinin de bu olduğunu açıkça ifade etmiştir.[128] Ancak göreceğimiz üzere, Bağdat'a gelen ve kendilerini fatih değil "kurtarıcı" olarak ilan eden ilk Anglofon işgalciler Amerikalılar değildi.[129]

Bu kitabın yapısı gayet basit. Birinci bölüm, ABD'nin emperyal kökenlerini ele almakta ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar imparatorluğunun kapsamını ve sınırlarını tanımlamaya çalışmaktadır. İkinci bölüm, muazzam ekonomik ve askerî kapasitesine rağmen ABD'nin yirminci yüzyıl boyunca müdahale ettiği pek çok ülkeye kendi iradesini kabul ettirmekte neden bu kadar zorlandığını sorgulamaktadır. Ayrıca Batı Almanya, Japonya ve Güney Kore'de Amerikan "ulus inşasının" istisnai başarıları için bazı açıklamalar sunmaktadır.

Üçüncü bölüm, 11 Eylül 2001 olaylarının, Amerikalıları ansızın vurmuş olsa da, köklü tarihsel eğilimlerin doruk noktasını temsil ettiğini savunmaktadır: Ortadoğu'daki Amerikan politikasının çelişkileri, Batı ekonomilerinin Basra Körfezi petrolüne artan bağımlılığı ve terörizmin ABD ve müttefiklerine düşman Araplar tarafından bir taktik olarak benimsenmesi ve geliştirilmesi. Belki de teröristlerin yarattığı en büyük değişim Amerikan tutumlarında oldu; bu onların amaçladığı türden bir değişim değildi. İçgüdüsel olarak içe kapanık, hatta izolasyonist bir yönetim ve seçmen kitlesini terörizmin gerçek, şüpheli ve hatta potansiyel sponsorlarına karşı savaş açma fikrine yönelten 11 Eylül'dü. Fakat burada da önemli süreklilikler vardı. Gerçek tarihsel dönüm noktası —yirmi birinci yüzyılın başladığı söylenebilecek an— 9/11 değil 11/9'du[130]. Berlin Duvarı'nın 9 Kasım 1989'da yıkılması, Amerikan gücünün bağlamını Dünya Ticaret Merkezi'nin yıkılmasından çok daha derin bir şekilde değiştirdi. Her ne kadar kötücül olsa da, İslami köktendinci terörizm ABD için bir zamanlar

128 "Özgür bir Irak'ın başarısı tüm bölgede izlenecek ve not edilecektir. Milyonlarca kişi Ortadoğu'nun kalbinde özgürlük, eşitlik ve maddi ilerlemenin mümkün olduğunu görecek. Bölgedeki liderler... özgür kurumlar ve açık toplumların uzun vadeli ulusal başarı ve saygınlığa giden tek yol olduğunun en açık kanıtlarıyla yüzleşecekler. Ve dönüşmüş bir Ortadoğu, diğer coğrafyalara şiddet ihraç eden ideolojilerin altını oyarak tüm dünyaya fayda sağlayacaktır... Irak'ta demokratik kurumların gelişmesi, [bölgedeki] diğerlerinin de izlemesi gereken bir örnek oluşturuyor": New York Times, 23 Eylül 2003.

129 Ferguson, "Hegemony or Empire," s. 154.

130 Tarihler Amerikan sistemine göredir. (ç.n)

Sovyetler Birliği'nin olduğundan çok daha az güçlü bir tehdit olmaya devam etmektedir.

Dördüncü bölüm, 1990'dan bu yana Irak'taki Amerikan politikasının "çok taraflılıktan" "tek taraflılığa" doğru bir iniş olarak anlaşılıp anlaşılamayacağını sormaktadır. Ben tam tersine, son on buçuk yılda değişen rolün Birleşmiş Milletler olduğunu ve Amerikan politikasının büyük ölçüde BM'nin başarısızlıklarına ve özellikle de BM Güvenlik Konseyi'nde temsil edilen Avrupalı güçlerin başarısızlıklarına yanıt olarak doğaçlama olduğunu öne sürüyorum. 1990'lı yıllarda ABD, devlet terörünün etnik azınlıklara karşı kullanıldığı ülkelerde inandırıcı askerî müdahalelerin değerini acı bir deneyimle öğrendi. Ayrıca bunların BMGK kararları şeklinde açık bir yetkilendirme gerektirmediğini de öğrendi. "İstekli koalisyonlar" yeterli olabilirdi.

Beşinci bölüm, Irak ve Afganistan savaşlarının ardından, son büyük Anglofon imparatorluğun maliyet ve faydalarını göz önünde bulundurarak çağdaş imparatorluğun durumunu ortaya koymaktadır. Buradaki öneri, liberal imparatorluğun bugün hem Amerikan çıkarları hem de diğerkâmlık açısından anlamlı olduğudur. Birçok eski sömürge için siyasi bağımsızlık deneyi ekonomik ve siyasi açıdan başarısız olmuştur. Özellikle Sahraaltı Afrika, sömürgeciliğin sıkça inkâr edilen mirasları nedeniyle değil, bağımsızlıktan bu yana onlarca yıl süren kötü yönetim nedeniyle yoksullaştı. Buna karşılık, liberal bir emperyal model, sadece ekonomik açıklığı değil, daha da önemlisi başarılı bir kalkınma için kurumsal temelleri garanti ederek ekonomik büyüme için en iyi beklentileri sunmaktadır. Altıncı bölüm, Amerika'nın Irak işgalinin geçici bir fayda-maliyet analizini yaparak liberal emperyal modelin bu talihsiz ülkede işe yarayıp yaramayacağını sormaktadır. Bu bölüm, Amerika'nın 2003'teki hedeflerinin —Irak'ın silahsızlanmasını sağlamak, zalim bir tiranı devirmek ve Ortadoğu siyasetini temelden dönüştürmek— hem övgüye değer hem de ulaşılabilir olduğunu öne sürmektedir. Ancak, bu satırları yazarken ABD'nin bırakın Afganistan'ı, Irak'ta bile "ulus inşası"nı başarıya ulaştırmak için gereken insan gücünü ya da zamanı ayırabilecek durumda olduğu pek açık değil. Bunun başlıca nedeni Amerikan seçmeninin, tarihin güçlü bir şekilde piyasa ekonomisine ve temsilî bir hükümete başarılı bir geçiş için gerekli olduğunu gösterdiği türden uzun vadeli bir taahhütten kaçınmasıdır. Her ne kadar yanıldığımın kanıtlanmasını ümit etsem de, Amerika'nın kısa vadeli, öncelikle askerî müdahalelere yönelik tarihî tercihi ve bunların nadiren işe yaradığını öğrenme konusundaki isteksizliği göz önüne alındığında, Irak'ta etkili sivil kurumlar inşa etme kapasitesine sahip olup olmadığını sorguluyorum.

Yedinci bölüm, imparatorluğun Amerikan ve Avrupa versiyonlarını karşılaştırmakta ve günümüzün Avrupalı liderlerinin ve bazı Amerikalı akademisyenlerin Avrupa Birliği'nin Amerikan gücüne karşı etkili bir denge unsuru olarak hareket edeceği bir zamanı öngörmekte haklı olup olmadıklarını sormaktadır. 2003 yılı boyunca zaman zaman bu gerçekleşmiş gibi göründü. Ancak gerçekte Avrupa Birliği neredeyse bir imparatorluk antitezidir; kurumları gücü toplamak ve kullanmak için değil, üye devletler ve sınırları içindeki bölgeler arasında dağıtmak için tasarlanmıştır.

Son olarak sekizinci bölüm ise, artan denizaşırı askerî taahhütlerin ABD'yi ekonomik olarak aşırı zorlanmaya sürükleyebileceği tezine karşı çıkmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin hem özel tüketimi hem de devlet borçlanmasını finanse etmek için yabancı sermayeye bağımlılığı açısından alışılmadık bir imparatorluk olduğuna şüphe yoktur. Yine de ikiz açıkları çok fazla dış askerî müdahalenin sonucu değildir. Aslında, federal hükümetin iç mali taahhütleri önümüzdeki yıllarda onu aşırı zorlayacak gibi görünüyor. Amerikan Colossusu'nun gerçek ayakları, Medicare ve Sosyal Güvenlik sistemlerinin yaklaşan mali krizleridir.

Benim vardığım sonuç (nihai varış noktalarını bilmek isteyen okuyucular için), ABD'nin bugünkü global gücünün —görünüşü etkileyici olsa da— genel olarak sanıldığından çok daha zayıf temellere dayandığıdır. Birleşik Devletler bir imparatorluk kurmuştur, ancak Amerikalıların kendileri imparatorluk zihniyetinden yoksundur. Fethetmek yerine tüketmeyi tercih ediyorlar. Uluslardan ziyade alışveriş merkezleri inşa etmeyi tercih ederler. Kendileri için uzun bir yaşlılık arzuluyor ve askerlik hizmeti için gönüllü olan diğer Amerikalılar için bile savaşta zamansız ölümden korkuyorlar. Mesele sadece İngiliz selefleri gibi imparatorluklarını "bir akıl tutulmasıyla" kazanmış olmaları değil. Sorun şu ki, zaman zaman kendilerini tanıma konusunda yaşadıkları parıltılara rağmen, imparatorluk güçleri konusunda başından beri gaflet ya da daha doğrusu inkâr içinde kaldılar. Sonuç olarak ve ne yazık ki, imparatorluklarının, aynı derecede "anti-emperyal" bir imparatorluk olan Sovyetler Birliği kadar hızlı bir şekilde çözülebileceği düşünülebilir.

Kısacası, tam spektrumlu hâkimiyet elde edip bunu sürdürerek Amerikan üstünlüğünü devam ettirmek isteyenler yanlış yöne bakmaktadırlar. Çünkü Amerika'nın imparatorluğuna yönelik tehdit batıda ya da doğuda embriyon halindeki rakip imparatorluklardan gelmiyor. Üzülerek söylemeliyim ki bu tehdit, içerideki güç boşluğundan —güç istencinin yokluğundan— geliyor olabilir.

KISIM I

YÜKSELİŞ

Birinci Bölüm

Amerikan İmparatorluğu'nun Sınırları

> Zavallı İrlanda, John Bull gibi bir zıpkıncı için Hızlı Balık'tan başka nedir ki? O havarivari mızrakçı Kardeş Jonathan için Teksas, Hızlı Balık'tan başka nedir ki? Ve tüm bunlarla ilgili olarak, Mülkiyet yasanın tamamı değil midir?
>
> Ancak Hızlı-Balık doktrini oldukça genel olarak uygulanabilirse, benzer bir doktrin olan Gevşek-Balık doktrini daha da yaygın olarak uygulanabilir. Bu uluslararası ve evrensel olarak uygulanabilir.
>
> İnsan Hakları ve Dünya Özgürlükleri Gevşek Balıklardan Başka Nedir ki? ... Büyük yerkürenin kendisi gevşek bir balıktan başka nedir ki? ... 1492'de Amerika, Kolomb'un kraliyet efendisi ve metresi için feragat ederek İspanyol sancağını vurduğu bir Gevşek Balık'tan başka neydi? Çar için Polonya neydi? Türk için Yunanistan neydi? İngiltere için Hindistan neydi? Sonunda Meksika, Birleşik Devletler için ne olacak? Hepsi gevşek balık.
>
> HERMAN MELVILLE, *Moby Dick*, bölüm 89

İmparatorluk İmaları

Emperyal yönetime karşı bir bağımsızlık savaşında kurulan Amerika Birleşik Devletleri'nin hiçbir zaman kendi başına bir imparatorluk olamayacağı varsayımı yaygındır. Bugün pek çok Amerikalı, 1942 yılında yazan tarihçi Rupert Emerson'ın hükmünü kabul edecektir: "İspanyol-Amerikan savaşı sırasındaki kısa emperyalist faaliyet dönemi hariç, Amerikan halkı hem uzak toprakların fethine hem de yabancı halklar üzerinde egemenlik kurmaya karşı derin bir tiksinti duymuştur."[1] İronik olan şu ki, Kurucu Babalar kadar kendine güvenen emperyalistler yoktur.

Öngördükleri imparatorluk, kuşkusuz, ayrıldıkları imparatorluktan çok farklı bir karaktere sahipti. Batı Avrupa'nın deniz imparatorluklarına benzemesi amaçlanmamıştı. Buna karşın geçmişin büyük kara imparatorluklarıyla pek çok ortak noktası da vardı. Roma gibi, nispeten küçük bir

1 A.g.e.

çekirdekle başladı —kurucu eyaletlerin toplam yüz ölçümü bugün Birleşik Devletler'in toplam yüz ölçümünün sadece yüzde 8'i kadardır— ve kıtanın yarısına hükmedecek şekilde genişledi. Roma gibi o da kapsayıcı bir imparatorluktu ve vatandaşlık verme biçiminde nispeten (tamamen olmasa da) rastgeleydi.[2] Roma gibi, en azından bir süreliğine, haklarından mahrum bırakılmış kölelere sahipti.[3] Ancak Roma'nın aksine, cumhuriyetçi anayasası şimdiye kadar Sezar olmak isteyenlerin hırslarına karşı koymuştur. (Elbette daha çok erken. Birleşik Devletler 228 yaşında. Sezar M.Ö. 49'da Rubicon'u geçtiğinde Roma Cumhuriyeti 460 yaşındaydı).

Birleşik Devletler'in genişleyeceği neredeyse kuruluşundan itibaren belliydi. Temmuz 1776 tarihli Konfederasyon Maddeleri taslağında John Dickinson eyaletlerin batı sınırlarının belirlenmesini önerdiğinde, bu fikir komite aşamasında reddedildi. George Washington'a göre Birleşik Devletler "doğmakta olan bir imparatorluk", daha sonra da "bebek bir imparatorluk"tu.[4] Thomas Jefferson James Madison'a "daha önce hiçbir anayasanın geniş bir imparatorluk ve öz yönetim için bizimki kadar iyi hesaplanmadığına ikna olduğunu" söyledi. Başlangıçtaki on üç eyaetlik "konfederasyon" "Kuzey ve Güney tüm Amerika'nın doldurulacağı yuva" olacaktı.[5] Gerçekten de Jefferson 1801 tarihli bir mektubunda Birleşik Devletler'in kısa tarihinin "Montesquieu'nün bir cumhuriyetin ancak küçük bir bölgede korunabileceği doktrininin yanlışlığına yeni bir kanıt" sunduğunu gözlemlemiştir. Gerçek bunun tam tersidir."[6] Madison da aynı fikirdeydi; *Federalist Papers'ın* onuncusunda, daha büyük bir cumhuriyet yaratmak için "alanın genişletilmesini" güçlü bir şekilde savundu.[7] Alexander Hamilton da *Federalist Papers'ın* ilkinin açılış paragrafında Birleşik Devletler'den "birçok açıdan dünyadaki en ilginç ... imparatorluk" *olarak* bahsetmiştir.[8] "Tüm Atlantik ötesi nüfuz güçlerinin kontrolünden üstün olan ve Eski ile Yeni Dünya arasındaki bağlantı koşullarını dikte edebilen büyük bir Amerikan sisteminin" ortaya çıkmasını sabırsızlıkla bekliyordu.[9]

2 Bkz. Smith, *Civic Ideals*, özellikle. S. 87-89, 116.
3 A.g.e., s. 130-34. Krş. Keyssar, *Right to Vote*.
4 Van Alstyne, *American Empire*, s. 3; Hanson, *American Empire*, s. 55.
5 Hanson, *American Empire*, s. 56.
6 Williams, *Empire as a Way of Life*, s. 35.
7 Madison, "The Union as a Safeguard Against Domestic Faction and Insurrection," *Federalist No.* 10.
8 Hamilton, "General Introduction," *Federalist No.* 1.
9 Freeman and Nearing, *Dollar Diplomacy*, s. 233.

Bu tür ihtişam imaları yaygındı. Güney Carolina başyargıcı William Henry Drayton 1776'da şöyle diyordu: "İmparatorlukların bir *zirve noktası* vardır... bir de çözülmeye doğru inişi. İngiliz Dönemi 1758 yılından itibaren düşmanlarını dünyanın her yerine muzafferane bir şekilde kovaladıkları dönemdir... Yüce Tanrı... Amerikan İmparatorluğu'nu kurmak için şimdiki nesli seçti... Ve böylece Dünya'da aniden Amerika Birleşik Devletleri adında yeni bir İmparatorluk doğdu. Var olmaya başlar başlamaz Evrenin Geri Kalanının Dikkatini çeken ve Tanrı'nın kutsamasıyla Kayıtlara geçen en görkemli İmparatorluk olmaya aday bir İmparatorluk."[10] On üç yıl sonra Jedidiah Morse adlı bir cemaat papazı *American Geography* adlı kitabını yayımladı ve imparatorluğun "son ve en geniş koltuğunun" Amerika'da, "şimdiye kadar var olmuş en büyük imparatorlukta" olacağını öngördü: "Amerikan İmparatorluğu'nun Mississippi'nin batısında milyonlarca insanı kapsayacağı dönemin çok uzak olmadığını tahmin etmekten başka bir şey yapamayız... Avrupa, bu kıtanın doğal mirası olan Batı Hint Adaları'nı kaygıyla beklemeye başladı ve şüphesiz Amerika, hakkını koruyabileceği erişkinliğe ulaştığında bu adalar üzerinde de hak iddia edecektir."[11]

Bir yüzyıldan kısa bir süre içinde kıtasal bir imparatorluk vizyonu büyük ölçüde gerçekleşti. Yine de Morse'un Amerika'nın genişlemesinin kıtanın iki okyanus kıyısının ötesine geçeceği öngörüsü çok zayıf bir şekilde gerçekleşti. Neden mi?

Satılık Hudut

Karadan genişleme kolaydı; bu genellikle gözden kaçırılır. Bir kere Amerikan yerlileri, bakir toprakların cazibesine kapılarak batıya doğru akın eden beyaz yerleşimci ordularına karşı düzensiz ve etkisiz bir direnişten fazlasını gösteremeyecek kadar küçük ve teknolojik olarak geri kalmışlardı. Amerika Birleşik Devletleri'ne 1820 ila 1869 yılları arasında yaklaşık 6 milyon, 1913'e kadar ise yaklaşık 16 milyon göçmen geldi. Daha 1820'de yerli nüfus sadece 325.000'di (nüfusun sadece yüzde 3'ü) ve sayıları bir önceki yüzyılda hastalıklar ve küçük savaşlar nedeniyle kabaca yarı yarıya azalmıştı.[12] Yeni Cumhuriyet, geleneksel yerli avlanma alanlarına *terra nullius*, özgür, sahipsiz topraklar olarak davranan eski İngiliz uygulamasını sürdürdü. Jefferson "fethe değil, uzlaşma ve eşitlik ilkelerine" dayalı bir genişlemeden

10 Van Alstyne, *American Empire*, s. 1.

11 A.g.e., s. 9.

12 Maddison, *World Economy*, s. 35, 250.

söz ediyordu.[13] Ancak eşitlik konusunda yazdığı pek çok şey gibi bu da dolaylı olarak nitelikli bir ifadeydi. Nasıl ki "insan hakları" kendisinin ya da başka bir plantasyon sahibinin köleleri için geçerli değilse, toprak genişlemesi de Kuzey Amerika'nın yerli halklarının rızasına dayanmayacaktı. Savaş Bakanı John C. Calhoun, 1817 gibi erken bir tarihte "Kızılderilileri" doksan beşinci boylam çizgisinin ötesine sürme politikasını başlattı ve bu politika 1825 yılında kanun haline geldi.[14] Başkan Andrew Jackson'ın insancıl niyetini dile getirmesi, yapılanların acımasızlığını pek de gizlemiyordu: "[Bu] adil ve insancıl politika... [Kızılderililere] mülklerini terk etmelerini... ve batıda... her zaman beyaz adamların paralı etkisinden kurtulacakları bir ülkeye gitmelerini tavsiye ediyordu. Bu koşullar altında Genel Hükümet onların çıkarları üzerinde babacan bir kontrol uygulayabilir ve muhtemelen ırklarını devam ettirebilir."[15] Özetle, Kızılderili kabileleri, ırklarını kamulaştırıcılarının "baba kontrolü" altında sürdürme "olasılığı" karşılığında "mallarını" takas etmeye zorlanacaklardı. Frederick Jackson Turner, *The Significance of the Frontier in American History* (1893) adlı ufuk açıcı çalışmasında daha sonra kıtasal genişlemeyi Amerika'nın sözde demokratik gücünün kaynağı olarak göstermeye çalıştı. Gerçekte, genişleme toprak açlığı, dinî gayret ve askerî gücün bir kombinasyonu ile sağlanmıştır —bu sırayla.[16] Yerleşimcilerin ve mezhepçilerin sayısı her zaman söz konusu askerlerin sayısından çok daha fazlaydı. 1816 ve 1860 yılları arasında Amerikan ordusu ortalama 20.000'den az askerden oluşuyordu; bu sayı nüfusun yüzde 1'inin onda birinden biraz fazlaydı ve Avrupa standartlarına göre çok küçük bir askerî katılım oranıydı.[17] Kızılderili Savaşları şüphesiz acımasızdı ama küçük savaşlardı. Shawneeler ve Seminoleler zafer kazanabilmek için Avrupalı bir müttefike ihtiyaç duyuyordu. 1815'ten sonra böyle bir destek ihtimali ortadan kalktı ve Kızılderililer kendi başlarına kaldılar.

Kuzey Amerika'da toprak iddiaları olan diğer Avrupalı (ya da Avrupalılaşmış) güçlerin hiçbirinin 1783'ten sonra Birleşik Devletler için potansiyel olarak ölümcül bir tehdit oluşturmaması da büyüyen Cumhuriyet için işleri kolaylaştırdı. Jefferson bir açıdan haklıydı. Onlardan toprak elde etmek söz konusu olduğunda, bu fethe dayalı bir imparatorluk olmayacaktı.

13 Milner vd. (ed.), *History of the American West*, s. 161.

14 Richardson vd., *Texas*, s. 57.

15 Milner vd. (ed.), *History of the American West*, s. 162.

16 Billington, *Westward Expansion*, s. 5–10.

17 Sayılar Michigan Üniversitesi Correlates of War veri tabanından alınmıştır.

Aksine, nakit para ya da daha doğrusu devlet tahvilleri karşılığında satın alınan bir imparatorluk olacaktı. Birleşik Devletler toprak karşılığında bunları teklif ettiğinde, toprak sahipleri satmakta nadiren tereddüt ettiler. 1803'te satın alınan bölge, gelecekteki on üç eyaletin tamamını ya da en azından bir kısmını içerdiğinden, Birleşik Devletler'in büyüklüğünü kabaca iki katına çıkardı. O zamanki adıyla "Louisiana", bu geniş bölge için savaşılmadı, satın alındı, çünkü önceki sahipleri olan Fransızlar ve İspanyollar burayı ellerinde tutmakta herhangi bir stratejik yarar görmemişlerdi. İronik bir şekilde, Louisiana'nın satın alınmasını mümkün kılan kısmen İngiliz donanmasıydı; Napolyon'un gücünü Avrupa kıtasıyla etkili bir şekilde sınırlayan Atlantik deniz yollarına hâkim olmasaydı, Jefferson'ın teklifi bu kadar kolay kabul edilmeyebilirdi. Yaklaşık sekiz yüz bin mil karelik bir alanı kapsayan gayrimenkulü 11.2 milyon dolarlık yeni basılmış ABD federal hükümet tahvilleriyle takas etmek Fransızlar için finansal bir çıkar yoluydu. Birleşik Devletler içinse bu anlaşma aslında tüm ipoteklerin anasıydı. Ayrıca bunun, Londra merkezli bir banka olan Barings'in aracılık ettiği bir anlaşma olduğunu da eklemek gerekir.[18] Buna karşılık, Birleşik Devletler 1812 ve 1815 yılları arasında İngiltere'ye karşı savaşa girdiğinde, sadece güneyde önemsiz miktarda ek toprak kazanmayı başardı; Florida'daki İspanyol otoritesi dağıldıktan ve Baton Rouge civarında yaşayanlar Batı Florida Cumhuriyeti'ni ilan ettikten sonra Madison buranın ilhak edilmesini emretti.[19] Kanada'yı ilhak etme hayalleri —Toronto'nun kısa süreli işgaline rağmen— etkili bir İngiliz direnişiyle bertaraf edildi. Sırasıyla İngiltere ve İspanya ile yapılan 1818 ve 1819 antlaşmaları silahtan çok diplomasinin başarısıydı. İngiltere kırk dokuzuncu paralel boyunca uzanan bir kuzey sınırını kabul ederek Kuzey Dakota'nın büyük bir kısmı üzerindeki hak iddiasından vazgeçerken, İspanya Florida'dan vazgeçti ve Oklahoma olacak bölgenin sınırı boyunca uzanan yeni bir batı sınırını tanıdı.

Teksas'ın ele geçirilmesi bile fetih kadar nakit paraya ve barışçıl kolonizasyona borçluydu. Stephen Austin 1821'den 1834'e kadar kolonisini, aslında yerleşimci adaylarına karşı Birleşik Devletler'den daha cömert olan Meksikalı yetkililerin rızasıyla kurdu ve yönetti. Austin 1829'da kız kardeşi ve enişteşine coşkuyla yazdığı mektupta onları Teksas'a gelmeye çağırıyor

18 Sylla, "U.S. Financial System," s. 259 vd. Amerika Birleşik Devletleri, Amerikalı tüccarların gemilere el konulması nedeniyle Fransa'ya karşı açtıkları önceki davaları karşılamak için 3.8 milyon dolar daha ödemek zorunda kalmıştır. Genel olarak bakınız Kastor, *Louisiana Purchase*. Jefferson'ın eyleminin karmaşık anayasal sonuçları hakkında bakınız Adams, *Formative Years*, s. 367-69.

19 Kastor, *Louisiana Purchase*, s. 7 vd.

ve Meksika hükümetini "göçmenlere karşı dünyadaki en liberal ve cömert hükümet" olarak tanımlıyordu. "Burada bir yıl kaldıktan sonra," diye ekledi, "Sam Amca'nın bile değişmesine karşı çıkacaksınız." 1832 gibi geç bir tarihte "daimi sloganı" hâlâ "Meksika'ya Sadakat" idi.[20] İki yıl önce bir kararname Amerikalıların Teksas'a yerleşmesini yasaklamıştı. Ancak bu durum yerleşimcileri kendi kongrelerini toplamaya sevk etse de, sadece Austin'i Mexico City'deki hükümete dilekçe vermesi için göndermeye karar verdiler.[21] Fakat 1835'te, Austin bir yılın büyük bir kısmını hapiste geçirdikten ve Meksika birlikleri tarafından defalarca taciz edildikten sonra, yerleşimciler silahlandılar.[22]

Ne var ki General Antonio de Santa Anna'nın ordusuna karşı kazandıkları zaferden yeni çıkmış olan Teksaslılar oy birliğiyle Birleşik Devletler tarafından ilhak edilmeyi istediklerinde reddedildiler.[23] Andrew Jackson daha önce Teksas'ı Meksikalılardan beş milyon dolar karşılığında satın almayı teklif etmiş olmasına rağmen, Kongre'de ilhaka karşı gösterilen direncin üstesinden gelemedi. Sonuç olarak Teksaslılar bağımsızlıklarını geri almak zorunda kaldılar.[24] Teksaslı başkan Sam Houston, ancak Büyük Britanya ile flört ederek (ABD'nin güneyinde olduğu kadar kuzeyinde de bir İngiliz uydusu olasılığını gündeme getirerek) ülkesinin Birliğe katılma teklifini yeniden canlandırabildi; o zaman bile, katılım için ikinci bir teklif Haziran 1844'te Senato tarafından reddedildi. Teksas'ın bir seçim meselesi olarak ortaya çıkması dengeleri değiştirdi. Martin Van Buren, ilhakı desteklemeyi reddettiği için Demokratların adaylığını James K. Polk'a karşı kaybederken, Polk da Teksas'ın katılımını geciktirmek isteyen Whig Henry Clay'i yenmeyi başardı.[25] Teksas Aralık 1845'te Birliğin yirmi sekizinci eyaleti olduğunda, *Democratic Revie"un* editörü John O'Sullivan bunu "kıtaya yayılma kaderimizin gerçekleşmesi" olarak tasvir etti.[26] Yine de ilhak olasılığı en az on yıl önce kendini göstermişti. Bunun gerçekleşmesinin bu kadar uzun sürmesi, ABD'nin genişlemesinin önünde daha az belirgin sınırlar olduğunu göstermektedir. Bu durumda en önemli engel, Teksas'ta köleliğe izin verilmiş olmasıydı. Kuzeyli kölelik karşıtları, Güney'de ve

20 Richardson vd., *Texas*, s. 83 vd.
21 A.g.e., s. 89 vd.
22 A.g.e., s. 98.
23 A.g.e., s. 151.
24 A.g.e., s. 152.
25 A.g.e., s. 157.
26 Milner vd. (ed.), *History of the American West*, s. 166. *Manifest destiny* [aşikâr kader] ifadesinin sonraki kullanımları hakkında bkz. Horlacher, "Language," s. 37.

Batı'da yeni eyaletler elde etme kampanyasında, Birlik içindeki köle eyaletlerinin sayısını artırmaya yönelik bir strateji keşfettiler. Güney'in kendine özgü kurumunun ortaya çıkardığı kader sorusu, Amerikalıların şimdiye kadar birbirlerine karşı verdikleri en kanlı savaşla nihayet çözülene kadar Birleşik Devletler'in genişlemesini engelleyecekti.

Meksika ile savaş, Teksas'ın ilhakından önce değil sonra geldi; bu savaş kısmen alıcı ve satıcının Teksas'ın satın alınma fiyatı üzerinde anlaşamamaları nedeniyle yapıldı. Amerikan vatandaşlarının Meksika hükümetinden 6.5 milyon dolar tutarında alacakları vardı; Meksikalılar bunları ödemeyi kabul etmedi.[27] Mart 1846'da Polk, General Zachary Taylor'a Nueces Nehri'nden Rio Grande'ye yürümesini emretti. Meksikalılar ise "savunma savaşı" ilan etti; Polk yönetimi ise onları "Amerikan topraklarında Amerikan kanı" dökmekle suçlayarak karşılık verdi. Her iki taraf da çatışmanın ne kadar tek taraflı olacağını tahmin edememişti; gerçekten de General Ulysses S. Grant daha sonra "daha güçlü bir ulusun daha zayıf bir ulusa karşı yürüttüğü en adaletsiz [savaşlardan] biri" olarak nitelendirdiği bu durumdan pişmanlık duyacaktı.[28] Bir yıldan kısa bir süre içinde ABD Ordusu, Şubat 1847'de Buena Vista'da Santa Anna'nın çok daha büyük kuvvetlerini bozguna uğratarak ardı ardına çarpışmaları kararlılıkla kazandı. General Winfield Scott komutasındaki bir başka ordu Veracruz'a çıkarma yaptı ve Mexico City üzerine yürüyerek Eylül ayında başkenti ele geçirdi.[29] Ancak Teksas'ın kaderini ya da batıdaki komşularının kaderini sadece silah gücü belirlemedi. Şubat 1848 tarihli Guadalupe Hidalgo Antlaşması uyarınca, Amerikalılar bir kez daha dolarlarını toprakla değiştirdiler. Kesin konuşmak gerekirse, Birleşik Devletler, vatandaşlarının Meksika'ya karşı 5 milyon dolara kadar olan taleplerini üstlenerek Rio Grande'ye kadar olan bölgeyi satın aldı ve 15 milyon dolar daha ödeyerek, bugün New Mexico, Arizona, California, Colorado, Utah ve Nevada'nın çoğunu kapsayan New Mexico ve Yukarı California eyaletlerini de alışveriş sepetine ekledi.[30] Bunlar büyük satın almalardı. Aynı zamanda bu, California'da sadece birkaç ay önce altın keşfedildiği için hemen geri dönüşü olan bir yatırımdı. Ayrıca, yeni toprakların çok azı plantasyon tarımına uygun olduğu için, ilhak Teksas örneğinde olduğundan daha az tartışmalıydı.

27 Richardson vd., *Texas*, s. 166.

28 Grant, *Memoirs*, s. 41. Lincoln, Grant ve diğerleri Polk'un daha fazla köleci eyalet yaratma arzusuyla hareket ettiğinden şüpheleniyordu.

29 Richardson vd., *Texas*, s. 167 vd.

30 A.g.e., s. 168.

William Henry Seward 1850 yılında Senato'da yaptığı bir konuşmada California'nın Birliğe katılmasını selamlamış ve şöyle demişti: "Dünyada bu kadar görkemli bir imparatorluk merkezi yoktur... Atlantik kıyılarında Avrupa'nın aşırı kalabalık uluslarına erzak sağlarken, Pasifik kıyılarında Hint Adaları'nın ticaretini engeller. Bu şekilde konumlanmış bir ulus ... gerçek imparatorluk olan denizlerin imparatorluğuna hükmetmelidir.[31] Ancak olaylar gerçek imparatorluğun diplomasi ve dolar imparatorluğu olduğunu gösteriyordu. Seward'ın konuşmasından bir yıl sonra Birleşik Devletler, İngiliz ve Amerikan toprakları arasındaki mevcut sınırın (kırk dokuzuncu paralel) Pasifik'e kadar uzatılması konusunda anlaşarak Oregon bölgesini güvence altına almıştı. Savaş ve sınırın elli dördüncü paralele (Prens Rupert'ın ötesine) çekilmesi çağrısında bulunan kavgacı seslere kulak asılmadı.[32] 1853 yılında Amerika'nın Meksika Büyükelçisi James Gadsden, Meksika'dan yeni bir toprak şeridi daha satın aldı (bugün güneybatı New Mexico ve güney Arizona'yı kapsayan Gila Nehri'nin güneyindeki bölge). Bu kez ödenen bedel 10 milyon dolardı ve bu meblağ Birleşik Devletler'in toprak için dönüm başına ödediği en yüksek bedeldi (bkz. Tablo 2). Ve on beş yıl sonra, Dışişleri Bakanı William Seward'ın girişimiyle ABD, Rus Çarı'ndan Alaska'yı 7.2 milyon dolara satın alarak büyük ölçüde tundra gibi görünen 570.000 mil karelik bir alan daha elde etti.

Hiçbir şey Amerika'nın genişlemesinin sınırlarını, Amerika Birleşik Devletleri'nin kırk dokuzuncu paralelin kuzeyinde başka bir toprak elde edememesi kadar açık bir şekilde gösteremez. Kurucu Babaların başlangıçta "Cape Breton'dan Mississippi'ye kadar olan tüm bölgenin sakinlerini" birleştirmeyi amaçladıklarını unutmamalıyız.[33] Ancak gördüğümüz gibi, Kanada'yı güç kullanarak ele geçirme girişimleri, önce Bağımsızlık Savaşı sırasında ve yine 1812 Savaşı'nda başarısız olmuştu. Dahası, kıtasal genişleme söz konusu olduğunda Kanada da en az Amerika Birleşik Devletleri kadar dinamik olduğunu kanıtladı. Amerika'nın Alaska'yı satın alması, 1871'de Atlantik'ten Pasifik'e uzanan federal Kanada Dominyonu'nun (1867) kurulmasını hızlandırdı (ve ekonomik başarısı, İngiliz

31 Hanson, *American Empire*, s. 51.

32 Bu noktaya kadar Kanada sınırı aşamalı olarak kabul edilmişti: 1818'de (şimdiki Montana ve Kuzey Dakota'nın yukarı kısmı boyunca), 1842'de (New York, Vermont, New Hampshire, Maine ve Minnesota sınırları boyunca) ve 1846'da (Oregon, Washington ve Idaho eyaletleri haline gelenlerin devri).

33 Van Alstyne, *American Empire*, s. 8 vd.

siyasi kurumlarının reddedilmesinin Kuzey Amerika kıtasında başarı için bir ön koşul olmadığını kesin olarak gösterdi). Birleşik Devletler'in kuzey sınırında doğal olan pek bir şey yoktu ve yoktur; bu sınır, uzunluğunun büyük bir kısmında bir enlem derecesini takip eder ve daha sonra Büyük Gölleri etkili bir şekilde ikiye böler; hatta St. Lawrence Nehri'nin yatağına bile sadık kalmaz. Bu keyfî iki buçuk bin millik hat, on dokuzuncu yüzyıl Amerikan gücünün sınırlarını mükemmel bir şekilde göstermektedir. Acı gerçek şu ki, bağımsız bir cumhuriyet altında var oldukları ilk yüzyılda Amerikalılar birbirleriyle savaşırken (aslında birleşme savaşında) kıtasal *lebensraum*[34] için dökmeleri gerekenden çok daha fazla kan döktüler. 1860'lara gelindiğinde Amerikalıların uğruna savaşmaya ve ölmeye hazır oldukları soru, cumhuriyetlerinin ne kadar büyük olması gerektiği değil, ne kadar özgür olması gerektiğiydi.

Tablo 2. İmparatorluk Satın Almak:
Başlıca Amerikan Toprak Kazanımları, 1803-1898

Tarih	*Antlaşma veya Kanun*	*Mülk*	*Hangi Ülkeden Alındı?*	*Toplam Alan (Yüzölçümü km²)*	*Bedel ($)*	*Bir İngiliz dönümüne (akre) ödenen bedel (cent)*
1803	Louisiana Satın Alımı	Louisiana	Fransa	2,264,271	15,000,000	3
1819	Adams-Onis Antlaşması	Doğu Florida	İspanya	186,740	15,000,000	33
1846	Oregon Antlaşması	Pasifik Kuzeybatı, 49. enlemin güneyi	Büyük Britanya	776,996	-	0
1848	Guadalupe-Hidalgo-	Teksas, California, New Mexico vb.	Meksika	1,370,593	15,000,000 +5,000,000	6
1850	Teksas Ferağı	New Mexico	Teksas	319,405	10,000,000	13
1853	Gadsden Satın Alımı	Güney Arizona, New Mexico sınırı	Meksika	76,844	10,000,000	53
1867	Alaska Satın Alımı	Alaska	Rusya	1,518,769	7,200,000	2
1898	Paris Antlaşması	Filipinler	İspanya	299,920	20,000,000	27

Kaynak: Richard B. Morris (ed.), *Encyclopedia of American History*, s. 599; Charles Arnold-Baker, *The Companion to British History*.

34 Almanca "hayat sahası". (ç.n)

Denizlerdeki İmparatorluk

Birleşik Devletler, İç Savaş'tan önceki dönemde, 1801-06 yıllarında Berberi korsanlara (daha doğrusu Trablus paşasına) karşı yapılan savaşlar gibi küçük çaplı bir dizi deniz seferi düzenlemişti.[35] Ancak kıtanın kıyılarının ötesindeki toprakların fiilen ilhak edilmesi başka bir konuydu. Bu anayasaya uygun muydu? Baş Yargıç Roger Brooke Taney'in meşhur *Dred Scott* kararındaki görüşü (1857)[36] "Anayasa'nın Federal Hükümete, Birleşik Devletler sınırında ya da uzağında, kendi keyfine göre yönetilecek ve idare edilecek koloniler kurma ya da devralma; veya yeni Eyaletlerin kabulü dışında, toprak sınırlarını herhangi bir şekilde genişletme yetkisi kesinlikle vermediğini" belirtmiştir.[37] Bu, kolonilerin ya da başka türden bağımlı bölgelerin olamayacağını, sadece yeni devletlerin olabileceğini açıkça ortaya koyuyor gibiydi. Kısmen bu nedenle, Santo Domingo (gelecekteki Dominik Cumhuriyeti) 1869'da kendisini fiilen ilhak için sunduğunda, teklif Kongre'de reddedildi.[38] Ama otuz yıl sonra, A. Lawrence Lowell oldukça farklı bir görüş ileri sürebilmiştir. *Harvard Law Review*'da "Mülkler Birleşik Devletler'in bir parçasını oluşturmayacak şekilde de edinilebilir ve bu durumda vergilendirmede yeknesaklık ve jüri tarafından yargılanma gibi anayasal sınırlamalar geçerli değildir" diye yazdı.[39] Lowell'ın makalesinin zamanlaması önemliydi, zira 1899'a gelindiğinde Amerika Birleşik Devletleri bir dizi yeni toprak parçası elde etmişti ve bunlardan çok azı eyalet olmak için uygun adaylar olarak görünüyordu.

On dokuzuncu yüzyıl sonu Amerikan emperyalizmi birçok yönden Avrupa'nın aynı dönemdeki emperyalizmlerine benziyordu. Amerikan yayılmasının ilk aşaması kitlesel göçler ve çok seyrek nüfuslu toprakların kolonileştirilmesinden kaynaklanırken, bu aşama stratejik, ticari ve ideolojik dürtülerin bir kombinasyonuyla motive edildi. Amerikan büyük stratejisinin *fons et origo*'su,[40] Başkan James Monroe tarafından 1823'te ilan edilen ve "bir ilke olarak... Amerika kıtalarının, üstlendikleri ve sürdürdükleri özgür ve bağımsız durumlarıyla, bundan böyle herhangi bir Avrupalı güç tarafından gelecekte sömürgeleştirilecek konular olarak

35 Boot, *Savage Wars*, s. 10–26.

36 Yüksek Mahkeme, köle Dred Scott'ın köleci bir eyaletten federal bir bölgeye geçerek özgürlüğünü kazandığı yönündeki davasını reddetti.

37 Pratt, *America's Colonial Experiment*, s. 158.

38 May, *American Imperialism*, s. 205 vd.

39 Pratt, *America's Colonial Experiment*, s. 159 vd. Bu argüman bir buçuk yıl sonra Downes v. Bidwell davasında verilen kararla doğrulanmıştır.

40 Latince "kaynak ve köken". (ç.n)

görülmeyeceğini" iddia eden "doktrin" gibi kahramanca bir reddiye idi.[41] On yıllar boyunca bu tavır, Yankee blöfünden biraz daha fazlasıydı.[42] İngilizler 1831'de eskiden Hollanda'ya ait olan üç bölgeden İngiliz Guyanası (şimdiki Guyana) kolonisini kurdular ve Monroe'nun büyük deklarasyonundan habersizmiş gibi kırk dokuzuncu paralelin kuzeyini sömürgeleştirmeye devam ettiler. 1839'da Honduras açıklarındaki Ruatán Adası'nı ele geçirdiler; 1850'lerde yakındaki Bay Adaları'nı kısa süreliğine işgal ettiler; 1862'de Belize'yi İngiliz Honduras kolonisi haline getirdiler.[43] Fransızlar da Monroe Doktrini'ni göz ardı ederek 1860'larda Meksika'yı kötü şöhretli imparator Maximilian'ın uydusu haline getirmeye çalıştılar; bu planın başarısızlığa uğramasının tek nedeni kısmen Amerikan sabotajlarıydı. Avrupalı güçler, Amerikan İç Savaşı öncesinde, sırasında ve sonrasında Latin Amerika'ya, genellikle borç tahsil etme misyonuyla, çok sayıda müdahalede bulundu.[44] Ancak on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru (Dışişleri Bakanı Richard Olney'nin ifadesiyle) Birleşik Devletler "bu kıtada fiilen egemen" olarak görülebildi —"kendisine duyulan saf dostluk ya da iyi niyetten dolayı değil... sadece medeni bir devlet olarak yüksek karakterinden dolayı değil, bilgelik, adalet ve hakkaniyet Birleşik Devletler'in ilişkilerinin değişmez özellikleri olduğu için değil... [ama] diğer tüm gerekçelere ek olarak, izole konumuyla birleşen sonsuz kaynakları onu vaziyetin efendisi ve fiilen dokunulmaz kıldığı için."[45]

Bu analiz bile bir şeyi atlıyordu; Amerika Birleşik Devletleri dünya çapında bir donanmaya sahip olana kadar, yarım küre çapında bir yasak bölge iddiasını fiilen uygulayamazdı. 1880'lerde Amerikan filosu hâlâ önemsiz bir askerî varlıktı, İsveç'ten bile daha küçüktü.[46] Ancak Kaptan Alfred Thayer Mahan'ın son derece etkili kitabı *The Influence of Sea Power on History*'den ilham alan ABD, Almanya'nınkinden bile daha iddialı bir

41 Freeman ve Nearing, *Dollar Diplomacy*, s. 236 vd. Ayr. bkz. Smith, "Latin America, the United States and the European Powers," s. 85.

42 Bu fikir muhtemelen, İngiltere'nin Güney Amerika devletlerinin bağımsızlığını tanımasının ardından bu doğrultuda ortak bir Anglo-Amerikan deklarasyonu öneren İngiliz Dışişleri Bakanı George Canning'den çıkmıştır. Monroe bunun Birleşik Devletler tarafından tek taraflı bir deklarasyon olmasını tercih etti, ancak pratikte bu deklarasyon sadece Kraliyet Donanması tarafından uygulanabilir ya da devrilebilirdi.

43 Smith, "Latin America, the United States and the European Powers," s. 85 vd.

44 A.g.e., s. 83 vd.

45 Freeman ve Nearing, *Dollar Diplomacy*, s. 248; Smith, "Latin America, the United States and the European Powers," s. 91 vd. Venezuela'nın egemenliğine yönelik İngiliz saldırıları kritik önem taşıyordu.

46 Boot, *Savage Wars*, s. 62.

donanma inşa programına girişti. Elde edilen başarı şaşırtıcıydı: 1907 yılına gelindiğinde Amerikan filosu Kraliyet Donanması'ndan sonra dünyada ikinci sıradaydı.[47] Bununla birlikte, Monroe Doktrini gecikmeli olarak itibar kazanmıştır.[48] İngiltere ve Almanya 1902'de Avrupa gemilerine yapılan saldırılara ve Avrupa'nın borçlarını ödememesine tepki olarak Venezuela'yı ablukaya aldıklarında, onları uluslararası tahkimi kabul etmeye ikna eden Theodore Roosevelt'in Porto Riko'dan elli dört Amerikan savaş gemisi gönderme tehdidi oldu.[49] 1900'lerin başında Büyük Britanya, ABD'yi yatıştırılmaya değecek kadar ciddi, rakip imparatorluklardan biri olarak kabul etmişti.[50]

Avrupa'daki savaş gemisi çılgınlığında olduğu gibi, deniz gücü de denizaşırı ticari çıkarlar açısından meşrulaştırıldı. 1880'lerden önce çok az Amerikalı iş adamı Birleşik Devletler sınırlarının ötesindeki fırsatları düşünmekteydi; yurt içinde kazanılacak paranın fazlasıyla yeterli olduğu aşikârdı. Doğru, 1850'lerde bazı güneyliler Orta Amerika'da yeni köleci devletler kurmak için Teksas'ın bile ötesine geçmeyi hayal etmişlerdi; Tennessee'li maceraperest William Walker, aklında böyle bir planla 1850'lerin ortalarında Nikaragua'nın kontrolünü ele geçirmeyi başarmıştı.[51] Hatta 1859'da Küba'nın ilhakı için Kongre'ye bir yasa tasarısı sunuldu.[52] Ancak İç Savaş'ın patlak vermesi ve daha da önemlisi sonuçlanmasıyla birlikte, tüm bu fikirler bir nesil boyunca askıya alındı. Cumhuriyetçi Parti lideri ve Dışişleri Bakanı James G. Blaine, 1880'lere kadar "Güney Amerika'nın madenlerinde ve Meksika'nın demir yollarında... hatta okyanusun ortasında" kuzey sanayisi için "güvenli ve kârlı girişim kapıları" olabileceği fikrini dile getiremedi.[53] "Avrupa'nın büyük güçleri Asya ve Afrika'daki sömürgeci egemenliklerini istikrarlı bir şekilde genişletirken, Amerika uluslarıyla ticaretini geliştirmek ve genişletmek bu ülkenin özel görevidir" diyordu.[54] 1890'ların başında Indiana senatörü olan Albert J. Beveridge daha da ileri gidecekti:

47 Roskin, "Generational Paradigms," s. 579.

48 Freeman ve Nearing, *Dollar Diplomacy*, s. 266.

49 Smith, "Latin America, the United States and the European Powers," s. 100.

50 Görece önemsiz denizaşırı varlığıyla Almanya'nın bu kategoriye girmediği argümanı için *Pity of War* adlı kitabıma bakınız.

51 Cole, *America's Foreign Relations*, s. 182; Black, *Good Neighbor*, s. 6.

52 Black, *Good Neighbor*, s. 12.

53 Freeman ve Nearing, *Dollar Diplomacy*, s. 247. Ayr. bkz. Smith, "Latin America, the United States and the European Powers," s. 89 vd.

54 Freeman ve Nearing, *Dollar Diplomacy*, s. 243 vd.

> Amerikan fabrikaları Amerikan halkının kullanabileceğinden daha fazlasını üretiyor; Amerikan toprakları tüketebileceğinden daha fazlasını üretiyor. Kader bizim için politikamızı yazdı; dünya ticareti bizim olmalı ve olacak... Amerikan ürünlerinin dağıtım noktaları olarak dünyanın her yerinde ticaret merkezleri kuracağız... Kendi kendilerini yöneten, bayrağımızı dalgalandıran ve bizimle ticaret yapan büyük koloniler ticaret merkezlerimizin çevresinde büyüyecek... Ve Amerikan yasaları, Amerikan düzeni, Amerikan uygarlığı ve Amerikan bayrağı şimdiye kadar kanlı ve cahil olan ama bundan böyle Tanrı'nın aracılığı ile güzel ve parlak hale getirilecek olan kıyılara yerleşecek.[55]

Bu, Joseph Conrad'ın *Nostromo'da karşımıza* çıkan Doğu Yakası'nın hantal plütokratı Holroyd karakterinin kişileştirdiği ticari bir megalomani idi:

> Şimdi, Costaguana nedir? Yüzde 10 kredilerin ve diğer aptal yatırımların dipsiz kuyusudur. Avrupa sermayesi yıllardır iki elini birden oraya sokuyor. Ama bizimkiler değil. Biz bu ülkede, yağmur yağdığında içeride kalmamız gerektiğini biliyoruz. Oturup izleyebiliriz. Elbette bir gün biz de müdahale edeceğiz. Buna mecburuz. Ama acelemiz yok. Tanrı'nın Evreni'ndeki en büyük ülke için zamanın kendisi beklemek zorunda. Sanayi, ticaret, hukuk, gazetecilik, sanat, politika ve din, Horn Burnu'ndan Smith's Sound'a kadar ve Kuzey Kutbu'nda ele geçirmeye değer bir şey çıkarsa ötesinde de her şey için söz vereceğiz. O zaman dünyanın uzak adalarını ve kıtalarını ele geçirmek için boş vaktimiz olacak. Dünya istese de istemese de biz dünyanın işlerini yürüteceğiz. Dünya buna engel olamaz ve sanırım biz de olamayız.[56]

Yine de bu tür konuşmalar, belki biraz daha az küstah bir dille de olsa, Londra kulüplerinden birinde de duyulabilirdi. Ekonomik emperyalizmin bileşenleri Atlantik'in her iki yakasında da temelde aynıydı: başkalarının gümrük tarifelerini düşürme arzusu (dolayısıyla "Açık Kapı"),[57] denizaşırı

55 Merk, *Manifest Destiny*, s. 232.

56 Conrad, *Nostromo*, s. 76 vd.

57 Bacevich, *American Empire*, s. 55; Pratt, *America's Colonial Experiment*, s. 168. Amerika'nın serbest ticarete olan bağlılığı hiçbir zaman niteliksiz olmadı; Açık Kapı Amerika Birleşik Devletleri'nin kendisi için geçerli değildi. Uygulamada, Amerika'nın Amerikan mülklerine yaptığı ithalattan gümrük vergisi alınmazken (1909'dan sonra Samoa hariç), diğer ülkelerden Amerikan mülklerine yapılan ithalattan gümrük vergisi alınıyordu. İngilizler 1930'lara kadar bu tür bir "emperyal tercihi" reddetti.

yatırımların yeni ihracat pazarları yaratacağına dair bir güven (özellikle 1893-97 bunalımında önemliydi) ve aynı zamanda rekabeti alt etmek için siyasi ve askerî kaldıraç kullanmaya hazır olma.[58] Avrupa emperyalizmi öğrencileri için aynı derecede tanıdık olan ideolojik akımlar da işbaşındaydı: *Expansion Under New World-Conditions* (1900) kitabının yazarı Josiah Strong tarafından açıklanan sosyal Darwinizm;[59] Hearst ve Pulitzer gazetelerinin kulak tırmalayan şovenizmi.[60]

Kipling'den Buchan'a, Chamberlain'den Churchill'e kadar pek çok İngiliz gözlemcinin gözünde Amerika'nın denizaşırı pazarlara açılma çabası, İngiltere'nin yüzyılın *sonlarında* daha fazla sömürge elde etmek için giriştiği "mücadeleyle" ortak noktalara sahipti. Ne de olsa bu, *New York Times'ın şöyle diyebildiği bir* dönemdi: "Biz, bu gezegene hükmetmeye yazgılı olduğu çok açık olan Büyük Britanya'nın bir parçasıyız, hem de büyük bir parçasıyız."[61] Yine de birbiriyle bağlantılı iki şey Amerika'nın imparatorluk deneyini Atlantik ötesindeki muadilinden farklı kıldı. Birincisi, emperyalizmin siyasi tabanı daha dardı; imparatorluk ülkenin geri kalanından çok sanayileşmiş Kuzey'in elitlerine hitap ediyordu. İkinci olarak, sömürge edinmenin ekonomik mantığı şüpheye daha açıktı. Britanya serbest ticareti daha 1840'larda benimsemişti. Daha sonra buharlı gemiler, demir yolları ve buzdolapları dünyanın tahıl ve et pazarlarını birbirine entegre ederken, İngiliz çiftçilerini daha ucuz gıda maddelerinin akınından korumak için hiçbir şey yapılmadı. İngiltere'nin, sadece kendi üretemediği malların *imparatorluğun içine* akışını güvence altına almak adına bile olsa, global bir *imparatorluğa* ihtiyacı olduğu açıktı. Dahası, işleri İngiliz sermayesini denizaşırı ülkelere yönlendirmek olan Londra Şehri bankerlerinin, hem serbest ticaretin hem de imparatorluğun devamında çıkarları vardı. Yeni Dünya'nın borçlu ülkelerinin, ihraç ettikleri birincil ürünlerin İngiliz pazarına serbest erişimi yoksa, yükümlülüklerini yerine getirmeleri nasıl beklenebilirdi? Ve eğer temerrüde düşme tehdidinde bulunurlarsa, bunu engellemek için ülkelerini işgal etmekten ve sağlam ekonomik ilkelere göre yönetmekten daha iyi bir yol olabilir miydi?[62] Amerika Birleşik Devletleri'nde de benzer argümanları ileri

58 Freeman ve Nearing, *Dollar Diplomacy*, s. 265, 257.

59 "Eğer yanlış okumadıysam, bu güçlü ırk Meksika'ya, Orta ve Güney Amerika'ya, deniz adalarına, Afrika'ya ve ötesine doğru ilerleyecektir. Ve bu ırklar rekabetinin sonucu 'en güçlü olanın hayatta kalması' olacağından bir kimse şüphe edebilir mi?": Merk, *Manifest Destiny*, s. 238 vd. Ayrıca bakınız Horlacher, "Language", s. 35-37.

60 Hofstadter, "Cuba, the Philippines and Manifest Destiny." Krş. Black, *Good Neighbor*, s. 2 vd; May, *American Imperialism*, s. 192-97, 207-09.

61 Morris, *Pax Britannica*, s. 28.

62 Bkz. Cain ve Hopkins, *British Imperialism*, passim.

sürenler vardı, ancak güçlü korumacı lobiler ters yönde baskı yapıyordu. Bu lobilerin argümanı, eğer işlevleri sadece Amerikan pazarını Amerikalıların kendileri için (daha ucuza da olsa) üretebilecekleri mallarla doldurmaksa, Birleşik Devletler'in İngiliz tarzı kolonilere ihtiyacı olmadığı yönündeydi. Amerika Birleşik Devletleri'ne gelen göçmenlerin değişen ten renginden dehşete kapılan diğer muhalifler ise kolonileri sadece daha aşağı ırkların kaynağı olarak görüyorlardı.[63] Altında yatan önyargıların bazılarını paylaşsalar da, korumacılık ve yerlicilik emperyalizmin sahte dostları olduklarını kanıtlıyordu; Kipling'e göre, bu görüş taraftarlarının "beyaz adamın yükünü" omuzlamakta gerçek bir çıkarı yoktu.

Amerika'nın denizaşırı ülkelerdeki ilk mülkleri sadece deniz üssü ya da guano kaynağı olarak arzu edilen adalardı. USS *Lackawanna'dan* Kaptan William Reynolds tarafından 1867 yılında resmen ilhak edilen Midway mercan adası, bu deniz dolum istasyonlarının ilklerindendi. On yıl sonra Amerika Birleşik Devletleri Samoa'nın Tutuila Adası'ndaki Pago Pago limanını kullanma hakkını elde etti, ancak Samoa'daki bir iç savaşın ardından adanın tamamı 1899 yılına kadar Amerikan toprağı haline gelmedi.[6462] Bir yıl önce Wake Adası ile birlikte Guam da satın alınmıştı. Küçük olmalarının yanı sıra —en büyüğü olan Guam bile ancak iki yüz mil kare büyüklüğündeydi— tüm bu yeni ileri karakollar ana karaya son derece uzaktaydı. En yakındaki Midway, Los Angeles ile Şangay yolunun, adı üstünde ortasıydı. En uzaktaki Guam ise Japonya ile Yeni Gine arasında, San Francisco'nun yaklaşık beş bin sekiz yüz mil batısında yer alıyordu. İlk gerçek Amerikan kolonisi de Pasifik'teydi: Hawaii.

Amerikan anakarasından iki bin mil uzakta bulunan sekiz adalı bir takımadanın Birliğin ellinci eyaleti olması gerçek bir tarihî bilmecedir, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'ne entegrasyon için daha bariz olan diğer adaylar es geçildiğinden. Hawaii'yi Amerikanlaştırmak için üç grup bir araya geldi: misyonerler, şeker ekicileri ve denizciler. Son gruba göre Hawaii, Dışişleri Bakanı Hamilton Fish'in sözleriyle, "Pasifik kıyıları ile Asya'nın ticarete ve Hristiyan medeniyetine açılan geniş toprakları arasında, okyanus ortasında cazip bir dinlenme noktası" sunuyordu; Japonya'nın zaten fark edilen yükselişini "frenlemenin" bir yolundan bahsetmeye bile gerek

63 Merk, *Manifest Destiny*, s. 243 vd.; Black, *Good Neighbor*, s. 16 vd.

64 Freeman ve Nearing, *Dollar Diplomacy*, s. 244 vd; Boot, *Savage Wars*, s. 64-66. Samoa; İngiltere, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri arasında paylaştırıldı.

yoktu.[65] Adalardaki şeker üreticileri için Birleşik Devletler, eğer gümrüksüz ticaret sağlanabilirse, potansiyel olarak büyük bir pazarı temsil ediyordu. Bu arada misyon okulları Hawaiilileri boyun eğdirmeye hazırlıyordu. Bu kadere doğru adımlar hızla atıldı: 1875 yılında bir serbest ticaret anlaşması imzalandı,[66] 1887'de Pearl Harbor'da bir donanma kömür istasyonu kuruldu ve 1893'te Kraliçe Liliuokalani, adalardaki Amerikan bakanı John L. Stevens tarafından düzenlenen bir *darbeyle* devrildi. Yine de —tıpkı Teksas örneğinde olduğu gibi— Kongre geri adım attı. Stevens'ın Hawaii'nin aksi takdirde "İngiliz kolonisi olarak yönetilebilecek bir Singapur ya da Hong Kong" olacağı yönündeki uyarılarına rağmen[67] ilhak planı reddedildi.[68] Şeker üreticileri rekabetten korkuyordu,[69] ve ırkçılar (Amerikalılar ada nüfusunun sadece yüzde 2'sini oluşturduğundan) "kötü kan ve kötü geleneklerden" korkarken, liberaller Amerikalı azınlığın demokratik niyetlerden daha azına sahip olduğundan şüpheleniyordu. 1897'de ilhak anlaşması taslağı bir kez daha iki partinin muhalefetiyle karşılaştığında Theodore Roosevelt "halkımızın emperyal içgüdülerden yoksun olmasından" yakınmaya başlayacak[70] ve ancak Amerika'nın Filipinler'deki İspanyol kuvvetlerine karşı kazandığı zafer haberinden sonra ilhak kararı alınabilecekti.[71]

Hawaililer direndiler ama barışçıl bir şekilde direndiler. İlk bölgesel yasama meclisi seçimlerinde, bir Öz Yönetim Partisi, Organik Yasa'daki tüm tartışmaların İngilizce olması gerektiği maddesine karşı çıkan yerli seçmenleri harekete geçirerek sandalyelerin çoğunluğunu kazandı.[72][70] Yerel Cumhuriyetçi Parti, ancak başlangıçta Amerikan işgaline direnmiş olan kraliyet prensi Jonah Kuhio Kalanianaole ile işbirliği yaparak rekabet edebildi. Honolulu Ticaret Odası ve Hawaii Şeker Ekicileri Birliği'nin çıkarları için bir paravandan biraz daha fazlası olan Prens Kuhio, halkının düşüşü ve çöküşü karşısında sadece aciz bir şekilde ağıt yakabiliyordu.[73] Beş büyük şeker şirketi, adaların en verimli bölgeleri üzerindeki

65 Freeman ve Nearing, *Dollar Diplomacy*, s. 246. Mahan'ın ilhakı savunmadaki rolü için bkz. Merk, *Manifest Destiny*, s. 235-37; Daws, *Shoal of Time*, s. 287.

66 Bu da Amerikalı rafineriler için tüketicilerden daha avantajlıydı: LaFeber, *New Empire*, s. 35.

67 Daws, *Shoal of Time*, s. 285.

68 Merk, *Manifest Destiny*, s. 232-35.

69 Hawaii ve Birleşik Devletler arasındaki karmaşık ticari "mütekabiliyet" sorunu hakkında, ki bunun etkisi Birleşik Devletler'i Hawaii şekerinin neredeyse tek müşterisi haline getirmek olmuştur, bkz. LaFeber, *New Empire*, s. 115-20, 142.

70 Hofstadter, "Cuba, the Philippines and Manifest Destiny," s. 169 vd.

71 Daws, *Shoal of Time*, s. 289 vd.; Merk, *Manifest Destiny*, s. 255.

72 Daws, *Shoal of Time*, s. 294 vd.

73 A.g.e., s. 295 vd.

hâkimiyetlerini sıkılaştırırken, adanın asıl sakinleri "rehabilite" edildi: yani marjinal arazilere sürüldü.[7472] Fakat bu alışılmadık kolonizasyon süreci pek de planlandığı gibi gitmedi. Yerliler klasik bir şekilde bir kenara itilmişti, ne ki onların yerini Amerikalı yerleşimciler almadı. Bunun yerine, ilhaktan önce de olduğu gibi, Hawaii'yi doldurmaya gelenler Japon ve daha sonra Filipinli göçmenler oldu. Yeni gelenleri dışlamak için alınan önlemlere rağmen Japon topluluğu hızla büyüdü. 1920'lerin başında her yüz seçmenden üçü Japon iken, 1936'da bu oran dörtte bire düştü.[7573] Hawaii, Amerika Birleşik Devletleri için stratejik açıdan değerli olabilirdi, ancak girişimci Amerikalılara kendi ülkelerinde mevcut olanlara eş değer çok az ekonomik fırsat sunuyordu.

Neden 1898'de İspanya tarafından Amerika Birleşik Devletleri'ne bırakılan Porto Riko değil de Hawaii nihayetinde bir eyalet haline geldi? Mesele kesinlikle mesafe değildi, çünkü Porto Riko Amerikan ana karasına çok daha yakındı (Miami'den bin milden biraz daha uzakta). Ekonomik açıdan da bir şeker plantasyonunun diğerinden daha fazla getirisi yoktu. Bu sorunun cevabı aslında Porto Rikolu üreticilerin Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptıkları ihracata gümrük vergisi uygulanmasına karşı çıkmaya çalıştıkları zaman ortaya çıkan hukuki bir teknik mevzudur. Yüksek Mahkeme 1901 yılında eş zamanlı olarak verdiği iki kararda Porto Riko'nun yabancı bir ülke olmadığı, ancak yerel bir bölge de olmadığı ve bu nedenle ürünlerine uygulanan tarifenin anayasaya uygun olduğu sonucuna vardı. Yargıç Edward Douglass White'ın ilhak ile birleşme (kongre yetkisi gerektiren) arasında yaptığı ayrım özellikle önemliydi. White'a göre, "Porto Riko Birleşik Devletler'e dâhil edilmemişti, fakat sadece bir mülk olarak ona eklenmişti." Bu nedenle, Anayasa'nın yalnızca belirli "temel" hükümleri Porto Riko için geçerliydi. Porto Riko'nun o zamandan beri bulunduğu, bağımsızlık ve Amerikan devleti olma arasındaki garip arafı tanımlayan bu kararın önemi, artık diğer mülklerin statüsü hakkında geriye dönük kararlar alınabilmesiydi. Satın alınma koşulları uyarınca, Anayasa'nın "resmî" ve "temel" hükümleri hem Alaska hem de Hawaii'yi kapsadığından, tanım gereği bu iki ülke birleşik olmalı ve dolayısıyla 1959'da elde ettikleri tam eyalet olma hakkına sahip olmalıydılar.[76]

---

74 [72] A.g.e., s. 298 vd.

75 [73] A.g.e., s. 316.

76 [74] Pratt, *America's Colonial Experiment*, s. 160 vd. Söz konusu davalar De Lima v. Bidwell ve Downes v. Bidwell davalarıydı.

1901 kararları, Porto Riko gibi "örgütlü ama tüzel kişiliği olmayan" ve dolayısıyla Anayasa'nın etki alanı dışında kalan yeni ve daha büyük kolonilerin ilhakının önünü yasal olarak açmış gibi görünüyordu. O halde Birleşik Devletler neden daha fazla Porto Riko'ya sahip olmadı? Cevap iki kelimeyle ifade edilebilir: Filipinler.

Filipinler'de yaşananlar ne yazık ki Amerika'nın denizaşırı deneyimlerinin Hawaii ve Porto Riko'da yaşananlardan çok daha tipik olduğunu kanıtlamıştır. Kesin olmak gerekirse, Amerikan angajmanının yedi karakteristik aşaması ayırt edilebilir:

1. Etkileyici ilk askerî başarı
2. Yerli halkın duyarlılığına ilişkin hatalı bir değerlendirme
3. Sınırlı savaş ve güçlerin kademeli olarak artırılması stratejisi
4. Uzun süreli ve çirkin çatışmalar karşısında yurt içinde yaşanan hayal kırıklığı
5. Erken demokratikleşme
6. Yerel ekonomik kaygıların üstünlüğü
7. Nihai vazgeçiş

Amerika'nın 1898'de İspanya'ya karşı kazandığı zaferin hızı kesinlikle çarpıcıydı. Amerika'nın savaş ilanını takip eden sadece üç ay içinde —ki bu savaşın bahanesi Havana Körfezi'nde *Maine* zırhlısının kazara patlamasıydı ve bunun İspanya'nın hatası olduğu iddia ediliyordu— hem Karayipler'deki hem de Filipinler'deki İspanyol kuvvetleri yenilgiye uğratıldı. Ancak Amerikalılar, İspanya'ya karşı kendilerinin yanında yer alan Filipinlilerin sömürgeci efendilerini değiştirmek için değil, bağımsızlıkları için savaştıklarını kabul etmeyi reddettiler.[77] McKinley'nin adaları ilhak etmek için bildirdiği gerekçe, Metodist din adamlarından oluşan dinleyicileri için mükemmel bir şekilde hazırlanmış, başkanın bir yalancı sofuluk şaheseriydi:

> Her gece, gece yarısına kadar Beyaz Saray'ın zemininde yürüdüm ve size söylemekten utanmıyorum... dizlerimin üzerine çöküp Yüce Tanrı'ya ışık ve rehberlik için birden fazla gece dua ettim. Ve bir gece geç saatte aklıma şu geldi —nasıl olduğunu bilmiyorum ama geldi işte... (1) Onları İspanya'ya geri veremeyeceğimizi... (2) Onları Doğu'daki ticari rakiplerimiz olan Fransa ve Almanya'ya teslim edemeyeceğimizi... (3) Onları kendi hallerine bırakamayacağımızı,

77 Boot, *Savage Wars*, s. 103 vd.

> yönetmeye uygun olmadıklarını... (4) Hepsini alıp Filipinlileri eğitmekten, onları yüceltip medenileştirmekten ve Hristiyanlaştırmaktan ve Tanrı'nın lütfuyla Mesih'in de uğruna öldüğü kardeşlerimiz olarak onlar için elimizden gelenin en iyisini yapmaktan başka yapabileceğimiz bir şey kalmadığını.[78]

McKinley'nin tasvir ettiği gibi, ilhak, takdiriilahi tarafından Birleşik Devletler'in üzerine yüklenmiş zahmetli bir görevdi.[79] Bu tür dinî çağrılar şüphesiz kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır.[80] Amerikan siyasi eliti içinde işgal için belirleyici argümanlar yine de misyonerlikten ziyade askerîydi.[81]

Amerikan ilhakına karşı Emilio Aguinaldo önderliğindeki isyan, Filipinler'i yirmi milyon dolar karşılığında Amerika Birleşik Devletleri'ne bırakan Paris Antlaşması'nın şartlarının yayımlanmasından kısa bir süre sonra başladı (kabaca elli yıl önce Teksas, California ve diğer Meksika toprakları için ödenen bedelin aynısı ve dolayısıyla dolar başına çok daha az toprak). Adaların Birleşik Devletler'e bundan daha pahalıya mal olduğu ortaya çıktı. Üç yıl içinde Filipinler'de görev yapan Amerikan askerlerinin sayısı sadece 12.000'den 126.000'e yükseldi.[82] Aguinaldo'nun Mart 1901'de yakalanmasına ve Temmuz 1902'de savaşın resmen sona erdiğinin ilan edilmesine rağmen, direniş bazı adalarda yıllarca devam etti. Bu, hoş bir savaş değildi; ne de Amerikan ordusunun sivillerden ayırt edilemeyen gerillalara karşı orman savaşının son tadı olacaktı.[83] Üst düzey subaylar hızla sert önlemlere başvurdu: Tuğgeneral Jacob H. Smith, Samar Adası'ndaki adamlarına esir almamalarını emretti —savaş kanunlarının ihlali— ve ekledi: "Öldürmenizi ve yakmanızı istiyorum, ne kadar çok öldürürseniz ve ne kadar çok yakarsanız beni o kadar memnun edersiniz... Silah taşıyabilecek herkesin öldürülmesini istiyorum."[84] Çatışmalar sona erdiğinde 4.000'den fazla Amerikan askeri hayatını kaybetmişti ki bu sayı İspanya'ya karşı savaşta öldürülenlerden 1.000 kişi daha fazlaydı. Savaşla bağlantılı açlık ve hastalık nedeniyle ölen siviller bir yana, bunun yaklaşık dört katı

78 Merk, *Manifest Destiny*, s. 254; Rauchway, *Murdering McKinley*, s. 7. McKinley kasıtsız bir hamasetle, "Ve sonra yatağa gittim ve uyudum, mışıl mışıl uyudum" diye karakteristik bir söylev sonu ekledi.

79 Horlacher, "Language," s. 40–43.

80 İş başındaki karmaşık motivasyonlar hakkında bkz. May, *American Imperialism*, s. 5-16.

81 Freeman ve Nearing, *Dollar Diplomacy*, s. 253 vd.

82 Örn. bkz. Boot, *Savage Wars*, s. 99 vd., 107-09.

83 A.g.e., 100-02.

84 A.g.e., 120.

kadar Filipinli de çatışmalarda öldürülmüştü.[85] Bu arada, Ohio'lu bir yargıç olan William Howard Taft, okullar inşa ederek ve sağlık koşullarını iyileştirerek Filipinlileri kazanmaya çalışan beş kişilik bir sivil komisyonun başına getirildi ve komisyon üyelerinden birinin içtenlikle ifade ettiği gibi, "Amerikan egemenliğinin ... Filipinlilerin özgürlüğünün bir başka adı" olduğunu kanıtladı.[86] Sadece savaş, 600 milyon dolara mal olmuştu. Savaş sonrası yeniden yapılanma faturayı ne kadar daha kabartacaktı?

Bununla birlikte, Filipinler'deki savaşa karşı iç muhalefeti uyandıran ilk şey, bu savaşın maliyeti değil, işin prensibiydi. Elbette Anti-Emperyalist Birlik'in seçmenlerin çoğunluğu adına konuştuğunu düşünmemeliyiz.[87] Ancak birliğin üyeleri arasında iki eski başkan Grover Cleveland ve Benjamin Harrison, her iki partiden bir düzine senatör, Cleveland kabinesinin sekiz eski üyesi ve milyoner sanayici Andrew Carnegie de bulunuyordu. Birlik, Filipinler'in bağımsızlığını 1900 Demokrat Parti platformunun bir parçası haline getirmek için yeterli güce sahipti.[88] Ve bu görüş Mark Twain'in şahsında, günün en etkili Amerikan edebiyatçısını yanında bulacaktı.

Twain'in tavırları, gelecek nesil Amerikan savaş karşıtı entelektüel tutumlarının prototipiydi. Haziran 1898'de bir arkadaşına yazdığı mektupta, Filipinler'in İspanya'dan "kurtuluşunu" memnuniyetle karşılayarak işe başlamıştı: "Birinin özgürlüğü için savaşmak değerli bir şeydir. Ama başkasının özgürlüğü için savaşmak çok daha güzeldir. Ve sanırım bu ilk kez yapılıyor." Ancak Ekim 1900'de Paris Antlaşması'nı "dikkatle okumuş" ve şu sonuca varmıştı: "Filipinler halkını özgürleştirmeye değil... boyun eğdirmeye niyetliyiz. Ve bu yüzden ben bir anti-emperyalistim. Kartalın pençelerini başka topraklara geçirmesine karşıyım." Twain'in sesi boğuk çıkıyordu. *Harper's Bazaar,* yaşlı bir yabancının bir cemaatin önünde dua ettiği "Savaş Duası" adlı kısa öyküsünü reddetti: "Ey Tanrımız, genç vatanseverlerimiz, kalplerimizin putları, savaşa gidiyorlar, sen onların yanında ol! ... Ey Tanrımız, askerlerini mermilerimizle kanlı parçalara ayırmamıza yardım et; gülümseyen tarlalarını vatansever ölülerinin solgun suretleriyle kaplamamıza yardım et; ... suçsuz dullarının yüreklerini boşuna kederle burkmamıza yardım et; onları, ıssız topraklarında başıboş ve arkadaşsız dolaşan küçük çocuklarıyla birlikte çatısız bırakmamıza yardım et." Twain, kamuoyu önünde olmasa da özel olarak, McKinley'yi ABD birliklerini

85 A.g.e., 125.

86 Horlacher, "Language," s. 44. Krş. Boot, *Savage Wars*, s. 114–16.

87 May, *American Imperialism*, s. 199–205.

88 Pratt, *America's Colonial Experiment*, s. 79–82.

"kirli bir bayrak altında rezil bir silahla savaşa" gönderen adam olarak tanımladı ve söz konusu bayrağın "beyaz şeritlerinin siyaha boyanmasını ve yıldızların yerine kafatası ve çapraz kemiklerin yerleştirilmesini" önerdi.[89] Onun onaylamamasının bir ağırlığı vardı. Savaş karşıtlarının savaş çabasını baltalamak için çoğunluğun desteğini almaları gerekmez. Demokratlar Kongre'de ilhakı engelleyememiş olsalar,[90] ve adayları McKinley tarafından yenilgiye uğratılmış olsa da, Demokrat basında ilhak karşıtlığının boyutu etkileyiciydi.[91] General Smith ve Albay Littleton W. T. Waller'ın Filipinli esirlerin yargısız infaz edilmesi emrini verdiklerinin ortaya çıkması, savaş karşıtı kampanyaya hükümeti utandırmak için önemli bir fırsat verdi.[92] McKinley ancak tam anlamıyla emperyalizmden uzaklaşarak 1900 yılının kamuoyu atmosferinde zaferden emin olabilirdi.[93]

Theodore Roosevelt bir keresinde Filipinlileri Apaçilere, Aguinaldo'yu da Oturan Boğa'ya benzetmişti.[94] McKinley'nin öldürülmesiyle başkanlık koltuğuna oturan Roosevelt, yine de Filipinler'de en azından bir demokrasi görüntüsü yaratmak için acele etti ve Amerika'nın Boer Savaşı gibi görünen bu savaştan "çekilmekten çok memnun olacağını" özel olarak itiraf etti.[95] Organik Yasa ile oluşturulan ulusal yasama meclisinde yapılan ilk seçimlerde, Meclis'in seksen sandalyesinden elli sekizi, derhal bağımsızlık için kampanya yürüten milliyetçilere gitti. On yıldan kısa bir süre içinde Jones Yasası (1916) adalara "istikrarlı bir hükümet kurulur kurulmaz" bağımsızlık verileceğini teyit ediyordu. Yine de o günün ne zaman geleceğini belirleyen milliyetçi baskı değildi. Filipinler'e bağımsızlık verilmesi kararı, ABD'nin ilk ilhakı tamamen samimi bir şekilde reddettiğini de yansıtmıyordu. Filipinler'in bağımsızlığına yönelik belirleyici kampanya aslında ABD Kongresi'nde neredeyse tamamen kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bir lobiler koalisyonu tarafından yürütülmüştür: Filipin şeker kamışı ve Hindistan cevizi yağını ABD pazarından dışlamak isteyen şeker, süt ve pamuk üreticileri ile Filipinli işçilere yönelik göç kısıtlamaları için baskı yapan sendikacılar el ele vermişlerdir. Gerçekten de, 1933 tarihli ilk Amerikan bağımsızlık

89 Zwick, "Twain."

90 Freeman ve Nearing, *Dollar Diplomacy*, s. 255–57.

91 Hofstadter, "Cuba, the Philippines and Manifest Destiny," s. 169.

92 Boot, *Savage Wars*, s. 122 vd. Vahşetle ilgili duruşmalara başlamak üzere bir Senato komitesi kuruldu. Esir almama emrini ilk verenin Jake Smith olduğu ortaya çıktıktan sonra Waller cinayetten beraat etti ve Smith "düzene ve askerî disipline zarar vermekten" suçlu bulunarak emekliliğe zorlandı.

93 May, *American Imperialism*, s. 210–13, 221–23.

94 Vidal, *Decline and Fall*, s. 18.

95 May, *American Imperialism*, s. 214-22.

teklifinin hükümleri o kadar sertti ki, adaların yasama organı bunu kabul etmeyi reddetti. Her ne kadar 1934 tarihli Tydings-McDuffie Yasası biraz daha az cezalandırıcı olsa da —adalardaki Amerikan askerî üslerinin geleceğini müzakereye açık bırakıyordu—ekonomik hükümleri temelde aynı kaldı. Bağımsızlık, Filipin ürünlerine aşamalı olarak Amerikan gümrük tarifelerinin uygulanması anlamına geliyordu ki bu, o zamana kadar ihracatının dörtte üçünden fazlasını satın almak için Amerikan pazarına bel bağlamış bir ekonomiye ağır bir darbe olacaktı.[96] 1946'da nihayet bağımsızlıklarına kavuştuklarında Filipinlilerin kutlayacağı çok daha az şey vardı.

Amerika'nın Filipinler'deki yönetimini bir başarısızlık olarak değerlendirmek belki de çok acımasızca olur. Ancak Franklin Roosevelt'in daha sonra ortaya koyduğu başarıdan çok uzak olduğu kesindir.[97] Amerikan pazarının dışına itilen adalıların ekonomik durumu bir yana, Amerikan yönetiminin stratejik kazanımlarının önemsiz olduğu ortaya çıktı. İlk olarak, Asya'nın ekonomik nüfuzuna yönelik görkemli Amerikan planlarının —ki zaten Pasifik'te üsler kurmanın tüm amacı da buydu— yarıdan fazlası gerçekleşmedi. İkinci olarak, Japonlar Aralık 1941'de Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı askerî meydan okumalarını başlattıklarında, Pearl Harbor'dan Subic Körfezi'ne kadar olan Amerikan üsleri kolay hedefler olduklarını kanıtladılar.

Demokrasiyi Dikte Etmek

Bununla birlikte, resmî Avrupa tarzı emperyalizme bir alternatif de vardı; gerçekten de Filipinler'e siyasi (ticari olmasa da) özgürlük verme kararı bu alternatifin bir parçasıydı. Amerika Birleşik Devletleri tam teşekküllü sömürgeleri işgal edip yönetmek yerine, ekonomik ve askerî gücünü kullanarak stratejik öneme sahip ülkelerde "iyi hükümetlerin" ortaya çıkmasını teşvik edebilirdi. Başlangıçta bu sadece Amerikan yanlısı hükümet değil, aynı zamanda Amerikan tarzı hükümet anlamına da geliyordu. İngilizlerin dolaylı yönetim anlayışıyla ortak yönleri olan bu yeni imparatorluk yaklaşımının gelişmesi Woodrow Wilson'ın başkanlığına çok şey borçluydu. Ancak bu fikrin temelleri, selefi Theodore Roosevelt'in Monroe Doktrini'ne (Aralık 1904) eklediği şu ifadeye kadar götürülebilir: "Medeni toplumun bağlarının genel olarak gevşemesine neden olan kronik bir yanlışlık ya da iktidarsızlık, başka yerlerde olduğu gibi Amerika'da da nihayetinde medeni bir ulusun

96 Pratt, *America's Colonial Experiment*, s. 291–310.

97 Louis, *Imperialism at Bay*, s. 149n.

müdahalesini gerektirebilir ve Batı Yarımküre'de Birleşik Devletler'in Monroe Doktrini'ne bağlılığı, Birleşik Devletler'i, isteksizce de olsa, açık bir yanlışlık ya da iktidarsızlık durumunda uluslararası bir polis gücü kullanmaya zorlayabilir."[98] Ne var ki Wilson daha da ileri gitti. Beyaz Saray'a girdikten sadece bir hafta sonra yeni başkan basına verdiği demeçte Latin Amerika ülkeleriyle işbirliğinin gelecekte "keyfî ya da düzensiz güçlerle değil ... yasalara dayalı adil bir hükümetin düzenli süreçleriyle desteklendiği takdirde mümkün olacağını" söyledi. Kendi kişisel çıkarlarını ve hırslarını ilerletmek için devlet gücünü ele geçirmeye çalışanlara sempati duyamayız." Wilson'ın örtülü sonucu, ABD'nin Latin Amerika'da sadece belirli rejimlere müsamaha göstereceğiydi. Askerî diktatörler istenmiyordu ama devrimciler de öyleydi. "Bazı ülkelerdeki kışkırtıcılar devrim istiyorlardı," diyordu Wilson, "ve bunu yeni yönetimle birlikte denemeye meyilliydiler ... şayet engel olabilirse onlara [devrim] yaptırmayacaktı."[99] Bu nedenle gelecek, ABD'nin güç kullanma hakkını saklı tuttuğu kabul edilemez rejimlere karşı, kendilerini "keyfi ... güç" ve "devrim" gibi iğrenç uçlar arasında konumlandırma sağduyusuna sahip hükümetlerin elinde olacaktır.[100]

Böyle bir politikanın nereye varabileceği, 1913 yılında Wilson'ın liberal başbakan Francisco Madero'nun öldürülmesinin ardından Meksika'da iktidarı ele geçiren General Victoriano Huerta hükümetini tanımama niyetini açıklamasıyla İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey için aniden netleşti. Londra'daki Amerikan Büyükelçisi Walter Page, Grey'e hükümetinin tutumunu açıkladıktan sonra aralarında şöyle bir konuşma geçecekti:

> GREY: Diyelim ki müdahale etmek zorundasınız, o zaman ne olacak?
> PAGE: Oy vermelerini ve kararlarına göre yaşamalarını sağlayın.
> GREY: Peki ya böyle yaşamayacaklarsa?
> PAGE: İçeri girip tekrar oy kullanmalarını sağlayacağız.
> GREY: Ve bunu 200 yıl devam ettireceksiniz öyle mi?
> PAGE: Evet. Birleşik Devletler iki yüz yıl boyunca orada olacak. Oy kullanmayı ve kendi kendilerini yönetmeyi öğrenene kadar bu süre zarfında insanları vurmaya devam edebilir.[101]

98 Pratt, *America's Colonial Experiment*, s. 125. Robert Freeman Smith, "Latin America, the United States and the European Powers," s. 102.

99 Pratt, *America's Colonial Experiment*, s. 140.

100 Robert Freeman Smith, "Latin America, the United States and the European Powers," s. 106 vd.

101 Platt, *Finance, Trade and British Foreign Policy*, s. 326 vd.

Böylece bir yüzyıl boyunca Amerikan dış politikasının karakteristik bir özelliği olacak olan paradoks doğacaktı: demokrasiyi dikte etme, özgürlüğü dayatma, özgürleşmeyi zorla kabul ettirme paradoksu.

Bu "yeni ilkenin" yanı sıra eski emperyalist dürtülerin de işlemeye devam ettiği hemen söylenmelidir. Ekonomik ve stratejik kaygılar, ayrıca ırksal üstünlüğe ilişkin olağan varsayımlar; bütün bunlar ABD-Latin Amerika ilişkilerinde rol oynadı. Gerçekten de Wilson'ın yaklaşımı birçok yönden bölgede önceden var olan politikalara basitçe aşılanmıştı.

Amerikan politikasının stratejik düğüm noktası, Henry Cabot Lodge'un kıta "kalesinin" "savunması için gerekli olan dış yapı" olarak adlandırdığı, Karayipleri Atlantik'ten ayıran Orta Amerika kıstağı ve Florida Boğazı'ndan Trinidad Adası'na kadar uzanan uzun adalar hilaliydi.[102] Bu nedenle bölgede en önemli ülkeler Nikaragua ve Panama'nın yanı sıra 1844'ten beri Haiti ve Dominik Cumhuriyeti arasında bölünmüş olan Küba ve Hispaniola Adaları'ydı.[103]

Kıstak boyunca inşa edilmesi planlanan kanalın kontrolü gibi hayati bir mesele 1903 yılında askerî yollarla çözüldü. ABD Deniz Piyadeleri aslında daha önce iki kez (1885 ve 1895'te) Kolombiya'ya gönderilmişti, ancak bu kez Panamalı ayrılıkçıları desteklemek için yaptıkları üçüncü müdahale belirleyici oldu. Özünde Roosevelt, Kolombiya Senatosu'nun kanal inşaatı için toprak kiralayan bir anlaşmayı onaylamayı reddetmesinin ardından Panama'yı bağımsız bir devlet olarak kurmak için ABD Donanmasını kullandı.[104] Ayrılıkçıların darbesinden doksan dakika sonra Amerika Birleşik Devletleri Panama Cumhuriyeti'ni resmen tanıdı ve Panama Cumhuriyeti de Washington'a kanalın inşa edileceği on mil genişliğinde bir toprak şeridi verdi.[105] Bu, neredeyse gülünecek kadar küçük bir güç gösterisi ile başarılmıştı. Rapor edilen tek kayıp "Salsipuedes Sokağı'ndaki bir Çinli ve ... bir eşekti."[106]

Panama Kanalı 1914 yılında açıldı ve 1979 yılına kadar doğrudan Amerikan kontrolü altında kaldı. Ancak daha kuzeyde Nikaragua üzerinden bir kanal inşa etme planları da mevcuttu; gerçekten de 1902'deki

102 Horlacher, "Language", s. 42.

103 Pratt, *America's Colonial Experiment*, s. 115 vd.

104 Boot, *Savage Wars*, s. 60–62.

105 A.g.e., s. 133.

106 Yeni Cumhuriyet'in ilk anayasası Washington'daki bir otel odasında hazırlandı; ilk bayrağı ise Highland Falls, New York'ta dikildi: Black, *Good Neighbor*, s. 17.

volkanik patlamalar ABD Senatosu'nda şaşkınlığa neden olmadan önce, bu ülke (Nikaragua Gölü üzerinden) daha olası bir rota sunuyor gibi görünüyordu.[107][105] Ülkedeki Amerikan ticari çıkarları neredeyse hiç büyük değildi: 1912'de buradaki toplam ABD yatırımı 2,5 milyon doları geçmezken, Latin Amerika'nın tamamı için bu sayı 1,7 milyar dolardı.[108] Fakat Nikaragua diktatörü José Santos Zelaya'nın bir İngiliz-Fransız sendikasıyla flört ettiği ortaya çıkıp iki Amerikalı da bir isyancı saldırısındaki rolleri nedeniyle idam edilince ABD diplomatik ilişkileri kesti. Zelaya istifa etmek zorunda kaldı ve La Luz ile Los Angeles Madencilik Şirketi'nin eski saymanı Adolfo Díaz başkanlığında Amerikan desteğiyle yeni bir hükümet kuruldu.[109] 1912 yılında, isteği üzerine, kendisine karşı çıkan bir isyanı bastırmak üzere üç bin deniz piyadesi gönderildi; yüz kişilik küçük bir müfreze on üç yıl boyunca orada kalarak rejimini destekledi.[110] Bu müdahalenin meyvesi, 3 milyon dolar karşılığında ABD'ye Nikaragua'dan geçecek bir kanal ve Fonseca Körfezi'nde bir deniz üssü inşa etmek için münhasır haklar veren 1916 Bryan-Chamorro Antlaşması oldu.[111]

Küba'da da ticari çıkarlar ve stratejik hesaplar ilhaktan ziyade tekrarlayan müdahalelere işaret ediyordu —işgal değil, bağımlılık. İspanya'nın 1898'deki yenilgisi adayı ele geçirme fırsatı sunmuş olsa da, Amerikan birlikleri adaya sadece kısa süreliğine gitmişti. McKinley sadece Küba ile ABD arasındaki "eşsiz yakınlık ve güç bağlarından" söz etmişti.[112] Bunların alacağı şekil, Senatör Orville H. Platt'in 1902'de Küba Anayasası'na eklediği ve Birleşik Devletler'e "Küba'nın bağımsızlığının korunması, can, mal ve bireysel özgürlüğün korunması için yeterli bir hükümetin idamesi için" gerekirse müdahale etme hakkı veren Yasa Tadilatı'nda belirtilmiştir.[113] Tadilat, Küba ile rakip bir yabancı güç arasındaki herhangi bir ikili stratejik düzenlemeyi engelleyerek ABD'ye adanın dış politikası üzerinde etkili bir veto yetkisi veriyor, ülkenin gelecekteki borçlanmasını sınırlandırıyor ve ABD'ye Küba kıyılarında deniz üsleri kurma hakkı veriyordu. İlk kiralanan üs adanın doğu ucundaki Guantánamo Körfezi olacaktı.[114] Küba siyasi hayatına müdahale hakkının kullanılması çok uzun sürmedi. Eylül

107 Black, *Good Neighbor*, s. 19 vd.

108 Pratt, *America's Colonial Experiment*, s. 132. Krş. Maddison, *World Economy*, s. 63.

109 Cole, *America's Foreign Relations*, s. 325.

110 Pratt, *America's Colonial Experiment*, s. 137.

111 Robert Freeman Smith, "Latin America, the United States and the European Powers," s. 108.

112 Pratt, *America's Colonial Experiment*, s. 119.

113 A.g.e., s. 121.

114 Cole, *America's Foreign Relations*, s. 313.

1906'da bir isyan yeni seçilen başkanı devirmekle tehdit edince, bir deniz piyadesi birliği konuşlandırıldı ve bir Amerikan genel valisi altında geçici bir hükümet kuruldu. Ancak bir zamanlar cesur olan Roosevelt bile artık "Porto Riko ve Filipinler üzerinde sahip olduğumuz gibi ada üzerinde herhangi bir kontrol üstlenme düşüncesinden nefret ettiğini" itiraf ediyordu. Artık Küba gibi "yoğun nüfuslu tropik bölgelerin" "kendi kendini yöneten kuzey demokrasileri tarafından" yönetilebileceği fikrine olan inancını büyük ölçüde yitirmişti.[115] İki buçuk yıl sonra Amerikan birlikleri yeni bir başkan yerleştirip adadan ayrıldılar.[116] Eski kölelerin isyanını bastırmak için 1912'de ve kaybeden tarafın Başkan Mario Menocal'ın seçilmesini kabul etmeyi reddettiği 1917'den 1922'ye kadar adaya kısa süreliğine geri döndüler. Menocal'in Küba-Amerikan Şeker Şirketi'nin genel müdürü olması tesadüf değildi.[117]

Dominik Cumhuriyeti de benzer bir siyasi ve ekonomik bağımlılık durumuna sokulmuştu, ancak bu durum açık bir fethin çok uzağındaydı. Roosevelt, "Burayı ilhak etmek için, tıka basa doymuş bir boa yılanının bir kirpiyi yanlışlıkla yutmak zorunda kalmasıyla aynı arzuya sahibim" diyordu.[118] Bunun yerine, hükümetin başlıca gelir kaynağı olan gümrüklerin toplanmasını kontrol etmek için denenip test edilmiş imparatorluk yöntemi benimsendi. 1905'te varılan mutabakat uyarınca, Amerika Birleşik Devletleri'ne gümrük gelirlerinin yüzde 55'ine kadar olan kısmını borç servisi amacıyla alıkoyma yetkisi verildi. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Kahire için Lord Cromer neyse, Johns Hopkins Üniversitesi'nden Profesör Jacob H. Hollander de, Santo Domingo'nun borcunun büyüklüğünü ve gümrük gelirlerinin dağılımını belirleyen kişi oldu.[119] Ne var ki Küba ve Nikaragua'da olduğu gibi uygun kuklalar bulmak sorunlu oldu. Başkan Ramón Cáceres'in 1911'de suikasta kurban gitmesi ülke yönetimini karmaşaya sürükledi ve ABD'nin bir halefi görevden alıp bir başkasını atamasına yol açtı.[120][118] 1914 yılında Dominik'in yeni başkanı daha sıkı mali kontroller için Amerikan taleplerine karşı çıktı; bir devrim patlak verdiğinde, bir kez daha deniz piyadelerini göndermekten başka çare yok gibiydi. Nihayet Kasım 1916'da ülke Amerikan askerî yönetimi altına girdi ve altı yıl boyunca bu durumda kaldı. Wilson vaziyeti net bir

115 Robert Freeman Smith, "Latin America, the United States and the European Powers," s. 102.
116 Boot, *Savage Wars*, s. 137 vd.
117 Cole, *America's Foreign Relations*, s. 316.
118 May, *American Imperialism*, s. 214.
119 Pratt, *America's Colonial Experiment*, s. 127-30.
120 A.g.e., s. 150 vd.

şekilde, "bu çok karmaşık durumda muhtemel kötülüklerin en iyisiydi" diye yorumlayacaktı.[121]

Batıda, komşu Haiti'de de hikâye benzerdi. Amerika Birleşik Devletleri 1900 ile 1913 yılları arasında en az on altı kez küçük birlikler gönderdi, ancak yine de adanın siyasi vaziyeti krizden krize savruldu; 1912'den 1915'e kadar dört yıl içinde en az altı başkan değişti. Aynı yıl Başkan Guillaume Sam öldürüldüğünde Wilson bir kez daha deniz piyadelerini göndermiş, onlar da hatırı sayılır miktarda kan döküldükten sonra düzeni sağlamışlardır.[122] O Eylül ayında, Platt Tadilatı'na benzer bir anlaşmayı kabul etmesi koşuluyla yeni bir başkan atandı. Bu durumda Haiti'nin maliyesi, polisi, basını ve bayındırlık işleri Amerikan denetimi altına alındı. Operasyondan sorumlu Amerikan donanma komutanı kıyı kentlerinde *de facto* askerî yönetim uyguladı.[123]

Böylece Orta Amerika ve Karayipler'de günümüze kadar devam eden aralıklı ve düzensiz bir müdahale tarihi başladı. Bir politika olarak en hafif tabirle hayal kırıklığı yaratmıştır. Gerçekten de Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgede resmen ilhak ettiği iki bölge —Porto Riko ve Virgin Adaları (1916'da Danimarka'dan satın alındı)— ile dolaylı yollardan kontrol etmeye çalıştığı ülkeler karşılaştırıldığında, ilhakın bütün bu yerler için daha iyi olabileceği sonucuna varmaktan kaçınmak zordur. Savaşlar arasında Amerika'nın Roosevelt Çıkarımı'na olan hevesi azaldı; Wilson'ın bölge halkına bir şekilde "iyi adamları seçmeyi öğretebileceği" inancı inandırıcılığını yitirdi. 1924 yılında denizciler Dominik Cumhuriyeti'nden çekildi.[124] Honduras'ta demokratik yönetim hedefiyle ilgili bütün söylem ve eylemler 1920'ler boyunca terk edildi; 1932'de ülkenin muz üretimine hâkim olan United Fruit Company, 1948'e kadar ülkeyi yöneten otoriter Tiburcio Carías Andino ile barış içinde ve kârlı bir şekilde bir arada yaşamaktan memnundu.[125] "Müdahale," demişti Herbert Hoover başkan seçildikten kısa bir süre sonra gazetecilere verdiği demeçte, "şu anda Birleşik Devletler'in belirlenmiş bir politikası değildir, hiçbir zaman olmamıştır ve hiçbir zaman da olmayacaktır."[126] Aslında, halefi Franklin Roosevelt, Küba'ya müdahale etmekte çok az zaman kaybetti; ancak sonuç, Fulgencio

121 A.g.e., s. 151.

122 Bir rivayete göre üç binden fazla Haitili Amerikalılar tarafından öldürülmüştür: Robert Freeman Smith, "Latin America, the United States and the European Powers," s. 108.

123 Pratt, *America's Colonial Experiment*, s. 143-47.

124 Cole, *America's Foreign Relations*, s. 323 vd.

125 Black, *Good Neighbor*, s. 35.

126 A.g.e., s .56.

Batista adında genç bir çavuşun yönetiminde başka bir askerî diktatörlük oldu. 1934 yılında Platt Tadilatı fiilen ortadan kalktı; Küba üzerindeki Amerikan kontrolünden geriye kalan tek şey Guantánamo Körfezi üssü oldu. Aynı yıl Roosevelt Amerikan askerlerini Haiti'den de çekti.

Belki de en moral bozucu vaka, 1920'lerin ortalarında rakip Liberal ve Muhafazakâr gruplar arasında iç savaşın pençesinde olan Nikaragua'ydı. Deniz piyadeleri bir kez daha, bu kez Emiliano Chamorro'nun darbe girişimini engellemek için bölgeye gittiler, Diaz başkanlık sarayına geri döndü ve Henry L. Stimson bir tür anlaşmaya aracılık etmek için geldi. Liberal bir komutan olan Augusto César Sandino'nun inatçı direnişi olmasaydı, 1927 yazında bunu başarabilirdi.[127] Seçimler 1928'de ve 1932'de tekrar yapıldı, ancak denizciler kendilerini Sandinistalara karşı zorlu bir gerilla savaşının içinde buldular; hava gücünün erken kullanımı bile onları dağdaki mevzilerinden söküp atamadı. 1932 yılına gelindiğinde pek çok Amerikalı tarafından sorulan soru şuydu: "Neden Nikaragua'dayız ve orada ne işimiz var?"[128] *New York Times'ın* muhabirlerinden biri, özellikle yankı uyandıran bir açıklama yaptı: "Oraya gidip durumu temizlemeliyiz ya da oradan çıkmalı ve dışarıda kalmalıyız. Bir avuç adamımızı katledilmeleri için oraya göndermemizin bir anlamı yok."[129] (Aslında toplam Amerikan zayiatı 136'ydı.) Ocak 1933'te son deniz piyadeleri de geri çekildi. On üç ay sonra Sandino, ABD tarafından eğitilen Ulusal Muhafızların Nikaragua doğumlu ilk komutanı Anastasio Somoza Garcia tarafından idam edildi ve iki yıl sonra da kendisini başkan olarak atadı. Somoza diktatörlüğü 1979 yılına kadar iki nesil boyunca sürecekti.

Wilson böyle planlamamıştı. Orta Amerika'da Amerikan tarzı hükümetleri desteklemek için Amerikan askerî gücünü kullanma hayali fena halde başarısızlığa uğramıştı. 1939'da tüm bölgede tek bir gerçek demokrasi vardı ve o da ABD'nin hiç müdahale etmediği Kosta Rika'ydı. Birleşik Devletler, bazı açılardan, kendisini uzun zamandır iddia ettiği yarım küre hegemonu olarak kabul ettirmeyi başarmıştı. Bir yatırımcı olarak önemi artmış, daha önce baskın olan İngilizleri (tam olarak geçemese de) geride bırakmıştı. Güneydeki kavgacı cumhuriyetler arasında diplomatik bir hakem olarak da özellikle 1920'lerde etkili bir rol oynadı.[130] Ancak kendi siyasi kurumlarını Latin Amerika'ya ihraç etmeye çalışan liberal bir

127 Boot, *Savage Wars*, s. 231-35.

128 A.g.e., s. 249.

129 Black, *Good Neighbor*, s. 35.

130 Robert Freeman Smith, "Latin America, the United States and the European Powers," s. 112-15.

imparatorluk olarak çok az şey başarmıştı. Franklin Roosevelt'in yapabildiği tek şey başarısızlığa "iyi komşuluk" hoşgörüsü kılıfı giydirmek oldu. Somoza ne yazık ki bir "orospu çocuğu" olabilirdi ama Roosevelt'in dış işleri bakanının da belirttiği gibi, o yine de "bizim orospu çocuğumuzdu".[131] Amerikan politikası hakkındaki en ağır hüküm, 1935 yılında *Common Sense* dergisi için yazdığı bir makalede, kendi kuşağının en çok madalya sahibi denizcisi olan General Smedley D. Butler'dan geldi:

> Haiti ve Küba'nın National City Bank çocuklarının gelirlerini toplayabilecekleri iyi bir yer haline gelmesine yardım ettim. Wall Street'in çıkarı için yarım düzine Orta Amerika cumhuriyetine tecavüz edilmesine yardım ettim. Şantaj sicilim çok kabarık. 1909-1912 yıllarında Brown Brothers'ın uluslararası bankacılık evi için Nikaragua'nın temizlenmesine yardım ettim. 1916'da Amerikan şeker çıkarları için Dominik Cumhuriyeti'ne elektrik getirdim. 1903 yılında Amerikan meyve şirketleri için Honduras'ın "doğru" hale getirilmesine yardımcı oldum... Geriye dönüp baktığımda, Al Capone'a birkaç ipucu vermiş olabileceğimi hissediyorum. Yapabildiği en iyi şey, üç şehir bölgesinde işlerini yürütmekti. Biz, Deniz Piyadeleri üç *kıtada faaliyet gösterdik*.[132]

Bu, Amerikan emperyalizmine karşı her zaman en zarar verici iddia olacaktır: bütün yüce fikirli niyet beyanlarına rağmen, bir Wall Street raketine indirgenmiştir.

Peki Wilson'ın demokratik müdahale doktrinine ilham veren Meksika'ya ne oldu? 1914'te Amerika'nın Huerta rejimine karşı sabrı tükendi ve Veracruz'un kilit liman ve petrol terminalinin kontrolünü ele geçirmek ve Alman silahlarının ithalatını önlemek için küçük bir deniz piyadesi birliği gönderildi. ABD destekli isyancı güçler ve ABD petrol şirketlerinin vergi grevi tarafından iki kez kuşatılan Huerta istifa ederek iktidarı, isyancı lider Venustiano Carranza'ya teslim etti.[133] Carranza rejimi Amerikan politikasının bir ürünü değilse hiçbir şeydi. Yine de iki yıl içinde Amerika Birleşik Devletleri, Carranza'nın otoritesini zayıflatmak için hesaplanmış gibi görünen bir şekilde hareket ederek, eski bir Carranza müttefiki olan Pancho

131 Black, *Good Neighbor*, s. 71.

132 Schmidt, *Maverick Marine*, s. 231.

133 Cole, *America's Foreign Relations*, s. 326-28.

Villa'nın peşinden Meksika sınırına Amerikan birlikleri gönderdi.[134] Çok geçmeden General John J. Pershing'in "cezalandırma seferi" Meksika topraklarının derinliklerine ulaşmış, Villa'yı bulamamış ama düzenli Meksika Ordusu ile çatışmaya girmişti.[135] Tam ölçekli bir Amerikan-Meksika savaşı ihtimalinden endişe duyan Wilson geri çekildi ve Pershing "kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırmış kırbaçlanmış bir köpek gibi gizlice eve dönmek" zorunda kaldı.[136] Amerika Birleşik Devletleri tarihinde son kez olmamak üzere bir insan avına çıkmış, adamı yakalayamamış ve kadim bir müttefikiyle arasını açmıştı.[137] Bu arada Meksika siyasetindeki endemik şiddet de hız kesmeden devam ediyordu.[138] Ve çok geçmeden Meksika Devrimi'nin mirasçıları için yeni ve uğursuz bir kelime kullanılmaya başlandı: Amerikalı gözlemciler "Bolşevik virüsü" belirtileri tespit etmeye başladılar (gerçi bu aşamada Carlos Calvo gibi milliyetçilerin etkisi tartışmasız Lenin'inkinden daha fazlaydı).[139] 1917 tarihli yeni Meksika Anayasası'nın 27. maddesi, tüm yeraltı maden haklarının Meksika ulusuna ait olduğunu ileri sürerek Amerikan petrol şirketlerine üstü kapalı bir kamulaştırma tehdidi savuruyordu.[140] Smedley Butler'ın "1914'te Meksika'yı... Amerikan petrol çıkarları için güvenli hale getirmeye" çalışması yeterince kötüydü. Belki de daha kötüsü, başarısız olma ihtimaliydi.

Herman Melville *Beyaz Ceket'te* "Biz Amerikalılar özel, seçilmiş insanlarız," diye yazmıştı, "zamanımızın İsrail'i; dünyanın özgürlük sandığını biz taşıyoruz."[141] Yirminci yüzyıl boyunca Amerikalı liderler, ABD dış politikasını kutsallaştırma olmasa bile saygınlaştırma çabalarında bu tür İncil diline daha sık başvuracaklardı. Bunu yaparken, başta McKinley olmak üzere daha önceki imparatorluk kurucularının örneğini takip ediyorlardı. Hem ekonomik hem de siyasi Amerikan değerlerinin Birleşik Devletler

134 Boot, *Savage Wars*, s. 182-85, 188 vd.

135 A.g.e., s. 193-200.

136 A.g.e., s. 204.

137 Cole, *America's Foreign Relations*, s. 328.

138 Boot, *Savage Wars*, s. 203. 1920 yılında General Alvaro Obregon iktidarı ele geçirdi; hem Carranza hem de Villa birkaç yıl içinde vurularak öldürüldü.

139 Calvo Doktrini, yabancı tebaa ya da şirketlerin "bölge dışı" legal statü talepleri olduğu fikrini açıkça reddetti. Gazeteci Frank L. Kluckhohn'un 1937'de belirttiği gibi, Orta Amerika gerçekte Bolşevik olmaktan ziyade Balkan'dı: Black, *Good Neighbor*, s. 73.

140 Robert Freeman Smith, "Latin America, the United States and the European Powers," s. 109 vd.

141 Julien, *America's Empire*, s. 14.

sınırlarının ötesine yayılması, sınırların genişlemesi kadar "aşikâr kader" meselesi gibi görünüyordu. Yine de kronik bir uygulama sorunu vardı. Birleşik Devletler tropik bölgelere doğru ne kadar uzanmaya çalışırsa, hâkimiyetinin o kadar zayıf olduğu ortaya çıkıyordu. "Özgürlük imparatorluğu"nun Küba, Nikaragua ve Meksika gibi yerlere hakikaten sunabileceği çok şey vardı; Dominik Cumhuriyeti ve Haiti'den hiç bahsetmiyorum bile. Ancak buraları daha büyük bir Amerikan Cumhuriyeti'nin kalıcı bileşenleri haline getirme iradesinin eksik olduğu ortadaydı; sadece Hawaii ve Porto Riko, sömürge statüsü adayları arasında en uysal olanlar oldukları için elde tutuldu. Geri kalanlara ise siyasi ve mali doğrulukla ilgili vaazlar ve ara sıra yapılan askerî baskınlar bir arada sunuldu. Yüce fikirli amaçlar ve araçlar arasındaki tutarsızlık —"oy vermeyi ve kendi kendilerini yönetmeyi öğrenene kadar... insanları vurmak"— Meksika'da mükemmel bir şekilde özetlendi. General Pershing'in Pancho Villa'nın peşinde saplantılı bir şekilde Meksika'da dörtnala koşarken yaptığı maskaralıklar, Melville'in *Moby Dick'inin* bir burleskinden başka bir şeye benzemiyordu —finaldeki, can alıcı yüzleşme sahnesi hariç.

Belki de Pershing haklıydı. Bir sefer daha düzenlese, Ahab gibi o da sonunda "gevşek balığını" yakalayabilirdi. Ama öyle olmadı. General, 28 Mayıs 1917'de Amerikan Seferi Kuvvetleri'nin komutanı olarak, daha büyük bir balığı zıpkınla avlama talimatıyla Avrupa'ya yelken açtı. Amerika Birleşik Devletleri yarım küre hegemonyası iddiasını gerçekleştirmek için mücadele etmişti. Paradoks şu ki, global gücün daha büyük meydan okumasıyla karşı karşıya kaldığında emperyal tutuşu daha sağlam oldu.

İkinci Bölüm

Anti-Emperyalizmin Emperyalizmi

> Delik deşik olmuş, yaralı ve cesetlerle dolu Amerikan uçakları... İngiltere'deki bir havaalanından geri geri havalandılar.
>
> Formasyon, alevler içindeki bir Alman kentinin üzerinden geriye doğru uçtu. Bombardıman uçakları bomba bölmelerinin kapılarını açtı, mucizevi bir manyetizma uygulayarak yangınları küçülttü, silindirik çelik konteynırların içine topladı ve konteynırları uçakların gövdelerine kaldırdı. ...
>
> Bombardıman uçakları üslerine geri döndüklerinde, çelik silindirler raflardan alınarak Amerika Birleşik Devletleri'ne geri gönderildi; burada fabrikalar gece gündüz çalışarak silindirleri söküyor ve tehlikeli içerikleri minerallere ayırıyordu.
>
> KURT VONNEGUT, *Slaughterhouse 5*[1]

> Amerika'nın başlıca silahları ... çoraplar, sigaralar ve diğer ticari mallardır. Dünyaya boyun eğdirmek istiyorlar ama küçük Kore'ye bile boyun eğdiremiyorlar.
>
> JOSEF STALIN[2]

Dünya Savaşı

İki felaketin, Amerika Birleşik Devletleri'nin Amerika kıtasındaki tereddütlü hâkimiyetinden bazen küreselcilik olarak adlandırılan şeye dönüşmesine yardımcı olduğu söylenebilir.[3] Bunlardan ilki, Cunard şirketi gemisi *Lusitania'nın* 7 Mayıs 1915'te İrlanda'nın güney kıyısındaki Old Head of Kinsale açıklarında Alman denizaltısı *U-20* tarafından batırılmasıydı. Yaklaşık 1.200 kişi hayatını kaybetti; boğulanların arasında 128 Amerikalı yolcu da vardı.[4] İkincisi ise 7 Aralık 1941'de Pearl Harbor'a yapılan ve üç kruvazör, üç destroyer ve sekiz savaş gemisini batıran ya da enkaza çeviren ve çoğu denizci 2.403 Amerikalının ölümüne neden olan Japon

1 Vonnegut, *Slaughterhouse 5*, s. 53 vd.
2 Gaddis, *We Now Know*, s. 109.
3 Ambrose, *Rise to Globalism*.
4 Yakın tarihli iyi bir açıklama için bkz. Ramsay, *Lusitania*.

saldırısıydı. Bu iki deniz saldırısı, Amerikalıları Amerikan dış politikasının en eski sorusu olarak adlandırılan soruya cevap vermeye zorladı: Amerikan güvenliğini "suyun bu tarafında savunma yaparak mı yoksa okyanusların ötesindeki topraklara aktif katılım sağlayarak mı" koruyacakları sorusu.[5] Daha sonra yaşanan bir felaketle, 11 Eylül 2001'deki felaketle olan analojiyi belirtmeye bile gerek yok.

Elbette gerçekte, "okyanuslar ötesindeki topraklara aktif katılım" neredeyse Cumhuriyet'in kuruluşundan beri devam etmekteydi ve 1915'ten çok önce, 1941'den bahsetmeye bile gerek yok, çoktan ilerlemişti. Neden herhangi bir Amerikalı savaşın ortasında ve denizaltı saldırısı riski biliniyorken Avrupa'ya yelken açmak istesindi ki? Kesinlikle hepsi turist değildi. Pearl Harbor'a gelince, ülkelerinin daha önceki okyanus ötesi aktivizmi için Amerikan ana karasından iki bin mil uzaklıktaki elli yıllık bir deniz üssünden daha somut bir kanıt bulunabilir miydi? Her halükârda, Amerika Birleşik Devletleri'ni Birinci Dünya Savaşı'na sokan *Lusitania'nın* batırılması değil, hatta Almanların Şubat 1917'de sınırsız denizaltı savaşına son ve umutsuzca başvurması değil, Alman Dışişleri Bakanlığı'nın, Amerika'nın savaş kararı alması halinde Japonya ve Meksika'yı Merkezî Güçlerin safına çekme yönündeki olağanüstü beceriksiz girişiminin ortaya çıkmasıydı. Almanların Başkan Carranza'ya teklif ettiği teşvik "Meksika'nın Teksas, New Mexico ve Arizona'da kaybettiği toprakları yeniden ele geçirmesi konusunda... bir mutabakat" idi.[6]

Amerika Birleşik Devletleri için mesele artık, pratikte ne anlama gelirse gelsin, globalleşme ile izolasyon arasında bir seçim yapmak değildi; dünya gücü kararı dünya savaşlarından çok önce alınmıştı. Walter Lippmann'ın 1926'da *New York World için yazdığı* bir makalede zekice gözlemlediği gibi, asıl mesele basitçe kendini tanımaktı: "Kendimizi bir tür büyük, barışçıl İsviçre olarak görmeye devam ediyoruz, oysa aslında büyük, genişleyen bir dünya gücüyüz... Emperyalizmimiz az ya da çok bilinçsizdir."[7] Lippmann'ın gözleminin de işaret ettiği gibi, ABD'nin "inkârcı bir imparatorluk" olduğu fikri yeni bir şey değildir. Olağanüstü olan şey, yaklaşık yirmi yıl süren global çatışmadan sonra bile inkârda kalabilmesidir. Alman

5 Roskin, "Generational Paradigms," s. 566.

6 İnanılmaz bir şekilde, Alman Dışişleri Bakanı Arthur Zimmermann kader telgrafını Meksika'daki büyükelçisine Dışişleri Bakanlığı'nın kendi kablo sistemi (ve diğer iki yol) aracılığıyla gönderdi. İngilizler telgrafı ele geçirdi, şifresini çözdü ve ABD'ye ileterek Wilson'ı tarafsızlık politikasından vazgeçmeye zorladı.

7 Black, *Good Neighbor*, s. 42.

ekonomist Moritz Julius Bonn'un anlayışlı bir şekilde ifade ettiği gibi, "Amerika Birleşik Devletleri modern Anti-Emperyalizmin beşiği ve aynı zamanda güçlü bir İmparatorluğun kurucusu olmuştur."[8] Bu sözleri *İkinci* Dünya Savaşı'nın bitiminden iki yıl sonra kaleme almıştır.

1947'den önceki otuz yılda Amerikan dış politikasının belirleyici özelliği, birbirini izleyen başkanların, ABD'nin daha önceki büyük güçler gibi davranmadan da bir şekilde büyük güç olabileceği yönündeki ısrarlarıydı. Almanya'nın yanlış hesapları Woodrow Wilson'a bunu yapması için bir fırsat sundu; bu fırsat Napolyon Savaşları'nın son yıllarında Genç Pitt'in haleflerine sunulan fırsattan farklı değildi. Avrupalı güçler yıllarca süren katliamlardan yorgun düşmüşken, Wellington'ın ordusunun 1814-15'te Bonaparte'a vurduğu ölümcül darbe gibi, bir Amerikan keşif gücünün global bir mücadelenin sonucunu belirlemesi mümkündü.[9] Yine de Wilson zaferin geleneksel meyveleriyle yetinemezdi: tazminat, yeni sınırlar ve hatta kaybeden tarafa yeni bir rejim dayatmak. Belki de ABD'nin sadece "altının emriyle"[10] —Wall Street'in İngiltere ve Fransa'ya verdiği kredileri finanse etmek için— müdahale ettiği yönündeki suçlamalarla sarsılmış olan aşırı öfkeli zihni, tüm uluslararası sistemin yeniden yapılandırılmasından başka bir şey istemiyordu. Aralık 1914 gibi erken bir tarihte, herhangi bir barış anlaşmasının "Halklar olarak kabul edilen Avrupa uluslarının yararına olmasını ve herhangi bir ulusun kendi hükümet iradesini yabancı halklara dayatmamasını" önermişti.[11] Bir sonraki Mayıs ayında Barışı Güçlendirme Cemiyeti üyelerine "her halkın altında yaşayacağı egemenliği seçme hakkı olduğunu" bildirdi.[12] Ocak 1917'de kategorik olarak "Her halk" dedi, "kendi yönetimini belirlemekte özgür bırakılmalıdır."[13] Bir yıl sonra bunun pratikte ne anlama geleceğini ünlü On Dört İlkesi'nin beş ila on üçüncü maddelerinde dile getirmiştir.[14] Wilson tarafından öngörüldüğü üzere, yeni "Milletler Cemiyeti" sadece üye devletlerin toprak bütünlüğünü garanti altına almakla kalmayacak, aynı zamanda "kendi kaderini tayin ilkesi uyarınca" gelecekte toprak ayarlamaları yapmayı

8 Louis, *Imperialism at Bay*, s. 566.

9 Mosier'in *Myth of the Great War*'da yaptığı gibi, 1918'deki zafere Amerikan katkısının büyüklüğünü abartmamak önemlidir. Bkz. benim, *Pity of War*, s. 312 vd.; ayr. Zieger, *America's Great War*, s. 97-114.

10 Wilson'ın ölümünden sonra Nye Komitesi tarafından büyük ölçüde onaylanan bir görüş.

11 Knock, *To End All Wars*, s. 35.

12 A.g.e., s. 77.

13 A.g.e., s. 113.

14 A.g.e., s. 143 vd.

da düşünebilecekti.[15] Avrupalılar için bu devrim niteliğinde görünebilir; Wilson'a göre Amerikalılar için bu, Bağımsızlık Bildirgesi'nin açılış satırları kadar aşikârdı: "Bunlar Amerikan ilkeleri, Amerikan politikalarıdır. Başka hiçbir şeyi savunamayız. Bunlar aynı zamanda her yerde, her modern ulusta, her aydınlanmış toplulukta ileriye bakan kadın ve erkeklerin ilkeleri ve politikalarıdır. Bunlar insanlığın ilkeleridir ve her daim yürürlükte olmalıdır."[16]

Bütün bunlarla ilgili üç zorluk vardı. Bunlardan ilki son derece ikiyüzlü olmasıydı. Wilson 1916'da karakteristik olarak duygusal bir cümle içeren bir konuşma taslağı hazırlamıştı: "Hükümetlerinin ne olacağını bir başkasına dikte etmek Amerikan halkına düşmez..." Dışişleri Bakanı Robert Lansing, konuşmanın kenarına özlü bir şekilde şunları yazmıştı: "Haiti, S Domingo, Nikaragua, Panama."[17] Orta Avrupa'nın etnik coğrafyasını daha iyi bilmesinin kaçınmasına yardımcı olabileceği ikinci sorun ise, kendi kaderini tayin hakkının uygulanmasının önemli ölçüde genişlemiş bir Alman İmparatorluğu yaratacak olmasıydı ki bu da Almanya ile üç yıl boyunca Amerikan askerî yardımı olmadan savaşmış olan güçlerin pek de hoşuna gitmeyecek bir neticeydi. Ancak Wilson tasarımının ölümcül kusuru, şüpheci bir Senato'ya satılamamasıydı. Amerika Birleşik Devletleri'ne Latin Amerika'da istediğini yapma yetkisi veren Roosevelt Çıkarımı'nın[18] cesur iddiası ile Amerika Birleşik Devletleri'ni "Birliğin tüm Üyelerinin toprak bütünlüğüne ve mevcut bağımsızlığına saygı duymak ve dış saldırılara karşı korumak" zorunda bırakacak olan Birlik Sözleşmesi'nin havalı taahhütleri arasında büyük bir uçurum vardı. Henry Cabot Lodge barış anlaşmasının onaylanmasını bazı "çekincelere" —İngiliz ve Fransızların kabul etmeye hazır oldukları çekincelere— bağlamayı önerdiğinde Wilson uzlaşmayı reddetti. Demokrat senatörlere antlaşmanın bu tür nitelikli versiyonlarına karşı oy kullanmaları talimatını verdi ve umutlarını, felç geçirdiği için katılamadığı başkanlık seçimlerine bağladı.

Avrupalılar, Amerikalıların kendilerini savaş sonrası yeni düzene bağlamalarını istiyordu. Amerikalılar ise hareket özgürlüklerini korumayı tercih ediyorlardı. Bu görüş ayrılığı 1920'lerde öylesine aşılmaz bir hal

15 A.g.e., s. 152.

16 Bacevich, *Empire*, s. 225.

17 Zimmermann, *First Great Triumph*, s. 476.

18 *Roosevelt Corollary;* ABD dış politika tarihinde "Roosevelt Çıkarımı," 1902-1903 Venezuela krizinin ardından Başkan Theodore Roosevelt'in 1904 yılında Birliğin Durumu konuşmasında dile getirip Monroe Doktrini'ne yaptığı bir eklemedir. Buna göre ABD, Latin Amerika ülkelerinin "medeni toplumun bağlarını gevşeten" bariz yanlışlar yapmaları halinde bu ülkelerin iç işlerine müdahale edebilecekti. (ç.n)

almıştı ki, bir başka sorunun daha ele alınması gerekiyor. Neden 1945'ten sonra bunun üstesinden gelmek mümkün oldu? Wilson ve Truman arasında değişen neydi? İki cevap kendini göstermektedir. İlki çok açıktır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ABD, 1917 Ekim Devrimi'nden sonra Rusya'da kurulan Bolşevik rejimin yarattığı tehdit konusunda nispeten iyimserdi. Her ne kadar ABD, İngiltere ile birlikte iç savaşta Beyaz Rusları desteklemek üzere asker göndermiş olsa da, bu gönülsüz bir çabaydı —Amerika için şaşırtıcı olan da buydu, zira Almanlarla savaşmak üzere toplanan muazzam ordunun büyük bir kısmı Avrupa'ya harekete geçmek için çok geç gelmişti. Birleşik Devletler, Avrupalılar gibi savaş yorgunu değildi. Sadece Moskova'da doğan canavarı hafife almıştı. Şubat 1919'da Wilson'ın danışmanı Albay Edward M. House, William C. Bullitt'i görünüşte "oradaki siyasi ve ekonomik koşullar" hakkında rapor vermek, aslında Lenin hükümetiyle barış şartlarını görüşmek üzere Rusya'ya gönderdi. Bullitt (genç bir şampanya sosyalisti) görmek istediğini gördü; üç haftalık geziden sonra o ve ona eşlik eden gazeteci geleceği gördükleri ve "işe yaradığı" sonucuna vardılar! Doğru, ekonomi zor durumdaydı ama bu geçici bir sıkıntıydı, tıpkı "kızıl terör" gibi (Bullitt'in kendinden emin bir şekilde bildirdiğine göre) zaten "bitmişti" Wilson'ın fazla ikna edilmesine gerek yoktu. Bullitt Moskova'ya gitmeden önce bile Amerikan birliklerinin "Rusya'da hiçbir işe yaramadığı" sonucuna varmıştı.[19] 1940'larda ise Amerika'nın tutumu çok farklı olacaktı.

İkinci değişiklik Amerikan ekonomisiyle ilgiliydi. Birinci Dünya Savaşı'nın ABD'nin büyümesine verdiği destek, İkinci Dünya Savaşı'nın verdiği destekten önemli ölçüde daha azdı. Şekil 1'de görüldüğü üzere, İkinci Dünya Savaşı her açıdan daha büyük bir etkiye sahip olmuştur. Savaştan önceki yıllarda Amerikan tarihinin en şiddetli ve kalıcı ekonomik buhranı yaşanmış, savaş gayrisafi millî hasılayı reel olarak iki katından fazla artırmış ve savaşın sona ermesi ciddi bir çöküşe yol açmıştır. Buna karşılık, Birinci Dünya Savaşı öncesinde, sırasında ve sonrasında ekonomik performans belirgin şekilde daha az şiddetli dalgalanmalara maruz kalmıştır. 1907-09'daki durgunluk 1930'larda yaşananlara kıyasla daha küçüktü, Amerika'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesinin üretim üzerinde nispeten sessiz bir etkisi oldu ve 1921-22'de keskin bir gerileme olmasına rağmen, 1946-48'deki durgunluk aslında daha şiddetliydi. Bu son durumda toparlanmanın büyük ölçüde 1920'lerdeki patlamada önemli bir rol oynamayan yeniden silahlanmaya bağlı olması da önemsiz değildir.

19 Dallas, *1918*, s. 371–77, 393–417.

Anti-Emperyalizmin Emperyalizmi

İmparatorluk inkârı 1940'larda kendini tekrar tekrar gösterdi. Amerika Birleşik Devletleri savaşa girmeden önce bile *Time* ve *Life* dergilerinin sahibi Henry Luce Amerikalıları "gerçek anlamda Amerikan olan bir dünya gücü olarak Amerika vizyonunu aramaya ve ortaya çıkarmaya... Sürekli genişleyen girişim alanlarının dinamik merkezi olarak Amerika, insanlığın yetenekli hizmetkârlarının eğitim merkezi olarak Amerika, vermenin almaktan daha kutsanmış olduğuna yeniden inanan iyiliksever olarak Amerika ve Özgürlük ile Adalet ideallerinin güç merkezi olarak Amerika... Bu unsurlardan kesinlikle bir Yirminci Yüzyıl vizyonu oluşturulabilir... ilk büyük Amerikan Yüzyılı."[20] Bu görkemli hedefler ile Japonya Pearl Harbor'a saldırdığında gösterilen panik halindeki tepkiler arasındaki tezat bundan daha büyük olamazdı.[21] Bir muhabirin sözleriyle, "O Pazar gününü yaşayan hiçbir Amerikalı bunu asla unutmayacaktır. Ulusal bilinci derinden yaraladı, nesiller boyunca beslenen yanılsamaları ortadan kaldırdı. Ve ilk şokla birlikte bir tür panik havası yaşandı. En derinlerde yatan gururumuzu vurdu. Yenilmezlik efsanemizi parçaladı. Gücümüzün değerli efsanesine çarparak bizi çıplak ve savunmasız bıraktı."[22] *Washington Post'ta* yazan Lippmann, Amerikalılardan "uyanmış bir halk" olarak söz ediyordu. Yine de, Midway Savaşı'ndan sonra Müttefiklerin zaferindeki payından giderek daha emin hale gelen uyanmış dev saldırıya karşılık verirken bile, global taahhüdün geri dönülmez doğasını kabul etme konusundaki isteksizlik devam ediyordu.

Franklin Roosevelt'in emperyalizm karşıtlığı, savaş sonrası uluslararası düzenin mimarları arasındaki öncü rolü nedeniyle özellikle etkili olacaktı. "Sömürge sistemi savaş demektir," demişti oğluna 1943 yılında. "Bir Hindistan'ın, bir Burma'nın, bir Cava'nın kaynaklarını sömürün; bu ülkelerin tüm zenginliklerini alın ama eğitim, iyi yaşam standartları, asgari sağlık gereksinimleri gibi konularda hiçbir şey geri koymayın; yaptığınız tek şey savaşa yol açan türden sorunları biriktirmektir." Roosevelt Kazablanka Konferansı'na giderken Gambiya'yı kısa bir süreliğine ziyaret ettiğinde, burası ona bir "cehennem çukuru" —hayatımda gördüğüm en korkunç şey—olarak göründü." Sömürgecilik ona "pislik" ile eş anlamlı görünüyordu. "Hastalık. [Ve] çok yüksek bir ölüm oranı."[23] Başkan'ın savaş sonrası

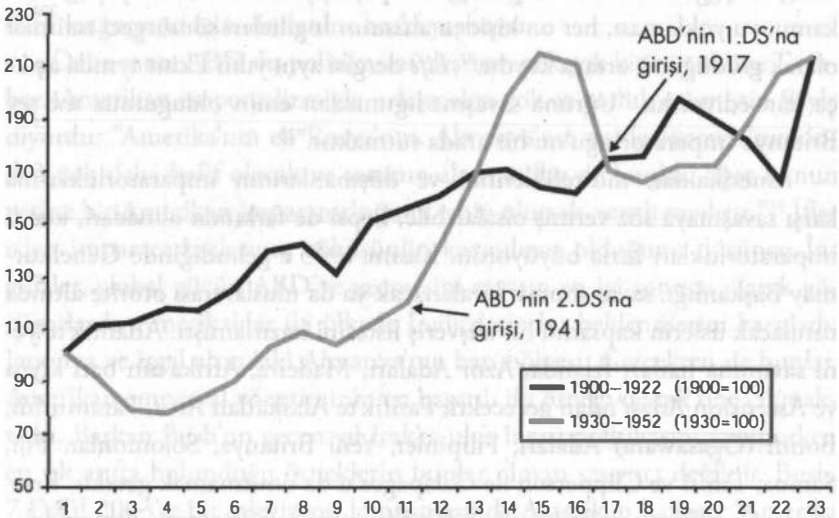
20 Alıntı Karnow, *Vietnam*, s. 14.

21 Melosi, *Pearl Harbor*, passim. Saldırılarla ilgili ayrıntılar için bkz. Clarke, *Pearl Harbor*, s. 276-83.

22 Melosi, *Pearl Harbor*, s. 9.

23 Louis, *Imperialism at Bay*, s. 226 vd., 356.

Şekil 1
Sabit Fiyatlarla ABD GSMH'si, 1900-22 ve 1930-52

Kaynak: B. R. Mitchell, *International Historical Statistics: The Americas*, s. 761-74.

dünyayı aynı zamanda post-emperyal bir dünya olarak öngörmesi büyük ölçüde bu tür varsayımlara dayanıyordu. "Savaşı kazandığımızda," diyordu, "Birleşik Devletler'in Fransa'nın emperyalist hırslarını ilerletecek ya da Britanya İmparatorluğu'nun emperyal hırslarına yardım ve yataklık edecek herhangi bir planı kabul etme pozisyonuna düşürülmemesi için tüm gücümle çalışacağım."[24] Roosevelt'in gözünde, Ağustos 1941 tarihli Atlantik Bildirisi'nin "tüm halkların altında yaşayacakları yönetim biçimini seçme hakkı"nı savunan III. maddesi, toprakları Almanlar ve Japonlar tarafından işgal edilen halklar kadar İngiliz yönetimi altında yaşayan halklar için de geçerliydi. Müttefiki Churchill'e, "Kanınızda dört yüz yıllık satın alma içgüdüsü var," diyordu, "ve bir ülkenin başka bir yerde toprak elde edebiliyorsa bunu nasıl istemeyebileceğini anlayamıyorsunuz." "İngilizler dünyanın neresinde olursa olsun toprak alırlar," diye yakınıyordu, "sadece bir kaya ya da kum yığını olsa bile."[25]

Churchill, Roosevelt'in anti-emperyalizmini Amerika'nın Bağımsızlık Savaşı'ndaki kökenlerinin mirası olarak görmeyi alışkanlık haline getirmişti. *The Hinge of Fate*'de *ifade ettiği* gibi, "Başkan'ın aklı Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndaydı ve Kızılderili sorununu III. George ile savaşan on üç

24 Kagan, *Paradise and Power*, s. 71.

25 Louis, *Imperialism at Bay*, s. 26.

koloni açısından düşünüyordu..."[26] Ancak bu bir saplantı değildi; Amerikalıların çoğu Roosevelt'in görüşlerini paylaşıyordu. 1942'de yapılan bir kamuoyu yoklaması, her on kişiden altısının İngilizleri sömürgeci zalimler olarak gördüğünü ortaya koydu.[27] *Life* dergisi aynı yılın Ekim ayında açıkça ilan ediyordu: "Uğruna savaşmadığımızdan emin olduğumuz *tek* şey Britanya İmparatorluğu'nu bir arada tutmaktır."[28]

Amerikalılar, müttefiklerinin ve düşmanlarının imparatorluklarına karşı savaşmaya söz vermiş olsalar bile, hepsi de farkında olmadan, kendi imparatorlukları hızla büyüyordu. Kasım 1943'e gelindiğinde Genelkurmay Başkanlığı, savaş sonrası kiralanacak ya da uluslararası otorite altında tutulacak üslerin kapsamlı bir alışveriş listesini hazırlamıştı. Atlantik'te yeni savunma hatları İzlanda, Azor Adaları, Madeira, Afrika'nın batı kıyısı ve Ascension Adası'ndan geçecekti; Pasifik'te Alaska'dan Attu, Paramushir, Bonin (Ogasawara) Adaları, Filipinler, Yeni Britanya, Solomonlar, Fiji, Samoa, Tahiti ve Clipperton ile Galápagos'u da unutmamak gerekir. Roosevelt, Genelkurmay Başkanlığı'ndan Marquesas ve Tuamotu Takımadalarını ABD'nin etki alanına dâhil etmelerini bizzat istemiştir.[29] Mikronezya gibi yerlerde savaş sonrası "vesayet" Amerikan kontrolü anlamına geldi.[30] Donanma Bakanı Frank Knox, Kongre'ye, savaş sırasında Japonlar tarafından işgal edilen tüm adaların "Japon toprağı haline geldiğini ve ele geçirdikçe bizim olduğunu" söyledi.[31] İngiliz gözlemciler için Amerikan savaş sonrası planlamasının emperyal karakteri oldukça açıktı. Washington'daki Avustralya Elçiliği'nden Alan Watt, Ocak 1944 gibi erken bir tarihte "bu ülkede biraz acımasız bir Emperyalist tutumun geliştiğine dair işaretler" tespit etti.[32] Bir nesil İngiliz emperyal yöneticisinin akıl hocası olan tarihçi Arnold Toynbee, "yaklaşmakta olan Amerikan dünya imparatorluğunun ilk aşamasını" fark etmişti.[33] Harold Laski'nin sözleriyle, Amerika yakında "dünyayı bir colossus gibi ele geçirecekti; ne gücünün doruğundaki Roma ne de ekonomik üstünlüğü dönemindeki Büyük Britanya bu kadar doğrudan, bu kadar derin ya da bu kadar yaygın bir etkiye sahipti."[34] Bu

26 A.g.e., s. 150.
27 Anderson, *United States, Great Britain and the Cold War*, s. 4.
28 Louis, *Imperialism at Bay*, s. 198.
29 A.g.e., s. 271-73.
30 A.g.e., s. 353-56.
31 A.g.e., s. 351.
32 A.g.e.
33 Alıntı Hanson, *American Empire*, s. 64.
34 Lundestad, *American "Empire,"* s. 39.

arada Roosevelt, Churchill'e sadece Başkan'ın ziyaret ettiği birkaç İngiliz toprağından biri olan Gambiya'dan değil, Hindistan ve Hong Kong'dan dahi vazgeçmesi için dindarane baskı yapmıştı.

Daha sonra ABD dış politikasını eleştiren pek çok kişinin aksine Toynbee, Amerikan emperyalizmiyle uzlaşmakta çok az zorluk çekmiştir. Şöyle diyordu: "Amerika'nın eli Rusya'nın, Almanya'nın ya da Japonya'nınkinden çok daha hafif olacak ve sanırım alternatifler de bunlar. Eğer bunun yerine bir Amerikan imparatorluğuna sahip olursak, şanslı sayılırız."[35] İflas eden imparatorluklarının çöküşünün kaçınılmaz olduğunu düşünen İngilizler, global gücün ABD'ye geçmesini savaşın en iyi sonucu olarak görüyorlardı. Amerikalılar iki ülkede İngilizlerin bu beklentilerini karşıladı: Japonya ve işgal altındaki Almanya'nın batı bölgesi. Gerçekten de bunlar, Amerikan emperyal yönetiminin en başarılı iki örneği olarak öne çıkmaktadır. Başkan Bush'un geçen yıl Irak'ta ulus inşası politikasını savunurken en sık atıfta bulunduğu örneklerin bunlar olması şaşırtıcı değildir. Bush, 7 Eylül 2003'te bir televizyon konuşmasında Amerikan halkına "Amerika bu tür işleri daha önce de yaptı" dedi. "İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Japonya ve Almanya'nın mağlup uluslarını ayağa kaldırdık ve temsilî hükümetler kurarken yanlarında durduk. Bu uğurda yıllarımızı ve kaynaklarımızı harcadık. Ve bu çabamızın karşılığını üç kuşak boyunca dostluk ve barış içinde defalarca aldık."[36] Yine de Batı Almanya ve Japonya'nın işgalleri, Amerikalıların bugün hatırlamaktan hoşlandıkları gibi değildi. Gerçekten de 1947 gibi geç bir tarihe kadar ABD'nin bu eski "haydut devletlere" bu kadar çok zaman ve para ayıracağı kesin olmaktan çok uzaktı. Farklı koşullar altında, daha önce Filipinler, Karayipler ve Orta Amerika'da görülen Amerikan müdahalesinin olağan tutarsız ve gönülsüz modeli pekâlâ kendini tekrarlayabilirdi.

General Douglas MacArthur 30 Ağustos 1945'te Yokohama yakınlarındaki Atsugi Havaalanı'na indiğinde, sahnede gerçekten *de* bir *deja vu* unsuru vardı. MacArthur'un babası Arthur, 1900 başlarından 1901 ortalarına kadar Filipinler'de çatışmaların en yoğun olduğu dönemde Amerikan komutanı olarak görev yapmıştı. Douglas MacArthur 1914 yılında Veracruz'u işgal etmek üzere gönderilen genç subaylar arasındaydı. MacArthur, Japonlar 1941'de adalara saldırdığında (yakalanmaktan kıl payı

35 A.g.e.

36 "President Bush's Address to the Nation," *New York Times*, 7 Eylül 2003.

kurtulduğunda) Filipinler'deki ABD kuvvetlerinin komutanıydı. MacArthur'un Japonya'nın işgaline yaklaşımının daha önceki nesil Amerikan imparatorluk kurucularının damgasını taşımasına şaşmamak gerekir.

Müttefik güçlerin başkomutanı (SCAP) olarak MacArthur her şeye kadirdi. Daha sonra şöyle hatırlayacaktı: "Sadece bu ülkede Başkanımızın sahip olduğu normal yürütme yetkilerine değil, aynı zamanda yasama yetkisine de sahiptim. Kararname hükmünde emirler yayınlayabilirdim."[37] Tokyo'nun merkezindeki Dai-ichi binasında bulunan genel karargâhından MacArthur ve başlangıçta sayıları bin beş yüz olan, ancak üç yıl içinde üç kattan fazla artan personeli, yukarıdan bir "devrim" gerçekleştirmek, Amerikan "medeniyetini" çoğunun ırksal olarak aşağı gördüğü bir halka empoze etmek için yola çıktı.[38]

Sorun, Amerikan politikasının amaçlarının en başından beri çelişkili olmasıydı. Bir yandan, savaş suçları davaları ve tasfiyelerin bir kombinasyonuyla, Japon elitlerinin militarist ve demokratik olmayan yöntemlerinden arındırılması gerekiyordu. Diğer yandan MacArthur, mevcut Japon bürokrasisinin yardımı olmadan Japonya'yı yönetemezdi. Bir yandan Japonlar "yeniden eğitilecek" ve siyasi sistemleri demokratikleştirilecekti. Diğer yandan bu, MacArthur'un şahsında mutlak bir monark tarafından gerçekleştirilecekti. Bir yandan Japonya'nın ekonomisi savaş üretme potansiyelinden yoksun bırakılacaktı. Öbür taraftan, aşırı maliyetli bir işgalden kaçınmak için yaşam standartlarının da iyileştirilmesi gerekiyordu.

Verilen tavizler, Japonya'nın MacArthur yönetiminden, tek bir partinin hâkim olduğu bir demokrasi ve ABD'de olduğundan çok daha fazla devlet müdahalesine ve çok daha fazla kartel benzeri ticari gizli anlaşmaya dayalı olsa da dinamik bir piyasa ekonomisi olarak çıkması anlamında inkâr edilemez bir şekilde işe yaradı. Yine de bu başarı birçok açıdan istenmeyen sonuçlar yasasının bir zaferiydi. Amerikalılar "Japon bireyleri ele geçirmek ve onların düşünme ve hissetme biçimlerini yeniden şekillendirmek" için yola çıktılar.[39] Böyle bir şey başaramadılar; MacArthur'un açıkça sempati duyduğu Hristiyanlaştırma girişimleri boşa çıktı.[40] Japonya'nın kurumları da kısmen dönüştürülmekten öteye gidemedi. İşgalin başlıca başarısı, Japonları basitçe (John Dower'ın ifadesiyle) "yenilgiyi kabullenmeye" ikna etmek; Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı kazanılamaz olduğu kanıtlanmış

37 Dower, *Embracing Defeat*, s. 79.
38 A.g.e., s. 80 vd.
39 A.g.e., s. 27.
40 Bailey, *Postwar Japan*, s. 29.

bir rekabette askerî güç peşinde koşmaktan vazgeçip Amerikalıların küçük ortakları olarak ekonomik zenginlik peşinde koşturmak oldu.

Yüzeysel olarak bakıldığında değişiklikler etkileyiciydi. Savaş suçları davaları, imparator Hirohito'nun kendisi hariç Japonya'nın tüm savaş liderlerinin yanı sıra, dokuz yüzden fazlası idam edilen yaklaşık dört bin küçük suçlunun mahkûm edilmesine yol açtı. Ayrıca, iki yüz binden fazla üst düzey isim ülkenin silahlı kuvvetlerindeki, siyasi partilerindeki ve büyük şirketlerindeki görevlerinden ayrılmaya zorlandı. Eğitim sistemi elden geçirildi, liberalleştirildi ve ademimerkezileştirildi; polis gücü de öyle. Sivil, siyasi ve dinî özgürlükler güvence altına alındı: kadınlara haklar tanındı, sendikalar yasallaştırıldı, basın kademeli olarak serbestleştirildi.[41] Yine de (MacArthur'un tavsiyesi üzerine)[42] Mayıs 1947'de kabul edilen yeni anayasaya göre imparator, bundan böyle göstermelik bir lider olmaktan öteye gidemeyecekti; iktidar, iki meclisli bir yasama organına karşı sorumlu bir hükümete verildi. Japonya anayasal olarak sadece kendini savunmak için silahlı güce başvurma hakkına sahip olacaktı.[43]

Yine de üst düzey Japon devlet memurlarının ancak yüzde 1'i işini kaybetmişti ve Amerikalılar da bu devlet memurları aracılığıyla hüküm sürdüler.[44] Aksi takdirde Amerikan işgali nasıl işleyebilirdi? Japonya'nın savaş sonrası efendileri yeni tebaalarının dili ve kültürü konusunda neredeyse tamamen cahildi. 1947'de anayasanın hazırlanmasında önemli bir rol oynayan Albay Charles Kades daha sonra şu itirafta bulunmuştur: "Japonya'nın tarihi... kültürü ya da mitleri hakkında hiçbir bilgim yoktu. Japonya hakkında hiçbir şey bilmiyordum..."[45] Dahası, Amerikalılar genellikle kendilerini Tokyo'daki kendi "Küçük Amerika"larıyla sınırladılar. MacArthur'un kıdemli personelinden birinin ifadesiyle, "Beş yıldan uzun bir süre boyunca, nadir istisnalar dışında, MacArthur'un Japonya'da fiziksel olarak gördüğü tek şey Dai-ichi Binası ile Amerikan Büyükelçiliği'ndeki odası arasındaki yaklaşık bir millik otomobil yoluydu."[46] İçeriden bir başka kişiye göre, "sadece on altı Japon onunla [MacArthur] iki kereden fazla konuşmuştur."[47] Amerikalı bir albayın eşi daha sonra "bir Amerikan yüzü

41 Dower, *Embracing Defeat*, s. 38 vd.; Bailey, *Postwar Japan*, s. 27 vd.

42 Bailey, *Postwar Japan*, s. 24-27.

43 A.g.e., s. 41 vd.

44 A.g.e., s. 32-34; Dower, *Embracing Defeat*, s. 223. Daha doğrusu Japon Dışişleri Bakanlığı, MacArthur ile Japon bürokrasisi arasında arabuluculuk yapan bir Merkezî İrtibat Bürosu kurmuştu.

45 Dower, *Embracing Defeat*, s. 223.

46 Bailey, *Postwar Japan*, s. 29.

47 Dower, *Embracing Defeat*, s. 204.

dışında bir şey görmeden... [Küçük Amerika'nın] bir ucundan diğer ucuna yürüyebildiğini" hatırlayacaktı.[48]

Japonya ve Batı Almanya'daki Amerikan işgallerinin bugün en sık vurgulanan başarısı, her iki ülkenin de olağanüstü bir ekonomik iyileşme yaşamış olmasıdır. Her iki durumda da bu, işgalcilerin başlangıçta amaçladığı bir sonuç değildi. Aksine, başlangıçtaki plan ekonomilerini *zayıflatmak* ve halklarını yoksullaştırmaktı. Savaş sona ererken birçok Amerikalı arasındaki ruh hali yenileyici değil, cezalandırıcıydı. Dışişleri-Savaş-Donanma Koordinasyon Komitesi'nin (SWNCC) bir danışmanı "Japonların bir ırk olarak hemen tamamen yok edilmesini" önerdi.[49] Pauley Komisyonu'nun 1945 sonlarındaki daha ölçülü raporu, Japon gemi inşa, kimya ve çelik üretiminin azaltılmasını ve sanayi tesislerinin Japonların savaş sırasında işgal ettikleri ülkelere transfer edilmesi yoluyla tazminat ödenmesini tavsiye ediyordu. Ocak 1946'da istatistikçi ve yönetim uzmanı W. Edwards Deming tekelci şirketlerin tasfiyesini önerdi; bu öneri SWNCC tarafından benimsendi ve SCAP'a aktarıldı; Mayıs 1947'de Uzak Doğu Komisyonu tarafından FEC-230 sayılı emir olarak kabul edildiğinde hâlâ ekonomi politikasının merkezinde yer alıyordu. Aynı kavram Anti-Tekel Kanunu (Nisan 1947) ve üç yüzden fazla şirketin tasfiye edilmesini öngören Konsantrasyondan Arındırma Kanunu'nun (Aralık 1947) da temelini oluşturmuştur.[50] Bu önlemlerin hedefi, 1945'ten önce Japon sanayisinin mülkiyetinin oldukça sıkı bir şekilde ellerinde toplandığı kötü şöhretli *zaibatsu*[51]'lardı.[52] Yine de bir sorun vardı —neredeyse tüm Amerikan mesleklerinin özelliği olan bir sorun.

Teoride —ve tarihin büyük bir bölümünde— imparatorluklar, ister üstünde yaşayan sakinlerini vergilendirerek ister doğal kaynakları çıkararak olsun, bir tür rant elde etmek için yabancı topraklar edinirler. Pratikte Amerikan işgalleri, en azından başlangıçta, Amerikan vergi mükelleflerine pahalıya mal olmuştur. Japonya'yı işgal eden ordu büyüktü: ilk başta dört yüz bin kişilikti ve bu sayı kısa sürede yarıya inmesine rağmen 1957'ye kadar yüz binin altına düşmedi.[53] Askerlerin maaşları ve yiyecek masrafları ABD Hazinesi tarafından karşılanmaya devam etse de, işgalcilerin ihtiyaç duyduğu barınma, ofis alanı, ısınma, ışık ve ulaşımın "savaş sonlandırma

48 A.g.e., s. 209.

49 Bailey, *Postwar Japan*, s. 25.

50 A.g.e., s. 36 vd.

51 Japonca "finansal klik." (ç.n)

52 Savaştan önce on *zaibatsu*'nun —altmış yedi holding ve dört binden fazla iştirak aracılığıyla— Japonya'nın tarım dışı ekonomisinin dörtte üçünü kontrol ettiği tahmin ediliyordu.

53 Bailey, *Postwar Japan*, s. 30.

masrafları" başlığı altında Japonlar tarafından ödenmesi planlanmıştı. Ancak savaştan hemen sonraki dönemde Japonlar böyle bir yükü omuzlayacak durumda değildi. Haziran 1946'da savaştan harap olmuş Tokyo'nun sakinleri günde sadece 150 kaloriyle, yani tavsiye edilen miktarın onda biriyle hayatta kalmaya çalışıyordu.[54] Yeni Japon hükümetinin ilk bütçelerinde işgal masrafları toplam hükümet harcamalarının üçte birini oluşturuyordu.[55] Ağırlıklı olarak ithal edilen gıda ve gübre için Japonya'ya yapılan yardım, Ağustos 1945 ile Aralık 1946 arasında 194 milyon doları bulmuştu. Japon ekonomisini "küçültmeye" yönelik tüm planlarına rağmen, Amerikalıların Japon ekonomisinin hızla toparlanmasında çıkarları olduğu açıktı.

Batı Almanya'daki Amerikan işgal bölgesinde de durum bundan tamamen farklı değildi, ancak önemli bir fark vardı. MacArthur genel vali rolünü severek oynuyordu. Eisenhower'ın yerine ABD işgali altındaki bölgenin askerî valisi olan General Lucius D. Clay adında bir askerî mühendis olan Almanya'daki mevkidaşı, görevinden daha az heyecan duymuş olamazdı. Clay daha sonra, "Kimse benimle Almanya'daki politikalarımızın ne olduğu hakkında konuşmadı," diye hatırlıyor. "Beni oraya öylece gönderdiler. Bu işi istememiştim. Ne de olsa hâlâ savaşıyorduk ve Pasifik'te savaş devam ederken yenilmiş bir bölgede işgalci askerî vali yardımcısı olmak bir asker için rastlayabileceğiniz en gereksiz görünen akıbetti."[56] Genelkurmay Başkanlığı, Nisan 1945 tarihli emirlerinde (JCS 1067), Almanya'daki Amerikan komutanının "en üst düzeyde yasama, yürütme ve yargı yetkisine" sahip olacağını öngörmüş ve ona yetkisini "adil ama kararlı ve mesafeli" bir şekilde kullanması talimatını vermiştir.[57] Clay ise, bu beklenmedik sorumluluktan kurtulmak için sabırsızlanıyordu. En başından itibaren askerî hükümetin kısa ömürlü olmasını planladı; 1 Şubat 1946'ya kadar personel sayısını on iki binden altı bine indirmeyi hedefledi ve iktidarı tamamen sivil bir hükümete devretmek için 1 Temmuz'u hedef tarih olarak belirledi.[58] Eisenhower gibi o da "Almanya Hükümeti'nin mümkün olan en kısa zamanda sivil bir organizasyona geçmesi gerektiğine" inanıyordu.[59] Ancak bu mümkün olana kadar, işgali yürütmenin ABD Ordusu'nun değil Dışişleri Bakanlığı'nın görevi olduğunu savundu.

54 A.g.e., s. 23 vd.

55 Dower, *Embracing Defeat*, s. 115.

56 Wolfe (ed.), *Americans as Proconsuls*, s. 104.

57 Oppen (ed.), *Documents*, s. 14.

58 Gimbel, "Governing the American Zone," s. 93 vd.

59 A.g.e., s. 95. Krş. Clay'den Savaş Bakanlığı'na, 18 Eylül 1945, içinde Smith (ed.), *Clay Papers*, s. 82 vd.

Dışişleri ve Savaş bakanlıkları arasında yaşanan ve her iki tarafın da sorumluluğu diğerine atmaya çalıştığı tersine bir güç mücadelesinin ardından Truman, politika oluşturma görevini birincisine verirken idari işleri ikincisine bırakarak konuyu geçiştirdi.[60] Tartışma yine de 1947 yılı boyunca sürdü, Dışişleri Bakanlığı uzun süre prensipte görevi devralmayı kabul etti, fakat pratikler konusunda tereddüt etti; nihayet Mart 1948'de Truman Clay'i görevde bırakmaya karar verdi. Bu dönem boyunca Clay Almanya'da kaliteli subayları elinde tutmak için mücadele etti ki bu, ordunun kontrolünün belirsiz süresi göz önüne alındığında hiç de kolay olmayan bir uğraştı.[61] Daha sonra düşündüğü gibi, "Zor bir işti ve eğlenceli değildi... Eğer ordudaki subaylarımızı önce çağırıp sonra da onları sivil olarak kalmaya ikna etmeseydik, işgali gerçekleştirebileceğimizi hiç sanmıyorum."[62] George Shuster ve George Kennan gibi daha uzman Amerikalılar, meslektaşlarının Almanya'nın kültürü konusundaki cehaletine dikkat çekerek, bunun çoğu zaman fatihin kibriyle el ele gittiğini belirttiler.[63] Her ne kadar son zamanlarda yapılan çalışmalar bu konuda daha az sert hükümler verse de, ortaya çıkan tablo bir kez daha ideal bir işgale pek benzemiyor.[64] Planlanan şey gerçekleşmedi. Olanlar da planlanmamıştı. Bu, davet üzerine kurulan bir imparatorluktan ziyade doğaçlama bir imparatorluktu.

Bu konuya bir örnek olarak denazifikasyon politikası gösterilebilir. Soruna dört kez el attıktan sonra, 7 Temmuz 1945 tarihli emir "görevde kalma suçu" kavramını ortaya atarak 136 zorunlu ihraç kategorisi yarattı; buna ek olarak Clay'in 26 Eylül tarihli 8 sayılı yasası, bu şekilde tanımlanan eski Nazilerin yalnızca önemsiz işlerde yeniden istihdam edilmesini hükme bağladı. Ancak Japonya'da olduğu gibi Almanya'da da önceki rejimin tüm üst düzey idari personelinden kurtulmak sadece kaos için bir reçeteydi. Daha 1945-46 kışında, çok sayıda tutuklama ve görevden almanın yol açtığı kargaşa Clay'i tutumunu değiştirmesi gerektiğine ikna etti.[65] Mart 1946'da söylediği gibi, "10.000 kişiyle denazifikasyon işini yapamazdım. Bunu Almanlar yapmalı."[66] Bunun anlamı, Almanların kendilerini tam olarak ayarlanmış bir suistimal ölçeğine göre sıralamalarını sağlamak için tasarlanmış bir anket yağmuru idi: büyük suçlular, suçlular, daha az

60 Gimbel, "Governing the American Zone," s. 92-97.
61 Örn. bkz. Jean Edward Smith (ed.), *Clay Papers*, s. 174.
62 Wolfe (ed.), *Americans as Proconsuls*, s. 112 vd.
63 Peterson, "Occupation."
64 Örn. bkz. Gimbel, *American Occupation;* Backer, *Priming the German Economy.*
65 Fullbrook, *Divided Nation*, s. 138–50.
66 Smith (ed.), *Clay Papers*, s. 172.

suçlular, takipçiler, yol arkadaşları ve (Almanların şaka yaptığı gibi) "Persil beyazı". Clay daha sonra denazifikasyonu "en büyük hatası", "küçük ve büyük Naziler arasında acınası bir 'kader birliği' yaratan "umutsuzca belirsiz bir prosedür" olarak nitelendirdi.[67] JCS 1067'de öngörülen "Alman eğitimi üzerinde koordineli bir kontrol sistemi ve Nazi ve militarist doktrinleri tamamen ortadan kaldırmak için tasarlanmış ... olumlu bir yeniden yönlendirme programı..." oluşturma planları da benzer şekilde iddialı ve etkisizdi.[68] Aslında akademik hayat hızla eski, alışılmış düzenine geri dönmüştü. Bir zamanlar Nazizmi benimsemiş olan profesörler şimdi NATO'culuğu benimsiyordu; çoğu işlerini bu sayede korudu. Kültürel değişimin ilk önemli kanıtı liberal bir basının ortaya çıkmasıydı, ancak bu, rolü esasen izin verici olan işgalciler kadar işgal edilenlerin de eseriydi.

Batı Almanya'nın demokratikleşmesi şüphesiz Amerikan savaş sonrası politikasının en büyük başarılarından biriydi. Ne var ki bunun büyük ölçüde Clay'in iktidarı mümkün olan en kısa sürede sivil bir otoriteye devretme arzusundan kaynaklandığını kabul etmek önemlidir. Eğer Dışişleri Bakanlığı bu işi yapmayı reddederse, o zaman bir kez daha Almanların kendileri yapmak zorunda kalacaktı. Her ne kadar JCS 1067 "Alman siyasi hayatının demokratik bir temelde yeniden inşası için hazırlık yapılmasını" öngörmüş olsa da, sonuç olarak, öngörülebilir gelecekte "izin verilmedikçe hiçbir siyasi faaliyete izin verilmeyecekti."[69] Ancak Almanya'daki Amerikalılar, Alman siyasi faaliyetlerinin başlaması için sabırsızlanıyordu. Müttefik Kontrol Konseyi'nin (ACC) 10 Ağustos 1945'teki ilk çalışma oturumunda, ACC'nin genel emirlerini uygulamak üzere Alman devlet sekreterleri tarafından yönetilen Alman merkezî idari kurumlarının derhal oluşturulmasını önerdiler.[70] 1933'ten önce muhafazakâr Bavyera Halk Partisi'ne üye olan Fritz Schäffer, V-E Günü'nden[71] sonraki dört hafta içinde Bavyera Başbakanı olarak atanmıştı (ancak sadece birkaç ay sonra görevden alınacaktı). Amerikan bölgesinde partilerin örgütlenmesine hemen izin verildi ve Clay Ekim 1945 gibi erken bir tarihte Stuttgart'ta bir Eyalet Başkanları Konseyi (*Länderrat*) oluşturdu ve bu konseye hızla artan sayıda idari sorumluluklar verdi. 1945'in sonuna gelindiğinde ABD bölgesindeki bütün yeni veya yeniden kurulan eyaletlerde (*Länder*) Alman hükümetleri ve "ön

67 Porch, "Occupational Hazards," s. 37.

68 Oppen (ed.), *Documents*, s. 20.

69 A.g.e., s. 16, 19.

70 Gimbel, "Governing the American Zone," s. 93.

71 *Victory in Europe Day;* "Avrupa'da Zafer Günü", Almanya'nın 8 Mayıs 1945 Salı günü kayıtsız şartsız teslimininin Müttefikler tarafından resmen kabul edilmesinin kutlandığı gündür.

parlamentoları" vardı. Ertesi yılın ilk yarısında yerel yönetimler kuruldu ve önce yerel, ardından sırasıyla *Landkreis* (ilçe), şehir ve son olarak eyalet düzeyinde seçimler yapıldı. Ekim ayına gelindiğinde Amerikan kontrolündeki tüm eyaletler, askerî hükümet tarafından ve ardından referandumlarla onaylanan kendi anayasalarına sahipti; eş zamanlı olarak yeni eyalet parlamentoları için seçimler yapılacaktı.[72]

Eylül 1946'da Dışişleri Bakanı James F. Byrnes Stuttgart'ta yaptığı bir konuşmada Amerika'nın Almanya'nın hızla demokratikleşmesine olan bağlılığını vurguladı:

> Amerikan Hükümeti'nin niyeti hiçbir zaman Alman halkının kendi iç işlerini demokratik bir şekilde, insan haklarına ve temel özgürlüklere gerçek anlamda saygı göstererek yönetme hakkını reddetmek olmamıştır... Amerikan Hükümeti'nin görüşü, Alman halkına ... uygun güvenceler altında, artık kendi işlerini yürütme konusunda birincil sorumluluk verilmesi gerektiği yönündedir... Bizim görüşümüze göre Alman halkının demokratik bir Alman hükümeti kurmak için gerekli hazırlıkları yapmasına izin verilmeli ve yardımcı olunmalıdır... Almanya'nın barış, iyi komşuluk ve insanlık ilkelerine uyması konusunda ısrarcı olsak da ... Amerikan halkı barışçıl, demokratik Almanların özgür ve bağımsız olduklarını ve öyle kaldıklarını görmeyi ummaktadır... Özgürlük için savaşan Amerikan halkının Alman halkını köleleştirmek gibi bir arzusu yoktur. Amerikalıların inandığı ve uğruna savaştığı özgürlük, başkalarının özgürlüğüne saygı duymak isteyen herkesle paylaşılması gereken bir özgürlüktür... Amerikan halkı Almanya'nın yönetimini Alman halkına geri vermek istiyor. Amerikan halkı Alman halkının dünyanın özgür ve barışsever ulusları arasındaki onurlu yerini yeniden kazanmasına yardımcı olmak istiyor.[73]

Bu sözlerle daha önce ve o zamandan beri Amerikan işgallerinin tekrarlanan bir arzusunu dile getiriyordu: askerî yönetimden demokratik öz yönetime hızlı bir geçiş umudu. Ancak bu umut Almanya'da gerçekleşebildi çünkü Almanlar demokratik kurumların nasıl işlediğini henüz hatırlayabiliyorlardı. Ne de olsa sadece on iki yıl boyunca kapalı kalmışlardı. Kuşkusuz Almanlar Clay ve meslektaşlarından ayrıntılı talimatlar almak

72 Pulzer, *German Politics*, s. 29–32.

73 James F. Byrnes, "Restatement of Policy on Germany," http://www.usembassy.de/usa/usrelations4555.htm.

isteselerdi hayal kırıklığına uğrarlardı. Clay'in daha sonra itiraf ettiği gibi, "Benim [demokrasi] alanında çok fazla deneyimim yoktu, o dönemde hiç oy kullanmamıştım. Askerlerin oy kullanmasına izin verilmeyen bir eyaletten geliyordum." Bir keresinde kendisi, John Foster Dulles ve bir grup Dışişleri Bakanlığı yetkilisi "bütün bir günü demokrasinin tanımı üzerinde anlaşmazlığa düşerek geçirdiler. Bu tamamen Amerikan delegasyonu içindeydi. Demokrasi için herhangi bir ortak tanım üzerinde anlaşamadık."[74] Clay, geleceğin Alman Şansölyesi Konrad Adenauer ile yaptığı görüşmeler sırasında Washington'dan federalizm konusunda rehberlik istedi fakat "federal bir hükümet oluşturmak için gerçekten ne yapmak istediklerine dair kesin bir tanım alamadığını" fark etti. Üzülerek şu sonuca varmıştır: "Sanırım hükümetimizin nasıl çalıştığını gerçekten ve tam olarak bilmeden mükemmel olduğuna dair tuhaf bir fikrimiz var."[75]

Almanya'daki Amerikan işgalinin önde gelen tarihçisi, "1949'da yeni doğan Batı Alman hükümetinin ... Amerikan Ordusu tarafından tasarlandığı ve kurulduğu" sonucuna varmıştır.[76] Her halükârda, Batı Almanya'nın gerçekten ne ölçüde demokratikleştiğini abartmamak önemlidir. Seçilmiş ilk Batı Alman hükümeti 1949 baharında askerî hükümetten görevi devralmış olsa da, o yıl yürürlüğe giren İşgal Tüzüğü, Alman siyasetçilerin kendi dış ve savunma politikaları üzerindeki kontrollerini ciddi şekilde sınırlandırmıştır. Ayrıca işgal kuvvetlerinin "güvenlik ya da Almanya'daki demokratik yönetimin korunması için gerekli olduğunu düşündükleri takdirde ... tam yetki kullanmaya devam etme" hakkını da saklı tutuyordu.[77]

Buna karşılık, Almanya'nın ekonomik toparlanması acı verici bir yavaşlıkla gerçekleşti. Japonya örneğinde olduğu gibi, bunun nedeni büyük ölçüde savaş sonrası politikanın başlangıçtaki itici gücünün büyümeyi teşvik etmekten ziyade doğrudan ya da dolaylı olarak engellemek olmasıydı —tutarlı bir itici güç olduğu ölçüde. Aslında Henry Morgenthau'nun 1944 planındaki sanayisizleştirmeye yönelik sert, cezalandırıcı fikirler ile ordunun *Handbook for the Military Government of Germany*'de [*Almanya'nın Askerî Yönetimi için El Kitabı*] yansıtılan daha pragmatik amaçları arasında en başından beri bir gerilim vardı; Genelkurmay Başkanlığı bir yana, Dışişleri, Savaş ve Hazine bakanlıkları arasında da herhangi bir fikir birliği yoktu.[78] JCS 1067 bir uzlaşma belgesiydi, ancak Morgenthau Planı'nın

74 Robert Wolfe (ed.), *Americans as Proconsuls*, s. 105 vd.

75 A.g.e., s. 109.

76 Gimbel, "Governing the American Zone," s. 102.

77 Oppen (ed.), *Documents*, s. 375 vd.

78 Schlauch, "American Policy," s. 115.

unsurlarını hâlâ muhafaza ediyordu. Böylece askerî hükümete resmî olarak "(a) Almanya'nın ekonomik rehabilitasyonuna yönelik ya da (b) Alman ekonomisini korumak ya da güçlendirmek için tasarlanmış hiçbir adım atmaması" talimatını veriyordu.[79] Bunun yerine Clay, "Alman ekonomisinin yapısını ve idaresini mümkün olan azami ölçüde ademimerkezileştirmeyi" ve "Almanların tarımsal üretimi en üst düzeye çıkarmak için ellerindeki tüm araçları kullanmalarını" hedeflemeliydi. Aynı zamanda kendisine "açlığı ya da işgal kuvvetlerini tehlikeye atacak hastalık ve huzursuzlukları önlemek için gerekli mal ve hizmetlerin üretimini ve bakımını sağlaması" söylenmişti.[80] Harold Zink, Lewis Brown ve Carl Friedrich gibi çok sayıda içeriden kişinin tanıklığı, 1940'ların sonlarında birçoğu deneyimlerini tez haline getirmek için Amerikan üniversitelerine döndüğünde ortaya çıktığı gibi, sonuç bölge çapında bir SNAFU idi.

Aslında Amerikan bölgesindeki ekonomi politikasının yönünü değiştirmeye yönelik çok sayıda girişim vardı. Clay'in mali danışmanı Lewis Douglas, JCS 1067'yi en başından beri "Avrupa'daki en vasıflı işçileri, her şeyden yoksun bir kıta için ellerinden geldiğince çok üretmekten men eden iktisatçı aptalların" işi olarak nitelendirmişti.[81] Eylül 1945 gibi erken bir tarihte Calvin Hoover tarafından askerî hükümet için hazırlanan raporda, "bir dizi kilit endüstriye yayılmış aşırı derecede endüstriyel silahsızlanma ile işgal kuvvetlerinin masraflarını karşılarken ... asgari düzeyde Alman yaşam standardını sürdürme hedefi arasındaki çatışma" kabul ediliyordu.[82] Kasım ayında, Truman'ın teşvikiyle, ABD'nin savaş zamanı sansür müdürü Byron Price Almanya'yı gezip Amerikan politikasının tamamen gözden geçirilmesini tavsiye etti.[83] Aralık 1945'e gelindiğinde Washington tam anlamıyla geri adım atmıştı. Artık "barışçıl karakterli Alman sanayi müesseselerini ortadan kaldırmak ya da zayıflatmak" gibi bir niyet yoktu. Amerika'nın tek arzusu "Alman ekonomisinin dünya sistemine uyum sağladığını görmekti."[84] Bir sonraki Eylül ayında Stuttgart'ta yaptığı konuşmada Byrnes, Douglas'ın başından beri fark ettiği şeyi itiraf ediyordu: "Büyük demir ve kömür kaynaklarına sahip Almanya bir yoksullar yurduna dönüşürse Avrupa'nın toparlanması ... gerçekten de yavaş olacaktır."[85] Ocak 1947'de

79 Oppen (ed.), *Documents*, s. 21.
80 Backer, *Priming the German Economy*, s. 37. Krş. Schlauch, "American Policy," s. 115 vd.
81 Gimbel, *American Occupation*, s. 1.
82 Schlauch, "American Policy," s. 121.
83 A.g.e., s. 123.
84 Oppen (ed.), *Documents*, s. 93.
85 A.g.e., s. 152-60.

Amerikan ve İngiliz bölgelerinin birleştirilmesiyle amaç, "Alman ihracatının ... dünya koşullarının elverdiği en hızlı şekilde genişletilmesi" haline gelecekti.[86] Yine de o dönemde ilerleme son derece yavaş görünüyordu ki bugün bunu unutmaya meyilliyiz. Clay 1945'in sonunda Alman ekonomisini "neredeyse durma noktasında" olarak tanımlamıştı.[87] On sekiz aydan daha uzun bir süre sonra, Dışişleri Bakanlığı'nın Alman sanayi üretimi için savaş öncesi seviyesinin yüzde 75'i hedefini kabul etmesini sağlamak için istifa tehdidinde bulunmak zorunda kaldı; bu hedefe 1948'in son çeyreğine kadar ABD-İngiltere bölgelerinde ulaşılamayacaktı.[88] Japonya örneğinde olduğu gibi, ekonomik durgunluğu sağlamaya yönelik bir politika, işgalin efektif maliyetlerini artırdı. Daha 1948'de bir Alman iktisatçı, işgal masraflarının o yılki toplam vergi gelirinin neredeyse yarısına tekabül edeceğini hesaplamıştı; 1950'de bile bu masraflar federal hükümetin bütçesinin üçte birinden fazlasını oluşturuyordu.[89] Ancak Almanya aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nden önemli miktarda yardım da alıyordu.[90] Bu ne popüler ne de kârlıydı. Her iki ekonomide de mali kaos, Almanya'da 1923'teki hiperenflasyon dönemini hatırlatan yüksek enflasyonla eşti. Zaten Hitler de "enflasyonun üvey evladı" değil miydi?[91]

İşgal altındaki Japonya ve Almanya'nın ekonomik sorunlarını çözen şey aslında ulus inşasını başarıya ulaştırmaya yönelik samimi bir arzu değildi. Aksine —ki bu Soğuk Savaş dönemi boyunca çok önemli olacaktı— rakip bir imparatorluk korkusuydu. İnkâr içindeki bir imparatorluk için, vicdanı rahat bir şekilde emperyalist davranmanın gerçekten tek bir yolu vardır, o da başkasının emperyalizmiyle mücadele etmektir. ABD, 1947'de doğan çevreleme doktrininde, kendine özgü imparatorluk türü için mükemmel ideolojiyi bulmuştu: Anti-emperyalizmin emperyalizmi.

Amerikan imparatorluğunun yeni zihniyeti, George F. Kennan'ın Şubat 1946'da Moskova'dan Washington'a gönderdiği ve "tamamen silahsızlanma, hava ve deniz kuvvetlerimizin Rusya'ya teslimi ve hükümet yetkilerinin Amerikan Komünistlerine bırakılmasından başka hiçbir şeyin" Stalin'in "uğursuz kuşkularını" yatıştırmayacağı uyarısında bulunduğu

86 A.g.e., s. 195-99.

87 Jean Edward Smith (ed.), *Clay Papers*, s. 143.

88 Backer, *Priming the German Economy*, s. 188, tablo 6.

89 Davidson, *Death and Life of Germany*, s. 260 vd.

90 Bkz. Gimbel, "Governing the American Zone," s. 92–96; Schlauch, "American Policy," s. 125.

91 Bu ifade İngiliz iktisatçı Lionel Robbins'e aittir.

çok gizli "uzun telgrafında" taslak haline getirilmişti.[92] Truman, 12 Mart 1947'de Kongre'nin her iki kanadının ortak oturumunda yaptığı konuşmada Kennan'ın uyarısından kendi sonuçlarını çıkarıyor: "Silahlı azınlıkların ya da dış baskıların boyunduruk altına alma girişimlerine karşı direnen özgür halkları desteklemek Birleşik Devletler'in politikası olmalıdır" diyordu.[93] Amerikalıların akıllarında hangi dış baskıların olduğu, dört ay sonra Kennan tarafından *Foreign Affairs için kaleme alınan* ve "Batı dünyasının özgür kurumlarına karşı Sovyet baskısı" ve Moskova'nın "barışçıl ve istikrarlı bir dünyanın çıkarlarını ... ihlal etme" amacı konusunda uyarıda bulunan "Sovyet Tavrının Kaynakları" başlıklı isimsiz ve çığır açan bir makalede dile getirildi. Kennan, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği'ne yönelik politikasının ana unsurunun, Rusya'nın yayılmacı eğilimlerinin uzun vadeli, sabırlı ama kararlı ve uyanık bir şekilde kontrol altına alınması olması gerektiği açıktır" diyordu. Bu analizde Rus emperyalizmi verili bir durumdu. Kennan'a göre bu, "Sovyet politikasının değişimlerine ve manevralarına karşılık gelen bir dizi sürekli değişen coğrafi ve siyasi noktada karşı gücün ustaca ve uyanık bir şekilde uygulanmasıyla kontrol altına alınabilecek bir şeydi [ve] ... Rusları her noktada değişmez bir karşı güçle karşı karşıya getirmek için tasarlanmıştı...".[94] 1950 yılına gelindiğinde ABD'nin resmî politikası Kennan'ı bile geride bırakmıştı. Ulusal Güvenlik Konseyi, NSC 68'de ABD'nin karşı karşıya olduğu tehdidi endişe verici bir dille ifade ediyordu:

> Sovyetler Birliği, daha önceki hegemonya heveslilerinden farklı olarak, bizimkine zıt, yeni bir fanatik inançla hareket etmekte ve mutlak otoritesini dünyanın geri kalanına dayatmaya çalışmaktadır... Karşımızdaki meseleler, sadece bu Cumhuriyetin değil uygarlığın kendisinin de tamamlanması veya yok edilmesini içeren çok önemli meselelerdir... Sovyetler Birliği'ni ve uluslararası komünist hareketi kontrol edenlerin temel tasarımı, öncelikle Sovyetler Birliği'nde, ikinci olarak da şu anda kontrolleri altında bulunan bölgelerde mutlak güçlerini korumak ve sağlamlaştırmaktır. Ancak Sovyet liderlerinin zihninde bu tasarımın hayata geçirilmesi, otoritelerinin dinamik bir şekilde genişletilmesini ve otoritelerine karşı her türlü etkili muhalefetin nihai olarak ortadan kaldırılmasını

92 Gaddis, *We Now Know*, s. 20.

93 Başkan Harry S. Truman'ın Kongre Ortak Oturumunda Yaptığı Konuşma, 12 Mart 1947, http://www.yale.edu/lawweb/avalon/trudoc.htm.

94 Hoge ve Zakaria, *American Encounter*, s. 155–70.

> gerektirmektedir... Bu nedenle tasarım, Sovyet olmayan dünya ülkelerindeki hükümet mekanizmasının ve toplum yapısının tamamen altüst edilmesi veya zorla yok edilmesini; bunların yerine de Kremlin'e bağlı ve Kremlin'den kontrol edilen bir aygıt ve yapının getirilmesini gerektirmektedir... Sovyet olmayan dünyadaki ... güç merkezi ve Sovyet yayılmasına karşı muhalefetin siperi olan ABD ise, bütünlüğü ve canlılığı altüst edilmesi ya da yok edilmesi gereken başlıca düşmandır...[95]

Tüm bunları bu kadar ikna edici kılan şey, pek çok açıdan tesadüfi olsa da, Çin'de komünizmi "çevrelemenin" hiçbir şekilde mümkün olmamasıydı, zira o zamana kadar Çan Kay Şek'in Milliyetçi orduları, Marksist Mao Zedong ve köylü ordusu —tıpkı Lenin ve Bolşeviklerin otuz yıl önce olduğu gibi savaş sonrası kaosun devrimci mirasçıları— tarafından Çin ana karasından sürülmüştü. Yine de tüm savunma çağrışımlarına rağmen, Amerika'nın çevreleme kavramı, her ne kadar başka bir kötücül imparatorluğun tehdidine dayansa da, Truman'ın Amerika'nın sorumluluğunun bir zamanlar "I. Darius'un Pers'i, İskender'in Yunanistan'ı, Hadrian'ın Roma'sı [ve] Victoria'nın Britanya'sı" ile karşılaşmış olanlardan bile daha büyük olduğunu söylerken ağzından kaçırdığı gibi, kendisi de dolaylı olarak emperyal bir girişimdi. "Dünyayı totalitarizmden kurtarmanın" tek yolu[96] Truman'a göre "bütün dünyanın Amerikan sistemini benimsemesinden" geçiyordu, çünkü "Amerikan sistemi" ancak "bir dünya sistemi" haline gelerek ayakta kalabilirdi.[97]

Bilinçli bir şekilde emperyalizm karşıtı olan bir siyasi kültür için çevreleme, cumhuriyetçi erdem ile global güç kullanımı arasındaki daha önceki tüm gerilimlerin çözümünü sundu. Bunun acil ve son derece önemli bir sonucu oldu: üç farklı şekilde Japonya ve Batı Almanya'daki ekonomik toparlanmanın hızını önemli ölçüde artırdı. İlk olarak, her iki ekonomi de doğrudan Amerikan yardımı şeklinde büyük bir nakit akışı aldı. İkinci olarak, mülkiyet ve organizasyon yapılarını değiştirme planları, büyümeyi en üst düzeye çıkarma planları lehine rafa kaldırıldı. Üçüncüsü, sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde değil, eski düşman ülkelerin kendilerinde de yeniden silahlanma kendi başına bir teşvik sağladı. Sonuçlar *Wirtschaftswunder olarak* adlandırılmayı hak etti. Ancak asıl harikulade olan, Amerikan imparatorluğunun ilk kez kendini amorti etmeye başlamasıydı.

---

95 http://www.cnn.com/SPECIALS/cold.war/episodes/05/documents/nsc.report.68/.

96 Lundestad, *American "Empire,"* s. 44.

97 Bell, *Americanization*, s. 3.

Almanya'nın toparlanması, Dışişleri Bakanı George Marshall'ın Avrupa'nın yeniden inşasına yönelik ünlü planının bir parçası olduğu için Japonya'nın toparlanmasından daha fazla dikkat çekmektedir. Ancak Asya'da olup bitenler de aynı derecede, hatta belki daha da önemliydi. Japonya'ya yapılan yardım iki kattan fazla arttı: Ocak-Aralık 1947 arasında 404 milyon dolara ulaştı, bir önceki bir buçuk yılın tamamında 200 milyon dolardan azdı. 1948 yılında Amerikan yardımı tekrar artarak 461 milyon dolara ulaştı. 1949 yılında ise 534 milyon dolarla zirve yaptı.[98] Toplamda 1.5 milyar doları aşan bu miktar, ekonomiye önemli bir destek sağladı. Aynı zamanda *zaibatsu'ları devre dışı bırakma* kampanyasından da vazgeçildi. Başta Mitsui ve Mitsubishi olmak üzere birçoğu hiçbir zaman feshedilmedi; feshedilen seksen kadarı ise hızla yeniden kuruldu. 1951 yılında sadece üç firma pik demir üretiminin yüzde 96'sını gerçekleştiriyordu.[99] Yeni makroekonomik yaklaşım Aralık 1948'de Detroitli banker Joseph Dodge tarafından hazırlanan dokuz maddelik bir "Çizgi" ile ana hatlarıyla ortaya kondu. Bu, bir liberalleşme politikası olmaktan çok uzaktı: enflasyonla mücadele etmek için ücret ve fiyat kontrolleri uygulandı ve ihracat endüstrilerine öncelik verilerek ithalat da karneye bağlandı.[100] Sağ'ın tasfiyesine gelince, bu artık unutulmuştu.[101] John Dower'ın ifadesiyle iktidar, Başbakan Yoshida Shigeru'nun "büyük iş dünyası, bürokrasi ve muhafazakâr partiden oluşan iktidar üçlüsüne" sıkı sıkıya emanet edilmişti.[102]

Batı Almanya'da da hikâye genel olarak aynıydı. Büyük sanayi ve finans kuruluşlarını tasfiye etme planları büyük ölçüde rafa kaldırıldı; Adenauer'in Hristiyan Demokratlarının siyasi pozisyonu 1960'lara kadar baskın kaldı. Bunu izleyen "ekonomik mucize" aslında Japonya'nınkinden daha az dikkat çekiciydi, ancak yine de Avrupa'nın hemen her yerinde görülen toparlanmalardan daha etkileyiciydi.[103] 1948 öncesinde sanayi üretimi henüz 1936 seviyesinin yarısından azdı; Mart 1949'da yüzde 89'a sıçramış; aynı dönemde yıllık ihracat ise neredeyse iki katına çıkmıştır.[104] Bunun ne

98 Reinstein, "Reparations," s. 146.

99 Bailey, *Postwar Japan*, s. 38.

100 A.g.e., s. 60 vd.

101 A.g.e., s. 52-61.

102 Dower, "Occupied Japan," s. 487.

103 Batı Almanya'da kişi başına düşen GSYİH'nin yıllık ortalama büyüme oranı 1950 ila 1973 yılları arasında yılda ortalama yüzde 5'in üzerindeyken, Japonya'da bu oran yüzde 8'dir. Maddison, *World Economy*, tablo A1-d'ye göre Yunanistan, İspanya ve Portekiz aynı dönemde Almanya'dan bile daha hızlı bir büyüme kaydetmiştir.

104 Backer, *Priming the German Economy*, s. 186 vd.

kadarının doğrudan Amerikan yardımına, ne kadarının politika değişikliklerine —özellikle de Haziran 1948'deki para reformuna— atfedilebileceği tartışmalıdır. Marshall tarafından Haziran 1947'de Harvard'da açıklanan ve ertesi Nisan'da yürürlüğe giren dört yıllık Avrupa Kurtarma Programı'yla bazen, bir zamanlar doların Alaska'yı satın aldığı şekilde ABD sanki Batı Avrupa'yı satın almış gibi ifadelere rastlanır. Ancak söz konusu miktarlara belirli bir bağlam içinde yaklaşılmalıdır. Toplam harcama ortalama olarak ABD GSMH'sinin yüzde 1'inden fazla değildi. Her halükârda, Batı Almanya bu yardımın başlıca yararlanıcısı da değildi. Toplamda on altı ülke 11.8 milyar dolar Marshall yardımı aldı; 1.5 milyar dolar da kredi olarak verildi. Almanya toplamın yüzde 10'undan biraz fazlasını aldı; bu meblağ Fransa ve en büyük alıcı olan İngiltere'ye giden yardımın yaklaşık yarısı kadardı.[105] Marshall yardımı kendi başına ekonomik iyileşmeyi garanti etmedi; eğer etseydi, İngiltere ekonomik bir mucize yaratırdı, oysa gerçekte tam tersi oldu. Batı Almanya mucizesini, fiyat kontrollerinin kaldırılmasıyla birlikte yeni Alman markının yarattığı güven artışına bağlamak daha makul görünmektedir.[106]

Amerikan yardımlarının güven aşılayarak büyümeyi artırdığı sık sık söylenir. Bu doğru olabilir. Fakat aynı derecede önemli olan, Amerikan birliklerinin devam eden varlığının ve iki ülkenin yeni Amerikan güvenlik anlaşmaları yapısına entegrasyonunun aşıladığı güven olabilir. Clay, Haziran 1948 ile Mayıs 1949 arasında on bir ay süren eşi benzeri görülmemiş bir hava ikmaliyle Batı Berlin'deki Sovyet kuşatmasını kırmaya karar vermemiş olsaydı, dolar ve mark kombinasyonu çok daha az şey başarabilirdi. Japonya ve Batı Almanya'nın resmî işgalleri sırasıyla 1952 ve 1955'te sona ermiş olsa da, önemli sayıda Amerikan askeri elli yıl daha orada kaldı; hatta bugün bile kalmaya devam ediyor.[107] Bu da başka bir istenmeyen sonuçtu. Soğuk Savaş'ın soğukluğu çökmeden önce Amerikalılar, Almanya'nın yirmi beş hatta kırk yıl boyunca askerden arındırılmasını öngören bir anlaşma önermiş, ancak diğer güçler tarafından reddedilmişti.[108] 1953 yılına gelindiğinde altı Amerikan tümeni, Batı Almanya'nın kendisi de dâhil olmak üzere yeni Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün diğer üyelerinden gelen dokuz tümenle birlikte Batı Almanya'da konuşlandırılmıştı. Sadece

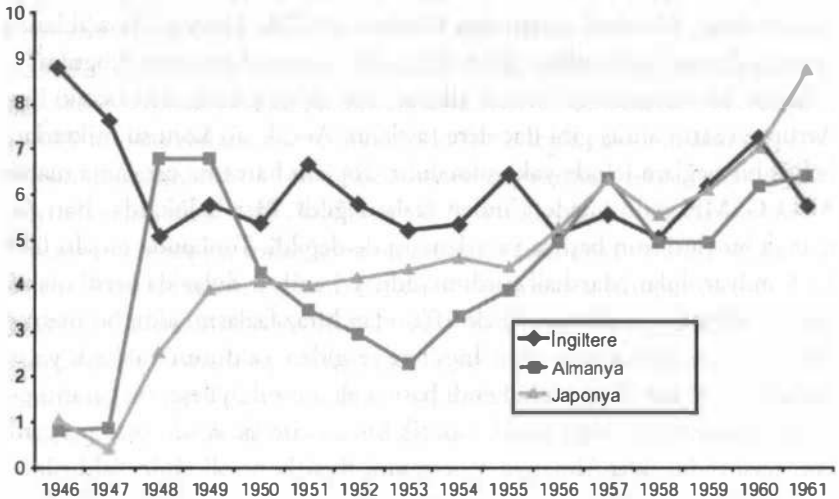
105 Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı, İstatistik ve Raporlar Bölümü, 17 Kasım 1975.

106 Backer, *Priming the German Economy*, s. 174-78.

107 2001 yılında Almanya'da 69,200 ABD askeri ve çoğunluğu Okinawa Adası'nda olmak üzere Japonya'da ise 40,200 ABD askeri konuşlanmış vaziyetteydi.

108 Oppen (ed.), *Documents*, s. 156-60.

Şekil 2
Amerikan İhracatının Oransal Dağılımı, 1946-61

Kaynak: *Historical Statistics of the United States*, s. 903.

ABD'nin değil, diğer NATO üyelerinin de yeniden silahlanması, ilgili herkesin sanayisini daha da canlandırdı.

Çevrelemeden esinlenen yeni politikalar, işgal altındaki ülkelerin ekonomilerini canlandırmaktan daha fazlasını yaptı ve böylece Amerikalıların ödemek zorunda oldukları işgal maliyetlerinin payını azalttı. Giderek daha liberal hale gelen ticaret koşulları altında Japon ve Alman büyümesini artırarak Amerikan ihracatı için yeni ve dinamik pazarlar yarattılar. Daha 1948 ve 1949 yıllarında Batı Almanya'ya satılan mallar toplam ABD ihracatının yaklaşık yüzde 7'sini oluşturuyordu. 1957 yılına gelindiğinde Almanya ve Japonya, Amerikan ticaretindeki önemleri bakımından ilk kez Büyük Britanya'yı geride bırakmıştı (bkz. Şekil 2). Kısacası, Amerika'nın eski düşmanlarının toparlanmasını teşvik etmek için kendi çıkarlarını gözeten bir gerekçe vardı. Yardım programının açıklanmasından önce Marshall için hazırladığı notlarda Kennan, "Avrupalıların bizden alışveriş yapabilmeleri için" ve "dış baskılara karşı koyabilecek kadar özgüvene sahip olabilmeleri için" paraya ihtiyaç olduğunu savunmuştu. Şimdi bu hesap haklı çıkmıştı: ABD'nin "Avrupa'da, Avrupa'nın... bir pazar ve çeşitli ürün ve hizmetler için önemli bir tedarik kaynağı olarak oynadığı rolden kaynaklanan gayet reel bir ekonomik çıkarı" vardı.[109]

109 Layne, "America as European Hegemon," s. 20.

Sonunda, anlaşılması zor erdemli çember kurulmuş gibi görünüyordu. Amerikan idealizmi yatıştırılabilirdi çünkü anti-emperyalizm adına emperyal bir politika izleniyordu. Bundan başka Amerikan kişisel çıkarları da tatmin edilebilirdi çünkü yabancı ülkelerin işgali —oldukça kısa bir süre sonra— kâr payı getirmeye başlamıştı. Bu temelde, Batı Almanya ve Japonya'yı en kötü türden haydut rejimlerden kapitalist ekonominin ve demokratik siyasetin örneklerine dönüştürmek mümkün oldu.

Geriye tek bir bilmece kalıyor. Uzun süreli işgal ve karşılıklı ekonomik fayda kombinasyonu bu iki örnekte bu kadar başarılı olduysa, bu başarı hikâyesi neden başka yerlerde bu kadar nadiren tekrarlandı?

MacArthur'un Rubiconu (Rubicon'u?)

1948 yılında, çevreleme devri başladığında, Amerika Birleşik Devletleri göreceli olarak ekonomik gücünün zirvesindeydi. Önceki on yıl içinde Amerikan ekonomisinin üretimi reel olarak üçte iki oranında artmıştı. Bu oran artık toplam dünya üretiminin yaklaşık üçte birini oluşturuyordu ki bu da rakip imparatorluk Sovyetler Birliği'nin payının üç katıydı.[110] Dünya nüfusunun sadece yüzde 6'sını oluşturmasına rağmen, Amerika Birleşik Devletleri dünyanın toplam elektrik gücünün neredeyse yarısını üretiyor ve dünyanın parasal altın ve altına eş değer banka rezervlerinin yaklaşık aynı oranını elinde tutuyordu. Amerikan şirketleri dünyanın toplam petrol rezervlerinin yaklaşık beşte üçünü kontrol ediyordu. Uluslararası otomobil üretimini domine ediyorlardı.[111] Truman bunu söylerken affedilebilir bir abartı içindeydi: "Biz ekonomik dünyanın deviyiz. Hoşumuza gitsin ya da gitmesin, ekonomik ilişkilerin gelecekteki şekli bize bağlı. Dünya ne yapacağımızı görmek için bizi izliyor. İnisiyatif bizdedir."[112]

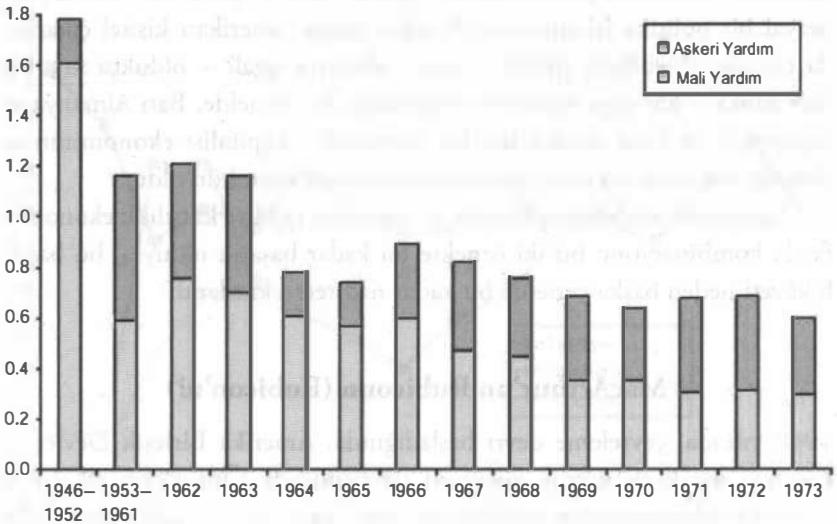
Bu inisiyatif, kendine özgü ve yeni bir biçim alacaktı. Amerika Birleşik Devletleri, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması kapsamında çok taraflı müzakereler yoluyla uluslararası ticaret engellerini azaltmak için sürekli bir çaba içine girdi. Uluslararası sermaye hareketlerinin önündeki engellere daha az öncelik verildi; Büyük Buhran öncesi sabit döviz kuru sistemine geri dönülmesi tercih edildi, ancak çıpa olarak külçe altın yerine dolar kullanıldı. Dünya mali sistemini yönetmek üzere iki yeni uluslararası kurum oluşturuldu: Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu. Ne var ki

110 Maddison, *World Economy*, s. 261, tablo B-18.

111 Lundestad, *American "Empire,"* s. 40.

112 Schiller, *Mass Communications*, s. 50

Şekil 3
GSMH'nin Yüzdesi Olarak Birleşik Devletler Dış Yardımı, 1946-73

Kaynak: Statistical Abstract of the United States, 1974.

Amerikan "hegemonyasının" özü, (ister kalkınma ister askerî amaçlı olsun) kredi ve hibe yardımlarının tahsisi söz konusu olduğunda Amerikan müttefiklerine ayrıcalıklı muamele yapılmasıydı.[113] Amerikan ekonomisinin en zengin müttefiklerine göre bile büyüklüğü göz önüne alındığında, Amerikan bakış açısına göre nispeten mütevazı olan meblağlar (bkz. Şekil 3) alıcılar için çok büyük görünebilirdi. 1946-1952 dönemindeki toplam ekonomik yardım ABD GSMH'sinin yaklaşık yüzde 2'sine tekabül ediyor ve bunun yarısını da Marshall Planı oluşturuyordu. Takip eden on yıl boyunca —John F. Kennedy'nin "özgürlüğün hayatta kalmasını ve başarısını sağlamak için... her türlü bedeli ödeme, her türlü yüke katlanma [ve] her türlü zorluğu karşılama" sözü verdiği parlak yıllar da dâhil olmak üzere— bu oran yüzde 1'in altına düşecekti.

Amerikan askerî harcamaları çok daha önemliydi. Almanya ve Japonya'ya karşı kazanılan zaferlerin hemen ardından kesintiye uğrayan bu harcamalar, 1948'den sonra hızla artmaya başlamış, GSYİH'nin yüzde 4'ünün altından 1953'te yüzde 14'lük bir zirveye ulaşarak nakit bazında beş kattan fazla bir artış göstermiştir.[114] Bu satın almanın bir parçası da elbette atom

113 Örn. bkz. Gilpin, *Political Economy.*

114 Savunma Müsteşarlığı (Saymanlık), "National Defense Budget Estimates for FY 2004," (Yeşil Kitap), Mart 2003. Krş. Malkasian, *Korean War*, s. 13 vd., 73.

bombası stoklarının artmasıydı: 1947'de ABD'nin elinde sadece on dört atom bombası vardı, ancak 1950'nin sonunda bu sayı yaklaşık üç yüze, 1952'de ise sekiz yüzün üzerine çıktı.[115] Ülkenin konvansiyonel askerî kuvvetlerinde daha küçük ama yine de önemli bir artış oldu. 1948 ve 1952 yılları arasında Amerikan askerî personel gücü iki buçuk kat artarak savaş sonrası zirve noktası olan 3.4 milyona ulaştı. Kore Savaşı'ndan sonra bile askerî hazırlık seviyesi 1940'ların sonundaki seviyenin oldukça üzerinde kalmıştır. 1973 gibi geç bir tarihte savunma bütçesi hâlâ GSYİH'nin yüzde 6'sına yakındı ve silahlı kuvvetlerin mevcudu 2.2 milyondu.[116] Bu birliklerin kayda değer bir kısmı yurt dışında, eski ve yeni üslerden oluşan bir ağda, bir kısmı doğrudan Amerika Birleşik Devletleri tarafından kontrol edilen topraklarda, ancak çoğu Amerikan müttefiki olan siyasi olarak bağımsız ülkelerde konuşlandırılmıştı. 1967 yılına gelindiğinde Amerikan hizmet personeli altmış dört ülkede üslenmişti: bunların on dokuzu Latin Amerika'da, on üçü Avrupa'da, on biri Afrika'da, on biri Yakın Doğu ve Güney Asya'da ve on tanesi de Doğu Asya'daydı.[117] Amerika Birleşik Devletleri'nin İngiltere ve Batı Almanya'dan Avustralya ve Yeni Zelanda'ya, Türkiye ve İran'dan Pakistan ve Suudi Arabistan'a, Güney Vietnam ve Güney Kore'den Tayvan ve Japonya'ya kadar en az kırk sekiz farklı ülkeyle ittifak anlaşması vardı.[118] Bu duruma, haklı olarak davetle imparatorluk denmiştir. Fakat esas çarpıcı olan, Amerika Birleşik Devletleri'nin aldığı davetlerin çoğunu kabul etmiş olmasıdır. Bir tahmine göre, 1946 ila 1965 yılları arasında Amerika'nın denizaşırı ülkelere 168 ayrı silahlı müdahalesi olmuştur.[119]

Yine de ortada bir bilmece var. Amerika Birleşik Devletleri ekonomik, askerî ve diplomatik açıdan güçlü olmasına rağmen, müdahaleleri çok karışık sonuçlar doğurmuştur. Geriye dönük olarak ulus inşası girişimleri olarak nitelendirilebilecek 1945 sonrası dokuz müdahaleye ilişkin bir değerlendirmeye göre, istikrarlı demokratik sistemlerin kurulması anlamında sadece dördü başarılı sayılabilir. Bunların ikisinden daha önce bahsetmiştim; diğer ikisi —1983'te Grenada ve 1989'da Panama— ise, Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde, çok daha ciddi başarısızlıkların ardından gelecekti. Amerikan müdahalelerinin çok taraflı olarak (yani müttefiklerle ortaklaşa) gerçekleştirildiklerinde ve söz konusu ülkede askerî elitlerden

115 Gaddis, *We Now Know*, s. 89, 102 vd.

116 Michigan Üniversitesi, Correlates of War veri tabanı.

117 Magdoff, *Age of Imperialism*, s. 42. Farklı sayılar için bkz. Peter H. Smith, *Talons of the Eagle*, s. 119.

118 Lundestad, *American "Empire,"* s. 54.

119 A.g.e., s. 65.

ziyade demokratik güçleri desteklediklerinde başarılı olma ihtimallerinin daha yüksek olduğu öne sürülmüştür.[120] Ancak bu argüman, demokratik ulus inşasından ziyade komünist yayılmanın önlenmesinin politik hedef olduğu bir döneme anakronik kriterler uygulamaktadır. Daha yerinde bir soru, ABD'nin Sovyetlerin ya da Çinlilerin zorla girmeye çalıştığı pek çok ülkeyi neden kontrol altına almayı başaramadığı olabilir. Daha açık olmak gerekirse, çok daha zengin olan Amerikalılar, neredeyse her zaman kazanmaları beklenen bir yarışta neden bu kadar yüksek oranda "beraberlik" (özellikle Kore) ve açık yenilgilerle (özellikle Küba ve Vietnam) yetinmek zorunda kalmışlardır?

Bu sorunun dört cevabı vardır. Birincisi coğrafidir: Amerika Birleşik Devletleri, Latin Amerika ve Karayipler hariç stratejik rekabetin yaşandığı tüm önemli bölgelerde Sovyetler Birliği'nden çok daha uzağa ulaşmak zorundaydı. İkincisi askerî teknoloji meselesidir: Sovyetler tek bir atom bombasına sahip olduklarında, ABD'ye karşı daha önce düşünülemeyecek kadar ciddi bir tehdit oluşturabilirlerdi. Daha sonra Amerikalılardan daha da büyük bir nükleer cephanelik inşa etmeye hazır oldukları ortaya çıktı, böylece nükleer avantaj dengesi —konvansiyonel kuvvetlerdeki denge gibi— ABD'nin aleyhine döndü. Üçüncüsü, rızaya dayalı bir imparatorluk olarak ABD, müttefikleri üzerinde Sovyetler Birliği'nin uyduları üzerinde sahip olduğundan çok daha az güce sahipti; en bariz olanı da Batı Avrupalı liderlerin Washington tarafından neredeyse eşit muamele görmeyi bekledikleri bir dönemde Rusların kendi iradelerini kabul ettirmek için sokaklara tankları sürmekten çekinmedikleri Avrupa'da yaşandı.[121] Son olarak ve belki de en önemlisi, Amerikalı politika belirleyicileri kendi vatandaşlarının görüşlerini Sovyet meslektaşlarına kıyasla çok daha fazla dikkate almak zorundaydı. Ne yazık ki, seçimlerde popülerlik testine tabi tutulduğunda, çevreleme hayal kırıklığı yarattı. "Kızıl tehdit"ten ne kadar nefret edip korksalar da, Amerikalılar onu yenmek için uzun süreli konvansiyonel savaşlar yürütmeye hazır değildi. Bu durum bir kez ortaya çıktığında, Amerika'nın "her dostu destekleme [ve] her düşmana karşı çıkma" vaatlerinin inandırıcılığı hızla azaldı.

Tüm bunlardan çıkarılması gereken önemli bir sonuç var. Muhtemelen ABD, 1950'lerin başında ekonomik ve askerî yeteneklerini tam olarak kullanabilseydi komünizme karşı "sıcak" bir savaşı kazanabilirdi. Ancak

120 Pei, "Lessons," s. 52. Pei garip bir şekilde Güney Kore örneğini görmezden gelmektedir; kuşkusuz bu ülkenin demokrasiye geçişi müdahaleden uzun bir süre sonra gerçekleşmiştir.

121 Dean Rusk'ın 1963'te bir "Bonn-Paris ekseni"nin ortaya çıkmasını engellemek için yaptığı beyhude çabalara tanık olmak için: Layne, "America as European Hegemon," s. 24 vd.

bu, Amerikan iç siyasetinin doğasında, anayasal dengeyi cumhuriyetten imparatorluğa doğru çevirebilecek belirleyici bir değişim olması halinde mümkün olabilirdi. Göreceğimiz gibi, 1951'de bu olasılık bir an için kendini gösterecek, fakat Amerikalılar bunu reddedecekti. Denizaşırı bir imparatorluğa davetiye çıkarmak başka bir şeydi. Anlaşılan kimse bir imparatoru evine davet etmek istemiyordu.

Kore Savaşı, komünist saldırganlığın doğrudan bir sonucuydu. İlk olarak Ruslar, işgal bölgelerinde BM gözetiminde özgür seçimlerin yapılmasına izin vermeyi reddetti.[122] Ardından Nisan 1950'de Stalin, Kuzey Kore lideri Kim II Sung'a Kore Cumhuriyeti'ni işgal etme ve (pek liberal olmasa da) demokratik olarak seçilmiş hükümeti devirme yetkisi verdi.[123] Stalin'in neden vekaleten savaş kumarı oynamaya karar verdiğini anlamak kolaydır. Amerika Birleşik Devletleri daha önce yarımadanın Almanya'nın bölünmesine benzer bir şekilde bölünmesine razı olduğunu belirtmişti; gerçekten de 1948'den beri ABD, askerlerini ülkeden çekiyordu. Ocak 1950'de Dışişleri Bakanı Dean Acheson Güney Kore'yi Amerikan güvenliği için hayati önemde görmediğini belirtmişti. Aynı ay Temsilciler Meclisi, yönetimin Kore'ye yardım tasarısını reddetti, ancak bu karar daha sonra bozuldu.[124] Yine de Truman, işgali "kışkırtılmamış bir saldırı" olarak nitelemekte haklıydı ve Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'nde temsil edilmemesi nedeniyle üye devletleri "silahlı saldırıyı püskürtmek ve bölgede barış ve güvenliği yeniden tesis etmek için Kore Cumhuriyeti'ne gerekli olabilecek yardımı sağlamaya" çağıran bir karar almakta zorlanmadı. On beş ülkenin daha savaşa asker göndermesiyle birlikte, ABD'nin haklı olduğu kadar güçlü olduğu da ortaya çıktı.[125] Dahası, Amerikan kamuoyu başlangıçta ezici bir çoğunlukla müdahaleden yanaydı. Temmuz 1950'de yapılan bir ankete katılan seçmenlerin dörtte üçü Truman'ın eylemini onayladı; kayda değer olan şey, onaylayanların yarısından fazlasının bunun "Rusya'yı durdurmak için" gerekli olduğunu düşünmesiydi.[126] MacArthur'un Inchon'a kuvvet çıkararak Kuzey Korelilere arkadan saldırma kararı kamuoyuna zaferi tattırdı. MacArthur'un işgalcileri otuz sekizinci paralelden geri püskürtme kararına halktan güçlü bir destek geldi ve bu da Kuzey'de rejim değişikliği ve Kore'nin birleşmesi

122 Stueck, *Korean War*, s. 26.

123 Gaddis, *We Now Know*, s. 71 vd.

124 Malkasian, *Korean War*, s. 15. Krş. Spanier, *Truman-MacArthur*, s. 257 vd.

125 Malkasian, *Korean War*, s. 11-17.

126 Mueller, *War, Presidents and Public Opinion*, tablo 3.2, s. 48.

olasılığını artırdı.[127] İlk Amerikan birliklerinin paraleli geçmesinden kısa bir süre önce savaşa yönelik kamuoyu desteği yüzde 81'e ulaşmıştı.

Kuzey Kore'nin yok edilmesini engelleyen şey, Kasım 1950'deki Çin'in karşı saldırısı değildi. Çin müdahalesinin ilk etkisi dramatik olmuş ve ABD liderliğindeki koalisyonu geçici olarak "lidersiz bir sürüye" dönüştürmüş olsa da[128] Amerikalılar Mao'nun yeni kurulan Halk Cumhuriyeti'ni tartışmasız bir şekilde yenme kapasitesine sahipti. Üç şey bunun gerçekleşmesini engelledi. Bunlardan ilki, Amerika'nın müttefiklerinin Çin'e karşı bir atom saldırısı olasılığına karşı gürültülü muhalefetiydi.[129] İkincisi ise Truman hükümetinin böyle bir saldırının Batı Avrupa'ya karşı bir Sovyet karşı saldırısını tetikleyeceği endişesiydi.[130] Amerika Birleşik Devletleri, Rusların sahip olduğu atom bombası sayısının yaklaşık on yedi katına sahip olmasına rağmen, Amerikan politikası "Üçüncü Dünya Savaşı" riskini artıracak hiçbir şey yapmamaktı.[131] Ancak üçüncü ve en önemli neden, bu iki engelin de üstesinden gelebilecek olan kişinin siyasi olarak saf dışı bırakılmasıydı.

1951 yılı belki de Amerikan Cumhuriyeti'nin tarihinde Roma Cumhuriyeti'nin kaderiyle karşılaşmaya yaklaştığı tek andı. Sezar rolünü oynayacak olan kişi, yeni Japonya'nın mimarı, Kore'deki BM kuvvetlerinin başkomutanı General Douglas MacArthur'du. Truman'ın seçtiği "sınırlı savaş" stratejisinin ölümcül bir hata olduğuna inanan MacArthur, bunu açıkça söyleyerek Rubicon'u fiilen geçti. Truman'a karşı çıkarken sadece halk desteğine değil, aynı zamanda Kongre'deki Cumhuriyetçi liderliğin ve muhafazakâr basının önemli bir bölümünün desteğine de sahipti. Truman onu görevden aldığı ve MacArthur bir kahraman gibi karşılanacağı evine döndüğünde, Anayasa'nın bizatihi kendisi tehlikede görünüyordu. Bazen MacArthur'un Amerikan stratejisi konusunda yanıldığı için yenildiği iddia edilmiştir. Bu mevzu tartışmaya açıktır. MacArthur, başkomutanının emirlerini görmezden gelebileceğini ya da karşı koyabileceğini düşünmekle kesinlikle hatalıydı. Fakat Sezar da Roma Senatosu'na karşı geldiğinde hatalıydı; bu, onun galip gelmesini engellememişti. MacArthur'un Sezar'ın izinden gitmemesinin asıl nedeni, siyasi açıdan daha yetenekli bir rakibi tarafından alt edilmesiydi.

---

127 Foot, *Wrong War*, s. 189–94.

128 Malkasian, *Korean War*, s. 9.

129 Stueck, *Korean War*, s. 132 vd.

130 Avrupa'nın savunmasızlığına ilişkin bu bilinç, Avrupa'da "sürpriz saldırı" tehlikesine karşı uyarıda bulunan NSC 68'de zaten açıkça ifade edilmişti. Metin http://www.cnn.com/SPECIALS/cold.war/episodes/05/documents/nsc.report.68/ adresindedir.

131 Gaddis, *We Now Know*, s. 103.

Truman, MacArthur'dan uzun zamandır nefret ediyordu —"Bay Prima Donna, Pirinç Şapkalı, Beş Yıldızlı MacArthur," diye lakaplar takıyordu ona. Başkan'a göre "Dugout Doug"[132] bir "hatip" ve "şovmen"di ve kendisini "Tanrı'nın sağ kolu" olarak görüyordu —"Birleşik Devletler hükümetinin istediği her şeyi yapabilen bir prokonsül".[133] Ocak 1948 gibi erken bir tarihte, MacArthur'un "Cumhuriyetçilerin kongresinden yaklaşık bir ay önce ülke çapında büyük bir yürüyüş yaparak" kendisini aday yaptırmamaya çalışabileceğini öngörmüştü.[134] MacArthur'un Truman'ın deyimiyle "itaatsizlikten" suçlu olduğuna şüphe yoktur. İlk ihlali, generalin 28 Ağustos 1950'de Yabancı Savaş Gazileri ulusal kongresinde halka açık olarak okunması planlanan ve "Asya'da yatıştırma ve yenilgiyi savunanları" kınayan mektubuydu. Truman'ın isteği üzerine mektubu geri çekti, ne var ki içeriğini basına sızdırmıştı. İkinci suç, 24 Mart 1951'de, MacArthur'un Truman'ın dört gün önce haberdar olduğu Çinlilerle müzakerelere başlama planını bilerek engellemesi ve bu şekilde akamete uğratmasıyla işlendi. Bazı Avrupalı gözlemcilere göre bu bir *pronunciamento'dan*[135] *başka bir şey değildi*.[136] Üçüncüsü ise 5 Nisan'da Temsilciler Meclisi'ndeki Cumhuriyetçi liderin MacArthur'un Çin'e karşı "azami karşı güç" kullanılmasını savunan ve şu sonuca varan mektubunu okumasıyla geldi: "Zaferin yerini hiçbir şey tutamaz." Bu, MacArthur'un kamuoyuna yapacağı tüm açıklamalar için Dışişleri Bakanlığı'nın iznini gerektiren, bir önceki Aralık ayındaki Beyaz Saray direktifine açıkça aykırıydı.[137] Teknik olarak Truman'ın argümanları çok sağlamdı. Ama siyasi olarak yetersizdi. MacArthur'un stratejik argümanlarının da itibarsızlaştırılması hayati önem taşıyordu. Bu amaçla Truman, MacArthur'un Genelkurmay Başkanlığı'ndaki üstlerini kazanmak için titizlikle çalışacak ve sonunda da başarılı olacaktı.

MacArthur 11 Nisan'da görevden alındığını öğrendiğinde —niyetlenildiği gibi bir başkanlık temsilcisinden değil, Beyaz Saray'daki olağanüstü bir gece basın toplantısının ardından haberi radyodan duyan bir yardımcısından— Amerika Birleşik Devletleri'ne dönmeye ve "kıyameti

132 MacArthur'un ilk ismi "Douglas"a atıfla ona takılan lakaplardan birisi: *Dugout* "sığınak" anlamına gelir. (ç.n)

133 McCullough, *Truman*, s. 837.

134 Ferrell, *Truman*, s. 330.

135 Siyasi manifesto. (ç.n)

136 Truman, *Years of Trial and Hope*, s. 467 vd. MacArthur Çin başkomutanını "sahada müzakereye" ya da "askerî operasyonlarımızın [Çin'in] kıyı bölgelerine ve iç üslerine doğru genişlemesi" riskiyle karşı karşıya kalmaya davet etti.

137 A.g.e., s. 472 vd. Ferrell, *Truman*, s. 332.

koparmaya" karar verdi.[138] Amacına ulaşmak için çok az zorluk çekti. Görevden alındığı haberi duyulduğunda büyük bir öfke yaşandı. Kıdemli Cumhuriyetçiler, *Chicago Tribune'de* yankılanan öfkeleriyle, çılgınca başkanı itham ettiler. MacArthur "Cengiz Han'dan bu yana gelmiş geçmiş en büyük askerî liderlerden biri", bir "dev" ve "Amerikan halkının idolü" olarak selamlanıyordu; Truman ise "halk cepheli komünistlerin egemen olduğu bir hükümetin" lideri olan bir sarhoş ve bir cüceden başka bir şey değildi.[139] New York'tan San Gabriel, California'ya, Baltimore'dan Houston'a kadar MacArthur yanlısı gösteriler düzenlendi. Dört eyalet meclisi Başkan'ın kararını kınayan kararlar aldı. Ülkenin dört bir yanından Truman'a karşı telgraflar yağıyordu. Başkan'ın görev onay oranı yüzde 26'ya düştü; bir Gallup anketine göre MacArthur'a destek yüzde 69'du. Beyaz Saray'da MacArthur'un "kıyıya çıkacağı" ve "21 pare atom bombası selamı" eşliğinde Anayasa'yı yakacağı şakasını yapanlar, ciddi bir siyasi krizi hafifletmek için ellerinden geleni yapıyorlardı.[140] MacArthur'un dönüşü gülünecek bir şey değildi. Kongre'ye hitaben yaptığı konuşma, dindarlıktan vatanseverliğe kadar her türlü duygusallığı barındıran cesur bir performanstı. Televizyonda otuz milyon kişi tarafından izlendi ve halkın seçilmiş temsilcilerinden gelen otuz alkış patlamasıyla noktalandı. Çılgına dönen bir kongre üyesi "Bugün burada Tanrı'nın konuştuğunu duyduk, Tanrı ete kemiğe büründü, Tanrı'nın sesi!" diye haykırıyordu. Bir senatör "konuşma biraz daha uzun sürseydi Beyaz Saray'a yürünebileceğini hissetmişti."[141] MacArthur'un kendisi de New York sokaklarında, yedi milyona varan bir kalabalığı çektiği söylenen doğaçlama bir geçit töreninde kasıla kasıla yürüdü. Bu, ancak bir Sezar'a yakışır bir zaferdi.

Yine de Truman galip geldi —herhangi bir kamuoyu çağrısıyla değil, sessizce ve metodik olarak MacArthur'un asker arkadaşlarının desteğini sağlayarak. MacArthur'un argümanı ilk olarak "sınırlı savaşın" Kore'deki Amerikan kuvvetlerinin moralini bozduğu; ikinci olarak ABD'nin Çin'e karşı operasyonlarını tırmandırması, Mançurya'daki Çin havaalanlarına saldırması ve Çin kıyılarını abluka altına alması; üçüncü olarak Formosa'daki (şimdiki Tayvan) Çin Milliyetçi kuvvetlerinin ABD'nin yanında

138 Ferrell, *Truman*, s. 334. Washington'daki panik havası aşikârdı. Alelacele yapılan basın toplantısı, Truman ve danışmanlarının MacArthur'un kovulmadan önce istifa etmek için "dünya çapında bir yayın ağına çıkacağından" korkmalarından kaynaklanıyordu: McCullough, *Truman*, s. 842.

139 Bkz. Wittner (ed.), *MacArthur*, s. 103–08.

140 McCullough, *Truman*, s. 837-50.

141 A.g.e., s. 852.

harekete geçirilmesi ve son olarak da Çin şehirlerine elli kadar atom bombası atılmasıydı.[142] "Zafer"in alternatifi "yatıştırma" idi ve bu da sadece "yeni ve daha kanlı bir savaşa yol açacaktı". Truman'ın buna cevabı, Kore'deki savaşın "bir Rus manevrası" olduğu ve ABD'nin dikkatini, Çin'e yapılacak topyekûn bir saldırının Rusları istilaya sevk edebilecek çok daha önemli Batı Avrupa sorunundan uzaklaştırmak için tasarlandığı şeklindeydi.[143] MacArthur için ölümcül olan, Truman'ın Genelkurmay Başkanlığı'nı kendisini desteklemeye ikna etmesiydi. MacArthur'un halefi General Matthew B. Ridgway'in Kore'deki Amerikan kuvvetlerinin kararlılığını çok çabuk pekiştirmesi de buna yardımcı oldu.[144] Ancak asıl önemli olan, Genelkurmay Başkanı General Omar Bradley'nin Senato'nun Dış İlişkiler ve Silahlı Hizmetler komiteleri tarafından ortaklaşa düzenlenen oturumlarda verdiği ifadeydi. Bradley, Çin'e karşı topyekûn bir savaşın Batı Avrupa'yı Sovyetlerin insafına terk edeceğini ve bunun "yanlış zamanda, yanlış yerde ve yanlış düşmanla yanlış bir savaş" olacağını savunmuştu.[145] MacArthur'un buna verecek bir cevabı yoktu. "Tiyatro komutanı" olarak Avrupa'nın durumu hakkında "tüm detayları bilmiyordu" ve "global sorun"un "içine girmemişti".[146] Bunlar ölümcül itiraflardı. Senato oturumları sona erdiğinde MacArthur'un güvenilirliği buharlaşmıştı. Mayıs sonunda yapılan bir kamuoyu yoklaması MacArthur'a olan desteğin yüzde 30'a düştüğünü, Teksas'ta yaptığı miting turunun başarısız olduğunu ve "MacArthur'u başkanlığa aday gösterme" kampanyasının sönük kaldığını ortaya koydu.[147] Walter Lippmann gibi Cumhuriyet'e yönelik tehdidi fark etmiş olan liberaller de rahat bir nefes almış oldu.[148]

MacArthur, Rubicon'u geçmeye çalışmış ancak diğer tarafa ulaşamadan batmıştı. Siyasi olarak yanlış hesap yapmıştı. Ama Kore'de nasıl kazanılacağına dair stratejik soruda yanılmış mıydı? En azından kayda değer bir görüşü olduğu tartışılabilir.[149] Başlangıç olarak, sınırlı savaş Truman'ın Çin ile umduğu hızlı anlaşmayı sağlamadı. Ateşkes görüşmeleri Temmuz 1951'de başladı; ancak iki yıl daha bir sonuca ulaşamadı. Bunun tek nedeni resmî engel olan Çinli ve Kuzey Koreli savaş esirlerinin zorla ülkelerine

142 Truman, *Years of Trial and Hope*, s. 459.
143 A.g.e., s. 464.
144 McCullough, *Truman*, s. 833 vd.
145 Foot, *Wrong War*, s. 23.
146 McCullough, *Truman*, s. 853 vd.; Ferrell, *Truman*, s. 335.
147 McCullough, *Truman*, s. 854.
148 Spanier, *Truman-MacArthur*, s. 273.
149 Aşırı sempatik bir anlatım için bkz. Willoughby ve Chamberlain, *MacArthur*, s. 418-25.

gönderilip gönderilmeyeceği meselesi değildi.[150] Zira barış görüşmeleriyle eş zamanlı olarak yürütülen sınırlı savaş, Çinlilere ABD'nin savaşı tırmandırmasından korkmak için bir neden vermiyordu. Tam da bu nedenle MacArthur'un savunduğu strateji onun ayrılmasından sadece birkaç ay sonra yeniden ciddi bir şekilde tartışılmaya başlandı. Ocak 1952'de Truman bir ültimatom yayınlayarak Sovyetler Birliği'ne, on gün içinde politika değişikliği olmazsa ABD'nin Çin kıyılarını ablukaya alacağını ve Mançurya'daki Çin üslerini yok edeceğini bildirdi. Bu "topyekûn savaş" anlamına geliyordu. "Petersburg, Mukden, Vladivostock, Pekin, Şanghay, Port Arthur, Dairen, Odessa, Stalingrad ve Çin ve Sovyetler Birliği'ndeki tüm üretim tesislerinin ortadan kaldırılacağı" anlamına geliyordu. Üç ay sonra Genelkurmay "atom silahlarının taktiksel kullanımını" tavsiye ediyordu.[151] Sonbaharda müzakereler yine sonuçsuz kalınca, Ridgway'in halefi General Mark Clark, Washington'a "askerî zafer elde etmek ve bizim şartlarımıza göre bir ateşkes sağlamak için tasarlanmış" bir plan gönderdi; bu planda "uygun hedeflere" atom bombası saldırısı olasılığı açıkça dile getiriliyordu.[152] Truman'ın halefi Eisenhower da çatışmayı sona erdirmek için "yeterince büyük ölçekte" atomik savaş başlıkları kullanmayı düşünmüştür.[153] Oysa başından beri MacArthur'un pozisyonu buydu. Bu, aynı zamanda halkın da görüşüydü. "Ateşkes görüşmeleri bozulursa ... komünist güçlere karşı atom bombası kullanılmasını" destekleyip desteklemedikleri sorulduğunda, ankete katılanların yüzde 56'sı evet demişti.[154]

Çinlileri, esirlerin gönüllü geri dönüşü konusunda nihayet geri adım atmaya ikna eden tam da bu gecikmiş tehdit olmuş olabilir. Eğer öyleyse, MacArthur en azından kısmen haklı çıkmıştır. Sınırlı savaş, savaşın sona ermesini sağlamayı başaramamıştı; sadece atomik bir tırmanma tehdidi bunu başarmıştı. Truman ve Genelkurmay Başkanlığı MacArthur'u devre dışı bırakarak farkında olmadan savaşı iki yıldan fazla uzatmışlardı. Ateşkes imzalandığında (27 Temmuz 1953'te) otuz binden fazla Amerikan askeri hayatını kaybetmişti (yine de 1951'den sonra kayıp oranlarının keskin bir şekilde düştüğünü akılda tutmakta fayda var).[155] Çok daha

150 Foot, *Wrong War*, s. 176. Çinliler savaş esirlerinin büyük bir kısmının gönüllü olarak evlerine dönmeyi reddedeceğinden korkuyordu.

151 A.g.e., s. 176 vd.

152 A.g.e., s. 184.

153 A.g.e., s. 25.

154 Mueller, *War, Presidents and Public Opinion*, s. 105.

155 Çatışmalarda ölen ABD Ordusu personelinin oranı 1950'nin ikinci yarısında yüzde 13,6'dan 1951'de sadece yüzde 3,6'ya, 1952 ve 1953'te ise yüzde 1'den biraz fazlasına düşmüştür. http://history.amedd.army.mil/booksdocs/korea/reister/ch1.htm adresindeki sayılara bakınız.

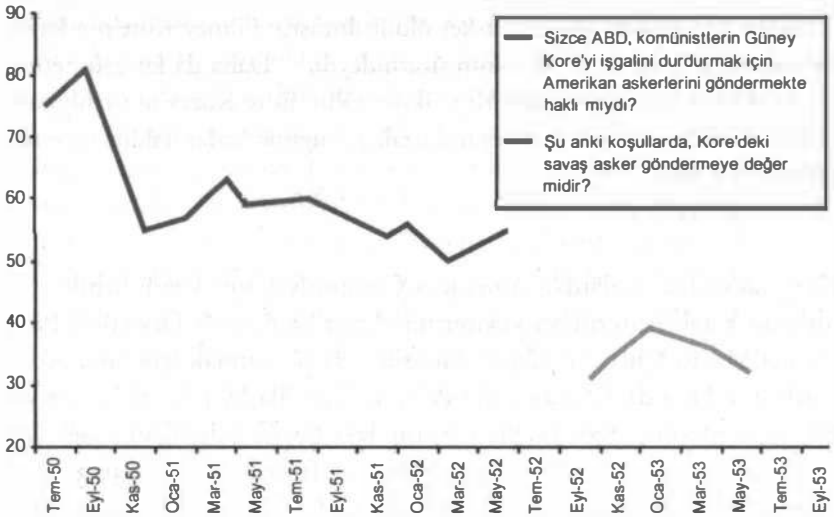
fazlası yaralanmış ve yedi binden fazlası, üçte birinden fazlasının hayatta kalamadığı esaretin acılarına katlanmıştı. BM tarafında yer alan diğer ülkelerden de yaklaşık dört bin asker öldürülmüştü. Güney Kore'nin kaybı ise çok daha fazla, dört yüz binin üzerindeydi.[156] Daha da kötüsü netice, beraberlikten daha iyi değildi. Kore ikiye bölündü ve Kuzey'in silahlı kuvvetleri, Seul'den sadece otuz beş mil uzakta, bugüne kadar kaldıkları yerde sabitlenmiş oldu.

Kore Savaşı bazı açılardan Amerikan Cumhuriyeti'nin kendi kendini sınırlayan karakterini ortaya koymuştur. Amerika Birleşik Devletleri 1951 yılında Maoist Çin'e karşı kesin bir askerî darbe vurmak için hem askerî kapasiteye hem de kamuoyu desteğine sahipti. Başka pek çok emperyal güç, Amerika'nın atom silahları yarışındaki büyük liderliğinin sağladığı fırsat penceresine karşı koyamazdı. Yine de Truman geri çekildi ve ona meydan okuyan general engellendi. Peki neden? Henry Kissinger ve diğerlerinin Kore'den çıkardığı ders, Amerika'nın müttefiklerinin yardımcı olduğu kadar engelleyici de olduğuydu. Kissinger 1956'da şöyle diyordu: "Ya ittifaklar etkin gücümüze çok az katkıda bulunuyor ya da ortak bir amacı yansıtmıyor ya da her ikisi... Sadece ABD'nin ülke içinde ve ekonomik olarak dünya çapında sorumluluklar üstlenebilecek kadar güçlü olduğu ve atacağımız her adımın tüm müttefiklerimiz tarafından önceden onaylanmasını sağlamaya çalışmanın bizi ortak hareket etmeye değil eylemsizliğe götüreceği gerçeğiyle yüzleşmek zorundayız... Stratejik çıkarlarımız gerektirdiği takdirde tek başımıza ya da bölgesel güç gruplarıyla birlikte hareket etme hakkımızı saklı tutmalıyız."[157] Kore müdahalesinin çok taraflı yapısının bazı zorluklar yarattığı yadsınamazdı. MacArthur'un stratejisinin Amerika'nın Avrupalı ya da İngiliz Milletler Topluluğu müttefiklerinin istediği bir strateji olmadığı açıktı. Yine de Truman'ın, Amerika Birleşik Devletleri tek başına hareket ediyor olsaydı bile sınırlı savaşı tercih edeceği açıktır. İşin ironik yanı, Truman'ın MacArthur'un meydan okuması karşısında başkanın otoritesini ve cumhuriyetçi anayasayı koruyarak halkın iradesine karşı hareket etmesiydi. MacArthur'un görevden alındığı ay, savaşa verilen destek yüzde 63 civarındaydı. Ekim 1952'ye gelindiğinde

156 Kore Savaşı kayıp istatistikleri için artık mükemmel elektronik kaynaklar bulunmaktadır. Bkz. http://www.koreanwar-educator.org/old%20site/public_html/toc/detail_casualty/PAGE%20FIVE.htm; http://www.centurychina.com/history/krwarcost.html; ve çok değerli http://users.erols.com/mwhite28/war-stat2.htm.

157 Kissinger, "Reflections on American Diplomacy" s. 50 vd.

Şekil 4
Kore Savaşı'na Destek, 1950-53

Kaynak: John E. Mueller, *War, Presidents and Public Opinion*, tablo 3.3, s. 54.

ankete katılanların yarısından azı Kore'deki savaşın "savaşmaya değer" olduğuna inanıyordu (bkz. Şekil 4). Sınırlı savaşla ilgili sorun, kamuoyunun buna karşı sabrının daha da sınırlı olmasıydı. ABD'nin bu dersi öğrenmesi için bir başka uzun savaşa girmesi gerekecekti ve bu savaş beraberlikle değil, aşağılayıcı bir yenilgiyle sonuçlanacaktı. İmparatorluk Cumhuriyeti'nin paradoksu, sınırlı savaşı, geniş seçmen kitlesinden çok, ordunun bazı kesimleriyle birlikte sivil siyasi elitin desteklemesiydi.

İmparatorluk Geri Vuramıyor

Gerçek "Vietnam dersi" Kore'de çoktan ortaya çıkmıştı. Ancak Amerikalı politika belirleyiciler yanlış dersler çıkarmayı seçtiler. Gelecekte müttefiklerin ve Birleşmiş Milletler'in sözde engellemeleri olmadan hareket etmeye karar vermekle kalmadılar, aynı zamanda kendi hesaplarına değil vekiller aracılığıyla hareket etmeye karar verdiler. Bu da işleri daha iyi değil daha kötü hale getirdi. En azından Vietnam sorununa Kore tarzı bir yaklaşım, Kuzey ve Güney arasında bölünme şeklinde bir beraberlik sağlayabilirdi. Emperyalizme karşı daha da sınırlı bir yaklaşım tamamen başarısızlığa mahkûmdu.

Burada geçmişin bilgeliğine ihtiyaç yoktur. Graham Greene'in, Amerika Birleşik Devletleri'nin Fransız sömürge rejimini desteklemeye devam

ettiği dönemde yazdığı kehanet romanı *The Quiet American*'da [*Sessiz Amerikalı*] Amerika'nın Çinhindi'ne yönelik tutumları, arkadaş olduğu (ve sembolik olarak boynuzladığı) alaycı İngiliz anlatıcı kadar "sömürgeci" olduğunu göremeyen Pyle tarafından kişileştirilir:

> [Pyle] eski sömürgeci güçler olan İngiltere ile Fransa'dan ve Asyalıların güvenini kazanmayı bekleyemeyeceğinizden bahsediyordu. İşte bu noktada Amerika temiz elleriyle devreye giriyordu.
>
> "Hawaii, Porto Riko," dedim. "New Mexico."
>
> ... Komünizmden ve sömürgeciliğin lekesinden arınmış bir Üçüncü Güç'ün her zaman bulunabileceğini söylüyordu —buna ulusal demokrasi diyordu; tek yapmanız gereken bir lider bulmak ve onu eski sömürgeci güçlerden korumaktı.[158]

Pyle bu yerli iş birlikçi arayışının özünde emperyal olduğunu kavrayamıyor. Ülkeye uzun vadeli bir bağlılık olmadan böyle bir Üçüncü Güç ithal etmenin felaketle sonuçlanacağını da göremiyor. Greene'in anlatıcısı onu bu konuda ikna etmek için Hindistan ve Burma'daki İngilizlerle açık bir paralellik kuruyor: "'Hindistan'da bulundum Pyle ve liberallerin verdiği zararı biliyorum. Artık liberal bir partimiz yok —liberalizm diğer tüm partilere bulaştı. Hepimiz ya liberal muhafazakâr ya da liberal sosyalistiz: hepimiz iyi bir vicdana sahibiz... Gidip bir ülkeyi işgal ediyoruz: yerel kabileler bizi destekliyor: zafer kazanıyoruz: ama ... [Burma'da] barış yaptık ... ve müttefiklerimizi çarmıha gerilip ikiye bölünmeye terk ettik. Onlar masumdu. Kalacağımızı düşündüler. Ama biz liberaldik ve vicdan azabı çekmek istemedik.'"[159]

Amerikalıların kalacağı —en azından Kore modelinde bir bölünmeyi savunacakları—varsayımıyla hareket eden Güney Vietnamlılar, liberalizmin artan gücünü ve Amerikan eliti içindeki vicdan azabını hafife aldılar. Philip Caputo gibi genç bir Amerikalı subay bile "yeni Roma'nın uzak çıkarlarını tehdit eden yeni barbarlarla... savaştığını" açıkça dile getirirken, bunu garip bir özür dileme havasıyla yapıyordu:[160] "Belki de ilkokulda aldığım yurttaşlık derslerinin etkisiydi ama kendimi [bir Vietnam köyünü ararken] bir hırsız ya da Devrimimiz sırasında Amerikan evlerine dalan o zorba Kırmızı Urbalılardan[161] biri gibi huzursuz hissettim... Aptalca gülümsedim

158 Greene, *Quiet American*, s. 124.

159 A.g.e., s. 96.

160 Caputo, *Rumor*, s. 16.

161 İngiliz askerleri. (ç.n)

ve ayrılmadan önce ortalığı toparlamak için büyük bir gösteri yaptım. Gördünüz mü hanımefendi, biz Fransızlar gibi değiliz. Bizler iyi Amerikan askerleriyiz. Bizi sevmeyi öğrenmelisiniz. Biz Yankiyiz ve Yankiler sevilmekten hoşlanır. Gerekirse burayı dağıtırız ama her şeyi yerli yerine koyarız."[162] Hayal kırıklığına uğramış bir gazinin ifadesiyle, bu tür bir emperyal inkârın etkileri nihayetinde Amerikan stratejisi için sakatlayıcı oldu. Kısa bir süre içinde gerçek —emperyalistlerin nadiren sevildiği— anlaşılmaya başlandı: "Bu insanları kurtarıyor olmamız gerekiyordu ve açıkçası burada kurtarıcı olarak görülmüyoruz. Bizi pek sevmiyor olabilirler. Bir köye girdiğimizde ne bayraklar sallanıyor, ne kimse bize çiçek atmak için koşuyor, ne de güzel genç kızlar biz zaferle yürürken bizi öpmeye geliyor. 'Ah, işte yine lanet Amerikalılar geliyor. Tanrım, ne zaman akıllanacaklar?'"[163]

Amerikalı askerî planlamacılar, askerî başarıyı düşman kayıplarının kendi kayıplarına oranı olarak tanımlıyorlardı; dolayısıyla "net ölü sayısı" ve "öldürme oranı" gibi tüyler ürpertici ölçütler ortaya çıkıyordu. Şekil 5'te görüldüğü gibi, kendi ölçütlerine göre bile Amerikan askerî başarısının en yüksek noktası 1967 ya da 1968'deydi; 1971'e gelindiğinde savaş açıkça kaybediliyordu. Elbette bu tür hesaplamalarda bir samimiyetsizlik olduğu kadar bir duygusuzluk da vardı. Askerî başarının gerçekliği, her iki tarafın insan gücünün ne kadarının kaybedildiği ve daha da önemlisi, her iki taraf savaşçı ve sivillerinin morali tarafından da belirlendiğidir. Sonuçta, karşı tarafın teslim olmasını ya da kaçmasını sağlamak, ölüm ve yaralanmalara yol açmaktan daha önemlidir.[164] Bütün çatışmalar boyunca Amerika Birleşik Devletleri, Kuzey Vietnam ve Vietkong'a, Amerikan kuvvetleri ve Güney Vietnamlıların verdiği kayıplardan kesinlikle daha fazla kayıp verdirmiştir. Ancak Vietnam'daki Amerikan varlığı ve Amerikalıların orada askerlerinin hayatlarını feda etme istekleri azaldıkça, ihtimaller daha kararlı düşmanlarının lehine dönecektir.

Vietnam Savaşı daha acımasızca yürütülseydi kazanılabilir miydi? Pek çok Amerikalı askerî analistin gözünde Vietnam, sınırlı savaş konseptindeki kusurları ortaya çıkardı. ABD muharip güçlerine 1968 yılına kadar komuta eden General William Westmoreland, çatışmanın hızlı ve kesin bir şekilde çözülmesini engellediğine inandığı "kötü düşünülmüş, kademeli karşılık" politikasını suçladı.[165] General Bruce Palmer, "Kuzey Vietnam'a

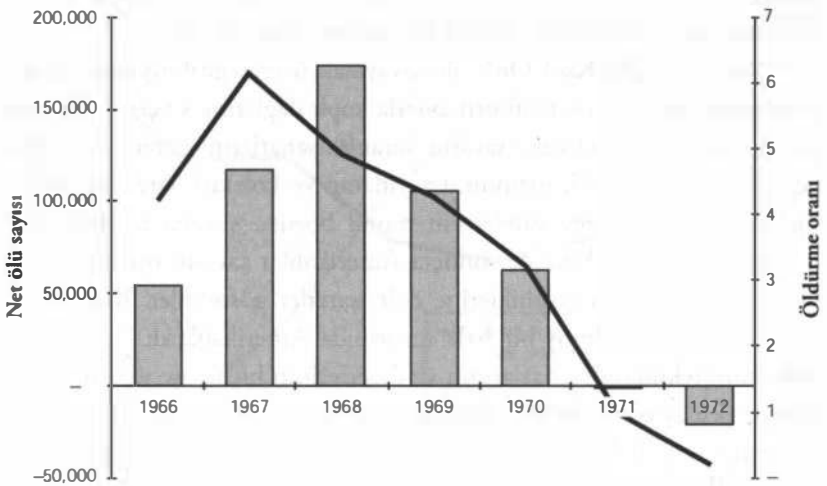
162 A.g.e., s. 88 vd.

163 Baker, *Nam*, s. 133.

164 Ferguson, "Prisoner Taking."

165 Herring, *Longest War*, s. 268.

Şekil 5
"Net Ölü Sayısı" ve "Öldürme Oranı", Vietnam, 1966-72

TANIMLAR: **Net ölü sayısı (çubuklar):** Çatışmalarda öldürülen, kaybolan veya esir alınan Kuzey Vietnam Ordusu askerleri ile Vietkong'un toplam sayısı; çatışmalarda bundan daha az sayıda Amerikan ve Güney Vietnam Ordusu askeri öldürülmüş, kaybolmuş veya esir alınmıştır. **Öldürme oranı (çizgi):** Çatışmalarda öldürülen, kaybolan veya ele geçirilen Kuzey Vietnam Ordusu askerleri ile Vietkong'un toplam sayısının, çatışmalarda öldürülen, kaybolan veya ele geçirilen Amerikan Ordusu ve Güney Vietnam Ordusu askerlerinin toplam sayısına bölünmesiyle belirlenmektedir. Kaynak: http://www.vietnamwall.org/pdf/casualty.pdf

karşı hava gücünün kademeli ve parça parça kullanılmasının birçok savaş ilkesini ihlal ettiğini" savunmuştur.[166] Albay Harry G. Summers, ABD askerî planlamacılarını, Kuzey'den daha büyük tümenler gönderilinceye kadar ABD Ordusu'nu taciz etmek üzere konuşlandırılmış Vietkong gerillalarını takip etmekle suçladı. Amerikalılar bu "karşı ayaklanma" çabasında kendilerini tüketmişlerdi; bunun yerine Laos'a girerek güneye uzanan düşman sızma yollarını kapatmaları ve Vietkong'la mücadeleyi Güney Vietnam birliklerine bırakmaları gerekirdi.[167] Bu görüş Savunma Bakanı James Schlesinger tarafından da yinelenmiştir. Schlesinger daha sonra şöyle yazmıştı: "Vietnam Savaşı'ndan çıkarılacak derslerden biri, rakibinizin hamlelerine karşı koymak yerine, onun gücünün kalbine inmek; yan askerî operasyonlara durmaksızın dâhil olmak yerine askerî güçlerini yok etmek gerektiğidir."[168] Amiral Thomas H. Moorer'a göre Amerika Birleşik

166 A.g.e., s. 192 vd.
167 Karnow, *Vietnam*, s. 19.
168 Herring, *Longest War*, s. 268.

Devletleri "herkesin düşman olduğu... dost sivilleri vurup vurmadığınız konusunda endişelenmenize gerek olmayan kuzeyde savaşmalıydı. Savaşa girmenin tek nedeni sevmediğiniz bir hükümeti devirmektir."[169]

Orta Avrupa'da Kızıl Ordu ile savaşmak üzere eğitilmiş olan Amerikan birliklerinin Vietnam'ın ormanlarla kaplı dağlarına ve çeltik tarlalarına alışması, gerillalara karşı savaşın karanlık sanatlarını öğrenmesi zaman aldı.[170] Bu süreç, birlik uyumunu zayıflatan ve kolektif öğrenme eğrisini düzleştiren yıllık görev sürelerinin moral bozucu sistemi tarafından da kolaylaştırılmadı.[171] Yine de sonuçta Amerikalılar savaşın operasyonel ve taktiksel zorluklarını çözdüklerine dair işaretler gösterdiler. Kuzey Vietnamlılar, seferber olmuş bir halk karşısında Amerikalıların "sofistike silahlarının, teknolojik cihazlarının ve diğerlerinin hiçbir işe yaramadığını" söyleyerek alay ediyorlardı.[172] Ancak savaşın son aşamalarında Amerikalılar helikopterleri, "akıllı" bombaları ve B-52'lerin yoğun bombardımanını yıkıcı bir şekilde kullanıyorlardı. 1972 Paskalyasında işgalci Kuzey Vietnam kuvvetlerini neredeyse tamamen yok eden bu yeni hava savaşı tarzıydı.[173]

Savaş çabalarının geliştirilebileceği başka yollar da vardı. Açık bir komuta zinciri yoktu: CINCPAC (Pasifik Başkomutanı) Kuzey Vietnam'a yönelik hava savaşını Hawaii'den yönetirken, CO-MUSMACV (ABD Askerî Yardım Komutanlığı, Vietnam Komutanlığı) ise Güney Vietnam'daki operasyonları yönetiyordu. İstihbarat toplama daha iyi olabilirdi.[174] Amerika Birleşik Devletleri ile desteklediği Güney Vietnam hükümeti arasındaki irtibatın önemi göz önüne alındığında, Amerikan askerî liderliği ile Amerikan diplomatik temsilciliği arasında daha iyi bir koordinasyon kurulabilirdi.[175] Fakat savaşın stratejik, operasyonel ve taktik yürütülmesi iki kat daha etkili olsaydı bile, başarının önünde temel bir siyasi engel vardı: savaşın azalan popülaritesi. Ekim 1967 gibi erken bir tarihte —Da Nang Havaalanını savunmak üzere ilk deniz piyadelerinin gelmesinden sadece iki buçuk yıl sonra[176]— savaşı onaylamayanların sayısı onaylayanların

169 Karnow, *Vietnam*, s. 19.

170 Ravenal vd., "Was Failure Inevitable?," s. 268 vd.

171 Palmer, *Twenty-five Year War*, s. 195.

172 Karnow, *Vietnam*, s. 20 vd.

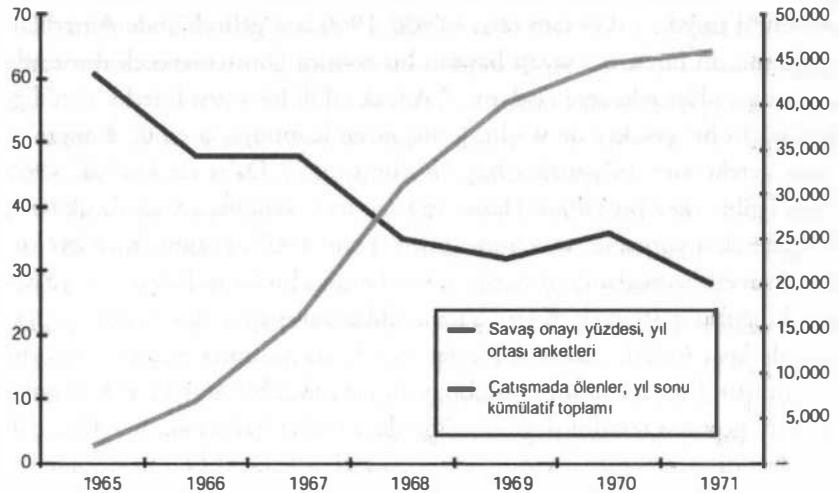
173 Coker, *Conflicts*, s. 22.

174 Palmer, *Twenty-five Year War*, s. 195.

175 A.g.e., s. 192 vd.

176 Elbette Vietnam'da birkaç yıldır askerî danışmanlar bulunuyordu; orada öldürülen ilk Amerikalı 1961'de ölmüştü. Ancak Amerikan güçlerinin savaşa doğrudan ve açık katılımı gerçekte 1965'ten itibaren olmuştur.

Şekil 6.
Vietnam Savaşı: Kayıplar ve Popülarite

Kaynak: John E. Mueller, Savaş, *Presidents and Public Opinion*, tablo 3.1, s. 45 vd.

sayısından daha fazlaydı (bkz. Şekil 6). Halkın savaşa olan desteğindeki bu düşüşün ortodoks yorumu, bunun artan Amerikan kayıplarından kaynaklandığı yönündedir. Bu iki değişken arasında kesinlikle yüzeysel ve aslında istatistiksel bir korelasyon vardır.[177] Ne var ki savaşa yönelik halk desteğinin belirleyicileri bu tür hesaplamaların varsaydığından daha karmaşıktır. Vietnam'daki kayıplar, ABD'nin girdiği diğer dış savaşlarla kıyaslandığında olağanüstü yüksek değildi. 1967'de çatışmalarda ölen Amerikan askerlerinin toplam sayısı —9,378— Vietnam'daki toplam ABD kuvvetlerinin yüzde 2.5'inden daha azdı. Toplamda, Güneydoğu Asya'da görev yapan 8.7 milyon Amerikan askerî personelinin sadece yüzde 1.4'ü öldürüldü; yüzde 2.2'si ise ağır şekilde sakat kaldı. Dünya savaşları çok daha ölümcül olmuştur. Asıl sorun, 1967 yılına gelindiğinde Amerikalıların giderek artan bir bölümünün bu sayıların bile savaşın hedeflerini haklı çıkardığı konusunda şüphe duymasıydı. Amerika'nın Vietnam'daki hedefleri konusunda netlik eksikliği, bu hedeflere hızlı bir şekilde ulaşılabileceğine dair güven eksikliği ve belirtilen hedeflerin uzun süreli fedakârlıklara değeceğine dair inanç eksikliği: bunlar, ölü sayısı amansız bir şekilde 60,000'in (47,000'i çatışmada öldürüldü) çok da altında olmayan kümülatif toplamına doğru yükselirken savaşa yönelik kamuoyu desteğinin azalmasına neden oldu.

177 Mueller, *War, Presidents and Public Opinion.*

Hangisinin sebep hangisinin sonuç olduğunu söylemek zor. Lyndon Johnson'ı müzakere edilmiş bir barış aramaya ikna eden savaşın azalan popülaritesi miydi, yoksa tam tersi miydi? 1960'lara gelindiğinde Amerikan toplumunun böyle bir savaşı başarılı bir sonuca götüremeyecek durumda olduğunu iddia edenlere rastlarız.[178] Ancak etkili bir siyasi liderlik eksikliği için güçlü bir gerekçe de vardır. Johnson ne kamuoyuna ne de Kongre'ye savaş gerekçesini anlatmakta başarılı olmuştur.[179] Daha da kötüsü, 1965 Noel'i gibi erken bir tarihte Hanoi'ye karşı hava savaşını askıya alarak barış müzakereleri yürütme stratejisine girişti. Eylül 1967'de tekrarlanan bu kumar felaketle sonuçlandı. Amerika'nın uzlaşmacı bir barışı kabul etmeye hazır olduğunu göstererek, Kuzey Vietnamlıları savaşmaya devam etmeye teşvik ederken, Amerika Birleşik Devletleri'nde savaşın sona ereceği beklentisi yaratmıştır. Kamuoyunun savaşı onaylamamasının bir sonraki ay kamuoyu onayını geçmesi tesadüf değildir. Yine de 1968'in başlarında bile hâlâ çok geç değildi. Seçmenlerin yüzde 40'ından fazlası hâlâ ABD'nin mücadeleyi bırakması halinde "Komünizmin Vietnam'ı ele geçireceğine ve ardından dünyanın diğer bölgelerine sıçrayacağına" inanıyordu.[180] Onbaşı Jack S. Swender, "komünizmi durdurmak için Kincaid, Humboldt, Blue Mound ya da Kansas City'de savaşmaktansa Güney Vietnam'da savaşmanın daha iyi olacağına" inanan tek Amerikalı olmaktan çok uzaktı.[181] Westmoreland, Tet taarruzu çökerken düşmana ağır kayıplar verdiriyordu. Yeni Savunma Bakanı Clark Clifford'ın daha fazla asker göndermeyi reddetmesi ve Johnson'ın görüşmeleri başlatma umuduyla bombardımanı kısmen durdurma kararı alması ölümcül hatalardı. Bu noktadan sonra Amerikan politikası onurlu bir çıkış, daha doğrusu herhangi bir çıkış arayışına dönüştü.

Bu, Nixon ve Kissinger'ın büyük bir acımasızlıkla takip ettikleri bir hedefti. Paris'te Le Duc Tho ile gizlice görüşürken Kamboçya'yı gizlice bombalamak iki kat Makyavelist bir davranıştı. Ancak Johnson'dan devraldıkları pozisyon kurtarılamayacak haldeydi. Sonunda Ocak 1973'te imzalanan ateşkes, Amerikalıların başlangıçta kurtarmak için müdahale ettikleri Güney Vietnam rejimi için ölüm fermanı olurken, Kamboçya'da neden olunan "ikincil hasar", bu ülkenin Asya'daki bütün komünist rejimlerin en acımasızının eline düşmesini engellemek için hiçbir şey yapmadı. Punom Pen'in Kızıl Kmerlerin eline geçmesi ve son Amerikalıların Saygon'dan

178 Ravenal, *Never Again*, s. 106. Krş. Palmer, *Twenty-five Year War*, s. 190.

179 Ravenal vd., "Was Failure Inevitable?" s. 275 vd.; Abshire, "Lessons," s. 406; Karnow, *Vietnam*, s. 17.

180 Mueller, *War, Presidents and Public Opinion*, tablo 3.2, s. 49.

181 Edelman, *Dear America*, s. 205.

kaçması Nisan 1975'te birkaç gün arayla olan olaylardı. Amerikan "emperyalizmi"nin aşağılanması —artık Amerikan basınında olduğu kadar Çin basınında da sıkça duyulan bir hakaret terimi— tamamlanmış görünüyordu. Senatör J. William Fulbright'ın Ocak 1968'de yakındığı gibi, bir zamanlar "beyaz adamın yükü" olarak adlandırılan şey, basitçe "gücün sorumlulukları" olarak yeniden etiketlenmişti.[182] Tahterevallide, Amerikalılar zayıflığın sorumsuzluklarını tercih etmiş oldular.

Greene'in başından beri öngördüğü şeyi kabul edenler de vardı: Amerika Birleşik Devletleri'nin Vietnam'da Avrupa imparatorluğunun vârisi olduğunu. Müfreze lideri Marion Lee Kempner Kasım 1966'daki ölümünden sadece üç ay önce "Eğer bu bizi dünyanın polisi yapacaksa, öyle olsun" diye yazmıştı. "Şüphesiz bu, İngilizlerin 1815'ten 1915'e kadar kabul ettiğinden daha fazla bir yük değil ve bunu benimsemek için çok daha fazla nedenimiz var zira bu süre zarfında İngiltere hiçbir zaman tamamen yok edilmekle ya da tabi kılınmakla tehdit edilmedi, bunu iyi kavrayın, biz öyleyiz."[183] Ancak diğer birçok zihinde emperyal inkâr durumu yine de devam etmekteydi. Louis J. Halle, Amerika'nın "Çinhindi'nde emperyalist maksatlarla savaşmadığı ... orada topraklarımızı artırmak ya da bir imparatorluk kurmak istediğimiz için savaşmadığımız" konusunda ısrar ediyordu.[184] Bilakis Vietnam Savaşı basit bir kimlik yanılgısı vakasıydı. Kennedy ve Johnson, Kuzey Vietnam rejimini, ABD'nin kontrol altına almaya yemin ettiği şeytani imparatorluk olan dünya komünizminin sadece bir aracı olarak görmek gibi trajik bir hata yapmışlardı.[185] Fakat bunun daha ziyade şevkli bir milliyetçilikten ilham aldığı ortaya çıkmıştı; Ho Chi Minh'in bizatihi kendisi de Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nden onaylayarak alıntı yapmamış mıydı?[186] Buna mukabil Saygon hükümeti Amerikan desteğine layık değildi.[187] Her halükârda, George F. Kennan ve Arthur J. Schlesinger Jr. gibi seçkin analistlerin de artık fark ettiği gibi, Çinhindi marjinal bir stratejik öneme sahipti.[188] Çıkarılması gereken sonuç açıktı ve Nixon bunu Guam'da açıkladığı "doktrin" ile etkili bir şekilde ortaya koyacaktı. Amerika sadece ulusal çıkarları söz konusu olduğunda savaşmalıydı; ABD'nin sponsorluğunu arayan tehlikedeki rejimler bundan böyle kirli işleri kendileri yapmak zorunda kalacaklardı.

182 Julien, *Empire*, s. 13.
183 Edelman, *Dear America*, s. 207.
184 Siracusa, "Lessons," s. 228.
185 Roskin, "Generational Paradigms," s. 569.
186 Siracusa, "Lessons," s. 228; Gaddis, *We Now Know*, s. 58.
187 Herring, *Longest War*, s. 270.
188 Siracusa, "Lessons," s. 233; Roskin, "Generational Paradigms," s. 575.

Amerika'nın Çinhindi'ne müdahalesinin utanç verici sonuna gelindiğinde, bu tür görüşler yaygın olarak paylaşılıyordu. 1974'te ankete katılanların beşte ikisi "ABD uluslararası alanda kendi işine bakmalı ve diğer ülkelerin kendi başlarının çaresine bakmasına izin vermelidir" ifadesine katılıyordu. On yıl önce sadece yüzde 18 böyle düşünüyordu.[189] 1978'e gelindiğinde ortaya çıkan fikir birliği, Vietnam Savaşı'nın "bir hatadan daha fazlası; temelden yanlış ve ahlaksızca" olduğu yönündeydi.[190] Birbiri ardına gelen sinema filmleri bunu kanıtladı. Bütçeleri Hollywood standartlarına göre büyük olsa da —*Apocalypse Now filmi örneğinde bütçe* inanılmaz derecede büyüktü— bu filmler savaş filmlerinin gerçek savaşlardan ekonomik açıdan daha çok anlam ifade ettiğini kesin olarak kanıtladı. En muhafazakâr tahminle bile, Vietnam Savaşı'nın kendisi yüz milyar doların üzerinde bir maliyete yol açmış ve büyük ölçüde borçlanmayla finanse edilmişti; 1964 ve 1972 yılları arasında brüt federal borç kabaca savaş için harcanan miktar kadar artmıştı. Kuşkusuz bu, gelecek on yıllarda olacaklarla kıyaslandığında kamu borçluluğunda çok büyük bir artış değildi. Vietnam yıllarının en büyük açığı Amerikan GSYİH'sinin yüzde 3'ünden biraz fazlasına denk geliyordu ki bu da 2003 yılındaki açıktan daha azdı. Bu anlamda Vietnam, harcanan dolarlar açısından, dökülen kan bakımından olduğundan daha fazla felç edici değildi. Yine de bu kadar çok doların yurt dışında harcanmak zorunda kalması, Bretton Woods'ta tasarlanan uluslararası para sisteminin çıpası olması gereken para birimi üzerinde ciddi etkileri olduğunu kanıtladı. 15 Ağustos 1971'de, son Amerikan birliklerinin Vietnam'dan ayrılmasından bir buçuk yıl önce, Richard Nixon "altın penceresini kapatma" kararıyla ABD'nin ekonomik üstünlüğünün sona erdiğini kabul etmiş gibi göründü, doların konvertibilitesine son verdi ve yeni bir dalgalı döviz kuru dönemini başlattı. Daha da önemlisi, Bretton Woods'un ölüm çanını çalan, doların dünyanın hâkim rezerv para birimi statüsüne meydan okuyan (ancak sona erdirmeyen) Avrupa'nın ve özellikle de Fransa'nın dolar üzerindeki baskısıydı. Vietnam'daki başarısızlık, Amerika'nın dünyaya karşı tutumunu yeniden tanımlamaktan daha fazlasını yaptı ve birçok Amerikalıyı savaş sonrası globalleşmeyi reddetmeye itti. Aynı zamanda dünyanın ABD'ye karşı tavrını da değiştirerek, dünyanın dört bir yanındaki komünist rejimlerin baskıcılığı ne kadar korkunç olursa olsun, Soğuk Savaş'ın geri kalanı boyunca sürecek olan bir Amerikan karşıtı duygu dalgasını (en azından Batı Avrupa entelijansiyası içinde) serbest

189 Kupchan, *End*, s. 200. Krş. Lundestad, "Empire," s. 92.

190 Herring, *Longest War*, s. 267.

bıraktı. Anti-emperyalizmin emperyalizmi, şeytani imparatorluk rolünü ABD'nin oynamasıyla ölümcül bir şekilde çözülmüştü. Vietnam sonrası çekilen en başarılı filmin, seyircinin uğursuz Galaktik İmparatorluğa karşı mazlum bir Asi İttifakı için mücadele eden bir grup özgürlük savaşçısıyla özdeşleşmeye davet edildiği bir bilim-kurgu hikâyesi olması şaşırtıcı değildi. *Star Wars'ta* George Lucas, emperyalizmin karanlık tarafında yer almama yönündeki Amerikan özlemini mükemmel bir şekilde ifade etmiştir. Sinematografik destanı bir nesil sonra geriye doğru ilerlerken, baş kötü Darth Vader'ın gençliğinde tamamen Amerikalı bir Jedi Şövalyesi olduğunun ortaya çıkması da manasız olmayacaktı.

Küçük Sezarlar

Asya'daki başarısızlık elbette Kore ve Vietnam'ın Amerikan ana karasına olan uzaklığına bağlanabilir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri kendi arka bahçesi olan Latin Amerika ve Karayipler'de bile anti-emperyalizmin emperyalizmini başarıya ulaştırmakta şaşırtıcı derecede zorlandı. Çok sayıda müdahalede bulundu. Fakat tıpkı geçmişte olduğu gibi, solcu hükümetlerin Amerikan yardımı ya da onayıyla devrildiği yerlerde, genellikle yerlerine, canice davranışlarıyla ABD'yi Hispanik-Amerikalılara sevdirecek hiçbir şey yapmayan askerî diktatörlükler geldi. Bu durum 1954'te Guatemala'da, 1965'te Dominik Cumhuriyeti'nde ve 1973'te Şili'de yaşandı.[191] Santo Domingo'ya asker gönderme kararını gerekçelendirirken Johnson, klasik emperyal inkâr retoriğini kullandı: "Tarihimiz boyunca kuvvetlerimiz pek çok ülkeye gitmiş, ancak her seferinde kendilerine ihtiyaç kalmadığında geri dönmüşlerdir. Çünkü Amerika'nın amacı hiçbir zaman özgürlüğü bastırmak değil, her zaman onu kurtarmaktır. Amerika'nın amacı asla özgürlüğü almak değil, her zaman onu geri vermektir; asla barışı bozmak değil, onu güçlendirmektir ve asla toprak ele geçirmek değil, her daim hayat kurtarmaktır."[192] Her iki durumda da kurulan tamamen antidemokratik rejimlerin icraat ve faaliyetleri bu sözlerle alay eder nitelikteydi. Bunlara kıyasla en şaşırtıcı olan, ABD'nin coğrafi olarak tüm bunlardan daha yakın, ekonomik olarak daha umut verici ve stratejik olarak daha değerli bir ülkeye başarılı bir müdahalede bulunamamasıydı: Küba. ABD, Fidel Castro'nun Komünist Devrimi'nin 1959'da başarıya ulaşmasını engelleyememekle kalmamış, iki yıl sonra Castro karşıtı

191 Gaddis, *We Now Know*, s. 177; Lowenthal, *Partners in Conflict*, s. 31–33.

192 Swomley, *American Empire*, s. 1.

Tablo 3
Vietnam Filmleri-Toplam Gişe Hasılatları

Toplam	*Gösterime Giriş Tarihi*	*Toplam Gişe Hasılatı*
Coming Home	Şubat 1978	$32,635,905
The Deer Hunter	Aralık 1978	$48,979,328
Apocalypse Now	Ağustos 1979	$78,784,010
Platoon	Aralık 1986	$138,530,565
Full Metal Jacket	Haziran 1987	$46,357,676
Hamburger Hill	Ağustos 1987	$13,839,404
Good Morning Vietnam	Aralık 1987	$123,922,370
Casualties of War	Ağustos 1989	$18,671,317
Born on the Fourth of July	Aralık 1989	$70,001,698
Apocalypse Now Redux	Ağustos 2001	$4,626,290
We Were Soldiers	Mart 2002	$78,122,718
The Quiet American	Kasım 2002	$12,988,801
Total		$667,460,082
Total Star Wars Series	Mayıs 1977	$1,802,544,288

Kaynak: http://www.boxofficemojo.com

sürgünlerin karşı darbesini (Domuzlar Körfezi fiyaskosu) rezil bir şekilde başarısızlığa uğratmış ve Ekim 1962'de Sovyetler Birliği adaya nükleer füzeler gönderdiğinde üçüncü dünya savaşının eşiğine gelmiştir.[193] Kennedy kardeşler, ancak gizlice Amerikan füzelerini Türkiye'den çekmeyi teklif ederek, gerçekten de "büyük bir kumar" olarak değerlendirilebilecek bir durumdan, yani ABD'nin Küba'yı işgal etmesinden kaçınabilmiş ve Sovyet silahlarının barışçıl bir şekilde geri çekilmesini sağlayabilmişlerdir.[194] Küba füze krizinin ortaya çıkardığı şey, iki süper gücün "göz göze" geldiklerinde birbirlerine ne kadar benzediklerini keşfetmeleriydi. Artık biliyoruz ki bu karşılaşmada her iki taraf da gözlerini kırpıştırdı; belki de bu, birbirlerine bu kadar benzediklerini anlamanın şaşkınlığıydı.[195] Zira gerçekte iki anti-emperyalist imparatorluk da Küba'yı termonükleer bir düelloyu göze alacak kadar önemsemiyordu. Ne ilk ne de son kez olmak üzere böyle bir açmazın başlıca fayda sağlayanı küçük bir diktatör oldu. Süper güçler sadece vekiller aracılığıyla rekabet edebildikleri sürece, Sezarlar ve çoğu zaman Caligulalar da küçük ülkelerden çıkacaktı.

193 Gaddis, *We Now Know*, s. 179, 182. Krş. Lowenthal, *Partners in Conflict*, s. 28–30.

194 Özellikle de Amerikalılar için meçhul olan Rusların Küba'ya, herhangi bir işgalci gücü yok etmek için kullanılabilecek taktik nükleer füzeler göndermiş olması nedeniyle.

195 Krizi en iyi anlatan kitap Fursenko ve Naftali'nin *One Hell of a Gamble* adlı kitabıdır.

Üçüncü Bölüm

Çatışmaların Uygarlığı

> Seksen yıl sonra kılıç ABD'nin üzerine düşerse... Müslümanların kanına... namusuna ve kutsal mekânlarına el uzatan bu katillerin ölümüne ağıt yakan ikiyüzlülük başını kaldırır. Bunlar Filistin'de ve birçok İslam ülkesinde mazlum evlatlarını, kardeşlerini ve bacılarını savunduklarında tüm dünya haykırdı. Kâfirler bağırdı, onları münafiklar izledi... Yalanı savundular, kurbana karşı kasabı, masum çocuğa karşı zalimi desteklediler... Bu olayın ardından ... her Müslüman dinini savunmak için acele etmelidir.
>
> USAMA BİN LADİN, 7 Ekim 2001[1]

> Savaş zamanlarında endişelenmemiz gereken bir insanlık durumu vardır. Ödün verilemeyecek bir değerler sistemi vardır —Tanrı vergisi değerler. Bunlar, Birleşik Devletler tarafından yaratılmış değerler değildir. Bunlar, özgürlüğe, insanlık durumuna ve annelerin çocuklarını sevmesine ilişkin değerlerdir. Diplomasimiz ve askerî eylemlerimiz aracılığıyla dış politikamızı ifade ederken en önemli olan şey, asla bu değerleri biz yaratmışız gibi görünmememizdir.
>
> GEORGE W. BUSH, 2002[2]

Kutsal Topraklara

Tarih boyunca imparatorluklar, maden zenginlikleri uğruna dünyanın belirli bölgelerini kontrol etmeye çalışmışlardır. Birinci yüzyılda Romalıları Britanya'ya çeken kurşun ve gümüştü. On altıncı yüzyılda İspanyol fatihleri Peru'ya ve on dokuzuncu yüzyılda İngilizleri Transvaal'a çeken altındı. İmparatorluklar da geleneksel olarak madenlerini çıkardıkları ülkelere kendi kültürlerini tanıtmaya çalışmışlardır. Güney Afrika Randı[3] ne kadar Anglikanlaştırıldıysa İngiltere de o kadar Romalılaştırıldı. Bu model, birçok çağdaş analiste Amerika'nın Ortadoğu ile ilişkisinin emperyal bir

1 Usame bin Ladin tarafından yapılan açıklama, 7 Ekim 2001, http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/1585636.stm.

2 Woodward, *Bush at War*, s. 131.

3 Güney Afrika'nın para birimi. (ç.n)

karaktere sahip olduğunu düşündürmüştür. Bir yandan Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgenin muazzam petrol rezervlerine yönelik bariz ve uzun süredir devam eden bir ilgisi vardır. Diğer yandan Amerikalıların, demokratikleşmeye son derece dirençli olduğu kanıtlanmış olan siyasi kültürünü dönüştürmeyi arzuladığı söylenmektedir.

Ancak eğer bunlar Amerika'nın Ortadoğu'ya yönelik politikasının belirleyici motivasyon unsurları olmuşsa, o zaman bu politika başarılı olmaktan çok uzaktadır. ABD'nin Arap petrol sahaları üzerindeki kontrolü, genellikle açıkça Amerikan karşıtı rejimler tarafından benimsenen millîleştirme politikalarının bir sonucu olarak savaş sonrası dönemde hızla azaldı. Freedom House'un yıllık anketinde verilen puanlara göre, bölgedeki on beş ülkeden sadece İsrail ve Türkiye bugün demokrasi olarak kabul edilebilir. Bu durum 1950'de de böyleydi, fakat Mısır, İran, Lübnan ve Suriye o zamanlar siyasi özgürlüğe bugünkünden daha yakındı.

Yukarıdaki epigraflardan da anlaşılacağı üzere, Amerikalı liderler bazen Arap dünyasındaki en azılı muhaliflerinin İslam'a karşı yeni bir "haçlı seferi" başlattıkları yönündeki iddialarını doğrular gibi bir dil kullanmaktadırlar. Hatta Başkan George W. Bush, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından terörizme karşı yürütmek istediği savaşı tanımlamak için bir anlık gafletle *haçlı seferi* ifadesini bizzat kullanmıştır. Ne var ki "uygarlıklar çatışması" kavramı, ABD'nin yalnızca Ortadoğu'nun petrolüyle ilgilendiği düşüncesi kadar karikatürdür. Amerika'nın rolünü, bölgenin kendine özgü çatışma uygarlığının, rakip dinlerin ve doğal kaynakların siyasi çatışmanın içeriğinin çoğunu sağladığı, ancak asıl ayırt edici olanın *form olduğu* işlevsiz bir kültürün pek de istekli olmayan bir katılımcısı olarak düşünmek daha aydınlatıcıdır. Bu form ise elbette terörizmdir.

Genel kanı 11 Eylül 2001'in modern tarihin dönüm noktalarından biri olduğu yönündedir. Teröristlerin binlerce aileye çektirdiği acının büyüklüğünü ya da Amerikan kolektif ruhunda yarattığı şoku küçümsemek için bunun böyle bir şey olmadığını öne sürmek doğru değildir. Şüphesiz Usame bin Ladin ve yardımcıları, sorumlu tutulmaları gereken korkunç suçlar işlemişlerdir. Bu yargı, gerekçeleri ne olursa olsun doğru olacaktır. Tarihçinin gözünde önemli olan nokta, bu güdülerin, kökenleri onlarca yıl öncesine dayanan ve sonrasında yönü neredeyse hiç değişmeden kalan uzun vadeli tarihsel güçlerin ürünü olmasıdır. O parlak yaz sonu sabahında, Amerika'nın Ortadoğu ile ilişkileri tarihî bir dönüm noktasına ulaşmış gibi görünüyordu. Alman tarihindeki 1848 Mart ayı gibi, 2001 Eylül ayı da birçok açıdan tarihin dönemediği bir dönüm noktasıydı.

İlk Adımlar

Soğuk Savaş sırasında Amerikan politikasının en büyük başarısızlığının Vietnam'daki yenilgi olduğu varsayılır. Oysa Çinhindi'nin büyük bölümünün komünist rejimlere kaybedilmesinin, siyasi açıdan utanç verici olduğu kadar stratejik açıdan önemsiz olduğu kanıtlanmıştır. Birleşik Devletler itibar kaybetti. Fakat kaybettiği tek şey buydu. Amerika'nın başarısızlığının bedelini korkunç derecede ağır bir şekilde ödeyen Vietnam ve Kamboçya halkları oldu; Amerikalılar "çevreleme" enkazından uzaklaşabildiler. Washington'daki politika belirleyicilerin kafasına ancak yavaş yavaş dank eden gerçek, Vietnam'ın gerçekten önemli olmadığıydı. Küba'nın da öyle... Bu yüzden ABD, Castro rejimini devirme fikrinden sessizce vazgeçti. İster Hanoi'de ister Havana'da olsunlar, gelişmekte olan ülkelerdeki komünistler Amerikan ulusal güvenliği açısından nispeten zararsız olduklarını kanıtladılar. İkinci durumda, diğer çevre bölgelerde her türlü yaramazlığı yapabilirlerdi: Castro'nun Angola ve Etiyopya iç savaşlarına enerjik katılımını hatırlayın. Şayet Karayipler Amerika için çok az öneme sahipse, 1970'lerin başında "kaybetmeyi" göze alamayacağı dünyanın tek bölgesiyle karşılaştırıldığında Sahraaltı Afrika'nın neredeyse hiç önemi yoktu. O bölge ise Ortadoğu'ydu.

Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgeye yönelik tutumu hakkında birçok yanlış kanı mevcuttur. Bunlardan biri, ABD'nin İsrail devletiyle koşulsuz ve şartsız bir "özel ilişki" içinde bulunduğudur. Bir diğeri ise ABD'nin Ortadoğu'ya esas olarak çöl kumlarının altındaki geniş petrol rezervlerinin varlığı nedeniyle çekildiğidir. Bir üçüncüsü ise 11 Eylül terör saldırılarının Amerika'nın bölgede yaptığı yanlışların karşılığı olduğudur. Bu tür düşünceler hiçbir şekilde El Kaide üyeleriyle sınırlı değildir. Halef-selef *bien-pensantlar*[4] basında benzer teorileri dillendirmeye başladıklarında, ne Aşağı Manhattan'daki yangınlar söndürülmüş ne de toz ve duman henüz dağılmıştı.[5] Gerçek ise çok daha karmaşıktır. Birincisi, Amerika'nın İsrail ile olan ilişkisi uzun zamandır sürtüşme ve kararsızlık ile karakterize edilmektedir. Esasen cennette yapılmış bir evlilikten başka bir şey değildir. İkinci olarak, petrol zengini Amerika Birleşik Devletleri, Ortadoğu petrolüne Batı Avrupa ya da Japonya'dan çok daha az bağımlıdır. Arap petrol rezervlerinin "kontrolü" ABD'nin uzun zaman önce vazgeçtiği bir hedeftir; Batı dünyasına petrol akışını sağlamak için böyle bir kontrol gerçekten gerekli

4 Fransızca "sağ/muhafazakâr görüşlü". (ç.n)

5 Geoffrey Wheatcroft, "Two Years of Gibberish," *Prospect*, Eylül 2003, s. 30–33.

olsaydı, bunun için en büyük hevesle baskı yapacak olanlar petrolsüz Almanlar ve Japonlar olurdu. Üçüncüsü, Ortadoğu'daki —ve aslında başka yerlerdeki— terörizm olgusunun yakın zamana kadar ABD ile nispeten az ilgisi vardı. Amerikan topraklarında büyük bir terör eyleminin gerçekleşmesinin bu kadar uzun sürmüş olması 11 Eylül'ün dikkat çekici yanıydı. Bundan başka saldırganları motive etmiş gibi görünen şey, yani Irak'a yapılan müdahale, Amerikan askerlerinin Suudi Arabistan'da öncelikle bu ülkeyi ve komşularını bir başka Arap devleti olan Irak'ın saldırganlığına karşı savunmak için konuşlandırılmış olması nedeniyle pek de yanlış bir eylem olarak tanımlanamazdı.

Geçtiğimiz otuz yıl boyunca Ortadoğu, Amerikan dış politikasında o kadar önemli bir yer tuttu ki, eskiden ne kadar az ilgi gösterildiğini unutmak kolaydır.[6] 1950'lerden önce Ortadoğu'daki Amerikan varlığı stratejik olduğu kadar akademikti de; Kahire ve Beyrut'taki Amerikan üniversiteleri, İstanbul'daki Robert Koleji ve İran'daki Elburz Koleji gibi önemli kurumlardan oluşuyordu. Eylül 1946'da Dışişleri Bakanlığı Yakın Doğu ve Afrika İşleri Ofisi Direktörü Loy W. Henderson, bölgedeki Amerikan politikasının "ana hedefini" "bu bölgedeki rekabet ve çıkar çatışmalarının, sonunda üçüncü bir dünya savaşına yol açabilecek açık düşmanlıklara dönüşmesini önlemek" olarak tanımlamıştı.[7] Bu durum, ABD'yi en fazla iyi niyetli bir hakem rolüne sokmuş; daha bağlayıcı taahhütler ise pek rağbet görmemiştir. Türkiye'nin (ve bu arada Yunanistan'ın) savunma sorumluluğunu 1947'de Amerikalılara devretmek aslında bir İngiliz kararıydı. Bundan sonra İngilizler en az on yıl daha bölgedeki baskın dış güç olarak kaldılar ve Süveyş krizinin fiyaskosundan sonra bile Basra Körfezi'ni kendi etki alanlarının bir parçası olarak görmeye devam ettiler.

Amerika Birleşik Devletleri'nin uzun zamandan beri bölgede ekonomik bir çıkar elde ettiği doğrudur. Amerikan petrol şirketleri 1920'lerden itibaren bölgede bir yer edinmek için büyük mücadele vermiş, İngilizlerin 1927'de Baba Gürgür'de petrol bulmasından bir yıl sonra isteksiz İngiliz şirketlerini Türk (daha sonra Irak) Petrol Şirketi'nde kendilerine hisse vermeye zorlamıştı.[8] Henüz çok erkendi; 1940'ta bile Ortadoğulu üreticiler dünya üretiminin yüzde 5'inden fazlasına sahip değillerdi. Ancak

6 Knapp, "United States and the Middle East," s. 11–13.

7 Reich, "United States Interests," s. 56.

8 Yergin, *Prize*, s. 195–97, 204.

Amerikalılar artık kendilerini buradaki kullanılmayan büyük potansiyelin varlığı konusunda ikna etmişlerdi.[9] John Philby'nin de yardımıyla, Suudi ailesi tarafından yönetilen çöl krallığını bir Amerikan uydusuna dönüştürmek için 1930'larda büyük bir gayretle çalıştılar.[10] İkinci Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin zayıflığından yararlanarak onlara bir anlaşma önerdiler: ABD, Suudi Arabistan'ı alacak, İngilizlere de İran'ı bırakacaktı; Irak ve Kuveyt ise paylaşılacaktı.[11] ABD-Suudi ilişkilerinin şablonu çoktan belirlenmişti: Amerikalılar için petrol imtiyazları ve askerî üsler karşılığında Suudi kraliyet ailesi için nakit ve silah.[12] Arap-Amerikan Petrol Şirketi'ni (ARAMCO) oluşturan petrol şirketleri konsorsiyumu kraliyet rantları için bir kanal haline geldi; kısa süre içinde gelirlerinin yarısını Suudilere ödüyorlardı ve bu ödemeler ABD Hazinesi tarafından vergiden düşülebilir olarak değerlendiriliyordu.[13] John Foster Dulles 1953 yılında Ortadoğu'yu ziyaret eden ilk Amerikan Dışişleri Bakanı olduğunda vaziyetten çok etkilenmiş; bölgenin petrol ve diğer maden kaynaklarının "refahımız için hayati önemde" olduğunu ilan etmişti.[14]

Ne var ki ABD, buna gerçekten inanmış olsaydı, temel bir konuda kesinlikle çok farklı davranırdı. Çünkü Arap halklarını yabancılaştırmak için İsrail devletine verilen tutarlı destekten daha iyi hesaplanmış bir şey olamazdı. Yeni devletin derhal tanınması birçok açıdan Harry Truman'ın sorumluluğundaydı; Dışişleri Bakanlığı'nın tavsiyesine rağmen Mayıs 1948'de bu konuda ısrarcı olmuştu.[15] Truman'ın kararlılığı devam edecek, 1958'e gelindiğinde İsrail ile ilişkilerin büyük önemi, Amerikan dış politika mantığının bir aksiyomu haline gelecekti. Mısır'daki eski bir Amerikan büyükelçisinin sözleriyle, "İsrail... *bölgedeki* en eski doğrudan çıkarımızı temsil etmektedir. İsrail'in bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmesi kesinlikle ABD'nin temel bir dış politika taahhüdünü temsil etmektedir..."[16] Pek çok analist dikkatlerini bu bağlılığın nedenleri üzerinde yoğunlaştırmaktadır: ABD'deki sözde Siyonist lobinin siyasi etkisi; geniş halk kitlelerinin Holokost'la ilgili suçluluk duyguları; İsrail'in Ortadoğu'da demokratik bir vaha olması; Evanjelik Hristiyanların, Yahudilerin

9 A.g.e., s. 393.
10 Gause, "U.S.-Saudi Relationship," s. 344.
11 Yergin, *Prize*, s. 401.
12 A.g.e., s. 403 vd., 410-16, 427 vd.
13 Gause, "U.S.-Saudi Relationship," s. 345.
14 Reich, "United States Interests," s. 81.
15 Gaddis, *We Now Know*, s. 164.
16 Reich, "United States Interests," s. 72.

Kutsal Topraklara dönüşünün Hz. İsa'nın İkinci Gelişi'nin yakın olduğunun bir işareti olduğuna dair inançları. Daha az fark edilen şey ise İsrail ve ABD'nin ne kadar sık anlaşmazlığa düştüğüdür. Örneğin Truman'ın İsrail'e verdiği destek askerî yardımı kapsamıyordu. Dulles birden fazla kez İsrail'e yardımı askıya almıştı. İsrail, 1956'da Sina ve Gazze Şeridi'ni işgal ettiğinde ABD sert davrandı ve İsraillilerin geri çekilmesinde ısrar etti. Altı Gün Savaşı'nın arifesinde, Birleşmiş Milletler'de verdiği söze rağmen, İsrail gemilerine Tiran Boğazı'ndan geçiş serbestliği sağlamayı başaramadı. Daha sonra ABD Kudüs'ün uluslararasılaştırılmasını destekledi ve İsrail'in 1967'de Araplardan ele geçirdiği topraklardaki kolonizasyon politikasını eleştirdi.[17] İsrail'in Gazze ve Batı Şeria'yı işgalinin Amerikan çıkarlarına pek hizmet etmediği açıktır.

1950'lerde ABD'yi Ortadoğu'ya asıl çeken şey İsrail ya da petrol değil, Sovyetler Birliği korkusuydu; daha doğrusu, Rusların Avrupa imparatorluklarının krizinden Asya'da olduğu gibi Arap dünyasında da başarılı bir şekilde yararlanabilecekleri korkusuydu.[18] Başlangıçta, ortaya çıktığı üzere, Ruslar oldukça beceriksizdi. Stalin'in Tahran'a doğru ilerleyişi geri tepecekti.[19] Buna karşılık, İngiliz-İran Petrol Şirketi'ni düşüncesizce millîleştiren İran Başbakanı Muhammed Musaddık'ın İngiltere'nin ilhamıyla CIA tarafından devrilmesi, Amerikan hâkimiyetini en az maliyetle garanti altına almış gibi görünüyordu.[20] Ajax Operasyonu'nun Amerikan mantığı, özünde önleyici bir çevreleme hareketi olmasıydı. CIA ajanlarından birinin hatırladığı gibi, "Bu, Sovyetlerin yaptıkları ve gelecek planları hakkında bildiklerimizle ilgiliydi." Ona göre İran, Rusya'nın "öncelik listesinde çok üst sıralarda" yer alıyordu.[21]

Bazı Amerikalılar, açıkça Marksist olmayan popüler bir lidere karşı eski sömürgecileri desteklemenin bilgeliği konusunda şüphelere sahipti. Mısır'da Amerika'nın ilk dürtüsü İngilizlere karşı milliyetçi demagogu — bu durumda Albay Cemal Abdül Nasır'ı— desteklemekti; gerçekten de Dışişleri Bakanlığı, Mısırlı lideri Süveyş Kanalı bölgesindeki İngiliz askerî varlığına son verilmesini talep etmesi için olumlu bir şekilde teşvik etti. Ancak 1956'ya gelindiğinde, Nasır'ın Ruslarla flörtü ve Arap dünyasının geri kalanına yönelik gösterişli çağrıları Eisenhower ve Dulles'ı o kadar rahatsız etmişti ki, onun (ve Kruşçev'in) blöfünü görmeye karar verdiler.

17 A.g.e., s. 240 vd.

18 Rosecrance, "Objectives," s. 31.

19 Knapp, "United States and the Middle East," s. 14 vd.

20 A.g.e., s. 15.

21 Kinzer, *All the Shah's Men*, s. 205.

Amerika'nın Nasır'ın Asvan Barajı projesini finanse etmeyi reddetmesi, bu kez Süveyş Kanalı'nın görkemli şekilde kamulaştırılmasına yol açtı.[22] Bu noktada ABD, en yakın müttefikleri olması gereken İngiltere ve İsrail'i kontrol edebilseydi, sadece Ortadoğu için değil, her şey için çok daha farklı olabilirdi. Bunun yerine İngiltere Başbakanı Sir Anthony Eden, İsraillilerin çıkmasından mutlu olduğu bir Arap-İsrail savaşını durdurma bahanesiyle Süveyş Kanalı bölgesini zorla yeniden işgal etmeye yönelik saçma bir Fransız planını kabul etti. Eden, Eisenhower'a danışmamakla kalmadı; Amerikalılar tarafından böyle bir darbenin, Musaddık'ın devrilmesinden daha korkunç bir yeni-sömürgecilik macerası olarak görüneceği ve İsrail dışında tüm Ortadoğu'yu Kruşçev'in kucağına itebileceği gerekçesiyle ABD tarafından desteklenmeyeceği konusunda açıkça uyarılmıştı. Eisenhower kuşkuyla sordu: "Bunu yaptığımızda tüm Arap dünyasını kaybedeceksek İngiltere ve Fransa'yı nasıl destekleyebiliriz?"[23]

Ne yazık ki, Kruşçev'in nükleer silah kullanma tehdidi İngiliz-Fransız çekilmesinin nedeni olarak *ortaya çıktı,*[24] oysa asıl neden, sterlinin feci şekilde değer kaybetmesi ve Eden çekilmeyi kabul edene kadar Amerika'nın İngiltere'ye bir sent bile borç vermeyi reddetmesiydi. Daha da kötüsü, Batı'nın dağınıklığı Ruslara, Macaristan'daki reformist Imre Nagy hükümetini son derece acımasız bir şekilde bastırmak için serbest bir el de verdi. Böylece ABD, Eden'ın fişini çektiği için Kahire'de hiç itibar görmedi[25] ve sadece iki yıl sonra Nasır'ın kışkırtmasıyla bir grup Iraklı subay Bağdat'ta bir isyan başlatıp İngiliz yanlısı Haşimi hükümdarı II. Faysal'ı ve başbakanı Nuri es-Said'i devirip öldürdüğünde hiçbir şey yapamaz hale geldi. Bu darbenin ardından Lübnan'a on beş bin kişilik bir deniz piyadesi gücü gönderme kararı da hiçbir işe yaramadı; gerçekten de Bağdat'ta ya da başka bir yerde olayları etkileyecek ne yapmış olabileceklerini görmek zor. (O dönemde Beyrut hâlâ kozmopolit bir oyun alanıydı ve daha sonra dönüşeceği savaş alanı olma halinden çok uzaktı).[26] Eğer Amerikan stratejisi Ortadoğu petrollerini kontrol etme arzusundan kaynaklanıyorsa, bu ciddi bir gerilemeydi. Darbeden kısa bir süre sonra yeni Irak hükümeti, Irak Petrol Şirketi'nin imtiyazını iptal etti (böylece İngiltere'nin 1917'deki başarılı işgalinden elde ettiği başlıca kazanç sona erdi); Irak, petrol

22 Knapp, "United States and the Middle East," s. 25.
23 Louis ve Robinson, "Imperialism of Decolonization"
24 Gaddis, *We Now Know*, s. 169.
25 Knapp, "United States and the Middle East," s. 25.
26 Gaddis, *We Now Know*, s. 175.

endüstrisini millîleştiren ilk Arap ülkeleri arasında yer aldı.[27] Bu arada Suudiler, ABD'den silah alımlarını durdurdular ve Zahran hava üssünün kira sözleşmesini yenilemeyi reddettiler.[28] Küba'daki Castro'nun aksine Nasır'ın Sovyet ekonomik modeliyle pek ilgisi yoktu ama o da Moskova'nın sunduğu ödülleri toplamaktan ve Washington'la alay etmekten memnundu.[29]

Gazze ile Körfez Arasında

1950'lerin sonuna gelindiğinde Amerika'nın Ortadoğu'daki pozisyonu hakkında üç şey acı bir şekilde ortadaydı. Birincisi, İsrailliler ABD'nin desteğini, tüm niyet ve amaçlarına rağmen, hiçbir şarta bağlı olmayan bir destek olarak görüyorlardı. İstediklerini yapabilirlerdi. İkincisi, Amerikan petrol şirketleri, Süveyş Kanalı'ndaki İngiliz hisseleri gibi, petrollerinden elde ettikleri rantı yabancılarla paylaşmak için açık bir teşvike sahip olmayan Arap hükümetleri tarafından kamulaştırılmaya karşı savunmasızdı. Üçüncüsü, İsrail ile Arap komşuları arasında barış içinde bir arada yaşamak imkânsız değilse bile pek olası değildi; ABD bir şekilde bu çatışmanın yol açacağı zararı en aza indirmek zorundaydı. Amerika açısından iyi haber, Sovyetlerin Ortadoğu'ya nüfuz etme teşebbüslerinin 1958'de beklenenden çok daha az başarılı olmasıydı. Kötü haber ise Arap-İsrail savaşlarının ardından Sovyet nüfuzundan daha tehlikeli ya da en azından daha az öngörülebilir bir tehdidin ortaya çıkmasıydı. Bu, modern Ortadoğu'nun orijinal günahı olan terörizmdi. Siyonist aşırılık yanlılarının bir zamanlar İngilizleri Filistin'den çıkarmak için yaptıklarını, Arapların askerî zafer umutları kırıldıktan sonra Filistinli aşırılık yanlıları şimdi İsraillilere karşı yapıyordu. Fakat Arap devletleri mağlubiyeti kendi elleriyle inşa ettiler. Eski İngiliz mandası Filistin'de Yahudiler ve Araplar arasındaki çatışmaya iki devletli bir çözüm, BM Genel Kurulu'nun 181 sayılı kararı şeklinde başlangıçta mevcuttu. Araplar bunun yerine savaşı tercih etti. Ancak Suudi Arabistan tarafından desteklenen Lübnan, Suriye, Irak, Maverâ-i Ürdün ve Mısır'ın birleşik güçleri, bebek İsrail devletini daha doğarken boğma konusunda başarısız oldu. Süveyş, İngiltere ve Fransa için bir aşağılanmaydı ama İsrailliler için ise bir zaferdi: Gazze Şeridi ve Şarm eş-Şeyh ele geçirildi, ancak daha sonra BM kontrolü altına alındı; İsrail Savunma Kuvvetleri nispeten düşük maliyetle Mısır kuvvetlerine ağır kayıplar verdirdi. 1967'deki

27 Yergin, *Prize*, s. 508 vd.

28 Gause, "U.S.-Saudi Relationship," s. 346.

29 Rosecrance, "Objectives," s. 32.

Altı Gün Savaşı, İsrail'in Mısır liderliğinde alenen yapılan savaş hazırlıklarına verdiği doğrudan ve meşru bir yanıttı; İsrail'in ilk hava saldırılarından on gün önce Nasır açıkça İsrail'i haritadan silme sözü vermişti. Araplar bir kez daha kolayca yenildi, İsrailliler bir kez daha Sina ve Gazze'yi işgal etti ve şimdi Ürdün'ün Mısır tarafına geçme kararına karşılık olarak Kudüs ve Samiriye (Batı Şeria) dâhil olmak üzere Yahudiye'yi ve Golan Tepelerini de aldılar. Başlangıçtaki başarılarına rağmen Ekim 1973'teki Yom Kippur Savaşı, Mısır ve Suriye'nin İsrail'e yönelik bir başka başarısız saldırısı olarak tarihe geçti. Irak ve ardından Sovyet yardımına rağmen Arap orduları kendi topraklarına geri püskürtüldü. 1982 yılına gelindiğinde İsrailliler Lübnan'ı işgal edecek kadar kendilerine güveniyorlardı.

İsrailliler bu dış tehditlere yanıt verirken ABD'ye danışma zorunluluğu hissetmediler. Amerikalılar ne Altı Gün Savaşı konusunda uyarıldılar ne de İsrail'in art arda kazandığı zaferler karşısında sevinç duydular. Nixon'ın 1970 yılında verdiği bir röportajda belirttiği gibi, Ortadoğu "son derece tehlikeli bir hale gelmişti. Tıpkı Birinci Dünya Savaşı öncesindeki Balkanlar gibi; iki süper güç olan ABD ve Sovyetler Birliği, bölgeye yaklaşım farklılıkları nedeniyle ikisinin de istemediği bir çatışmanın içine çekilebilir."[30] Çevreleme, yerini yumuşamaya bırakırken, iki süper güç de yeni bir Arap-İsrail savaşı ihtimalinden hoşnut değildi. Savaş 1973'te çıktığında Amerikalılar İsrail'e ancak Rusların karşı tarafa yardım ettiği anlaşıldıktan sonra destek verdi; her iki durumda da yardım, süper güçlere ateşkes için baskı yapma hakkı vermişti. Yine de barışa aracılık etmenin son derece zor olduğu da ortadaydı.[31] Amerikalı ve İsrailli politikacılar "özel ilişkileri" ve "derin dostlukları" hakkında artık aşina oldukları sözleri söylemeye devam ettiler.[32] Ülkeye yapılan Amerikan yardımı daha önce görülmemiş boyutlara ulaştı: 1976 ile 1985 yılları arasında ABD'nin dünya çapında bütün ekonomik ve askerî yardımlarının dörtte biri İsrail'e gidecekti —toplamda yaklaşık yirmi beş milyar dolar. Bu meblağ, İsrail'in gayrisafi millî gelirinin yaklaşık yüzde 13'üne denk geliyordu (bkz. Şekil 7). Ancak ABD, İsrail ve Mısır arasında dürüst bir aracı rolünü üstlendikçe, bu paranın satın alma gücü de o kadar azalacaktı.[33]

İsrail Başbakanı Menahem Begin'in Başkan Jimmy Carter tarafından Mısır'la barış uğruna Sina'dan vazgeçmeye ikna edildiği doğrudur. Ancak

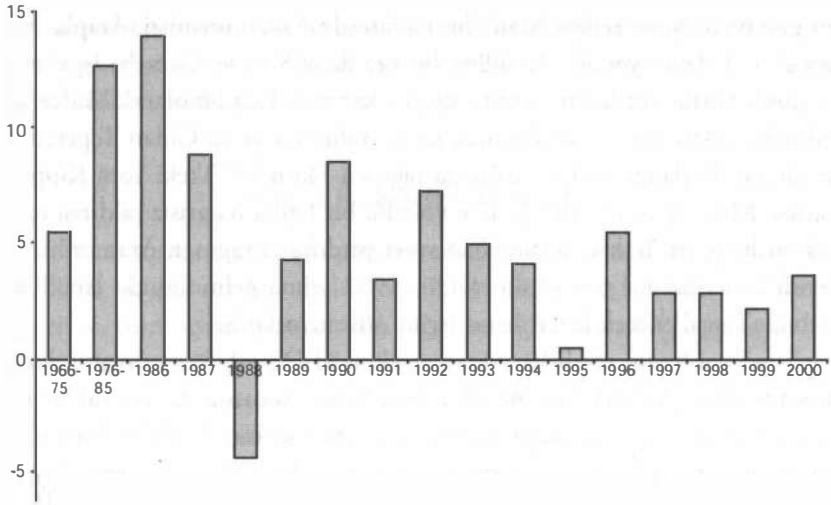
30 Reich, "United States Interests," s. 81.

31 Rosecrance, "Objectives," s. 34.

32 Örn. bkz. Reich, "United States and Israel," s. 227, 241.

33 A.g.e., s. 228.

Şekil 7
İsrail'in gayrisafi millî gelirinin yüzdesi olarak ABD'nin İsrail'e yardımı, 1966-2000

Not: 1988 yılında hibe geri dönüşleri ve anapara geri ödemeleri yeni hibe ve kredilerden fazladır.

Kaynak: *Statistical Abstract of the United States*'in çeşitli sayılarındaki verilerden ve Dünya Bankası World Development Indicators veri tabanından hesaplanmıştır.

bu, Carter'ın gidebileceği en ileri noktaydı; işgal altındaki toprakların geleceğine ilişkin görüşmeler sonuçsuz kaldı. Aralık 1981'de İsrail, Golan Tepeleri'nin statüsünü değiştirerek bölgeyi kendi hukuku, yargı yetkisi ve idaresi altına almaya karar verdiğinde, ABD bu eylemi kınayan BM kararını destekledi.[34] İsrail, yedi ay sonra Lübnan'ı işgal ettiğinde, ABD çatışmanın tırmanmasını önlemek için konuşlandırılan barış gücüne katkıda bulundu. Aynı yıl Ronald Reagan'ın barış sürecinde "yeni bir başlangıç" girişimi İsrailliler tarafından etkili bir şekilde veto edildi. Fakat Amerikalılar hiçbir zaman İsrail'den tamamen kopmayı düşünmediler. Nitekim Reagan ve İsrail Başbakanı Yitzhak Shamir arasında 1983 yılında varılan anlaşmayı askerî işbirliği ve ekonomik yardımda önemli bir artış izledi.[35] Yine de İsrailliler Filistinlilerle müzakere etmek için Amerikan baskısına inatla direndiler. Aralık 1988 gibi erken bir tarihte Yaser Arafat, ikili diyalog için Amerikan ön koşullarını (terörizmden vazgeçme, İsrail devletini tanıma ve BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarını kabul etme) kabul etti.[36] Ancak İsrailliler 1967 sınırlarına geri dönmeyi düşünmek yerine

34 Reich, "United States and Israel," s. 232.
35 A.g.e., s. 234.
36 A.g.e., s. 234 vd.

bu konuda daha da sertleştiler. Her geçen yıl, işgal altındaki topraklarda yerleşim ilerledikçe (1983'te yaklaşık otuz bin Yahudi yerleşimci vardı) ve orada yaşayan Filistinliler şiddete başvurdukça, *statükoya* geri dönüşü hayal etmek zorlaştı. Amerikalılar yerleşim politikasını ve taş atan Filistinlilere karşı gerçek mermi kullanılmasını protesto ettiler, ama nafile.[37]

Amerikalılar için en önemli zorluk, İsrail Arap ülkeleri üzerinde askerî üstünlüğünü kurup Filistinlileri konvansiyonel savaş yerine terörizme başvurmaya zorlarken, Arap ülkelerinin *ekonomik* öneminin artmasıydı. 1953 yılında ABD henüz dünya petrol üretiminin yarısından fazlasını karşılıyordu; 1973 yılına gelindiğinde ise bu oran yüzde 21'e düşmüştü. Amerika'nın petrol ithalatı bir zamanlar önemsizdi; fakat 1977'de toplam tüketimin yüzde 46'sına yükseldi ve petrol ithalatının Ortadoğu'dan gelen kısmı giderek artmaktaydı.[38] Bunun, Amerika Birleşik Devletleri için avantajları olduğu kadar dezavantajları da vardı. Petrol ihraç eden ülkeler zenginleştikçe, Amerikan mallarına giderek daha fazla para harcayıp petrodolarlarının önemli bir kısmını Amerika Birleşik Devletleri'ne yatırıyorlardı.[39] Örneğin 1970 ile 1972 yılları arasında Suudi Arabistan'ın Amerikan şirketlerinden yaptığı silah alımları yirmi kat artmıştı.[40] Bu doğrultuda takip eden yıllarda Suudilere seksen üç milyar dolar değerinde silah satılacaktı.[41] Her halükârda, Ortadoğu petrol endüstrisinin önemli bir kısmı hâlâ Amerikalıların elindeydi, ancak Suudiler nihayet ARAMCO'yu millîleştirdiğinde Amerikan ağırlığı zayıfladı.[42] Bununla birlikte, Arap petrolüne gerçek anlamda bağımlı hale gelenler ABD'den ziyade onun başlıca müttefikleriydi.[43] Soğuk Savaş döneminde bu durum Ortadoğu'nun geleceğine ekonomik olduğu kadar stratejik bir boyut da kazandırdı. Eugene V. Rostow'un 1975'te savunduğu gibi, "İlk ve en temel [Amerikan çıkarı], Ortadoğu'nun Avrupa'nın savunması için jeopolitik önemidir. Batı Avrupa ile ittifakımız... Amerika Birleşik Devletleri'nin birincil güvenliğinin bağlı olduğu dünya güç dengesi için kesinlikle gereklidir. Sovyetler Birliği'nin bölgedeki petrolü, alanı ve kitleyi hegemon olarak kontrol etmesi, Batı Avrupa üzerinde de hâkimiyet kurmasını beraberinde getirecek; NATO dağıtılacaktır."[44] Aslında bu noktaya

37 A.g.e., s. 229 vd.
38 Lundestad, "Empire," s. 90. Krş. Rosecrance, "Objectives," s. 36.
39 Reich, "United States Interests," s. 66; Gause, "U.S.-Saudi Relationship," s. 347.
40 Gause, "U.S.-Saudi Relationship," s. 346.
41 Priest, *Mission*, s. 84 vd.
42 Reich, "United States Interests," s. 64 vd.
43 A.g.e., s. 62.
44 A.g.e., s. 82.

kadar endişelenmek için görünürde çok az sebep vardı. Sovyetler, 1972'de askerî danışmanlarının sınır dışı edilmesinden bu yana Kahire'deki nüfuzlarını hemen hemen kaybetmişlerdi. Suriye'de hâlâ bir miktar nüfuzları olsa da bu "hegemonik kontrol" anlamına gelmiyordu. Buna karşılık Amerikalılar, "siyah altın"a en çok sahip olan küçük körfez devletlerinde İngiltere'nin eski üstünlük konumunu devralıyor gibi görünüyorlardı: Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Katar ve Umman.[45] Bu arada Kissinger'ın mekik diplomasisi sadece Mısır ve İsrail'i 1973-74'te "muharebeyi kesmeye" ikna etmekle kalmadı, aynı zamanda Suudi petrol ambargosuna da hızlıca son verdi.

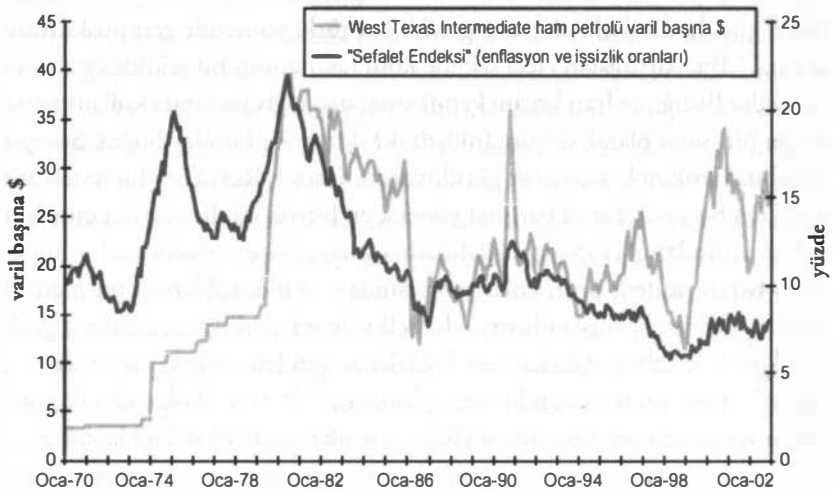
Ancak, hem ABD'nin hem de müttefiklerinin ciddi ekonomik sıkıntılar çekmesi için Ortadoğu petrollerinin özellikle *Sovyetler tarafından* kontrol edilmesi gerekmiyordu. Arap kontrolü de gayet yeterli olabilirdi. Libya diktatörü Muammer Kaddafi 1967 Arap-İsrail savaşından sonra fiyatları ve kâr paylarını yükselterek ve nihayet petrol şirketlerinin varlıklarını kamulaştırarak Batı'nın Libya petrolüne artan talebini istismar ettiğinde bunu zaten göstermişti. ABD, 1972 yılına kadar İsrail'e verdiği destek ile Siyonizm'den en az komünizm kadar nefret eden Suudi kralına verdiği destek arasında bir denge kurmayı başarmıştı.[46] Ne var ki Suudiler 1973'te Mısır'ın İsrail'e saldırısını askerlerle değil, petrol fiyatlarındaki yüzde 70'lik artışla ve İsrail destekçilerine petrol sevkiyatını her ay yüzde 5 oranında kesen bir ambargoyla destekleyecekti. Amerikalılar İsrail'e yaptıkları yardımı iki katından fazla artırınca, Suudiler de ABD'ye yapılan ihracata tam bir ambargo uyguladı. Amerikan ve Batı Avrupa para otoritelerinin henüz dalgalı döviz kurlarıyla yaşamayı öğrenmeye çabaladığı ve mali otoritelerinin Keynesyen talep yönetiminin kabalaştırılmış bir versiyonunu benimsediği bir dönemde, petrol fiyatlarındaki keskin artış dramatik sonuçlar doğurdu. Enflasyon yükseldi, kamu maliyesi kırmızıya döndü, aynı zamanda işsizlik de arttı (bkz. Şekil 8). Daha da kötüsü "stagflasyon", birçok açıdan Amerikan dış politikasının en feci başarısızlığı olan 1979 İran Devrimi'nin ardından gelecekti. 1979'da Amerikan destekli Şah'ın, bir zamanların ihtişamlı ama artık hasta olan Muhammed Rıza Pehlevi'nin yerine bir Sovyet kuklası değil, tamamen beklenmedik bir şey geçti: İslami köktendinciliğin radikal, teokratik bir savunucusu.

Şah, Soğuk Savaş sırasında ABD tarafından desteklenen despotların en kötüsü değildi. Doğru, rejimi liberal olmaktan çok uzaktı ve Şah'ın

45 A.g.e., s. 69.

46 Knapp, "United States and the Middle East," s. 23 vd.

Şekil 8
Petrol Fiyatı ve Amerikan "Sefalet" Endeksi, 1970-2002

Kaynak: *Economagic*.

göze çarpan tüketim tutkusu pek de mantıklı gelmiyordu. Ancak ABD'nin Nikaragua ya da Şili'de yetiştirdiği diktatörlerle kıyaslandığında Şah, aydınlanmış bir despottu. Şah'ın İran'ı şüphesiz Amerikan ya da Batı Avrupa standartlarına göre nispeten eşitsiz bir toplumdu, ancak ne Türkiye'den ne de birçok Latin Amerika ülkesinden daha eşitsizdi. Olağanüstü olan şey, rejim devrimci bir uçurumun kenarına doğru kayarken Amerikalı mimarlarının umursamazlığıydı. Gördüğümüz gibi Vietnam'ı Ho Chi Minh'in mirasçılarına kaptırmak jeopolitik açıdan pek de önemli değildi. Ama İran'ı İslam devriminin Lenin'i Ayetullah Ruhullah Humeyni'ye kaptırmak, sonuçları hesaplanamayacak bir felaketti. İran, Irak'ın üç katı nüfusuyla Türkiye'den sonra Ortadoğu'nun en büyük devletiydi. Daha da önemlisi, petrol üreticisi olarak Suudi Arabistan'dan sonra ikinci sıradaydı. 1973'te toplam dünya üretiminin yüzde 10'undan fazlasını gerçekleştirerek dünyanın üçüncü büyük petrol üreticisi olmuştu (ABD o dönemde hâlâ dünyanın en büyüğüydü).[47]

Ocak 1980'de, elli iki Amerikalı rehinenin Tahran Büyükelçiliği'ne hapsedilmesinin etkisinden henüz kurtulamamış olan Başkan Carter, endişeli bir şekilde Ortadoğu'daki Amerikan stratejisini yeniden tanımlamaya çalışacaktı. Bundan böyle, "Dışarıdan bir gücün Basra Körfezi bölgesinin

47 Maddison, *World Economy*, s. 151, tablo 3–21.

kontrolünü ele geçirmeye yönelik herhangi bir girişimi, ABD'nin hayati çıkarlarına yönelik bir saldırı olarak kabul edilecek ... ve böyle bir saldırı askerî güç de dâhil olmak üzere gerekli her türlü yöntemle geri püskürtülecektir."[48] Bu, Afganistan'ı feci şekilde kötü tasarlanmış bir şekilde işgal eden Sovyetler Birliği'ne İran krizini kendi amaçları doğrultusunda kullanmaması için bir işaret olarak düşünülmüştü. O dönemde bu olay Soğuk Savaş'ın yeni bir doruk noktası olarak görülüyordu; Carter, Rusya'nın bu hareketini 1945'ten bu yana dünya barışına yönelik en büyük tehdit olarak tanımladı. Krizin ardından Avrupa'daki silahlanma yarışı, önce Sovyetlerin, ardından da —bazen şiddetli protestoların ortasında— Amerikalıların orta menzilli nükleer füzeler konuşlandırmasıyla belki de en tehlikeli aşamasına girdi. Moskova'nın Tahran'daki kaostan faydalanacağından korkmak da mantıksız değildi; İran'ı uzun zamandır stratejik öneme sahip bir bölge olarak görüyordu ve aslında on dokuzuncu yüzyılın sonlarından 1940'lara kadar burada İngiltere ile gayriresmî olarak iktidarı paylaşmıştı. Ancak Carter'ın aklındaki "dış gücün" Ortadoğu'daki sorun olmadığı ortaya çıktı. Bundan böyle Amerikan çıkarlarına en ciddi tehdidi bölge *içindeki* güçler oluşturacaktı.

Bütün devrimci rejimler gibi Humeyni'nin İran'ı da kısa süre içinde komşusuyla savaşa girecekti. Irak diktatörü Saddam Hüseyin, kendi ülkesindeki Şii nüfusun İran yanlısı ayaklanmasından korkarak 1980 yılında İran'ı işgal etmeye karar verdi. Kissinger'ın alaycı yorumu —"ne yazık ki ikisi de kaybedemez"— ABD'nin o esnada karşı karşıya olduğu ikilemi yansıtıyordu. Amerika'yı "Büyük Şeytan" olarak gören bir rejim Amerikan politikasının bir aracı olamazdı, ancak Bağdat'taki Saddam Hüseyin'in Baasçı tiranlığı, eski Arap milliyetçiliği tarzında laik olsa da, sadece marjinal olarak daha çekiciydi. ABD, 1970'lerde Kissinger'ınkini bile gölgede bırakan bir *reelpolitik* başarısıyla her iki tarafa da yardım etti. Önce elçilik rehinelerinin serbest bırakılmasını satın almak, daha sonra da Orta Amerika'daki Amerikan gizli operasyonlarına fon sağlamak için İran'a gizlice silah satıldı. Bu arada Saddam, güçlerinin sadece kimyasal silah kullanmakla kalmayıp bir keresinde bir Amerikan savaş gemisine saldırmasına rağmen, 1989'da bir milyar doların üzerine çıkan önemli miktarda emtia kredisi aldı.[49] Körfez Savaşı'nın sonucu iki tarafın da kaybetmemesi olduysa, bu en azından Amerikan Makyavelizmine borçludur —Reagan yönetimine Afganistan'da Kızıl Ordu'ya karşı savaşan mücahitlere para ve silah aktarma konusunda ilham veren şeytanlıkla aynı şey.

48 Lundestad, "Empire," s. 97.

49 Power, "Problem from Hell," s. 234.

Fakat ABD'nin karşılaştığı asıl zorluk, körfezde herhangi bir doğrudan etkide bulunabilmesinin, orada bir tür askerî varlık bulundurabilmesine bağlı olmasıydı. Aynı zamanda İran Devrimi'nin bir sonucu da Suudi rejiminin Amerikan askerlerine Körfez'deki üslere erişim izni verme konusunda hiç de hevesli olmamasına yol açmasıydı. Tahran'daki devrimin hemen ardından Suudiler, Ekim 1980'de AWACS donanımlı uçakların takip ettiği bir Amerikan F-15 filosunun gelişini memnuniyetle karşılamış olsalar da, Dışişleri Bakanı Alexander Haig'in Amerikan birlikleri için Körfez üslerine daha geniş erişim anlamına gelen "stratejik mutabakatına" karşı çıktılar. Carter doktrinini uygulamak üzere kurulan Hızlı Konuşlanma Ortak Görev Gücü'nün başlangıçta Florida'nın Tampa kentinde konuşlanmış olması önemliydi. Mayıs 1981'de Suudi egemenliğindeki Körfez İşbirliği Konseyi tüm Körfez bölgesinin "uluslararası çatışmalardan, özellikle de askerî filoların ve yabancı üslerin varlığından uzak tutulması" gerektiğini ilan etti.[50] Ancak hem İran hem de Irak'ın Körfez'deki tarafsız gemilere saldırmaya hazır oldukları anlaşıldığında Amerikan donanma varlığı kabul edilebilir hale geldi. 1987 yılında Kuveyt tankerleri, ABD donanmasının korumasını haklı göstermek için Amerikan bandırası taktı.[51] Nihayet 1990'da Suudiler yumuşadı ve Amerikan askerlerinin topraklarına girmesine izin verdi. Bu, her iki taraf için de tehlikelerle dolu bir karar olacaktı. Amerikan imparatorluğu farkında olmadan yeni ve tehlikeli bir düşman edinmişti.

Terörün Mantığı

Kendisi de bir Suudi olan Usame bin Ladin neden çoğu Suudi uyruklu yirmi bir yandaşına dört uçağı kaçırtıp Dünya Ticaret Merkezi'ne, Pentagon'a ve (büyük olasılıkla) Beyaz Saray'a uçurmalarını emretti? Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihat için Dünya İslami Cephesi'nin 23 Şubat 1998 tarihli bildirisinde, o ve onunla birlikte hareket edenler, meşhur "Amerikalıları ve müttefiklerini öldürme" fetvalarını yayınlamak için üç sebep göstermişlerdi:

> Birincisi, ABD yedi yılı aşkın bir süredir İslam'ın en kutsal topraklarını olan Arap Yarımadası'nı işgal etmekte, zenginliklerini yağmalamakta, yöneticilerine dikte etmekte, halkını aşağılamakta, komşularını terörize etmekte ve yarımadadaki üslerini komşu Müslüman halklarla savaşmak için bir mızrak ucuna dönüştürmektedir.

50 Gause, "U.S.-Saudi Relationship," s. 347.

51 A.g.e. Ayr. bkz. Haass, *Intervention*, s. 28.

> ... İkincisi, Haçlı-Siyonist ittifakının Irak halkına yaşattığı büyük yıkıma rağmen ... Amerikalılar bir kez daha korkunç katliamları tekrarlamaya çalışıyor ...
>
> Üçüncüsü, eğer Amerikalıların bu savaşların arkasındaki amaçları dinî ve ekonomik ise, amaç aynı zamanda Yahudilerin küçük devletine hizmet etmek ve dikkatleri Kudüs'ü işgalinden ve oradaki Müslümanları katletmesinden başka yöne çekmektir. Bunun en iyi kanıtı, en güçlü komşu Arap devleti olan Irak'ı yok etme hevesleri ve Irak, Suudi Arabistan, Mısır ve Sudan gibi bölgedeki tüm devletleri kâğıttan devletçiklere bölme ve bu devletçiklerin bölünmüşlüğü ve zayıflığı sayesinde İsrail'in hayatta kalmasını ve yarımadadaki vahşi Haçlı işgalinin devamını garanti altına alma çabalarıdır.

Dolayısıyla Amerikalıları öldürmenin amacı açıktı: "Mescid-i Aksa'yı ve kutsal camiyi [Mekke'yi] onların elinden kurtarmak ve ordularının yenilmiş ve hiçbir Müslümanı tehdit edemez hale gelmiş olarak tüm İslam topraklarından çekip gitmesini sağlamak."[52] Bin Ladin bu sözleri on bir ay sonra ve 11 Eylül saldırılarından sadece sekiz ay önce *Time* dergisinde yayımlanan röportajında yinelemiştir.[53] Kısacası hedefleri Amerikan güçlerini Suudi Arabistan'dan çıkarmak, Ortadoğu'dan tamamen atmak, ABD'ye sempati duyan Arap hükümetlerini devirmek ve İsrail devletini yok etmekti. Kendisine atfedilen sonraki açıklamalar bu hususlarla tutarlıdır.[54]

Bazı Batılı yorumcular Bin Ladin'in pan-İslamik, global cihat söylemine aldanarak onun uygarlıklar çatışmasının gerçek bir habercisi olduğunu düşünmektedir.[55] Bin Ladin'in Ortadoğu'nun kendine özgü çatışma uygarlığının, terörizmin uzun zamandır hem barışçıl siyasetin hem de konvansiyonel savaşın yerine geçtiği gecikmiş bir siyasi kültürün çocuğu olduğunu söylemek daha doğru olur. Müslümanların kolektif bir tarihsel hayal kırıklığı duygusunu, yüzyıllar süren tarihsel gerilemenin "nefret ve kin, öfke ve kendine acıma, yoksulluk ve baskı sarmalına" dönüştürdüğü eski bir üstünlük kompleksini hayal etmek kuşkusuz tatmin edicidir.[56] Ancak El Kaide'nin ideolojisi, Batı'daki göçmen Müslüman topluluklar bir yana,

52 "Declaration of the World Islamic Front for Jihad Against the Jews and the Crusaders February 23, 1998," http://www.fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm

53 "Conversation with Terror," *Time*, 11 Ocak 2001.

54 Ayr. bkz. 24 Kasım 2002 tarihinde yayımlanan sözde mektup, http://observer.guardian.co.uk/worldview/story/0,11581,845725,00.html, ve 11 Şubat 2003 tarihinde *El Cezire*'de yayımlanan mesaj.

55 Huntington, *Clash of Civilizations*. Krş. Lewis, *Crisis of Islam*.

56 Lewis, *What Went Wrong?*, s. 159.

Endonezya ve Türkiye gibi en büyük Müslüman ülkelerdeki insanların çoğunluğunun inanç sistemleriyle nispeten çok az ortak noktaya sahiptir. Bin Ladin'in dinî inançları bile tarihsel olarak Arabistan çölleriyle sınırlı kalmış olan Vahhabiliğin kendine has özelliklerini taşımaktadır. El Kaide, özellikle Arap siyasi dininin aşırılık yanlısı kanadı olarak daha iyi anlaşılabilir; bu terim yakın zamanda tarihçi Michael Burleigh tarafından Nazizmin temel özelliklerini yakalamak için aydınlatıcı bir şekilde kullanılmıştır: mesihçi liderlik, telkin ihtiyacı, zulüm iştahı.[57]

Bu, El Kaide'nin "İslamo-faşizmin" ürünü olduğunu söylemekle aynı şey değildir, ancak bu ikisinin şiddet ve antisemitizm konusunda ortak noktaları olduğu kesindir.[58] 1920 ve 30'ların faşist hareketleri, mevcut ulus-devletlerin kontrolünü ele geçirmeyi ve geleneksel askerî güçleri kullanarak savaşmayı tercih ettiklerinden, terörizme hiçbir zaman özel önem vermemişlerdir. "İslamo-nihilizm" ya da belki de "İslamo-bolşevizm" demek daha doğru olur, zira Lenin ve Stalin'in de ilk yıllarında terörist olduklarını unutmamalıyız. Gerçekten de, Çarlığı devirme planlarını İsviçre'nin pis otellerinde yapan genç Lenin'in kendine taktığı isimle "Kalıtsal Asilzade Ulyanov" ile Amerika'nın çöküşünü gözlerden uzak bir Afgan mağarasından yöneten hain Suudi milyoner arasında geçici bir benzerlikten fazlası vardır. Bu, bize aynı zamanda "Batı uygarlığının" (eğer bunu sadece günümüz Amerikan kültürü olan yeni Protestan-Deist-Katolik-Yahudi füzyonu olarak algılamıyorsak) geçmişte bugünün İslami-bolşevizmi kadar hoşgörüsüz ve kana susamış siyasi dinler üretebildiğini de hatırlatmalıdır.

Terörizm —yani devlet dışı güçlerin siyasi hedefler doğrultusunda ara sıra şiddet kullanması— en azından Ortadoğu'da ve en azından emperyal güçlere karşı yeni bir şey değildir. İrlandalı ve Bengalli tebaaları arasındaki radikal azınlıklar bağımsızlık peşinde uzun süredir suikast kampanyalarına giriştiğinden, 1940'lara gelindiğinde İngilizler buna fazlasıyla aşinaydı. Terörizm, Habsburg ve Romanov imparatorluklarının yıkılmasında hâlihazırda belirleyici bir rol oynamıştı. Rus anarşist Sergei Nechaev gibi kişiler 1860'lardan beri şiddetin —düşünsel olarak "devrimi" ilerletmek için— kendi içinde bir amaç haline gelmeye yaklaştığı bir terörizm doktrininin vaazını veriyorlardı. *Revolutionary Catechism*'i [*Devrimci İlmihal*] (1868) yazan Nechaev'di: "Devrimci, yalnızca tek bir bilim bilir: yıkım bilimi ... [Onun] amacı tektir: bu kirli sistemin en hızlı ve en kesin şekilde

57 Burleigh, *Third Reich*.

58 Bkz. Christopher Hitchens, "Against Rationalization," *Nation*, 8 Ekim 2001. Hitchens "İslami bir yüzü olan faşizm" ifadesini kullanmıştır.

yok edilmesi."[59] Bir başka Avrupalı, İtalyan Carlo Pisacane, "eylem yoluyla propaganda" deyimini icat etmişti.[60] Joseph Conrad da Bin Ladin'in hedef seçiminin ardındaki düşünceyi hemen kavrayabilirdi. Conrad'ın *The Secret Agent* romanını okuyanlar, Greenwich Gözlemevi'ni bombalamayı planlayan yıkıcı deha Bay Vladimir'in sözlerini hatırlayacaklardır: "Burada, bu ülkede gerçekleştirilecek... bir dizi saldırıdan biri". "Bu saldırılar," diye açıklar Vladimir, "yeterince ürkütücü ve etkili olmalı. Örneğin... binalara yönelik olsunlar. Saldırı, karşılıksız küfrün tüm şok edici anlamsızlığına sahip... [ve] vahşi embesilliğin en ürkütücü gösterisi olmalı." Kısacası, kendi adına konuşan sembolik bir eylem olmalıdır. "Tüm burjuvazinin tanıdığı bu saatin fetişi nedir —he, Bay Verloc?" Vladimir bombacı adayına sorar.[61] Yüz yıl önce "zamanın fetişi" bilimdi; gözlemevine yapılan saldırı da bundan kaynaklanıyordu. 2001'de ise bu fetiş ekonomiydi, daha doğrusu ekonomik globalleşmeydi; Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırının da bundan kaynaklandığı söylenebilir.

Ancak gerçek dünyada terörizm sembolizmden daha fazlasıdır. Siyasi hedefleri doğrultusunda uygun bir savaş yürütemeyecek kadar zayıf olanlar tarafından savaşın başka araçlarla sürdürülmesidir. Terörizmin karakteristik özelliği, şiddetinin düzensiz olmasıdır. Teknolojisi ilkeldir. Operatörleri, sanılanın aksine, karşı önlemlere karşı son derece savunmasızdır —özellikle de teröristlerin yabancı topraklarda faaliyet gösterecekleri üsleri yoksa. Teröristlerin kaynakları, savaştıkları devletlerin kaynaklarından çok daha azdır, bu nedenle çoğu terör örgütü fonlarını hırsızlık ve dilenme kombinasyonuna dayandırır. Bir terör örgütünün dış destek kaynakları olmadan bir ülkede faaliyet göstermesi mümkündür, fakat üyelerinin engellenme korkusu olmadan saldırılarını hazırlayabilecekleri güvenli bir bölgeye ihtiyaçları vardır. Bu mevcut olmadığında, teröristler yurt dışından yardım aramak zorunda kalırlar. Onlara destek —hatta sadece sempati— sunan ülkelerin şiddet eylemlerinin hedefi olması pek olası değildir. Tersine, diğer tarafa —teröristlerin savaştığı hükümete— yardım eden yabancı ülkeler kendilerini çatışmanın içine çekilmiş bulabilirler.

Savaş alanında aşağılanan Arap devletleri ilk başlarda Filistinli sürgünlerin terörizm sponsorluğuna başvurdu. Mısır, Lübnan ve Ürdün'deki üslerden faaliyet gösteren Filistinli fedailer (kelimenin tam anlamıyla "kendini feda edenler") 1949'dan sonra İsrailli sivillere yönelik çok sayıda

59 Marshall, *Demanding the Impossible*, s. 284.

60 Pettiford ve Harding, *Terrorism*, s. 36.

61 Conrad, *Secret Agent*, s. 65–68.

saldırı düzenledi. Bu saldırılarda 1951'den 1956'ya kadar geçen altı yıl içinde dört yüzden fazla İsrailli öldü ve dokuz yüzden fazlası da yaralandı. Altı Gün Savaşı'ndan sonra Filistin Kurtuluş Örgütü, İsrail'in baskısıyla 1970 yılında sınır dışı edilene kadar Ürdün topraklarında zorluk çekmeden faaliyet göstermiştir.[62] FKÖ daha sonra iç savaşa sürüklenen güney Lübnan'a taşındı ve bu ülke terör örgütleri için neredeyse mükemmel bir tohum yatağı oluşturdu (1976'daki Suriye işgali bu durumu değiştirmedi). Lübnan'da üslenen FKÖ gerillalarının terörist saldırıları, Mart 1978'deki kanlı bir uçak kaçırma olayının ardından İsraillileri bu ülkeyi işgal etmeye sevk etti, ancak daha sonra sınır bölgesini bir Birleşmiş Milletler gücüne devretmeyi kabul ettiler. Dört yıl sonra, Haziran 1982'de İsrail, Lübnan'ı topyekûn işgal ederek FKÖ'nün kalesi Batı Beyrut'u kuşattı ve liderlerini bir kez daha bu sefer daha uzak bir yere, Tunus'a sürdü. İsrail Savunma Bakanı Ariel Şaron bununla yetinmedi. İsrail'in Maruni Hristiyan müttefiklerini Sabra ve Şatilla'daki Filistinli mülteci kamplarına salma yönündeki alaycı kararı, doğrudan yedi yüz ila bin kişinin hayatına mal olan korkunç bir katliama yol açtı. ABD'nin de katıldığı şiddetli uluslararası kınamaların ortasında BM barış gücü askerleri yeniden konuşlandırıldı. Bunların arasında birkaç yüz ABD deniz piyadesi de vardı.

FKÖ ve ortakları uzun yıllar boyunca savaşlarını iki cephede yürütmüşlerdir: sadece doğrudan İsrail'e karşı değil, dolaylı olarak İsraillilere ya da yurt dışındaki sözde İsrail sempatizanlarına karşı. Ancak terörizm çok başlı bir yılandır. FKÖ, İsrail'in Lübnan'ı işgaliyle ağır bir darbe almış olsa da 1980'ler Ebu Nidal Örgütü, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Hizbullah ve Hamas gibi yeni grupların ortaya çıkışına tanık oldu. FKÖ daha çok milliyetçiliğe ve Marksizme bağlıyken, bu yeni nesil teröristler kendilerini öncelikle İslam'la özdeşleştiriyordu. Taktiklerini 1960'lar ve 1970'lerden ayıran şey, intihar bombacılığına başvurmaları ve Amerikalılara saldırmaya çok daha hazır olmalarıydı. Bu özelliklerden ilkine muhtemelen daha az önem atfedilmelidir. Çoğu ülkede, çoğu zaman, cinayet eylemleri gerçekleştiren teröristler ya eylem sırasında öldükleri veya işledikleri suçlar nedeniyle daha sonra idam edildikleri için aslında intihar etmişlerdir. Bu nedenle, 11 Eylül saldırganlarının "başkalarını öldürmek için kendilerini öldürme" istekleri karşısında bir an için şaşkınlığa düşen uzmanlar, bu tür davranışların geçmişteki pek çok emsalini unutmuşlardır.[63] Çok daha

62 Knapp, "United States and the Middle East," s. 21 vd.

63 John Keegan, "Diary," *Spectator*, 13 Ekim 2001. İkinci Dünya Savaşı'nın ilerleyen safhalarında beş bin Japon pilot *kamikaze* ("ilahi rüzgâr") görevlerinde kendilerini öldürdü.

önemlisi, teröristlerin artık Amerikalıları meşru hedef olarak görmeleriydi. Bu konudaki dönüm noktası 18 Nisan 1983'te bir intihar bombacısının Beyrut'taki Amerikan Büyükelçiliği'ne saldırarak CIA'in tüm Ortadoğu ekibi dâhil 63 kişiyi öldürmesi oldu.[64] Altı ay sonra, bir başka kamikaze görevinde, TNT yüklü bir kamyon Amerikan deniz piyadelerinin bulunduğu Lübnan'daki bir kışlaya sürülerek 241 kişinin ölümüne neden oldu. Aynı taktik Kuveyt'teki ABD Büyükelçiliğine karşı kullanıldığında bu sefer 4 kişi hayatını kaybetti.

Eylül 2001 saldırılarının etkisi o kadar büyük olmuştur ki, uluslararası terör olaylarının sayısının 1980'lerin ortalarındaki zirve noktasından bu yana azalmakta olduğunu unutmak kolaydır (bkz. Şekil 9). 1987'de 2002'dekinin üç katı kadar saldırı olmuştur. Ancak aynı zamanda (1994-95 yıllarında bir düşüş olsa da) Amerikalılara ve Amerikan çıkarlarına yönelik saldırıların oranı da artmaktadır. Tablo 4'te görüldüğü gibi, 1991'den bu yana sınır ötesi terörizmde ölenlerin onda birinden fazlası Amerikalı olmuştur. Dünya Ticaret Merkezi ilk kez 1993 yılında saldırıya uğramıştır. Bunu 1996'da Suudi Arabistan'daki ABD kışlasının, Ağustos 1998'de Nairobi ve Darüs-Selam'daki ABD elçiliklerinin bombalanması ve Ekim 2000'de Aden'de USS *Cole'a yapılan* saldırı izlemiştir. Bu bağlamda, Gary Hart ve Warren B. Rudman başkanlığındaki Ulusal Güvenlik Komisyonu'nun Eylül 1999'da yayımladığı ilk raporunda şu uyarıda bulunması pek de yabana atılır bir kehanet değildir: "Teröristler ve diğer hoşnutsuz gruplar kitle imha ve kitle bozma silahları elde edecek ve bazıları bunları kullanacaktır. Amerikalılar muhtemelen Amerikan topraklarında, muhtemelen çok sayıda öleceklerdir."[65] Tekrar etmek gerekirse, 11 Eylül'le ilgili şaşırtıcı olan şey, bunun daha önce yaşanmamış olmasıydı. Amerika Birleşik Devletleri yıllarca İsrail'i desteklemişti. İran'daki Şah rejimini desteklemişti. Arabistan'da asker konuşlandırmıştı. yapılan

Sıradan Amerikalılara 11 Eylül 2001'de gösterilenler uzmanlar tarafından uzun yıllardır biliniyordu. Amerikalılar sadece bir hedef değil, aynı zamanda kolay bir hedefti. Terörizm yeni olmayabilir, ancak bugünün

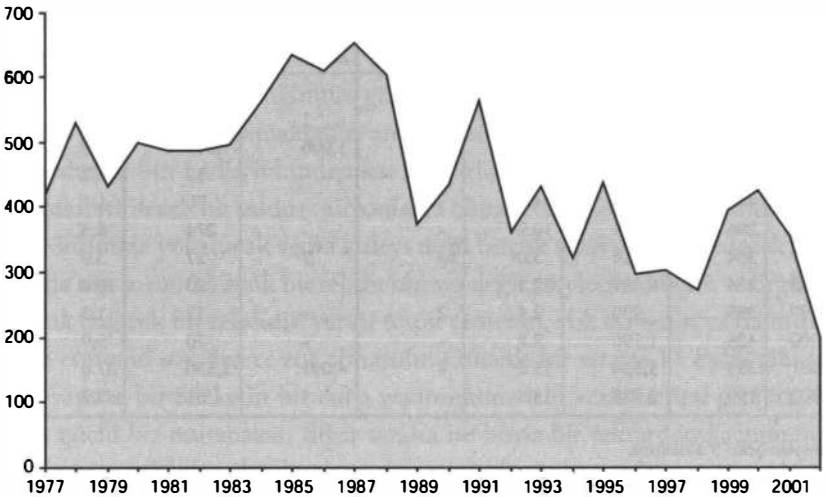

Okinawa'da yaklaşık beş bin Amerikalı denizcinin ölümüne sebep olan bu tür saldırılar en az otuz altı gemiyi batırdı. Pasifik savaşı aleyhlerine dönerken Japonların benimsediği tek intihar taktiği de bu değildi. Ayrıca intihar dalgıçları —*fukuryu* ya da "çömelen ejderhalar"— eğitmişlerdi; bunların görevi yüzerek yaklaşan çıkarma gemilerine mayın yerleştirmekti.

64 Pettiford ve Harding, *Terrorism*, s. 116.

65 Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Güvenlik Komisyonu/21. Yüzyıl, *New World Coming: American Security in the 21st Century —Major Themes and Implications*, 15 Eylül 1999; http://www.nssg.gov./Reports/NWC.pdf.

Şekil 9
Toplam Uluslararası Terör Olayları, 1977-2002

Kaynak: Dışişleri Bakanlığı, *Patterns of Global Terrorism*, çeşitli sayılar, http://www.usis.usemb.se/terror/. Ortadoğu'daki terörist gruplardan birinin ya da diğerinin saldırısı için motivasyon sıkıntısı yoktu.

teröristleri öncekilere göre şaşırtıcı avantajlara sahipler. Teknoloji, ihmal edilebilir bir maliyetle büyük bir yıkım yaratılabileceği anlamına gelmektedir; dolayısıyla saldırı başına düşen kayıp sayısı artmaktadır.[66] Bir Kalaşnikof saldırı tüfeği birkaç yüz dolara satın alınabilir. Bir nükleer savaş başlığının gerçek maliyeti —ve kesinlikle bir kiloton nükleer verimin gerçek maliyeti— bugün Manhattan Projesi'nin hedefine ulaşmasından bu yana herhangi bir zamanda olduğundan neredeyse kesinlikle daha düşüktür. İlk bomba 1945 dolarıyla yaklaşık 2 milyar dolara mal olmuştur. Bu meblağ, 1993 yılı fiyatlarına dönüştürüldüğünde on katına çıkmakta ve 400 Trident II füzesi almaya yetmektedir.[67] Fransa'nın savunma bütçesini reel olarak yüzde 7'den daha az artırırken nükleer cephaneliğini neredeyse iki katına çıkarabilmesi (1985'te 222 savaş başlığından 1991'de 436'ya) bunun bir göstergesidir.[68] Oysa El Kaide'nin Manhattan'daki en yüksek binaları yok etmek için bu kadar sofistike bir şeye ihtiyacı yoktu: sadece uçuş dersleri ve falçata. Bu yazının yazıldığı sırada, seksen saatlik uçak kiralama ve

66 Martin Wolf, "Frightening Flexibility of Terrorism," *Financial Times*, 3 Haziran 2003.

67 1993 Federal Bütçe Talebi temelinde: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, *The Military Balance, 1992–1993*, s. 17.

68 A.g.e., s. 218.

Tablo 4

	Toplam Saldırılar	*Toplam Zayiat*	*Saldırı başına zayiat*	*Kuzey Amerika'da Yapılan Saldırılar*	*Kuzey Amerika'daki Zayiat*	*Amerikan vatandaşı zayiatı*	*Zayiatlaki Amerikan vatandaşı oranı*
1991	565	167	0.3	2	-	23	13.8
1992	363	729	2.0	2	1	3	0.4
1993	431	1,510	3.5	1	1,006	1,011	67.0
1994	322	988	3.1	0	-	12	1.2
1995	440	6,454	14.7	-	-	70	1.1
1996	296	3,225	10.9	-	-	274	8.5
1997	304	914	3.0	13	7	27	3.0
1998	274	6,059	22.1	-	-	23	0.4
1999	395	939	2.4	2	-	12	1.3
2000	426	1,196	2.8	-	-	70	5.9
2001	355	5,534	15.6	4	4,091	1,530	27.6
2002	199	2,738	13.8	-	-	61	2.2

Kaynak: Şekil 9'a bakınız.

eğitimini 9.000 dolardan daha az bir fiyata satın almak mümkündü. Altı bıçaklı bir falçata 2.11 dolara mal oluyor. O halde, bir avuç insan bu kadar az para harcayarak 3,173 kişiyi öldürebilmiş[69] ve 27.2 milyar dolar olarak tahmin edilen acil ekonomik maliyetlere yol açmıştır ki bu da başlangıçta GSYİH'nin yüzde 5'i kadar olacağı tahmin edilen millî gelirdeki tahminî kümülatif kaybın çok küçük bir kısmıdır. Sigorta sektörü için felaketin nihai maliyetinin 30 milyar ila 58 milyar dolar arasında olacağı söyleniyordu; turizm gibi Amerikan havayolları da ağır darbe aldı. Vergi mükellefleri sadece yeniden yapılanma için değil, aynı zamanda havayolu kurtarmaları ve önemli ölçüde artan savunma ve "ana vatan güvenliği" harcamaları için de bir fatura ile karşı karşıya kaldılar.[70] Artan belirsizlik, piyasa oynaklığı, güvenlik maliyetleri ve risk primleri şeklinde 11 Eylül saldırılarının uzun vadeli maliyetleri hâlâ sadece tahmin edilebilmektedir.[71]

ABD ekonomisi bu darbeyi o dönemde pek çok kişinin korktuğundan daha kolay atlattı. Salt ekonomik açıdan bakıldığında, 11 Eylül saldırıları çok şiddetli bir doğal afetle karşılaştırılabilirdi: pahalı ama maliyeti karşılanabilir ve bir buçuk yıl önce başlayan borsa balonunun patlamasından

69 "September 11 Death Toll Revised," *Associated Press*, 11 Haziran 2003. Dünya Ticaret Merkezi saldırılarında 2,940, Pentagon saldırısında 189 ve dördüncü uçağın Pennsylvania'da düşmesi sonucu 44 kişinin öldüğü tahmin edilmektedir.

70 Looney, "Economic Costs." Bu çok fazla kötümser bir yaklaşımdı.

71 Chicago Üniversitesi, İşletme Enstitüsü'ndeki tartışmaya bakınız, "What's Next? The Economic Effects of September 11," http://gsbwww.uchicago.edu/news/gsbchicago/win02/features/effectsl.htm.

çok daha az önemliydi.[72] Soğuk Savaş'ın kızışması durumunda Sovyetler Birliği'nin verebileceği zararla kıyaslandığında bu, gerçekten de önemsizdi. Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıkmamış olması, El Kaide'nin ABD için Sovyet komünizminden daha tehlikeli olduğu gibi yanlış bir sonuca varmamıza yol açmamalıdır. Gördüğümüz gibi, iki oluşumun ideolojileri birbirlerine belirli benzerlikler taşımaktadır, ancak Stalin, Kruşçev ve Brejnev'in askerî kapasiteleri bin Ladin'inkinden kat kat fazladır. Sovyetler Birliği tarafından gerçekleştirilecek bir saldırı milyonlarca olmasa bile yüz binlerce Amerikalının ölümüne yol açacak ve iki kuleyi değil birçok şehri yerle bir edecekti. El Kaide'nin sorunu büyük bir tehdit olması değil; böylesine küçük ve örgütsel olarak dağınık bir tehdidin yerini tespit etmenin, yok etmenin ya da müzakere etmenin son derece zor olmasıdır. O halde bir tarafta 11 Eylül gibi insan yapımı bir felaketin bir daha yaşanmasına izin verilmemesi gerektiğine dair güçlü bir mutabakat; diğer tarafta ise böyle bir tekrardan kaçınmanın neredeyse imkânsız olabileceğine dair sinsi bir şüphe vardır.

9/11[73]

Tıpkı 1930'larda "bombacının her zaman başaracağına" inanmanın bir efsane olması gibi, bugün de teröristin her zaman başaracağına inanmak bir efsanedir. Yurt içi terörizm, tamamen ortadan kaldırılamasa da, polisiye tedbirler ve uzlaşma yöntemlerinin bir araya getirilmesiyle azaltılabilir. Milliyetçi azınlıkların (İrlanda ve İspanya'da) ve aşırı Marksistlerin (İtalya, Almanya ve Yunanistan'da) suikast ve yıkım kampanyaları yürüttüğü 1970'lerde Batı Avrupa'da terörizm ciddi bir sorundu. Bugün, Bask ayrılıkçı grubu Euskadi Ta Askatasuna (ETA) hariç, bu suçların failleri hapse atılmış, marjinalize edilmiş ya da şiddetten vazgeçmeleri sağlanmıştır. Terör olaylarının sayısı keskin bir düşüş göstermiştir.[74] Geçici İrlanda Cumhuriyet Ordusu fiilen bölünmüş, birleşik İrlanda hedefine ulaşmanın yakınından bile geçmemesine rağmen liderliği nihayetinde kurşun ve sandık arasında seçim yapmak zorunda kalmıştır. Ezcümle, 1968'in aşırı solcuları

72 Karşılaştırma yapmak gerekirse, 2002 yılında Orta Avrupa'da meydana gelen şiddetli sel felaketinin yol açtığı sigorta zararı 2,5 milyar dolar olmuştur. Aynı yıl Afganistan ve Pakistan'da meydana gelen depremde ölenlerin sayısı 2,000 civarındaydı. Bkz. *The Economist*, 24 Mayıs 2003.

73 Yazarın kastı 11 Eylül (11/9) değil, 11 Kasım'dır (9/11). Tarih kısaltmalarını Türk sistemine uyarladım. (ç.n)

74 Avrupa'da 1991-1996 yılları arasında yaklaşık 1.000 terör olayı meydana gelirken, 1997-2002 yılları arasında bu sayı 241'e düşerek yüzde 75 oranında azalmıştır.

ya ölmüştür, ya hapiste ya da —görüşleri iktidarın cazibesiyle mucizevi bir şekilde ılımlılaştı— hükümettelerdir. Hiçbir terörist hareket, hem baskı hem de diyalogla karşı karşıya kaldığında bölünmeden muaf değildir.

Ortadoğu'da da terörizmin bu şekilde etkisiz hale getirilmesi düşünülebilir mi? Görünen o ki, İsrail soruna tamamen askerî bir çözüm aradığı sürece bu mümkün değil.[75] Bu yazının yazıldığı sırada (2003 yazı), Eylül 2000'de "el-Aksa" intifadasının başlamasından bu yana hem İsrail'de hem de işgal altındaki topraklarda İsrailliler ve Filistinliler arasında yaşanan şiddet olaylarında yaklaşık üç bin kişi hayatını kaybetti: iki binden fazla Filistinli ve yedi yüzden fazla İsrailli.[76] Ariel Şaron hükümetinin Filistinlilerin yaşadığı bölgelerin etrafına bir duvar inşa etmeye yönelmesi çaresizliğinin bir ölçüsüdür; bu, Ulbricht'in Doğu Almanya'sına ve Verwoerd'in Güney Afrika'sına bir şeyler borçlu olan bir politikadır —yeni bir apartheid rejimi için Kutsal Topraklar boyunca bir Berlin Duvarı.

Ve fakat Ortadoğu'da terörizm, terörü desteklemeye istekli devletler var olduğu sürece sona ermeyecektir. Terörist enternasyonalizm —daha doğrusu, uluslararası terörün ABD'ye doğru yayılması— sınır ötesi bir müdahaleyi gerekli kılmıştır. Afganistan, Küba ve Irak'ın terörist gruplara verdiği desteğin Eylül 2001'den çok önce herkesin malumu olması gerekirdi,[77] İran, Libya, Kuzey Kore, Sudan ve Suriye ancak bu ülkelerin iç işlerine müdahale edilerek durdurulabilirdi. Her Amerikan eyleminin Sovyet tepkisine yol açacağının kesin olduğu Soğuk Savaş döneminde bu tür müdahaleler hiç de kolay değildi. Ancak Sovyetler Birliği'nin çöküşü ABD'ye beklenmedik bir "varsayılan hegemonya" getirdikten sonra bile[78] Amerikalı politika belirleyicileri örnek teşkil edecek ama büyük ölçüde sembolik cezalar vermekten daha fazlasını yapmayı hayal etmekte zorlandılar. Nisan 1986'da Başkan Reagan, Savunma Bakanı Caspar Weinberger'in sözleriyle "Kaddafi'ye devlet destekli terörizm uygulamasının yüksek bir maliyeti olduğu dersini vermek için" beş Libya hedefine hava saldırısı emri vermişti.[79] On iki yıl sonra, Ağustos 1998'de Başkan Clinton hâlâ aynı taktiği kullanıyor, Kenya ve

75 Emekli CENTCOM komutanı Anthony Zinni 2002 yılında bir gazeteciye verdiği demeçte "[Filistin] sorununa askerî bir çözüm bulunamaz" demişti. "Biliyorsunuz, terörizmin de askerî bir çözümü yok": Priest, *Mission*, s. 11 vd.

76 İstatistikler elbette tartışmalıdır. İşgal Altındaki Topraklarda İnsan Hakları için İsrail Bilgi Merkezi'ne danıştım, http://www.btselem.org.

77 Saddam Hüseyin rejiminin El Kaide'ye yardım ettiğine dair kesin bir kanıt olmasa da Ebu Nidal ve Hamas'ı desteklemiştir. Saddam ayrıca İranlı grup Halkın Mücahitleri Örgütü ile PKK'ya da yardım etmiştir.

78 Smith, *Talons of the Eagle*, s. 5 vd.

79 Haass, *Intervention*, s. 26 vd.

Etiyopya'daki Amerikan elçiliklerinin bombalanmasına misilleme olarak Afganistan ve Sudan'daki sözde "terörle bağlantılı tesislere" füze saldırıları düzenliyordu.[80] Bu gösteriler çok az şey başardı. Gerçekten de, (boş) bir çadırı vuran bir seyir füzesinin görüntüsü Amerikan iktidarsızlığını sembolize ediyor gibiydi; Clinton'ın halefinin sözleriyle, bu tür taktikler sadece bir "şakaydı".[81]

Yine de ABD, 1980'lerde kendi askerî kapasitesine daha fazla güvenmeye başladı. Nisan 1980'de Tahran'daki Amerikalı rehineleri havadan kurtarma girişiminin utanç verici bir şekilde başarısızlığa uğramasının ardından Pentagon'da önemli değişiklikler oldu. Amerika Birleşik Devletleri, Orta Amerika'da gizli anti-komünist operasyonlar yürütmeye devam etti. 1979'da Nikaragua'da iktidara gelen Sandinista rejimine karşı kontraların savaşını destekledi, El Salvador'daki anti-komünist hükümeti sübvanse etti ve Honduras'ı Amerikan silahlı kampından hallice bir yere dönüştürdü.[82] Birçok açıdan bu, bölgeye yönelik eski "bizim orospu çocuğu" yaklaşımıydı ve sadece biraz daha taze olan Soğuk Savaş retoriğine bürünmüştü. Ne var ki kamuoyunun ilgisi sınırlıydı; bir ankete göre Amerikalıların neredeyse üçte biri kontraların Norveç'te savaştığını düşünüyordu.[83] 1980'lerdeki açık müdahaleler daha yeniydi. Ekim 1983'te Başkan Reagan, solcu bir darbeyi tersine çevirmek için küçük Karayip adası Grenada'ya geniş çaplı bir işgal emri verdi. Operasyonun kod adı olan *Urgent Fury*[84] değişen askerî havayı yansıtıyordu.[85] Grenada'daki başarıyı altı yıl sonra Panama'da Başkan George Bush'un diktatör General Manuel Noriega'nın devrilmesi emrini vermesi izledi. ABD'nin daha önce Panama Kanalı'nı 1 Ocak 1990'a kadar Panama'ya devretmeyi kabul etmiş olmasına rağmen, Noriega'nın bir önceki mayıs ayında yapılan seçimleri iptal etmesi, yirmi beş bin ABD askerinin geniş çaplı bir işgali için gerekçe oluşturdu.[86] *Just Cause*[87] Operasyonu yeni bir başlangıçtı: bir diktatörü yerleştirmek yerine devirmek için tek taraflı olarak kullanılan orantısız güç.

Bu, yeni özgüven kısmen içeriden geldi. Goldwater-Nichols Yasası (1986) Amerikan ordusunun komuta yapısını değiştirmiş, genelkurmay

80 Pettiford ve Harding, *Terrorism*, s. 135.
81 Woodward, *Bush at War*, s. 38.
82 Schirmer, "U.S. Bases in Central America."
83 Mead, *Special Providence*, s. 31.
84 "Acil öfke." (ç.n)
85 Haass, *Intervention*, s. 25 vd.
86 Schirmer, "U.S. Bases in Central America."
87 "Adil sebep." (ç.n)

başkanını, başkanın baş askerî danışmanı rolüne terfi ettirmiş ve daha da önemlisi, her biri belirli bir coğrafi bölgedeki tüm silahlı kuvvetlerden sorumlu olan beş "birleşik muharip komutanlıktan" oluşan yeni bir elit sınıf yaratmıştı.[88] Hızlı Konuşlandırılan Müşterek Görev Gücü'nün, coğrafi anlamda merkezi olmaktan çok daha fazlası olacak yeni bir merkez komutanlığına dönüştürülmesi özellikle önemliydi.[89] Bu yeni yapıda atlasın yeniden çizilmesinin önemli operasyonel sonuçları oldu, çünkü ABD'nin beş bölgede de eşit olarak konuşlandırılmış kuvvetleri yoktu. Özellikle CENTCOM'un nispeten az sayıda mevcut askeri vardı; Afrika Boynuzu'ndan Orta Asya'ya kadar uzanan bu stratejik açıdan hayati bölgeden sorumlu komutan, başlangıçta az sayıda Kızılderili'ye sahip bir şefti. Bunun bir sonucu da hareket kabiliyeti yüksek Özel Harekât güçlerinin öneminin artması oldu.[90] Daha da önemlisi, bu yeni askerî kurumların bütçelerindeki önemli artışlar, Dışişleri Bakanlığı'nın finansmanındaki keskin düşüşlerle aynı zamana denk geldi.[91] Her şeyden önce, Amerikan savaş tarzını yeniden düşünme süreci —daha doğrusu Vietnam'dan ders çıkarma süreci— sonunda doktrinel meyvelerini verdi. Baba Bush'un genelkurmay başkanı olarak General Colin Powell bu derslerin ne olması gerektiğini açıkladı. Vietnam'da savaş çabalarına önderlik eden subay kuşağı bir daha asla "Amerikan halkının anlayamayacağı ya da destekleyemeyeceği yarım yamalak nedenlerle gönülsüz bir savaşa sessizce razı olmayacaktı." Bundan böyle Amerika Birleşik Devletleri "ulusal çıkarlarımız ve müttefiklerimiz için hayati önem taşımadığı sürece denizaşırı savaşlara kuvvet göndermemeli"; böyle bir durum ortaya çıktığında ve sadece "son çare" olarak, birlikler "gönülden ve açık bir kazanma niyetiyle" gönderilmeli; "açıkça tanımlanmış siyasi ve askerî hedefler" verilmeli, ancak hem araçlar hem de amaçlar "sürekli olarak yeniden değerlendirilmeli ve gerekirse yeniden belirlenmeli" ve "Amerikan halkının ve Kongre'deki seçilmiş temsilcilerinin desteğini alacağımıza dair makul bir güvence" olmalıdır." (Powell'ın daha sonra tüm Amerikan müdahalelerinin bir "çıkış stratejisi" olması gerektiğine dair önemli bir madde eklemesi kısmen böyle bir desteğin gelmesini sağlamak içindi).[92]

Powell'ın amacın net olması gerektiğine yaptığı vurgu samimi ve yararlıydı. Kendi liderliği altında 1983'teki Lübnan seferi gibi bir fiyaskonun

88 Priest, *Mission*, s. 95.

89 A.g.e., s. 71.

90 Bu güçler 1990'ların ortalarına kadar 167 farklı ülkede iki binden fazla operasyon gerçekleştirmiştir: Coker, *Conflicts*, s. 20.

91 Priest, *Mission*, s. 95 vd.

92 Boot, *Savage Wars*, s. 318.

bir daha yaşanmayacağını açıkça ifade etti. Yine de Powell'ın aklındaki yeni tür müdahalenin ancak global stratejik bağlamdaki temel bir değişiklikle mümkün olduğunu hatırlamak önemlidir. Panama işgalinin Berlin Duvarı'nın yıkılmasından bir aydan biraz daha uzun bir süre sonra gerçekleşmesi tesadüfi olmaktan çok uzaktı.[93] Daha önce Sovyet tehdidi ABD'yi, genellikle güvenilir anti-komünist Latin Amerika diktatörlerini korumak için gizli müdahalelerde bulunmaya itmişti. Şimdi, Sovyet imparatorluğu çökerken, müdahale oldukça açık ve en azından görünüşte, sadece Latin Amerika'da değil, potansiyel olarak her yerde demokratik güçler adına olabilir. Bu anlamda, gerçek tarihî dönüm noktası 11/9 değil, 9/11'dir. Doğu Almanya'daki 9 Kasım 1989 devriminden sonra Sovyet lider Mihail Gorbaçov'un Doğu Avrupa şehirlerine tanklar göndererek Rus imparatorluğunu ayakta tutmayacağı veya tutamayacağı aniden görünür olacaktı. Batı liderliğindeki yeniden birleşmenin önceki Sovyet liderlerinin en karanlık kâbuslarından biri olduğu ve Almanya'nın da önemi göz önüne alındığında, ABD'nin artık aşağı yukarı her yerde elinin serbest olduğu algısı ortaya çıktı. 2 Aralık'ta Bush ve Gorbaçov Soğuk Savaş'ın bittiğini resmen ilan ettiler. 19 Aralık'ta ise Panama'nın işgali başladı.

Saddam Hüseyin 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal ettiğinde, farkında olmadan ABD'nin Noriega'ya uyguladığı muameleyi kendisine de uygulaması için bir fırsat yaratmış oldu. Hakikaten de böyle miydi? Zira Sovyetler Birliği krizde olsa bile, Ortadoğu tam olarak Orta Amerika değildi. Panama'da tek taraflı bir rejim değişikliği, uluslararası bir protesto mırıltısı bile duyulmadan gerçekleştirilmişti. Ancak iki önemli nedenden ötürü Irak'ın farklı olduğu gün yüzüne çıktı. Birincisi (1990'da neredeyse evrensel olan) Ortadoğu'ya müdahalenin Birleşmiş Milletler'in yaptırımını gerektirdiği inancıydı. İkincisi ise böyle bir yaptırımın, oy birliğiyle alınmış olsa bile, devletsiz İslami-Bolşeviklerin gözünde meşru olmayacağıydı. Çünkü Amerika'nın Soğuk Savaş'taki zaferi —uzak, yarı unutulmuş Kabil'in yıkıntıları arasında— onların da zaferiydi.

Amerikan imparatorluğunun coğrafi odağı yirminci yüzyıl boyunca defalarca değişti. Yüzyılın başında, doğuya doğru Karayiplere, güneye doğru Orta Amerika'ya ve batıya doğru Pasifik'e uzanan bir yarım küre imparatorluğuydu. Yüzyılın ortalarında gönülsüzce Avrupa'ya uzanmak zorunda kaldı ve Soğuk Savaş'ın büyük bölümünde Batı Avrupa'nın güvenliği

93 Haass, *Intervention*, s. 30 vd.

Asya'dan ve hatta Karayipler'den daha önemli görünüyordu. Ancak yavaş yavaş Ortadoğu, Amerikan stratejisinin etrafında döndüğü bir merkez haline geldi: İsrail yüzünden, petrol yüzünden, terörizm yüzünden. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Amerika'nın yeniden canlanan askerî gücünü aynı anda İsrail'i tehdit eden, petrole sahip olan ve terörizmi destekleyen tehlikeli devletlerden birine ya da birkaçına karşı kullanma fırsatı doğdu. Mesele ABD'nin bu ezeli düşmanlara karşı harekete geçip geçmeyeceği değildi; bunu yapmamayı göze alamazdı. Asıl soru, bunu tek başına mı yoksa geleneksel müttefikleriyle ortaklaşa mı yapacağıydı.

Dördüncü Bölüm

Görkemli Çok Taraflılık

Manzarasız bir oda.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ ESKİ BAŞKANI VENEZUELALI DİPLOMAT DİEGO ARRİA, konseyin, perdelerin sürekli kapalı olduğu özel toplantı odasını anlatıyor[1]

Bunu tek taraflı olarak yapabileceğimizi söylemek güzel, ancak yapamazsınız.

DIŞİŞLERİ BAKANI COLIN POWELL'DAN BAŞKAN GEORGE W. BUSH'A, 5 Ağustos 2002[2]

Birleşik Devletler ve Birleşmiş Milletler

Gerçek bir imparatorluğun müttefiklere ihtiyacı var mıdır, yoksa dünyada istediğini tek başına elde edebilir mi? Birçok yorumcunun gözünde Saddam Hüseyin'in Irak'ının yarattığı tehdit "tek taraflılık" ve "çok taraflılık" arasındaki basit ikilemi ortaya çıkardı. 1990'lar boyunca ABD, Saddam'la "uluslararası toplum"un kurumsal yapıları aracılığıyla başa çıkmaya çalıştı; bu muğlak ifade genellikle Birleşmiş Milletler'e atıfta bulunmayı amaçlıyordu, ancak bazen gerçekte Amerikan politikasına karşı çıkan birkaç ülkeyi pohpohluyordu. Başkan George Bush'u eleştirenler, Irak'ın Kuveyt'ten BM izniyle çıkarılmasını Irak'ın işgali ve Bağdat'taki rejimin değiştirilmesiyle takip etmediğinde Bush'un bu uluslararası toplumun isteklerine karşı çok hassas olduğunu ileri sürdüler. On iki yıl sonra Başkan George Bush'u eleştirenler bunun tam tersini, yani Bush'un BM'den açık bir yetki almadan Irak'ın işgali ve Saddam Hüseyin'in devrilmesi emrini verdiğinde uluslararası toplumun isteklerini dikkate almadığını ileri sürdüler. Onlara göre Fransız hükümeti Irak'a yönelik çok taraflı bir yaklaşımı savunurken sürekli olarak haklıydı.

1 Bay Arria'ya, bir gün Güvenlik Konseyi'nde geçirdiği dönemle ilgili olarak kaleme alacağı anı kitabının başlığı olmasını umduğum ifadeyi alıntılamama izin verdiği için müteşekkirim.

2 Woodward, *Bush at War*, s. 333.

Fakat bu, birçok açıdan yanlış bir ikilemdir. Irak'ın 2003 yılındaki işgali uluslararası hukukta meşru bir temele dayanmaktaydı ve yaklaşık kırk devlet tarafından çeşitli şekillerde desteklenmişti.[3] Hiçbir ülke rejim değişikliğine, en ucuz ve etkili silah olan retorik dışında, ona karşı savaşmaya istekli olacak kadar karşı çıkmadı. Diğer taraftan, Fransız hükümeti "çok taraflı" erdemin bir örneği olarak gösterilemez, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin uluslararası ilişkilerde meşruiyetin tek kaynağı olarak kabul edilemeyeceği gibi. Irak'taki kriz, 2003'ten önceki on üç yıl boyunca BM'nin ve özellikle de Güvenlik Konseyi'nin davranış biçimindeki derin belirsizliklerden kaynaklandı. Bu yıllar, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, ABD tarafından desteklenen BM'nin çok önemli bir rol oynayacağı "yeni bir dünya düzeninin" ortaya çıkmasının beklendiği yıllardı. Bugün Birleşmiş Milletler'i yüceltip ABD'yi yerenlerin hafızaları seçicidir. Zira ilkinin ihmal ettiği büyük günahlar, ikincisinin işlediği büyük günahlardan çok daha ağır basmaktadır.

Viktorya dönemi devlet adamları, kendilerine göre bir imparatorluk için arzu edilir bir durum olmayan "görkemli izolasyon" hakkında ironik bir şekilde konuşurlardı.[4] Ancak 1990'lar uluslararası kurumlara aşırı bağlılığın dezavantajları da olabileceğini ortaya koymuştur. Çok taraflılık da görkemli olmaktan uzak olabilir.

Birleşmiş Milletler büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri'nin bir eseridir. Bu isim, Mihver güçlerine karşı savaşan yirmi altı Müttefik devlet 1941 yılı sonunda ortak bir deklarasyon hazırlarken Franklin Roosevelt tarafından önerilmiştir. Üç buçuk yıl sonra BM Şartı, San Francisco Opera Binası'nda ilk elli üye devletin delegeleri tarafından resmen kabul edilmişti. Başlangıçta Londra'da toplanmasına rağmen, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul 1950'lerden bu yana New York'ta Rockefeller ailesi tarafından bağışlanan bir alanda yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri,

3 Bu sayı tartışmalıdır. Amerika Birleşik Devletleri "istekliler koalisyonunun" sayısının kırk dokuz olduğunu iddia etmiştir. Ancak 28 Mart 2003'te yapılan bağımsız bir araştırma sadece otuz yedi ülkenin desteğini teyit edebilmiş, on ülke ise açıkça olmasa da görünürde destek vermiştir. Sadece İngiltere, Avustralya ve Polonya Irak'a muharip güçler gönderirken, diğer on ülke, çoğunlukla tıbbi ekipler ve arındırma uzmanları olmak üzere az sayıda muharip olmayan güç göndermiştir: http://en.wikipedia.org/wiki/U.S.-led_coalition_against_Iraq#Invasion_coalition.

4 Bu ifade genellikle Salisbury Markisi'ne atfedilir, ancak bakanı George Goschen'in bu ifadeyi daha sık kullandığı görülmektedir. Salisbury, izolasyonu son derece tehlikeli buluyor ve İngiltere'yi bir ittifaklar ve anlayışlar ağına dâhil etmeyi tercih ediyordu.

Cumhuriyetçilerin çoğunlukta olduğu Kongre'nin kışkırtmasıyla 1996 yılında Birleşmiş Milletler'e olan aidat ödemelerini askıya almış olsa da, 1999 yılında bu katkılar yeniden başlatılmış ve borçlar kısmen ödenmiştir.[5] ABD, BM'nin kuruluşundan bu yana olduğu gibi, şu anda da BM'ye en büyük katkıyı yapan ülke konumundadır. İki yıllık normal BM bütçesi olan 2.54 milyar doların beşte birinden fazlası (yüzde 22) ABD tarafından karşılanmaktadır ki bu oran 1999 öncesindeki yüzde 25'lik kotadan sadece biraz daha azdır. Ayrıca Dünya Gıda Programı bütçesinin yarısı; BM barışı koruma operasyonları, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü bütçelerinin dörtte biri; Dünya Sağlık Örgütü, Çocuk Fonu ve BM Kalkınma Programı bütçelerinin ise yaklaşık beşte biri Amerika'nın katkılarıyla karşılanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, 2002 yılında BM'nin tüm uluslararası örgütler sistemine yaptığı değerlendirilmiş ve gönüllü katkıların toplam değerinin 3 milyar dolar olduğunu iddia etmektedir.[6]

Birleşmiş Milletler'le ilgili mesele ABD'ye alternatif olması değildir. Birleşmiş Milletler, Amerika Birleşik Devletleri'nin bir yaratığıdır. Ve kaynakları ABD hükümetinin kaynaklarından o kadar küçüktür ki, işlevleri asla Amerikan gücünün tamamlayıcısı olmaktan öteye gidemez. Kesin konuşmak gerekirse, Birleşmiş Milletler'in yıllık bütçesi ABD federal bütçesinin yaklaşık yüzde 0.07'sine, ABD savunma bütçesinin yüzde 0.4'üne ve ABD uluslararası kalkınma ve insani yardım bütçesinin yüzde 17.6'sına denk gelmektedir. 1993-1996 yılları arasında ABD'nin BM Daimi Temsilcisi olan eski Dışişleri Bakanı Madeleine K. Albright'ın ifadesiyle, Birleşmiş Milletler'in yıllık bütçesi "kabaca Pentagon'un her otuz iki saatte bir harcadığı miktara eşittir."[7] Bu nedenle BM hiçbir zaman ABD ile ters düşüp kazanmayı umut edemez; Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisi konusunda olduğu gibi ne zaman bir anlaşmazlık çıksa, ABD kendi bildiğini okudu.[8] Amerika, Başkan

5 BM'ye göre Haziran 1998 itibarıyla ABD'nin yaklaşık 1.5 milyar dolar aidat ve vergi borcu vardı. Bu borç 1998 yılı düzenli bütçesi için 298 milyon dolar ve önceki yılların düzenli bütçeleri için 271 milyon doların yanı sıra 1998 yılında barışı koruma operasyonları için 95 milyon dolar ve önceki yıllarda barışı koruma operasyonları için 871 milyon dolardan oluşuyordu: Christopher S. Wren, "Unpaid Dues at the U.N. Could Cost U.S. Its Vote," *New York Times*, 28 Haziran 1998. 1999'daki Helms-Biden uzlaşması uyarınca ABD, BM ve bağlı diğer kurumlarda bir dizi reform yapılması karşılığında borçlarının yarısından biraz azını ödemeyi kabul etti.

6 http://www.un.int/usa/FactSheets_GA58.htm.

7 Madeleine Albright, "Think Again: United Nations," *Foreign Policy*, Eylül–Ekim 2003, s. 22.

8 Amerika Birleşik Devletleri, 1984 yılında Nikaragua tarafından limanlarında madencilik yaptığı gerekçesiyle dava edildikten sonra Uluslararası Mahkeme'den çekilmiştir.

Bush döneminde bu tür şeyleri daha fazla yapmış olsa da, bu tavır yeni değil.[9] Amerika Birleşik Devletleri'nin Birleşmiş Milletler'e ihtiyacı vardır, ancak Birleşmiş Milletler'in öne sürdüğü her uluslararası anlaşmayı imzalamak zorunda değildir. Birleşmiş Milletler'in ABD'ye daha da fazla ihtiyacı vardır, bu nedenle başlıca patronuna karşı hoşgörülü olmalıdır. Amerika Birleşik Devletleri ile Birleşmiş Milletler arasında açık bir çatlak oluşması halinde, Birleşmiş Milletler'in bütün pratik amaçları feshedilmiş olur.

Bu nedenle ABD'nin gücü üzerinde bugün var olan kontroller "çok taraflılık" perdesi arkasında aranmalıdır. Bunlar, BM Güvenlik Konseyi'nde üç eski imparatorluğun ve halen var olan bir imparatorluğun daimi olarak aşırı temsil edilmesinde bulunacaktır: İngiltere, Fransa, Rusya ve Çin. ABD'nin dış politikasını BMGK kararları biçiminde "uluslararası toplumun" yaptırımından mahrum bırakma gücüne sahip olanlar BM'nin kendisi değil, bu ülkelerdir ve bu gücü tek başlarına olduğu kadar kolektif olarak da kullanabilirler. Böylece, ironik bir şekilde, çok taraflı onay mührü, Güvenlik Konseyi'nin sadece bir diğer daimi üyesinin tek taraflı eylemiyle geri alınabilir. Geçen yıl Irak konusunda olduğu gibi, ABD'nin bu duruma göz yumması, hem kendi kendini dizginlemesinin hem de kendi çıkarlarının bir göstergesidir. BMGK —tıpkı on dokuzuncu yüzyılda büyük güçlerin dışişleri bakanlarının düzenli konferansları gibi— günümüzün büyük güçlerinden bazılarının (hepsinin olmasa da) çıkarları için bir kolaylık, bir takas odasıdır. Amerikan politikasını meşrulaştırdığı zaman, olumlu anlamda faydalıdır. Öte yandan, bunu yapmadığında, bir rahatsızlıktan fazlası değildir. Ve belki de eski imparatorlukların kendi önem duygularını tatmin edebilecekleri bir sahne sağlayarak, onları aksi takdirde olabileceklerinden daha da güçsüz hale getiriyor —tam da varlıkları, tamamen tarihsel nedenlerle daimi konsey üyesi *olmayan günümüzün* yükselen ekonomik güçleri için ince bir zımpara hüviyetinde olduğu için. Bugün BMGK'nın diğer dört daimi üyesinin ekonomilerinin toplam gayrisafi yurt içi hasılası 4.5 trilyon dolardır. Bu meblağ, Amerika Birleşik Devletleri'nin GSYİH'sinin yarısından biraz daha azdır. Aynı zamanda Güvenlik Konseyi üyesi olmayan en büyük üç ülkenin toplam GSYH'sinin dörtte üçünden de daha azdır: Japonya, Almanya ve Hindistan.

9 Forman vd, *United States in a Global Age*, s. 10 vd. Kapsamlı Test Yasağı Antlaşması, Antibalistik Füze Antlaşması, Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, Biyolojik Silahlar Sözleşmesi (doğrulama protokolü), küçük ve hafif silahlara ilişkin önerilen BM sözleşmesi, antipersonel kara mayınlarının üretimini, ticaretini ve kullanımını yasaklayan Ottawa Sözleşmesi, Çocuk Hakları ve Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması sözleşmeleri ve (belki de en ünlüsü) küresel ısınmaya ilişkin Kyoto Protokolü'nden vazgeçilmiştir.

Birinci Körfez Savaşı

Saddam Hüseyin 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal ettiğinde, bunun Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ABD'nin zaten kesinlikle gerçekleştireceği bir eyleme aşağı yukarı kayıtsız şartsız destek verecek konumda olduğu tarihteki nadir anlardan biriydi. Altı gün içinde Başkan George H. W. Bush, Amerikan birliklerinin Irak'ın yeni saldırılarına karşı Suudi Arabistan'a konuşlandırılacağını açıkladı. Ertesi yıl Ocak ayında, devasa bir silahlı güçle birlikte Başkan, Irak güçlerinin Kuveyt'ten çıkarılması emrini verdi. Altı haftalık bir hava harekâtının ardından Saddam'ın güçleri ancak yüz saat süren ezici bir kara saldırısıyla bozguna uğratıldı.

Beş nokta vurgulanmaya değerdir. Bunlardan ilki ve en bariz olanı, Sovyetler Birliği'nin ölüm sancıları çekmesiyle birlikte, Güvenlik Konseyi'nde Amerikan politikasının önündeki geleneksel engelin, Kore krizi sırasında Sovyet boykotunun ortadan kaldırdığı kadar kesin bir şekilde ortadan kalkmış olmasıdır. Saddam'ın saldırgan eylemi BM tüzüğünü açıkça ihlal etmişti, ancak Gorbaçov öncesi Kremlin, Çöl Kalkanı ve Çöl Fırtınası Operasyonlarının gerektirdiği gibi Amerikan güçlerinin böylesine geniş çaplı konuşlandırılmasına içgüdüsel olarak karşı çıkacaktı. Bu kez Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesini talep eden, Irak'ın petrol ihracatına ambargo koyan, ülkenin ithalatına abluka uygulanmasına izin veren ve son olarak ABD ve diğer üye devletlere "Irak'ı özgürleştirmek için gerekli tüm araçları" kullanma yetkisi veren bir dizi kararın kabul edilmesinde pek zorluk yaşanmadı. İkinci olarak Saddam, Amerika'nın kesin bir askerî zaferle (Başkan Bush'un ifadesiyle) "Vietnam sendromundan sonsuza dek kurtulma" kararlılığını hafife almıştır.[10] Yıkıcı bombardıman ve dört günlük yıldırım harekâtının birleşimi Irak Ordusu'nu yok etti ve 1.1 milyondan fazla askerin bulunduğu körfez bölgesinde sadece 148 Amerikan askeri öldü.[11] Eski CENTCOM Komutanı General Anthony Zinni'nin sözleriyle: "Çöl Fırtınası işe yaradı... çünkü Kuveyt'e yaptıklarını yapma ahlaki motivasyonu da dâhil olmak üzere, her şeyden daha azıyla simetrik olarak karşımıza çıkacak kadar aptal olan gezegendeki tek ahmağın karşısına çıkmayı başardık."[12]

Ne var ki üçüncü nokta, tam da Vietnam sendromu korkusuyla ABD'nin Irak'ı bizzat işgal ederek avantajını pekiştirmemiş olmasıydı. Genelkurmay başkanı olarak Colin Powell, Bush'u kara savaşını durdurmaya çağırarak Saddam'ın sadık Cumhuriyet Muhafızlarının en az yarısının kaçmasına

10 Karnow, *Vietnam*, s. 16.

11 Veteran İşleri Departmanı, http://www.va.gov/pressrel/amwars01.html.

12 Priest, *Mission*, s. 69.

izin verdi. Ülkenin kuzeyindeki Kürtleri ve güneyindeki Şii Müslümanları Saddam rejimine karşı ayaklanmaya teşvik eden ABD, bu ayaklanmaların bastırılmasına seyirci kaldı.[13] Zaferin ardından yapılan en fazla şey, önce Kuzey Irak'ta Kürtler için bir güvenlik bölgesi ve daha sonra otuz altıncı paralelin kuzeyinde ve otuz ikinci paralelin güneyinde iki uçuşa yasak bölge oluşturmak olmuştur. Bu iki operasyon (Operation Provide Comfort ve Operation Southern Watch)[14] bir kez daha çok uluslu girişimlerdi — Fransız, İngiliz ve Türk havacılar da işin içindeydi— ve yetkileri BMGK kararından ileri geliyordu. Amerika Birleşik Devletleri Saddam'ın ölmesini ummaya devam etti; Haziran 1993'te Başkan Clinton, selefinin Kuveyt'i ziyareti sırasında Irak tarafından desteklenen bombalı bir araçla suikast girişiminin ardından Bağdat'a kararsız bir seyir füzesi saldırısı emri verdi.[15] Irak'ın savaş sonrası askerî faaliyetlerini sınırlayan BM kararlarının uygulanmasına da son vermedi. Kuzey güvenlik bölgesini ihlal eden Iraklıları cezalandırmak için 1996'da ve Irak'ın BM Özel Komisyonu (UNSCOM) silah denetçileriyle işbirliği yapmayı reddetmesi üzerine Aralık 1998'de (Çöl Tilkisi Operasyonu) yeni seyir füzesi saldırıları düzenlendi.[16] Ancak 1990'ların sonuna gelindiğinde, tam kapsamlı bir işgalden başka hiçbir şeyin Saddam'dan kurtulamayacağı çok açıktı. Ayrıca silah denetimleri sisteminin, rejimin nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar için kullanılan "kitle imha silahları" edinme veya biriktirme çabalarını ortadan kaldırmada tamamen etkili olacağından şüphe duymak için meşru nedenler vardı.

Birinci Körfez Savaşı birçok açıdan Irak'ın dışında, içinde olduğundan daha büyük sonuçlar doğurdu. Savaş kazanıldıktan sonra bile ABD güçleri Ortadoğu'dan tamamen çekilmedi. Aksine, Tablo 5'te görüldüğü gibi, 1990'lı yıllar boyunca burada konuşlu Amerikan kuvvetlerinin sayısı artma eğilimi göstermiştir. 1993 yılında altı binin biraz üzerinde olan bu sayı 2000 yılında on altı bine ulaşmıştır. Yurt dışında konuşlu Amerikan kuvvetlerinin bir oranı olarak bu, ABD'nin bölgeye yönelik askerî taahhüdünün üç katına çıkması anlamına geliyordu. Özellikle Suudi Arabistan'da görev yapan ve kraliyet hanedanının geçici "kiracıları" olan Amerikan personelinin sayısındaki artış dikkat çekiciydi ve bu personele yüz ila iki yüz

13 Boot, *Savage Wars*, s. 320.

14 1991'den bu yana Amerikan politikasında tekrarlanan bir hata, askerî girişimlere ilaç markalarına daha uygun isimler vermek olmuştur. "Provide Comfort" [Konfor Sağlayıcı], "Southern Watch" [Güneyli Gözcü], "Deliberate Force" [Kasti Güç] ve "Enduring Freedom" [Kalıcı Özgürlük] farkında olmadan ishal ilaçlarını anımsatıyor.

15 Haass, *Intervention*, s. 37.

16 A.g.e., s. 168.

arasında savaş uçağı eşlik ediyordu.[17] Bu sayılar, Amerikan varlığının boyutunu olduğundan az göstermektedir çünkü körfezde ve çevresinde konuşlanmış olan ABD donanma gemilerinin sayısını hesaba katmamaktadır. Ayrıca bunlar, Suudilerin artan askerî bağımlılığının bir başka yönünü de yansıtmamaktadır: Ağustos 1990 ile Aralık 1992 arasında Suudi rejimi ABD silah üreticilerine yirmi beş milyar dolardan fazla değerde sipariş vermiştir. Gerçekte, Arap siyasi sistemi, son derece düşük askerî katılım oranıyla, Riyad'ı güvenliği için Amerikan insan gücü ve ateş gücüne bağımlı hale getirmiştir.[18] Fakat gördüğümüz gibi, bu sadece Suudi Arabistan içindeki ve dışındaki radikal İslamcı hareketin kızgınlığını körüklemeye yaradı. Usame bin Ladin'in sık sık atıfta bulunduğu bir otorite olan Sefer el-Havali de dâhil olmak üzere Suudi din adamları daha 1991'de "Batı'nın tüm Arap ve Müslüman dünyasına hâkim olmak için daha büyük bir plan" yapmasını kınıyorlardı. Suudi yetkililerin Amerikan korumasına bel bağlamasından (Saddam'a karşı Afgan tarzı bir gerilla gücüne liderlik etme teklifini reddetmişlerdi) rahatsız olan bin Ladin, Nisan 1991'de Suudi Arabistan'dan ayrılarak Pakistan ve Afganistan üzerinden El Kaide'nin Sudan'daki yeni üssüne gitti.[19]

Birinci Körfez Savaşı'nın beşinci ve son özelliğinin de Irak'la pek ilgisi yoktu. Bu, İsrail'in marjinalleştirilmesi olarak tanımlanabilecek bir durumdu. Bush yönetimi İsrail'in Irak'a karşı askerî operasyonların merkezi olmaması gerektiği görüşünü benimsedi —ikmal, depolama veya tıbbi amaçlar için bile.[20] Saddam, kendisini Siyonizm'in baş düşmanı olarak göstermek amacıyla Tel Aviv'e Scud füzeleri fırlattığında, Amerikalılar İsrail'in misilleme yapmasını önlemek için enerjik bir şekilde çalıştılar. Dahası, Çöl Fırtınası'nın ardından Bush, Filistin sorunuyla ilgili müzakerelerdeki çıkmazı kırmak umuduyla İsrail'e baskı uygulamaya çalıştı. Bunu yaparken de Amerika'nın herhangi bir barışın "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarına ve barış için toprak ilkesine dayanması gerektiği" yönündeki inancını yineledi.[21] İki ay sonra Dışişleri Bakanı James Baker, "barışın önünde, sadece hız kesmeden değil aynı zamanda artarak devam eden yerleşim faaliyetlerinden daha büyük bir engel" tanımadığını belirtti. On milyar dolar değerindeki Amerikan kredi garantileri, İsraillilerin

17 Gause, "U.S.-Saudi Relationship," s. 351

18 A.g.e., s. 343. 1990 yılında Suudi silahlı kuvvetlerinin toplam mevcudu sadece 111,500'dü. Nüfusu iki katından az olan Irak'ın ordusu beş kat daha büyüktü.

19 Bergen, *Holy War Inc.*, s. 85 vd.

20 Reich, "United States and Israel", s. 235 vd.

21 A.g.e., s. 237.

Tablo 5
Ortadoğu'da Aktif Görevde Bulunan Amerikan Askerî Personeli: 1993 ve 2000

	1993	*2000*
Dış ülkelerdeki toplam askeri personel	308,020	257,817
Bahreyn	379	949
Mısır	605	499
İsrail	42	36
Ürdün	21	29
Kuveyt	233	4,602
Umman	26	251
Katar		52
Suudi Arabistan	950	7,053
Suriye	10	
Türkiye	4,049	2,006
Birleşik Arap Emirlikleri	25	402
Toplam	6,340	15,879
Dış ülkelerdeki tüm askeri personelin yüzdesi	2.1	6.2

Kaynak: *Statistical Abstract of the United States, 1995* ve *2002.*

ABD'nin bu garantilere eklediği koşulları kabul etmemesi üzerine iptal edildi.[22] 1991'den sonra İsrail'e yapılan Amerikan yardımı fiilen dondurulduğu ve reel olarak azaldı. 1999 yılına gelindiğinde oransal olarak, İsrail'in gayrisafi millî gelirinin 1992'deki seviyesinin üçte birine düşmüştü.

"Bir Daha Asla" Asla Deme

Baba Bush, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin himayesi altında "yeni bir dünya düzeni" fikrine bağlılık konusunda daha titiz davranamazdı. Irak sınır dışı edildi ve ardından kararların lafzına uygun olarak kontrol altına alındı; İsrail de aynı temelde Filistinlilerle barış yapmaya zorlanacaktı. Ancak Bush Ocak 1993'te görevden ayrıldığında zaten gelişmekte olan olaylar, halefini, isteksiz ve tereddütlü de olsa, Amerika'nın BM'ye yönelik tutumunu yeniden gözden geçirmeye zorlayacaktı.

Bush'un Clinton'a miras bıraktığı saatli bombalardan biri de Amerika'nın Somali'deki iç savaşa müdahil olmasıydı. En az beş farklı askerî grup 1980'lerin büyük bölümünde ülkenin kontrolü için giderek artan bir mücadeleye girişmişti, ancak ABD 1992'nin sonuna kadar, kıtlığın baş göstermesiyle savaşa dâhil olmadı. Bunu bir kez daha BM Güvenlik Konseyi'nden aldığı bir yetkiyle (794 sayılı karar) yaptı; ortak bir ordu, deniz ve donanma görev gücü çatışmayı sona erdirmek için değil, sadece en çok

22 A.g.e., s. 236.

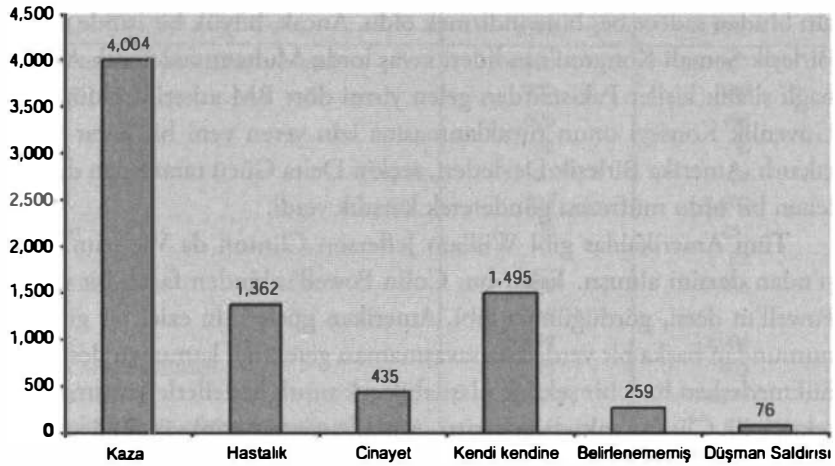
ihtiyaç duyulan bölgelere yardım ulaştırılmasını kolaylaştırmak için gönderildi. Yeni başkanın ilk dış politika icraatlarından biri, bu gücü yirmi altı binden sadece beş bine indirmek oldu. Ancak, büyük bir isimle anılan Birleşik Somali Kongresi'nin lideri savaş lordu Muhammed Farah Aidid'e bağlı silahlı kişiler Pakistan'dan gelen yirmi dört BM askerini öldürünce, Güvenlik Konseyi onun tutuklanmasına izin veren yeni bir karar (837) çıkardı. Amerika Birleşik Devletleri, seçkin Delta Gücü tarafından desteklenen bir ordu müfrezesi göndererek karşılık verdi.

Tüm Amerikalılar gibi William Jefferson Clinton da Vietnam Savaşı'ndan dersini almıştı. Fakat bu, Colin Powell'ınkinden farklı bir dersti. Powell'ın dersi, gördüğümüz gibi, Amerikan güçlerinin ezici bir güç konumundan başka bir yerde asla savaşmaması gerektiği, kamuoyu desteğine hükmederken hızlı bir şekilde ulaşılabilecek sınırlı hedeflerle savaşması gerektiğiydi. Clinton'ınki daha basitti. Amerikan askerlerinin öldüğü savaşlara başkanlık eden başkanlar yeniden seçilemiyordu. Dolayısıyla dile getirilmeyen Clinton Doktrini, Powell Doktrini kadar basit ve radikaldi: ABD, Amerikan hizmet personelinin hayatını tehlikeye atabilecek hiçbir askerî müdahalede bulunmamalıdır. Şekil 10'da görüldüğü gibi, sekiz yıllık görev süresi boyunca bu doktrine sadık kaldı: Clinton döneminde bir Amerikan askerinin aktif görevdeyken düşmanca bir eylem sonucu öldürülme olasılığı 160.000'de 1'den daha azdı. Silah arkadaşlarından biri tarafından öldürülme olasılığı altı kat, kendini öldürme olasılığı on dokuz kat ve bir kazada ölme olasılığı elli kat daha fazlaydı. Gerçekten de 1999 yılında genç bir Amerikalının lisede kalması halinde vurulma ihtimali orduya katılmasıyla vurulma ihtimalinden neredeyse daha fazlaydı. Ne yazık ki Clinton'ın onayladığı neredeyse ilk askerî müdahale, on sekiz Amerikalının ölümüne yol açan büyük bir askerî fiyaskoyla sonuçlandı. Bu, Mogadişu'daki meşhur "Kara Şahin Düştü" fiyaskosuydu.

Mark Bowden'a göre Somali güçlerinin, Aidid ve yandaşlarını "yakalamak" için gündüz vakti aceleyle göreve gönderilen iki Amerikan helikopterini düşürmesinin nedeni şans değil, hesaplamaydı. Bowden, "Her düşman zayıflığını savaşma biçimiyle ortaya koyar," diye yazmıştı: "Aidid'in savaşçıları için Ranger'ların zayıflığı aşikârdı. Ölmeye istekli değillerdi... Korucuları öldürmek için, onları ayakta durmaya ve savaşmaya zorlamalıydınız. Cevap bir helikopter düşürmekti. Amerikalıların sahte üstünlüğünün bir parçası olan ölmeye isteksizlik, birbirlerini korumak için her şeyi yapabilecekleri anlamına geliyordu; cesurca ama bazen de gözü kara şeyler."[23]

23 Bowden, *Black Hawk Down*, s. 166.

Şekil 10
Aktif Görevdeki ABD Hizmet Personelinin Ölüm Şekline Göre Ölümleri, 1993-2000

Kaynak: ABD Savunma Bakanlığı.

Başarısız baskından sağ kurtulanlarla yapılan röportajlara dayanan anlatısını okumak, sadece bunun doğruluğundan etkilenmekle kalmaz —aslında, Amerikalılar ölü yoldaşlarının cesetlerini bile kurtarmak için hayatlarını riske atmaya istekli göründüklerinden, yetersizliğinden de etkilenir[24]— ama aynı zamanda sözü edilmeyen bir sonuç olarak, Ranger'ların Somalilileri ayrım gözetmeksizin katletmeye hazır olmalarıydı. Kara Şahin Düştü olayının en kötü yanı on sekiz Amerikan askerinin ölmesi değil; en az bir o kadar ve muhtemelen daha fazla sayıda silahsız Somalili erkek, kadın ve çocuğun panikleyen Ranger'lar tarafından ayrım gözetmeksizin katledilmesiydi.

Clinton'ın tepkisi, daha önce ve o zamandan beri birçok Amerikan müdahalesinin karakteristiği olan bir biçim aldı. Asker sayısını artırdı, ancak aynı zamanda sadece altı ay sonra ayrılmaları için bir tarih belirledi. Aidid'i yakalama planından sessizce vazgeçildi. Nitekim sadece birkaç hafta sonra bir ABD nakliye uçağıyla Etiyopya'daki bir barış konferansına götürüldü.[25] Bu yaklaşımla ilgili sorunu dile getirmeye gerek yok: Amerikan güçlerinin yakında gideceğinin kesin olması, Somalili savaş ağalarının yollarını düzeltmeleri için her türlü teşviki ortadan kaldırdı. Eylül 1994'te Clinton yönetimi —yine bir BMGK kararı (940) uyarınca hareket ederek— üç yıl önce

24 Amerikalı politikacı ve seçmenlerin askerî kayıplara karşı duydukları nefretin, Aidid'in adamlarının çoğu zaman pervasızca cesaretlerini istismar etmeye çalıştıkları Amerikan hizmet personelinin tutumlarıyla hiçbir ilgisi olmadığını unutmayın.

25 Haass, *Intervention*, s. 46.

ordu tarafından devrilen seçilmiş başkan Jean-Bertrand Aristide'yi yeniden göreve getirmek üzere Haiti'ye yirmi bin asker gönderdiğinde de benzer bir şey oldu. Altı ay sonra ABD, sorumluluğu bir BM misyonuna devrederek adada sadece birkaç yüz adam bıraktı ve Aristide'nin Haiti siyasetini domine etmesine izin verdi: hırsızlık, cinayet, sindirme, yolsuzluk.

Nüfusunun yüzde 95'inin Afrikalı kölelerin torunları olduğu etnik açıdan homojen Haiti'de asla soykırım diye bir şey olamaz; sadece toplu cinayet olabilir. Yine de bir kabilenin ya da halkın yok edilmesi anlamına gelen soykırım, 1990'lı yıllar boyunca sıradan bir cinayetten çok daha büyük bir anlam kazanmıştır. Terimin kendisi, Raphael Lemkin tarafından *Axis Rule in Occupied Europe [İşgal Altındaki Avrupa'da Mihver Yönetimi] adlı* kitabına, yani 1944 yılına kadar uzanan bir terim türetimidir. Lemkin, Nazizm'den kaçan Polonyalı bir Yahudi mülteciydi ve ailesi Holokost'ta neredeyse tamamen yok olmuştu (anne ve babası da dâhil olmak üzere kırk dokuz akrabası öldü; sadece erkek kardeşi ve erkek kardeşinin eşi ve çocukları hayatta kaldı). Uydurma bir kelimeyi savaş sonrası uluslararası hukukun temellerinden biri haline getiren onun tek başına yürüttüğü kampanyaydı. 1948 yılının sonunda Lemkin zafere ulaşmış gibi görünüyordu. BM Genel Kurulu 1946'da soykırımı kınayan bir kararı oy birliğiyle kabul etmekle kalmamış, 1948'de —yine *oy birliğiyle*— Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ni kabul etmişti.[26]

Ne var ki Lemkin'in projesinde neredeyse ölümcül bir kusur olduğu ortaya çıkacaktı. Kendisine sığınma hakkı veren ülke, yani ekonomik baskı ya da askerî müdahale yoluyla soykırımı durdurmak için bir şeyler yapabilecek en iyi konumdaki ülke olan ABD, sözleşmeyi onaylamayı reddetti. Gerçekten de Senato'daki muhalefet ancak 1985 yılında aşılabildi (Reagan yönetiminin, Başkan'ın Batı Almanya'daki Bitburg Savaş Mezarlığı'na yaptığı ve kırk dokuz Waffen SS subayının gömülü olduğu ortaya çıkan ziyaretin yol açtığı hasarı onarma çabasıyla). Sert realistler hâlâ BM sözleşmesinin Uluslararası Adalet Divanı'nın konumunu güçlendireceği için onaylanmaması gerektiğini savunuyorlardı. Nitekim Senatör Jesse Helms bir dizi sözde çekince, anlayış ve beyanla onay şartlarını sulandırmaya çalıştı. Bununla birlikte, Holokost'un incelenmesi ve anılması Amerikan kültürel yaşamında giderek daha önemli bir yer tutmaya başladıkça, bu tür bir gerçekçilik daha az saygın hale geldi. Hem Demokrat hem de Cumhuriyetçi başkanlar

26 Bkz. Power, *Problem from Hell*.

sırayla soykırımın bir daha yaşanmasına asla izin verilmemesi gerektiği konusunda ısrarcı oldular. Böylece Jimmy Carter 1979'da: "Tüm uygar insanlarla birlikte, dünyanın bir daha asla bu korkunç soykırım suçuna şahit olmaması için zamanında harekete geçeceğine dair sarsılmaz bir yemin etmeliyiz." Ronald Reagan 1984'te şöyle diyordu: "Ben de sizin gibi açık yüreklilikle 'Bir daha asla!' diyorum." Ve Bill Clinton 1993 yılında Washington'daki Holokost Müzesi'nin açılışını yaparken: "Bunun bir daha olmasına izin vermemeliyiz." Ne yazık ki "bir daha asla" 1990'larda "on yılda bir ya da iki defadan fazla değil" anlamına gelmeye başlayacaktı.

Burada çok etnikli Yugoslav federasyonunun on iki bölgesel parçaya bölünmesine yol açan olayları detaylandırmaya gerek yok. Önemli olan nokta, bu parçalanmanın şiddet içerdiği yerlerde —özellikle Bosna Hersek, Krajina ve Kosova'da— başka bir soykırıma (en azından Avrupa'da) asla izin vermeyeceğini taahhüt eden herkes için derin bir meydan okuma oluşturmasıdır. Sırp lider Slobodan Miloseviç ile Hırvat lider Franjo Tudjman arasında Mart 1991'de Bosna'nın bölünmesi için yapılan anlaşma her zaman Müslümanların "topraktan temizlenmesine" (*ciscenje terena)* (dolayısıyla "etnik temizlik") yol açmayı amaçlıyordu; Tudjman'ın daha sonra belirttiği gibi, Müslümanların nüfusun beşte ikisini oluşturmasına rağmen "Müslüman bölgesinin olmaması" amaçlanıyordu. Bosnalı Sırplar Pale merkezli kendi bağımsız cumhuriyetlerini ilan ettikleri ve Saraybosna'ya saldırmaya başladıkları andan itibaren (Nisan 1992) dünya, BM sözleşmesinde tanımlandığı şekliyle açık bir soykırım vakasıyla karşı karşıya kaldı.[27] Dahası, sivillere yönelik zulümler çatışmanın üç tarafı tarafından da gerçekleştirilmiş

27 Birleşmiş Milletler'in 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi yaygın olarak yanlış anlaşılan bir belgedir. İkinci maddesi, Raphael Lemkin'in dört yıl önce icat ettiği bu kelimenin net bir tanımını ortaya koymaktadır. Bu tanım, "ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu tamamen veya kısmen yok etmek amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi birini" kapsamaktadır:

a. grup üyelerini öldürmek;
b. grup üyelerine ciddi bedensel veya zihinsel zarar vermek;
c. grubun fiziksel olarak tamamen veya kısmen yok olmasına yol açacak yaşam koşullarını kasten uygulamak;
d. grup içinde doğumları önlemeye yönelik tedbirler uygulamak;
e. grubun çocuklarını zorla başka bir gruba nakletmek.

Sözleşme tarafından cezalandırılabilir bir suç olarak ilan edilen sadece soykırım değil, aynı zamanda soykırım işlemek için komplo kurmak, soykırım işlemeye doğrudan ve alenen teşvik etmek, soykırım işlemeye teşebbüs etmek ve soykırımda suç ortaklığı yapmaktır. Bu tanıma göre, 1972'de Burundi'de, 1987-88'de Irak'ta, 1992 ve 1995'te Bosna'da, 1994'te Ruanda'da ve 1998 ve 1999'da Kosova'da soykırım suçlarının işlendiğine şüphe yoktur.

olsa da, soykırım eylemlerinin çoğunun Pale'deki Sırp yetkililerin ve onların Belgrad'daki efendilerinin sorumluluğunda olduğuna dair erken dönemden itibaren kanıtlar vardı. Dışişleri Bakanlığı'na göre, savaş sırasında kaydedilen zulümlerin sadece yüzde 8'i Bosnalı Müslümanların sorumluluğundaydı. Ve savaş sırasında işlenen tüm suçlar arasında hiçbiri, önceden planlanmış vahşetiyle Srebrenitsa'da yedi binden fazla Bosnalı Müslüman erkeğin Sırp güçleri tarafından katledilmesine yaklaşamadı.

Alın size soykırım. Birleşmiş Milletler neredeydi? Cevap, tam da oradaydı; gerçekten de, grotesk bir ironiyle, güçleri soykırım vahşetinin en kötüsüne etkin bir şekilde başkanlık etti.

Yugoslavya'da bir çatışmayı önlemeye yönelik ilk çabalar aslında eski İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Carrington yönetimindeki *geçici* bir uluslararası konferansa bırakılmıştı. Ancak 1991'de Birleşmiş Milletler, Hırvatistan'a ve daha sonra Bosna'ya gönderilen barışı koruma güçlerinin (UNPROFOR) konuşlandırılmasını müzakere etmek üzere bir Amerikalıya, eski Dışişleri Bakanı Cyrus Vance'e başvurdu. Belirlenen yerleşim yerleri, UNPROFOR'un korumakla görevlendirildiği "güvenli bölgeler" olarak belirlendi. Aynı zamanda BM, Bosna da dâhil olmak üzere tüm Yugoslavya'ya yaptırımlar uyguladı; bu durum, önemli bir iç silah ve diğer malzeme kaynağına sahip olmayan Bosnalı Müslümanları büyük ölçüde silahsız bıraktı; buna karşılık Bosnalı Sırplar Belgrad'dan önemli miktarda yardım alıyordu.

Hatırlatmak gerekir ki bu kötü tasarlanmış müdahalenin sorumluluğunun büyük bir kısmı, Amerikan yardımı olmadan Yugoslav kriziyle başa çıkabileceklerini iddia eden Avrupalı güçlere aitti. Sözde, bu "Avrupa'nın zamanı" olacaktı. Ancak Avrupa, her zamanki gibi, birden fazla sesle konuştu. Alman Dışişleri Bakanı Hans-Dietrich Genscher, 1990'da ülkesinin yeniden birleşmesinin kolaylıkla sağlanmasının ardından coşkuya kapılıp, bir sonraki yılın sonbaharında Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını aceleyle tanıyarak Yugoslav federasyonunun dağılmasını hızlandırmıştı. Buna karşılık İngiliz hükümeti, utanmazca denilemeyecek bir tarafsızlık duruşu benimsedi ve çatışma tırmandıkça bunun, kendi "kadim nefretlerine" saplanmış, ahlaki açıdan eş değer düşmanlar arasındaki bir iç savaş olduğunda ısrar etti. Birbirini izleyen İngiliz dışişleri bakanları, Miloseviç'in Sırplar arasında öldürücü milliyetçiliği körüklemek için yürüttüğü sürekli kampanyanın kanıtlarını kasıtlı olarak görmezden geldi ve bunun yerine herhangi bir gücün etkili müdahalesini engellemeye odaklandı.

Aslında Bush yönetimi daha 1991 kışında "bir tür mini-Irak mevzusu" düşünmüş ve Sırplara karşı bir askerî saldırı için acil durum planları

hazırlamıştı. Bunun yerine Avrupalıların sözüne güvenmeye karar verildi. Dışişleri Bakanı Lawrence Eagleburger, "Her şeyi berbat edecekler ve bu onlara bir ders olacak" demişti.[28] Eagleburger'in halefi Warren Christopher da "cehennemden gelen bir sorun" olarak nitelendirdiği bu durumdan uzak durma eğilimindeydi. Ve 1992 başkanlık kampanyası sırasında Clinton'ın kendisi de Amerikan birliklerinin "özünde bir iç savaş olan bir bataklığa" gönderilmemesi gerektiğini savunmuştu.[29] Bu, başta halen genelkurmay başkanı makamını işgal eden Colin Powell ("Hiçbir Amerikan Başkanı, Amerikan halkına bu şaşırtıcı çatışmayı çözmenin ağır can kayıplarına mal olacağını savunamaz") ve ABD'nin savaşa girmeyeceğini açıklayarak Gorazde'ye yönelik Sırp saldırılarına farkında olmadan "yeşil ışık" yakan Savunma Bakanı William Cohen olmak üzere kilit isimler tarafından pek çok kez yinelenen bir cümleydi.[30] Bununla birlikte, Washington'da müdahaleye yönelik argümanlar hiçbir zaman ortadan kalkmadı.[31] Ve Bosna'dan gelen her üzücü haberle daha da güçlendiler.

Ancak Amerikan öfkesinin Avrupa'nın yatıştırıcı tavrının üstesinden gelmesi zaman aldı. Mayıs 1993'te İngiliz hükümeti, Amerika'nın yaptırımların kaldırılması ve Sırplara karşı hava saldırıları düzenlenmesi ("kaldır ve vur") yönündeki önerilerini bastırdı. Ertesi yıl Kasım ayında İngiliz dışişleri, ABD'nin silah ambargosunu tek taraflı olarak uygulamayı durdurmasını öfkeyle protesto etti.[32] Amerikan uçakları Saraybosna'ya ilaç ikmali yaptı ve BM onaylı bir uçuşa yasak bölge uygulaması tesis etti (sanki savaş uçaklarından etnik temizlik yapılıyormuş gibi). Fakat Sırp mevzilerine yönelik hava saldırılarına, UNPROFOR güçlerini Sırp misillemelerine karşı savunmasız bırakacağı gerekçesiyle İngilizler tarafından karşı çıkıldı. Dengeyi geç de olsa Amerikan müdahalesi lehine çevirmek için Hollanda'nın mavi miğferlerinin koruması altında olduğu varsayılan Srebrenitsa'daki toplu katliam ölçeğinde bir vahşet gerekti. Şimdi ABD, NATO'nun Sırpları ciddi bir şekilde bombalamasında ısrar ediyordu. Büyük bir Hırvat saldırısı ve Miloseviç ile Bosnalı Sırp lider Radovan Karaciç arasındaki anlaşmazlıkla aynı zamana denk gelen Kasti Güç Operasyonu Sırpları geri çekilmek zorunda bıraktı.

Bosna'ya yönelik Amerikan politikasının içinde geliştiği kurumsal çerçeve, karmaşıklığıyla şaşırtıcıydı. Sadece BM değil, aynı zamanda NATO,

28 Simms, *Unfinest Hour*, s. 54.

29 A.g.e., s. 56. Krş. Shawcross, *Deliver Us from Evil*, s. 83.

30 Simms, *Unfinest Hour*, s. 339 vd.

31 A.g.e., s. 57 vd.

32 A.g.e., s. 88, 95 vd., 120 vd., 130 vd.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (daha sonra Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı), Avrupa Konseyi ve Batı Avrupa Birliği'nden bahsetmeye gerek bile yok; öyle görünüyor ki hepsinin söz hakkı olmalıydı.[33] Yine de Bosna'da tamamen yanlış içinde olan bir kurum varsa o da Birleşmiş Milletler'di. Ve bu başarısızlık büyük ölçüde Güvenlik Konseyi'nin iki daimi üyesinin tutumunun bir sonucuydu: İngiltere ve daha az ölçüde de olsa Fransa. (Güvenli bölgeler olarak adlandırılan bölgelerden sorumlu BM birliklerinin bir Fransız general tarafından komuta edilmesi Jacques Chirac'ın ısrarıyla gerçekleşmişti).[34] Nihayetinde, Hırvatlar ve Müslümanlar kendi anlaşmalarını yaptıktan sonra, inatçı Sırplara dayatılan Dayton Anlaşmaları, bu saygın kurumlardan hiçbirinin değil, on dokuzuncu yüzyılın büyük güçleri olan ABD, İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya'dan oluşan ve eskiden olduğu gibi iş gören, ancak şimdi Richard Holbrooke'un şahsında sağlam bir Amerikan liderliği altında olan gayriresmî bir Temas Grubu'nun eseriydi.[35] Fransız Dışişleri Bakanı büyük bir soğukkanlılıkla "Buna Amerikan barışı denemez" diye ısrar ediyor ve hatta Dayton Anlaşmasının "Elysee Antlaşması" olarak anılmasını talep ediyordu.[36] Gerçek ise çok farklıydı. Sırpları bölünmüş Bosna'da daha küçük bir payı kabul etmeye zorlayan Amerikan hava saldırıları tehdidiydi. Anlaşmadan geri adım atmamalarını sağlayan ise Uygulama Gücü'nün (IFOR) üçte biri olan yirmi bin Amerikan askerinin varlığıydı.

Yugoslavya'nın parçalanması Kosova'da başlamıştı; aynı zamanda orada sona erdi. Miloseviç, 1989 yılında Kosova Polje muharebesinin[37] 600. yıldönümü münasebetiyle Kosova'da düzenlenen mitingde komünistten radikal milliyetçiye dönüştüğünü ilk kez açıklamıştı. Bir açıdan Kosova'nın durumu açıktı: Bosna'nın aksine, Arnavutlar nüfusun dörtte üçünden fazlasını oluşturduğu için büyük bir etnik çoğunluk vardı ve bu oran Arnavutların doğum oranının yüksek olması nedeniyle 1980'lerde artmıştı. Ancak Tito 1974'te bölge sakinlerine bir ölçüde özerklik tanımış olsa da Kosova, Sırbistan'ın bir vilayeti olarak kaldı. Hem Avrupa Birliği hem de Amerika Birleşik Devletleri, cumhuriyetlerden birinin Yugoslav federasyonundan ayrılması anlamına gelen Bosna'nın bağımsızlığını tanımakta tereddüt etmezken, aynı şeyi Kosova için yapamayacaklarını hissettiler. Sorun şu ki, Sırplar Bosna'da uzlaşmaya zorlanırken bile, Kosova'daki

33 A.g.e., s. 133.

34 Shawcross, *Deliver Us from Evil*, s. 92, 94.

35 Holbrooke, *To End a War*, s. 231–312.

36 A.g.e., s. 318, 322.

37 1389 Birinci Kosova Savaşı. (ç.n)

Arnavut çoğunluğa karşı uzun süredir yürüttükleri şiddet ve sindirme kampanyasını hızlandırdılar. Etnik temizlik yeniden başladı: Mart 1998'de Drenitsa'da seksen beş Kosovalı Arnavut öldürüldü; on ay sonra Racak'ta kırk beş kişi daha öldürüldü. Militan Kosova Kurtuluş Ordusu'na (KLA) destek arttı. Barışçıl Arnavutlar sınırın ötesine sığınmaya başladı.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın arabuluculuk çabaları sonucunda Rambouillet'de ortaya çıkan uzlaşma, Kosova'nın anayasal statüsüne ilişkin kararı erteleyerek şiddeti durdurmayı amaçlıyordu: üç yıl boyunca bölge NATO'nun kontrolü altında olacak ve sonrasında bir referandumla geleceği belirlenecekti.[38] Sırplar bunu reddetti. Amerika Birleşik Devletleri ise onların fikirlerini nasıl değiştireceğini biliyordu. Ancak ABD Hava Kuvvetleri'nin tüm gücünü sadece Kosova'daki Sırp güçlerine değil, tüm Sırbistan'a karşı kullanma kararında üç şey farklıydı. Birincisi, Clinton yönetimi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin onayını almadı; savaşa giren BM değil NATO'ydu. İkinci olarak, bu müdahale Sırbistan'ın egemenliğini açıkça ihlal eden bir müdahaleydi ve tam da bu nedenle BMGK'dan onay alınmadı. O dönemde bazı yorumcular (bu yazar da bunların arasındadır) savaşın sadece BM Şartı'nın 2. maddesini değil, Helsinki Anlaşması Nihai Senedi'ni ve NATO'nun kendi savunma gerekçelerini de ihlal ettiğinden endişe ediyorlardı.[39] Müdahale için makul bir gerekçe vardı —soykırımı önlemek— ne ki bunun meşru olması için bir BM kararı gerekiyordu. Üçüncüsü, hava saldırıları beklenmedik bir şekilde uğruna saldırı düzenlenenlerin durumunu daha da kötüleştirdi. Aralık 1998 ile Mayıs 1999 arasında tahminen otuz bin Arnavut öldürüldü ve yaklaşık bir milyon insan evlerinden zorla çıkarıldı. Bunların çoğu 24 Mart 1999'da bombardıman başladıktan sonra gerçekleşti. Savaş ilan edilmesiyle birlikte Miloseviç etnik temizliği neredeyse Hitlervari bir acımasızlıkla sürdürebileceğini düşündü.

38 Anlaşmanın tam metnine http://www.mondediplomatique.fr/dossiers/kosovo/rambouillet.html adresinden ulaşılabilir.

39 Konuyla ilgili olarak 3 Nisan 1999 tarihli *Financial Times*'daki makaleme bakınız. Ayr. bkz. Bobbitt, *Shield of Achilles*, s. 468-77. BM Şartı Madde 2(4) "tüm Üyeler ... herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı güç kullanma tehdidinden ya da kullanımından kaçınacaktır" derken, Madde 2(7) "esasen herhangi bir devletin iç yetki alanına giren konulara" müdahaleyi yasaklamaktadır. Buna ek olarak, Genel Kurul'un 1970 tarihli Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi, üyelerin "herhangi bir nedenle başka bir devletin iç işlerine doğrudan veya dolaylı "olarak müdahale etme hakkını" reddeder. BM Şartı uyarınca, güç sadece meşru müdafaa durumunda ya da bir saldırı eylemine karşılık olarak Güvenlik Konseyi'nin açık izniyle kullanılabilir (Bölüm VII, Madde 39 ila 51). NATO'nun Kosovalı Arnavutlar adına yaptığı askeri müdahale ancak BM Şartı göz ardı edilerek (ya da Tony Blair'in ifadesiyle "müdahale etmeme ilkesi ... önemli açılardan nitelendirilerek") haklı gösterilebilir. Bkz. Caplan, "Humanitarian Intervention: Which Way Forward?" s. 25 vd.

Fakat Amerika'nın kararlılığını hafife aldı ve yetmiş sekiz gün süren bombardımanın ardından teslim olmak zorunda kaldı. Hava gücü bir kez daha Sırp direnişini ortadan kaldırmaya yetti; Amerikan birlikleri —elli beş bin kişilik Kosova Gücü'nün (KFOR) yedi binini oluşturan— tek bir kurşun atmaya gerek kalmadan konuşlandırılabildi, yine de Miloseviç'in teslim olmasının tek nedeninin KLA'yı destekleyen ABD kara kuvvetlerinin saldırısını önlemek olması kuvvetle muhtemeldir.[40]

2003 yılında bu basit gerçek genellikle unutulmuş gibi görünüyordu: Sırbistan'a karşı NATO savaşı için Birleşmiş Milletler onayı yoktu. BMGK ancak savaştan sonra —Miloseviç'in teslim olmasından bir gün sonra, 10 Haziran'da— Kosova'nın askerî işgalinin dayandırılabileceği bir karar (1244) aldı ve bu da Kosova'yı yöneten BM Kosova Misyonu'nun (UNMIK) kurulmasına yol açtı. Bu satırların yazıldığı sırada, Kosova sorununun hiçbir şekilde cevaplanmamış olduğu gerçeği de genellikle unutulmuştur. KFOR tarafından desteklenen "eğlence koşuları" ve diğer sağlıklı girişimlere rağmen eyaletteki şiddet durmadı: Ağustos 2003'te küçük Sırp yerleşim bölgesi Gorazdevac'ta iki genç öldürüldü.[41] Sırp hükümeti de egemenlik iddiasından vazgeçtiğine dair herhangi bir işaret göstermedi. Kosova'da iç savaş devam ediyor.

Bununla birlikte, son derece önemli bir şey daha olmuştu. Savaşın en zeki gözlemcisi Michael Ignatieff'in sözleriyle, "Kosova'ya insani müdahale ... hiçbir zaman göründüğü gibi olmadı. Miloseviç'in Avrupa'nın arka bahçesinde işlediği insan hakları ihlallerinin yanına kâr kalmasını önlemeye yönelik bir girişimden ibaret değildi. Aynı zamanda emperyal gücün, ulusal bir azınlığın kendi kaderini tayin hakkını desteklemek için kullanılmasıydı —uluslararası dikkat ve ilgiyi sağlamak için şiddete başvuran bir hak talebiydi."[42] Max Boot'un da belirttiği gibi, ABD "ucuza emperyalist rolü oynamaya çalışıyor", Clinton yönetiminin "'zayiat yok' zihniyeti" tarafından engelleniyor ve aynı zamanda yüksek irtifa bombardımanından kaçınılmaz olarak kaynaklanan "ikincil zararlara" kayıtsız kalıyordu.[43] Ancak ABD'nin önce ateş edip sonra BMGK kararlarını arayabileceğinin keşfedilmesi bir aydınlanmaydı. Amerikalı komutan General Wesley Clark'ın NATO yapısı içinde karar almanın BM içinde karar almaktan sadece biraz

40 Savaşı karakterize eden "'zayiat yok' zihniyeti" hakkında bkz. Boot, *Savage Wars*, s. 325-27.

41 *New York Times*, 15 Ağustos 2003.

42 Ignatieff, *Empire Lite*, s. 70 vd.

43 Boot, *Savage Wars*, s. 327. Savaşın diplomatik açıdan en düşük noktası, Belgrad'daki Çin Büyükelçiliği'nin güdümlü bir füze tarafından kasıtsız olarak vurulması oldu. Sırbistan'daki sivil hedeflere misket bombası atılması NATO müdahalesinin meşruiyetine daha fazla zarar verdi.

daha az hantal olduğunu fark etmesi de neredeyse aynı derecede önemliydi.[44] Amerika'nın askerî girişimleri üzerinde sınırsız hâkimiyet kurma iştahı, Eylül 2001'den iki yıldan fazla bir süre önce kabarmıştı.

Yüzeysel olarak bakıldığında Yugoslavya ve Irak'taki krizlerin pek çok ortak noktası vardı. Her ikisi de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan çok etnik unsurlu devletlerdi. 1980'lerde her ikisi de insan hakları ihlallerinden suçlu acımasız diktatörler tarafından bir arada tutulmuştu. Her iki durumda da ekonomik yaptırımlar istenmeyen sonuçlar doğurmuştu. Her ikisi de Birleşmiş Milletler'in bir varlık olarak sınırlarını ortaya koydu. Ve her ikisi de Amerikan ordusunun ürkütücü kapasitesinin sergi alanı olmuştu. Sırbistan'a karşı savaşın ardından bazı gözlemciler için açık bir sonuç vardı. Sırbistan ve Irak, Slobodan Miloseviç ve Saddam Hüseyin tarafından yönetildikleri sürece şiddet ve istikrarsızlık kaynağı olmaya devam edeceklerdi. Onların devrilmesi Amerika Birleşik Devletleri'nin gerçekleştirebileceği bir şeydi. Ancak ABD, BM'nin yetkisi olmadan hareket etmek zorunda kalabilirdi.[45]

1990'larda insaniyet adına çok şey yapılmış; hatta bazı şüpheciler "insan hakları emperyalizmi" hakkında homurdanmaya başlamıştı. Yine de en feci insan hakları ihlali, şüphe götürmez bir soykırım vakası, hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Birleşmiş Milletler tarafından acınacak bir ilgisizlikle karşılandı. Bu, ülkenin Hutu çoğunluğunun liderleri tarafından kışkırtılan Ruanda'nın Tutsi azınlığına yönelik sistematik katliamdı.

Birleşmiş Milletler'e bir kurum olarak duygusal bir bağla bağlı olanlar, 1990'ların ortasında Ruanda'da yaşanan ve en az yarım milyon insanın hayatına mal olan korkunç olaylara müdahale etme konusundaki başarısızlığını incelemek zorunda kalmalıdır. Clinton yönetiminin tavrını her zamanki gibi Amerikan kayıpları korkusunun belirlediği iyi bilinmektedir. 1994'te Kigali havaalanına iki yüz kişilik gülünç derecede küçük bir ABD askeri gönderme kararı, "bir Amerikan zayiatının yaklaşık 85.000 Ruandalı ölüme bedel olduğu" şeklindeki iğrenç bir hesaba dayanıyordu.[46] Amerika'nın herhangi bir BM gücünün mümkün olduğunca küçük tutulması yönündeki ısrarı; Amerika'nın takviye güç gönderme önerileri konusundaki oyalama taktikleri; Amerika'nın herhangi bir Amerikan birliğinin masraflarının BM tarafından önceden ödenmesi yönündeki ısrarı; Amerika'nın Hutu

44 Ignatieff, *Virtual War*.

45 Ferguson'ın *Cash Nexus*'ta vardığı sonuç buydu.

46 Power, *Problem from Hell*.

radyo yayınlarını engellemeyi reddetmesi — bütün bunlar Balkanlar'da yaşananlardan çok daha büyük bir soykırım karşısında utanç verici ihmallerdi.[47] Ancak bugün Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ı uluslararası toplumun vicdanının koruyucusu olarak görenler, Fransa'nın bu kâbus gibi olaydaki rolünü de düşünmelidir. Zira 1990'ların başından beri Hutuların çoğunlukta olduğu Juvénal Habyarimana hükümetine askerî destek veren Fransa'ydı. Uganda'nın Tutsi Ruanda Yurtsever Cephesi'ni desteklemek için yaptığı müdahaleyi Afrika'daki *frankofoniye* karşı bir "Anglo-Sakson" komplosu olarak gören de Fransa'ydı. Aralarında katliamların faillerinin de bulunduğu Hutular için ülkenin güneybatısında "güvenli bölgeler" oluşturmak üzere asker gönderen de Fransızlardı. Ve Ruanda'daki kriz, vekil devletleri Zaire'yi de içine alarak sömürge sonrası dönemin en korkunç tiranlarından biri olan Mareşal Mobotu Sese Seku'nun devrilmesine yol açtığında buna şiddetle itiraz eden de Fransızlardı.[48] Chirac, 1995 yazında New York'u ziyaret ettiğinde BM yetkililerine "Eğer aptalca bir davranış görmek istiyorsanız her zaman Amerikalılara güvenebilirsiniz" diyerek onları şaşırtmıştır.[49] Bu biraz cesaret isterdi.

Clausewitz'in Yeniden Doğuşu

Bush yönetimi 11 Eylül'den önce bile Birleşmiş Milletler destekli askerî operasyonlara karşı sabırsızlığını gizlememişti. Yeni başkanın niyeti, "Kosova ve Bosna gibi yerlerden düzenli ve zamanında çekilmeyi" sağlamak için "açık uçlu birlik sevkinden ve belirsiz askerî görevlerden" kaçınmaktı. Onun politikası "alçakgönüllülükle", "ilkelerimizi önermek" idi, kibirli bir şekilde "kültürümüzü dayatmak" değil.[50] Ancak George W. Bush, başkan adayı olarak Clinton'ın denizaşırı maceralarını bu şekilde eleştirdiğinde, reddettiği şey denizaşırı askerî müdahale fikri değil, sadece bu tür müdahalelerin BM tarafından sınırlandırılması gerektiği fikriydi. 2000'deki başkanlık kampanyası sırasında söylediği gibi, "Askerlerimizin ulus inşası için kullanılması gerektiğini düşünmüyorum. Bence birliklerimiz savaşmak ve savaşı kazanmak için kullanılmalıdır. Bence birliklerimiz, çıkarlarımıza en uygun olduğunda bir diktatörün devrilmesine yardımcı olmak için kullanılmalıdır. Ancak bu olayda [Somali'den bahsediyordu] bu bir ulus inşası

47 Shawcross, *Deliver Us from Evil*, s. 118 vd.

48 A.g.e., s. 106, 119, 207 vd.

49 A.g.e., s. 211.

50 Bacevich, *American Empire*, s. 202 vd.

çalışmasıydı."[51] "Ulus inşası" BM ile ilişkilendirildiği için kirli bir kelimeydi. Amerikan liderliğindeki bir "rejim değişikliği" ise başka bir konuydu.

Bunun büyük önemi Eylül 2001'deki terörist saldırıların ardından ortaya çıktı. Başkan Bush daha en başından itibaren ABD'nin misilleme yaparken "bu eylemleri planlayanlarla onlara yataklık edenler arasında hiçbir ayrım yapmayacağını" ve Kabil'deki Taliban rejiminin Bin Ladin'i ve Afganistan'daki diğer El Kaide üyelerini teslim etmemesi halinde devrileceğini ısrarla vurguladı. Yönetimin tüm üst düzey üyeleri arasında Afganistan'da hızlı ve kararlı bir rejim değişikliği için baskı yapan en "hareketli" kişi oydu.[52] Teröre karşı savaşın "10 dolarlık boş bir çadıra 2 milyon dolarlık bir füze atıp deveyi g.tünden vurmaktan" daha fazlasını içermesi gerektiği konusunda en ısrarcı olan oydu.[53] CIA ve Savunma Bakanlığı'na Afganistan'da "sahaya inmeleri" için baskı yapan oydu. Özetle Bush, terörizme açık ve geniş çaplı bir savaşla karşılık vermek isteyen kişiydi.

Carl von Clausewitz, 1832'de yayımlanan *Savaş Üzerine adlı* başyapıtının en ünlü satırında savaşı "yalnızca bir politika eylemi değil, gerçek bir politik araç, başka araçlarla sürdürülen politik ilişkinin devamı" olarak nitelendirmiştir. "Siyasi amaç hedeftir," diyordu; "savaş ona ulaşmanın aracıdır."[54] Hedeflerine ulaşmak için savaşı kullanmaya hazır olan Bush yönetiminin 11 Eylül'den sonra selefinden daha Clausewitzci olduğuna şüphe yok. Kuşkusuz Clausewitz, kaçırılmış jetler, kirli bombalar, şarbon ve sarin ile donatılmış ve Manhattan'dan Mombasa'ya kadar her yeri vurabilecek düşmanları hayal etmekte zorlanırdı. 2002'de yayımlanan "Ulusal Güvenlik Stratejisi"nin sözleriyle, bu yeni savaştaki düşman "tek bir tank satın alma maliyetinden daha azına kıyılarımıza büyük kaos ve acı getirebilecek [olan] karanlık insan ağlarından" oluşuyordu. Böyle bir düşmana karşı yürütülen kampanya ancak dikkat çekici olabilirdi: Frankfurt Havaalanı'nda ya da Pakistan'ın köhne bir pansiyonunda bir tutuklama, Bağdat'ta bir villada ya da Filistin'in arka sokaklarında bir suikast. Terörizme karşı savaş bazı açılardan Soğuk Savaş döneminin casusluk faaliyetlerini hiçbir ön donanım olmadan sürdürdü: füzeler ve tanklar sıralanmadı, sadece bazıları kibrit kutularında saklı, diğerleri uzayda yörüngede dolaşan daha geniş bir kamera yelpazesi kullanıldı. Aynı zamanda eski Büyük Oyun gibiydi

51 *New York Times*, 24 Eylül 2003.

52 Woodward, *Bush at War*, özellikle. s. 30, 150.

53 Bush'un 13 Eylül 2001 tarihinde bir grup senatöre söylediği sözler, Howard Fineman tarafından *Newsweek*'te alıntılanmıştır, 24 Eylül 2001.

54 Clausewitz, *On War*, blm. 1, s. 87.

—bir kez daha Ortadoğu, Orta Asya ve Afganistan'da oynanan bir oyun, ama artık teknolojik aygıtlarla oynanan bir oyun. Terörizme karşı savaş, teröristlerin yeni teknolojik avantajlarına (modern patlayıcıların gücü ve kompaktlığı) modern casuslarınkiyle (modern gözetleme teknolojisinin eşi benzeri görülmemiş gücü) karşı koymayı gerektiriyordu.

Clausewitz'in fark etmekte zorlanmayacağı şey, Bush yönetiminin giriştiği paralel savaştı: terörist örgütlere "yataklık eden" ya da başka şekillerde destek veren devletlere karşı. 11 Eylül'ün bir sonucu da, Amerikalıların bir füze savunma kalkanının ardına çekilerek üretkenliklerinin meyvelerini toplayabilecekleri ve dünyadaki cahil ülkeleri ne halleri varsa görmeye bırakabilecekleri yanılsamasını sonsuza dek yıkmak oldu. Çünkü terörizm tam da bazı Cumhuriyetçilerin bir zamanlar Amerika'nın görmezden gelebileceğine inandığı "haydut" rejimler ve çatışmalarla parçalanmış "başarısız" devletlerde ortaya çıkmıştır. Bu tür bir savaş —kötü hükümetleri devirmek için müdahale— yeni olmadığı gibi gerçekçi de değildir. Aslında bu, tam da Viktoryenlerin en iyi yaptığı şeydi. Bunun tipik bir örneği, Hartum'da General Charles Gordon'ı öldüren (kamuoyunda yarattığı etki bakımından) Viktorya döneminin 11 Eylül'ü olan ve nihayetinde 1898'de Omdurman'daki olağanüstü asimetrik savaşta küçük ama ölümcül derecede iyi silahlanmış bir keşif gücü tarafından cezalandırılan Sudanlı Mehdicilere, Vahhabi bağnazlara karşı yürütülen savaştı.[55] Bush'un aklında böyle bir hesaplaşma vardı. Afganistan'da rejim değişikliği için mevcut bir plan olmamasına rağmen, CIA ve Merkez Komutanlığı bu doğrultuda bir plan oluşturmak için çabaladı.[56] Hava gücü bir kez daha yıkıcı bir etki yaratmak için kullanıldı. Ancak Kalıcı Özgürlük Operasyonu'nu farklı kılan, yüzden fazla CIA ajanının ve üç yüzden fazla Özel Kuvvetler personelinin Taliban karşıtı Kuzey İttifakı'nı harekete geçirmede ve diğer Afgan savaş ağalarını kendi taraflarına geçmeye ikna etmedeki rolüydü.[57] İlk Amerikan hava saldırısı 7 Ekim'de, Dünya Ticaret Merkezi'nin yıkılmasının ardından, bir aydan kısa bir süre sonra gerçekleşti. İki ay içinde Taliban liderliği Kabil'den sürülmüştü. Hamid Karzai yıl bitmeden geçici hükümetin başkanı olarak yemin edecekti.

55 Sadece kırk sekiz İngiliz askerine karşılık yaklaşık on bin Mehdici öldürülmüştür. Savaşın anlatısı için bkz. Ferguson, *Empire*, s. 267-70.

56 Amerikan kuvvetleri 1990'ların ortalarından beri Sovyet sonrası Orta Asya'da, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın yanı sıra Pakistan'da da faaliyet gösteriyordu. Ancak ABD'nin etki alanına bu kadar yakın zamanda eklenen bölgelerden bir hava savaşı yürütmek hâlâ kolay değildi: Priest, *Mission*, s. 38, 101 vd.

57 Woodwar'un *Bush At War* adlı kitabındaki malumat açısından son derece zengin anlatısına bakınız.

Bir Afgan Omdurman'ı Birleşmiş Milletler'in karşı çıkabileceği bir şey değildi, hele de 2001'in sonlarının ateşli atmosferinde. Taliban rejimi Usame bin Ladin'e Mayıs 1996'dan beri sığınak sağlıyordu. Her ne kadar 11 Eylül saldırılarının operasyonel detayları Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde çözülmüş olsa da, saldırıların arkasındaki beynin bin Ladin olduğu açıktı; ancak Taliban onu iade etmeyi reddetmişti. BM'nin bakış açısına göre, ABD'nin bu şekilde hareket etmesi meşru bir nefsi müdafaa eylemiydi. Daha Temmuz 2001'de Güvenlik Konseyi Taliban rejimini "bölgede uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit" olarak tanımlamıştı (1363 sayılı karar). Konsey, 11 Eylül saldırılarının ertesi günü yeni bir kararla "bu eylemlerin faillerine, organizatörlerine ve sponsorlarına yardım, destek ya da yataklık etmekten sorumlu olanların hesap vereceğini" vurguladı (1368 sayılı karar). Savaş başladıktan sonra Güvenlik Konseyi ABD'ye herhangi bir atıfta bulunmaktan özenle kaçınarak "Afgan halkının Taliban rejimini değiştirme çabalarına" destek vermekle yetindi (1378 sayılı karar). Fakat Bush yönetimi yeni bir Afgan hükümeti kurmak için hiç vakit kaybetmediğinden, Güvenlik Konseyi'nin diğer üyelerinin şikâyet etmeleri için bir neden yoktu. Diğer NATO üyeleri de savaş sonrası işgale yardımcı olma davetini hemen kabul ettiler. Tüm bu nedenlerden dolayı, rejim değişikliği, çok açık bir şekilde emsal teşkil etmesine rağmen, "uluslararası toplum" tarafından geniş çapta memnuniyetle karşılandı.

Başkan Bush, Haziran 2002'de West Point'te yaptığı bir konuşmada, üç ay sonra Beyaz Saray tarafından otuz üç sayfalık "Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde daha ayrıntılı bir şekilde ortaya konan eski "önleyici" savaş kavramını yeniden canlandırdı. Başkan Yardımcısı Cheney'nin sözleriyle "bir terör şebekesinin ya da cani bir diktatörün elindeki kitle imha silahları... hayal edilebilecek kadar ciddi bir tehdit oluşturduğundan" Başkan, başkomutan olarak Amerikan güvenliğine yönelik herhangi bir "ölümcül tehdidi" önleme hakkını ileri sürdü. "Sağduyu ve nefsi müdafaa gereği" Amerika "ortaya çıkan bu tür tehditlere karşı henüz tam olarak şekillenmeden harekete geçecektir."[58] Birçok eleştirmen bu "Bush doktrinini" 1945 sonrası Amerikan pratiğinden tehlikeli, hatta devrimci bir sapma olarak değerlendirdi.[59] Yine de yakın bir tehdit karşısında önleyici eylemin gerekli olabileceği fikri, Amerikan politikasında büyük bir sapma değildi.[60] Bush doktrininin radikal yönü teoriden çok pratikti.

58 Metin http://usinfo.state.gov/topical/pol/terror/secstrat.htm sitesinden alınmıştır.

59 Örn. bkz. Galston, "Perils of Preemptive War."

60 Leffler, "9/11."

Mesele basitçe şuydu: Başkan Bush "dünyanın her köşesinde" özgürlük için ve teröre karşı savaşmaya hazır olduğunu söylediğinde bunu gerçekten kastediyordu. Ve eğer terörizmi yenmenin tek yolu ona destek veren rejimleri devirmekse, bu konuda tereddüt etmeyecekti.

Sıradaki kim olacaktı? 1990'lar boyunca Cumhuriyetçi Parti içinde Saddam Hüseyin ile hesaplaşmayı arzulayan unsurlar vardı. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, 11 Eylül'den hemen sonra teröre karşı planlanan savaşın Afganistan'ın yanı sıra Irak'a da yöneltilmesi için baskı yapmaya başladı ve bu görüş Başkan Yardımcısı Dick Cheney tarafından da yankılandı. Buna karşı çıkan Bush, ilk olarak New York ve Washington saldırılarının faillerini barındıran Taliban'a odaklanılması gerektiğinde ısrar etti. Ancak bu, Bush'un ileriki bir tarihte Bağdat'ta rejim değişikliğine karşı olduğu anlamına gelmiyordu. Bush, 29 Ocak 2002 tarihli Ulusa Sesleniş konuşmasında Irak'ı, İran ve Kuzey Kore ile birlikte "şer ekseni"nin üç ana hedefinden biri olarak açıkça tanımladı. Şimdi tek soru, "Ulusal Güvenlik Stratejisi"nin önemini hiçbir şekilde inkâr etmediği yerleşik ittifaklara ve çok taraflı kurumlara güvenip güvenemeyeceğiydi.

Saddam Hüseyin'e karşı BM onaylı bir savaş için pek çok meşru neden vardı —bayağı fazla. Irak hükümeti 1980'ler boyunca sadece biyolojik ve kimyasal silahlar geliştirmekle kalmamış (Halepçe'de Kürtlere karşı hardal gazı ve sarin de dâhil olmak üzere ikincisini kullanmıştı), aynı zamanda nükleer silah edinmeye de çalışmıştı. Körfez Savaşı'ndan sonra Güvenlik Konseyi'nin 687 sayılı kararıyla kurulan Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu, Irak'ın kitle imha silahlarının (KİS) ortadan kaldırılmasını ya da zararsız hale getirilmesini sağlamakla görevlendirilmişti; UNSCOM bunun yapıldığını belgeleyene kadar, ülkenin petrol ihraç etmesini engelleyen bir ambargo yürürlükte kaldı.[61] Başından beri Saddam, özel komisyonun çabalarını boşa çıkardı. Irak'ın yasaklanan silahların üretildiğine dair yaptığı açıklamaların yanlış olduğu defalarca ortaya çıktı. 1994 yılında Iraklılar UNSCOM ile işbirliği yapmayı kestiler ve denetçilerin çalışmalarına devam etmelerine ancak askerî harekât tehdidiyle karşı karşıya kaldıklarında izin verdiler. Bu durum 1997'de müfettişlerin belirli bölgelere girişinin yasaklanmasıyla bir kez daha yaşanmış ve askerî harekât tehdidine yol açmıştır. 1998 Şubat'ında Kofi Annan'ın Bağdat'a uçması ve Saddam'dan denetimlerin yeniden başlayabileceğine dair bir taahhüt daha almasıyla bu adım önlenebilmiştir. İş birliği sadece birkaç ay sürdü. UNSCOM'un nihai raporu o kadar ağırdı ki, ABD ve İngiltere Irak'ın Kitle İmha Silahları

61 Shawcross, *Deliver Us from Evil*, s. 224 vd.

(KİS) tesislerine yönelik hava saldırıları (Çöl Tilkisi Operasyonu) başlattı. 1999'da yeni bir denetim ekibi (UNMOVIC) kuruldu, ancak Kasım 2002'ye kadar Irak'a girmesine izin verilmedi.[62]

Tam bir soykırım olmasa da insan hakları ihlalleri; başta Ebu Nidal olmak üzere terör örgütlerinin desteklenmesi; kimyasal ve biyolojik silahlarla ilgili sözleşmelerin ihlali; nükleer silah edinmeye teşebbüs —Saddam rejimine karşı suçlama dosyası yeni yüzyılın başında gerçekten de uzundu. Bu listede eksik olan tek şey 11 Eylül saldırılarına karıştığına dair kesin kanıtlardı. Saddam'ın uluslararası hukuk ihlalleri listesi ve ilham kaynağı olduğu sayısız BM Güvenlik Konseyi kararını —sadece dört yıl içinde on yedi karar— açıkça hiçe sayması göz önüne alındığında[63] tek gizem Irak'ın neden 2003'ten önce işgal edilmediğiydi.

Bunun açıklaması Güvenlik Konseyi'nin diğer daimi üyelerinin tutumunda aranmalıdır. Onların da Amerika'nın Saddam'ın silahsızlandırılması arzusunu paylaşacakları düşünülebilirdi. İngiltere öyle yaptı. Ancak Fransa, Rusya ve Çin, Irak'ın silah denetim rejimine uymamasını üstü kapalı bir şekilde teşvik ettiler. Denetim rejimini uygulamak için askerî harekât tehdidinde bulunan ve bunu gerçekleştiren sadece Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere oldu. 1999 yılı sonunda UNSCOM başkanı Richard Butler, diğer daimi üyelerin davranışları karşısında o kadar öfkelenmişti ki onları özel komisyonu "yok etmeye" çalışmakla suçladı.[64] Görünüşe göre feshedilmiş olan denetim programını yeniden canlandırmak için kesinlikle büyük bir heves göstermediler. Özellikle Fransızların Güvenlik Konseyi'ndeki güçlerini kullanarak sadece Amerikan dış politikasını değil, Güvenlik Konseyi'nin açıkça ifade edilen isteklerini de engellemeleri son kez olmamıştı.

Geçtiğimiz yıl Amerikan diplomasisinin 2003'teki "başarısızlığı" hakkında çok şey yazıldı. Amerika Birleşik Devletleri Irak'a karşı savaşa girdiğinde, önde gelen Demokratlar beceriksizliği nedeniyle başkanı suçlamak için sıraya girdiler. Senato azınlık lideri Tom Daschle, "Bu başkanın diplomaside bu kadar başarısız olmasından dolayı üzüntü duyuyorum, üzüntü duyuyorum" diyordu. Kongre üyesi Steny Hoyer ise "Muhtemelen uzun zamandır müttefiklerimizle en az başarılı şekilde başa çıktığımız dönem oldu" diyordu. Saygıdeğer Demokrat senatör Robert Byrd ise "Biz ne zaman dostlarımızı görmezden gelen, azarlayan ve onlara alakasız diyen bir

62 İhlallerin listesi 18 Mart 2003 tarihinde Başbakan Tony Blair tarafından Avam Kamarası'na kolay anlaşılabilir bir şekilde sunulmuştur.

63 Sadece 1999'da altı, 2000'de üç, 2001'de üç ve 2002'de beş karar.

64 Shawcross, *Deliver Us from Evil*, s. 250, 320.

ulus haline geldik?" diye soruyordu. Bu görüşler başta Stanley Hoffman olmak üzere daha entelektüel yorumcular ve önceki yönetimin dış politika ekibinin üyeleri tarafından da dile getirildi.[65] Yine de Başkan Bush ve danışmanlarının yaklaşımlarında *fazla* diplomatik oldukları da söylenebilir. Zira tamamen gereksiz olan "ikinci karar"ın (eğer kabul edilmiş olsaydı Irak konusunda alınan yirmi ikinci karara daha yakın olacaktı) fiyaskoyla sonuçlanmasına yol açan, her şeyden önce tek taraflı hareket *etmeme* arzularıydı. Buna rağmen Amerikan politikasının temel amacı tutarlıydı ve bu amaca ulaşılmıştı: Saddam Hüseyin'i sonsuza dek devirmek. ABD bunu geleneksel müttefiklerinin tamamının olmasa da bir kısmının desteğini alarak başardı ve tam da Başkan'ın Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin öngördüğü şekilde geçici bir "istekliler koalisyonu" kurdu. Başarısız olan Amerikan diplomasisi değildi. Savaşı durdurabileceklerine ya da en azından ABD'yi izole edebileceklerine inananların diplomasisiydi.

Bush yönetiminin Saddam'a karşı sabrı 2002'nin ikinci yarısında tükendi. Başkan Yardımcısı Dick Cheney, 26 Ağustos gibi erken bir tarihte Saddam'ın "hile ve geri çekilme oyunu"ndan duyduğu tiksintiyi açıkça dile getirmişti. Kenneth M. Pollack'ın kitabı *The Threatening Storm şu* sonuca varıyordu: "ABD'ye kalan tek sağduyulu ve gerçekçi hareket tarzı, Irak silahlı kuvvetlerini ezmek, Saddam rejimini devirmek ve ülkeyi kitle imha silahlarından arındırmak için Irak'a geniş çaplı bir işgal düzenlemektir." Bu; yaptırımlar, silah denetimleri, uçuşa yasak bölgeler ve komşu devletlerdeki Amerikan askerî varlığının birleşiminden oluşan çevreleme politikasının süresiz olarak devam etmesine tercih edilebilecek bir yol olacaktı.[66] Yine de, kısmen İngiltere Başbakanı Tony Blair'in isteklerine uyularak, konunun bir kez daha Güvenlik Konseyi'ne havale edilmesi kararı alındı.[67] Sonuç, Saddam'ın ihmal ve suç, meydan okuma ve uyumsuzluk günahlarını uzun uzadıya tekrarlayan, ancak Irak'a "Konsey'in ilgili kararları uyarınca silahsızlanma yükümlülüklerine uyması için son bir fırsat" sunan, otuz gün içinde "kimyasal, biyolojik ve nükleer silah geliştirme programlarının tüm yönlerini doğru, tam ve eksiksiz bir şekilde beyan etmesini" talep eden ve silah denetimlerinin yeniden başlamasını öngören 1441 sayılı BMGK kararı oldu. Karar, BMGK'nın Irak'ın "yükümlülüklerini ihlal etmeye devam

65 Stanley Hoffman, "America Goes Backward," *New York Review of Books*, 12 Haziran 2003; James P. Rubin, "Stumbling into War," *Foreign Affairs*, Eylül-Ekim 2003; Madeleine K. Albright, "Bridges, Bombs or Bluster," a.g.e.

66 Pollack, *Threatening Storm.*

67 "The Divided West," *Financial Times* eki, Haziran 2003, s. 5.

etmesi sonucunda ciddi sonuçlarla karşılaşacağı" yönündeki önceki uyarılarının inandırıcı olmayan bir şekilde hatırlatılmasıyla sona eriyordu.[68] Amerikalılar için bardağı taşıran son damla —belki de son kova su— bu talebe cevaben Iraklılar tarafından sunulan ve "inandırıcı bir belge bile değil" diyerek reddettikleri on iki bin sayfalık deklarasyon oldu.[69]

Bush ve danışmanlarının artık harekete geçmek için iki iyi gerekçesi vardı. Bunlar şunlardı:

1. Irak'ın BMGK kararlarına sürekli olarak uymadığı ve —*tam da* Irak'ın işbirliği yapmaması nedeniyle— kimyasal ya da biyolojik silahları kullanma veya ihraç etme kapasitesini elinde tuttuğu veyahut geri kazandığı konusunda kimsenin emin olamayacağı ve
2. Saddam'ın düpedüz soykırım değilse bile insanlığa karşı suç işlemiş kanlı bir tiran olduğuydu

Bir silahsızlanma ve/veya kurtuluş savaşı için bu meşru gerekçelerden ayrı olarak, harekete geçmek adına üç pratik argüman daha ileri sürülmüş görünmektedir:

3. Saddam'ın devrilmesinin, —*diğerlerini cesaretlendirmek için,* Saddam'dan kurtulmak kadar— ABD'ye meydan okuyan herhangi bir rejime karşı açık bir düşmanlık sinyali göndererek Ortadoğu barış sürecinin tıkanıklığını aşmaya yardımcı olabileceği
4. Demokratik bir Irak'ın yaratılmasının aynı zamanda (Condoleezza Rice'ın sözleriyle) "Ortadoğu'da toptan bir dönüşümü" başlatabileceği ve Irak'ın bir kez daha diğer Arap devletlerine örnek teşkil edebileceği ve
5. Irak'ı kontrol etmenin ABD askerleri için Ortadoğu'da alternatif üsler yaratarak Suudi Arabistan'dan ayrılmalarını sağlayabileceği (ve böylece radikal İslamcıların taleplerinden en az birini karşılayabileceği) idi.[70]

Bush yönetimi içindeki unsurların tamamı müdahale için bu ek argümanları kabul etmedi —Savunma Bakanlığı içinde bile görüş ayrılıkları

68 Metin http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf? sitesinde erişime açıktır.

69 Bu belgenin bugün ne kadar inandırıcı göründüğünü görmek enteresandır.

70 Mark Danner tarafından yapılan çıkarımlara bakınız, "Irak: The New War," *New York Review of Books*, 25 Eylül 2003, s. 90.

vardı— ancak başkanın kendisi görünüşe göre üçünü de meşru görüyordu. Şimdi sıra bu siyasi hedeflere ulaşmak için Clausewitzci savaş uygulamasına gelmişti.

Ardından, Alman ve Rus hükümetleri tarafından desteklenen Fransız hükümetinin savaşı durdurmaya yönelik başarısız ama çok zarar verici bir girişimi ortaya çıktı. 20 Ocak'ta Fransız Dışişleri Bakanı, şair ve tarihçi Dominique de Villepin, Güvenlik Konseyi toplantısının ardından düzenlediği basın toplantısında Fransızların "uluslararası toplum tarafından desteklenmeyen bir askerî müdahaleye ortak olmayacaklarını" açıkladı.[71] İki gün sonra Cumhurbaşkanı Chirac, Fransız-Alman Élysée Antlaşması'nın otuzuncu yıldönümünü kutladığı konuşmasında bu düşünceyi yineledi ve kısa süre önce yeniden seçilen Alman Şansölyesi Gerhard Schröder'in Irak'ta herhangi bir Amerikan "askerî macerasına" karşı oy avcılığı yapan muhalefetini destekler göründü. 10 Şubat'ta Brüksel'de yapılan Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında Fransa ve Almanya'ya Belçika da katılarak Irak'la bir savaş durumunda Türkiye'nin Amerikan esinli yardım talebini engelledi. Aynı gün Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Paris'te Fransız mevkidaşını ziyaret ederek Rusya'nın savaşa karşı olduğunu ilan etti.

Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, muhalefetin sadece "eski Avrupa"dan geldiği yönündeki küçümseyici yorumu nedeniyle daha sonra çok eleştirildi. Aslında bu muhalefetin eski Avrupa'nın yaklaşık dörtte birinden ve Amerika'nın eski Avrasyalı rakibinden geldiğini söylemek daha doğru olur. Diğer tarafta, Amerikan pozisyonunu desteklediklerini ifade eden İngiltere, İspanya, Danimarka, Portekiz ve İtalya —hepsi de uzun süredir AB üyesi olan ülkeler— ve AB'nin on yeni üyesinden üçü olan Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti vardı. Bu ülkelerin 30 Ocak'ta *Wall Street Journal'a gönderdikleri,* Güvenlik Konseyi'ni Saddam'ın kararları "sistematik olarak ihlal etmesine" izin vermekle suçlayan ve Saddam'ın "silahsızlanmak için son şansını" da kaçırdığını ima eden Amerikan yanlısı mektubun içeriği, aralarında üç Baltık ülkesi ve Bulgaristan'ın da bulunduğu on küçük Doğu Avrupa ülkesi tarafından da paylaşılıyordu. Dolayısıyla Avrupa devletlerinin açık bir *çoğunluğu* (toplam on sekiz) Amerika'nın tarafını tutmuştu ki bu durum, Irak'ın davranışlarının bizzat BM silah denetçisi tarafından birkaç gün önce kınandığı göz önüne alındığında pek de şaşırtıcı değildi. Chirac'ın iki mektubun yayımlanmasının ardından Doğu Avrupa devletlerine yönelik huysuz saldırısından da anlaşılacağı üzere, Fransızlar

71 "The Divided West," *Financial Times* eki, Haziran 2003, s. 5.

kapsamlı bir şekilde saf dışı bırakılmıştı.[72] Dahası, savaşı desteklemeyen Avrupa ülkeleri bile genellikle hava sahalarının kullanımı, kimyasal silah uzmanları ya da insani yardım gibi bazı sınırlı yardımlarda bulundular. Muhtemelen Amerika'nın tek hatası bu noktada, Başkan Bush'un İngiliz mevkidaşı tarafından açıkça savaşa yetki veren bir başka BMGK kararı almaya ikna edilmesiydi. Bu durum Avrupa'daki Amerikan yanlısı çoğunluğu önemsiz hale getirdi çünkü İngiltere'nin yanı sıra sadece iki üye (İspanya ve Bulgaristan) Güvenlik Konseyi'nde yer alıyordu. Diğer daimi olmayan üyelerden hiçbiri —Suriye, Pakistan, Kamerun, Angola, Gine, Şili ve Meksika— şimdi çekildikleri kamuoyu baskısı altında bir "Amerikan" savaşını destekliyor görünmek istemiyordu. İronik bir şekilde, daha sonra Atlantik ötesi bir "çatlak" hakkında koparılan yaygara göz önüne alındığında, Avrupa, Güvenlik Konseyi'nde temsil edilen tüm kıtalar arasında en Amerikan yanlısı olduğunu kanıtladı. Yine de önemli olan nokta, Blair'in "ikinci" kararını mahkûm eden şeyin, Güvenlik Konseyi'ndeki resmî oylama değil, Cumhurbaşkanı Chirac'ın Fransız televizyonunda önleyici olarak yaptığı veto olmasıydı ve karar usulüne uygun olarak geri çekildi.

İlk füzelerin Bağdat'ı vurmasından kısa bir süre sonra Chirac, ABD'yi "Birleşmiş Milletler'in meşruiyetini ihlal etmek ve güç kullanımına prim vermekle" suçladı. Fransa'nın bugüne kadar BM'nin meşruiyeti için ne yaptığını söylemek oldukça zor. Chirac, Fransa'nın "koşullar ne olursa olsun" ikinci bir kararı veto edeceğini açıklamıştı. Ancak Fransa'nın Birleşik Devletler Büyükelçisi Jean-David Levitte son derece önemli bir madde ekledi: "Eğer Saddam Hüseyin kimyasal ya da biyolojik silahlar kullanacak olursa, bu Fransız hükümeti için durumu tamamen ve derhal değiştirecektir." Chirac'ın kendisi de bir başka madde ekledi: Saddam'ın otuz gün sonra bile 1441 sayılı kararı ihlal etmeye devam etmesi halinde "savaş da dâhil olmak üzere tüm seçenekleri" değerlendirecekti.[73] Bu da Fransızların tutumunu yalanlıyordu. Özünde, Irak'a karşı bir savaşı ancak Saddam önce kimyasal ya da biyolojik silahlar kullanırsa kabul etmeye hazırdılar. Eğer bunları sadece gizli bir zulada bulunduruyorsa, savaşa gerek yoktu. Boş bir ültimatom daha yeterliydi. Fransızlara göre, denetçiler Mezopotamya'da süresiz olarak füze kapmaca oynayabilir ve ABD de bu süre boyunca

72 "Bu, iyi bir davranış değil," diye tersledi Chirac. "Sessiz kalmak için iyi bir fırsatı kaçırdılar." İyilik olsun diye ekledi: "Eğer Avrupa'ya katılma şanslarını azaltmak isteselerdi, bundan daha iyi bir yol bulamazlardı."

73 Hoffman, "America Goes Backward," s. 74. Hoffman, ABD'nin "uluslararası hâkimiyetin evrensel iyi niyetli idealler maskesi altında sunulduğu bir kibir politikası" izlediğini savunuyor. Mart 2003'te bu maskeyi takan biri varsa o da kesinlikle Jacques Chirac'tı.

askerlerini körfezde seyirci olarak tutabilirdi. Fransa'nın tek kaygısı, tıpkı Bosna krizi boyunca İngiltere'nin yaptığı gibi, bir savaştan kaçınmaktı. Chirac ve Villepin'in tüm duruşlarına rağmen, politikaları bir yatıştırma politikasından başka bir şey değildi. Ve bu politikanın ima ettiği çevrelemenin neredeyse tüm maliyetini ABD üstlenmek zorunda kalacaktı.

Bay Blair'in Özel Savunması

Saddam'ın elinde kimyasal ya da biyolojik silahlar olduğunu varsayarsak, bunları kullanabilir miydi? Bu, kendi partisinin (İşçi Partisi) de artık bir "Amerikan" savaşı olarak algılanan bu savaşı desteklemesinin akıllıca olup olmadığı konusunda kuşkularla dolu olan Tony Blair için hayati önem taşıyan bir soru haline gelmişti. Kendi kabinesinden iki üye bu nedenle istifa etti. Eğer 18 Mart gecesi Avam Kamarası'nda yenilgiye uğrasaydı, büyük olasılıkla o da istifa etmek zorunda hissedecekti. Blair'e göre bu durumdan kurtulmanın tek bir çaresi vardı. Saddam'ın sadece kitle imha silahlarına sahip olmakla kalmayıp bunları kullanabilecek bir konumda olduğuna dair sağlam kanıtlar, tereddütlü destekçileri İngiltere'nin meşru müdafaa amacıyla hareket ettiğine ikna edebilirdi.

Başbakanın bu yöne işaret eden istihbarat raporlarından en iyi şekilde yararlandığı şüphe götürmez bir gerçektir, ancak belki de BBC muhabirinin kendisini yalancı şahitlik yapmakla suçladığı bir avukattan çok, davasını kanıtlamak için sadece en iyi ikinci derece kanıtları seçen bir avukat gibi davranıyordu. Bay Blair, 24 Eylül'de yayımlanan bir İngiliz istihbarat dosyasının önsözünde açıkça şöyle demiştir: "Tehdidin ciddi ve güncel olduğu konusunda hiçbir şüphem yok." Saddam Hüseyin'in "askerî planlaması, bazı kitle imha silahlarının, kullanım emri verildikten sonra 45 dakika içinde hazır olmasını mümkün kılmaktadır."[74] Aynı gün Avam Kamarası'na şunları söyledi: "Irak'ın kimyasal ve biyolojik silahları var... Saddam bunları üretmeye devam etti... Kimyasal ve biyolojik silahların kullanımı için 45 dakika içinde harekete geçirilebilecek mevcut ve aktif askerî planları vardı."[75] Son cümlenin muğlaklığı bir yana —planlar mı yoksa ateşlemeye hazır silahlar mı— başbakanın aktardığı izlenim ile sözlerinin dayandığı orijinal istihbarat arasında önemli bir tutarsızlık olduğu görülmektedir. Geçen yıl Ağustos ayında Lord Hutton tarafından İngiliz istihbaratının hangi tür silahların bir saatin dörtte üçü içinde kullanıma

74 Mark Husband ve Stephen Fidler, "No Smoking Gun," *Financial Times*, 4 Haziran 2003.
75 *Financial Times*, 4 Haziran 2003.

hazır olabileceğine inandığına dair yorum yapması istenen Ortak İstihbarat Komitesi Başkanı John Scarlett, "füzelerden oldukça farklı olarak savaş alanı havan mermileri ya da küçük kalibreli silahlar olarak yorumladığımız mühimmatlarla ilgiliydi" şeklinde açıklayıcı bir cevap vermiştir.[76]

Başbakan 18 Mart'ta Avam Kamarası'na hitaben yaptığı konuşmada kariyerinin en parlak konuşmasını yaptı. Saddam Hüseyin'in zulmünün yarattığı tehdit ile İslamcı terörizmin yarattığı tehdidi, Amerikalı mevkidaşının şimdiye kadar yapabildiğinden çok daha ustalıkla birbirine bağladı. Savaşın sadece Irak'ı silahsızlandırmak için değil, Irak halkını özgürleştirmek, Ortadoğu barış sürecini yeniden canlandırmak ve —belki de en akıllıcası— BM Güvenlik Konseyi'nin güvenilirliğini kurtarmak için gerekli olduğunu savundu. Savaşın gerekçesi hiç bu kadar ikna edici bir şekilde ortaya konmamıştı. Yine de konuşmasının merkezinde, BM denetçilerinin Irak'ta izini süremediği kimyasal ve biyolojik silahların 11 Eylül benzeri bir terör saldırısı olasılığıyla ilişkilendirildiği fantastik bir yanlış anlama vardı. Birkaç dakika arayla ve kürsüden yapılan birkaç müdahale ile birbirinden ayrılan söz konusu iki pasaj uzun uzun alıntılanmayı hak ediyor:

> Denetçiler 7 Mart'ta Irak'ın kitle imha silahlarına ilişkin cevaplanmamış tüm soruları detaylandıran dikkat çekici bir belge yayımladılar. Belgede bilgi edinemedikleri 29 farklı alan listeleniyor. Örneğin VX konusunda şöyle deniyor: "UNMOVIC'in elindeki belgeler Irak'ın en azından VX'i silah haline getirmek için geniş kapsamlı planları olduğunu gösteriyor." Biyolojik silahlar konusunda müfettişlerin raporu şöyle diyor: "Hesaba katılmamış büyüme ortamlarına dayanarak, Irak'ın potansiyel şarbon üretimi yaklaşık 15,000 ila 25,000 litre arasında olabilir... Mevcut tüm kanıtlara dayanarak, yaklaşık 10,000 litre şarbonun imha edilmediği ve hâlâ kullanılabileceği yönünde güçlü bir varsayım bulunmaktadır..."
>
> Tehlikeleri açıklayayım. Bir roketatardan atılan üç kilogram VX, bir şehrin kilometrekaresinin dörtte birini kirletir. Bir litre şarbonda milyonlarca ölümcül doz bulunur. 10,000 litresi hesaplanmamıştır. 11 Eylül Amerika'nın psikolojisini değiştirdi.[77]

76 John Scarlett'ın Michael Kelly'nin ölümüne ilişkin Hutton Soruşturması önündeki ifadesi, 28 Ağustos 2003: http://www.the-hutton-inquiry.org.uk/.

77 Hansard, 18 Mart 2003: http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/cm200203/cmhansrd/cm030318/debtext/30318-06.htm and-08.htm.

Bay Blair'in ustalığı ve belagati günü kurtaracaktı. Ancak dinleyicilerinin zihninde Saddam'ın 11 Eylül'ün kimyasal ya da biyolojik bir versiyonunu —belki de Londra'da— gerçekleştirebileceği izlenimini yaratmaya çalıştığı sonucundan kaçmak zor. Ve eğer Lord Hutton'ın affına rağmen Bay Blair'in İngiliz seçmenler nezdindeki inandırıcılığı asla geri gelmeyecekse, bunun tek suçlusu kendisidir. Saddam Hüseyin'e karşı savaş gerekçesi, tamamen ilgisiz bir tehdit olan El Kaide'ye başvurmadan da yeterince iyiydi.

Amerikalılar "İngilizlere" güvenebileceklerine kesin gözüyle bakıyorlardı. "Bundan iki yıl sonra," demişti Bush 11 Eylül'den sadece bir hafta sonra, "sadece İngilizler bizimle olabilir."[78] Bunun böyle olması —Eylül 2001'den sonra başka hiçbir ülkenin ABD politikasını bu kadar tutarlı bir şekilde desteklememesi— hem önemli hem de şaşırtıcıydı. Bu, sadece ABD'ye Güvenlik Konseyi'ndeki bir diğer daimi üyenin desteğini sağladığı için önemli değildi, aynı zamanda —Amerikalıların kendilerinin bile anlamamış olabileceği bir husus— ABD'nin hem Afganistan hem de Irak işgallerinin emperyal havasına önemli ölçüde katkıda bulundu. Bu şaşırtıcıydı zira Birleşik Krallık, Bosna krizi sırasında Amerikan askerî harekâtı konusunda bu kadar hevesli olmamıştı. Üstelik Blair, ABD'nin Kosova'da savaşa girme kararını desteklediğinde, çok daha cana yakın bir meselede çok daha cana yakın bir başkanı desteklemişti. Clinton'ın insan hakları savaşı, Bush'un teröre (ve rejim değişikliğine) karşı savaşından çok farklı bir şeydi.

Yine de esas soru hâlâ ortada duruyor: İngiltere'nin bundan çıkarı neydi? Başkan Bush'un Blair'in savaş için Birleşmiş Milletler yetkisi taleplerini karşılamak üzere neden bu kadar ileri gittiğini anlamak kolaydır. İngiltere'nin de savaşa katılması, Amerika'nın Saddam'a karşı bir koalisyona liderlik ettiği iddiasına inandırıcılık kazandırdı ve ABD birliklerinin, Amerikalı meslektaşlarına göre sayıca daha az ve daha az donanımlı olsalar da, muzaffer işgalcilere hızla düşen zabıta görevlerinde daha iyi olduklarını kanıtlayan önemli bir İngiliz birliği tarafından takviye edilmesini sağladı. Peki İngiliz başbakanı, Washington'da öncelikle Amerikan ihtiyaçları göz önünde bulundurularak tasarlanan Irak'a karşı bir eylem planı için siyasi hayatını tam olarak neden riske attı? Dar bir İngiliz bakış açısından, ABD'yi desteklemenin maliyeti hemen anlaşılıyordu: İngiltere savaşın ve ardından gelen işgalin maliyetine ortak olurken, aynı zamanda İslamcı fanatiklerin

78 Woodward, *Bush at War*, s. 106.

İsrail ve ABD'den sonra üçüncü favori hedefi haline geldi. Ancak geleneksel olarak olduğu gibi ganimetler galip tarafa giderse, galip tarafın mızrak taşıyıcısı ne kadar pay alacaktı? Sadece bir örnek vermek gerekirse, İngiliz petrol şirketlerinin savaş sonrası Irak petrol sahalarının yeniden inşasında önemli bir rol üstlenmesi pek olası görünmüyordu. Ve Başkan Bush bir dahaki sefere iç politik nedenlerle bir ithalat tarifesini yükseltme ihtiyacı hissettiğinde, Britanya'nın tüm ticaret müzakereleri Avrupa Birliği üzerinden yürütülmek zorunda olduğundan, Britanyalı ihracatçılar kesinlikle muaf tutulmayacaktı. Savaşta ve barışta "eski" ve "yeni" Avrupa olabilir. Ticarette ise sadece Brüksel vardır. ABD ile özel ilişkinin Britanya'ya sağlayacağı faydaların 2003 yılında garip bir şekilde elle tutulur bir yanı yoktu.[79]

Elbette, savaştan bu yana neredeyse tüm İngiliz başbakanları, Winston Churchill tarafından sevgi ve karşılıklı hayal kırıklığının garip karışımıyla kişileştirilen ABD ile özel bir ilişki fikri tarafından baştan çıkarıldı. Irak'taki İngiliz yönetimini sona erdiren darbe sırasında emekli olan seksen üç yaşındaki devlet adamı, Ortadoğu'daki Anglo-Amerikan rolü konusunda bir konuşma yapmak istemişti. Notları günümüze ulaşmıştır ve kırk altı yıl sonra oldukça öngörülü görünmektedir:

Amerika ve İngiltere birlikte çalışmalı, amaç *birliğine*
ulaşmalıdır.
Sorunun ortaya çıkardığı komplikasyonlar,
ancak ve ancak, sadece güç
artışı ile değil,
birleşik güçler
ve ortak ilkelerle
ele *alınırsa*
tedavi edilebilir.
Bölündüğümüzde kaybederiz.[80]

Churchill'in sonunda dile getirmemeye karar verdiği nokta, Lübnan'a ilk Amerikan seferini başlatan Bağdat'taki 1958 darbesinin gelecekteki bir Amerikan Süveyş krizinin habercisi olabileceğiydi. Churchill, "ABD ile alay etmek çok kolay olurdu," demeyi aklından geçirdi. "Uzun bir hesabı dengelemeye çalışmamızın zamanı değil. Hesaplar kendi kendilerini dengeliyor."[81] Peki, özel ilişki hesapları birbirini dengeliyor *mu?*

79 Rodric Braithwaite, "End of the Affair," *Prospect*, Mayıs 2003, s. 20-23.

80 Gilbert, *Never Despair*, s. 1271.

81 A.g.e.

İngiliz başbakanlarının hepsi otomatik olarak böyle bir varsayımda bulunmamıştır. Harold Wilson, Vietnam'a göstermelik bir güç bile göndermeleri için Amerikalılardan gelen tüm baskılara akıllıca direnmişti. Dışişleri Bakanı George Brown Ocak 1968'de Washington'a gittiğinde bir Amerikalı yetkili ona "biraz İngiliz olun" diye rica ediyordu. "Bize nasıl ihanet edersiniz?"[82] Dean Rusk "Black Watch'un sadece bir taburuna" razı olurdu. "Ruslar Sussex'i işgal ettiğinde," diye homurdandı bu da reddedilince, "gelip size yardım etmemizi beklemeyin."[83] Yine de Wilson bile Amerika'nın tatlı sözlerinden tamamen muaf değildi. 1975'te Washington'a yaptığı bir ziyaretin ardından bakanlarından Barbara Castle'a "Karşılama törenleri daha öncekilerin çok ötesindeydi" dedi.[84] Bu bize, meyvelerini toplamak bu kadar zorken bile neden bu kadar çok başbakanın özel ilişkiye sarıldığına dair bir ipucu verebilir. Nihayetinde Beyaz Saray'ı (hatta Crawford, Teksas'ı) ziyaret etmek, Élysée Sarayı'nı ya da Alman Federal Şansölyeliğini ziyaret etmekten çok daha keyifli. Brüksel ile Beltway[85] arasında bir seçim yapmak durumunda kalan çoğu İngiliz başbakanı ikincisini tercih eder. Bu kuralın tek gerçek istisnası, Richard Nixon'a bundan böyle Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun dokuz üyesiyle de tek vücut olarak muhatap olmak zorunda kalacağını söylemekten zevk alan Edward Heath'tir.[86] Bir zamanlar içgüdüsel olarak Toskana'yı Teksas'a tercih ettiği anlaşılan Tony Blair bile özel ilişkilerinin cazibesine karşı koyamayacaktı.

Peki neticede kim kazandı? Cevaplardan biri Clausewitz'in kazandığıdır. Amerika Birleşik Devletleri bir kez daha siyasi hedeflerini, muazzam ekonomik ve askerî üstünlüğünün sağladığı hızlı ve az sayıda Amerikan hayatına mal olan bir savaşla takip etti: 20 Mart'ta savaşın başlamasıyla Başkan Bush'un altı hafta sonra USS *Abraham Lincoln*'ün güvertesinde zafer ilan etmesi arasında savaşla bağlantılı ölü sayısı sadece doksan bir. Bu, 1990'larda yapılan savaşlardan farklı bir savaştı. "Şok ve dehşet" üzerine çok konuşulduktan sonra, ön hava bombardımanı kısa ve seçiciydi; haliyle savaşın büyük kısmı, ana şehirlere doğru ilerleyen ve sadece cılız bir direnişle karşılaşan son derece hareketli kara kuvvetlerine bırakılmıştı. Nihayetinde

82 Dimbleby ve Reynolds, *Ocean Apart*, s. 255.

83 A.g.e., s. 252.

84 A.g.e., s. 288.

85 "Çevre yolu" manasına gelir. Coğrafi olarak Washington bölgesini, siyasi olarak da Washington'ın sosyal ve siyasal yapısını ifade eder. (ç.n)

86 A.g.e., s. 264.

Saddam devrildi. Dokuz aylık bir insan avından sonra bir "örümcek deliğinde" gizlenirken bulundu. Anlaşıldığı kadarıyla blöf yapmıştı: ilk aramalarda kitle imha silahlarına ve hatta bunları üretecek tesislere dair çok az iz bulundu. Ama Saddam bundan daha da aptaldı. CIA'i kandırmak yerine müfettişlere gerçeği söylemiş olsaydı, sayısız iğrenç sarayının şatafatlı konforu içinde ileri yaşlarına kadar hayatta kalabilirdi. Konvansiyonel silahlarının bile neredeyse hiçbir işe yaramadığı ortaya çıktı, çünkü bu silahlarla teçhiz edilmiş adamlarının çoğu savaşmak yerine kaçtı.

Dolayısıyla Irak'a karşı savaş, herkesin beklediğinden çok daha fazla insani amaçlı bir savaş olarak görüldü. Göze çarpan KİS yığınlarının yokluğunda dikkatler koalisyonun ikinci amacına, Irak halkının zulümden kurtarılmasına çevrildi. Burada sadece Clausewitz'in değil ABD'nin de kazandığı çok kısa bir süre içinde ortaya çıktı. Her ne kadar Başkan Bush hakkında çekinceleri olsa da Haziran 2003'te Irak'taki savaşın sonuçları sorulduğunda, Pew Global Tutumlar anketine katılan Fransız, İtalyan ve Alman katılımcıların dörtte üçü Irak halkının Saddam Hüseyin olmadan daha iyi durumda olduğu konusunda hemfikirdi.[87] Daha da çarpıcı olanı, sıradan Iraklıların da aynı görüşü paylaşıyor görünmeleriydi. Bağdat'ta titizlikle yürütülen ve geçen yıl Eylül ayında yayınlanan ilk anket, Bağdat sakinlerinin yüzde 62'sinin "Saddam Hüseyin'in devrilmesinin, işgalden bu yana kişisel olarak çekmiş olabilecekleri zorluklara değdiğine" inandığını ortaya koydu. Dahası, üçte ikisi (yüzde 67) Irak'ın beş yıl sonra Amerikan harekâtı öncesine göre biraz (yüzde 35) ya da çok (yüzde 32) daha iyi durumda olacağına inanmaktadır. Rejim değişikliğine destek özellikle kentin yoksul bölgelerinde güçlüydü.[88] Savaş karşıtlarının tek tesellisi, Irak'taki en popüler Batılı siyasetçinin Jacques Chirac'tan başkası olmamasıydı.[89]

Uluslararası ilişkilerde minnettarlık yoktur; ne demişler, hiçbir iyilik cezasız kalmaz. 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri, uluslararası hukuku defalarca çiğneyen, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne defalarca meydan okuyan ve —İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göre— kendi vatandaşlarını defalarca öldüren, belki de Saddam'ın idam ettirdiği ve toplu mezarlara gömdürdüğü üç yüz bin kadar vatandaşı olan bir rejime karşı savaşa girdi. Avrupa hükümetlerinin çoğu Amerika'nın Saddam'ı devirme kararını destekledi. Avrupa'daki ve Irak'taki çoğu aklı başında

87 Pew Global Attitudes Project, "Views of a Changing World," Haziran 2003.

88 Richard Burkholder, "Ousting Saddam Hussein 'Was Worth Hardships,'" Gallup Web sitesi: http://www.gallup.com/poll/tb/goverpubli/20030923c.asp.

89 A.g.e.

insan Saddam'ın gitmesini memnuniyetle karşıladı. Yine de aynı insanların birçoğu ABD'nin "tek taraflı" hareket ettiğinden, Irak'ın değil aslında ABD'nin "haydut ülke" olduğundan şikâyet ediyordu. Bu iddia saçmalıktı. Birleşmiş Milletler'in askerî saldırganlık ve/veya soykırım yapan hain devletlerle etkili bir şekilde başa çıkamayacak kadar zayıf bir kurum olduğu 11 Eylül'den önce de ortadaydı. Bosna ve Kosova, Amerikan askerî liderliğinin bu tür zorluklara karşı tek etkili çözüm olduğunu göstermişti. Afganistan, ABD'nin aşağı yukarı tek başına *askerî* başarı elde edebileceğini göstermişti. Ancak ne orada ne de Irak'ta hiçbir zaman tam bir izolasyon içinde hareket etme niyetine sahipti. Tiranlık devrildikten sonra BM'nin —ve aslında NATO'nun ve uluslararası toplumun diğer tüm bileşenlerinin— bir rolü vardı. Bu rol, rejim değişikliğinin kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkan çok farklı bir maksada yardımcı olmaktı: tam da Başkan Bush ve en yakın danışmanlarının şüpheyle yaklaştığı ulus inşasına.

Afgan Savaşı sırasında yapılan bir basın toplantısında Taliban devrildikten sonra ABD'nin ne yapacağı sorulduğunda Bakan Rumsfeld açıklayıcı bir cevap vermişti: "O ülkenin ne tür bir hükümete sahip olması gerektiğini anlamaya çalışmanın bize bir sorumluluk yüklediğini düşünmüyorum" diyordu. "Başka ülkelerden, başka ülkelere kendilerini yönetmek için ne tür düzenlemelere sahip olmaları gerektiğini söyleyecek kadar akıllı insanlar tanımıyorum."[90] Başkan'ın görüşü de bu yöndeydi. Rumsfeld'in açıklamasından üç gün sonra Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında "Ordunun ulus inşası için kullanılmasına karşıyım" dedi ve ekledi: "İşimiz bittikten sonra, kuvvetlerimiz barış gücü olarak kalacak değildir. Birleşmiş Milletler koruması ve iznini devreye sokmalıyız..." Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın "BM mandası artı Kabil'i yöneten üçüncü ülke güçleri" fikrine özellikle sempati duyuyordu.[91] Oysa ki tek taraflılık ve çok taraflılık arasındaki ikilik gibi, ABD'nin rejim değişikliği ve BM'nin ulus inşası arasındaki bu ayrım da bir hayaldi. Pratikte ise ABD, savaştığı iğrenç rejim ortadan kalktığı anda Afganistan'dan ya da Irak'tan çekip gidemezdi.

Irak'ın işgalinden önce bile, Michael Ignatieff'in "ulus inşası adı verilen emperyal vesayetin kendine özgü yeni bir biçimi" —onun esprili deyimiyle "Geçici İmparatorluk"— en az üç ülkede hâlihazırda hâkim haldeydi.[92] Her iki durumda da, Birleşmiş Milletler tarafından hiçbir aşamada olumlu bir şekilde talep edilmemiş olsa da, BM tarafından ulus inşasını

90 Woodward, *Bush at War*, s. 220.

91 A.g.e., s. 231, 237.

92 Ignatieff, *Empire Lite*, s. 2.

(daha doğrusu devlet inşasını) mümkün kılan Amerikan askerî müdahalesi olmuştur. Her iki durumda da Amerikan varlığına uluslararası meşruiyet ve dolayısıyla takviye sağlayan Birleşmiş Milletler olmuştur. Her iki tarafın da hedefleri zaman içinde kesinlikle değişmişti. Balkanlar'da amaç insani idi: soykırımı ve mülteci akınını durdurmak. Taliban'ı Afganistan'dan çıkarmanın bariz insani faydaları vardı, ancak bunlar ekonomistlerin dediği gibi "dışsallıklardı". Asıl amaç teröristlerin ve destekçilerinin "kökünü kazımaktı". Fakat temel eğilim, enternasyonalizm adına emperyalizmdi. Hoşlarına gitsin ya da gitmesin, düşman ister soykırım ister terörizm olsun, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşmiş Milletler artık bir tür "yarı imparatorluk" olarak birlikte hareket ediyorlardı.[93] Bu durum, BM'nin Amerika'nın rejim değişikliği gerekçesine şüpheyle yaklaşmasına rağmen Irak'ta da geçerli olacaktı. Rejim değişikliği ve ulus inşası, Başkan Bush'un umduğu gibi birbirinden farklı faaliyetler değildi. Biri kaçınılmaz olarak diğerinin gölgesinde kalıyordu ve ABD tek taraflı (ya da en azından BM'siz) rejim değişikliği yapabilse de, kendi başına ulus inşa etme yeteneğine sahip değildi. Ne yazık ki Bush ve Rumsfeld için Birleşmiş Milletler de öyle. 2003 yılının sonunda, Irak'ın yeniden inşası için ABD ve Birleşmiş Milletler'in farklılıkları bir kenara bırakıp birleşmesi gerektiği kaçınılmaz bir gerçekti.

93 Etzioni, "Implications of American Anti-Terrorism Coalition," s. 26.

KISIM II

DÜŞÜŞ?

Beşinci Bölüm

Liberal İmparatorluk Mevzusu

> Emperyalistler neler yapabileceklerinin, neler yaratabileceklerinin farkında değiller! Bu kıtadan [Afrika'yı] milyarlarca dolar sömürdüler ve bütün bunların nedeni, milyarlarının olasılıklarla karşılaştırıldığında kuruş olduğunu anlayamayacak kadar dar görüşlü olmaları! Bu olasılıklar, bu topraklarda yaşayan insanlar için daha iyi bir yaşamı da içermelidir.
>
> FRANKLIN D. ROOSEVELT, 1943[1]

> Bağımlı bölgelerin birçoğuna bir süre için tam özerklik verilmesinden bahsetmek cahilce ve tehlikeli bir saçmalık olacaktır. Bu, on yaşındaki bir çocuğa anahtar, banka hesabı ve av tüfeği vermek gibi bir şeydir.
>
> HERBERT MORRISON, 1943[2]

İmparatorluğa Hayır mı?

Ulus-devletler, imparatorluklara kıyasla bir yeniliktir, çünkü yazılı kayıtların başlangıcından beri tarihte imparatorluklar olagelmiştir. Kolonileşme —büyük ve organize göçmen grupları tarafından yeni yerleşim yerlerinin kurulması— elbette kayıtlı tarihten önceki bir süreçtir. Uygarlık —kent merkezleriyle birlikte karmaşık sosyal yapıların ortaya çıkışı— milattan önce dördüncü bin yıla kadar geri götürülebilir. Bununla birlikte, imparatorluk daha sofistike bir şeyi ifade eder: bir uygarlığın, genellikle askerî güçle, diğer halkları yönetmek için genişletilmesi. İmparatorlukların yükseldiği ve çöktüğü tarihin gerçeklerinden biridir. Bunun daha az anlaşılan bir anlamı da tarihte baskın bir imparatorluğun olmadığı, hatta bazen hiç imparatorluğun olmadığı dönemler olduğudur. 1990'larda dünya, bu olasılıkla karşı karşıya kalmıştır. Açıkça söylemek gerekirse, Sovyet İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra seçim, hepsi olmasa da bazıları demokrasi

1 Louis, *Imperialism at Bay*, s. 227.

2 A.g.e., s. 14.

olan bağımsız ulus devletlerden oluşan bir dünya ile bir Amerikan *imparatorluğu arasındaydı*. Bush yönetiminin 2003'teki sloganı "İmparatorluğa Hayır" olan muhalifleri, ilkinin uygulanabilir bir dünya düzeni olduğunu ve öyle kalacağını kabul ettiler. İronik bir şekilde, bu aynı zamanda Başkan Bush'un kendisinin ve hatta en kıdemli danışmanlarının çoğunun da görüşüydü. Gördüğümüz gibi, haydut rejimlerde ve başarısız devletlerde hükümet değişimlerini gerçekleştirmek için Amerikan askerî gücünü kullanmaya istekli olsalar da, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşmiş Milletler'in rejim değişikliklerinin ardından ülkeleri birlikte devraldığı ve yönettiği yeni bir tür "çok taraflı imparatorluk" için bir hüsnütabir olan "ulus inşası" konusunda çok az iştahları vardı. Teorik olarak, bu enternasyonalizm emperyalizmi, istikrarlı bir şekilde kendi kendini yönetmekten aciz ülkelerde süresiz olarak devam edebilirdi. Ancak Bush'a göre Bosna, Kosova, Afganistan ve Irak'taki Amerikan varlığı geçici bir çözümden başka bir şey değildi; bu, Clinton'ın anladığı anlamda bir ulus inşası değil, söz konusu ülkeler için öz yönetime giden yolu açan geçici bir yönetim biçimiydi.

Kısacası, Saddam Hüseyin'i devirmek için savaşa karşı çıkanlar da savaş yanlıları da Irak için tam siyasi egemenliğe hızlı bir dönüşün arzu edilir olduğu konusunda hemfikirdi; aynı durum uluslararası yönetim altındaki diğer ülkeler için de geçerliydi. Bu bölümün ele aldığı soru, Woodrow Wilson'ın kendi kaderini tayin olarak adlandırdığı ulusal bağımsızlığı evrensel olarak uygulanabilir bir model olarak görmenin doğru olup olmadığıdır. *Bazı* ülkeler için, ulusal egemenliklerinin kısmen ya da tamamen askıya alınması anlamına gelen bir tür emperyal yönetim, sadece birkaç ay ya da yıl için değil, on yıllar boyunca tam bağımsızlıktan daha iyi olamaz mı?[3] Paradoksal olarak, bu tür ülkelerin başarılı egemen devletler haline gelebilmeleri için tek umut (özellikle de demokrasiyi başarının temel ölçütü olarak kabul edersek) siyasi bağımlılık ve temsilî kurumlarının sınırlı güce sahip olduğu bir dönem olabilir mi?[4] Bu soruyu cevaplamak için modern dönemde imparatorluk ve bağımsızlığın maliyet ve faydalarını karşılaştırmamız gerekiyor.

İmparatorluklardan Ulus-Devletlere

İmparatorluklar çağı, 1880'lerden 1980'lere kadar uzanan yüzyılda zirveye ulaşmıştır. Bu dönemin büyük bölümünde görece az sayıda imparatorluk

3 Egemenliğin sınırları ve imparatorluk da dâhil olmak üzere çeşitli kısmi egemenlik modelleri hakkında bkz. Krasner, "Troubled Societies".

4 Diamond, "Universal Democracy."

dünyanın neredeyse tamamına hükmetmişti. Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde, dünya yüz ölçümünün yüzde 1'inden azını ve nüfusunun yüzde 8'inden azını oluşturan İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Almanya, dünyanın geri kalanının üçte birine ve bütün insanlığın da dörtte birinden fazlasına hükmediyordu.[5] Avustralasya'nın tamamı, Afrika'nın yüzde 90'ı ve Asya'nın yüzde 56'sı, Karayipler, Hint Okyanusu ve Pasifik'teki neredeyse bütün adalar bir tür Avrupa egemenliği altındaydı. Başta Kanada olmak üzere Amerika kıtasının sadece dörtte biri aynı bağımlılık durumunda olsa da, geri kalanının neredeyse tamamı on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda şu ya da bu şekilde Avrupa'dan yönetilmişti. Hem kuzeyde hem de güneyde, Amerikan cumhuriyetlerinin yönetimleri temelde kolonyal geçmiş tarafından şekillendirilmiştir.

Batı Avrupa deniz imparatorluklarının kapsamına ilişkin bu hesaplamalar da on dokuzuncu yüzyıl imparatorluklarının tüm hikâyesini anlatmamaktadır. Orta ve Doğu Avrupa'nın çoğu Rus, Alman ya da Avusturya imparatorluklarının yönetimi altındaydı. Gerçekten de Rus imparatorluğu Baltık'tan Karadeniz'e ve Varşova'dan Vladivostok'a kadar uzanıyordu. Ortadoğu'da Osmanlı İmparatorluğu ve Uzak Doğu'da Çin İmparatorluğu, Avrupa imparatorlukları karşısında giderek daha aşağı bir konumda olsalar da, hâlâ sağlamdı. Kısacası, bağımsız ulus-devletler dünya çapındaki emperyal kuralın istisnasıydı. Sömürgeleştirmeye direnen bir Asya devletinin en bilinen örneği olan Japonya bile (ekonomisi ABD tarafından zorla ticarete açılmış olsa da) Kore'yi fethederek imparatorluğunu kurmaya çoktan başlamıştı. Ve gördüğümüz gibi, Amerika Birleşik Devletleri, anti-emperyal savaş potasında şekillenmiş olsa da, 1845'te Teksas'ı, 1848'de California'yı, 1867'de Alaska'yı ve 1898'de Filipinler, Porto Riko, Hawaii ve Guam'ı ilhak ederek imparatorluk yolunda ilk adımlarını atmıştı. Aslında, on dokuzuncu yüzyıl tarihi kıtasal emperyalizmden yarım küre emperyalizmine geçiş olarak anlatılabilir.

Ancak yirminci yüzyıl, pratikte olmasa da prensipte imparatorluğu reddetti. Bu reddedişin, anti-emperyalist eserlerin en etkililerinden biri olan J. A. Hobson'ın *Imperialism adlı kitabının* yayımlanmasıyla başladığı söylenebilir: İngiliz İmparatorluğu'nun yalnızca küçük bir finansörler eliti ve onların müşterilerinin çıkarları için yürütülen bir makine olduğu şeklindeki yaygın fikir, daha sonra Lenin'in *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism* adlı eserine ilham verecekti. Lenin'e göre Birinci Dünya Savaşı emperyalist rekabetin doğrudan bir sonucuydu. Fakat savaşın sonuçları,

5 Townsend, *European Colonial Expansion*, s. 19.

en az dört Orta ve Doğu Avrupa imparatorluğunun devrilmesine neden oldu (Lenin, Romanov İmparatorluğu'nun Bolşevik yönetimi altında daha kötücül bir biçimde yeniden doğmasını sağladı). Hayatta kalan beş Batı Avrupa imparatorluğu 1920'ler ve 1930'lar boyunca topalladı ama 1940'larda Alman, İtalyan ve Japonların Avrupa, Afrika ve Asya'da yeni imparatorluklar kurma teklifleriyle paramparça oldu. Dünya savaşlarından galip çıkan iki süper güç, her ne kadar adı imparatorluk olsa da, söylemlerinde kesinlikle emperyalizm karşıtıydı. Selefi Woodrow Wilson'ın yeni bir dünya düzeni için hazırladığı ilk taslağı detaylandıran Franklin Roosevelt, İkinci Dünya Savaşı'nı imparatorluğu sona erdirecek bir savaş olarak tasarladı. Sovyetler Birliği ise sürekli olarak faşizm ve emperyalizmi eşitledi ve 1945'ten sonra ABD'yi birini destekleyip diğerini uygulamakla suçlamakta gecikmedi. Her iki anti-emperyal imparatorluk da dekolonizasyondan stratejik avantajlar elde edeceklerine inanıyordu.

Roosevelt, tüm eski sömürgeler için, Wilsoncu kendi kaderini tayin ilkesi temelinde (önceki dünya savaşından sonra barışı sağlayanların Avrupalı olmayan halklar için kesin bir dille reddettiği) bağımsızlıklarının başlangıcı olarak geçici bir manda sistemi öngörmüştür.[6] Churchill'in tüm çabalarına rağmen istediğini elde etti.[7] Sömürgecilikten kurtulma İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük dalgalar halinde gerçekleşmiş, sadece Amerikalıların Avrupalı sömürge hükümetlerini komünist "isyanlara" karşı desteklemeye istekli olduğu yerlerde (Ortadoğu veya Çinhindi'nde olduğu gibi) ertelenmiştir.[8] Birinci Dünya Savaşı Habsburg, Hohenzollern ve Osmanlı olmak üzere üç imparatorluğu çoktan dağıtmıştı ama bu imparatorluklara ait toprakların çoğu, bağımsızlığın tadını çok kısa süre tattıktan sonra başka imparatorlukların eline geçmişti. 1945'ten sonra durum farklıydı. Sadece İngilizler değil, Fransız, Hollanda, Belçika ve Portekiz imparatorlukları da dünyanın bazı bölgelerinde hızla, bazı bölgelerinde ise yavaş ve acılı bir şekilde tasfiye edildi. 1970'lere gelindiğinde geriye kalıntılardan başka bir şey kalmamıştı. Sadece üç imparatorluk varlığını sürdürüyordu: Rus ve Çin imparatorlukları (ki Roosevelt bunları sömürgeleri denizaşırı olmadığı ve belki de ideolojileri açıkça eşitlikçi olduğu için Batı Avrupa imparatorluklarından bir şekilde farklı görüyordu) ve tabii ki

6 Dekolonizasyon için bir "zaman çizelgesi" talep etmesine rağmen, Roosevelt'in aklındaki süre her zaman muğlak kalmıştır. Bazı Güney Asya kolonilerinin "20 yıl içinde kendi kendini yönetmeye hazır" olacağından bahsetmişti, ve fakat örneğin Borneo'nun bir asırlık bir manda yönetimine ihtiyacı olduğunu düşünüyordu: a.g.e., s. 157, 437.

7 Louis, *Imperialism at Bay*, s. 175. Bkz. Jeffery, "Second World War," s. 314.

8 Louis ve Robinson, "Imperialism of Decolonization."

adı konulmamış Amerikan imparatorluğu.[9] Netice, dünyadaki bağımsız devletlerin sayısında iki kattan fazla bir sıçrama olmasıydı. 1920 yılında dünyada 69 egemen devlet vardı. Bu sayı 1950'de 89'a yükseldi ve 1995'te, ki bu tarihte Rus imparatorluğu nihayet dağılmıştı, 192 oldu. En büyük iki artış, 1960'larda (özellikle 1960 ve 1964 arasında en az 25 yeni devletin kurulduğu Afrika) ve 1990'larda (özellikle Doğu Avrupa) yaşandı.[10]

Böylece, Avrupa'nın tükenmişliği, Avrupalı olmayan milliyetçilik ve Amerikan idealizminin bir araya gelmesiyle dünya, yoksulluğa ve savaşlara neden olanın emperyalizm olduğu ve kendi kaderini tayin hakkının nihayetinde refah ve barışa giden yolu açacağı hipotezini test etmek için çığır açan bir deneye girişmişti.

Dekolonizasyon Neden Başarısız Oldu?

Bu hipotezin büyük ölçüde yanlış olduğu kanıtlanmıştır. Siyasi bağımsızlığın gelmesi eski sömürge toplumlarının sadece küçük bir azınlığına refah getirmiştir. Her ne kadar eski emperyal güçler artık birbirleriyle savaşmıyor olsalar da, dekolonizasyonu pek çok durumda yeni bağımsız devletler arasında ve daha da sık olarak bu devletlerin kendi içlerinde tekrarlayan çatışmalar takip etmiştir. Bu, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana geçen altmış yılın en büyük çifte hayal kırıklığı olmuştur. Hayal kırıklığı burada da sona ermemiştir. Kendi kaderini tayin hakkının demokrasi ile el ele gitmesi gerekiyordu. Ancak dekolonizasyon çoğu zaman demokrasiye değil, kısa bir aradan sonra yerli diktatörlüklere yol açacaktı. Bu diktatörlüklerin çoğu, yönetimleri altında yaşayan insanlar için eski sömürge yönetim yapılarından daha kötü olmuştur: daha yozlaşmış, daha kanunsuz, daha şiddet yanlısı. Aslında, bağımsızlıklarını kazanmalarından bu yana birçok Sahraaltı Afrika ülkesinde yaşam standartlarının neden daha da kötüleştiğini açıklayan da tam olarak bu özelliklerdir.[11]

Ortadoğu'nun eski sömürgelerinin çoğu, doğanın bazılarına yeraltı petrol yatakları bahşetmesi ve bunların tam olarak işletilmesinin ancak bağımsızlıklarını kazandıktan sonra gerçekleşmesi nedeniyle daha zengindir.

9 İngilizler bu tutarsızlıklara işaret etmekten hiç yorulmadılar. Amerikalılara Hawaii, Porto Riko ve Virgin Adaları'ndaki fiili emperyal konumlarını hatırlatmak için hiçbir fırsatı kaçırmadılar. Bunların "manda programının kapsamı dışında kaldığı" ortaya çıktı. Louis, *Imperialism at Bay*, s. 236. Daha sonra Roosevelt'in Rus İmparatorluğu'na tanıdığı ayrıcalıklı muameleyi "tuzlu su safsatası" olarak adlandırdılar: a.g.e., s. 570.

10 Alesina vd., "Economic Integration and Political Disintegration," s. 1, 23.

11 Diamond, "Promoting Real Reform in Africa."

Fakat birkaç istisna dışında yönetimleri despotizmden biraz daha iyiydi. Elbette sömürgeciliğin iyi bir şey olmaması gibi bağımsızlık da tamamen kötü olmadı. Ne var ki (Zimbabveli despot Robert Mugabe gibiler için kesinlikle uygun olsa da) bugün gelişmekte olan dünyanın bütün sorunlarını sömürge yönetiminin kötü sonuçlarına bağlamak ikna edici değildir. Afrika Kalkınma Bankası'nın 2003 tarihli raporunun sözleriyle, "Kırk yılı aşkın bağımsızlık... sömürge mirasını ayıklamak ve ilerlemek için yeterli zaman olmalıydı."[12] 1945'ten bu yana Afrika ve Ortadoğu'nun büyük bölümünün yanı sıra Asya'nın önemli kısmında yaşanan tecrübe, Roosevelt'in dekolonizasyona olan inancının yersiz olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Yoksulluğu ele alalım. *Kişi başına düşen* gelirlere ilişkin tarihsel istatistikler tam ve kesin olmaktan çok uzak olsa da, eski imparatorluk ve eski sömürgelerin yüksek emperyalizmden post-emperyalizme kadar olan dönemde ekonomik açıdan ne durumda olduklarını yaklaşık olarak ölçmek mümkündür. Sekizi dünya savaşlarından önce imparatorluk, on dördü de sömürge olarak kabul edilebilecek kırk sekiz ülke için uzun dönem kişi *başına* gayrisafi yurt içi hasıla rakamları mevcuttur. Her iki ülke grubunun 1913 ve 1998 yıllarındaki durumlarını karşılaştıran Tablo 6'da iki şey hemen göze çarpmaktadır. Birincisi, sadece eski bir sömürgenin göreli ekonomik konumunu önemli ölçüde iyileştirmiş olmasıdır: Singapur, 1913 yılında ABD'nin dörtte biri kadar *kişi başına* GSYİH'ye sahipken 1998'de tüm eski Avrupa emperyal güçlerini geride bırakmıştır. Konumunu iyileştiren başka bir eski koloni Malezya, *kişi başına düşen GSYİH'sini* Amerika'nın yüzde 17'sinden yüzde 26'sına yükselterek bunu mütevazı bir şekilde yapmış; diğerleri ise 1913'e kıyasla ABD'nin daha da gerisine düşmüş ve hatta bazı durumlarda çok gerisinde kalmıştır. Birinci noktayı takip eden ikinci nokta ise, dünyanın eski imparatorlukları ile eski sömürgelerinin çoğu arasındaki farkın keskin bir şekilde açılmış olmasıdır. 1913 yılında Filipinler, Mısır, Hindistan, Vietnam, Gana ve Burma'da *kişi başına düşen* GSYİH Amerika'nın yüzde 13 ila 20'si arasındaydı. 1998 yılında bu altı ülkenin ortalama geliri ABD'nin ortalama gelirinin onda birinden daha azdı. Mukayese edildiğinde, 1913'te olduğundan göreceli olarak daha kötü durumda olan Birleşik Krallık hariç, tüm eski imparatorluklar dünyanın ekonomik liderinin nüfuz alanı içinde kalmıştır.

Ancak bu rakamlar zengin ve fakir arasındaki global farklılığın boyutunu olduğundan az göstermektedir, çünkü tarihsel verilerin mevcut

12 A.g.e., s. 11.

Tablo 6
İmparatorluk Çağı ve Sonrasında İmparatorlukların Ve Sömürgelerin Kişi Başına Gayrisafi Yurt içi Hasılası (1990 Uluslararası Dolar Olarak)

	1913	*ABD=100*	*Sıralama*	*1998*	*ABD=100*	*Sıralama*	*Sıralamada Değişim*
ABD	*5,301*	*100*	*2*	*27,331*	*100*	*1*	*1*
Singapur	**1,279**	**24**	**28**	**22,643**	**83**	**3**	**25**
Kanada	**4,447**	**84**	**5**	**20,559**	**75**	**7**	**-2**
Avusturalya	**5,715**	**108**	**1**	**20,390**	**75**	**8**	**-7**
Hollanda	*4,049*	*76*	*8*	*20,224*	*74*	*9*	*-1*
Fransa	*3,485*	*66*	*12*	*19,558*	*72*	*10*	*2*
Belçika	*4,220*	*80*	*7*	*19,442*	*71*	*11*	*-4*
İngiltere	*4,921*	*93*	*4*	*18,714*	*68*	*14*	*-10*
Almanya	*3,648*	*69*	*11*	*17,799*	*65*	*16*	*-5*
İtalya	*2,564*	*48*	*17*	*17,759*	*65*	*17*	*0*
Yeni Zelanda	**5,152**	**97**	**3**	**14,779**	**54**	**19**	**-16**
Portekiz	*1,244*	*23*	*29*	*12,929*	*47*	*21*	*8*
Malezya	**899**	**17**	**36**	**7,100**	**26**	**29**	**7**
Güney Afrika	**1,602**	**30**	**24**	**3,858**	**14**	**37**	**-13**
Sri Lanka	**850**	**16**	**38**	**3,349**	**12**	**39**	**-1**
Endonezya	**904**	**17**	**35**	**3,070**	**11**	**41**	**-6**
Filipinler	**1,066**	**20**	**32**	**2,268**	**8**	**43**	**-11**
Mısır	**732**	**14**	**45**	**2,128**	**8**	**44**	**1**
Hindistan	**673**	**13**	**47**	**1,746**	**6**	**45**	**2**
Vietnam	**754**	**14**	**42**	**1,677**	**6**	**46**	**-4**
Gana	**739**	**14**	**44**	**1,244**	**5**	**47**	**-3**
Burma	**685**	**13**	**46**	**1,024**	**4**	**48**	**-2**

Kaynak: Angus Maddison, *The World Economy*. Sıralamalar Maddison'ın veri sağladığı kırk sekiz ülkeye dayanmaktadır. Hesaplamalar, satın alma gücü paritesine göre ayarlanmış 1990 yılı sabit ABD doları cinsinden ölçülen kişi başına reel GSYİH içindir.

olmadığı dünyanın en fakir ülkelerinin çoğunu göz ardı etmektedir. Afrika, Asya ve Ortadoğu'daki sömürge sonrası devletler için kritik bir dönem olan 1960 ile 1989 yılları arasındaki döneme odaklanıldığında, bağımsızlığın ekonomik başarısızlığına dair daha çarpıcı kanıtlar görmek mümkündür. Kırk bir eski İngiliz sömürgesi arasında sadece on dört tanesi bu otuz yıl içinde kendi *kişi başına düşen* GSYİH'leri ile eski İngiliz yöneticilerinin *kişi başına düşen* GSYİH'leri arasındaki farkı azaltmayı başarmıştır.[13] Gerçekten de, iki eski Afrika sömürgesi (Botsvana ve Lesotho) hariç hepsinde, İngilizlerin eski sömürge gelirlerine oranı önemli ölçüde artmıştır.[14]

13 Bu ülkeler Lesotho, Pakistan, Mısır, Botsvana, Malezya, Malta, Barbados, Kıbrıs, İsrail, İrlanda, Singapur, Hong Kong, Kanada ve tabii ki Amerika Birleşik Devletleri'dir.

14 Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanından hesaplanmıştır. Kişi başına GSYİH, cari uluslararası dolar cinsinden satın alma gücü paritesine göre ayarlanmıştır.

Bir açıdan, eski Avrupa sömürgeleri arasında en kalabalık nüfusa sahip olan Hindistan'ın gecikmiş bir ekonomik büyüme dönemine girmesiyle bu büyük sömürge sonrası ayrışma yavaşlıyor olabilir. Fakat eski sömürgelerin çoğu, zengin ülkelerin elit tabakasının her geçen gün daha da gerisinde kalmaya devam ediyor. Dünya Bankası'na göre, dünyada *kişi başına düşen* GSYİH'si Amerika'nın dörtte üçü ya da daha fazlası olan sadece on dört ülke var. Bunlardan ikisi hariç hepsi Avrupalı; diğerleri (Japonya ve Hong Kong) Asya deneyiminin uç noktalarını temsil ediyor; birincisi hiç sömürge olmamış, ikincisi ise bir buçuk asırdan fazla bir süre İngiliz yönetimi altında kalmış. Ölçeğin diğer ucunda ise *kişi başına düşen* GSYH'nin Amerika'nın yüzde 3'ü ya da daha azı olduğu yirmi ülke bulunmaktadır. Dünyadaki ülkelerin otuzdan fazlasında ortalama gelir günde 1 dolardan azdır.[15] Bunların altı tanesi hariç hepsi[16] İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana bağımsızlığını kazanan Afrika ülkeleridir. Eski İngiliz sömürgelerinin en fakiri olan Sierra Leone'de *kişi başına düşen* gelir şu anda yıllık 140 dolardır; ortalama bir Britanyalı iki yüz kat daha iyi durumdadır. 1965 yılında gelir farkı sadece sekiz kattı. 1943'te Roosevelt'i dehşete düşüren Gambiya'nın durumu sadece biraz daha iyiydi. Bu ülke vatandaşlarının gelirleri İngiliz seviyesinin yüzde 0.8'i kadardır ki bu 1965'teki bağımsızlık dönemine kıyasla çok daha büyük bir farktır. Dünya Bankası'na göre, bağımsızlığından bu yana toplam 1.6 milyar dolar yardım almasına rağmen —ki bu ortalama olarak millî gelirinin yaklaşık yüzde 20'sine denk gelmektedir— 1970'ten bu yana *kişi başına düşen* GSYİH reel olarak sadece yüzde 14 oranında artmıştır.

Kısacası, özellikle Afrika'daki siyasi bağımsızlık deneyi, çoğu yoksul ülke için bir felaket olmuştur. Afrika'da ortalama yaşam süresi düşmektedir ve şu anda sadece kırk yedi yıldır. Yardımlara, kredilere ve borç affı programlarına rağmen bu böyle. Kırk altı Sahraaltı ülkesinden sadece ikisi, Botsvana ve Mauritius, ekonomik başarısızlık trendinden kurtulabilmiştir.[17]

Neden bağımsızlığını yeni kazanan pek çok ülke ekonomik büyüme konusunda bu kadar başarısız oldu? Emperyal yönetim günlerinden bu yana neden sadece bir avuç ülke göreceli olarak konumunu iyileştirmiştir? 1960'lardan bu yana zengin ve yoksul ülkeler arasında *kişi başına düşen* gelirdeki büyük farklılaşmanın globalleşmenin doğrudan bir sonucu

15 A.g.e. Gelir, kişi başına gayrisafi millî geliri ifade etmektedir, Atlas yöntemi (cari ABD doları), 2002.

16 Bunun istisnaları Bangladeş, Nepal, Laos, Kamboçya, Kırgızistan ve Tacikistan'dır: iki eski İngiliz kolonisi, iki eski Fransız kolonisi ve iki eski Rus kolonisi.

17 Diamond, "Promoting Real Reform in Africa."

olduğunu iddia edenler var. Ancak bu hatalı bir argümandır. Teoride globalleşme, yani basitçe uluslararası mal, hizmet, sermaye ve iş gücü piyasalarının uluslararası entegrasyonu, ekonomik verimliliği en üst düzeye çıkarma eğiliminde olmalı ve ilgili herkes için kazanç sağlamalıdır. Yirmi birinci yüzyılın başlarındaki asıl sorun globalleşme değil, globalleşmenin yokluğu ya da engellenmesidir. Aslında globalleşmeyle ilgili üzücü gerçek, onun hiç de global olmadığıdır.

Sorunun bir kısmı, dünya ticaretinin hâlâ gerçek anlamda serbest olmaktan uzak olmasıdır. Bunun suçunun en azından bir kısmı, çiftçilerine Afrika'nın gayrisafi yurt içi hasılasının tamamına eş değer sübvansiyonlar ödemeye devam eden dünyanın en zengin ülkelerinin kapısına bırakılabilir.[18] Amerikan üretici desteği halen brüt çiftlik gelirlerinin yaklaşık yüzde 20'sine tekabül etmektedir; Avrupa Birliği için bu oran yüzde 30'dan fazladır.[19] Tek bir örnek vermek gerekirse, Amerikan pamuk üreticilerine ödenen sübvansiyonlar Benin, Mali, Çad ve Burkina Faso'nun pamuk ihracatının değerini yılda çeyrek milyar dolar azaltmaktadır ki bu da bu ülkelerin toplam millî gelirlerinin yaklaşık yüzde 3'üne denk gelmektedir.[20] Ancak hatalı olan sadece zengin ülkeler değildir. Pek çok yoksul ülke ekonomilerini, ticareti engelleme eğiliminde olan şaşırtıcı çeşitlilikte kısıtlamalarla korumaya almıştır. 1970'lerde ve 1980'lerde uluslararası eşitsizliğin artmasının başlıca nedenlerinden birinin aslında az gelişmiş ekonomilerdeki korumacılık olduğu ikna edici bir şekilde gösterilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler arasında *kişi başına düşen* GSYİH karşılaştırıldığında, daha "açık" ekonomilerin yıllık yüzde 4.5 oranında büyüdüğü, "kapalı" ülkelerin ise ancak yüzde 0.7 oranında büyüyebildiği görülmüştür.[21] Bu bulgular yaygın olarak günümüz globalleşmesini desteklediği, yani ticaretin önündeki engelleri azaltan ülkelerin otarşiye meyleden ülkelere kıyasla hızlı büyüme kaydetme ihtimalinin çok daha yüksek olduğunu gösterdiği şeklinde yorumlanmıştır.

Benzer bir nokta iş gücü akışları için de söylenebilir. Uluslararası göçün (ya da bunun kısıtlanmasının) uluslararası eşitsizliğin boyutunu belirlemede önemli bir rol oynadığı artık iyice yerleşmiştir. Emeğin serbest dolaşımı

18 James Wolfensohn, "A Good 'Pro-Poor' Cancún Could Help Rich as Well," *Financial Times*, 8 Eylül 2003.

19 Tobias Buck, Guy de Jonquiéres ve Frances Williams, "Fischler's New Era for Europe's Farmers," *Financial Times*, 27 Haziran 2003. Krş. Runge, "Agrivation."

20 Diamond, "Promoting Real Reform in Africa," s. 31; millî gelir verileri Dünya Bankası'ndan alınmıştır.

21 Sachs ve Warner, "Economic Reform," özellikle s. 36. Ayr. bkz. "Fundamental Sources of Long-run Growth," s. 184-88.

ne kadar fazlaysa, uluslararası gelir düzeyleri de o kadar yakınsama eğilimindedir. Modern globalleşmenin yüksek eşitsizlik düzeyleriyle ilişkilendirilmesinin bir nedeni, emeğin az gelişmiş toplumlardan gelişmiş toplumlara serbest dolaşımı üzerinde çok fazla kısıtlama olmasıdır.[22] Yakın zamanda yapılan bir tahmin, global iş gücü piyasasının serbestleştirilmesinin, mal ve sermaye akışlarının daha fazla serbestleştirilmesinin beklenen faydadan yirmi beş kat daha büyük toplam fayda sağlayacağını öne sürmektedir.[23]

Her şeyden önce, globalleşmenin bir diğer kilit bileşeni olan uluslararası sermaye akışına ilişkin kanıtları göz önünde bulundurmak gerekir. Kalkınma ekonomistleri onlarca yıldır geri kalmış tarım toplumlarında yatırım seviyesinin nasıl yükseltilebileceğini bulmaya çalışıyorlar. En bariz çözüm, sermayenin bol olduğu yerden, yani gelişmiş dünyadan sermaye ithal etmek olmuştur. Dünya ekonomisinin temel klasik modeline göre, bunun kendiliğinden gerçekleşmesi lazımdır; sermaye otomatik olarak gelişmiş ekonomilerden, getirilerin daha yüksek olması muhtemel olan daha az gelişmiş ekonomilere akmalıdır. Ancak Nobel ödüllü Robert Lucas'ın 1990 yılında yayımlanan ufuk açıcı bir makalesinde işaret ettiği gibi, bu pratikte gerçekleşmiyor gibi görünmektedir.[24] Uluslararası mali entegrasyonun bazı ölçütleri 1990'ların olağanüstü büyük sınır ötesi sermaye akımlarına sahne olduğunu gösterse de, gerçekte bugün denizaşırı yatırımların çoğu gelişmiş dünya ülkeleri *içinde* devam etmektedir. 1994 yılında doğrudan yabancı yatırımların sadece yüzde 36'sı ve portföy yatırımlarının yüzde 10'u yoksul ülkelere (gelirleri OECD ortalamasının üçte biri veya daha azı olan ülkeler olarak tanımlanmaktadır) gitmiştir;[25] 2000 yılına gelindiğinde yoksul ülkelerin payı sırasıyla yüzde 12 ve yüzde 2 civarına düşmüştür.[26] Günümüzde en yoksul ülkeler yurt dışından neredeyse hiç yatırım almamaktadır.[27] Sınır ötesi sermaye akışlarının çoğu aslında Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Japonya *arasında dönmektedir.* Basitçe, zengin ülkelerdeki yatırımcılar diğer zengin ülkelere yatırım yapmayı tercih etmektedir. Dolayısıyla son on yıllardaki büyük brüt sermaye akışlarının uluslararası eşitsizliklerin artmasıyla pek ilgisi yoktur; sıkıntı, zengin ülkelerden yoksul ülkelere net sermaye akışının olmamasıdır.

22 Chiswick ve Hatton, "International Migration."
23 Rodrik, "Feasible Globalizations," s. 19.
24 Lucas, "Why Doesn't Capital Flow from Rich to Poor Countries?"
25 Baldwin ve Martin, "Two Waves of Globalization," s. 20.
26 Schularick, "Development Finance," s. 20 vd., chart 2.
27 Easterly, *Elusive Quest*, s. 58 vd.

Bir düşünce ekolüne göre coğrafya, iklim ve hastalıkların görülme sıklığı global eşitsizliklerin genişlemesi için yeterli bir açıklama sağlamaktadır. Büyük deniz yollarından uzakta olan ve insanların sıtma gibi hastalıklara açık olduğu tropikal bölgelerde yer alan ülkelerin yoksul olma olasılığı ve hatta yoksulluğa mahkûmiyeti daha yüksektir.[28] Bununla birlikte, ekonomik başarının anahtarının, konum, ortalama sıcaklık ve hastalık taşıyan böceklerin yaygınlığı ne olursa olsun, yatırım ve inovasyona elverişli yasal, mali ve siyasi kurumların benimsenmesinde yattığına inanmak için iyi nedenler vardır.[29] Bu nedenle yatırımcılar paralarını özel mülkiyet haklarının etkin bir şekilde korunduğu ülkelere yatırmayı tercih etmektedir, fakat bu asgari bir gereklilik olarak kabul edilmelidir. David Landes, *The Wealth and Poverty of Nations* [*Ulusların Zenginliği ve Yoksulluğu*] adlı kitabında bu görüşü, "ideal büyüme ve kalkınma" hükümetinin şu şekilde olacağını varsayarak özetlemiştir:

1. Özel mülkiyet haklarının güvence altına alınması, tasarruf ve yatırımın daha iyi teşvik edilmesi;
2. ... hem tiranlığın suistimallerine hem de suç ve yolsuzluğa karşı kişisel özgürlük haklarının güvence altına alınması;
3. sözleşme haklarının uygulanması ...
4. istikrarlı bir yönetim sağlamak ... herkes tarafından bilinen kurallarla yönetilmek ...
5. sorumluluk sahibi bir hükümet anlayışının benimsenmesi ...
6. dürüst bir yönetim sağlanması... [hiçbir] kayırma ve mevki rantı olmadan
7. ... vergilerin düşük tutulması [ve] hükümetin sosyal fazlalık üzerindeki iddiasını azaltmak için ılımlı, verimli, açgözlü olmayan bir hükümet oluşturulması...[30]

Ekonomist Robert Barro, savaş sonrası ekonomik büyüme üzerine yaptığı ülkeler arası bir çalışmada, bir ülkenin ekonomik performansıyla yakından ilişkili altı önemli değişken olduğu sonucuna varmıştır. Bunlar arasında hukukun üstünlüğünün uygulanması ve aşırı hükümet harcamaları ve enflasyondan kaçınılması yer alıyordu.[31] Egemenin temsilî bir meclis tarafından sınırlandırıldığı bir ülkede mülkiyet haklarına saygı

28 Örn. bkz., Sachs, "Tropical Underdevelopment."

29 Bkz. Acemoglu vd., "Colonial Origins" ve yine aynı yazarın, "Reversal of Fortune."

30 Landes, *Wealth and Poverty of Nations*, s. 217 vd.

31 Barro, "Determinants of Economic Growth." Diğer üçü ise orta ve yüksek eğitimin verilmesi, sağlık hizmetlerinin sağlanması ve doğum kontrolünün teşvik edilmesidir.

gösterilmesinin daha muhtemel olduğu artık yaygın olarak kabul edilmektedir.[32] Hukukun üstünlüğüne dayalı anayasal rejimlerin de hem yabancı yatırımları hem de yerli sermaye oluşumunu teşvik eden finansal devrimleri yaşama olasılığı daha yüksektir. Temsilî bir yasama organı, şeffaf bir mali sistem, bağımsız bir para otoritesi ve düzenli bir menkul kıymetler piyasası, başta limited şirketler olmak üzere her türlü şirketin gelişebileceği kurumsal ortamı yaratır.[33] Genel oya dayalı bir yasama organı anlamında demokrasi büyüme için vazgeçilmez değildir; Çin, Malezya, Singapur, Güney Kore, Tayvan ve Tayland'ın son dönemdeki ekonomik başarılarını göz önüne getirin. Şayet oy hakkının aşırı genişlemesi ekonomik olarak zararlı mali ve parasal politikalar için popüler taleplerin açığa çıkmasına yol açarsa, demokratikleşme bir ülkenin ekonomik kalkınmasını yavaşlatabilir bile. Öte yandan, demokratik toplumların kamu eğitimine ve kamu sağlığına yatırım yapma olasılığı daha yüksektir ve bu da bir toplumun ekonomik performansını artırma eğilimindedir.[34] Asya'daki otoriter rejimler ekonomik açıdan iyi durumda olsalar da, dünyanın geri kalanındaki çoğu rejim böyle olmamıştır. Şili gibi 1973 sonrası istisnalar ekonomik alanda hukukun üstünlüğüne sahip olabilirler, ancak insan hakları alanında kesinlikle bundan yoksundular; Augosto Pinochet'nin diktatörlüğü altında mülkler, insanlardan daha fazla hakka sahipti.

Bu ekonomik, yasal ve siyasi kurumlar alanında pek çok yoksul ülke başarısızlığa uğramaktadır. Son elli yılda ekonomik geri kalmışlık sorunlarını krediler ve yardımlar yoluyla çözmeye yönelik çok sayıda girişim olmuştur. Gerçekten de Batılı ülkeler 1950 ile 1995 yılları arasında yoksul ülkelere karşılıksız olarak yaklaşık 1 trilyon dolar (1985 yılı doları) transfer etmiştir. Fakat bu çabalar, büyük ölçüde yardım alan ülkelerin yardımın verimli olması için gerekli siyasi, yasal ve mali kurumlardan yoksun olması nedeniyle acınacak sonuçlar vermiştir.[35] Bu ekonomik başarısızlığın sorumluluğunun büyük bir kısmını keyfî ve yolsuzluğa bulaşmış yöneticiler taşımaktadır.[36] Yoksul ülkelere akan paranın büyük bir kısmı, yolsuzluğa

32 North ve Weingast, "Constitutions and Commitment."

33 Ferguson, *Cash Nexus*. Ayr. bkz. Sylla, "Shaping the U.S. Financial System."

34 Lindert, "Voice and Growth."

35 "Zambiya 1960 yılından bu yana 1985 yılı doları cinsinden 2 milyar dolar yardım almıştır. Eğer tüm yardımlar yatırıma, yatırımlar da büyümeye gitmiş olsaydı, kişi başına düşen gelir şimdi 20.000 dolar olurdu. Aslında 600 dolardır": Easterly, *Elusive Quest*, s. 42.

36 "Hükümetler genellikle büyüme için zayıf teşvikler vererek düşük büyümeye neden olurlar: yüksek enflasyon, yüksek karaborsa primleri, yüksek bütçe açıkları, güçlü negatif reel faiz oranları, serbest ticaret üzerindeki kısıtlamalar, aşırı bürokrasi ve yetersiz kamu hizmetleri": a.g.e., s. 239.

bulaşmış yöneticilerin haksız kazançlarını yurtdışında saklamaları nedeniyle, genellikle İsviçre'deki banka hesaplarına geri sızmıştır.[37] Otuz Sahraaltı Afrika ülkesi üzerinde yapılan bir çalışmada, 1970-1996 döneminde toplam sermaye kaçışının 187 milyar dolar civarında olduğu hesaplanmıştır ki bu rakam, tahakkuk eden faizler de eklendiğinde, Afrika'nın yönetici elitlerinin, ülkelerinin kamu borçlarının yüzde 145'ine denk gelen özel denizaşırı varlıklara sahip olduğu anlamına gelmektedir. Yazarlar, "Afrika ülkeleri tarafından borç alınan her bir doların yaklaşık 80 sentinin aynı yıl sermaye kaçışı olarak geri döndüğü" sonucuna varmaktadır.[38] Sahraaltı ekonomik başarısızlık ile hukukun üstünlüğü ve siyasi hesap verebilirliğin genel olarak yokluğu arasında yakın bir ilişki var gibi görünmektedir; bugün yaklaşık elli ülkeden sadece beşi liberal demokrasi olarak sınıflandırılabilir.[39]

Kurumsal argüman için belki de en iyi kanıt, kötü konumdaki bir ülkenin bile doğru kurumlarla başarılı olabileceğidir. Botsvana, coğrafya, iklim ve doğal kaynaklar açısından diğer Sahraaltı Afrika ülkelerinden biraz daha iyi durumda olmasına rağmen, son otuz beş yılda dünyada *kişi başına düşen* gelirin en hızlı arttığı ülke olmuştur. Yakın zamanda yapılan bir analize göre, Botsvana'nın başarısının temel nedeni, kurumsal iyileşmeyi başarmış olmasıdır:

> Temel hukuk ve sözleşme sistemi oldukça iyi işlemiş; devlet ve özel sektör yağmacılığı oldukça sınırlı kalmıştır. Elmaslardan elde edilen büyük gelirlere rağmen, bu durum iç siyasi istikrarsızlığa veya bu kaynağın kontrolü için çatışmaya neden olmamıştır. Hükümet İngilizlerden devraldığı asgari kamu hizmeti yapısını sürdürdü ve bunu meritokratik, nispeten yozlaşmamış ve verimli bir bürokrasi haline getirdi... Ayrıca hükümet altyapı, eğitim ve sağlık alanlarına büyük yatırımlar yapmıştır. Maliye politikası son derece ihtiyatlı olmuş ve döviz kuru iktisadi temel değerlere sıkı sıkıya bağlı kalmıştır.[40]

---

37 Bir tahmine göre, yoksul ülke sakinlerinin özel uluslararası varlıkları iki trilyon dolara, yani yoksul ülkelerin 2000 yılındaki toplam GSYİH'sinin neredeyse yüzde 40'ına denk gelebilir: Schularick, "Development Finance," s. 32.

38 James K. Boyce ve Léonce Ndikumana, "Africa's Odious Debts," *Project Syndicate*, Haziran 2003.

39 Diamond, "Promoting Real Reform in Africa," s. 6. Demokratik seçimlerin yapıldığı Afrika ülkelerinin sayısı 1980'lerdeki en düşük seviyeden bu yana az da olsa artmış ve günümüzde on dokuza ulaşmıştır, ancak bunların yalnızca dörtte biri vatandaşlarına anlamlı bir sivil ve siyasi özgürlük sunmaktadır. Liberal ve illiberal demokrasi arasındaki ayrım Zakaria, *Future of Freedom*'da uzun uzadıya incelenmiştir. Aydınlatıcı bir eleştiri için Diamond'ın *Journal of Democracy*, 14, 4 (2003), s. 167-71'deki incelemesine bakınız.

40 Acemoglu vd., "African Success Story," s. 2 vd.

Özellikle Botsvana, "gerçek ve potansiyel yatırımcıların mülkiyet haklarını koruyan, siyasi istikrar sağlayan ve siyasi elitlerin siyasi sistem tarafından sınırlandırılmasını ve toplumun geniş bir kesiminin katılımını sağlayıp işleyen" özel mülkiyet kurumları geliştirmeyi başarmıştır.[41]

Neyse ki, 1945'ten sonra hem Avrupa'da hem de Asya'da, çevre, durum ve kültür açısından neredeyse aynı olan nüfusların oldukça farklı kurumsal rejimler altında ekonomik olarak nasıl bir performans göstereceklerini görmek için kontrollü deneyler yapılmıştır. İki Almanya ve iki Kore'nin birbirinden oldukça farklı deneyimleri, kurumların kalkınmada gerçekten de belirleyici bir rol oynadığını doğrulamaktadır. Ülkenin geri kalanı Mao'nun Marksist tiranlığının sefaletine katlanırken, bir Çin şehri olan Hong Kong'u Britanya'nın liberal emperyal sistemi altında ve bir Çin adası olan Tayvan'ı Amerikan destekli farklı olmayan bir sistem altında tutma deneyi de öyle.

Yoksul ülkelerin çoğu, doğru kurumlara sahip olmadıkları için yoksul kalmaktadır; özellikle de yatırımı teşvik edecek doğru kurumlara. Tebaalarına karşı sorumlu olmadıkları için otokratik rejimler, hukukun üstünlüğünün iyi tesis edildiği rejimlere kıyasla yolsuzluğa daha yatkındır. Yolsuzluk da ekonomik kalkınmayı çeşitli şekillerde engellemekte, kaynakları sermaye oluşumundan ve daha iyi sağlık hizmetleri ve eğitim yoluyla beşeri sermayenin geliştirilmesinden uzaklaştırmaktadır. Afrika Birliği'ne göre yolsuzluğun maliyeti Afrika GSYİH'sinin yaklaşık dörtte birine denk gelmektedir.[42] Dahası, yoksul ülkelerin iç savaşa yenik düşme olasılığı zengin ülkelere göre daha yüksektir ve bu da onları daha da yoksullaştırır. Diktatörlerden hesap sormanın şiddet içermeyen yollarının yokluğunda, siyasi şiddetin ortaya çıkma olasılığı elbette daha yüksektir. Ancak bir kez başladıktan sonra iç savaş hızla bir yaşam biçimine dönüşebilir. Rakip savaş lordları maden yataklarının, narkotik tarlalarının ve hatta dış yardım akışının kontrolü için savaşırken, savaş dışında çok az istihdam beklentisi olan ve uzun yaşam beklentisi daha da az olan yoksul, cahil gençleri grup grup askere alırken, birçok yoksul ülkede gerçekten kısır bir döngü

41 A.g.e., s. 4. Acemoğlu vd. İngiliz sömürge yönetiminin mirasına hiçbir şekilde itibar etmemektedir. Bir başka yorum da, (örneğin) Zimbabve ile karşılaştırıldığında, Botsvana yöneticilerinin İngilizlerin yolsuzluk içermeyen yönetim sistemini ortadan kaldırmak için nispeten az şey yapmış olmaları olabilir.

42 Diamond, "Promoting Real Reform in Africa," s. 9.

Tablo 7
Yoksulluk, Hürriyetsizlik ve İç Savaş

Ülke	*Kişi başına düşen GSMH, Atlas Metodu (cari Amerikan $)*	*BM İnsani Gelişim Endeksi (ABD=0.937)*	*Freedom House Siyasi Haklar (En iyi 1 En kötü 7)*	*Freedom House Sivil Haklar (En iyi 1 En kötü 7)*	*Savaş Dönemleri*
Orta Afrika Cumhuriyeti	260	0.363	5	5	2001
Uganda	250	0.489	6	4	1971–72, 1977–79, 1981–91, 1994–95, 1996–2001
Ruanda	230	0.422	7	5	1990–94, 1998–2001
Çad	220	0.376	6	5	1965–88, 1989, 1990, 1991–94, 1997–2001
Tacikistan	180	0.677	6	5	1992–93, 1994–96, 1998
Nijer	170	0.292	4	4	1990–92, 1994, 1996, 1997
Eritre	160	0.446	7	6	1998–2000
Gine-Bissau	150	0.373	4	5	1963–64, 1965–73, 1998, 1999
Liberya	150	NA	6	6	1980, 1989–96, 2000–01
Sierra Leone	140	0.275	4	4	1991–2000
Burundi	100	0.337	6	5	1965, 1990–92, 1995–96, 1997–2001
Etiyopya	100	0.359	5	5	1960, 1962–67, 1968–73, 1974–91, 1996–97, 1998–2001
Kongo	90	0.363	6	6	1960–62, 1964–65, 1967, 1977, 1978, 1996, 1997, 1998–2000, 2001
Afganistan	NA	NA	6	6	1978–2001
Somali	NA	NA	6	7	1978, 1981–96

Kaynak: Dünya Bankası, *World Development Indicators* veri tabanı; Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma Raporu, 2003; Freedom House; Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü, Oslo (PRIO), Barış ve Çatışma Araştırmaları Bölümü, Uppsala Üniversitesi.

vardır.[43] Sorun sadece Afrika ile sınırlı değildir; Kolombiya da böyle bir düşüşün pençesindedir.

Hiç şüphesiz dünyadaki "başarısız devletlerin" her biri kendine özgü bir şekilde başarısız olmuştur. Ama aynı zamanda pek çok ortak noktaları da bulunmaktadır. Dünyanın en yoksul ülkeleri arasında Orta Afrika Cumhuriyeti, Uganda, Ruanda, Çad, Tacikistan, Nijer, Eritre, Gine-Bissau,

43 Collier ve Hoeffler, "Economic Causes of Civil War." Krş. Collier, "The Market for Civil War," Foreign Policy, Mayıs-Haziran 2003, s. 38–45; "The Global Menace of Local Strife," *Economist*, 24 Mayıs 2003.

Liberya, Sierra Leone, Burundi, Etiyopya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Afganistan ve Somali yer almaktadır. Aşırı yoksulluk ve (neredeyse her durumda) ortalama yaşam süresinin kırk yıldan biraz fazla olmasının yanı sıra, tüm bu ülkeler liberal demokrasiler olmaktan çok uzaktır ve hepsi yakın geçmişte bir tür savaş yaşamış ya da yaşamaya devam etmektedir.[44] Çoğu durumda, gelecek için tek umutları, ekonomik kalkınma için vazgeçilmez olan temel kurumsal yapıları inşa edebilecek yabancı bir gücün müdahalesi gibi görünmektedir.

Globalleşme

O halde liberal imparatorluğu ekonomik globalleşmenin siyasi karşılığı olarak düşünün. Eğer ekonomik açıklık —ticaret, serbest iş gücü hareketi ve serbest sermaye akışı— büyümeye yardımcı oluyorsa; eğer sermayenin hukukun üstünlüğünün olduğu ve hükümetin yozlaşmadığı yerlere akma olasılığı daha yüksekse, o zaman sadece ekonomik faaliyetlerin nasıl globalleştiğini değil, aynı zamanda ekonomik olarak iyi huylu kurumların hangi mekanizma ile dünya çapında yayılabileceğini de belirlemek önemlidir.

Globalleşmenin ekonomi için olduğu kadar siyaset için de geçerli olduğu gerçeği tablo 8'in mesajlarından biridir. İlk sütunda, içinde yaşadığımız yerküreye dair verili olarak kabul edilebilecek şeyler; ikincisinde, yerkürenin etrafında akabilecek şeyler; üçüncüsünde, bu tür akışları kolaylaştıran mekanizmalar; dördüncüsünde, bu mekanizmaları işleten kurumlar; beşincisinde, bu mekanizmaların işlemesine izin veren politikalar ve altıncısında, olası uluslararası rejimler listelenmektedir.

Ekonomistler ve ekonomi tarihçileri globalleşme tarihinden bahsederken dikkatlerini mal, sermaye ve iş gücü akışlarına odaklama eğiliminde dirler. Ancak, global ölçekte gerçekleşebilecek başka akışlar da vardır; yalnızca teknoloji ve hizmet akışları değil, aynı zamanda kurum, bilgi ve kültür akışları da söz konusudur. Bir devrim ya da banka iflası gibi belirli bir olay da bir tür taklit yoluyla dünya çapında aktarılabilir.[45] Pek tabii hastalıklar, bunların hepsinden önce globalleşmişti. Hıyarcıklı veba hakkında bilgi sahibi olmadan on dördüncü yüzyılın tarihi anlaşılmaz olurdu, tıpkı on beşinci yüzyılın sonlarından on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar Avrupalıların Amerika'yı fethetmesinin, yerli nüfusları yok etmekten daha

44 Gleditsch vd., "Armed Conflict."

45 Globalleşmenin ekonomik olmayan yönlerine faydalı bir giriş için bkz: Held vd., *Global Transformations*.

Tablo 8
Globalleşme: Genel Bir Bakış

Verili Fenomenler (Aşağı Yukarı)	*Akımlar*	*Mekanizma*	*Fail*	*Siyasa*	*Uluslararası Rejim*
gravity, second Fizik kanunları: yerçekimi, termodinamiğin ikinci yasası vb.	Hastalık	Doğal!	None	Serbest göç	Anarşik
İklim	Mallar	Ulaşım teknolojisi	Şirketler	Serbest ticaret	**Liberal**
Topoğrafya	Sermaye	İletişim teknolojisi	Diğer sivil toplum kuruluşları	Serbest sermaye akımı	**Hegemonik**
Kaynak Ayırımı	İş		Hükümetler	Serbest bilgi akımı	Emperyal
İnsana düşman organizmaların yaygınlığı	**Teknoloji**		Hukuk devleti		
İnsan biyolojisi	**Hizmetler**		**Mali şeffaflık**	Parasal standartlar	
	Kurumlar				
	Malumat Krizleri				

fazlasını yapan bulaşıcı hastalıkların ihracı olmadan bu kadar kolay gerçekleşemeyeceği gibi. Fatihler ve sömürgeciler enfeksiyonların yanı sıra teknoloji, kurumlar ve fikirler de getirdiler: barut ve at, Hristiyanlık ve onun çeşitli kiliseleri, Batı Avrupalı mülkiyet, hukuk ve idare kavramları. Yavaş ve düzensiz olsa da, 1770'lerden bu yana yaşanan global demokratikleşme süreci, hem kurumların hem de fikirlerin, malların sınır ötesi ticareti ya da paranın yurt dışına yatırılması kadar kolay bir şekilde uluslararası alanda nasıl yayılabileceğini göstermektedir. Uluslararası finans piyasaları öğrencilerinin aşina olduğu bulaşma olgusunun siyasi karşılığı ise 1789, 1848, 1917 ve 1989'dan sonraki uluslararası devrimci salgınlardır.

Sadece bulaşıcı hastalıkları gerçekten bulaştırabilen (ve insan yapımı yardım olmadan çok uzağa gidemeyen) doğal dünyanın mekanizmalarını bir kenara bırakırsak, tüm bu farklı şeyler sadece ulaşım ve iletişim

teknolojisindeki ilerlemeler sayesinde dünyayı dolaşabilmiştir. On dokuzuncu yüzyılda dünya ekonomisini globalleştiren, her şeyden önce okyanus gemilerinin tasarımındaki gelişmeler ve sayılarındaki artış olmuştur, ancak bu devrimin temelleri daha önce navigasyon, tıp ve itiş gücü alanındaki gelişmelerle atılmıştır. Yine de ulaşım ve iletişim teknolojisinde devam eden ilerlemeler —uçakların, kablosuz iletimin ve uzaydaki uyduların ortaya çıkışı— tek başına ekonomik globalleşmenin devamının garantisi değildi. Pek çok şey iletişim araçlarını kontrol eden özel ve kamu kuruluşlarına bağlıydı ve hâlâ da öyle. Yirminci yüzyılın ortalarında hükümetlerin ekonomik hayata müdahaleleri, giderek daha fazla rejimin serbest uluslararası mübadeleye karşı politikalar benimsemesiyle 1914 öncesi dönemin ekonomik entegrasyonunu tersine çevirmiştir.

İktisat tarihçileri, hükümetlerin çeşitli deregülasyon türleriyle (tablonun beşinci sütunundaki ilk dört madde) globalleşmeyi kolaylaştırma yollarına, globalleşmeyi daha aktif bir şekilde teşvik etme yollarından daha fazla önem verme eğilimindedirler. Yine de on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda uluslararası emtia piyasalarının entegrasyonunun tarihi, Portekiz, İspanya, Hollanda, Fransa ve İngiltere arasındaki emperyal rekabet sürecinden ayrılamaz. Baharat, tekstil, kahve, çay ve şeker için global pazarların yaratılması, Hollanda ve İngiliz Doğu Hindistan şirketleri gibi tekelci şirketlerin işiydi ve aynı anda pazar payları için ticari ve denizcilik yarışına girmişlerdi. Aynı şekilde, on dokuzuncu yüzyılda serbest ticaretin yayılması ve sermaye piyasalarının uluslararasılaşması, İngiliz emperyal gücünün genişlemesiyle yakından bağlantılıydı. Öte yandan, globalleşmenin yirminci yüzyılın ortalarında akamete uğraması, büyük ölçüde Almanya ve müttefiklerinin 1914 ve 1939'da İngiliz hegemonyasına karşı giriştikleri son derece maliyetli ve yıkıcı meydan okumaların bir sonucuydu. Hiçbir şey, uluslararası serbest piyasaya alternatif ekonomik örgütlenme modellerini teşvik etmek için dünya savaşlarından daha fazlasını yapmamıştır. Savaş, deniz ticaretine karşı aktif bir şekilde yürütülürken, Sovyetler Birliği'nde ve başka yerlerde barış zamanı ekonomik planlama teorilerine ilham kaynağı olan, ticaretin ve dövizin kontrolü, ham maddelerin merkezî tahsisi ve tüketimin karneye bağlanması ile ilgili çeşitli savaş zamanı deneyleriydi. Yirminci yüzyılda savaşın globalleşmesi, uluslararası ticaretin, sermaye akışının ve göçün yüzyıl ortasındaki çöküşünün sorumluluğunda büyük bir paya sahip olmalıdır.

Ekonomik entegrasyonu en üst düzeye çıkarmak ve serbest piyasaların başarısına yardımcı olacak kurumları yaygınlaştırmak için en iyi şekilde tasarlanmış olanın, kavramsal olarak eşit bağımsız ulus-devletlerin çokluğuna

dayanan bir uluslararası düzen olduğu aşikâr olmaktan kesinlikle uzaktır.[46] İdeal bir dünyada elbette serbest ticaret doğal olarak gerçekleşirdi. Ancak tarih ve ekonomi politik bize bunun böyle olmadığını söylüyor. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde, Buhran'ın "komşuma yalvarıyorum" havasında ortaya çıkan tarife engellerini azaltmak için büyük adımlar atıldı, ancak Bretton Woods sistemi altında uluslararası sermaye hareketleri sıkı bir şekilde düzenlendi ve aslında sabit döviz kuru sistemi bozulduktan sonra bile 1980'lere kadar bu şekilde kaldı. Liberal ekonomi politikalarına karşı direnç, içinde bulunduğumuz globalleşme çağında bile tamamen ortadan kalkmış değil; işçilerin ve tarım ürünlerinin hareketinin önünde hâlâ zorlu engeller var. Ekonomik açıklık argümanları ne kadar ikna edici olursa olsun, ulus-devletler tarifelerine, kotalarına ve sübvansiyonlarına sıkı sıkıya sarılmış görünüyor. Buna karşılık, globalleşmenin ilk döneminde, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından Birinci Dünya Savaşı'na kadar, ekonomik açıklık sömürgeci güçler tarafından sadece Asya ve Afrika sömürgelerine değil, aynı zamanda Güney Amerika ve hatta Japonya'ya da dayatılmıştı.[47] Daha doğrusu, serbest ticaret İngiltere'nin gücü ve İngiltere'nin örnek olması sayesinde yayıldı. Şimdi hem maliyetlerini hem de faydalarını değerlendirmek için bu ilk "Angloballeşme" çağına dönüyoruz.

Angloballeşme

1840'lardan 1930'lara kadar İngiliz siyasi eliti ve seçmenleri *laissez-faire, laissez-passer*[48] ilkesine ve "ucuz ekmek" uygulamasına bağlı kaldı. Bu, 1870'lerden itibaren İngiltere'nin gümrük tarifelerinin Avrupalı komşularınınkinden önemli ölçüde düşük olduğu anlamına geliyordu;[49] aynı

46 Yine de ekonomik kurumların tam bir standardizasyonunun ne kadar ileri götürülebileceğinin —ya da götürülmesi gerektiğinin— sınırları olduğu vurgulanmalıdır: Rodrik, "Feasible Globalizations". Rodrik'in de belirttiği gibi, refaha giden birden fazla yol vardır; dünyanın en büyük ekonomilerindeki kurumsal düzenlemelerin çeşitliliğini göz önünde bulundurun. Ancak bu, kendi kurumsal çerçevelerini geliştirmekte başarısız olan ülkelerde başarılı kurumsal çerçevelerden birini ya da diğerini oluşturmaya çalışmaya karşı bir argüman değildir. Bu, her ülkenin ulus-devlet, demokrasi ve global ekonomik entegrasyon arasında seçim yapması gerektiği anlamına gelmez; sadece bazı ulus-devletlerin —genellikle demokratik olmayanların— globalleşmeyi kendilerine zorla kabul ettirmeleri gerekir.

47 A.g.e., s. 6-10. On dokuzuncu yüzyılın sonlarının gerçekten de "globalleşmenin ilk çağı" olduğuna dair kanıtlar için bakınız O'Rourke ve Williamson, "When Did Globalization Begin?" Ayr. bkz. *Globalization and History*.

48 Fransızca "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler." (ç.n)

49 Bir ölçüye göre (net ithalat değerlerinin yüzdesi olarak net gümrük geliri) Fransa aslında 1820'lerden 1870'lerin ortalarına kadar daha liberaldi: John Vincent Nye, "Myth of

zamanda Britanya İmparatorluğu'nun büyük bölümünde gümrük tarifelerinin düşük tutulması anlamına da geliyordu. Britanya'nın sömürgeleri üzerindeki resmî kontrolün terk edilmesi, neredeyse kesin olarak bu pazarlarda Britanya ihracatına karşı daha yüksek tarifelerin uygulanmasına ve belki de başka ticari ayrımcılık şekillerine yol açacaktı; ABD ve Hindistan'ın bağımsızlıklarını kazandıktan sonra benimsedikleri korumacı politikalara ve Britanya'nın emperyal rakiplerinin 1870'lerin sonlarından itibaren benimsedikleri tarife rejimlerini göz önüne getirin. İster ham maddelere uygulanan gümrük vergilerine isterse imalat sanayisine uygulanan gümrük vergilerine bakılsın, Britanya emperyal güçler arasında en az korumacı olanıydı. 1913 yılında ithal mamuller üzerindeki ortalama gümrük vergisi oranları Almanya'da yüzde 13, Fransa'da yüzde 20'nin üzerinde, ABD'de yüzde 44 ve Rusya'da yüzde 84 idi. İngiltere'de ise bu oran sıfırdı.[50]

Bir tahmine göre, serbest ticaretin uygulanmasının *Britanya'ya* ekonomik faydası GSMH'nin yüzde 1,8 ila 6,5'i arasında olabilirdi.[51] Peki ya dünyanın geri kalanına sağladığı faydalar? Serbest tüccar ve bir Whig olan Sir John Graham'in sözleriyle, Britanya "dünya ticaretinin büyük imparatorluğu" idi.[52] İç pazarı ve imparatorluğunun büyük bir kısmı, mallarını ellerinden geldiğince satmaları için gelen herkese az ya da çok açıktı. Giderek korumacı hale gelen bir dünyada Britanya'nın serbest ticaret politikasını sürdürmesinin sömürgeleri için faydalı olduğuna dair kanıtlar nettir. 1870'ler ile 1920'ler arasında kolonilerin Britanya'nın ithalatındaki payı dörtte birden üçte bire yükselecekti.[53] Daha genel olarak, İngiliz sömürge yetkilileri, on dokuzuncu yüzyıl sonu globalleşmesinin neden olduğu faktör fiyatlarındaki dramatik düşüşlere karşı korumacı tepkilere direndi.[54] Bununla birlikte, serbest ticaretin kendilerine dayatıldığı kolonilerin çoğunluğu ile "sorumlu hükümet" aracılığıyla kendi tarifelerini belirleme hakkını elde eden seçkin azınlık arasında bir ayrım yapılması gerekmektedir. Kanada bunu 1879'da yaptı ve bu örneği kısa süre sonra Avustralya ve Yeni Zelanda izledi.[55] Dahası, bu tarifelerin uygulanması ile Dominyonlar'ın ekonomik büyümesi arasında pozitif bir korelasyon olduğu

Free-Trade Britain." İngiliz serbest ticaretinin asıl önemi, globalleşmenin 1870'lerde emtia fiyatlarını düşürmeye başlamasından sonra bile İngilizlerin bunu sürdürmüş olmasıdır.

50 Bairoch, "European Trade Policy" s. 139.

51 Edelstein, "Imperialism: Cost and Benefit," s. 205.

52 Cain ve Hopkins, *British Imperialism*, s. 141.

53 A.g.e., s. 432.

54 Williamson, "Land, Labor and Globalization."

55 Bkz. Cain ve Hopkins, *British Imperialism*, özellikle s. 212.

görülmektedir —koşulsuz ekonomik "açıklık" savunucuları için görünüşte garip bir bulgu.[56] Bunun Britanya İmparatorluğu'nun ekonomik tarihi açısından önemli sonuçları vardır. Eğer Kanada ve diğer Dominyonlar korumacılıktan faydalandıysa, o zaman şu soru sorulabilir: Hindistan gümrük tarifeleri ile daha iyi durumda olabilir miydi? Ne mutlu ki ekonomik liberaller için bu argümanla ilgili bir sıkıntı var. İlk olarak, Kanada ve diğerleri tarafından uygulanan tarifeler ithalatı dışlamak için değil, geliri artırmak için tasarlanmıştır. Kanada'nın büyümesi yerli üreticilerin ithal ikamesinden değil, tarım ürünleri ihracatından kaynaklanmıştır.[57] İkinci olarak, argüman 1930'larda serbest olmayan ticaretin birincil üreticiler üzerindeki çok daha zarar verici etkilerini göz ardı etmektedir. Buhran herkes için zordu, ancak emperyal tercih sisteminin dışındaki birincil üreticiler için bu sistemin içindekilere kıyasla çok daha zordu.

O halde, Britanya İmparatorluğu'nun global emtia ve imalat piyasalarının entegrasyonunu teşvik ettiğine dair kanıtlar tartışılmaz görünmektedir. Britanya İmparatorluğu olmasaydı uluslararası iş gücü hareketliliği de bu kadar fazla olmazdı. Bağımsız Birleşik Devletler'in on dokuzuncu yüzyıl göçmenleri için en cazip yer olduğu doğrudur. Fakat Amerika'nın göç üzerindeki kısıtlamaları arttıkça, Beyaz Dominyonların İngiliz göçmenler için bir varış noktası olarak önemi belirgin bir şekilde artmış, 1900-1914 yılları arasında tüm İngiliz göçmenlerin yaklaşık yüzde 59'unu, 1915-1949 yılları arasında yüzde 75'ini ve 1949-1963 yılları arasında yüzde 82'sini çekmiştir.[58] Bunun önemli dağılımsal sonuçları olmuştur. Sıklıkla imparatorluğun getirilerinden aslan payının siyasi olarak etkili küçük bir grup yatırımcıya aktığı iddia edilir. Ne var ki Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi toprak zengini, emek fakiri kolonilere yapılan kitlesel göçün etkisi global eşitsizliği azaltmak olmuştur.[59] On dokuzuncu yüzyıl boyunca birçoğu İngiliz plantasyonlarında ve madenlerinde sözleşmeli işçi olarak çalışmak üzere Hindistan ve Çin'den ayrılan çok sayıda Asyalı'yı da gözden kaçırmamalıyız. Belki de 1.6 milyon kadar Hintli, özgür ve özgür olmayan işçilik arasında bir yerde duran bu sistem altında göç etmiştir.[60] Çoğunun büyük zorluklar çektiğine şüphe yok; bazıları gerçekten de evlerinde kalsa daha iyi olabilirdi.[61] Ancak bir kez daha, ucuz ve muhtemelen eksik

56 Clemens ve Williamson, "A Tariff-Growth Paradox?"

57 Irwin, "Tariff-Growth Correlation of the Late Nineteenth Century."

58 Constantine, "Migrants and Settlers," s. 167.

59 Williamson, "Winners and Losers"; ayn. yazar, "Land, Labor and Globalization."

60 Engerman, "Servants to Slaves," s. 272.

61 Tinker, *New System of Slavery*.

istihdam edilen Asyalıların sakız toplamak veya altın kazmak için seferber edilmesinin ekonomik bir önemi yokmuş gibi davranamayız.

Hepsinden önemlisi —ki Roosevelt ve diğer imparatorluk eleştirmenlerinin en çok yanıldığı nokta da burasıdır— Britanya İmparatorluğu uluslararası sermaye piyasalarının entegrasyonu için bir motor görevi görmüştür. 1865 ile 1914 yılları arasında Britanya'dan dünyanın geri kalanına 4 milyar sterlinden fazla para akmış ve bu da ülkeye global bir net kreditör, "dünyanın bankeri" ya da daha doğrusu dünyanın tahvil piyasası olarak tarihte eşi benzeri görülmemiş bir konum kazandırmıştır. 1914 yılına gelindiğinde, 2,5 milyar sterlinlik İngiliz GSYİH'sine karşılık, denizaşırı toplam İngiliz varlıkları 3,1 ila 4,5 milyar sterlin arasındaydı.[62] Bu portföy gerçek anlamda globaldi: İngiliz yatırımlarının yaklaşık yüzde 45'i Amerika Birleşik Devletleri'ne ve beyaz yerleşim kolonilerine, yüzde 20'si Latin Amerika'ya, yüzde 16'sı Asya'ya ve yüzde 13'ü Afrika'ya giderken, Avrupa'nın geri kalanına sadece yüzde 6 oranında yatırım yapılmıştı.[63] 1865-1914 yılları arasında halka açık menkul kıymet ihraçları yoluyla toplanan tüm İngiliz sermayesi, Birleşik Krallık'ın kendisine olduğu kadar Afrika, Asya ve Latin Amerika'ya da gitmiştir.[64] Bu model, Birinci Dünya Savaşı ve Büyük Buhran'a rağmen neredeyse hiç değişmemiştir.[65] Bilindiği üzere, İngilizlerin gelişmekte olan ekonomilere yaptığı yatırımlar esas olarak altyapıya, özellikle de demir yolları ve liman tesislerine yapılan portföy yatırımları şeklinde olmuştur. Ancak İngilizler aynı zamanda çay, pamuk, çivit ve kauçuk gibi yeni nakit ürünleri üretmek için doğrudan plantasyonlara da önemli (ve kolay hesaplanamayan) meblağlar yatırdı.

Bu nedenle globalleşmenin ilk döneminde bir tür Lucas etkisi olduğu, başka bir deyişle İngiliz sermayesinin görece yoksul ülkeler yerine *kişi başına düşen* GSYİH'si daha yüksek olan ülkelere yönelme eğiliminde olduğu ileri sürülmüştür.[66] Yine de zengin ülkeler lehine olan önyargı bugün olduğundan çok daha az belirgindi. 1997 yılında dünya sermaye stokunun yalnızca yüzde 5'i, *kişi başına* geliri ABD'nin *kişi başına* GSYİH'sinin beşte biri ya da daha azı olan ülkelere yatırılmıştı. Bu oran 1913 yılında yüzde

62 Cain ve Hopkins, *British Imperialism*, s. 161-63.

63 Maddison, *World Economy*, tablo 2–26a.

64 Davis ve Huttenback, *Mammon*, s. 46.

65 Maddison, *World Economy*, tablo 2–26a.

66 Clemens ve Williamson'a göre, "[İngiliz sermaye ihracatının] yaklaşık üçte ikisi, dünya nüfusunun yalnızca onda birinin yaşadığı emek kıt Yeni Dünya'ya, yalnızca dörtte biri ise dünya nüfusunun neredeyse üçte ikisinin yaşadığı emek bol Asya ve Afrika'ya gitmiştir": Clemens ve Williamson, "Where Did British Foreign Capital Go?"

25 idi.[67] Gelişmekte olan ülkelerin toplam uluslararası yükümlülükler içindeki payı 1900'de yüzde 33 ve 1938'de yüzde 47 iken 1995'te yüzde 11 olmuştur.[68] 1914'teki toplam uluslararası sermaye stokunun neredeyse yarısı, *kişi başına düşen* geliri Britanya'nın üçte biri ya da daha az olan ülkelere yatırılmıştı[69] ve İngiltere, bu yoksul ekonomilere yatırılan toplam miktarın neredeyse beşte ikisini karşılıyordu. Geçmişle bugün arasındaki tezat çarpıcıdır: Günümüzün zengin ekonomileri, yoksul ülkeleri büyük ölçüde atlayarak birbirleriyle sermaye "takası" yapmayı tercih ederken, bir yüzyıl önce zengin ekonomilerin dünyanın daha az varlıklı ülkeleriyle muazzam oranlarda, pozitif net dengeleri vardı.

Uzak yerlere para yatırmak her zaman risklidir; ekonomistlerin bilgi asimetrisi olarak adlandırdıkları durum, borç veren borç alandan ne kadar uzaksa genellikle o kadar büyüktür.[70] Daha az gelişmiş ekonomiler de ekonomik, sosyal ve siyasi krizlere karşı daha hassas olma eğilimindedir. O halde 1914 öncesi yatırımcılar neden tasarruflarının bu kadar büyük bir kısmını yurt dışında menkul kıymetler veya diğer varlıkları satın alarak riske atmaya istekliydiler? Olası cevaplardan biri, altın standardının gelişmekte olan ekonomiler tarafından benimsenmesinin yatırımcılara bir tür "iyi ev idaresi onay mührü" sunmuş olmasıdır.[71] 1868 yılında sadece İngiltere ve bazı ekonomik bağımlılıkları —Portekiz, Mısır, Kanada, Şili ve Avustralya— talep üzerine altına çevrilebilen para birimlerine sahipti. Fransa ve Latin Para Birliği'nin diğer üyelerinin yanı sıra Rusya, İran ve bazı Latin Amerika ülkeleri çifte metal (altın ve gümüş) sistemindeyken, dünyanın geri kalanının çoğu gümüş standardındaydı. Ancak 1908 yılına gelindiğinde sadece Çin, İran ve bir avuç Orta Amerika ülkesi hâlâ gümüş standardındaydı. Altın standardı aslında global para sistemi haline gelmişti, fakat uygulamada başta Hindistan olmak üzere bazı Asya ekonomileri altın değişim standardına sahipken (yerel para birimleri gerçek altın yerine sterline çevrilebilirken), Avrupa ve Amerika'daki bazı "Latin" ekonomileri banknotların altına çevrilebilirliğini teknik olarak sürdürmüyordu.[72] Bu uluslararası sabit döviz kuru sistemi uluslararası ticareti teşvik etmiş olabilir. Altına bağlılık aynı zamanda çevre ülkelerin Batı Avrupa

67 Obstfeld ve Taylor, "Globalization and Capital Markets," s. 60, figür 10.

68 A.g.e., tablo 2.

69 Schularick, "Development Finance," s. 14 ve tablo 4.

70 Drazen, "Political-Economic Theory of Domestic Debt."

71 Kesin bir izahat için Bordo ve Rockoff, "Gold Standard as a 'Good Housekeeping Seal of Approval.'"

72 Eichengreen ve Flandreau, "Geography of the Gold Standard," tablo 2.

sermaye piyasalarına erişimini kolaylaştırdığı iddia edilen bir parasal ve mali dürüstlük sinyaliydi. Bu, bir taahhüt mekanizmasıydı, bir hükümetin para basmak ya da borçlarını ödeyememek gibi sorumsuz mali ve parasal politikalardan kaçınacağını teyit etmenin bir yoluydu.[73] Bir tahmine göre altına konvertibilite taahhüdü, bir ülkenin tahvillerinin getirisini yaklaşık kırk baz puan azaltmıştır.[74] Basitçe ifade etmek gerekirse, bu, altın standardındaki ülkelerin Londra tahvil piyasasına ellerini kollarını sallayarak gittiklerinde daha ucuza borçlanabilecekleri anlamına geliyordu.

Ne var ki altın standardına üyelik, *şarta bağlı* bir taahhüt olarak, belirli koşullar altında kendini kısıtlama sözünden başka bir şey değildi. Altın kullanan ülkeler, savaş, devrim ya da ticaret hadlerinde ani bir bozulma gibi acil bir durumda konvertibiliteyi askıya alma hakkını saklı tutuyordu. Bu tür acil durumlar aslında 1914'ten önce oldukça yaygındı. Arjantin, Brezilya ve Şili 1880 ile 1914 yılları arasında ciddi mali ve parasal krizler yaşadı. 1895 yılına gelindiğinde her üç ülkenin para birimi de sterlin karşısında yaklaşık yüzde 60 oranında değer kaybetmişti. Bu durum, yerli para birimi yerine sabit para birimi (genellikle sterlin) cinsinden olan dış borçlarını ödeme kabiliyetleri üzerinde ciddi etkilere neden oldu. Arjantin 1888-93'te, Brezilya ise hem 1898 hem de 1914'te temerrüde düştü. Başka bir deyişle, bir ülkenin altın standardını benimsemesine güvenen yatırımcıların o ülkenin temerrüde düşmeyeceğine dair hiçbir garantisi yoktu. (Aslında, bazı ülkeler 1870'lerin ortası ile 1890'ların ortası arasındaki göreceli altın kıtlığı yıllarında altına yönelerek temerrüde düşme olasılığını artırdı, çünkü düşen emtia fiyatları, altın cinsinden dış borçlarını ödemek için ihtiyaç duydukları dövizi ihracattan kazanmalarını zorlaştırmıştı).

Doğrudan İngiliz yönetiminin dayatılmasıyla gelen taahhüt türü tamamen farklıydı. Bu, koşulsuz bir "temerrüt yok" garantisi anlamına geliyordu; yatırımcıların yüzleşmesi gereken tek belirsizlik, İngiliz yönetiminin beklenen süresiyle ilgiliydi. 1914'ten önce, İrlanda'dan Hindistan'a kadar sömürgelerde milliyetçi hareketlerin büyümesine rağmen, siyasi bağımsızlık hâlâ belirgin bir şekilde uzak bir ihtimal olarak görünüyordu; beyazların yerleştiği büyük sömürgelere bile sadece sınırlı bir siyasi özerklik verilmişti. Dahası, İngilizler sömürgelerine yatırımcılar için cazibelerini artırması çok muhtemel olan kendine özgü bir dizi kurum dayattı: sadece altına dayalı bir para birimi değil, aynı zamanda ekonomik açıklık (serbest ticaretin

73 Bordo ve Kydland, "Gold Standard as a Commitment Mechanism," s. 56; Bordo ve Schwartz, "Monetary Policy Regimes," s. 10.

74 Bordo ve Rockoff, '"Good Housekeeping,'" s. 327, 347 vd.

yanı sıra serbest sermaye hareketleri) ve dengeli bütçeler —hukukun üstünlüğü (özellikle İngiliz tarzı mülkiyet hakları) ve nispeten yozlaşmamış yönetimden bahsetmeye gerek yok.[75] Başka bir deyişle, paralarını bağımsız altın standardı ülkelerine yatıran yatırımcılar para basmama sözünden başka bir şey almazken, paralarını kolonilere yatıran yatırımcılar sadece sağlam paraya değil, aynı zamanda Viktorya dönemi "kamu mallarının" tamamına güvenebilirlerdi. Bu nedenle yatırımcıların Avustralya'yı Arjantin'den ya da Kanada'yı Şili'den daha fazla kredibilitesi olmayan ülkeler olarak görmeleri oldukça şaşırtıcı olurdu.

Uluslararası sermaye akışları üzerindeki "imparatorluk etkisini" iki şekilde ölçebiliriz: İngiliz sömürgelerine giden sermaye hacmi ve bu sömürgelerin ödediği faiz oranları. Mevcut en iyi tahminlere göre, İngiltere'den dünyanın geri kalanına yapılan portföy yatırımlarının kümülatif akışının beşte ikisinden fazlası (yüzde 42) İngiliz sömürgelerine gitmiştir. Birinci Dünya Savaşı arifesinde denizaşırı yatırım stoklarının emperyal oranı daha da yüksekti: yüzde 46.[76] Ayrıca imparatorluk mülklerinin bağımsız ülkelere (veya diğer güçlerin sömürgelerine) kıyasla daha düşük faiz oranlarıyla borçlanabildikleri de açıktır. İngiltere ve başlıca sömürgeleri 1870-1914 döneminde en düşük ortalama tahvil getirileri arasında yer almıştır. Buna karşılık, İngiliz egemenliği altına girmeden de önemli miktarda İngiliz sermayesi çeken Latin Amerika ekonomileri tarafından ihraç edilen tahvillerin getirileri önemli ölçüde daha yüksekti. Sadece bir örnek vermek gerekirse, Arjantin tahvillerinin getirisi Hindistan tahvillerinin getirisinden iki yüz baz puandan fazla daha yüksekti.[77] 1870-1914 dönemi için tahvil getiri rakamlarına ulaşılabilen yirmi üç ülke arasında, Britanya İmparatorluğu'na üye olan beş ülkenin en düşük oranlara sahip olması çok çarpıcıdır; hepsinin ortalaması yüzde 4'ün altındadır. Sadece Norveç ve İsveç, Londra'da Yeni Zelanda ve Avustralya'dan daha düşük oranlarla borçlanabilmiştir. Döneme imparatorluk dışında başlayan ancak 1882'*de de facto sömürge* haline gelen Mısır'ın ortalama getirisi yüzde 10.1'den (1870-81) yüzde 4.3'e (1882-1914) dramatik bir düşüş göstermiştir.[78] Aralarında

75 Ferguson, *Empire*, özellikle blm. 4. Kırk dokuz ülke üzerinde yapılan modern bir araştırma, örfi hukuk ülkelerinin "yatırımcılara en güçlü yasal korumaları" sunduğu sonucuna varmıştır. Örneklemdeki ülkelerden on sekizinin ortak hukuk sistemine sahip olması, elbette neredeyse tamamen bir zamanlar İngiliz egemenliği altında olmalarından kaynaklanmaktadır: La Porta vd., "Law and Finance."

76 Schularick, "Development Finance," tablo 5.

77 Daha fazla ayrıntı için bkz. Ferguson, "City of London."

78 Bu verileri bana sağladığı için Alan M. Taylor'a minnettarım.

Arjantin, Brezilya, Şili, Meksika, Japonya, Rusya ve Türkiye'nin de bulunduğu çok sayıda bağımsız borçlu ülkenin büyük temerrütler yaşadığı iki savaş arası dönemde bu fark daha da belirgin hale gelmiştir.[79] Dolayısıyla, en geç 1920'lere gelindiğinde, imparatorluk üyeliği, altından daha iyi bir "iyi ev idaresi onay mührü" olarak tasdik edildi.[80] Deneyimler, Hindistan gibi *de jure bir* İngiliz kolonisine ya da Mısır gibi adı üstünde bir koloniye yatırılan paranın Arjantin gibi bağımsız bir ülkeye yatırılan paradan daha güvenli olduğunu gösterdi. Buna karşılık, İngiliz sömürgelerinin Londra'da sermaye toplarken ödedikleri düşük risk primi, yabancı alacaklılara yapılan faiz ödemeleri, yeni kredilerden akan ve yabancı finansmanlı yatırımlar tarafından üretilen para miktarını aşan diğer gelişmekte olan piyasaların başına gelen türden borç tuzaklarına düşme olasılığını azalttı.

İmparatorluk üyeliğinin yatırımcılara sadece altın standardının benimsenmesinden daha iyi bir güvence sunması bizi şaşırtmamalıdır. Yüzyılın başında, Koloni Kredileri Yasası (1899) ve Koloni Hisse Senedi Yasası (1900) şeklinde, koloni tahvillerine İngiliz hükümetinin sürekli tahvili olan "bono" ile aynı teminat statüsünü veren yasalar çıkarıldı.[81] Ulusal borcun giderek artan bir oranının Mutemet Tasarruf Bankaları tarafından tutulduğu bir dönemde bu, sömürge menkul kıymetleri piyasası için önemli bir destek olmuştu.[82] Ayrıca, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Hazine ve İngiltere Merkez Bankası arasında, İngiliz mülklerinin yeni tahvil ihraçlarının, bağımsız yabancı devletlerin yeni ihraçlarına tercih edilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır.[83] Sömürge anayasaları bile en azından alacaklıların tercihleri göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.[84] Bir sömürge valisi 1933'te Altın Sahili tahvillerinin faizlerinin zorunlu olarak düşürülmesinin düşünülemeyeceğini söylüyordu; İngiliz yatırımcılar neden "başka bir ülkede tüm avantajlardan yararlanan ancak yükümlülüklerini kabul etmeyen kişilerin rahatlaması için başka bir yükü

79 Lindert ve Morton, "How Sovereign Debt Has Worked."

80 Obstfeld ve Taylor, "Sovereign Risk" tarafından gösterildiği gibi. Aksi yönde bir argüman için bkz. Bordo ve Rockoff, "Adherence to the Gold Standard."

81 Cain ve Hopkins, *British Imperialism*, s. 439, 570. Daha detaylı bir tartışma için bkz., J. M. Keynes, "Foreign Investment and National Advantage," Moggridge (ed.), *Collected Writings*, c. 19, kısım I, s. 275–84.

82 MacDonald, *Free Nation Deep in Debt*, s. 380.

83 Atkin, "Official Regulation," s. 324–35.

84 1950'lerde yazan Kanadalı tarihçi Harold Innis şöyle diyordu: "İngiliz Parlamentosu'nun kanun kitabında yer aldığı şekliyle Kanada anayasası, denizcilik ve taşımacılığın geliştirilmesi için sermaye sağlamak üzere tasarlanmıştır." Cain ve Hopkins, *British Imperialism*, s. 233.

kabul etsinler"?[85] Kendi kendini yöneten Newfoundland dominyonu 1930'ların başında iflasın eşiğine geldiğinde, Lord Amulree başkanlığındaki bir kraliyet komisyonu parlamentonun feshedilmesini ve hükümetin altı kişilik bir komisyona ve Londra'dan atanan kraliyet valisine emanet edilmesini tavsiye etti. Amulree'nin raporu, kendisinin ve komitesinin temsilî hükümetin sona ermesini temerrütten daha az kötü olarak gördüğünü açıkça ortaya koymuştur.[86]

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz denizaşırı yatırımlarının giderek artan bir bölümünün imparatorluğa gitmesi şaşırtıcı değildir. 1900'den 1914'e kadar olan dönemde, İngiliz denizaşırı sermayesinin yaklaşık beşte ikisi (yüzde 39) imparatorluğa gitmiştir. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra denge değişecektir. 1920'lerde imparatorluk, Londra piyasasındaki tüm yeni ihraçların yaklaşık üçte ikisini oluşturuyordu.[87] John Maynard Keynes 1924'te yazdığı bir yazıda, "Afrika'nın ortasında birkaç bin beyaz nüfusu ve bir milyondan az siyah nüfusu olan Güney Rodezya'nın, bizim [İngiliz] Savaş İstikrazı'mızdan çok da farklı olmayan koşullarda garantisiz kredi verebilmesinin dikkate değer" olduğunu alaycı bir şekilde gözlemlemişti. "Nijerya hisse senetlerini (İngiliz Hükümeti garantisi olmayan) ... Londra ve Kuzey-Doğu Demiryolu tahvillerine tercih eden yatırımcıların olması da ona aynı derecede "garip" geliyordu."[88] Keynes'in işaret ettiği nokta, bu durumun İngiltere'nin ekonomik çıkarlarına uygun olmadığıydı. İşsizliğin inatla savaş öncesi seviyelerin üzerinde seyrettiği ve endüstriyel durgunluğa dair kanıtların arttığı bir ortamda, sermaye ihracı kaynakların yanlış tahsisi gibi görünüyordu. Fakat Keynes, sömürge ekonomilerinin İngiliz tasarruflarına bu tür ucuz erişimden elde ettiği faydaları dikkate almadı. Dar bir ulusal bakış açısından ziyade emperyal bir bakış açısıyla, zengin metropoldeki tasarrufların gelişmekte olan çevreye akmasının teşvik edilmesi son derece arzu edilir bir şeydi. İngiliz yatırımcıların faizlerinin düzenli olarak ödenmesini ve anaparalarının geri ödenmesini sağlamanın yanı sıra, emperyal sistem *global* ekonomik büyümeye yardımcı oluyordu —Keynes'in aklındaki türden, Birleşik Krallık'ın sanayi üretimine ve istihdamına öncelik verecek alternatif bir politikadan kesinlikle daha fazla.

85 A.g.e., s. 584 vd.

86 Hale, "British Empire in Default."

87 Cain ve Hopkins, *British Imperialism*, s. 439.

88 J. M. Keynes, "Advice to Trustee Investors," Moggridge (ed.), *Collected Writings*, c. 19, kısım 1, s. 204 vd.

Emperyalizmin İhmal Günahları

Emperyal globalleşmenin sonuçları birçok açıdan hayret vericiydi. Serbest ticaret, kitlesel göç ve düşük maliyetli İngiliz sermayesinin birleşimi, imparatorluğun büyük bölümünü dünya ekonomik kalkınmasının ön saflarına taşıdı. Nüfus başına düşen mamul mal üretimi açısından Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda 1913 yılında Almanya'dan daha üst sıralarda yer alıyordu. Gerçekten de, Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki doksan yıl içinde *kişi başına düşen* GSYİH Kanada'da Amerika Birleşik Devletleri'nden daha hızlı yükselmiştir.[89]

Ancak ortada bir sorun vardır. Dominyonların performansı, imparatorluğun geri kalanında ve en azından imparatorluk tacının mücevherinin bulunduğu varsayılan Asya'da eş değer değildi. Bu da çok önemli bir soruyu gündeme getirmektedir. Hindistan'ın ekonomik performansı neden dominyonlarınkinden çok daha kötüydü? Hindistan, 1865 ile 1914 yılları arasında Londra'da toplanan sermayenin 286 milyon sterlinini çekmiştir —imparatorluğa yatırılan toplam sermayenin yüzde 18'i, Kanada'dan sonra ikinci sırada. Yine de Hindistan'ın *kişi başına düşen* GSYİH'si son derece yavaş bir oranda büyüdü. Başka bir deyişle, 1857 ile 1947 arasında —isyan ile bağımsızlık arasında— İngiltere'deki yüzde 134'lük artışa kıyasla sadece yüzde 19 arttı.[90] 1820 ile 1950 yılları arasında yılda sadece yüzde 0,12 oranında yükselmiştir; bu oran "beyaz" imparatorluk standartlarına göre çok düşüktür ve İngiliz Afrikası ile kıyaslandığında bile yavaştır.

İşte modern ekonomi tarihinin temel muammalarından biri. Hindistan, diğer tüm büyük ekonomilerden daha fazla serbest ticaret ve Batılı ticari normları kendisine dayattı. Fakat bunun sonucu sanayisizleşme ve ekonomik durgunluk oldu. Buna karşılık Amerika Birleşik Devletleri, İngiliz egemenliğinden kurtulmuş ve gelişmekte olan bir ekonomide şimdi kınayacağımız türden korumacı gümrük vergisi oranlarını (ithal ürünlerde ortalama yüzde 44) benimsemişti. Sonuç ne oldu? On dokuzuncu yüzyılın sonunda Amerika Birleşik Devletleri, ekonomik performansın çoğu ölçütünde Birleşik Krallık'ı geride bırakmıştı. Hindistan'ın göreceli ekonomik gerilemesinden İngilizler sorumlu tutulabiliyorsa, liberal imparatorluğa karşı açılan dava ürkütücü derecede güçlü görünmeye başlar.

İngiliz yönetimi altında Hindistan'ın "az gelişmişliğine" yönelik milliyetçi açıklamanın dört temel bileşeni vardır. Birincisi, İngilizler Hindistan'ı

89 Maddison, *World Economy*, s. 264, tablo B-21.

90 A.g.e., s. 112'deki rakamlardan hesaplanmıştır.

Lancashire'dan gelen fabrika üretimi tekstil ürünlerine açarak sanayisizleştirdi; bu üreticiler başlangıçta teknolojik üstünlük sağlayana kadar Hint rekabetinden korundu.[91] İkinci olarak, aşırı ve gerici bir vergilendirme sistemi uyguladılar. Üçüncüsü, Hindistan'dan sermaye "çektiler", hatta rupi-sterlin paritesini kendi çıkarları doğrultusunda manipüle ettiler. Son olarak, bu politikaların neden olduğu kıtlıkları hafifletmek içinse neredeyse hiçbir şey yapmadılar. Yakın zamanda bir tarihçi 1870'ler ve 1890'larda yaşanan "Geç Viktorya Dönemi Soykırımları"ndan söz edecek kadar ileri gitmiştir.[92] Naoroji Dadabhai'nin *Poverty and Un-British Rule in India* (1901) adlı kitabına kadar geri götürülebilecek olan Hindistan'daki İngiliz rolüne ilişkin bu olumsuz görüş, bugün de geniş çapta geçerliliğini korumaya devam etmektedir.[93] Hindistan örneği, liberal imparatorluğa karşı açılan davanın belki de en güçlü delilidir.

Dünyanın en büyük daimi ordularından birini Britanya'nın emrinde paralı asker olarak tutmanın Hindistan ekonomisine çok az fayda sağladığına şüphe yok.[94] Ancak son zamanlarda yapılan araştırmalar milliyetçi eleştirinin diğer yönleri hakkında şüphe uyandırmaktadır. Hintli tarihçi Tirthankar Roy, Hindistan'ı kimin yönettiğinden bağımsız olarak, Hint tekstil endüstrisindeki işlerin yok olmasının muhtemelen kaçınılmaz olduğunu ve İngilizler tarafından inşa edilen yeni ekonomik sektörlerde eşit, hatta daha fazla sayıda yeni istihdam yaratıldığını göstermiştir.[95] Tekstil söz konusu olduğunda bile, 1920'lere gelindiğinde Hindistan hükümeti açıkça Lancashire'daki fabrikalar yerine Hintli üreticileri tercih ediyordu. Ayrıca, 1850'lerde net üretimin yaklaşık yüzde 10'u olan arazi vergisi yükü 1930'larda yüzde 5'e düştüğü için, İngilizler döneminde vergilendirmenin aşırı olduğu da açık değildir.[96] Hindistan'dan İngiltere'ye sözde sermaye "göçünün" nispeten mütevazı olduğu ortaya çıktı: ihracat fazlasına ilişkin bir tahmine göre (ki milliyetçilerin aklında genellikle bu vardı), 1860'lar ile 1930'lar arasında Hindistan millî gelirinin yalnızca yüzde 1'i kadardı.[97]

91 Dutt, "Origins of Uneven Development."

92 Davis, *Late Victorian Holocausts*.

93 Örn. bkz. Raychaudhuri, "British Rule in India," s. 361–64.

94 Bkz. Washbrook, "South Asia, the World System, and World Capitalism," s. 480 vd.

95 Roy, *Economic History of India*, s. 42 vd.

96 A.g.e., s. 250.

97 Maddison, *World Economy*, tablo 2–21b. Endonezya'dan Hollanda'ya kaynak "göçü" çok daha büyüktü ve bu tabiri daha çok hak ediyordu. Yine de Hindistan para politikasının temel hedefinin Hindistan'ın üretimini maksimize etmek değil, bu kaynak transferini yönetmek olduğu yadsınamaz.

Her halükârda, İngiltere'ye havale edilen meşhur Home Charges'ın büyük bir kısmı Hindistan'ın ihtiyaç duyduğu ancak kendi başına sağlayamayacağı hizmetler için ödeniyordu.[98] Son olarak, Hindistan ekonomisini saran kıtlıklar siyasi olmaktan çok çevresel kökenliydi ve 1900'den sonra sorun aslında Hindistan pazarının gıda maddeleri için daha fazla bütünleşmesiyle hafifledi. Bengal'de 1943 yılında yaşanan kıtlık tam da İngiliz yönetimi altında yapılan iyileştirmelerin savaşın yarattığı baskı altında çökmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır.[99]

İngiliz yönetiminin Hindistan'da belirgin bazı olumlu etkileri oldu. Ticaretin önemini büyük ölçüde artırmış, millî gelirin yüzde 1 ila 2'sinden 1913'e kadar yüzde 20'nin üzerine çıkarmıştır.[100] İngilizler entegre bir Hindistan pazarı yarattılar: ağırlıkları, ölçüleri ve para birimini birleştirdiler, transit vergileri kaldırdılar ve "özel mülkiyet haklarını ve sözleşme hukukunu daha açık bir şekilde teşvik eden" bir yasal çerçeve getirdiler. Ülkenin eski sulama sistemini onarmak ve genişletmek için önemli yatırımlar yaptılar; 1891 ile 1938 yılları arasında sulama yapılan alan iki kattan fazla arttı.[101] Posta ve telgraf sistemi kurarak, iç su yollarına buharlı gemiler yerleştirip kırk bin milden fazla demiryolu hattı inşa ederek (aynı dönemde Çin'de inşa edilen miktarın yaklaşık beş katı) Hindistan ulaşım ve iletişim sistemini dönüştürdüler. Sadece bu demiryolu ağı, İngiliz yönetiminin son on yılında bir milyondan fazla kişiye istihdam sağladı. Son olarak, finansal aracılıkta önemli bir artış yaşandı.[102] Roy'un da belirttiği gibi: "Demir yolları, limanlar, büyük sulama sistemleri, telgraf, sağlık ve tıbbi bakım, üniversiteler, posta sistemi, hukuk mahkemeleri... İngiltere ile yakın siyasi bağlar geliştirmemiş olsaydı Hindistan'ın bu ölçüde ve nitelikte elde edemeyeceği varlıklardı. İngiliz yönetimi, kendinden önceki rejimlerin ve çağdaş Hint rejimlerinin yapabildiğinden çok daha fazlasını yapmış görünmektedir."[103] Hindistan'daki yönetimlerinin sosyal eşitsizliği azaltma eğiliminde olması da mümkündür (ve İngilizler buna şüphesiz inanmışlardır).[104] Kuşkusuz, söz konusu dönem boyunca Asya'nın siyasi kontrolü altında kalan diğer büyük Asya ekonomilerindeki meslektaşlarıyla kıyaslandığında Hintliler oldukça iyi durumdaydı. Çin'in *kişi başına*

98 Roy, *Economic History*, s. 241.

99 A.g.e., s. 22, 219 vd., 254, 285, 294. Krş. McAlpin, *Subject to Famine*.

100 Roy, *Economic History*, s. 32-36, 215.

101 A.g.e., s. 258-63.

102 A.g.e., s. 46 vd.

103 A.g.e., s. 257.

104 Maddison, *World Economy*, s. 110 vd.

düşen GSYİH'si 1870 ile 1950 yılları arasında yaklaşık yüzde 17 oranında küçülmüştür ki bu da kabaca Hintlilerin gelirlerinin arttığı miktara denk gelmektedir. Çin'in yaşadığı sıkıntılar büyük ölçüde gayriresmî Avrupa emperyalizminin ve ardından Japon sömürgeciliğinin yıkıcı etkilerinden kaynaklansa da, resmî İngiliz yönetimi Hong Kong gibi sözde anlaşma limanlarının ötesine uzatılmış olsaydı ülkenin ekonomik olarak daha iyi durumda olacağı en azından tartışılabilir.

Temelde farklı olan kaynak donanımları bir kenara bırakılırsa, Hindistan'ın örneğin Kanada'ya kıyasla düşük performansının açıklaması İngiliz sömürüsünden ziyade İngilizlerin Hindistan ekonomisine yetersiz müdahalesinde yatmaktadır. İngilizler Hindistan'da eğitimi yaygınlaştırdı ancak bu, beşeri sermayenin kalitesi üzerinde gerçek bir etki yaratmaya yetmedi. Eğitim gören Hintlilerin sayısı 1881 ile 1941 yılları arasında yedi kat artmış olabilir, fakat ilk ve orta öğretimdeki nüfus oranı Avrupa oranlarının çok altındaydı (1913'te Hindistan'da yüzde 2, İngiltere'de yüzde 16). İngilizler Hindistan'a yatırım yaptılar ama bu yatırımlar Hintli çiftçilerin çoğunu geçimlik düzeyden yukarı çekmeye yetmedi ve kesinlikle altın istifleme geleneğinin daha da kötüleştirdiği acınacak kadar düşük yerli sermaye oluşum düzeyini telafi etmeye yetmedi.[105] İngilizler hastaneler ve bankalar inşa etti; ancak bunlar halk sağlığı ve kredi ağlarında önemli gelişmeler sağlayacak kadar çok değildi.[106] Bunlar suçtan çok ihmalin günahlarıydı. Ne yazık ki Hintliler için, 1947'de iktidara gelen milliyetçiler, İngiliz yönetimi altında neyin yanlış gittiği konusunda neredeyse tamamen yanlış sonuçlar çıkararak, bunun yerine Sovyet tipi devlet anlayışıyla bir otarşi programına başladılar. Bunun başarısı da Hint ve İngiliz gelirleri arasındaki uçurumu daha da genişletmek oldu. Bu uçurum 1979'da tarihin en yüksek oranına ulaştı.[107]

Liberal İmparatorluk Dersleri

Ekonomi tarihçileri şüphesiz son yarım bin yıla damgasını vuran servetlerdeki "büyük farklılaşmanın" nedenlerini tartışmaya devam edeceklerdir. Eğer çevresel faktörler global eşitsizliklerin genişlemesine yeterli bir açıklama getiriyorsa, o zaman İngiliz emperyalizminin ihraç ettiği politikalar ve kurumlar marjinal bir öneme sahipti; 1700'den itibaren Avrupa'da

105 Roy, *Economic History*, s. 226–29.

106 Bkz. Goldsmith, *Financial Development of India*.

107 1990'lardaki liberalleşme sayesinde Hindistan o zamandan beri bu farkı daraltmayı başardı.

geliştirilen tarım, ticaret ve sanayi teknolojileri, deniz yollarına erişimi iyi olan ılıman bölgelerde daha iyi çalışacaktı. Ancak, eğer —daha muhtemel göründüğü gibi— ekonomik başarının anahtarı doğru hukuki, mali ve siyasi kurumların benimsenmesinde yatıyorsa, o zaman on dokuzuncu yüzyılın sonunda dünyanın dörtte birinin İngiliz egemenliği altında olması büyük önem taşımaktadır. İngilizler tropik bölgelerde bile refah için gerekli gördükleri kurumları hayata geçirmeye çalıştılar: serbest ticaret, serbest göç, altyapı yatırımları, dengeli bütçeler, sağlam para, hukukun üstünlüğü ve dürüst yönetim. Eğer sonuçlar Afrika ve Hindistan'da, İngilizlerin yerleştiği kolonilerde olduğundan çok daha az etkileyici olduysa, bunun nedeni en iyi kurumların bile aşırı sıcak, hastalıklarla dolu ya da denize kıyısı olmayan yerlerde daha az işe yaramasıydı. Coğrafyanın, iklimin ve bunların beşeri sermaye üzerindeki zararlı etkilerinin üstesinden gelmek için gereken yatırımlar, Viktorya döneminin düşük vergilerle dengeli bütçe geleneği içinde yetişmiş sömürge yöneticilerinin hayallerinin ötesindeydi. Kuşkusuz, bağımsızlık sonrası hükümetler tarafından benimsenen çok farklı politikalar, vakaların yalnızca küçük bir azınlığında daha başarılı olmuştur.

Kasım 2002'de İngiliz Dışişleri Bakanı Jack Straw *New Statesman* dergisine demeç verdi: "Ben liberal bir emperyalist değilim. Her ne kadar küçük L ile liberal olsam da, büyük L ile liberalizmin çok yanlışı var ve emperyalizmin de öyle. Şu anda uğraşmak zorunda olduğumuz pek çok sorun sömürgeci geçmişimizin bir sonucudur." Benim argümanımın temelinde liberal emperyalizm diye bir şeyin var olduğu ve bunun iyi bir şey olduğu yatıyor. 1850'lerden 1930'lara kadar İngilizlerin genişleyen global *imparatorluklarını* yönetme yaklaşımı hem teoride hem de pratikte temelde liberaldi. Serbest ticaret, serbest sermaye hareketleri ve serbest göç teşvik edildi. Sömürge hükümetleri bütçelerini dengeledi, gümrük tarifelerini düşük tuttu ve istikrarlı para birimlerini korudu. Hukukun üstünlüğü kurumsallaşmıştı. Yönetimde, özellikle de en tepede yolsuzluk nispeten azdı. İktidar, temsilî meclislere ancak ekonomik ve sosyal gelişme uygun görülen bir düzeye ulaştığında, kademeli olarak verildi. Bu politika "karışımı" İngiliz yatırımcıları sermayelerinin önemli bir kısmını yoksul ülkelere yatırmaya ve karşılığında nispeten düşük risk primleri talep etmeye teşvik etti. Demir yolları ve buhar gücü gibi yeni teknolojiler yoksul ülkelere, bu ülkelerin siyasi olarak bağımsız olmalarına kıyasla daha erken ve daha düşük

maliyetle sunuldu. Liberal emperyalizmin sonuçları şüphesiz karışıktı. Her yer beyazların yerleştiği sömürgeler kadar hızlı büyümedi. Ancak *kişi başına düşen* gelirde sadece çok yavaş artışlar elde eden ülkeler (Hindistan gibi) bile alternatif rejimler altında olacağından neredeyse kesinlikle daha iyi durumdalardı.

Tüm bunlardan iki sonuç çıkmaktadır. Birincisi, ekonomik "geri kalmışlık" vakalarının çoğunda liberal bir imparatorluğun bir ulus-devletten daha iyisini yapabileceğidir. İkincisi ise, çok yetenekli bir liberal imparatorluk bile yönettiği tüm topraklara eşit refah sağlamayı başaramayabilir. Bu *uyarıyla* birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nin günümüzde liberal emperyalizme benzer bir şeye girişmesi için iyi niyetli denebilecek bir argüman ileri sürebiliriz. Liberya gibi bir ülke —sadece bir örnek vermek gerekirse— Amerikan sömürge yönetimi gibi bir şeyden ölçülemeyecek kadar fayda sağlayacaktır.[108] Liberya, tablo 7'de listelenen ve neredeyse her şeyin ters gittiği ülkelerden biridir. Kötü yönetim ve iç savaş ülkeyi uluslararası insani kalkınma sıralamasında en alt sıralara düşürmüştür. 2003 yılında, diktatör Charles Taylor'ın kaçışının ardından ülke daha da derin bir anarşiye sürüklenirken, Amerika Birleşik Devletleri Monrovia'ya düzeni sağlamak üzere asker göndermesi için baskı altına girdi. Bir bakış açısına göre, elbette bu tam da Cumhuriyetçilerin daha önce Clinton yönetimini üstlendiği için eleştirdiği türden bir insani müdahaleydi; burada açıkça ihtiyaç duyulan şey rejim değişikliğinden ziyade ulus inşasıydı. Yine de Afrika'da ABD'nin tarihî sorumluluğu olan bir ülke varsa, o da on dokuzuncu yüzyılda Amerikalılar tarafından sömürgeleştirilen tek Afrika ülkesi olan Liberya'dır (böylece eski köleler özgürlüklerine kavuştuktan sonra "evlerine" dönebilmişlerdir). Eğer liberal imparatorluk yirmi birinci yüzyılda ciddi bir olasılıksa, siyasi bağımsızlığın bir lütuf değil bir lanet olduğu ve kendi kaderini tayin hakkının pratikte kendi kendini yok etmek anlamına geldiği sefil Liberya'dan daha iyi başka nerede işe başlayabilir?

Ben bu satırları yazarken Liberya'daki Amerikan müdahalesinin çoktan sona ermiş olması bizi bir sonraki ve birçok açıdan en önemli soruya getiriyor: Amerika Birleşik Devletleri, liberal emperyal projenin, hangi örtülü isimle anılırsa anılsın, başarısız olmaya mahkûm olduğu türden uzun vadeli bir angajmana girebilir mi?

---

108 Stephen Haber, Douglass C. North ve Barry R. Weingast, "If Economists Are So Smart, Why Is Africa So Poor?" *Wall Street Journal*, 30 Temmuz 2003.

Altıncı Bölüm

Eve Dönmek veya İkiyüzlülüğü Örgütlemek

Ordularımız şehirlerinize ve topraklarınıza fatihler ya da düşmanlar olarak değil... kurtarıcılar olarak girmektedir. Hükümetimizin arzusu, size yabancı kurumlar dayatmak değildir... Topraklarınızın bereketli olduğu, atalarınızın dünyaya edebiyat, bilim ve sanat armağan ettiği ve Bağdat şehrinin dünyanın harikalarından biri olduğu geçmişteki gibi zenginleşmeniz [dileğimizdir]... Umudumuz, filozoflarınızın ve yazarlarınızın arzularının gerçekleşmesi ve Bağdat halkının bir kez daha kutsal yasaları ve ırksal idealleriyle uyumlu kurumlar altında zenginliklerinin ve varlıklarının tadını çıkararak gelişmesidir.

GENERAL F. S. MAUDE'dan Mezopotamya halkına, 19 Mart 1917

Irak'ın yönetimi ve ülkenizin geleceği yakında size ait olacak... Zalim bir rejime son vereceğiz... böylece Iraklılar güven içinde yaşayabilecekler. Eşitlik ve merhamet ilkeleri Irak'ın geleceği için elzem olan büyük dinî geleneklerinize saygı göstereceğiz. Bütün vatandaşların haklarını koruyan barışçıl ve temsilî bir hükümet kurmanıza yardımcı olacağız. Ve sonra askerî güçlerimiz ülkenizden ayrılacak. Irak, dünyada yeniden saygın bir yer edinmiş, birleşik, bağımsız ve egemen bir ulus olarak yoluna devam edecek. Sizler iyi ve yetenekli bir halksınız; tüm insanlığa katkıda bulunan büyük bir medeniyetin mirasçılarısınız.

BAŞKAN GEORGE W. BUSH'tan Irak halkına, 4 Nisan 2003

Romalı fethettiği her yere yerleşir.

SENECA

Mezopotamya'ya Yeniden Bakış

Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nin liberal imparatorluğu ile yaklaşık bir asır önce Birleşik Krallık'ınki arasında en azından bazı benzerlikler olduğundan şüphe duyan herkes bu bölümün epigraflarını dikkate almalıdır. Bağdat'ı 1917'de işgal eden İngiliz komutanın kullandığı retorik, Başkan Bush tarafından Bağdat'taki Amerikan işgalinin başlamasından

kısa bir süre sonra Irak halkına yaptığı televizyon konuşmasında, şüphesiz bilinçsizce de olsa, açıkça yankılanmıştır. Her iki durumda da Anglofon birlikler birkaç hafta içinde ülkenin güneyinden başkente kadar ilerleyebilmişti. Her iki durumda da hükümetleri Irak'ı doğrudan yönetme arzusundan vazgeçmiş ve bir süre oyalandıktan sonra en azından halk nezdinde meşruiyeti olan Irak hükümetleri kurmaya girişmiştir. Her iki durumda da kanun ve düzeni tesis etmenin, askerî zaferi elde etmekten çok daha zor olduğu ortaya çıktı: İngiliz birlikleri 1919 yılı boyunca silahlı kişiler tarafından vurulmaya devam etti ve 1920 yazında 450 İngiliz personelin ölümüne neden olan büyük bir ayaklanmayı bastırmak için büyük bir hava gücü kullanılmak zorunda kalındı.[1] Her iki durumda da, daha fazla maliyete katlanmaktansa tamamen çekilmenin cazip geldiği zamanlar olmuştur.[2] Son olarak, her iki durumda da, 1927'de Anglo-Persian Oil Company tarafından teyit edilen önemli petrol rezervlerinin varlığı, işgalin ana nedeni olmasa da, tamamen ilgisiz bir faktör olmadığı da aşikârdı.[3]

Yine de arada farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan biri, Irak'ın geleceği konusunda ABD ile Birleşmiş Milletler arasında ortaya çıkan gerilimdir. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, BM'nin öncüsü olan Milletler Cemiyeti, Irak'ı "mandalarından" biri olarak belirleyerek Mezopotamya'daki İngiliz yönetimini az çok sorgusuz sualsiz meşrulaştırdığında böyle zorluklar yaşamadı.[4] Winston Churchill'in sömürge bakanı olarak 1921'de Milletler Cemiyeti'nden takviye kuvvet talep etmesini, Başkan George W. Bush'un Eylül 2003'te Birleşmiş Milletler'den yardım istemek zorunda kaldığı şekilde hayal etmek imkânsızdır. Irak'taki İngiliz ve Amerikan deneyimi arasındaki tek fark da bu değildir. İki temel açıdan, İngiliz yönetimi uzun vadeli bir taahhüde dayanıyordu. Resmî düzenlemeler ne olursa olsun —İngilizler 1923'te manda yönetimlerinin başlangıçta öngörülen yirmi yıl yerine sadece dört yıl olacağını kabul ettiler— niyetleri öngörülebilir bir gelecek için Irak'ın kontrolünü ellerinde tutmaktı. İkinci olarak, hayatlarının önemli bir bölümünü Bağdat'ta geçirmeye istekli yeterince Britanyalı vardı ki, Britanya etkisi burada kırk yıl boyunca kalıcı bir gerçeklik haline gelebilsin. İngiliz ve Amerikan işgalcilerin her ikisi de kısa sürede iktidarı Iraklılara devredip gideceklerine söz vermişlerdi. Aradaki

1 Fromkin, *Peace to End All Peace*, s. 449–54.
2 A.g.e., s. 509.
3 Yergin, *Prize*, s. 186–90, 195–97, 201, 204.
4 Fromkin, *Peace to End All Peace*, s. 509.

fark ise, Amerikalıların bu konuda *ciddi olmasıdır.* Gerçekten de onlar, samimi olarak evlerine dönmek istiyorlar.

"Oraya gitme bile!" New York'ta her gün duyulan sloganlardan biridir. Sorunu tam olarak özetliyor. Ülkelerinin muazzam zenginliğine ve ölümcül silahlarına rağmen Amerikalılar, onsuz gerçek bir imparatorluğun kalıcı olarak kurulamayacağı tek temel faaliyete çok az ilgi duyuyorlar. "Oraya gitme" konusunda isteksizler—ve eğer gitmeleri gerekiyorsa, o zaman eve dönebilecekleri günü sayıyorlar. Periferiden kaçınıyor; metropole tutunuyorlar.

Tek Kullanımlık İmparatorluk

Irak'taki Amerikan yönetiminin geçiciliğinin mükemmel bir sembolü için dünyanın uzun süre beklemesi gerekmedi. Bağdat'ın düştüğü gün olan 9 Nisan 2003'te Deniz Onbaşı Edward Chin, el-Firdevs (Cennet) Meydanı'ndaki Saddam Hüseyin heykelinin başına bir Amerikan bayrağı örttü. Ancak birkaç saniye sonra Chin yıldız ve şeritleri kaldırarak yerine Körfez Savaşı öncesi Irak bayrağını astı.[5] Bu hızlı değişimin amacı muhtemelen kendilerini izleyen Iraklılara fetih yerine gerçekten bir kurtuluş yaşadıklarına dair güven vermekti. Başkan Bush'un başkentlerinin düşmesinden kısa bir süre sonra Irak'a yaptığı televizyon konuşmasında ifade ettiği gibi, "Irak hükümeti ve ülkenizin geleceği yakında size ait olacak... Tüm vatandaşların haklarını koruyan barışçıl ve temsilî bir hükümet kurmanıza yardımcı olacağız. *Ve sonra askerî güçlerimiz buradan ayrılacak.*"[6]

Ama tam olarak ne zaman? Onbaşı Kemaphoom Chanawongse, birliğiyle birlikte Irak'a girmeden önce eve gönderdiği son mektupta, Kuveyt'teki kampın kendisine *M*A*S*H* dizisini hatırlattığını söyleyerek şaka yapıyordu; ancak bu durumda kısaltmanın M*A*H*T*S*F olması gerekirdi: "Denizciler Sonsuza Kadar Kalmak İçin Buradalar."[7] Onbaşı Chanawongse bir hafta sonra amfibi saldırı aracının Nasiriye'de havaya uçurulması sonucu hayatını kaybetti. Yaptığı dokunaklı son şakanın anlamı, kendisinin ve silah arkadaşlarının görevlerini bitirip eve dönmek için sabırsızlandıklarıydı. Bu, Başkan Bush'un 1 Mayıs'ta *Abraham Lincoln* uçak gemisinde yaptığı biraz erken zafer konuşmasında doğrudan ima ettiği bir

5 *Newsday*, 9 Nisan 2003.

6 *New York Times*, 11 Nisan 2003.

7 "Mobile Army Surgical Hospital" kelimelerinin akronimi olan savaş komedisi türündeki bu dizi, ABD'de 1972-1983 yılları arasında 11 sezon yayınlanmıştır. Yazarın bu kısaltmadan hareketle dile getirdiği kısaltmanın orijinali "Marines Are Here to Stay Forever"dır. (ç.n)

arzuydu: "Tarihteki diğer uluslar yabancı topraklarda savaştılar ve işgal edip sömürmek için kaldılar. Amerikalılar ise bir savaşın ardından evlerine dönmekten başka bir şey istemezler."[8]

Irak'taki Amerikan işgalinin süresi, bu yazının yazıldığı sırada, tek bir açıdan netliğini koruyor: kısa olacak. Savaş öncesi Amerikan Girişim Enstitüsü'nde yaptığı bir konuşmada Başkan Bush seçeneklerini açık tuttu: "Irak'ta gerektiği kadar kalacağız, bir gün bile fazla kalmayacağız."[9] Ancak kullandığı birimin "gün" olması dikkat çekiciydi. Bağdat'ın düşmesinden birkaç gün önce konuşan Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, ülkenin başına getirilen ilk Amerikalı olan General Jay Garner'ın Yeniden Yapılanma ve İnsani Yardım Ofisi'ni en az altı ay boyunca yöneteceğini öne sürmüştü; Garner'ın kendisi ise doksan günden söz ediyordu.[10] O zamandan bu yana zaman çerçevesi haftadan haftaya değişti. ABD Merkez Komutanlığı'nın görevden ayrılan komutanı General Tommy Franks, işgalin iki ila dört yıl arasında süreceği izlenimini veriyordu. Fakat Temmuz ayında yeni "işgal yöneticisi" L. Paul Bremer gazetecilere şunları söyledi: "Koalisyonun burada ne kadar kalacağı artık fiilen Irak halkının elindedir" ve ekledi: "Gerektiğinden bir gün daha fazla kalmak gibi bir arzumuz yok."[11] Aynı ayın ilerleyen günlerinde 2004 yılının ortalarında seçimlerin yapılacağını, ardından da iktidarın Bremer'ın Koalisyon Geçici Otoritesi'nden seçilmiş bir hükümete devredileceğini ve kendi ifadesiyle "buradaki işimin sona ereceğini" öngörüyordu.[12] 26 Eylül'de Dışişleri Bakanı Colin Powell *New York Times'a verdiği demeçte,* Amerika tarafından atanan Irak Yönetim Konseyi'ne ülke için yeni bir anayasa hazırlaması için altı ay süre verileceğini; bunun ardından seçimlerin yapılacağını ve iktidarın kazananlara devredileceğini söyledi.[13] Bremer 1 Kasım'da yaptığı açıklamada amacının "egemenliği mümkün olan en kısa sürede Irak halkına devretmek" olduğunu yineledi.[14] Aynı ayın ilerleyen günlerinde, iktidar devrinin nasıl hızlandırılabileceğini görüşmek üzere Washington'a geri çağrıldı. 15 Kasım'da Irak'ta geçici bir hükümetin —seçim yerine aday gösterilip— bu

8 "Transcript of President Bush's Remarks on the End of Major Combat in Iraq," *New York Times*, s. A16.

9 *New York Times*, 27 Şubat 2003.

10 *Financial Times*, 7 Nisan 2003

11 *New York Times*, 15 Temmuz 2003.

12 "Elections in Iraq a Possibility Next Year, Bremer Says," *New York Times*, 31 Temmuz 2003.

13 Steven R. Weisman, "Powell Gives Iraq 6 Months to Write New Constitution," *New York Times*, 26 Eylül 2003.

14 "Iraqi Handover to Be Speeded Up," http://news.bbc.co.uk, 2 Kasım 2003.

Temmuz'da göreve başlayacağı, seçimlerin ve anayasanın gelecek yıla bırakılacağı açıklandı.

Kısacası, Amerikalılar fetihçi değil kurtarıcı olarak geldiklerini söylerken bunu kastetmiş görünüyorlar. Eğer pek çok yorumcunun iddia ettiği gibi Amerika yeni bir imparatorluk çağına giriyorsa, bu tarihteki en geçici imparatorluk olmaya doğru gidiyor. Diğer imparatorluk kurucuları, kendilerine tabi halkları bin yıl boyunca yönetme hayalleri kurmuşlardır. Bu ise tarihin ilk bin günlük imparatorluğu olacak gibi görünüyor. Tek kullanımlık olduğu kadar "hafif" de değil.

Denizaşırı müdahalelerin iki ya da en fazla dört yıl içinde olumlu sonuçlar vermesini gerektiren seçim sisteminin Amerikan yönetimlerine getirdiği bariz kısıtlamanın yanı sıra, bu kronik kısa görüşlülüğün önemli bir açıklaması da Amerikan imparatorluğunun kendisini *yönetecek* doğru türden insanları istihdam etmekte yaşadığı zorluktur. Amerika'nın yüksek eğitim kurumları çok yetenekli genç erkek ve kadınlar yetiştirme konusunda oldukça başarılıdır. Gerçekten de en iyi Amerikan üniversitelerinin şu anda dünyanın en iyileri olduğu konusunda çok az şüphe var. Ancak Harvard, Stanford, Yale ya da Princeton mezunlarından çok azı, eğer varsa, hayatlarını Irak gibi güneşin kavurduğu bir kum çukurunu Paul Wolfowitz'in hayalindeki müreffeh kapitalist demokrasiye dönüştürmeye çalışarak geçirmeyi arzuluyor. Amerika'nın en parlak ve en iyileri Mezopotamya'yı yönetmeyi değil, MTV'yi yönetmeyi; Hicaz'ı yönetmeyi değil, bir yatırım fonu yönetmeyi arzuluyor. Seçkin İngiliz üniversitelerinden açıkça emperyal bir dünya görüşüyle ayrılan yüzyıl önceki İngiliz meslektaşlarının aksine, hırslı genç Amerikalıların isimlerinin sonunda görmek istedikleri harfler CBE değil CEO'dur.[15]

Bugün ABD'nin yaptığı gibi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngilizler de hem iç hem de Irak kamuoyunun baskısıyla iktidarı bir Irak hükümetine devretmek zorunda hissettiler. Ne var ki bunu yavaş ve eksik bir şekilde yaptılar. İşgalin ilk üç yılında ülke bir sivil komiser olan Sir Arnold Wilson tarafından yönetilmişti.[16] O ve asistanı Gertrude Bell, Mezopotamya'nın kendi kendini yönetmesinin uygulanabilirliği konusunda şüpheciydiler. Neredeyse hiçbir yerel istişarede bulunmadan üniter bir Irak devleti için bir plan hazırladılar ve Asur ile Babil'in, Sünni ile Şii'nin bir araya getirilmesine karşı çıkanları görmezden geldiler. Wilson, 1920'de

15 CBE (Commander of the Order of the British Empire).

16 Fromkin, *Peace to End All Peace*, s. 449–54 vd.

İngiliz kabinesine kendinden emin bir şekilde "Mezopotamya'da bir Arap hükümeti için gerçek bir istek yoktu" demişti. "Araplar İngiliz yönetimini takdir edeceklerdir."[17] Ancak 1920'deki ayaklanmadan ve Arap seferinin kahramanı T. E. Lawrence'ın İngiliz resmî politikasını şiddetle kınamasından sonra politika değişti. Mart 1921'de Kahire'de düzenlenen bir konferansta Lawrence'ın dostu ve savaş müttefiki Haşimi Prensi Faysal'a İngiliz tarzı bir anayasal monarşiye dönüştürülecek olan ülkenin tahtının teklif edilmesine karar verildi.[18] Bağdat Nakibi'nin başkanlık ettiği uysal bir Bakanlar Kurulu, Faysal'ı ulusun "misafiri" olarak Bağdat'a davet etti ve 11 Temmuz'da oy birliğiyle onu kral ilan eden bir karar aldı. Rakip adaylar arasında en tehlikelisi olan Basralı Seyyid Talib, "Iraklılar için Irak" sloganını kullanmaya cüret ettiği için tutuklandı ve Seylan'a sürüldü.[19] Faysal'ın tahta çıkışını onaylayan bir plebisit usulüne uygun olarak yapıldı ve Faysal, 23 Ağustos'ta taç giydi. Böylece İngilizler bundan böyle Irak olarak bilinen ve ironik bir şekilde "köklü ülke" anlamına gelen ülkeyi kurmuş oldular.[20]

Faysal sadece bir kukla değildi. İngiliz mandasının yirmi yıldan sadece dört yıla indirilmesinde ısrar eden oydu. Fakat 1922 Anglo-Irak Antlaşması'ndan sonra bile, burayı gerçekten kimin yönettiğine dair hiçbir şüphe yoktu. Zira Irak'ı kontrol etmek, stratejik açıdan hayati önem taşıyor ve bu bağlamda İngiltere'ye Ortadoğu'da rakipsiz bir hâkimiyet pozisyonu sağlıyordu. Aynı zamanda ekonomik olarak da cazipti. Amerikan Standard Oil Company'den iki jeolog maden arama çalışmaları için Irak'a girdiğinde, İngiliz sivil komiseri onları Bağdat polis şefine teslim etti.[21] 1927'de Baba Gürgür'de petrol bulununca İngilizler devraldıkları toprakların karşılığını almış oldular. Tüm iktidarı resmî olarak iktidardaki hanedana bırakmış olsalar da, İngilizler 1930'lar boyunca Irak'ta sadece etkili olmaktan daha fazlasını yaptılar. Nisan 1941'de Bağdat'taki Mihver yanlısı bir darbeyi tersine çevirmek için Amman'dan bir keşif gücü göndermekte pek zorlanmadılar. Gerçekten de ülke üzerindeki hâkimiyetlerini ancak 1958 devriminde müşterileri II. Faysal ve başbakanları Nuri es-Said'in öldürülmesiyle kaybettiler. Kısacası, neredeyse tam kırk yıl boyunca Bağdat'ta askerî ve sivil İngiliz hükümet temsilcileri kesintisiz olarak bulundu. İngilizler Irak'a girdiklerinde orada kaldılar.

17 A.g.e., s. 453.
18 A.g.e., s. 497, 503.
19 A.g.e., s. 507 vd.
20 A.g.e., s. 508.
21 Yergin, *Prize*, s. 195.

2043'te Bağdat'ta bu tarz roller oynayan Amerikalılar olacak mı? En hafif tabirle, bu pek mümkün görünmüyor.

Gertrude Bell, Oxford'dan birinci sınıf derece ile mezun olan ilk kadındır. Arapça konuşmayı 1899'da Kudüs'e yaptığı arkeolojik bir ziyaret sırasında öğrendi ve T. E. Lawrence gibi İngiliz askerî istihbaratına dâhil oldu. 1917'de Bağdat'taki İngiliz sivil komiserinin doğu sekreteri olarak atandı. Bu görev onun hoşuna gitmişti. "Londra'da olmak pek umurumda değil," diye yazmıştı. "Bağdat'ı ve Irak'ı seviyorum. Burası gerçek Doğu ve heyecan verici; burada bir şeyler oluyor ve tüm bunların romantizmi bana dokunuyor ve beni içine çekiyor."[22] Britanya İmparatorluğu'nun dört bir yanında Gertrude Bell gibi binlerce "Oryantalist" vardı ve bunlar aynı anda hem egzotik "Öteki"ne hayranlık duyuyor hem de ona hükmediyorlardı. I. Faysal'ın 1921'deki taç giyme törenine ilişkin anlattıkları, onların çalışma tarzını mükemmel bir şekilde ortaya koymaktadır: "Faysal çok ağırbaşlı görünüyordu ama bir o kadar da gergindi —heyecanlı bir andı. Ön sıraya baktı ve gözüme çarptı, ben de ona küçük bir selam verdim. Sonra Seyyid Hüseyin ayağa kalktı ve [İngiliz komiserin] Faysal'ın Mezopotamya'daki halkın %96'sı tarafından kral seçildiğini ilan eden bildirisini okudu, yaşasın Kral! Bunun üzerine ayağa kalktık ve onu selamladık, ulusal bayrak onun yanındaki bayrak direğine çekildi ve bando Tanrı Kralı Korusun'u çaldı —henüz ulusal marşları yok."[23] Gertrude Bell gibi bir kadın için, koreografisi dikkatle hazırlanan bu rejim değişikliğini gizlice denetlemek üzere orada bulunmak, belli ki çok eğlenceliydi. Kendisini İngiltere'ye geri gönderecek bir "çıkış stratejisi" için kesinlikle hiçbir arzusu yoktu.

Kuşkusuz, yurt dışına taşınan Britanyalıların çoğu, kısa süre sonra yarı özerk Dominyonlar haline gelen birkaç koloninin (Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika) ılıman bölgelerine göç etmeyi tercih etti. 1900 ile 1914 yılları arasında yaklaşık 2.6 milyon Britanyalı Birleşik Krallık'tan ayrılarak imparatorluk ülkelerine gitti (1957'de bu sayı yaklaşık 6 milyona ulaşmıştı); bunların dörtte üçü Kanada'ya ya da Antipodlara[24]

22 Bell'in yazışmalarından iyi bir seçki http://www.gerty.ncl.ac.uk/letters adresinde bulunabilir.

23 Gertrude Bell'den babasına, 28 Ağustos 1921, http://www.gerty.ncl.ac.uk/letters//11448.htm.

24 Coğrafyada, Dünya üzerindeki herhangi bir noktanın antipodu, Dünya yüzeyinde ona taban tabana zıt olan noktadır. Örneğin, Kuzey ve Güney Kutupları birbirlerinin antipodlarıdır. Kuzey Yarımküre'de "Antipodlar" Avustralya ve Yeni Zelanda'yı, Antipodlular da buralarda yaşayanları ifade eder. Coğrafi olarak Britanya Adaları'nın antipotları Pasifik Okyanusu'nda, Yeni Zelanda'nın güneyindedir. Bu durum, Londra'nın antipoduna yakın

gitti.[25] Bununla birlikte, önemli bir kısmı Asya ve Afrika'nın çok daha az misafirperver iklimlerine göçtü. Hindistan'da 1931 yılında yaklaşık 168.000 Britanyalı bulunuyordu.[26] Afrika'daki resmî Sömürge Servisi'nde 7.500'den fazla gurbetçi çalışıyordu.[27]

İngilizler yurt dışına sadece asker ve idareci olarak değil, aynı zamanda iş adamı, mühendis, misyoner ve doktor olarak da gittiler. Bugün Amerika'nın gayriresmî imparatorluğu gibi, Britanya'nın imparatorluğu da hükümet dışı bir karaktere sahipti; Viktorya döneminin çok uluslu şirketleri ve Viktorya döneminin "hükümet dışı kuruluşları" vardı. Ancak kilit nokta, İngilizler hangi rolü oynarlarsa oynasınlar, genellikle emekli olana ya da sayısız sömürge mezarlığının tanıklık ettiği gibi ölene kadar kaldılar. Kurdukları önemli gurbetçi toplulukları Britanya İmparatorluğu'nun işleyişi için hayati önem taşıyordu. Bunlar, yerel dilleri öğrenen, belki de bazı yerel adetleri —"yerlileşmek" gibi ölümcül bir boyuta varmasa da— benimseyen ve uzaktaki bir imparatorluk otoritesi ile imparatorluğun gönüllü işbirliğine bağlı olduğu yerli elitler arasında aracı görevi gören vazgeçilmez "yerinde adamlar"dı.

Bu bağlamda, üniversite sisteminin en iyi ürünleri için bir mıknatıs haline gelen Hindistan Kamu Hizmeti'nin (ICS) rolü çok önemliydi. Hindistan Kamu Hizmeti'nde Oxford ve Cambridge mezunlarının oranı oldukça yüksekti ve 1880'lerden sonra istikrarlı bir şekilde artarak yüzde 70'in üzerine çıktı. 1930'larda görev yapan ICS mensuplarının üçte ikisi İngiltere'nin seçkin devlet okullarında eğitim görmüştü; dörtte üçü ise Oxford ya da Cambridge'e gitmişti. Hindistan'da 1938 yılında görev yapan sekiz eyalet valisinden biri hariç hepsi Oxon'luydu.[28, 29] 1920'lerde imparatorluğu oldukça küçümser hale gelen John Maynard Keynes, ICS sınavında birinci yerine ikinci olduğunda göz kamaştırıcı Cambridge kariyerinin birkaç geri dönüşünden birini yaşayacaktı.[30] Oxbridge[31] mezunları, Afrika ve Asya'nın diğer bölgelerindeki İngiliz sömürgelerini yöneten daha az yüce Sömürge Servisi'nde de çalışıyordu. 1927 ile 1929 yılları arasında Sömürge Servisi'ne alınan 927 kişinin neredeyse yarısı Oxford ya da

olan Yeni Zelanda'nın Antipodes Adaları'na bu ismin verilmesine yol açmıştır. Bu nedenle de burada kastedilen Avustralya ve Yeni Zelanda adalarıdır. (ç.n)

25 Constantine, "Migrants"daki sayılardan hesaplanmıştır.

26 Maddison, *World Economy*, s. 110.

27 Kirk-Greene, *On Crown Service*'deki sayılardan hesaplanmıştır.

28 Oxford'a ait, Oxford'la ilgili. (ç.n)

29 Potter, *India's Political Administration*, s. 68–70; Symonds, *Oxford and Empire*, s. 185–93.

30 Hazine'deki müstakbel rakibi Otto Niemeyer tarafından mağlup edildi.

31 İngiltere'nin en tarihî ve en prestijli iki üniversitesi Oxford ve Cambridge'i ifade eder. (ç.n)

Cambridge'de okumuştu.[32] Kolonilerde faaliyet gösteren diğer devlet ve özel sektör kurumlarında da önemli sayıda Oxbridge mezunu vardı.[33]

Asıl soru, İngiltere'nin en iyi üniversitelerinden mezun olan bu kadar çok kişinin neden tüm çalışma hayatlarını doğdukları topraklardan uzakta, cehennem sıcağı ve hastalıklarla dolu ülkelerde geçirmeye razı olduklarıdır. ICS sınavını geçerek 1887'de Bengal'e giden ve sonraki kırk yılını Hindistan'da geçiren Oxford mezunu Evan Machonochie'nin tipik örneğini düşünün.[34] İpuçlarından biri Kelt soyadında yatmaktadır. İskoçlar sadece beyazların yerleştiği kolonilerde değil, aynı zamanda Kalküta, Hong Kong ve Cape Town gibi şehirlerin ticari ve profesyonel elitlerinde de aşırı derecede yer alıyorlardı. İrlandalılar da İngiliz yönetiminin uygulanmasında orantısız bir rol oynamış, İngiliz ordusunun subay ve erlerinin büyük bir bölümünü sağlamışlardır. Kipling'in Hint Ordusu'nu temsil eden astsubayının adının Mulvaney olması boşuna değildir. Bunun nedeni İskoçya (özellikle kuzey) ve İrlanda'nın (özellikle güney) İngiltere'den çok daha fakir olmasıydı. Birleşik Krallık'ın yağmurlu, çorak sınırlarında büyüyen genç erkekler için imparatorluk fırsatlar sunuyordu. Göçün potansiyel faydaları, tropik bölgelerin şüphesiz risklerinden daha ağır basıyor gibiydi. Hong Kong bankalarının ağırlıklı olarak İskoç olan memurlarını işe almak için kurmaları gereken "lapa tuzakları" gibi, Balliol Koleji de hırslı genç İskoçların Oxford üzerinden "Kuzey Britanya"dan imparatorluğa geçebilecekleri bir kanal işlevi görüyordu.

Yine de ekonomi tek başına Machonochie gibi bir adamı ya da Gertrude Bell gibi bir kadın Oxonian'ı neyin motive ettiğini açıklayamaz. Emperyal dürtü bir duygu karmaşasından kaynaklanıyordu: ırksal üstünlük, evet, ama aynı zamanda Evanjelik gayret; kâr, belki ama aynı zamanda "ticareti, Hristiyanlığı ve medeniyeti" yaymanın Britanya'nın sömürge tebaasının olduğu kadar emperyal metropolün de çıkarına olduğuna dair samimi bir inanç.

Günümüz Amerikalıları ile aradaki tezat bundan daha keskin olamazdı. Açıkça söylemek gerekirse, Amerika Birleşik Devletleri'nin şu anda karşı karşıya olduğu en ciddi zorluklardan biri kronik insan gücü açığıdır. Ulus inşasını gerçekleştirmek için yeterli sayıda Amerikalı yok.

32 Kirk-Greene, *On Crown Service*.

33 Balliol, Keble, St John's ve Corpus Christi kolejlerine kayıt yaptıran tüm lisans öğrencilerinin yüzde 15 ila 25'i bir tür imparatorluk işine girmiştir: Symonds, *Oxford and Empire*, s. 306.

34 Machonochie, *Life in the Indian Civil Service*.

Bu raporun yazıldığı sırada Irak'taki askerî personel açığı Savunma Bakanlığı dışındaki hemen her bilgili gözlemci tarafından kabul ediliyordu. Ordunun otuz üç cephe tugayından on altısı Eylül 2003'te Irak'taydı; yıl sonuna kadar aktif görev gücü seviyeleri 33,000 artırılmış ve önemli bir kısmı Irak'a giden 165,000 Ulusal Muhafız ve Yedek Kuvvetler mensubu askere çağrılmıştı. Ancak diğer ülkelerin desteğiyle bile 120,000 civarındaki toplam ABD askeri mevcudu, ülkede düzeni sağlamak için yeterli değildi.[35] Kriz öyle bir hal almıştı ki, yönetim gururunu bir kenara bırakıp yabancı takviye kuvvetler aramak zorunda kaldı —hatta savaşın başında savaşa karşı çıkan ülkelerden bile.[36] Bu durum, Amerikan silahlı kuvvetlerinin 1970'lerin başından bu yana sürekli olarak küçülmesinin doğrudan bir sonucu olarak görülebilir (toplam aktif hizmet personeli sayısı 3 milyona ulaşmışken, bugün 1.4 milyonun altındadır). Doğru, 2002 yılında Amerika Birleşik Devletleri, 1881 yılında Birleşik Krallık'ın sahip olduğu denizaşırı hizmet personeli sayısına yakın bir sayıya, her iki durumda da çeyrek milyonun biraz üzerinde bir mevcuda sahipti.[37] Ancak benzerlik burada sona eriyor. O günlerde İngiltere'nin toplam silahlı kuvvetlerinin üçte birinden daha azı Birleşik Krallık'ta konuşlanmıştı. Buna karşılık, aktif askerî görevdeki Amerikalıların beşte dördünden fazlası —yüzde 82'si— Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunmaktadır.[38] Sırbistan'ı 1999'da Kosova'yı terk etmeye zorlayan B-2 hayalet bombardıman uçakları bile Knob Noster, Missouri'den uçuyordu. Amerikan hizmet personelinin yurt dışına gönderildiklerinde genellikle çok uzun süre kalmamaları da dikkat çekicidir. Irak'ta birer yıllık sürelerle görev yapılması, otuz yıl önce Vietnam'dan sonra uygulamaya konan asgari denizaşırı görev süreleri sisteminden bir kopuşa işaret etmektedir.

Şüphesiz on iki ay, bir Wall Street yatırım bankacısının günlerle ölçülebilen ortalama yurt dışı seyahat süresinden daha uzundur, fakat yerelle ilgili bilgi edinmek için pek de yeterli değildir. Her halükârda, Amerika'nın yetmiş üç büyük denizaşırı üssünün yarısından fazlasının Batı Avrupa'da olduğunu ve bunlardan en az yirmi beşinin Almanya'da, yaşam standartlarının bazı Amerikan eyaletlerinden daha yüksek olduğu Heidelberg ve

35 Tony Allen-Mills, "Rumsfeld Plan for a Tight Little Army Hits Trouble on the Right," *Sunday Times*, 21 Eylül 2003. Krş. Stephen Fidler ve Gerard Baker, "The Best-laid Plans?," *Financial Times*, 3 Ağustos 2003.

36 Felicity Barringer ve David E. Sanger, "U.S. Drafts Plan for U.N. to Back a Force for Iraq," *New York Times*, 3 Eylül 2003.

37 *Statistical Abstract of the United States 2002*, tablo 495; Porter (ed.), *Atlas of British Overseas Expansion*.

38 *Statistical Abstract of the United States 2001*, tablo 494.

Kaiserslautern gibi şehirlerin yakınında olduğunu hatırlamakta fayda var.[39] Düşman bölgelere tam da onları boyunduruk altına almak için kışlalar inşa eden İngilizlerin aksine, Amerikalılar bugün denizaşırı birliklerinin dörtte birini dünyanın en müreffeh ve tartışmasız en pasifist ülkelerinden birinde konuşlandırıyor. (Pentagon'un, Filipinler'deki Subic Körfezi örneğinde olduğu gibi, denizaşırı karakollarından birine karşı ciddi bir yerel düşmanlık tespit ettiğinde üssü aceleyle kapatması manidardır).

Ne var ki insan gücü sorunu sadece askerî değildir. Bir asır önceki Birleşik Krallık'ın aksine ABD, 1.000'de 3'lük net göç oranı ve 32 milyonluk toplam yabancı doğumlu nüfusuyla (ABD'de ikamet eden her 9 kişiden yaklaşık 1'i) insan *ithal* eden bir ülkedir.[40] Dahası, Amerikalılar yurt dışında ikamet etmeyi tercih ettiklerinde, gelişmiş dünyaya bağlı kalma eğilimindedirler. Şu anda yurt dışında ikamet eden tahminî 3.8 milyon Amerikalı bulunmaktadır. Bu sayı kulağa çok fazla gibi gelse de, Amerika Birleşik Devletleri'nde ikamet eden yabancı doğumluların sayısının sadece sekizde biri kadardır. Gurbetçi Amerikalıların dörtte üçünden fazlası komşu iki ülkede (1 milyon Meksika'da, 687.000 Kanada'da) ya da Avrupa'da (1 milyondan biraz fazla) yaşamaktadır. Ortadoğu'da yaşayan 290.000 kişinin neredeyse üçte ikisi İsrail'de bulunuyor. Sadece 37,500'ü Afrika'da yaşamaktadır.[41] Başka bir deyişle bu, yerleşimcileri olmayan bir imparatorluktur ya da daha doğrusu yerleşimciler metropolü terk edip uzak diyarlara gitmek yerine metropole gelirler. Bir ülkenin sınırları dışındaki yabancıları o sınırların içine çekerek güç uygulamanın ne kadar mümkün olduğu en hafif tabirle tartışmalıdır. Yabancı elitleri Amerika'daki üniversitelerde okumaya çekmenin, yerli elitlerin kültürleşmesi bir yana, bir tür işbirliği ve kendi safına kazandırma olduğu için bir tür dolaylı yönetim olduğu söylenebilir. Ancak bu yabancı öğrencilerin Amerika Birleşik Devletleri'nde ne kadar kalacaklarına bağlı. Oldukça büyük bir kısmı ana vatanlarına hiç dönmediğinden, bu yolla ne kadar etki yaratıldığı da açık değildir.[42]

İngiliz deneyimiyle bir diğer önemli tezat da, Amerika'nın seçkin eğitim kurumlarının ürünlerinin, uçuş ziyaretleri ve tatiller dışında denizaşırı ülkelere gitme konusunda özellikle isteksiz görünmeleridir. En uzun süre görev yapan Amerikalılar, önemli bir bölümü Afro-Amerikalılardan oluşan gönüllü askerlerdir (ABD nüfusunun yüzde 12.7'si, ordu personelinin

39 http://dbease.mconetwork.com/dbEase/cgi-bin/go_getpl.

40 Central Intelligence Agency, *World Factbook*.

41 *International Herald Tribune*, 16-27 Ekim 2002.

42 Bkz. Kurth, "Migration."

yüzde 28.9'u).[43] Timothy Garton Ash'in 1999 savaşından sonra Kosova'yı ziyaret ettiğinde Kipling'e yaptığı kelime oyunu bu yüzdendir: burada (Vietnam'da olduğu gibi) "beyaz adamın yükü" gözle görülür bir şekilde orantısız sayıda siyah adam tarafından taşınıyordu.[44] Afro-Amerikalıların, tıpkı on dokuzuncu yüzyılda İrlandalılar ve İskoçlar gibi, kendi ülkelerindeki nispeten kötü koşullar nedeniyle denizaşırı maceralara sürüklenen Amerikan imparatorluğunun Keltleri haline gelmeleri elbette mümkündür. Gerçekten de Irak'ın işgali uzun süre devam edecekse, orduda sayıları giderek artan Afro-Amerikan subaylar için kariyer fırsatları yaratmaması mümkün değil. Savaş sırasında Merkez Komutanlığı'nın en etkili basın sözcüsü olan General Vincent K. Brooks bu tipe örnek teşkil etmektedir.

Ama İngilizler, imparatorluk yönetiminde orduya çok fazla güç verme konusunda her zaman temkinli davranmışlardır. Westminster'daki parlamenterler, generalleri sivil valilere tabi tutmak isteyecek kadar Roma tarihi okumuşlardı. "Pirinç şapkalılar", yerliler huzursuzluk çıkardığında Viktorya dönemindeki "şok ve dehşet" eş değerini uygulamak için oradaydı; aksi takdirde sömürge yönetimi Oxbridge eğitimli mandarinlerin meselesiydi. Bir kıyaslama yapmak gerekirse, Harvard ya da Yale'in 2004 sınıfından kaç kişinin savaş sonrası Irak yönetiminde kariyer yapmayı ciddi olarak düşündüğünü bilmek ilginç olurdu. Bu sayının az olması muhtemeldir. 1998-99'da Yale'de 43,683 lisans dersi kaydı vardı ve bunların sadece 335'i (yüzde 1'den az) Yakın Doğu dilleri ve uygarlığı dersleri içindi. Bu konuda uzmanlaşan sadece bir tek lisans öğrencisi vardı (film çalışmaları yapan 17 kişiye kıyasla).[45] Mezun olduktan sonra da Amerika'nın akademik elitinin üyeleri genellikle Oz Büyücüsü'nün ilkesini benimser: "Ev gibisi yoktur." 1998 yılında yapılan bir ankete göre, şu anda 134,798 kayıtlı Yale mezunu bulunmaktadır. Bunların yüzde 5'inden biraz fazlası Amerika Birleşik Devletleri dışında kalmaktadır. Bunların 50'den biraz fazlası da Arap ülkelerinde yaşamaktadır.[46] Oxford ve Cambridge'de yüz yıl önce hırslı öğrenciler ICS sınavını geçip imparatorluk prokonsülleri olarak kariyerlerine başlamayı hayal ediyorlardı. Bugün Ivy League'in seçkin ürünleri gözlerini hukuk fakültesine ya da işletme fakültesine dikmiş durumda; onların rüyası tanımı

43 Savunma Bakanlığı, "Population Representation in the Military Services" (2001), tablo 3.3.

44 Ash, *History of the Present*, s. 375. Bu, yakın zamanda gelen etnik azınlıkların, özellikle de Hispanik ve Asyalı birinci ve ikinci nesil göçmenlerin artan önemini göz ardı etmek anlamına gelebilir.

45 Yale Üniversitesi FAS Kayıt Ofisi; Yale Üniversitesi Kurumsal Araştırma Ofisi. O zamandan beri bu yalnız Yakın Doğu öğrencisinin California'da çalıştığını duydum.

46 Yale Üniversitesi Geliştirme Ofisi; Yale Üniversitesi Kurumsal Araştırma Ofisi.

gereği bir Amerikan rüyası. O halde bu sadece yerleşimcisiz bir imparatorluk değil, aynı zamanda yöneticisiz bir imparatorluktur. Kendisi Afganistan'dan Malavi'ye kadar uzanan bir coğrafyada görev yapmış deneyimli bir diplomat olmasına rağmen, L. Paul Bremer ve ekibinin Ortadoğu uzmanlığından yoksun olduğu açıktır. Bremer'in ilk ekibindeki yetkililerden sadece üçünün akıcı bir şekilde Arapça bilmesi üzücü bir istatistiktir.[47]

Harvard Kennedy School'un cesur öğrencileri Irak Yönetim Konseyi'ne anayasal seçenekleri konusunda danışmanlık yapmaya hevesli olabilirler. Ve ülkenin yıldız ekonomistlerinden birkaçı 1990'ların başında Sovyet sonrası Rusya için yaptıklarını Irak için yapmak isteyebilir. Ancak bu katılımın uzun süreli ikametten ziyade bir dizi haftalık gezi şeklinde olacağından oldukça emin olabiliriz: kolonizasyon değil, danışmanlık. Ivy League ulus inşacılarına göre bağımsız bir merkez bankası kurabilir, vergi kanununda reform yapabilir, fiyatları serbestleştirebilir ve başlıca kamu hizmetlerini özelleştirebilir ve fakat ilk sınıf toplantınız için zamanında evinizde olabilirsiniz.

Elbette Amerika'nın sözde *imparatorluklarına* yerleşmek *yerine* uçarak ziyaret etme eğiliminin teknolojinin bir fonksiyonu olduğu ileri sürülebilir. Jules Verne'in Phileas Fogg'un hikâyesinde kutladığı gibi, İngilizlerin global demiryolu ve buharlı gemi ağlarını büyük ölçüde tamamladığı 1870'lerde dünyanın çevresini dolaşmak hâlâ en az seksen gün sürüyordu. Bugün bu üç günden daha kısa bir sürede yapılabilmektedir. Sorun şu ki, modern teknolojinin kuşku götürmez avantajlarının yanı sıra kopukluk gibi bir dezavantajı da var. 2003'ün başlarında Irak'la ilgili diplomatik kriz sırasında Dışişleri Bakanı Colin Powell dış politikasını telefonla yürüttüğü için eleştirilmişti. Powell o yıl iki kez yurt dışına çıktığını söyledi, bu seyahatlerin yerleri ve süreleri durumu açıklar nitelikteydi: biri Dünya Ekonomik Forumu için İsviçre'nin Davos kentine (25-26 Ocak), diğeri ise Uzak Doğu'ya (21-25 Şubat).[48] Bu gezilerin neyi başardığını ve Bakan Powell'ın bunun yerine Paris ve Ankara'yı ziyaret etmiş olması halinde neyi başarmış olabileceğini ancak tahmin edebiliriz.

Tatlı evlerinin konforunu tercih edenler sadece en üst düzey Amerikalı yetkililer değil. Eylül 2001'deki terörist saldırılardan kısa bir süre önce eski bir CIA çalışanı, teşkilatın "muhtemelen hayatının yıllarını Afganistan dağlarında boktan yemekler ve kadınsız geçirmeye gönüllü olacak inandırıcı

47 Porch, "Occupational Hazards," s. 40.

48 *San Jose Mercury News*, 18 Mart 2003.

bir Müslüman köktendinciyi oynayabilecek, Ortadoğu kökenli, Arapça konuşan, gerçekten nitelikli tek bir memuru olmadığını" itiraf etti. "Tanrı aşkına," diye devam etti, "çoğu dava memuru Virginia'nın banliyölerinde yaşıyor. Biz böyle şeyler yapmayız." Böyle bir vaka subayının ölümsüz sözleriyle, "İshalin bir yaşam biçimi olduğu operasyonlar olmaz."[49] Terör saldırılarının ardından bir başka CIA görevlisinin ofisinin dışına astığı ve üzerinde şu ifadelerin yer aldığı tabelayla karşı koymaya çalıştığı tutum da tam olarak buydu: "Tehlikeli yolculuk için memur aranıyor. Düşük ücret. Acı soğuk. Karanlıkta geçen uzun aylar. Sürekli tehlike. Güvenli dönüş şüpheli. Başarı durumunda onur ve takdir." Bu afişin İngiliz kâşif Ernest Shackleton tarafından 1914'te Antarktika'ya yaptığı sefer öncesinde kullanılmış olması önemlidir.[50] Irak'ın işgali sırasında, kısa ömürlü Yeniden Yapılanma ve İnsani Yardım Ofisi de İngiliz emperyal ilhamından yararlanmıştı: Kuveyt üssünün güvenliğini sağlamak için Nepal'den emekli İngiliz ordusu Gurkha'larına güvendi.[51]

O halde, gönüllü sektörün, hükümet ve hükümet dışı yardım kuruluşlarının çok övülen rolü ne olacak? Devlet hizmetinde bulunması çok zor olan Amerikalıların sahada bulunmalarını sağlayabilirler mi? 1960'lardan bu yana genç Amerikalıların idealizmini bugün ulus inşası dediğimiz şeye kanalize etmek için en çok çaba sarf eden kurum elbette Barış Gönüllüleri'dir. 1961'den bu yana 168,000'den fazla Amerikalı bu kuruma katılarak en az 136 ülkede çeşitli sivil kapasitelerde hizmet vermiştir. Bugün 6,678 Barış Gönüllüsü bulunmaktadır; bu sayı 1982'deki 5,380'lik dip noktasından daha yüksektir ve 69 ülkede görev yapmaktadırlar.[52] Barış Gönüllüleri kesinlikle doğru insan tipini kendine çekiyor: en çok gönüllü gönderen üniversiteler arasında Berkeley ve Harvard var; orantısız sayılar da Dartmouth, Tufts ve Middlebury gibi seçkin liberal sanat kolejlerinden geliyor.[53] Yine de toplam gönüllü sayısı, Kongre tarafından 1985 yılında belirlenen ve 1992 yılına kadar ulaşılması beklenen 10.000 hedefinin sadece üçte ikisi kadardır.

Her halükârda Barış Gücü gibi kuruluşlara çok fazla umut bağlamamalıyız. Sivil yardım kuruluşları, tıpkı eski misyonerler gibi, Irak gibi bir ülkeyi yönetmeye çalışanlara yardımcı oldukları kadar rahatsızlık da verebilirler.

49 Reuel Marc Gerecht, "The Counterterrorist Myth," *Atlantic Monthly*, Temmuz-Ağustos 2001.

50 Woodward, *Bush at War*, s. 201.

51 *Wall Street Journal*, 4 Nisan 2003.

52 http://www.peacecorps.gov/about/index.cfm.

53 Bu konudaki yardımları için Bill Whelan'a minnettarım.

Yeni "insan hakları emperyalizmi"nin dile getirilmeyen gerçeklerinden biri de, her uluslararası krizin etrafına, çabaları her zaman birbirini tamamlamayan bir yardım görevlileri bulutunun doluşmasıdır. Şayet ABD, Irak'ta kanun ve düzeni başarılı bir şekilde tesis ederse, ekonomik hayat hızla canlanacak ve pek çok yardım gereksiz hale gelecektir. Öte yandan, düzeni sağlamada başarısız olursa, yardım görevlileri kendilerini öldürteceklerdir.

John Buchan, Kipling'den sonra İngiliz emperyalizminin ürettiği belki de en okunabilir yazardı. Gerilim romanı *Greenmantle*'da (1916) emperyal Britanya'yı, Mekke'de bir Faslı ya da Peşaver'de bir Pathan'ın yerine geçebilecek kadar kurnaz bir Şarkiyatçı olan Sandy Arbuthnot'un şahsında unutulmaz bir şekilde kişileştirir. Arbuthnot'un antitezi hazımsız Amerikalı milyoner John Scantlebury Blenkiron'dur, "şişman, solgun, temiz tıraşlı yüzü olan [ve] geviş getiren bir öküz gibi tamamen uykulu bir çift gözü olan iri bir adam." Buchan'ın kahramanı Richard Hannay'e "Bu gözler başkanlık seçimlerinden daha korkunç bir şey görmedi" der. Sembolizm biraz kaba ama bir anlamı var.

Eylül 2001'den bu yana Blenkironlar kesinlikle bir seçimden daha korkunç bir şey görüyorlar. Fakat bu, İngiliz tarzı bir imparatorluk için iştahlarını kabartacak mı? Öyle görünüyor ki, ancak Amerikalılar sınırlarının ötesindeki dünyaya karşı tutumlarını radikal bir şekilde yeniden düşünürlerse. "Ulus inşasının yükünü" omuzlamaya sadece istekli değil aynı zamanda hevesli daha fazla ABD vatandaşı olana kadar, Irak'ın işgali gibi girişimler hayati bir bileşenden yoksun kalacaktır. Zira Britanya'nın emperyal deneyiminden çıkarılacak ders açıktır: emperyalistler olmadan bir imparatorluğa sahip olamazsınız.

Blenkiron bir şekilde Arbuthnot'a dönüşebilir miydi? Amerika Birleşik Devletleri, kariyeri onu bir İskoç malikânesinin bilinmezliğinden Oxford üzerinden Kanada Genel Valiliği'ne götüren John Buchan gibi adamları nasıl üreteceğini çözebilir mi? Belki de. Ne de olsa bu daha önce de oldu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda, savaşmayı henüz kaçırmış olan nesil Harvard ve Yale'den Buchan'ın global yönetim hevesine benzer bir hevesle ayrıldı. Birçoğu Merkezî İstihbarat Teşkilatı'na katıldı ve hayatlarını Küba'dan Kamboçya'ya kadar uzak diyarlarda komünizmle mücadeleye adadı. Ancak Graham Greene'in *The Quiet American*'da öngördüğü gibi, İngilizlerin dolaylı yönetim olarak adlandırdıkları bu çabaları, destekledikleri

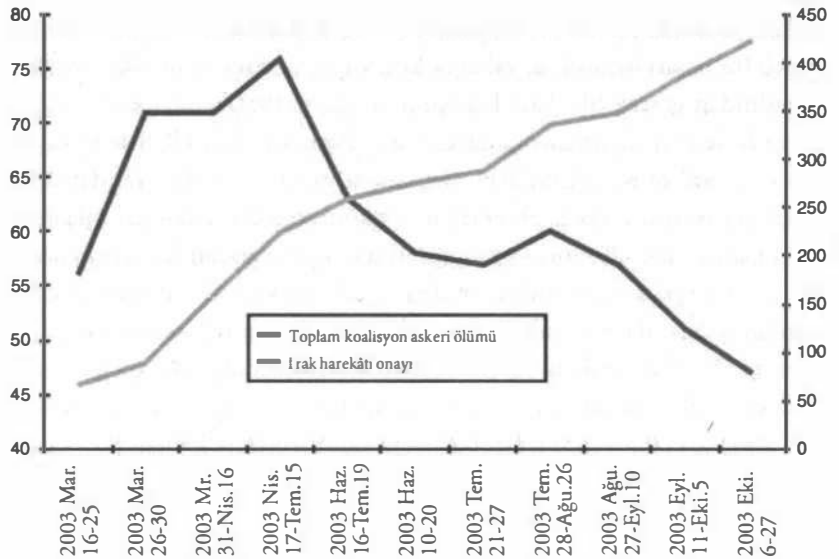
yerel güçlerin düşük kalitesi nedeniyle boşa çıktı ve onları az ya da çok gizli bir şekilde destekleme ihtiyacıyla kısıtlandı. Bugün Vietnam'da Amerikan stratejisini destekleyen aynı kurgu —Amerika'nın Çinhindi'nde Fransız sömürge yönetimini diriltmeye çalışmadığı— Washington'da Irak'ta olup bitenleri rasyonalize etmek için kullanılıyor. İngiliz sömürge yönetiminin yeniden diriltilmesi gibi görünebilir. Ancak Amerikalıların tek istediği Irak halkına demokrasi götürmek ve sonra da evlerine dönmek.

İş Birliği Yapma Teşviki

Belki de demokratik bir imparatorluğun doğasında kısa bir zaman ufkuyla hareket etmek vardır. Seçim döngüsünün yürütmeye getirdiği kısıtlamalar çok sıkıdır ve önceki çatışmalardan —sadece Kore'den değil Vietnam'dan da— Amerikan kayıplarının seviyesi ile savaştaki bir yürütmenin popülaritesi arasında negatif bir korelasyon olduğuna dair güçlü kanıtlar vardır. Vietnam sendromunun 1990'larda nihayet "tekmelendiği" konusunda ısrar edenler var. Ancak gerçekte, Amerikan seçmeninin kayıplar konusundaki hassasiyeti Soğuk Savaş'tan bu yana daha da artmış görünüyor. Nisan ve Ekim 2003 arasında Irak'taki savaşın popülaritesinde yüzde 29'luk bir düşüş yaşanmıştı; ama bu dönemde sadece 350'den biraz fazla ABD hizmet personeli hayatını kaybetmiş ve bunların sadece üçte ikisi düşmanca eylemler sonucunda öldürülmüştür (bkz. Şekil 11). Bunu, savaşa yönelik halk desteğinin benzer bir miktarda azalması için yaklaşık üç yıl ve otuz binden fazla "çatışma ölümü" yaşanan Vietnam ile karşılaştırın. Amerikalı politikacıların dram sona ermeden bir süre önce çıkış yolu aramaya başlama eğiliminde olmaları şaşırtıcı değildir.

Ne yazık ki, kısa vadeli ulus inşası projesinin ölümcül bir kusuru vardır ve bu da, Amerika'nın yakın bir zamanda çekileceği ilan edildiğinde ve daha da önemlisi söz konusu işgal altındaki ülkenin sakinleri tarafından buna inanıldığında yerel desteği sağlamanın son derece zor olmasıdır. Britanya İmparatorluğu belki de her şeyden çok yerel işbirliğine dayalı bir imparatorluktu; binden daha az sayıda ICS memuru dört yüz milyonluk bir Hint nüfusunu başka nasıl yönetebilirdi? Fakat neden herhangi bir Iraklı, L. Paul Bremer gibi uçarı bir işgalciyle işbirliği yapma riskine girsin ki? Bremer, Irak için bir Yönetim Konseyi oluşturduktan kısa bir süre sonra bavullarını toplamaktan bahsetmeye başlamıştı bile. Özellikle çarpıcı olan, Amerika'nın çekilmesine yönelik bu arzunun ilk başta Irak halkının çoğunluğu tarafından paylaşılmamasıydı. Temmuz 2003'te Bağdat'ta yapılan

Şekil 11
Irak'a Karşı Savaş, 2003: Kayıplar ve Popülerlik

Kaynak: Gallup Organization'dan anket verileri; http://lunaville.org/warcasualties/Summary.aspx adresinden alınan kayıp verileri.

bir ankette halka şu soru soruldu: "Şu anda ABD'nin (ve İngiltere'nin) Irak'ta kalmasını mı yoksa çekilmesini mi tercih edersiniz?" Sadece yüzde 13'lük bir kesim derhal çekilmeyi tercih etmiştir. Neredeyse üçte biri — yüzde 31— koalisyonun "birkaç yıl kalması gerektiği" yanıtını verirken, yüzde 25'lik bir kesim de "yaklaşık bir yıl" diyordu.[54]

Bu da bizi kritik bir noktaya getiriyor. Başarılı bir ulus inşasının anahtarı basitçe zaman ufkudur.[55] Amerikan askerî müdahalesinin en başarılı olduğu ülkelerin ABD'nin uzun süreli askerî varlığını sürdürdüğü ülkeler olması tesadüf değildir. Gördüğümüz gibi Başkan Bush, 1945 sonrası Japonya ve Batı Almanya'yı başarılı Amerikan müdahalelerinin örnekleri olarak göstermekten hoşlanıyor. Şubat 2003'te "Amerika bu tür bir taahhüdü daha önce de verdi ve bunu yerine getirdi" diyerek 1945 ile üstü kapalı bir paralellik kuruyordu. "Düşmanlarımızı yendikten sonra arkamızda işgalci ordular değil, anayasalar ve parlamentolar bıraktık."[56] Bu durum, resmî işgal rejimlerinin

54 "What Baghdad Really Thinks," *Spectator*, 19 Temmuz 2003.

55 Bosna'daki yüksek temsilcinin bu yıl Haziran ayında yaptığı bir konuşmada bu konudaki zekice ifadelerine bakınız: Ashdown, "Broken Communities."

56 Başkan Bush, American Enterprise Institute'de yaptığı konuşma, *New York Times*, 26 Şubat 2003.

Japonya örneğinde yedi yıl, Batı Almanya örneğinde ise on yıl sürdüğü ve bugün bile bu iki ülkedeki Amerikan birliklerinin dünyanın en büyük askerî birlikleri arasında yer aldığı gibi garip bir gerçeği göz ardı etmektedir. Ayrıca üçüncü bir başarı öyküsünü, yaklaşık kırk yıl süren Amerikan askerî varlığının ardından gerçek bir demokrasiye dönüşmesi 1980'lerin sonunu bulan Güney Kore'yi de hatırlamakta fayda var.[57] Buna karşılık, 1898'de başlayan Orta Amerika ve Karayipler'deki sayısız kısa vadeli Amerikan müdahalelerinden nispeten az iyi ve muhtemelen çok kötü sonuçlar çıkmıştır. Maalesef Irak'ta kalmak için düşünülen zaman ufku (Afganistan'dan bahsetmiyorum bile) 1945 sonrası başarı öykülerinden ziyade bu kasvetli dönemlere daha yakındır. Bağdat iki yıl içinde Batı tarzı bir demokrasinin başkenti haline getirilemez. 2003'teki Irak ile 1945'teki Batı Almanya arasındaki çok bariz sosyal ve kültürel farklılıklara rağmen bu hedef tamamen gerçek dışı değildir.[58] Eylül 2003'te Gallup tarafından Bağdat'ta yapılan ankete katılanların yaklaşık beşte ikisi (yüzde 39) Irak'ta kurulmasını en çok istedikleri hükümet şekli olarak çok partili parlamenter demokrasiyi tercih etmiştir. Bu oranın biraz daha fazlası —yüzde 42— beş yıl içinde ülkelerinin bu sisteme sahip olma ihtimalinin en yüksek olduğunu düşünmektedir. Ancak yarıdan fazlası — yüzde 51— bu sonucun doğrudan Amerikan etkisinin bir sonucu olacağına inanmaktadır.[59] Bu da birçok Iraklının Amerikalıların kendilerinin planladığından daha uzun süre kalmasını beklediğini ve devam eden Amerikan varlığından siyasi faydalar umduğunu gösteriyor. Ne yazık ki, eğer ABD 2005 yılı içinde Irak'tan çekilirse, Iraklıların bu umutları neredeyse kesinlikle suya düşecektir. Düzen yeniden tesis edilmeden ve ekonomik hayat yeniden başlamadan önce yapılacak erken seçimlerin istikrarlı bir hükümet ortaya çıkaramayacağı da hemen hemen kesindir. Seçimlerin Irak toplumu içindeki etnik ve dinî bölünmeleri vurgulaması çok yüksek ihtimaldir.[60]

---

57 Bu konuların biraz kusurlu bir tartışması için bakınız Pei, "Lessons of the Past". Pei, ayrıca Güney Kore'yi de göz ardı etmektedir.

58 Geleneksel görüşe göre savaş sonrası Almanya'da demokratikleşmenin başarılı olması kaçınılmazdı çünkü Alman toplumu son derece gelişmiş ve homojen bir toplumdu. Ayrıca 1920'lerden itibaren demokrasinin nasıl işlediğine dair hafızaları da tazeydi. Bu tür karşılaştırmalar, Üçüncü Reich'ın Alman siyasi kültürünü tarihin en aşırı *ideolojilerinden* biriyle ne ölçüde kökten değiştirdiğini göz ardı etmektedir. Hitler Almanyası, Saddam Hüseyin'in Irak'ından çok daha tehlikeli bir haydut rejimiydi. Ancak geriye dönüp bakıldığında istikrarlı bir Batı demokrasisine dönüşümü kolay görünmektedir.

59 Lydia Saad, "What Form of Government for Iraq?", Gallup Organization, http://www.gallup.com/poll/tb/goverpubli/20030923d.asp

60 Larry Diamond ve Michael McFaul, "Rushing Elections Will Only Hurt Iraq," *San Jose Mercury News*, 28 Eylül 2003.

Amerika'nın hızlı bir şekilde eve dönme dürtüsü ile ulus inşasının işe yaraması için Irak'ta uzun vadeli bağlılığa duyulan açık ihtiyacı uzlaştırmanın bir yolu var mıdır? Yine bu konuda İngiliz deneyiminden öğrenilecek bir şeyler var, ama ders alınacak yer Irak değil Mısır. Ne de olsa Irak, Britanya İmparatorluğu'na nispeten geç katılmış, az ya da çok kıt kanaat idare edilen bir ülkeydi. İngilizler hiçbir zaman bu işe gönül vermediler ve vermiş olsalardı bile mali kısıtlamalar onlara engel olurdu. Mısır ise başka bir hikâyeydi. İngiltere'nin ekonomik ve stratejik gücünün zirvesinde olduğu 1880'lerde ele geçirilmişti. İkinci Dünya Savaşı'na kadar liberal bir imparatorluğun neler yapabileceğine dair bir model olarak yönetilecekti. Yine de en başından beri İngilizler, Mısır'ın kendileri tarafından değil Mısırlılar tarafından yönetildiği konusunda açıkça ısrar ediyorlardı.

İngiltere'nin 121 yıl önceki Mısır işgali ile Amerika'nın şu anki Irak işgali arasındaki benzerlikler gerçekten de şaşırtıcı derecede yakındır. Bush yönetiminin daha önceki olaydan çıkarabileceği bariz bir ders de var. Aslında ayrılma sözü vermek için —bunu gerçekten kastetmediğiniz ya da yapmadığınız sürece— söyleyebileceğiniz çok söz var.

1882 yılında Said Ahmed Arabi adında milliyetçi bir subay Mısır'da iktidarı ele geçirerek İngiliz yanlısı Hidiv Tevfik'i devirdi. Önce farklılıklardan dem vuralım. Arabi bir Saddam değildi ve dış müdahalenin bahanesi de aynı değildi: İskenderiye'deki Avrupalı sakinlere yönelik şiddet, uluslararası silahsızlanma çağrılarına uyulmaması gibi. Bununla birlikte, müdahalenin daha derin nedenleri ve sonuçları, Irak'ta bugün yaşanan kargaşayı çarpıcı bir şekilde öncelemektedir. Evvela, yeni seçilen İngiliz hükümeti 1879 seçim kampanyası sırasında emperyalist bir şekilde davranmayacağına dair söz vermişti. Liberal lider William Ewart Gladstone, ezeli rakibi Benjamin Disraeli'yi Mısır işlerine karıştığı için açıkça kınamıştı. "Mısır'daki ilk yerimiz," diye uyarmıştı Gladstone, "ister hırsızlık ister emperyalizm yoluyla olsun, bir Kuzey Afrika İmparatorluğu'nun aşağı yukarı bir taslağı olacak ve sonunda Natal ve Cape Town ile Ekvator'un ötesinde el ele verene kadar... büyüyecek de büyüyecek..."[61] Midlothian seçmenlerine yaptığı ünlü konuşmaların üçüncüsünde Gladstone, liberal dış politikanın altı ilkesini ortaya koymuştu. Bu ilkeler arasında barışın korunması, diğer Avrupalı güçlerle iyi ilişkiler, gereksiz denizaşırı karışıklıklardan kaçınılması, tüm uluslar için

61 Matthew, *Gladstone*, c. 2, s. 24.

eşit haklar ve "özgürlük sevgisi" yer alıyordu. Bu, tek taraflı emperyalist müdahale için bir manifesto sayılmazdı. Gerçekten de, Ocak 1882 gibi geç bir tarihte Gladstone hâlâ "Mısırlılar için Mısır"ın "'Mısır sorunu'nun en iyi ve tek çözümü" olacağını savunuyordu.[62] Mısır'da "kurumlara ve yerel öz yönetime doğru gerçek bir hareket" umudunu hiç yitirmedi.[63]

Ancak ikinci olarak, İngiltere'nin ülkede önemli ekonomik çıkarları vardı. Bugün Irak'taki petrol neyse, o zamanlar Süveyş Kanalı da oydu. Kanaldan geçen trafiğin yüzde 80'inden fazlası Britanya'ya aitti —aslında Britanya'nın tüm ticaretinin yüzde 13'ü kanaldan geçiyordu— ve 1876'da Britanya, kanal şirketinin önemli bir hissedarı olmuştu. Dahası, Mısır ekonomisi Amerikan İç Savaşı sırasında İngiltere'nin tekstil endüstrisi tarafından doyumsuzca tüketilen ham pamuk için alternatif bir kaynak olarak ortaya çıkmıştı. Bu yetmezmiş gibi, Mısır'ın dış borcunun önemli bir kısmı, yeni başbakanın kendisi de dâhil olmak üzere İngiliz tahvil sahiplerinin elindeydi. Günümüzün liberal yorumcuları Bush yönetimi ile Halliburton gibi petrol şirketleri arasındaki bağlantılardan endişe duyuyor. Ancak Halliburton'ın hisse senedi fiyatı, eski CEO Dick Cheney'nin başkan yardımcısı olmasından sonraki üç yıl içinde üçte bir oranında düşerken, Gladstone'un Mısır kredilerindeki önemli yatırımları, ülkeyi işgal etme kararının doğrudan bir sonucu olarak yüzde 40'ın üzerinde değer kazanmıştı. Bu gerçek, o dönemde biliniyor olsaydı, Gladstone'un deniz yeşili yolsuzluklara bulaşmadığı konusundaki itibarının nasıl etkileneceğini söylemek zor. Bu gerçek ortaya çıkmasa bile, hükümetin amaçlarının en azından kısmen ranta konmak olduğuna dair yaygın bir şüphe vardı; hatta bir eleştirmen "tek istekleri Mısır'ı Avrupalı kontrolörler tarafından yönetilen ve sadece Avrupalı İşverenler için idare edilen bir kupon ödeme makinesine dönüştürmek olan" mali çıkarların elini tespit ediyordu.[64]

Üçüncü bir faktör de krizin çözümünde, Mısır tahvilleri ve kanal hisselerinin önemli hissedarları ve aslında kanalın inşasından da sorumlu olan Fransızların yer alması gerektiği beklentisiydi. Mısır'ın 1876'daki borç temerrüdünden bu yana ülkenin mali durumu İngiliz-Fransız ortak kontrol komisyonunun denetimindeydi. Gladstone'un krize ilk tepkisi bu kanal ortaklığını devam ettirmek oldu. O zamanlar Yakın Doğu olarak bilinen bölgeyle ilgili kararların beş büyük güç —İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya ve Rusya— arasında alınması gerektiğine dair yaygın bir inanç

62 A.g.e., s. 131.

63 Shannon, *Gladstone*, s. 301.

64 A.g.e., s. 302 vd.

vardı ve Türkiye'ye[65] (Mısır üzerinde hâlâ resmi bir hükümdarlığı vardı) danışıldığı kadar zorbalık da yapılıyordu. Tekrarlamak gerekirse, düzenli büyük güç konferansları bugün Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Viktorya dönemindeki eş değeriydi ve 1880'lerde hemen hemen aynı derecede verimliydi. İyi bir enternasyonalist olan Gladstone, tıpkı George W. Bush'un Irak'a karşı harekete geçmek için BM'den açık yetki istemesi gibi, Mısır'a karşı askerî harekât için dış destek sağlamaya çalıştı. Her iki durumda da bunun başarılamaması ve ardından yine de harekete geçme kararı, büyük güç ilişkilerini ve özellikle Fransa ile ilişkileri gerdi. Gladstone, "barış davasının bir emekçisi" olduğu ve Mısır'ın "Avrupa'nın eylemiyle etkisiz hale getirildiği" konusunda ısrar etmeye devam ediyordu.[66] Fransızlar sadece dudak bükerken, Almanlar sinsice seviniyorlardı. Dördüncü bir benzerlik ise, bugün Irak'ta olduğu gibi, yabancı bir işgale karşı en azından bir miktar halk muhalefetinin olmasıydı. Baş sinik Lord Salisbury'nin kurnazca ifade ettiği gibi, "Müslüman hissi hâlâ o kadar güçlü ki, tel çekiciler olarak göstermelik yöneticilerden daha güvenli ve daha güçlü olacağımıza inanıyorum."[67] Mısırlıların kızgınlığı hiçbir zaman geçmedi.

Tıpkı 2003'te Irak konusunda olduğu gibi, Mısır'ın işgal edilmesi emrinin verilmesinin ardından gelen askerî zaferin çabukluğu ilk başta ülke kamuoyunu sevindirmişti. Sir Garnet Wolseley Tel el-Kebir'de Arabi'nin ordusunu birkaç saat içinde ve en az İngiliz kaybıyla (karşı taraftaki en az iki bin kişiye karşılık elli dört İngiliz ölmüştü) darmadağın etti.[68] Bu, yeni ortaya çıkan popüler basının hayranlık duyduğu türden bir zaferdi; gerçekten de, yüksek fikirli Bay Gladstone bile coşkulu ruh halinden etkilenmişti. Wolseley'in zaferinden kısa bir süre sonra "Biz ve tüm ülke sevinç içindeyiz," diye yazıyordu, "Ordumuzdan, donanmamızdan, amirallerimizden, generallerimizden ve teşkilatımızdan memnun olduğumuz için kesinlikle neşeli olmalıyız."[69] Dikkate değer bir fark, bu ruh halinin 2003 yılında ABD'deki benzer ruh halinden çok daha uzun sürmüş olmasıdır. Gerçekten de İngiliz gazete okuyucuları, özellikle de karizmatik Mehdi'nin liderliğinde radikal bir İslami isyan patlak verdiğinde, İngiliz yönetiminin komşu Sudan'a da yayılması ihtimaliyle heyecanlandılar.

65 Yazarın "Türkiye" ifadesinden kastı Osmanlı Devleti'dir; Türkiye tabiri o tarihlerde de Osmanlı Devleti için Avrupa'da yaygın olarak kullanıldığından anakronik bir tabir olarak algılanmamalıdır. (ç.n)

66 A.g.e., s. 304.

67 Roberts, *Salisbury*, s. 229.

68 A.g.e., s. 266.

69 Shannon, *Gladstone*, s. 306.

Son olarak, Mısır ekonomisi söz konusuydu. Mısır'ın mali durumunun ancak kapsamlı reformlarla istikrara kavuşturulabileceği ve bunun da ancak İngiliz askerî varlığının devam etmesi halinde mümkün olabileceği, bu işle görevlendirilen İngiliz yöneticiler tarafından kısa sürede anlaşıldı. 1883'ten 1907'ye kadar Mısır'da her şeye muktedir İngiliz temsilcisi ve başkonsolosu olan Evelyn Baring'in son derece küçümseyici sözleriyle, "Bu insanların ... kendi çıkarları için ne düşündüklerini her zaman çok yakından araştırmamıza gerek yok ... Her bir özel meseleye, Batı'nın bilgi ve deneyimlerinin ışığında ... söz konusu ırk için en iyisinin ne olduğuna dair vicdani kanaatimize göre karar verilmesi esastır."[70] Gladstone'un günlüğünde belirttiği gibi, buradaki zorluk "Muhammedî bir toplumun toprağına sağlam Batılı ve faydalı kurumları nasıl yerleştirebiliriz?" sorusuydu.[71] Bunun bir gecede yapılamayacağı açıktır.

Özetlemek gerekirse: "emperyalist" olarak yaftalanmak istemeyen bir hükümet, müdahale için zorlayıcı ekonomik nedenler, çok taraflı bir çözüme ulaşmada başarısızlık, işgale karşı yerel direniş, ülke içinde işgale halk desteği ve belirsiz bir süre için askerî varlığı sürdürmek için teknokratik nedenler. Net sonuç, Irak'ta ABD için ilgi çekici bir şablon sunmaktadır.

Mısır'ı işgal eden İngilizler neredeyse hemen ayrılma sözü vermeye başlamışlardı. Gladstone, "Hidiv arzu ederse," diyordu, "küçük bir İngiliz kuvveti, otoritesi sağlam bir şekilde tesis edilinceye ve tehlikeden masun kalıncaya kadar Mısır'da, o ülkenin sorumluluğunda kalabilir."[72] Ancak bundan kısa bir süre sonra, Gladstone'un biyografi yazarının ifadesiyle, "Mısır'daki İngiliz varlığının geçici niteliğine ilişkin en az altmış altı protestonun ilki" ortaya çıkacaktı.[73] Ağustos 1883 gibi erken bir tarihte Gladstone'un kendisi Mısır'dan ayrılmak için kamuoyuna en az beş vaatte bulunmuştu.[74] Fakat, diğer güçlerle bir ayrılma tarihi üzerinde anlaşmaya varmak için yapılan tüm girişimler başarısızlıkla sonuçlandı. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte İngilizler kendilerinde "örtülü himayelerini" gerçek bir himayeye dönüştürme cesareti buldular. Ne var ki 1922'de Mısır'ın bağımsızlığını resmen ilan edip 1936'da da askerî işgallerinin sona erdiğini açıkladılar. Düşülen tek *şerh,* İngiliz birliklerinin fiilen ayrılmamış olmasıydı. Ekim 1954 gibi geç bir tarihte, işgalin sözde sona ermesinden on sekiz yıl sonra, kanal bölgesinde hâlâ seksen bin İngiliz

70 Judd, *Empire*, s. 97.

71 Shannon, *Gladstone*, s. 318.

72 A.g.e., s. 305.

73 Matthew, *Gladstone*, c. 2, s. 139.

74 Shannon, *Gladstone*, s. 318.

askeri vardı ve bu askerler Massachusetts büyüklüğünde bir alanı kaplayan devasa bir askerî üste konuşlanmıştı. Haziran 1956'ya kadar, ilk işgalden yetmiş dört yıl sonra ve büyük ölçüde ülkedeki ekonomik zayıflığın bir sonucu olarak, birçok kez verdikleri gitme sözünü artık yerine getirmek zorunda kaldılar. O zaman bile, gördüğümüz gibi, Nasır kanalı millîleştirdikten sonra geri dönmek için umutsuz bir son girişimde bulunacaklardı. Kısacası, 1882'den Süveyş krizine kadar —Lord Salisbury'nin neredeyse işgalin başından beri söylediği gibi— Mısır'ın bağımsızlığı "çığlık çığlığa bir komedi" olmuştu.[75]

O halde Amerikan politikası Irak'ta bu şekilde mi yürütülmelidir: altmış altı ayrılma sözü ve yetmiş iki yıllık işgal mi? Bu soruya cevap vermenin bir yolu da İngilizlerin Mısır'da ekonomik reform projesinin ne kadar iyi gittiğini sorgulamaktır. Ne de olsa ilk işgalin temel gerekçesi buydu. Birçok yönden, yaşananların gayet modern bir niteliği vardı. Mısır maliyesinin İngiliz idaresi, bir Uluslararası Para Fonu misyonuyla —veya daha doğrusu reçetelerini uygulamak için Kraliyet Donanması'nı çağırabilseydi bir IMF misyonunun hareket tarzıyla— birçok ortak noktaya sahipti. Evelyn Baring, daha sonra Lord Cromer, Mısır'ın maliyesini modern bir yapısal uyum programı gibi yönetti. Sonuçlar mali birer zaferdi. İngilizler Mısır maliyesini devraldığında, borç servisi tüm vergi gelirlerinin üçte ikisini tüketiyordu.[76] Gerçekten de Arabi'nin milliyetçi darbesinin başlıca nedenleri arasında ağır vergiler ve ordu bütçesindeki kesintiler vardı. Ancak 1885'e gelindiğinde, yabancı tahvil sahipleriyle bir borç erteleme anlaşmasına varılmış ve bu anlaşma Mısır ekonomisine iki yıllık bir nefes alma süresi ve *9* milyon ***sterlinlik*** uluslararası garantili yeni bir kredi sağlamıştı. 1892 yılına gelindiğinde borç krizi sona ermiş ve takip eden yirmi yıl içinde de borcun gelire oranı yarı yarıya azalarak 10:1'den 5:1'e düşmüştü.[77]

Mali reform, İngiliz ve diğer Avrupalı yatırımcılardan (İngiliz işgalini kamuoyu önünde kınarken bu işgalin faydalarından yararlanan) yeni yabancı kredilerin önünü açacaktı. Londra piyasasından Mısır'a toplam sermaye akışı ***40*** milyon ***sterline ulaşmıştı.***[78] Ve tam da İngiliz yönetimi altında olduğu ve bu nedenle temerrüde düşmeyeceği garanti edildiği için Mısır, daha önce ödemesi gereken faiz oranının yaklaşık yarısına yurt dışından borç alabiliyordu. Yeni krediler ülkenin altyapısına yapılan önemli

75 Roberts, *Salisbury*, s. 343.

76 Matthew, *Gladstone*, c. 2, s. 135.

77 Crouchley, *Economic Development*, s. 274 vd.'deki sayılardan hesaplanmıştır.

78 Stone, *Global Export of Capital*'daki sayılardan hesaplanmıştır.

yatırımların, özellikle de 1902-1906 yılları arasında inşa edilen ve yaz aylarında sel sularını depolayıp daha sonra serbest bırakarak köylü çiftçilerin üretebileceği mahsulü ikiye ya da üçe katlayan ilk Asvan Barajı'nın finanse edilmesine yardımcı oldu.[79] 1886 ve 1953 yılları arasında ekim yapılan alan neredeyse yarı yarıya genişlemiş, demiryolu ağı dört kat büyümüştür. Mısır'ın ticaret hacmi, Büyük Buhran'ın başlangıcına kadar ve İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında tekrar hızla büyüdü. Mısır'ın köylüleri sadece daha iyi altyapıdan değil, aynı zamanda daha düşük vergilendirme ve uygun fiyatlı krediye erişimden de doğrudan yararlandı. Okula giden nüfusun oranı da dört katına çıktı. Tüm bunlar İngilizlerin deyimiyle "İngiliz kafası ile Mısırlı ellerin" bir araya gelmesiyle başarıldı. Kafaların sayısı oldukça azdı; 1906 yılında Mısır'da sadece 662 İngiliz memur vardı.[80]

Yine de bir sorun vardı. Tahmin edilebildiği kadarıyla, Mısır'ın *kişi başına düşen* gayrisafi yurt içi hasılası 1913 ile 1950 yılları arasında durgunlaştı.[81] Neden mi? Aynı dönemde Britanya Hindistanı'nda olduğu gibi, ekonomik ilerlemeler, 1882-1917 yılları arasında neredeyse iki katına çıkan ve takip eden otuz yıl içinde tekrar yarı yarıya artan olağanüstü nüfus artışı tarafından büyük ölçüde boşa çıkarıldı. Ekonominin ana ihracatı olan pamuğun global talebin değişkenliklerine karşı kırılganlığı da bu duruma yardımcı olmadı. Kısacası, Mısır bir ülke olarak zenginleşse de, ortalama bir Mısırlı zenginleşmemişti. Gerçekten de halk sağlığının şok edici derecede kötü durumunda hiçbir iyileşme olmadı. 1917 ile 1934 yılları arasında bebek ölümleri gerçekten de arttı.

Amerikalılar tüm bunlardan ne sonuç çıkarmalı? İlk olarak, bir ülkeyi onlarca yıl boyunca işgal etmek ve aynı zamanda bunu yapmaya niyetli olduğunuzu sürekli olarak inkâr etmek mümkündür. Bu, ikiyüzlülük olarak bilinir ve liberal imparatorlukların bazen başvurmak zorunda kaldığı bir şeydir. Fakat ikinci husus, Irak'ı yönetmenin —onu Batılı kurumsal ideallere uygun hale getirmeye çalışmanın— sadece yetersiz getiri sağlayan sinir bozucu bir iş olabileceğidir. Cromer ve halefleri birçok açıdan hem politikaları doğru uyguladılar hem de kurumları düzgün tesis ettiler. Hakikaten de, bugün bazı kalkınma ekonomistleri onlara tam nota yakın puanlar verebilir: borçları yeniden yapılandırdılar, bütçeyi dengelediler, vergi sisteminde reform yaptılar, para birimini istikrara kavuşturdular, altyapıya

79 Fieldhouse, "For Richer, for Poorer," s. 121.

80 Onların kaderi nahoş olmaktan çok uzaktı; Lawrence Durrell'ın sarhoş edici *Alexandria Quartet* romanına bakınız.

81 Tüm istatistikler Mitchell, *International Historical Statistics: Africa, Asia, Oceania.*

yeni yabancı yatırımlar çektiler, yolsuzluğu azalttılar, hukukun üstünlüğünü hâkim kıldılar ve eğitimi iyileştirdiler. Yine de ekonomik sonuçlar göz kamaştırıcı olmaktan uzaktı. Üstelik Mısırlı elitler İngiliz yönetimine kızmaktan asla vazgeçmedi. Gerçekten de modern bir milliyetçi hareket olan Vefd,[82] Birinci Dünya Savaşı'ndan önce iyice yaygınlaşmıştı.

Bu, aynı taktiklerin bugün Irak'ta denenmesine karşı bir argüman mıdır? Hayır. Mısır, İngiliz yönetimi altında bir *Wirtschaftswunder*[83] *yaşamamış* olabilir. Ancak Mısır'ı yönetenlerin mali sorumsuzluklarının yol açmış olabileceği bir ekonomik felaket de yaşamadı. Sormamız gereken soru, İngiliz garantili yabancı yatırımların yokluğunda Mısır'ın gelirlerinin ne olacağıdır. Belki de daha önemlisi, Mısır'ın iki dünya savaşı sırasında paha biçilmez bir stratejik varlık olduğunu kanıtlamış olmasıdır. Birinci Dünya Savaşı sırasında İngilizler Alman yanlısı Osmanlı İmparatorluğu'na Mısır'dan savaş açabilmişti. İkinci Dünya Savaşı'nda ise önce İtalyanlar sonra da Almanlar güney Akdeniz'i güvence altına almak için Libya'dan Mısır'a yürümüştü. Tarihçiler, İskenderiye'nin sadece elli mil batısında yapılan İkinci el-Alameyn Muharebesinde İngilizlerin kazandığı zaferi, Mihver'e karşı savaşın dönüm noktalarından biri olarak görmektedir. Benzer stratejik nedenlerden ötürü ABD, Saddam sonrası Irak'tan çekip gitmeyi göze alamaz; ihtiyacı olan son şey, İslami köktendinciler tarafından yönetilen petrol zengini bir başka İran ya da Yugoslavya'nın Ortadoğu versiyonu gibi iç savaşa sürüklenen bir ülkedir. Yabancı eleştirmenler ve Amerikalı seçmenler Amerika'nın erken çıkış yapmasını ne kadar arzu ederlerse etsinler, gerçekte tek inandırıcı seçenek orada kalmak ve ekonomik ve kurumsal reformları başarıya ulaştırmaya çalışmaktır.

Bu nedenle İngiltere'nin Mısır'daki deneyiminden neler öğrenilebileceği konusunda açık olalım. İlk olarak, Irak'taki geçici hükümete ne kadar yetki verilebileceği konusunda sınırlamalar getirilmelidir; seçilmiş bir Ulusal Meclis'ten bahsetmiyorum bile. Ülkenin askerî, mali ve parasal politikalarının kontrolü, en azından öngörülebilir gelecekte, kısmen Amerika'nın elinde kalmalıdır. Bu, hiç de kolay olmayacaktır. İngilizler Mısır'da bulundukları süre boyunca defalarca ülkenin sözde yöneticilerinin tek başlarına hareket etme çabalarına direnmek zorunda kaldılar. İngilizler 1884, 1888, 1891 ve yine 1919'da inatçı Mısırlı bakanları kararlı bir şekilde görevden almışlar; her iki dünya savaşında da istediklerini elde etmek için

82 Vefd Partisi, milliyetçi çizgide bir siyasi partidir. (ç.n)

83 Almanca "ekonomik mucize" anlamına gelen, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'da yaşanan ekonomik patlamayı ifade etmek için kullanılan bir tabirdir. (ç.n)

güç kullanmak zorunda kalmışlardı. 1914'te Hidiv'i tahttan indirmiş ve 1942'de halefinin sarayını tanklarla kuşatmışlardı. Buna mukabil İngiliz karşıtı güçler de karşılık verecekti. 1924 yılında Mısır ordusunun İngilizler tarafından atanan komutanı Sir Lee Stack bir suikast sonucu öldürülmüştü.

İkinci olarak, ABD'nin Irak ekonomisinin savaş sonrası yeniden inşası için, tıpkı Londra Belediyesi'nin 1880'lerde Mısır maliyesinin istikrara kavuşmasına yardımcı olduğu gibi, önemli meblağlar taahhüt etmesi gerekmektedir. Irak orta vadede yabancı yatırım çekmeyi ve petrol rezervlerini işleterek kendi toparlanmasının bir kısmını finanse etmeyi umabilir. Ancak güvenin tazelenmesi gerekiyor; Irak'ın, 1880'ler ve 1890'larda Rothschild bankası tarafından verilen ve Mısır maliyesini istikrara kavuşturmak için kullanılan büyük kredilere eş değer bir finansmana ihtiyacı var. Sorun şu ki Irak'ın mevcut dış borçları ürkütücü: yabancı hükümetlere, çok taraflı kreditörlere ve ticari bankalara olan 120 milyar dolar, Saddam'ın saldırı savaşlarından kaynaklanan 125 milyar dolarlık tazminat talepleri de cabası. İşte bu nedenle, Rothschild'lerin modern eş değeri olan Uluslararası Para Fonu'nun Irak'ın mali durumunun elden geçirilmesi sürecine bir an önce dâhil olması gerekmektedir.[84] Önemli miktarda borç affı olmadan ülke ekonomisi çökecektir.

Üçüncü ve en önemli ders ise diplomatiktir. Gladstone gibi Bush da Irak'ın geleceğine ilişkin uluslararası görüşleri göz ardı edecek kadar askerî başarının sarhoşu değildi. Gladstone'un İngiltere'nin Mısır'dan çekilme zamanı konusunda Fransa ve Almanya ile anlaşmaya varmaya çalışması gibi, Bush da Irak'a uygulanan yaptırımların kaldırılmasını sağlamak ve BM'ye savaş sonrası yeniden yapılanmada sınırlı bir rol teklif etmek için Birleşmiş Milletler'e geri döndü —en azından Amerikan ordusunun pek sevmediği barışı koruma işinin bir kısmını üstlenmek için. Gladstone gibi Bush'un da, özellikle yabancı birliklerin yardımını istiyorsa, yabancı himayesine en azından bir uluslararası meşruiyet görüntüsü vermesi gerekiyordu. Uluslararası ilişkilerin gerçek dünyasında, Viktoryenlerin Amerikan dış politikasının bazı modern analistlerinden daha iyi bildiği gibi, tek taraflılık ile çok taraflılık arasında doğrudan bir seçim yoktur. Mısır'ı işgal ettikten sonra bile İngilizler kendilerini diğer Avrupalı güçlerin çıkarlarından soyutlayamadılar. Fransızlar, 1876 temerrüdünden sonra Mısır maliyesini yönetmek için kurulan Caisse de la Dette Publique'de[85] temsil edilmeye

84 IMF'nin Irak misyonu ekibinin başkanı Lorenzo Perez'in Şubat 2004'te verdiği brifinge göre, Irak'a kredi verilmesi 2004'ün ikinci yarısında mümkün olabilir: IMF Survey, 33. 2, 2 Şubat 2004, s. 18.

85 "Kamu Borç Komisyonu," Süveyş Kanalı'nın inşası da dâhil olmak üzere çeşitli modernizasyon projelerinin ardından Mısır hükümetinin Avrupa hükümetlerine olan borçlarının

devam etti. Mısır, 1914'e kadar, giderek Alman etkisi altına giren Osmanlı Türkiye'sine resmî bağlılığını sürdürdü. Aynı şekilde, bugün Irak'ın geleceğine Avrupalı güçlerin katılımı olmadan karar verilemez ve bu, ABD barışı korumanın tüm masraflarını üstlenmeye istekli olsa bile geçerli olacaktır. Bu nedenlerle, Başkan Bush ve diğer ABD yetkililerinin, ABD askerlerinin Irak'tan yakın zamanda çekileceği sözünü vermeye devam etmekten başka gerçek bir seçenekleri yoktur. Yine de, İngilizlerin Mısır'da gösterdiği gibi, bir ülkeyi gerçekten terk etmek zorunda kalmadan, oldukça uzun bir süre boyunca o ülkeyi terk etmek için pek çok söz vermek mümkündür.

Benjamin Disraeli bir keresinde muhafazakâr bir hükümet için "organize bir ikiyüzlülük" demişti. Belki de umut edebileceğimiz en iyi şey, aynı şeyin bir gün "kurtarılmış" Irak için de söylenmesidir. Irak'ın kendi kendini yönetmesine resmî bir dönüşün 2004 yılında ilan edilmesi gerektiği açıktı. Fakat ekonomik iyileşme, iç siyasi istikrar ve Irak'ın bir zamanlar tehdit ettiği ülkelerin gelecekteki güvenliğini sağlamak için ülkenin egemenliğine sürekli sınırlamalar getirilmesi de gerekiyordu.[86] Büyükelçi Negroponte, Irak'ın Lord Cromer'i olmaya, on yıllar boyunca adı dışında her şeyiyle genel vali olmaya hazır olmalıdır. Ve 2005'ten sonra hiçbir Amerikalı bu görevi kabul etmezse, doğru şartlar ve koşullar altında bir Avrupalının gönüllü olacağından emin olabiliriz.

İngiliz Liberal Demokrat Partisi'nin eski lideri Paddy Ashdown, Haziran 2003'te yaptığı önemli ancak yeterince haber yapılmayan bir konuşmada, Bosna Hersek'teki yüksek temsilci sıfatıyla (Dayton barış anlaşmalarıyla oluşturulan bir görev) öğrendiği "barış ilkeleri"nden bahsediyordu. Söz konusu yedi ilkesi aşağıdaki gibidir:

1. İyi bir plana sahip olmak ve ona sadık kalmak. Bu planın sonradan değil, askerî harekât planlamasının ayrılmaz bir parçası olarak çok önceden hazırlanması gerekir.
2. Hukukun üstünlüğünü tesis etmek ve bunu mümkün olan en kısa sürede yapmak... Hukukun üstünlüğünü hızlı bir şekilde tesis etmek, demokrasiyi hızlı bir şekilde tesis etmekten çok daha önemlidir. Çünkü birincisi olmadan ikincisi kısa sürede zayıflar.
3. Güvenilirliğinizi hemen tesis etmek. Bir barışı koruma gücü, otoritesine yönelik başlangıçtaki zorluklarla ne kadar sağlam bir şekilde başa çıkarsa, gelecekte o kadar az zorluk yaşanacaktır.

ödenmesini denetlemek üzere 2 Mayıs 1876 tarihinde Mısır Hidivi İsmail tarafından yayımlanan bir kararname ile kurulan uluslararası bir komisyondu. (ç.n)

86 Bkz. Krasner, "Troubled Societies" ve ayn. yazar, *Organized Hypocrisy*.

4. Gümrük hizmetlerinin ve güvenilir bir vergi tabanının oluşturulmasından polis ve kamu hizmetlerinin reforme edilmesine, yargının yeniden yapılandırılması ve denetlenmesinden silahlı kuvvetlerin dönüştürülmesine kadar başlıca yapısal reformlara mümkün olan en kısa sürede başlamak.
5. Uluslararası toplumun sahnede çalışabilecek ve karar alabilecek şekilde örgütlenmesini sağlamak.
6. Barışın uygulanmasının askerî ve sivil tarafları arasında son derece yakın bir ilişki kurmak.
7. Son teslim tarihlerini belirlemekten kaçının ve uzun bir sürece razı olun... Özgür ve açık bir toplumun yazılımını yerleştirmek yavaş bir iştir. Bir yıl gibi kısa bir sürede yapılamaz... Barışın korunması aylarla değil on yıllarla ölçülmelidir. Burada ihtiyacımız olan şey... "kararlılıktır"... siyasi irade, amaç birliği ve uluslararası toplum olarak bu işi kalıcı bir başarıya ulaştırmak için gereken dayanıklılıktır. Bu da CNN etkisi geçtikten uzun süre sonra da bu işe devam etmek anlamına geliyor.[87]

Ashdown'ın yedi ilkesinin hepsinde, özellikle de sonuncusunda bilgelik vardır. Yine de bu tür düşüncelerin bir Avrupa ülkesinde uluslararası bir himayeyi yöneten bir Britanyalı tarafından, bir Ortadoğu ülkesinde geçici bir otoriteyi temsil eden bir Amerikalıdan daha kolay ifade edilebilmesi önemlidir. Ashdown'ın sekizinci ve son ilkesi de daha az kayda değer değildir:

8. Barışın inşasına ... siyasi bir hedef bulmak. Irak için bu, barışçıl ve güvenli bir Ortadoğu'da demokratik ve müreffeh bir devlet ideali olabilir. Bosna için bu, Avrupa'dır.

Artık sadece Bosna için değil, Avrupa Birliği'nin tüm mevcut ve potansiyel üyeleri için Avrupa'nın gerçekte ne kadar makul bir "siyasi hedef" olduğunu düşünmenin zamanı geldi. Zira şu anda dünyada Amerika Birleşik Devletleri'nin gücüne karşı bir denge unsuru varsa, o da Avrupa Birliği'dir.

87 Ashdown, "Broken Communities."

Yedinci Bölüm

"Göçmen İmparatorluğu": Brüksel ve Bizans Arasında Avrupa

AVRUPA RÜYASI ŞİMDİ GERÇEĞE DÖNÜŞÜYOR.
International Herald Tribune manşeti, 2001

Denge Unsuru mu?

Amerikan imparatorluğunun ortağı olarak Avrupa Birliği için makul bir rol vardır: barışı sağlayanın ardından gelen barışı koruyucu rolü. Ancak Irak'taki savaş Avrupa için taban tabana zıt bir rol olasılığını da gündeme getirmiştir: ABD'ye potansiyel bir emperyal rakip rolü. Bu, Avrupa'nın siyasi liderlerinin oynamayı tercih edecekleri bir roldür. Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın eski bir danışmanı tarafından "Avrupa'nın, Amerikan siyasi ve askerî gücüne karşı denge unsuru olduğu çok kutuplu bir dünya" istediği söyleniyor. Almanya'nın eski başbakanı Helmut Schmidt ise ülkesinin ve Fransa'nın "güçlü müttefikimiz ABD'nin hegemonyasına teslim olmamak konusunda ortak bir çıkarı paylaştıklarını" ifade etmişti.[1] AB'nin dış ilişkilerden sorumlu komiseri Chris Patten Ekim 2002'de yaptığı bir konuşmada açıkça Avrupa'nın "ciddi bir oyuncu... ABD'ye karşı ciddi bir denge unsuru ve muadili" olması çağrısında bulunmuştur.[2] İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi ise Temmuz 2003'te AB dönem başkanlığını devralmasının arifesinde "Avrupa, ancak büyük bir Avrupa haline gelirse ABD'nin astı olmak dışında bir vasıfla onunla ilişki kurabilecektir" diyordu.[3] İngiliz yorumcuların en inceliklisi Timothy Garton Ash bile son zamanlarda kendini global olarak daha iddialı bir Avrupa'ya özlem duyarken buldu. Nisan 2002'de *New York*

1 Glennon, "Why the Security Council Failed."

2 Chris Patten, "The State of the Euro-Atlantic Partnership," Trilateral Commission, 20 Ekim 2002.

3 George Parker ve Daniel Dombey, "Berlusconi Eyes Bigger E.U. Role on World Stage," *Financial Times*, 1 Temmuz 2003.

Times'da "Amerika'nın", "kendisi de dâhil olmak üzere herkesin iyiliği için çok fazla güce sahip olduğunu" savunuyordu.[4]

Ekonomik açıdan Çin, önümüzdeki kırk yıl içinde bir noktada ABD'yi yakalayabilir. Fakat şu an için sadece Avrupa Birliği, ABD'nin üretim kapasitesine yaklaşabilmektedir. Bu nedenle çözüm —muhtemelen herkesin iyiliği için, ama esas olarak Avrupa'nın iyiliği için— AB'nin ekonomik ağırlığını hissettirecek şekilde siyasi olarak daha güçlü hale gelmesi olmalıdır. Bu tür düşünceler Anglo-Amerikan Irak işgalinden bu yana giderek artan bir sıklıkla dile getirilmektedir.

Birçok yorumcunun gözünde, eski Fransız Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing'in Avrupa Konvansiyonu tarafından hazırlanan ve Haziran 2003'te Selanik'te toplanan Avrupa Konseyi'ne sunulan yeni Avrupa Birliği Anayasası Antlaşması'nın amacı da tam olarak buydu. Antlaşmanın Avrupa'nın askerî gücü konusunda neler söylediğine bir bakalım. Madde I-11, fıkra 4, açıkça beyan etmektedir: "Birlik, ortak bir savunma politikasının aşamalı olarak çerçevesinin çizilmesi de dâhil olmak üzere, ortak bir dış politika ve güvenlik politikası tanımlama ve uygulama yetkisine sahip olacaktır." Madde I-40, fıkra 3, "Üye Devletlerin ortak güvenlik ve savunma politikasının uygulanması için sivil ve askerî yeteneklerini Birliğin kullanımına sunacaklarını" ve ayrıca "askerî yeteneklerini aşamalı olarak geliştirmeyi taahhüt edeceklerini" belirtmektedir.[5] İngiliz Euroseptikler, tahmin edilebileceği üzere, taslak anlaşmanın kriptofederalist yönlerine odaklanırken, bazı Amerikalı yorumcular bunu, Avrupa'nın "anti-Amerikan" eğiliminin en son tezahürü olarak gördüler. Örneğin gazeteci Andrew Sullivan'a göre "şu anda böyle bir önerinin tek bir gerekçesi var" ve o da "ABD'nin gücünü kontrol etmek"tir. Giscard d'Estaing'in AB'nin "gezegendeki en büyük güçlerle eşit olarak konuşacak bir siyasi güç olarak saygı görmesini ve dinlenmesini" istediğini söylediği düşünüldüğünde, bu akla yatkın bir çıkarım gibi görünüyor.[6]

4 Timothy Garton Ash, "The Peril of Too Much Power," *New York Times*, 9 Nisan 2002.

5 "Operasyonel gereksinimleri belirlemek, bu gereksinimleri karşılayacak önlemleri teşvik etmek, savunma sektörünün endüstriyel ve teknolojik temelini güçlendirmek için gereken önlemlerin belirlenmesine ve uygun olduğunda uygulanmasına katkıda bulunmak, bir Avrupa yetenekleri ve silahlanma politikasının tanımlanmasına katılmak ve askerî yeteneklerin geliştirilmesinin değerlendirilmesinde Bakanlar Konseyi'ne yardımcı olmak üzere bir Avrupa Silahlanma, Araştırma ve Askerî Yetenekler Ajansı kurulacaktır." Avrupa Konvansiyonu, "Draft Treaty Establishing a Constitution for Europe," CONV 850/03, Brüksel, 18 Temmuz 2003.

6 Örn. bkz. Andrew Sullivan, "The Euro Menace: The USE vs. the USA," *Sunday Times*, 16 Haziran 2003.

Elbette bu tür konuşmalar bazı çevrelerde alaydan başka bir şey uyandırmıyor. Konuyla ilgili popüler polemiğinde Robert Kagan, Amerikalıların savaş gücünün aksine Avrupalıların "göreceli zayıflığını" küçümsemektedir. Kagan'a göre "Avrupa'nın askerî açıdan zayıflığı, askerî güç kullanımına karşı tamamen anlaşılabilir bir isteksizlik yaratmıştır. Gerçekten de bu durum... Avrupa'nın gücün önemli olmadığı bir dünyada yaşamaya yönelik kararlı bir ilgi duymasına yol açmıştır. Avrupa'nın güç politikalarını reddetmesi [ve] askerî gücü uluslararası ilişkilerin bir aracı olarak değersizleştirmesi, Amerikan askerî güçlerinin Avrupa topraklarındaki varlığına bağlı olmuştur."[7] Aslında mevzu, Kagan'dan daha da ileri götürülebilir. Avrupalıları Mars'tan Venüs'e çeviren sadece iki dünya savaşının yakıcı deneyimleri değildir. Aynı zamanda kıtalarının göreceli olarak on dokuzuncu yüzyılda olduğundan çok daha az önemli olduğu gerçeğidir. Dünya nüfusundaki payı 1820'dekinin yarısı kadardır. Dünya üretimindeki payı ise 1870'teki üçte bir oranına kıyasla beşte bire düşmüş durumda. Üstelik bu göreceli düşüşün öngörülebilir gelecekte de devam edeceği neredeyse kesin gibi görünüyor. Bugünlerde pek çok Amerikalı için Avrupa'nın asıl önemi, stratejik bir rakipten ziyade turistik bir destinasyon olmasıdır.[8]

Yine de Kagan'ın Avrupa'nın zayıflığı konusundaki ısrarı Amerikan akademisinde bir azınlık görüşü olarak kalmaya devam ediyor. Önemli sayıda yorumcu Samuel Huntington'ın izinden giderek Avrupa entegrasyonunu Soğuk Savaş sonrasının "tek kutuplu" dünyasından "gerçekten çok kutuplu" bir yirmi birinci yüzyıla doğru "en önemli hareket" olarak görmektedir.[9] Charles Kupchan'ın öngörüsüne göre "Avrupa yakında Amerika'yı yakalayacak... çünkü bir araya geliyor ve kendisini oluşturan devletlerin hâlihazırda sahip olduğu etkileyici kaynakları ve entelektüel sermayeyi bir araya getiriyor. Avrupa'nın siyasi birliği global manzarayı değiştirmenin tam ortasındadır." Kupchan'a göre, "kolektif bir Avrupa" Amerikan gücüne meydan okumak için "sırada".[10] Antik dünya ile ilgi çekici bir analoji kuran yazar, AB'yi "Batı'yı Amerika ve Avrupa olarak ikiye bölen, yükselen bir kutup" olarak tasvir ediyor.[11]

---

7 Robert Kagan, "Power and Weakness," *Policy Review* (2002). Krş. Kagan, *Of Paradise and Power*.

8 Fransa, açık ara farkla dünyanın en popüler turizm destinasyonudur ve 2000 yılında tüm uluslararası turizm amaçlı seyahatlerin yüzde 10'undan fazlasını oluşturmuştur: Dünya Turizm Örgütü. İkinci en popüler ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir, ancak üçüncü, dördüncü ve beşinci sıralar AB üyelerine aittir: İspanya, İtalya ve Birleşik Krallık.

9 Huntington, "Lonely Superpower."

10 Kupchan, *End of the American Era*, s. 119, 132.

11 "O zamanki Roma gibi bugün de Washington üstünlüğün tadını çıkarıyor ama hegemonyanın yükünden yorgun... Ve Avrupa bugün, o zamanki Bizans gibi, bağımsız bir güç merkezi olarak ortaya çıkıyor ve üniter bir yapıyı ikiye bölüyor": a.g.e., s. 131, 153.

Yeni Bizans olarak AB mi? Kupchan'ın görüşleri ilk bakışta göründüğünden daha az kendine özgüdür. Klasik analojiler İngiliz diplomat Robert Cooper'a da "yeni bir tür emperyalizm, insan hakları ve kozmopolit değerler dünyası için kabul edilebilir bir emperyalizm... tüm emperyalizmler gibi düzen ve organizasyon getirmeyi amaçlayan ama bugün gönüllülük ilkesine dayanan bir emperyalizm" çağrısında bulunması için ilham vermiştir. Cooper'ın böyle bir postmodern *imparatorluk* olmaya en uygun kurum olarak Amerika Birleşik Devletleri'ni değil Avrupa Birliği'ni görmesi önemlidir:

> Postmodern AB, geçmiş imparatorlukların tabi olduğu etnik tahakküm ve merkezî mutlakiyetçiliğin olmadığı, aynı zamanda ulus devletin ayırt edici özelliği olan etnik dışlayıcılığın da bulunmadığı bir işbirliği imparatorluğu, ortak bir özgürlük ve ortak bir güvenlik vizyonu sunmaktadır... İş birliğine dayalı bir imparatorluk... herkesin yönetimde pay sahibi olduğu, tek bir ülkenin egemen olmadığı ve yönetim ilkelerinin etnik değil hukuki olduğu bir çerçeve olabilir. Merkezden en hafif dokunuşlar gerekecektir; "imparatorluk bürokrasisi" kontrol altında, hesap verebilir ve topluluğun efendisi değil hizmetkârı olmalıdır. Böyle bir kurum, kendisini oluşturan parçalar kadar özgürlüğe ve demokrasiye adanmış olmalıdır. Tıpkı Roma gibi, bu devlet de yurttaşlarına bazı yasalar, bir takım sikkeler ve bir miktar da yol sağlayacaktır.[12]

Bununla birlikte Avrupa'nın, Amerika'nın tek kutuplu partisini bozabileceği iddiasını ortaya atmak için Roma ya da Bizans'ın hatırasına başvurmaya gerek yoktur. Joseph Nye da Avrupa'yı, "Amerika Birleşik Devletleri'nin bir hegemon olmadığı ve çoğu zaman Avrupa ile eşit olarak pazarlık yapması gerektiği" ekonomik alanda Amerika'nın dengi olarak görmektedir.[13] John Mearsheimer, Çin'in yükselişinden daha fazla tedirgin olsa da, Amerikan gücüne karşı Avrupa'dan kaynaklanmasını beklediği iki olası meydan okumadan da endişe duymaktadır: "Ya ABD Avrupa'yı terk edecek... çünkü yükselen bir rakibi kontrol altına almak zorunda değil, bu durumda bölge daha az istikrarlı hale gelir, ya da ABD, tehlikeli bir durum olması muhtemel olan zorlu bir rakibi kontrol altına almak için meşgul olmaya devam edecektir."[14] Tarihçi Paul Kennedy, Avrupa'nın konsolidasyonu ve

12 Cooper, "Postmodern State."

13 Joseph Nye, "The New Rome Meets the New Barbarians: How America Should Wield Its Power," *Economist*, 23 Mart 2002. Ayr. bkz. Joseph Nye, "Lessons in Imperialism," *Financial Times*, 16 Haziran 2002. Krş. Bergsten, "American and Europe."

14 Mearsheimer, *Tragedy*, s. 385.

genişlemesinin demografik önemini vurgulayarak koroya sesini eklemiştir. Eylül 2001'deki terörist saldırıların birinci yıldönümünde kaleme aldığı yazısında, "[Avrupa] şu anda bile Amerika Birleşik Devletleri'nden önemli ölçüde daha büyük bir nüfusa sahip... ve toplam dünya hasılasında kabaca benzer ya da belki biraz daha yüksek bir paya sahip. Daha fazla üye ekleme planları ve euro kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte, 11 Eylül'ün dönüm noktası olmadığı açıkça görülen bir eğilim söz konusudur."[15] On yeni üye ülke ile katılım anlaşmalarının başarıyla sonuçlanması —Kennedy'nin makalesinin yayımlanmasından bu yana euronun dolar karşısında sürekli değer kazanmasından bahsetmiyorum bile— bu analizi haklı çıkarmış görünüyor. Bazı yorumcuların gözünde, en azından bazı AB üyesi ülkelerin Irak'taki Amerikan politikasına karşı yüksek sesle ve tamamen etkisiz olmayan muhalefeti de öyle. Eğer bugün Amerika Birleşik Devletleri'nin emperyal bir rakibi varsa, o da Avrupa Birliği gibi görünüyor.

Artılar

Avrupa Birliği hangi açılardan Amerika Birleşik Devletleri için gerçekten bir denge unsuru —hadi *tehdit* kelimesini kullanarak fazla abartmayalım— oluşturuyor?

Demografi

Kennedy'nin de haklı olarak belirttiği gibi, Avrupa Birliği'nin nüfusu hâlihazırda Amerika Birleşik Devletleri'nin nüfusunun dörtte birinden fazladır. Birliğin 2004 yılındaki genişlemesinin bir etkisi de demografik uçurumu daha da genişleterek AB'nin nüfusunu 450 milyonun biraz altına, yani Amerika Birleşik Devletleri'nin bir buçuk katına çıkarmak olmuştur.

Çıktı

Toplam ekonomik çıktı açısından Avrupa Birliği, hangi ölçütün kullanıldığına bağlı olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin çok gerisinde değildir. Dünya Bankası'na göre, 2002 yılında genişleme öncesi on beş AB üyesi ülkenin toplam gayrisafi yurt içi hasılası 8.6 trilyon dolar iken, bu meblağ Amerika Birleşik Devletleri için 10.4 trilyon dolardı. Diğer bir deyişle, Avrupa ekonomisi Amerika'nın yaklaşık yüzde 82'si büyüklüğündeydi. Satın alma gücü paritesine göre ayarlama yapmak aradaki farkı bir miktar

15 Paul M. Kennedy, "What Hasn't Changed Since September 11th," *Los Angeles Times*, 11 Eylül 2002.

azaltır —bu bağlamda AB çıktısı hâlâ yaklaşık yüzde 6 daha azdır— ancak ortadan kaldırmaz. Sadece çıktı sabit fiyatlarla ölçüldüğünde (1995 doları cinsinden ifade edildiğinde) Avrupa GSYİH'sinin daha yüksek olduğu söylenebilir.[16] AB'ye 2004 yılında katılan on ülke, AB'nin toplam üretimine önemli bir katkıda bulunmamıştır.[17] AB-25'in[18] GSYİH'si de satın alma gücü paritesine göre "ABD-50"ninkinden[19] daha büyüktür, fakat cari dolar bazında hâlâ yaklaşık yüzde 15 daha küçüktür.

Üretkenlik

Batı Avrupa ekonomileri, üretkenlik açısından performansları ölçüldüğünde, son yarım yüzyılın büyük bir bölümünü Amerika Birleşik Devletleri'ni hızla yakalamakla geçirmiştir. 1950 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde çalışılan saat başına gayrisafi yurt içi hasıla Almanya'dakinin üç katıydı; bugün Almanya'nın üretkenliği Amerika'dan sadece yüzde 23, Fransa'nın üretkenliği ise yüzde 2 daha düşüktür. 1973 ve 1998 yılları arasında ABD üretkenliği yıllık ortalama sadece yüzde 1.5 oranında büyürken, Fransa'nın büyüme oranı yüzde 2.4'tür.[20]

Ticaret

Amerika Birleşik Devletleri, ister sadece "görünür" ticareti ister cari işlemler hesabının tamamını dikkate alsın, dış hesaplarında büyük açıklar vermektedir. Aynı şey Avrupa Birliği için söylenemez. AB toplam dünya ihracatında biraz daha büyük bir paya sahip olmakla kalmıyor (yüzde 18'e kıyasla yüzde 20), aynı zamanda az bir miktar ticaret fazlası da veriyor.[21] Ticaret müzakerelerinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa Birliği'ne eşit davranması gerektiği konusunda hiçbir şüphe yoktur. AB de ABD kadar yabancı sermaye girişine bağımlı değildir (bu nokta bir sonraki bölümde daha yakından incelenecektir). Aslında net bir sermaye ihracatçısıdır.

Tek Para Birimi

Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği (EMU), yaygın olarak takdir edilmeyen bir ölçüde, uluslararası sermaye piyasasını dönüştürmüştür. Avrupa

16 Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma veri tabanındaki verilerden hesaplanmıştır.

17 Kullanılan ölçüye bağlı olarak, AB üretimi yüzde 3 ila 9 arasında artacaktır.

18 25 AB üyesi ülke. (ç.n)

19 50 ABD eyaleti. (ç.n)

20 Maddison, *World Economy*'den alınan sayılar.

21 Eurostat'ın 1999 yılı verilerine göre.

para birimleri cinsinden devlet tahvillerinin hacmi, tek para birimine geçilmeden önce bile çok büyüktü; 1998 yılında Euro Bölgesi devlet tahvillerinin ödenmemiş hacmi, ABD devlet tahvillerinin ödenmemiş hacminin yaklaşık yarısıydı.[22] Ancak, Euro Bölgesi tahvil getirilerindeki hızlı yakınsamanın da gösterdiği gibi, parasal birlik yatırımcıların ülke riski olarak adlandırdıkları riski büyük ölçüde azaltmıştır, öyle ki tüm Euro Bölgesi üyelerinin tahvilleri artık (neredeyse) eski Alman tahvilleri kadar iyi durumda kabul edilmektedir. EMU, Avrupa menkul kıymetleri piyasasını önemli ölçüde canlandırmıştır. Uluslararası Ödemeler Bankası'na göre, 1999'un ilk çeyreğinden bu yana net uluslararası tahvil ihracının yaklaşık yüzde 47'si euro cinsinden yapılırken, bu oran dolar cinsinden yapılan ihraçlarda yüzde 45'tir. Euronun kullanılmaya başlanmasından önceki eş değer zaman diliminde bu oranlar euroyu oluşturmak üzere birleşen para birimleri için sadece yüzde 29, dolar için ise yüzde 51 idi.[23] Ayrıca, tüm acımasızlığına rağmen, İstikrar ve Büyüme Paktı, Euro Bölgesi ülkelerinin mali politikalarına sıkı kısıtlamalar getirmiştir, ancak açıkları GSYİH'nin yüzde 3'ü ile sınırlayan kuralın yeniden uygulanıp uygulanmayacağı henüz belli değildir. En azından teoride, pakt, Kasım 2003'ten bu yana sadece "askıya alınmış" durumda.

Bu nedenle, yatırımcıların düşük riskli menkul kıymetleri ifade etmek söz konusu olduğunda euroyu dolar kadar sağlam bir para birimi olarak görme olasılığı göz ardı edilemez. Aslında, bunu zaten yapıyor olabilirler. Şubat 2002'den sonraki bir yıl içinde dolar euro karşısında yüzde 45 oranında değer kaybetmiştir. ABD uzun vadeli tahvil getirileri 1997'den bu yana Euro Bölgesi getirilerinden on ila yetmiş baz puan daha yüksek olup, önceki yirmi yılın ikisi hariç tamamında daha düşüktür.[24] Bir projeksiyona göre, önümüzdeki beş yıl içinde doğrudan yabancı yatırım AB'de ABD'dekinden çok daha yüksek olacaktır.[25] Malezya Başbakanı Datuk Seri Mahathir Muhammed, ülkesinin devlet petrol şirketini gaz ve petrol fiyatlarını dolar yerine euro üzerinden belirlemeye çağırdığında, şüphesiz ABD'ye karşı siyasi bir puan kazanmayı amaçlıyordu. Ancak (Haziran 2003'te yaptığı) önerisi absürt olmaktan çok uzaktı. Arap karikatüristlerin euronun değer kazanmasını Amerika'nın zayıflığının bir kanıtı olarak görmeleri anlamsız

22 Danthine vd. "European Financial Markets After EMU," tablo 2.2.

23 Sayılar Uluslararası Ödemeler Bankası'ndan alınmıştır. Bu aslında BIS tarafından öngörülmüştü: McCauley ve White, "The Euro and European Financial Markets".

24 Economagic, OECD'den alınan veriler.

25 *Economist*, 12 Nisan 2003, s. 100.

değildir. *El Cezire* tarafından 2003 yılında yayınlanan bir karikatürde, değeri düşmüş doların yerine bayrak direğine tırmandırılan bir euro banknotu, ağlayan Sam Amca'nın üzüntüsü içinde tasvir ediliyordu.[26]

Federal Bir Anayasa

Görünüşte, Avrupa Konvansiyonu'nun AB anayasasını oluşturan anlaşması bir Avrupa federasyonu *yaratmamaktadır*. Bunu biliyoruz çünkü *Avrupa Birleşik Devletleri* ifadesi çizim tahtasından zar zor çıkabildi ve *federal* kelimesi Madde I-1, fıkra 1'in ilk versiyonundan silindi. Orijinal versiyon şu şekildeydi: "Avrupa halklarının ve Devletlerinin ortak bir gelecek inşa etme iradesini yansıtan bu Anayasa... Üye Devletlerin politikalarının koordine edileceği ve belirli ortak yetkilerin federal bir temelde yönetileceği bir Birlik kurar." Son hali ise oldukça farklıydı: "Avrupa vatandaşlarının ve Devletlerinin ortak bir gelecek inşa etme iradesini yansıtan bu Anayasa, Üye Devletlerin ortak hedeflerine ulaşmak için yetkilerini devrettikleri Avrupa Birliği'ni kurar. Birlik, Üye Devletlerin bu hedeflere ulaşmayı amaçladıkları politikaları koordine eder ve kendisine verilen yetkileri Topluluk tarzında [*sic*] kullanır."[27] Elbette asıl soru, anayasanın pratikte ne kadar federalist bir belge olarak kaldığıdır. Bazıları kesinlikle öyle olmasını istemiştir. Aralık 2001'de Laeken'de 105 üyeli konvansiyonun kuruluşu ilan edildiğinde, amacının dokuz yıl önce Maastricht'te oluşturulan Ekonomik ve Parasal Birliği tamamlayacak bir "siyasi birliğin inşası" olduğu açıklanmıştı. Laeken toplantısından önce yaptıkları ortak açıklamada Fransa Cumhurbaşkanı ve Almanya Şansölyesi, konvansiyonun AB'yi bir "ulus-devletler federasyonuna" dönüştürmesini istediklerini ifade ettiler. Yunanistan Başbakanı daha da ileri giderek Ocak 2002'de "genişlemiş Avrupa Birliği'nin güçlü hükümet kurumları ve federal nitelikte politikaları olan tam teşekküllü bir Siyasi Birliğe dönüşmesi" çağrısında bulundu.[28]

Bazı açılardan AB'nin zaten yarı-federal bir karaktere sahip olduğu vurgulanmalıdır. Bu durum en bariz şekilde hukuk alanında görülmektedir. AB mevzuatı şu anda Avrupa'daki tüm yeni mevzuatın yaklaşık yarısını oluşturmaktadır.[29] Anayasanın I-10. Maddesi, AB hukukunun ulusal hukuktan üstün olduğu şeklinde uzun zamandır yerleşik olan bir ilkeyi

26 *El Cezire*, Temmuz 2002.

27 Avrupa Konvansiyonu, "Draft Treaty Establishing a Constitution for Europe," CONV 850/03, Brüksel, 18 Temmuz 2003.

28 Michael Pinto-Duchinsky, "All in the Translation," *Times Literary Supplement*, 13 Haziran 2003.

29 "Snoring While a Superstate Emerges," *Economist*, 10 Mayıs 2003, s. 42.

—belki de pekiştirmekle birlikte— basitçe tekrarlamaktadır. Avrupa zaten Strazburg'daki özerk İnsan Hakları Mahkemesi tarafından onaylanan bir İnsan Hakları Sözleşmesi'ne sahiptir. Ancak anayasa, yorumlanması Avrupa Adalet Divanı'na düşecek olan yeni bir Temel Haklar Şartı içermekte ve böylece (Lüksemburg merkezli) bu mahkemenin Avrupa'nın Yüksek Mahkemesi olarak konumunu güçlendirmektedir. Anayasa ayrıca, bir Avrupa savcısının görev alanına girecek olan ve böylece AB'nin ceza hukuku alanındaki yetkisini genişleten yeni bir sınır ötesi suç kategorisinin oluşturulmasını da önermektedir.

Avrupa Birliği, kâğıt üzerinde de olsa, bir federasyonun sahip olması beklenen siyasi kurumların çoğuna sahiptir: sadece bir Yüksek Mahkeme değil, aynı zamanda Almanların deyimiyle bir *Bundesrat* (üye devletlerin hükümetlerini temsil eden Bakanlar Konseyi), bir Parlamento, bir merkez bankası ve daimi bir bürokrasi. Anayasa antlaşmasında öngörülen başlıca kurumsal değişiklikler kısmen bu proto-federasyona sadece hukuki değil fiili bir kişilik kazandırmak üzere tasarlanmıştır. Böylece üç ayda bir toplanan Avrupa Konseyi'nin (devlet başkanları) başkanlığı artık tüm üye devletler tarafından altışar aylık dönemler için üst üste yapılmayacak; konsey üyeleri tarafından seçilen bir kişi tarafından beş yıla kadar sürdürülecektir. Buna karşılık Avrupa Komisyonu Başkanı, Avrupa Konseyi tarafından aday gösterilecek ama görevinin onaylanması için Avrupa Parlamentosu'nda çoğunluğu elde etmesi gerekecek. Bu koşullarda hangi makam, baskın makam olarak ortaya çıkacak? Komisyonun çok daha sık toplanacağı düşünüldüğünde, neredeyse kesin olarak ikincisi. Ayrıca şu anda iki ayrı kişi tarafından yerine getirilen ve kafa karıştırıcı bir rol olan dışişleri bakanlığı görevini de tek bir komisyon üyesi üstlenecek.

Bununla birlikte, anayasanın en dolaylı federal maddeleri, AB'nin, üye devletlerin ve bunların bölge ve yerel yönetimlerinin ilgili yetkilerini belirleyen maddelerdir. Şimdiye kadar sadece sınırlı sayıda politika alanı —tam olarak otuz dört— AB Bakanlar Konseyi'nde nitelikli çoğunluk oylaması olarak bilinen ağırlıklı sisteme tabidir. Diğer alanlardaki kararlar oy birliği gerektirmektedir; başka bir deyişle, üye devletlerden en fazla birinin vetosuna tabi vaziyettelerdir. Anayasa ulusal vetoyu ortadan kaldırmıyor, ancak dış politika, savunma ve vergilendirme ile ilgili kararlarda kullanılmasını sınırlıyor. Göç ve sosyal politikalar da dâhil olmak üzere yetmiş alanda nitelikli çoğunluk oylaması geçerli olacak. Anayasa, belki de en kapsamlı maddelerinde, AB'nin sadece dış politika ve savunma politikası üzerinde değil, "üye devletlerin ekonomi ve istihdam politikalarının koordinasyonu"

(Madde I-11 ve I-14) ve "ortak ticaret politikası" (Madde I-12) üzerinde de yetkili olduğunu ileri sürmektedir. Bundan başka AB'ye "hedeflerine ulaşmak ve politikalarını uygulamak için gerekli" gördüğü her türlü fonu toplama yetkisi vermektedir (Madde I-53). Ulusal egemenliğe yönelik "yetki devri ilkesi" ve "yetki ikamesi ilkesi", mali gücün bu açık iddiasıyla kıyaslandığında oldukça muğlak görünmektedir. Daha da önemlisi, AB mevzuatı öneri hakkı komisyonun tekelinde kalmaya devam edecektir. Bir değerlendirmeye göre, Bakanlar Kurulu'nda nitelikli çoğunluk oylamasının genişletilmesi ve değiştirilmesi, tasarıların yönergeye dönüşme şansını önemli ölçüde artıracaktır.[30]

Tüm bu nedenlerden ötürü, yeni anayasanın üyeler tarafından kabul edilmesi halinde Avrupa Birliği'nin pratikte federal bir Avrupa Birleşik Devletleri'ne yakın bir yapıya dönüşeceğine dair en azından *ilk bakışta bir kanıt bulunmaktadır.*

Kültür

Avrupa'nın siyasi kültürünün bilinçli bir şekilde Amerika Birleşik Devletleri'nden farklılaştığı ve Amerika Birleşik Devletleri'ne düşmanca yaklaştığı konusunda çok az şüphe vardır (hatta bu neredeyse bir klişedir). Pew Araştırma Merkezi tarafından 2003 yılında yapılan bir anket, Fransa, İspanya, İtalya ve Almanya'da önemli çoğunlukların artık daha bağımsız (daha az Amerikan etkisinde) bir Avrupa dış politikasını desteklediğini göstermektedir (bkz.Tablo 9).[31] Bu durum hiç kuşkusuz Irak'a karşı Amerika önderliğinde yürütülen savaşın kamuoyunda genel olarak onaylanmamasının bir sonucudur. 1999-2000 yıllarında ankete katılan Britanyalıların en az yüzde 83'ü ABD'ye "olumlu" bakarken, Mart 2003 itibarıyla bu oran yüzde 48'e; aynı dönemde Fransa'da Amerikan yanlılarının oranı yarı yarıya azalarak yüzde 62'den yüzde 31'e düşmüştür. İtalya'da bu oran dörtte üçten üçte bire; Almanya'da dörtte üçten fazla iken ancak dörtte bire; İspanya'da ise yarıdan sadece yüzde 14'e gerilemiştir.[32] Savaşın kısa sürmesi ve savaş sonrasında Saddam Hüseyin rejiminin acımasızlığının ortaya çıkması bu eğilimleri kısmen değiştirmiş olsa da tamamen tersine çevirmemiştir.[33]

30 Richard Baldwin ve Mike Widgren, "Europe's Voting Reform Will Shift Power Balance," *Financial Times*, 22 Haziran 2003.

31 Pew Global Attitudes Project, "Views of a Changing World," Haziran 2003.

32 "America's Image Further Erodes, Europeans Want Weaker Ties," Pew Research Center, Mart 2003.

33 Amerikan destekçilerinin oranı şu anda İngiltere'de 70, Fransa'da 43, İtalya'da 60, Almanya'da 45 ve İspanya'da 38'dir.

Siyasi kültürlerin farklılaştığının tek kanıtı da bu değildir. Amerikalılar tarafından "Batı medeniyetinin" temel birliği konusunda hâlâ yaygın olarak yapılan varsayımlar, Avrupa'nın hızla azalan dindarlığı göz önüne alındığında giderek daha şüpheli görünmektedir (bkz.Tablo 10). Hollanda, İngiltere, Almanya, İsveç ve Danimarka'da nüfusun onda birinden daha azı artık ayda en az bir kez kiliseye gitmektedir; bu, 1960'lardan bu yana yaşanan dramatik bir düşüştür. Sadece Katolik İtalya ve İrlanda'da nüfusun üçte birinden fazlası ayda bir veya daha sık ibadet etmektedir.[34] Gallup Milenyum Dinî Tutumlar Araştırması'nda (1999 yılında yapılmıştır) Danimarkalıların yüzde 49'u, Norveçlilerin yüzde 52'si ve İsveçlilerin yüzde 55'i Tanrı'nın kendileri için hiç önemli olmadığını söylemiştir. Buna karşılık Kuzey Amerika'da ankete katılanların yüzde 82'si Tanrı'nın kendileri için "çok önemli" olduğunu söylemiştir. Bu, Batı (ya da "eski") Avrupa'ya özgü bir durum da değildir. Gallup'a göre, Batı Avrupa'da yaşayan insanların yüzde 48'i neredeyse hiç kiliseye gitmiyor; Doğu Avrupa'da bu oran yüzde 44 ile biraz daha düşük. Her on Kuzey Amerikalıdan altısı Tanrı'ya bir kişi olarak inanırken, Doğu Avrupa'da bu oran sadece onda dörttür. Çeklerin neredeyse üçte ikisi Tanrı'nın hayatlarında hiç önemli olmadığını düşünmektedir ki bu oran İsveç'tekinden bile daha yüksektir.

Tablo 9
ABD-Avrupa İttifakı Hakkında Kamuoyunun Görüşleri, 2003

	ABD-Avrupa İttifakı Yakın Olmaya Devam Etmeli	*Ülkemiz Daha Bağımsız Olmalı*
Fransa	23	76
İspanya	28	62
İtalya	37	61
Almanya	42	57
Britanya	51	45
ABD	53	39

Kaynak: Pew Global Tutumlar Projesi, "Views of a Changing World," Haziran 2003.

Bu, genişleyen transatlantik kültürel yarılmanın sonucu, Avrupa'da giderek artan bir özbilinçtir. Artık her on Avrupalıdan sadece biri AB üyeliğini kesin olarak "kötü bir şey" olarak görüyor. Euroseptik Britanya'da bile bu kampta yer alanların oranı 1973'te yüzde 34 iken bugün sadece yüzde 21'e düşmüş durumda. Avrupalıların neredeyse yarısı beş yıl içinde AB'nin

34 "Contradictions," *Economist*, 12 Nisan 2003.

Tablo 10
İki Medeniyetin Öyküsü mü? Kuzey Amerika ve Avrupa'da Dinî Tutumlar

	Kuzey Amerika	*Batı Avrupa*	*Doğu Avrupa*
Haftada bir veya daha fazla ibadetlere kat ılanların yüzdesi	47	20	14
Tanrı'nın önemli veya çok önemli olduğunu düşünenlerin yüzdesi	83	49	49
Herhangi bir Tanrı, ruh veya yaşam gücü olduğunu düşünmeyenlerin yüzdesi	2	15	9
Dinde temel bir hakikat olmadığını kabul edenlerin yüzdesi	6	17	11

Kaynak: Gallup International.

hayatlarında daha büyük bir rol oynamasını istiyor. Üstelik 2002 yılında yapılan bir ankete katılan Avrupalıların neredeyse üçte biri AB'nin "dünya meselelerinde daha güçlü bir söz hakkı" anlamına geldiğini düşünüyor.[35]

Dış İlişkiler

Son olarak, Avrupa Birliği'nin uluslararası sahnedeki potansiyel gücünü küçümsememeliyiz. Her ne kadar Avrupa ülkelerinin silah teknolojisi açısından ABD'nin çok gerisinde kaldığına şüphe olmasa da, askerî kapasiteleri ihmal edilebilir olmaktan uzaktır. ABD savunma bütçesi on beş AB üyesinin savunma bütçelerinin toplamının neredeyse iki katıdır.[36] Mali açıdan, Amerika'nın NATO'ya katkısı, NATO'nun AB üyelerinin katkısını yaklaşık yüzde 30 oranında aşmaktadır.[37] Ancak bu meblağ, yine de AB ülkelerinin toplam askerî harcamalarını Rusya, Japonya ve Çin'in toplam askerî harcamalarından önemli ölçüde daha fazla yapmaktadır. Gerçekten de, ham insan gücü açısından AB ülkeleri şu anda ABD'nin (yaklaşık 1.8 milyon ila 1.5 milyon hizmet personeli) önünde ve yaklaşık 2.5 milyona sahip olan Çin'in ardından ikinci sırada yer almaktadır. Elbette Avrupa orduları Amerika'ya kıyasla daha az eğitimli ve çok daha az donanımlıdır; askerlerin sadece küçük bir kısmı "savaşta etkin" olarak kabul edilebilir. Fakat Avrupa birlikleri için Amerikan silah teknolojisinin tamamına sahip olmalarını gerektirmeyen, sayıları giderek artan "çatışma sonrası durumlarda" barış gücü olarak kullanılmak üzere bariz ve önemli bir role sahiptir. 2000 ve 2001 yıllarında AB ülkelerinden gelen birliklerin sayısı, ABD'den

35 http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives adresindeki çeşitli Eurobarometer anketlerinden elde edilen istatistiklerdir.

36 *CIA World Factbook*'taki verilerden hesaplanmıştır.

37 Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü tarafından yayımlanan verilerden hesaplanmıştır.

gelen birliklerin yaklaşık yedi katı kadar Birleşmiş Milletler barışı koruma operasyonlarında yer almıştır.[38]

Avrupa Birliği ülkeleri, gelişmekte olan ülkelere yapılan yardımlar bakımından da Amerika Birleşik Devletleri'ni önemli ölçüde geride bırakmaktadır. Resmî yardım bütçeleri çeşitli ilgili faktörler dikkate alınarak ayarlandığında, AB üyelerinin birleşik yardım bütçelerinin yaklaşık üç kat daha büyük olduğu ortaya çıkmaktadır.[39] Bu göstergeler, uluslararası ticarete açıklık, gelişmekte olan ülkelere yatırım, yasal göçe açıklık ve "sorumlu" çevre uygulamalarının benimsenmesi gibi diğer çeşitli göstergelerle birleştirildiğinde Amerika Birleşik Devletleri, "kalkınmaya bağlılık" konusunda yirmi bir gelişmiş ekonomi arasında utanç verici bir şekilde yirminci sırada yer almıştır.[40] Amerika Birleşik Devletleri'nin önünde yer alan on dokuz ülkeden on beşinin Avrupa Birliği üyesi olması önemsiz değildir.

Elbette Avrupalıların kalkınma konusundaki kararlılığını AB'nin kendisinden ziyade ulusal hükümetlerin fedakârlığına bağlamak gerekir. Bununla birlikte, AB üye devletlerinin bu alanlarda ABD'den çok daha fazlasını yapmasının bazı jeopolitik sonuçları olmalıdır. Dahası AB, Komisyon'un İnsani Yardım Ofisi, Avrupa Yeniden Yapılanma Ajansı ve Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası aracılığıyla kendi başına giderek artan bir rol oynamaktadır. BM işgali altındaki Kosova'da Bankacılık ve Ödemeler Otoritesi ile Merkezî Mali Otorite'nin AB'nin kontrolü altında olması önemsiz değildir; gerçekten de eyaletin resmî para birimi artık eurodur.[41]

Son zamanlarda yapılan global anketler, gelişmekte olan ülkelerdeki insanların Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik giderek artan olumsuz tutumlarına odaklanma eğilimindedir. Avrupa Birliği'ne yönelik tutumlarının ise daha olumlu olması muhtemel görünüyor. "Yumuşak güç" her ne anlama geliyorsa, AB bunu berkitmeye niyetli görünüyor.

Bütün bu nedenlerden dolayı, ABD'nin Avrupa Birliği'ni henüz gerçek bir rakip olmasa da potansiyel bir rakip olarak görmesi mantıksız görünmemektedir.

38 Veriler, Center for Global Development'dan alınmıştır.

39 David Roodman, "An Index of Donor Aid Performance," Center for Global Development, Nisan 2003.

40 Sonuçlara, *Foreign Policy*, Mayıs/Haziran 2003 sayısından ulaşılabilir.

41 Coker, *Empires in Conflict*, s. 38 vd.

Eksiler

Ne var ki bu bilançonun, düşmanlık değilse bile yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan transatlantik rekabeti ortaya koyanlar tarafından göz ardı edilen bir başka tarafı daha var. Avrupa Birliği'nin hesabının borç tarafı incelendiğinde, Amerikalıların endişelenmesi gereken çok az şey olduğu ortaya çıkıyor. AB'nin rakip bir imparatorluk olmaktan uzak, içe dönük karakteri, çabalarının çoğunu sınırlarının ötesinde güç kullanmaktan ziyade kendi iç dengesini korumakla meşgul, "impire" hüviyetine sahip bir mevcudiyet olarak daha iyi anlaşılmasına ön ayak olmaktadır.

Yaşlanan Nüfus

Avrupa yaşlanıyor. Almanya'da bugün kırk olan ortanca yaş 2050 yılında kırk yediye; Fransa'da yirmi sekiz olan ortanca yaş kırk beşe; Macaristan'da otuz sekiz olan ortanca yaş elliye yükselecektir. (Amerika da yaşlanıyor elbette ama o kadar hızlı değil. Önümüzdeki elli yıl içinde Amerika Birleşik Devletleri'nde ortanca yaş bugün otuz beşten kırka yükselecek). Sonuçlar oldukça ürkütücü. Avrupa Komisyonu'na göre, artan bağımlılık oranı 2040 yılına kadar yıllık büyümeyi dörtte üç oranında azaltabilir —AB'nin son dönemdeki düşük büyüme oranı göz önüne alındığında bu hiç de önemsiz bir azalma değildir (aşağıya bakınız).[42] Bu hesaplama sorunu hafife alıyor bile olabilir. Dünya ekonomilerinin mali sistemlerindeki kuşaklar arası dengesizliklere ilişkin tahminlere göre, AB üyelerinin çoğunun, bir sonraki kuşağa eşi benzeri görülmemiş barış zamanı vergi yükleri yüklemekten kaçınmaları için acilen vergilendirmeyi artırmaları veya devlet transferlerini kesmeleri gerekmektedir. Avusturya, Finlandiya ve Hollanda'da kuşaklar arası dengenin sağlanabilmesi için devlet transferlerinde yüzde 20 oranında kesintiye gidilmesi gerekmektedir.[43] Emekli maaşlarıyla ilgili tartışmaların şu anda Alman ve Fransız siyasetçilerin bu kadar çok zamanını alması tesadüf değil. Avrupa devletlerinin refah sistemlerinin çöküşünü engellemek için gereken reformlar, güçlü çıkar gruplarının acilen fedakârlık yapmasını gerektiriyor.

Ekonomik Performans

1940'lardan bu yana Avrupa entegrasyonu seçmenlere sürekli olarak ekonomik faydaları açısından pazarlandı. Avrupa entegrasyonunun ilk dalgası

42 "Revitalising Old Europe," *Economist*, 15 Mart 2003, s. 91.

43 Ferguson ve Kotlikoff, "Degeneration of EMU," s. 110–21.

ile 1950 ve 1960'ların *Wirtschaftswunder'ının* çakışması bunu doğrular gibi görünse de, ikisi arasındaki nedensel ilişki aslında oldukça zayıftı.[44] Fakat son zamanlarda, entegrasyonun büyümeyi artırdığı iddiası çok daha açık bir şekilde mantıksız hale gelmiştir. Hiç kimse Avrupa Tek Senedi (1986) ve Maastricht Antlaşması'nın (1992) Batı Avrupa ekonomisinin entegrasyonunu artırdığına itiraz edemez. Mal ve hizmet ticaretinin önündeki tarife dışı engeller önemli ölçüde azaltılmıştır. Tek bir para biriminin oluşturulması, hiç değilse, on beş AB ülkesinden on ikisinin sınırları arasında fiyatları belirlemeyi çok daha kolay hale getirdi. Ancak bu tedbirlerin yürürlüğe girmesinden bu yana Avrupa'nın ekonomik performansı en hafif deyimiyle hayal kırıklığı yaratmıştır. 1950 ve 1973 yılları arasında Batı Avrupa'da (geniş tanımıyla) ***kişi başına düşen*** GSYİH'nin yıllık ortalama büyüme oranı yüzde 4.1'di. Bu oran 1973 ve 1998 yılları arasında yüzde 1.8'e düşmüştür. Bu son dönemde, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun "ilk dalga" üyeleri, 1973'ten sonra katılan yeni üyeler ve üye olmayanlar arasındaki büyüme oranları arasında önemli bir fark yoktu.[45] Özellikle dikkat çekici olan, 1999'dan bu yana para birliğine katılan ülkelerin kötü performansıdır. Uluslararası Para Fonu'na göre, "çıktı açığı" 2000 ve 2003 yılları arasında tüm Euro Bölgesi ekonomilerinde genişlemiştir ve şu anda GSYİH'nin yüzde -2 ile -3.5'i arasında bir yerde bulunmaktadır.[46]

Buna karşılık Amerikan ekonomisi daha iyi bir performans sergilemiştir. Son on yılın biri hariç her yılında (o yıl 2001'di) AB ekonomisinin yıllık büyüme oranı ABD ekonomisinin altında kalmıştır.[47] Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne göre ABD GSYİH'sinin reel büyüme oranı 1995-2001 yılları arasında yılda ortalama yüzde 3.6 olmuştur. AB için bu oran, yüzde 2.1 gibi yetersiz bir orandı. 1970 ve 1983 yılları arasında Avrupa'da işsizlik ABD'den sürekli olarak daha düşüktü. Şimdi ise önemli ölçüde daha yüksektir. 1990'ların ikinci yarısında AB'de işsizlik yüzde 10'un üzerine çıkarken, ABD'de işsizlik yüzde 5'in altına düşmüştür. Amerika'da iş kayıplarının yaşandığı son üç yılda bile Avrupa'daki işsizlik oranı Amerika'daki oranın iki ila üç puan üzerinde kalmıştır. On beş AB ülkesinden yedisinde işsizlik 2002 yılında yüzde 7'nin üzerindeydi.[48] Bu düşük performans hiçbir yerde, bir zamanlar Avrupa ekonomisinin gururu ve güç merkezi olan Almanya'da

44 Bkz. Milward, *European Rescue*.

45 Veriler, Maddison, *World Economy*, tablo B-22'den alınmıştır.

46 Uluslararası Para Fonu, *World Economic Outlook*, Nisan 2003.

47 Veriler, Uluslararası Para Fonu'ndan alınmıştır.

48 OECD verileri (standartlaştırılmış işsizlik oranları).

olduğundan daha çarpıcı değildir. Alman ekonomisi 1996'dan bu yana, The *Economist'in ifadesiyle* "Avrupa'nın hasta adamı" haline geldi ve ortalama büyüme oranı sadece yüzde 1.1 ile Euro Bölgesi ortalamasının yarısına ulaşabildi.[49] Görünürde bir rahatlama da yok. Almanya'da işsizlik 2003 yılı ortasında 4,5 milyona (iş gücünün yüzde 10,6'sı) ulaşmıştır; ekonomi 2003 yılının hem birinci hem de ikinci çeyreğinde yüzde 0,2 oranında küçülmüştür.

Son olarak, Avrupa'daki üretkenlik artışı savaş sonrası dönemin büyük bölümünde Amerika'dan daha hızlı olmuş olabilir, ancak son yedi yılda durum tersine dönmüştür. Conference Board'a göre, Amerika'da çalışılan saat başına GSYİH 1995-2002 döneminde yıllık ortalama yüzde 2'nin biraz altında büyürken, AB için bu oran yüzde 1.2'ye yakındı. Sadece bir AB ülkesi —İrlanda— Amerika Birleşik Devletleri'nden daha yüksek bir üretkenlik artışı yakalamıştır.[50]

Avrupa'nın "Boş Zaman Tercihi"

Ekonomik entegrasyonu artırmak için tasarlanan önlemlere *rağmen* Avrupa'nın zayıf ekonomik performansı, neden sorusunu akla getirmektedir? Yaygın olarak kabul gören bir açıklamaya göre Avrupa'nın iş gücü piyasası, sadece bariz dilsel engeller nedeniyle değil, aynı zamanda sendikaların taleplerine cevap olarak yıllar içinde getirilen düzenlemeler nedeniyle de yeterince esnek değildir.

Uluslararası Para Fonu tarafından yakın zamanda yapılan bir çalışmada 1960 ve 1998 yılları arasındaki kanıtlar değerlendirilmiş ve basit bir soru sorulmuştur: AB iş gücü piyasası Amerikanlaştırılırsa bunun Avrupa işsizliği üzerindeki etkisi ne olur? Kesin olmak gerekirse, çalışma şunu öngörüyordu:

> Katılım oranının artırılması (iş gücündeki nüfus oranı),
> ikame oranının (faydaların geçmiş kazançlara oranı) düşürülmesi,
> istihdam korumasının azaltılması,
> iş gücü üzerindeki vergi oranının düşürülmesi (yoksulluk tuzaklarını ortadan kaldırmaya yönelik mali reformlar yapılması),
> sendikaların zayıflatılması ve

49 "Europe's Heavyweight Weakling," *Economist*, 7 Haziran 2003, s. 44.

50 *Economist*, 22 Mart 2003, s. 120. Uluslararası üretkenlik ölçümleri tartışmalıdır, ancak Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği arasındaki istatistiksel yöntem farklılıkları düzeltildikten sonra bile, iş gücü üretkenliğinin 1990'larda Amerika Birleşik Devletleri'nde arttığı ve AB'de azaldığı açıktır: a.g.e., 16 Kasım 2002, s. 100.

ücret pazarlığının ademimerkezileştirilmesi (ülke çapındaki toplu sözleşmelerin bölgesel işsizlik oranlarında büyük farklılıklara neden olduğu kanıtlanmıştır).

Tablo 11, bu üç politikanın öngörülen kısa, orta ve uzun vadeli etkilerini özetlemektedir. Verdiği mesaj açıktır: Avrupa'da işsizlik ancak bu üçünün de yapılmasıyla Amerikan seviyelerine inebilir ve bu da ancak "uzun vadede" gerçekleşebilir. Bu da iş gücü piyasası reformunun zor olacağını göstermektedir. Çok radikal değişiklikler yapmak lazımdır, ancak getirilerinin kendini göstermesi zaman alacaktır.

Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasında bu tür hesaplamalarda —ya da aslında standart verimlilik ölçütlerinde— yer almayan bir diğer fark da Amerikalıların çalışma süreleri ile Batı Avrupalıların çalışma süreleri arasındaki farkın giderek açılmasıdır. Yakın zamanda yapılan bir OECD çalışmasına göre, ortalama bir Amerikalı yılda 2,000 saatin biraz altında (1,976) çalışmaktadır. Ortalama bir Alman ise sadece 1,535 saat çalışmaktadır; yani yüzde 22 daha az. Hollandalılar ve Norveçliler daha da az saat mesai yapmaktadır. İngilizler bile transatlantik kuzenlerinden yaklaşık yüzde 10 daha az çalışıyor. Olağanüstü olan şey, bu farklılaşmanın ne kadarının son yirmi yılda meydana geldiğidir. 1979 ve 1999 yılları arasında ortalama Amerikan çalışma yılı elli saat ya da yaklaşık yüzde 3 oranında uzamıştır. Ancak ortalama Alman çalışma yılı yüzde 12, ortalama Hollanda çalışma yılı ise yüzde 14 oranında kısalmıştır.[51] Amerikalıların yılda on gün, Avrupalıların ise otuz gün tatil yapması nispeten yeni bir durumdur.

Aslında bu sayılar, Amerikalıların çok daha büyük bir kısmının fiilen çalıştığı gerçeğini dikkate almadığından, Avrupalıların "boş zaman tercihi"nin boyutunu olduğundan az göstermektedir. 1973 ile 1998 yılları arasında Amerikan nüfusunun istihdamdaki yüzdesi 41'den 49'a yükselmiştir. Ancak Almanya ve Fransa'da eş değer yüzdeler sırasıyla 44 ve 39'a düşmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nde çalışma çağındaki nüfusun genel istihdam oranı yüzde 73 iken, AB'de bu oran sadece yüzde 64'tür.[52] Çoğu Avrupa ülkesindeki işsizlik oranları da Amerika Birleşik Devletleri'ndekinden belirgin şekilde daha yüksektir; Belçika ve İspanya'da yüzde 10'un üzerinde olan bu oran Amerika'dakinin iki katından fazladır. Ve tabii bir de grevler var. 1992 ve 2001 yılları arasında İspanyol ekonomisi, endüstriyel eylemler nedeniyle her bin çalışan başına ortalama 271 gün kaybetmiştir. Danimarka,

51 Evans vd., "Trends in Working Hours in OECD Countries."

52 "Revitalising Old Europe," *Economist*, 15 Mart 2003, s. 91.

Tablo 11
İş gücü Piyasasını "Amerikanlaştırmanın" Euro Bölgesi İşsizliği Üzerindeki Etkileri

	Euro Bölgesi İşsizlik Oranına Etkisi		
	Kısa Vade	*3 Yıl Sonra*	*Uzun Vade*
İkame oranının Euro Bölgesi'nden ABD seviyesine düşmesi	-0.26	-0.62	-1.24
İstihdam korumasının ABD seviyesine çekilmesi	-0.35	-0.83	-1.65
İşgücü üzerindeki vergilerin ABD seviyesine indirilmesi	-0.08	-0.20	-0.40
Üç politikanın birleşik etkisi	-0.69	-1.65	-3.29

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, *World Economic Outlook* (Nisan, 2003).

İtalya, Finlandiya, İrlanda ve Fransa'da kaybedilen günler 80 ile 120 arasında değişirken, Amerika Birleşik Devletleri'nde 50'nin altındadır.[53]

O halde ABD ekonomisinin son yirmi yılda Avrupalı rakiplerinin önüne geçmesinin temel nedeni budur. Amerikalıların belirgin bir şekilde daha üretken olması değil. Vaziyet üretkenlikle alakalı değildir. Mesele sadece Amerikalıların *daha fazla* çalışmaları; Avrupalıların ise daha uzun tatil yapmaları ve daha erken emekli olmalarıdır. Çok daha fazla sayıda Avrupalı işçinin ya işsiz ya da grevde olduğu gerçeğidir. Avrupa'nın siyasi liderleri bu soruna geç de olsa uyanıyor. Haziran 2003'te bir Alman politikacı, Almanların daha az tatil yapmaları halinde ekonomilerinin daha hızlı büyüyebileceğini söyleme cüretini göstererek kariyerini tehlikeye attı. Bu tür görüşler Fransa'da da artık tabu değil. Ne var ki bir asırlık Avrupa sosyal demokrasisi, kırılması son derece zor zihin alışkanlıkları yaratmıştır. Alman Sosyal Demokrat Partisi, on dokuzuncu yüzyılın sonlarındaki neredeyse başlangıcından itibaren daha kısa çalışma saatleri ve son zamanlarda da daha kısa çalışma hayatları için kampanya yürütmüştür. Fransız meslektaşları için azami otuz beş saatlik bir çalışma haftasını güvence altına almak yakın geçmişin en büyük başarılarından biriydi. Bu gelenek zor ortadan kalkar. Önerilen AB anayasasının çarpıcı bir özelliği, Avrupa nüfusunu Amerikalı meslektaşlarından çok daha az aktif kılan bir dizi şeyi "temel haklar" olarak güvence altına almaya çalışmasıdır. Madde II-27'nin, işçilerin kendilerini istihdam eden şirketlerin işleyişi hakkında yönetime danışma hakkını güvence altına alması İngiliz iş dünyası liderlerini endişelendiriyor. Ancak en az bunun kadar önemli olan Madde II-31'dir: "Her işçi azami çalışma saatlerinin sınırlandırılması, günlük ve haftalık dinlenme süreleri ve yıllık ücretli tatil hakkına sahiptir."[54]

53 *Economist*, 3 Mayıs 2003, s. 108.

54 Avrupa Konvansiyonu, "Draft Treaty Establishing a Constitution for Europe," CONV 850/03, Brüksel, 18 Temmuz 2003.

Ortak Tarım Politikası

Avrupa ticaret fazlası veriyor olabilir, ama bunun nedenlerinden biri iç talebin nispeten yavaş artmasıdır. Konuyla ilgili bir diğer faktör de Avrupa Birliği'nin devam eden korumacılığıdır ki bu durum en çok tarım sektöründe kendini göstermektedir. Bu yazının yazıldığı tarihte (Haziran 2003), halen AB bütçesinin yaklaşık yarısını oluşturan Ortak Tarım Politikası'nda reform yapılması konusunda gecikmeli de olsa bir anlaşmaya varılmıştı. Çiftçilere ödenen sübvansiyonların üretim hacmine bağlı olduğu sistem kısmen ortadan kaldırılacaktır.[55] AB'nin çiftlik ürünlerini satın almayı taahhüt ettiği fiyatlar, tamamen ortadan kaldırılmasa da düşürülecek. On yeni üye ülkedeki çiftçilere CAP ödemeleri, mevcut üyelere ödenen seviyenin sadece dörtte biri oranında ödenecek.[56] Fakat bu reformlar, Avrupa'ya yapılan tarımsal ithalata uygulanan gümrük vergilerinin azaltılması mevzusunda hiçbir şey yapmamaktadır. Amerika'nın başarısızlıkla sonuçlanan Cancún konferansı öncesinde Dünya Ticaret Örgütü'ne sunduğu teklifler, tarımsal ihracat sübvansiyonlarının beş yıl içinde aşamalı olarak kaldırılmasının yanı sıra sübvansiyonların tarımsal üretim değerinin yüzde 5'ine ve tarifelerin de en fazla yüzde 25'e indirilmesini içeriyordu. Cancún'dan önce AB, geçen yılki reformlardan önce üretim değerinin yaklaşık yüzde 33'ünü oluşturan ve ABD'de yüzde 21 civarında olan sübvansiyonları azaltmaya istekli olduğunu belirtmişti. Ancak global bir ticaret anlaşması olmadan bu sübvansiyonlar devam edecektir.[57] Bu durum basitçe savunulamaz ve AB iş gücünün ancak yüzde 4'ünün tarımda istihdam edildiği düşünüldüğünde siyasi olarak neredeyse anlaşılmazdır.

Amerika Birleşik Devletleri bu açılardan önemli ölçüde daha erdemli değildir.[58] Bununla beraber Avrupa'nın tarımsal sübvansiyonlara ve

55 AB, tarıma dayalı çiftçilere üretimle bağlantılı sübvansiyon ödemeyi durduracak, ancak üye ülkeler isterlerse geçmiş ödemelerin belirli bir yüzdesine kadar (tahıllar söz konusu olduğunda dörtte birine kadar) sübvansiyon ödemeye devam edebilecek: Rory Watson, "E.U. Hails New Era of Healthy Food and Green Living," *Times*, 27 Haziran 2003. CAP için harcanan toplam miktar 2013 yılına kadar yaklaşık 50 milyar dolar olarak devam edecektir: Tobias Buck, Guy de Jonquiéres ve Frances Williams, "Fischler's New Era for Europe Farmers," *Financial Times*, 27 Haziran 2003.

56 Lea Paterson, "Farm-fresh Chance for Reform in Enlargement," *Times*, 29 Temmuz 2003.

57 *Economist*, 27 Mayıs 2003.

58 Çoğu yaklaşık dört yüz bin çiftçiye verilen Amerikan tarımına yönelik sübvansiyonlar 1996 yılında 7.3 milyar dolar iken 2000 yılında 22.9 milyar dolara yükselmiştir. 2002 çiftlik yasası, çiftlik sübvansiyonları ile üretim arasındaki bağlantıyı yeniden kurdu ve Amerikan tarımına verilen toplam sübvansiyonu 1996-2001 ortalamasına kıyasla yaklaşık yüzde 22 oranında artıracak. Genel olarak bkz. Runge, "Agrivation," s. 86 vd.

tarifelere olan bağımlılığı, AB'nin gelişmekte olan ülkelere yönelik olumlu katkıları hakkında yargıda bulunulurken yine de akılda tutulmalıdır. Avrupa, yardım politikasında Amerika Birleşik Devletleri'nden daha cömert olabilir. Ama Ortak Tarım Politikası varlığını sürdürdüğü müddetçe —reforme edilmiş haliyle bile— AB bir eliyle verirken diğer eliyle alıyor olacaktır. Daha da kötüsü, tarımsal ihracata dayalı ekonomik kalkınmanın yerine yardıma bağımlılığı ikame edecektir. AB'nin şu anda sayısal olarak zayıf olan korumacı lobilerin boyunduruğundan kurtulması halinde elde edeceği faydalar —en azından Akdeniz ve Slav coğrafyasındaki gelişmekte olan ülkeler için— muazzam olacak; Batı Avrupalı tüketiciler için de gerçek faydalar söz konusu edilebilecektir. Başta Fransa'da olmak üzere sadece nispeten az sayıda verimsiz çiftçi zarar görecektir. Fransız kırsalının sübvansiyonlu tarımdan estetik olarak yararlandığını iddia edenler de bir kez daha düşünmelidir. Şayet mevzubahis Galya manzarasının görüntüsü ise, çiftçilere Fransa'yı güzel tutmakla görevli, ancak AB dışından daha ucuza gelebilecek gıdaları üretmeleri için para ödenmeyen, yüceltilmiş bahçıvanlar olarak hareket etmeleri için kolayca ödeme yapılabilir.

Avrupa Merkez Bankası ve Almanya'da Dezenflasyon

Ortak Tarım Politikası aynı zamanda Avrupalı aileler için gıdayı pahalı hale getirerek harcanabilir gelirlerini iki kez azaltmaktadır: evvela gelirlerini vergilendirerek ve sonra da gıda faturalarını şişirerek. Ne var ki Avrupa'nın son dönemdeki ekonomik performans düşüklüğünün başlıca nedeni bu değildir. Ocak 1999'da tek para biriminin oluşturulmasından bu yana Euro Bölgesi para politikasının kötü yönetilmesi çok daha önemlidir.

Euronun bazı uluslararası işlemlerde doların yerine geçme başarısı daha derin bir başarısızlığı maskelemektedir. Bu başarısızlık, birbirinden oldukça farklı on iki ekonomide fiyat istikrarını sağlamak üzere tasarlanan bir para politikasının Alman ekonomisi üzerindeki dezenflasyonist ve hatta belki de deflasyonist baskılarının sistematik olarak hafife alınmasından kaynaklanmıştır.[59] 1999 ve 2001 yılları arasında Ekonomik ve Parasal Birlik, Almanya için daha yüksek faiz oranları anlamına geliyordu ve bu durum döviz kurundaki değer kaybıyla telafi edildi.[60] 2002 ve 2003'te bu,

59 Bu yazının yazıldığı sırada Yunanistan'daki tüketici fiyatları enflasyonu yıllık yüzde 3.8 ile Euro Bölgesi'ndeki en yüksek orana sahipken, bu oran en düşük oran olan Almanya'da sadece yüzde 0.7 idi.

60 Parasal birliğin arifesinde Alman faiz oranları yüzde 2,5 civarındaydı. Daha sonra Almanya, Euro Bölgesi genelindeki yüzde 4.5'lik iskonto oranına uyum sağlamak zorunda kaldı. Faiz oranları ancak 2003 yılında 1999 öncesi seviyelerine geri döndü.

gecikmiş ve yetersiz faiz indirimleri ve döviz kuru değerlenmesi yoluyla gerçek bir parasal sıkılaştırma anlamına geliyordu. Almanya'da bazı deflasyon belirtileri şimdiden kendini göstermiştir. Her ne kadar resmî tüketici fiyatları enflasyon oranı (sadece) pozitif kalsa da, bunun gerçek deflasyonu gizleyebileceğini düşünmek için nedenler vardır. Ana üretici fiyat endeksi 2002 yılında düşmüş ve tarımsal fiyatlar 2001 yılının ortalarından beri düşmektedir.[61] Büyük Batı ekonomileri arasında benzersiz bir şekilde, Almanya'nın emlak fiyatları son on yılda reel olarak yüzde 13'e varan oranlarda değer kaybetmiştir.[62]

Alman maliye politikası da Avrupa kuralları tarafından sınırlandırıldığı için sorun daha da derinleşti. Yanlış adlandırılan İstikrar ve Büyüme Paktı —ironik bir şekilde Almanların kendileri tarafından parasal birliğin olmazsa olmazı olarak talep edilmiştir— Berlin'in üç yıl üst üste (2002-04) GSYİH'nin yüzde 3'ünden fazla açık vermesi halinde Almanya'nın AB tarafından cezalandırılabileceğini ima etmektedir. Bu açıklar büyük ölçüde durgunluk ya da durgunluğa yakın dönemlerde otomatik stabilizatörlerin işleyişini yansıtmaktadır. Para cezaları (İtalya ve diğer tarihsel olarak müsrif üye devletlerden iyi mali davranışlar sergilemelerini sağlamak için tasarlanmış bir mekanizma) uygulanarak bu açıkların daha da büyütülebileceği fikri, parasal birliğin istenmeyen sonuçları arasında en grotesk olanıdır. İstikrar ve Büyüme Paktı'nın Kasım 2003'te alelacele askıya alınmasına şaşmamak gerekir.

Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB) nerede yanlış yaptığını görmenin bir başka yolu da Alman Merkez Bankası Bundesbank'ın iğdiş edilmemiş olması halinde Alman faiz oranlarının bugün nerede olacağını sormaktır. Bundesbank'ın sicili göz önüne alındığında —ki bu sicil, durgunluğa tepki olarak faizlerin oldukça sert bir şekilde düşürüldüğü en az beş dönemi ihtiva eder (1967, 1975, 1982-83, 1987 ve 1994-96)— faizlerin daha düşük olacağını varsaymak makul görünmektedir. AMB'nin sadece Almanya'da değil, Yunanistan ve İrlanda'da da enflasyonu hedefleme ihtiyacı olmasaydı, 2003-4'te Alman baz oranları büyük olasılıkla Amerikan oranlarına, yani yüzde 2'den ziyade yüzde 1'e daha yakın olacaktı.[63]

Bu koşullar altında, İngiliz hükümetinin bir sürü laf kalabalığından sonra yakın vadede Euro Bölgesi'ne katılma taahhüdünde bulunmaktan

61 Veriler, Bundesbank'tan alınmıştır.

62 "A Boom Out of Step," *Economist*, 29 Mayıs 2003. Krş. Posen, "Frog in the Pot"; Martin Feldstein, "Britain Must Avoid Germany's Mistake," *Financial Times*, 22 Nisan 2003.

63 Öğrencim Michael Darcy'ye bu konudaki çalışmaları için minnettarım.

kaçınması şaşırtıcı değildir. Hazine'nin konuyla ilgili Haziran 2003 tarihli hacimli raporunda yer alan bir çalışma, Euro üyeliğinin İngiliz ekonomik büyümesini artırabileceğini öne sürse de, bu sadece mütevazı bir miktardır —en iyi ihtimalle yıllık GSYİH'nin yüzde 0.25'i; en kötü ihtimalle ise yüzde 0.02'si.[64] Bu hesaplamalar bile (Euroya geçişin Kanal arası ticareti artıracağı ve bunun da verimliliği yükselteceği varsayımıyla) Euro Bölgesi'nin kuruluşundan bu yana gösterdiği kötü performans göz önüne alındığında şüpheyle karşılanmalıdır.[65] AB'ye yeni katılan on ülke de euroya geçme konusunda iki kez düşünmelidir. Böyle bir sistemin çekeceği spekülatif sermayenin değişken akışları göz önüne alındığında, hak kazanmak için ikinci nesil bir döviz kuru mekanizmasında iki yıl arafta kalmaları gerekirse, kazanacaklarından daha fazlasını kaybedebilirler.[66] Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin kamu açıkları 2002 yılında yüzde 4'ün üzerindeydi; hatta Macaristan'ın açığı yüzde 10'a yakındı. İstikrar ve Büyüme Paktı'nın yürürlükten kalkmış olması bu ülkeler için de bir şanstır.[67]

Eğer genişleme Doğu Avrupa'nın düşük üretkenliğe sahip ekonomilerinin hem Batı Avrupa refah sistemine hem de Batı Avrupa para birimine sahip olması anlamına gelirse, bunun makroekonomik etkileri, milyonlarca Doğu Alman'ı işsiz bırakan Almanya'nın yeniden birleşmesinin ağır çekim bir tekrarı gibi olabilir. Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovakya ve Macaristan'daki üretkenlik seviyeleri Fransa'nın üçte biri civarındadır. Kabaca ifade etmek gerekirse bunun anlamı, bu ülkelerdeki ücretler Fransa'daki seviyelerin yaklaşık üçte biri olarak belirlenmediği sürece, çalışanlarının Batı Avrupalı meslektaşlarıyla rekabet edemeyeceğidir. Ne yazık ki Avrupa Birliği çalışma mevzuatı, Batı Avrupalıların düşük ücretli ekonomilerden gelen rekabet için aşağılayıcı bir terim olan "sosyal damping" olarak adlandırdıkları durumu önlemek üzere tasarlanmıştır. Doğu Avrupalılar şu anda Amerikalılardan bile daha uzun saatler çalışarak düşük verimliliklerini telafi edebiliyorlar. Ortalama bir Çek işçisi yılda iki bin saatten fazla çalışmaktadır ki bu süre komünizmin çöküşünden bu yana, Batı Avrupa'da çalışma saatleri düşerken bile istikrarlı bir şekilde artmaktadır. AB üyeliğinin bu eğilimi tersine çevirmesi, Çekleri daha kısa çalışma haftaları, daha uzun tatiller, daha güçlü sendikalar, daha yüksek asgari ücretler ve elbette tüm bunlar nedeniyle işverenleri iflas ettiğinde cömertçe finanse edilen

64 Anatole Kaletsky, "How Blair Has Priced Britain Out of the Euro," *Times*, 12 Haziran 2003.

65 Martin Wolf, "The Benefits of Euro Entry Will Be Modest," *Financial Times*, 12 Mayıs 2003.

66 Begg vd., "Sustainable Regimes of Capital Movements."

67 Veriler, Uluslararası Para Fonu, *World Economic Outlook*'tan alınmıştır.

işsizlik için yasal haklar vererek daha az çalışmaya ya da hiç çalışmamaya zorlaması muhtemeldir. Bundan başka EMU'ya katılmak, ekonomik esnekliğin son kalıntısı olan para biriminin değer kaybetme olasılığını da ortadan kaldıracaktır.

Ulusun Kurtarılması-Devletin Devamı

Şu halde Avrupa'nın federal bir anayasaya doğru attığı adımlar ne olacak? Her zaman olduğu gibi burada da retorik ile gerçeği birbirinden ayırmak gerekiyor. Bazı Fransız ve Alman siyasetçiler yıllardır Avrupa federalizmi dilini kullanıyorlar. Ancak gerçekler her zaman çok gerilerde kaldı, çünkü aynı politikacılar —sözden ziyade eylem söz konusu olduğunda— sürekli olarak kendi ülkelerinin ulusal çıkarlarını savundular. Alan Milward'un Avrupa entegrasyonunun ilk aşamasının bir federasyon inşasından ziyade ulus-devletin kurtarılmasıyla ilgili olduğu yönündeki tespiti bugün de geçerliliğini korumaktadır.[68] Giscard'ın anayasası nihayetinde kabul edilse bile bunun doğru olmaktan çıkacağını düşünmek için çok az neden var. Nitekim anayasanın ve konvansiyon başkanının müzakereler sırasında yaptığı yorumların yakından okunması, uygulamanın asıl amacının, doğuya doğru genişlemenin ardından en büyük dört Batı Avrupa ülkesinin daha küçük devletler tarafından geri dönülmez bir şekilde batırılmasını önlemek olduğunu göstermektedir.

Örneğin bir alaycı, yeni Avrupa Konseyi başkanlığı ve AB dışişleri bakanlığı makamlarının, anayasa konvansiyonu başkanlığından farklı olarak, tipik bir yaşlı Fransız devlet adamı için mükemmel işler olduğunu söyleyebilir. Giscard, Avrupa komisyon üyelerinin sayısını on beşte dondurmayı, başka bir deyişle her üye devlete en az bir komisyon üyesi veren kuralı kaldırmayı öngörüyordu. Giscard'ın argümanına göre bu gerçekleşmezse, genişlemiş bir AB'nin en küçük yedi ülkesi —birliğin GSYH'sinin yüzde 2'sinden azını oluşturan— en büyük altı ülkeden daha fazla komisyon üyesi çıkaracaktı, üstelik bu son grubun AB'nin toplam üretimindeki payı yüzde 80'in üzerinde olmasına rağmen. Giscard ayrıca Avrupa Parlamentosu'ndaki temsilin ulusal nüfus büyüklükleriyle daha orantılı hale getirilmesi fikrini de gündeme getirdi. Nisan 2003'te "Nüfusları dikkate almak zorundasınız çünkü burada bir demokraside faaliyet gösteriyoruz" dedi.[69] Belki de en önemlisi, Bakanlar Konseyi'nde nitelikli çoğunluk oylaması sisteminde yapılacak değişiklikler, Avrupa Birliği nüfusunun en az yüzde

68 Milward, *European Rescue*.

69 "Giscard Plan for President Enters Most Divisive Phase," *Financial Times*, 22 Nisan 2003.

Tablo 12
Yüzde Olarak Avrupa Birliği

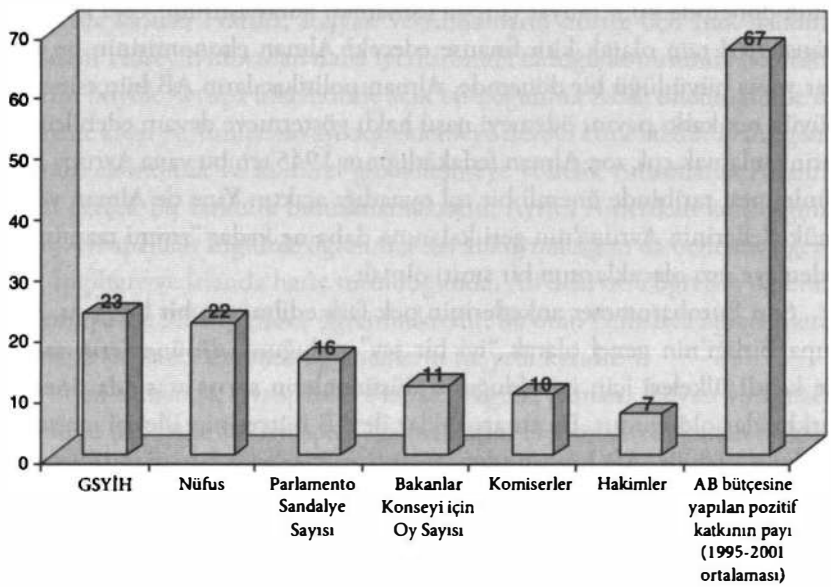
	GSYİH	Nüfus	Avrupa Parlamentosu'ndaki Sahip Olunan Sandalye Sayısı	Bakanlar Konseyi için Oy Sayısı	Komiserler	Avrupa Mahkemesindeki Hakimler	Bakanlar Konseyi Oyu Başına Düşen Nüfus
Almanya	23.4	21.8	15.8	11.5	10	6.7	8,219,300
İngiltere	18.0	15.9	13.9	11.5	10	6.7	5,983,200
Fransa	16.6	15.8	13.9	11.5	10	6.7	5,952,100
İtalya	13.8	15.3	13.9	11.5	10	6.7	5,784,400
İspanya	7.4	10.5	10.2	9.2	10	6.7	4,936,250
Hollanda	4.8	4.2	5.0	5.7	5	6.7	3,196,600
Belçika	2.9	2.7	4.0	5.7	5	6.7	2,052,400
İsveç	2.7	2.4	3.5	4.6	5	6.7	2,220,750
Avusturya	2.4	2.2	3.4	4.6	5	6.7	2,030,250
Danimarka	2.0	1.4	2.6	3.4	5	6.7	1,783,000
Yunanistan	1.5	2.8	4.0	5.7	5	6.7	2,102,200
Finlandiya	1.5	1.4	2.6	3.4	5	6.7	1,727,000
Portekiz	1.4	2.7	4.0	5.7	5	6.7	2,004,600
İrlanda	1.3	1.0	2.4	3.4	5	6.7	1,273,333
Lüksemburg	0.2	0.1	1.0	2.3	5	6.7	220,500

*2001 Nice Antlaşması öncesi sistem.
Kaynak: John McCormick, *Understanding the European Union*; OECD.

60'ını temsil etmeleri koşuluyla üye devletlerin sadece yarısının desteğini alan AB mevzuatının kabul edilebileceği anlamına gelecektir, ki bu da dört büyükler için Aralık 2000'de Nice'de kabul edilen sistemden çok daha iyi bir anlaşma olacaktır.

Giscard'ın haklı olduğu bir nokta vardı. Tablo 12'de de görüldüğü üzere, AB kurumları hâlihazırda küçük ülkeleri önemli ölçüde fazla temsil etmektedir. Uzun yıllar boyunca, küçüklerin aşırı ve büyüklerin yetersiz temsilinin mali bir boyutu da olmuştur. Avrupa Birliği, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (1951) olarak doğuşundan bu yana, daha büyük, daha zengin ülkelerden daha küçük, daha yoksul ülkelere kaynak aktarımı üzerine kurulmuştur. 1950'lerde Belçika'nın verimsiz kömür endüstrisi, başta Almanya olmak üzere AKÇT'nin diğer üyelerinden on milyonlarca dolar almış; Roma Antlaşması'ndan sonra, Fransa'nın eski sömürgeleri (Fransızlar ustalıkla Ortak Pazar'a sokmayı başardılar), yine başta Almanya olmak üzere diğer beş imzacıdan 380 milyon dolar kalkınma yardımı almıştır. 1969'da Avrupa Ekonomik Topluluğu bütçesinin yüzde 70'ini oluşturan Ortak Tarım Politikası da Alman tüketicileri daha pahalı olan Fransız ve Hollanda ürünlerine

Şekil 12
Almanya'nın Avrupa Birliği Kaynaklarından ve Kurumlarından Aldığı Pay (Yüzdeler)

Kaynak: John McCormick, *Understanding the European Union*; OECD.

para ödemek zorunda bırakıyordu.[70] Alman bütçe verilerine göre, birkaç yıl önce Almanya'dan diğer üye ülkelere yapılan karşılıksız transferlerin toplam tutarı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında galip güçlerin Almanya'dan talep ettiği 132 milyar markı nominal olarak aşmıştır.[71]

Yine de bu sistemin çok uzun süre ayakta kalabileceği düşünülemez. Her şey bir yana, AB genişlemesi, önceki yeni üyelere kıyasla göreli olarak belirgin bir şekilde daha fakir olan bir dizi ülkeyi bünyesine katma yolundadır. Geçmişteki genişlemelerde mevcut en zengin üyenin (her zaman Lüksemburg) *kişi başına düşen* GSYİH'si en fakir yeni üyenin yaklaşık iki ya da iki buçuk katı olmuştur (1974'te İrlanda, 1981'de Yunanistan, 1986'da Portekiz ve 1995'te Finlandiya). Ancak Doğu Avrupa'nın eski komünist ekonomilerinin birliğe katılımı çok daha büyük bir zorluk teşkil etmektedir. Ortalama bir Lüksemburglu, ortalama bir Litvanyalıdan

70 Ayrıntılar Milward, *European Rescue*'da bulunabilir.

71 Niall Ferguson, "The Cash Fountains of Versailles," *Spectator*, 14 Ağustos 1993, s. 14-16. Almanya 1958 ve 1994 yılları arasında Avrupa Ekonomik Topluluğu/Avrupa Birliği bütçesine net katkı olarak Avrupa'nın geri kalanına 163 milyar mark ödemiştir ki bu rakam 1921 yılında Londra'da talep edilen toplam tazminat miktarından (nominal olarak) daha fazladır.

yaklaşık beş kat daha müreffeh durumdadır. Kopenhag'da on yeni devlet için "genişlemeyle ilgili azami taahhütlerin" 2004-06 yıllarını kapsayan üç yıllık dönemde 40.8 milyar euroyu aşmaması kararlaştırıldı. Peki ama bu transferleri tam olarak kim finanse edecek? Alman ekonomisinin bu kadar yavaş büyüdüğü bir dönemde, Alman politikacıların AB bütçesine en büyük net katkı payını ödemeyi nasıl haklı göstermeye devam edebileceklerini anlamak çok zor. Alman fedakârlığının 1945'ten bu yana Avrupa bütünleşmesi tarihinde önemli bir rol oynadığı açıktır. Yine de Alman vergi mükelleflerinin Avrupa'nın geri kalanına daha ne kadar "zımni tazminat" ödemeye razı olacaklarının bir sınırı olmalı.

Son Eurobarometer anketlerinin pek fark edilmeyen bir bulgusu, Avrupa Birliği'nin genel olarak "iyi bir şey" olduğunu düşünenlerin sayısı ile kendi ülkeleri için iyi olduğunu düşünenlerin sayısı arasında önemli farklılıklar olduğudur. Bu tutarsızlıklar ile AB bütçesinin işleyişi arasında bağlantı olabilir. AB bütçesinden önemli miktarlarda pay alan ülkelerde (1995 ve 2001 yılları arasında GSYİH'nin yüzde 2'sinden daha fazla pay alan Yunanistan, İrlanda ve Portekiz) AB'nin kendi ülkeleri için iyi olduğunu düşünen seçmenlerin oranı, AB'nin genel olarak iyi bir şey olduğunu düşünenlerin oranından önemli ölçüde daha fazladır. Bunun tersine, Almanya, Belçika ve Lüksemburg gibi bazı büyük donör ülkelerindeki seçmenlerin daha büyük bir kısmı AB'yi genel olarak kendi ülkeleri için iyi bir şey olarak görmektedir.[72] Bu durum, hiç değilse bazı üye devletlerdeki seçmenlerin Avrupa çıkarı ile ulusal çıkar arasında bir ayrım olduğunu kabul ettiklerini göstermektedir.

"Avrupalılığım" Sınırları

"Avrupalı" tavırlarını giderek daha "anti-Amerikan" ve daha bilinçli bir Avrupalı olarak göstermek cazip olsa da, bu en iyi ihtimalle bir karikatürdür. Öncelikle, Pew Center verilerinin de açıkça gösterdiği gibi, Avrupalıların çoğu genel olarak Amerikalılar ile Bush yönetimi arasında keskin bir ayrım yapmaktadır. ABD'ye olumsuz bakan Fransızların en az yüzde 74'ü "sorunun", "çoğunlukla Bush" olduğunu düşünürken, "genel olarak Amerika" olduğunu düşünenlerin oranı sadece yüzde 21, her ikisini de suçlayanların oranı ise yüzde 4'tür. Bu oranlar Almanya ve İtalya'da da çok benzerdir.

72 İngiltere, kuralı kanıtlayan bir istisnadır. Oradaki seçmenler, ülkelerinin 1984 yılında Margaret Thatcher'ın İngiltere'nin ödemelerinin önemli bir kısmının sürekli olarak geri ödenmesini sağlamasıyla birlikte önemli bir net katkı sağlayıcı olmaktan çıktığını fark etmemiş görünüyorlar.

İkinci olarak ve biraz da ironik bir şekilde, Başkan Bush'un dış politikasının en azından bazı yönleri Avrupalılar tarafından desteklenmektedir. Pew anketine katılan Fransız, İtalyan ve Almanların dörtte üçü Irak halkının Saddam Hüseyin olmadan daha iyi durumda olduğu konusunda hemfikir. Bütün büyük Avrupa ülkelerinde açık bir çoğunluk ABD öncülüğünde terörizme karşı yürütülen savaşı desteklemeye devam etmektedir. Daha genel olarak, ekonomik ve kültürel globalleşmeye yönelik tutumlarda Atlantik ötesi gerçek bir farklılık bulunmamaktadır. Ayrıca Amerikan karşıtlığının genç Avrupalıları İngilizce öğrenmekten alıkoymadığını da belirtmek gerekir. İngiltere ve İrlanda hariç tutulduğunda, AB'deki orta öğretim öğrencilerinin yüzde 92'si İngilizce öğrenmektedir; bu oran Fransızca öğrenenlerin yaklaşık üç katı, Almanca öğrenenlerin ise yedi katıdır.[73]

Aynı zamanda, Avrupalılar Fransız, İngiliz, Alman, İtalyan ve benzerlerinden çok daha az "Avrupalı" kalmaktadır. Her on Avrupalıdan dokuzu kendini ülkesine "oldukça bağlı" ya da "çok bağlı" hissediyor. Ancak on kişinin beşinden daha azı —yüzde 45— AB'ye "bağlı" hissediyor. Bazı ülkelerde —İsveç, Hollanda, İngiltere ve Finlandiya— vatandaşların üçte ikisi ile dörtte üçü kendilerini AB'ye "çok bağlı değil" veya "hiç bağlı değil" olarak tanımlıyor. Avrupalıların sadece küçük bir kısmı kendilerini sadece "Avrupalı" olarak tanımlamakta; neredeyse yarısı kendilerini öncelikle geleneksel bir milliyetin üyesi ve sadece ikincil olarak Avrupalı olarak görmektedir. Dahası, AB üyeliğinin mevcut on beş üye arasındaki popülaritesi düşüşte. 1990 yılında Avrupalıların yüzde 70'inden fazlası üyeliğin iyi bir şey olduğunu düşünüyordu; son anketler ise bu oranın yüzde 55'e düştüğünü gösteriyor. Avrupalıların yarısından biraz azı AB üyeliğinin "dezavantajları kadar avantajları" olduğunu düşünüyor. Bu veriler ışığında, Avrupa kimliği sağlam bir şekilde yerleşmiş görünmüyor.

Üstelik, yukarıda tartışılan artan bağımlılık oranlarına karşı koymak için neredeyse kesinlikle devam etmesi ve hatta artması gerekecek olan Avrupa'ya göçün etkisi, Avrupa'nın kültürel uyumunu artırmak yerine azaltma eğilimindedir. Son on yılda milyonlarca insan, ekonomik göçmen, sığınmacı ya da etnik Alman olarak Avrupa Birliği'ne göç etti. Bu göçmenler, özellikle 1960'lar ve 1970'lerde feshedilen sömürge imparatorluklarının eski tebaası olan halklardan gelen önceki akınları takip etmektedir. Son tahminlere göre Hollanda, Almanya ve İngiltere'de nüfusun yüzde 3 ila 4'ü artık Müslüman; Fransa'da ise bu oran yüzde 7.5 ile neredeyse iki katı.[74]

73 *Economist*, 1 Mart 2003.

74 Hitchcock, *Struggle for Europe*, s. 419.

Sığınmacıların başvuruları ve başarı oranlarındaki son eğilimler, bazı ülkelerin diğerlerinden daha büyük göçmen nüfusuna sahip olacağını göstermektedir. 1990-2000 yılları arasında Danimarka, Almanya, Hollanda, Avusturya ve İsveç kendi nüfuslarına oranla en fazla sayıda göçmeni kabul eden ülkeler olmuştur. Öngörülebilir gelecekte, Batı Avrupa'ya daha fazla yasal göçmen çekmeye yönelik ekonomik ihtiyaç ile yeni gelenlere yönelik siyasi karşıtlık arasında derin bir gerilim yaşanacağı kesindir ve bu karşıtlık, göçmenlerin yerleştiği nispeten yoksul mahallelerde (veya bu mahallelere yakın yerlerde) en şiddetli şekilde hissedilmektedir.

Açıkça göçmen karşıtı platformlara sahip politikacıların son dönemdeki başarılarını Avrupa'da aşırı milliyetçi veya ırkçı politikaların yeniden canlanmasının tezahürleri olarak tasvir etmek abartılı olacaktır. Jean-Marie Le Pen'den Jörg Haider'e ve merhum Pim Fortuyn'a kadar uzanan söz konusu siyasetçilerin ortak noktaları o kadar azdır ve o kadar geçici başarılar elde etmişlerdir ki, yabancı düşmanlığı içeren protesto oylarından bahsetmek daha doğru olacaktır. Yine de göçmenlere karşı düşmanlık yaygındır. 2000 yılında yapılan bir ankete göre Avrupalıların yarısından fazlası etnik azınlıkların ulusal refah sistemlerini kötüye kullandığını ve göçmenlerin işsizliği artırdığını düşünmektedir. Neredeyse beşte ikisi yasal göçmenlerin bile geldikleri ülkelere geri gönderilmesi gerektiğini düşünmektedir.[75] Vicdansız popülistlerin bu tür duygulara kapılması hiç de şaşırtıcı değil. Bunun federal bir Avrupa hayali kuranlar için sonuçları ise ümit kırıcı. Eurobarometer anketörleri tarafından AB'nin kendileri için ne ifade ettiği sorulduğunda, Avrupalı seçmenlerin beşte birinden fazlası "Yeterince sınır kontrolü yok" kutucuğunu işaretlemiştir. Başlangıçta ne tür kısıtlamalar getirilirse getirilsin, genişlemenin Doğu Avrupa ve Akdeniz'deki genç erkeklerin batıya doğru hareket etmeleri için yeni fırsatlar yaratarak AB'nin göçü teşvik ettiği algısını artıracağı kesin gibi görünüyor. Bazı demagoglar şimdiden göç düşmanlığı ile Avrupa entegrasyonu düşmanlığı arasında bağlantı kurmaya başladı. Bu yönde daha fazlası neredeyse kaçınılmaz görünüyor.

Bir de Türk meselesi var. Türkler ilk olarak 1987 yılında Avrupa Birliği'ne katılmak için başvuruda bulunmuşlardır. Şimdiye kadar, Türkiye'nin siyasi, medeni ve insan hakları sicilinin biraz bozuk olması ve Türkiye'nin ezici çoğunluğu Müslüman bir ülke olması nedeniyle dolaylı olarak (ve bazen de açıkça) bu girişimleri geri çevrildi. Ancak üyelik için ekonomik gerekçe giderek güçlenmektedir. Bazı tahminlere göre Türkiye'de *kişi başına*

75 A.g.e., s. 412.

düşen gelir, hepsi de şu anda AB üyesi olan Macaristan, Letonya ve Litvanya'dan daha yüksek ve Balkan ülkelerinin çoğunun iki katından daha fazla. Buna karşılık dinî argüman, Giscard'ın geçen yıl ihtiyatsızca ileri sürdüğünde kendisinin de keşfettiği gibi, siyaseten yanlış bir utanç kaynağı haline gelmiştir. Avrupa'nın tanımı gereği Hristiyan olduğu düşüncesi artık geçerli değil; gördüğümüz gibi, çok az sayıda dindar Hristiyan ve çok fazla sayıda Hristiyan olmayan göçmen var. Türkiye'nin işleyen bir demokrasi olmadığı da artık iddia edilemez. Ilımlı İslamcı bir parti özgür ve adil seçimlerle iktidara geldi; ordu geçmişte yapmış olduğu gibi müdahale etmedi. Bu arada Türkiye'yi yeni kurumsal bağlarla Batı'ya bağlamaya yönelik stratejik argümanlar da ikna edicidir. Türk Parlamentosu'nun ABD'nin Kuzey Irak'ı işgalini kolaylaştırmayı reddetmesi, başka hiç kimse olmasa bile üyelerinin, önleyici savaşı haklı çıkaran bir madde içermeyen Kuzey Atlantik Antlaşması'nı okuyup anladıklarını göstermiştir. ABD, Saddam Hüseyin'i devirerek Ortadoğu'da "haydut bir rejim" olmanın tehlikelerini açıkça göstermiştir. Ancak demokratik ve dinî açıdan ılımlı bir rejim olmanın ödüllerinin sinyalini vermek için Türkiye'yi AB'ye kabul etmekten daha iyi bir yol olabilir mi?

Charles Kupchan'ın yeni bir Bizans olarak Avrupa kavramının (istemeden de olsa) ileri görüşlü olarak görülebilmesinin tek yolu budur. Türkiye, AB'ye katılırsa ve Batı Avrupa'daki Müslüman topluluklar büyümeye devam ederse, bir gün Brüksel ile Bizans —daha doğrusu Osmanlı Konstantinopolis'i— arasında paralellik kurmak için iyi bir neden olabilir.

"Avrupa Zamanı"

Her ne kadar Fransa'ya göç, diğer AB ülkelerine kıyasla çok yüksek olmasa da, Fransa'daki büyük Müslüman toplulukların varlığı —şimdi üçüncü nesillerini yaşıyorlar— Ulusal Cephe lideri Jean-Marie Le Pen'in 2002 Fransa cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turundaki başarısını açıklamaya yardımcı olabilir. Jacques Chirac ikinci turda zaferden emin olmak için Le Pen'in göçmenlik konusundaki tutumuyla arasına mesafe koymak zorunda kaldı ve bu da 2003 yılında Irak'a karşı askerî harekâtla ilişkilendirilme konusunda neden bu kadar isteksiz olduğunu açıklamaya yardımcı olabilir.

Bu tür iç siyasi mülahazalar —daha doğrusu iç siyasi kümelerin çeşitliliği— AB üye devletlerinin diplomasisini koordine etmenin bu kadar zor olmasının başlıca nedenidir. Teoride, Ortak Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası cazip bir fikirdir; pratikte ise son derece zor olduğu kanıtlanmıştır. Bosna konusunda, gördüğümüz gibi, "Avrupa zamanı" açıkça başarısız

oldu; AB devletleri arasındaki anlaşmazlıklar bir tür siyasi felce yol açtı. Irak konusunda AB içinde daha da derin çatlaklar ortaya çıktı. Bir Avrupa dışişleri bakanlığı makamının tesisi bunu değiştirir mi? Pek olası görünmüyor.

Kısacası Avrupa'nınki tuhaf bir tür birlik, tam olarak bir federasyon olamadan federasyon olma hayalleri kuran bir konfederasyon. Bir yürütmesi, bir yasama organı, bir üst meclisi, bir yüksek mahkemesi, bir merkez bankası, ortak bir para birimi, bir bayrağı ve bir marşı var. Ancak sadece küçük bir ortak bütçesi ve ortak bir ordunun küçük bir nüvesi var. Mimarlarının amaçladığından çok daha fazla karar hâlâ Avrupa Konseyi toplantılarında veya hükümetler arası konferanslarda ulusal hükümetler tarafından alınmaktadır. AB ortak bir dilden, ortak bir posta sisteminden, ortak bir futbol takımından, hatta standart bir elektrik prizinden bile yoksundur. Bazı eleştirmenlere göre —belki de en meşhuru Muhafazakâr Parti'nin merhum bakanı Nicholas Ridley'dir— AB, sadece Almanya'nın hâkimiyetinde olmakla kalmayıp kurumsal yapısı itibarıyla da Alman olan bir "Dördüncü Reich" olma tehdidi taşımaktadır. Diğerlerine göre ise —özellikle Oxfordlu siyaset profesörü Larry Siedentop'a göre— birliği gerçekten de kendi hesap verebilir olmayan bürokrasileri tarzında yöneten ve Amerikan tarzı bir Birleşik Devletler'e dönüşmesini engelleyen Fransızlardır.[76] Siedentop'un AB'si, Dördüncü Alman Reich'ından ziyade üçüncü Bonapartist imparatorluğa benziyor.

Bunlardan daha iyi bir mukayese, ekonominin siyasetten daha önemli olduğu ve kantonların merkezî hükümetten daha güçlü olduğu bir ülke olan İsviçre ile kurulabilir. Yine de süper İsviçre fikri bile AB'yi karakterize eden iki göze batan demokratik açığın önemini küçümsemektedir. Bunlardan ilki çok iyi bilinmektedir: Avrupa Parlamentosu'nun, şeffaflıktan yoksunluğuyla övünen ve neredeyse hiç kimseye hesap vermeyen bir kurum olan Avrupa Komisyonu karşısındaki zayıflığı. AB, Bizans olmayabilir ama iç işleyişi kesinlikle Bizansvaridir. İkincisi, demokrasi açığı ise daha az belirgin ama belki de daha önemli olan ve bireysel Alman seçmeni Avrupa meselelerinde Lüksemburg ya da İrlanda'daki hemcinsinden çok daha az söz sahibi olmaya mahkûm eden demokrasi açığıdır. Bu iki açık da AB'nin varlığı için gerekli olabilir, zira gerçek anlamda demokratik bir sistem pek çok sıradan Avrupalının hissettiği yabancı düşmanlığını açığa çıkarabilir ya da hem Almanların hem de komşularının zihninde uzun süredir uykuda

76 Bkz. Siedentop, *Democracy in Europe*.

olan Alman sorununu yeniden canlandırabilir. Ancak bu koşullar altında AB'nin, ortak bir dış ve güvenlik politikası olmadan düşünülemeyecek olan meşruiyet artışını sağlaması pek mümkün görünmemektedir.

Daha şimdiden, üstü kapalı anlamda değişken geometri olarak bilinen yönde önemli adımlar atılmıştır. Şu ana kadar sadece on iki AB üyesi euroya geçti; bu kitabın tamamlanmasından kısa bir süre önce İsveç'te yapılan ikinci referandumda kararlı bir şekilde EMU üyeliğine karşı çıkılması, İngiltere'de bu konuda yakında bir oylama yapılması ihtimalini daha da azalttı. İngiltere ve İrlanda, AB içindeki sınır kontrollerini gevşeten Schengen Anlaşmasını imzalamamıştır. İngilizler ayrıca 1989 ve 1997 yılları arasında, Maastricht'te ilan edilen AB'nin üç "sütunundan" biri olan Sosyal Şart'ı da imzalamadılar. Benzer bir şekilde, AB'nin yeni üyeleri de üyeliğin tüm hüküm ve koşullarını hemen uygulamaya koymayacaklardır. Amsterdam Antlaşması'nda ortaya konan yapıcı çekimserlik kavramı ve Giscard'ın anayasal antlaşmasındaki (Madde I-43) güçlendirilmiş işbirliği kavramı, bu türden daha fazla *alakart* düzenlemenin yolunu göstermektedir. Hiç kimse bunun AB'yi güçlendirmesini ciddi olarak bekleyemez. Dışarıda bırakılanların sayısı arttıkça birliğin tutarlılığı da azalacaktır. Çok vitesli bir Avrupa, Roma Antlaşması'nın "giderek daha yakın birlik" hedefine ulaşamaz. Aksine, birlik daha da uzaklaşma eğiliminde olacaktır. Bunun yerine, Roma Antlaşması'ndan kısacası, kısmen örtüşen "istekli koalisyonlardan" oluşan bir siyasi spagetti kavşağına kadar —her durumda koalisyonu tanımlayan misyonla birlikte— çok sayıda küçük birlik olacaktır. Zira Aralık 2003'te Brüksel'deki zirvede anayasal antlaşmaya ilişkin kararın ertelenmesinin ardından Fransa ve Almanya liderlerinin açıkça kendi ülkelerinin iki katmanlı bir Avrupa'nın "öncüsü" olduğunu söylemeleri bu eğilimin bir göstergesiydi.[77]

Mitler, Hikâyeler ve Geçit Merasimleri

Bu bölümün sonucu açıktır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa Birliği'nin genişlemesinden ya da derinleşmesinden korkacak fazla bir şeyi yoktur, çünkü bu iki süreç birbiriyle çelişmektedir. Federal bir Avrupa'nın Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı bir denge unsuru olarak ortaya

77 Brüksel zirvesinin başarısızlıkla sonuçlanmasının görünürdeki nedeni, İspanya ve Polonya'nın, nitelikli çoğunluk oylamasına ilişkin önerilen yeni kuralların Bakanlar Konseyi üzerindeki etkilerinin göreceli olarak azalmasını kabul etmemeleriydi. Zira Nice sistemi onlara daha çok uyuyor.

çıkmasından bahsedilmesi, gelişmelerin tamamen yanlış okunmasına dayanmaktadır. AB nüfusu, kalabalık ama yaşlanıyor. Ekonomisi büyük ama durgun. Üretkenliği fena değildir ancak aşırı boş zaman nedeniyle bozulmuştur. Başarılı fakat hâlâ yeterince liberal olmayan bir gümrük birliğidir. Üyelerinin ekonomik büyümesini artırmak yerine baskılayan bir parasal birlik içermektedir. Kesinlikle yasal bir birliktir, ne var ki yasalarının çok büyük bir kısmı meşruiyet sorunu yaşayan seçilmemiş ve hesap vermeyen bir komisyon tarafından vaz edilmektedir. Nihayetinde siyasi bir varlık olarak öngörülebilir gelecekte konfederal kalmaya devam edecek gibi görünüyor. De Gaulle'ün 1962 yılında söyledikleri bugün de temelde geçerliliğini korumaktadır: "Şu anda bir Devletler Avrupası'ndan başka bir Avrupa olamaz, tabii ki mitler, hikâyeler ve geçit merasimleri dışında." Ve bu mitler bile pek saygı görmüyor. Her ne kadar şekilsiz Amerikan "Batı" kavramından farklı ortak bir Avrupa kültürünün izleri olsa da, ulusal kimlikler hâlâ baskındır ve göç, bu kimlikleri aşındırmak için çok az şey yapmaktadır. Bütün bu nedenlerden dolayı ortak bir dış politika ve güvenlik politikası uzak ve belki de ulaşılamaz bir hedef gibi görünmektedir.

Zaten kimin denge unsuruna ihtiyacı var ki? Son tahlilde, hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Avrupa Birliği'nin işbirliğinden kazanacakları, rekabetten kazanacaklarından çok daha fazladır. Sonuç olarak birbirlerine ihtiyaçları var, hatta birbirlerine bağımlılar. Bu, en bariz şekilde ekonomik alanda görülmektedir. AB ihracatının neredeyse dörtte biri ABD'ye yapılırken, AB ithalatının beşte biri ABD'den gelmektedir. ABD, 1999 yılında AB'ye yapılan doğrudan yabancı yatırımların yüzde 65'ini oluştururken, Avrupa'ya yapılan doğrudan yabancı yatırımların da aynı oranı ABD'ye gitmiştir. ABD'nin doğrudan yabancı yatırım stokunun en az yüzde 45'i AB'dedir.[78] ABD devlet borçlarının ve Amerikan şirketlerinin borçlarının önemli bir kısmı Avrupalı yatırımcıların ve kurumların portföylerinde tutulmaktadır. O halde, Richard Rosecrance'ın ilişkiyi "Sezar ve Karun" arasındaki bir ortaklık olarak nitelendirmesi için söylenecek bir şey var.[79] Fakat Avrupa-Amerika ortak çıkarları kültüreldir de; McDonald's'ın Avrupa'da her yerde bulunmasından yakınanlar, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki muazzam sayıdaki Fransız ve İtalyan restoranlarını görmezden gelmektedirler. Disney'nin CEO'su Michael Eisner'in de dediği gibi, "*Uyuyan Güzel bir* kültürdür ve Fransız'dır; *Peter Pan* İngiliz, *Pinokyo*

78 Veriler, Eurostat'tan alınmıştır.

79 Rosecrance, "Croesus and Caesar," s. 31–34.

İtalyan, *Pamuk Prenses ise* Alman'dır."[80] Her şeyden önce Amerikalılar ve Avrupalıların terörizmle mücadelede ortak bir çıkara sahip olduklarına şüphe yoktur. İster Manhattan'da ister Mombasa'da olsun, az sayıda fanatiğin cinayet ve kargaşa yaratma çabaları, ancak Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın istihbarat teşkilatları ve polis güçleri birlikte çalışırsa yenilgiye uğrayacaktır.[81] Bosna, Kosova, Afganistan ve Irak'taki ulus inşası projelerinin de anlamlı bir transatlantik işbirliği olması halinde başarıya ulaşma olasılığı daha yüksektir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde bir Avrupa Birleşik Devletleri'nin "yükselişinden" endişe duyanlar bu nedenle rahatlamalıdır. Avrupa'da da tam olarak aynı şeyin hayalini kuranlar gerçekçi olmalı. Brüksel henüz — hem gerçek anlamda hem de mecazi anlamda— Bizans'tan çok uzakta.

80 Epitropoulos vd. (ed.), *American Culture*, s. 5.

81 Bobbitt, *Shield of Achilles*, s. 677–95.

Sekizinci Bölüm

Kapanan Kapı

... çökmekte olan imparatorluğun mali durumu gibi ilginç bir konu.

EDWARD GIBBON[1]

Büyük Bir Yeniden Doğuş mu?

Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden Avrupa Birliği'nin yükselişine kadar geçen sürenin büyük bölümünde Avrupa'nın karakteristik hali siyasi parçalanmışlık olmuştur. Şarlman'dan Hitler'e, V. Charles (Şarlken) ve Napolyon'a kadar emperyal birliğin sağlandığı dönemler, kural değil istisna olmuştur. Dünyanın diğer ucunda, Doğu Asya'da ise bunun tam tersi geçerlidir. İlk Ch'in imparatoru Shih Huang-ti'nin Çin'i birleştirdiği ve Çin Seddi'ni inşa ettiği MÖ. üçüncü yüzyıldan bu yana emperyal birlik bir norm mesabesindedir. Gerçekten de, zaman zaman iç savaş ve hanedan zayıflığı devirlerine rağmen, Çin dünya tarihinin en uzun ömürlü imparatorluğu ve aynı zamanda da en büyüklerinden biri olmuştur. 1820'lerde Mançu hanedanı, kabaca bugünkü Halk Cumhuriyeti'ne denk gelen geniş bir bölgeyi doğrudan yönetiyordu; ayrıca Kore, Çinhindi, Siyam, Burma ve Nepal de Çin'in vasallarıydı. Modern tarihin büyük bir bölümünde Çin, dünya nüfusunun dörtte biri ile üçte biri arasında bir orana —belki de 1820'de yüzde 37'sine— ev sahipliği yapmıştır. Sanayi Devrimi'nden önce Çin, aynı zamanda dünya ekonomisinin de deviydi. 1500 ve 1820 yılları arasında dünya üretimindeki payı hiçbir zaman beşte birden az olmadı ve 1820'de de üçte bire kadar yükselmiş olabilir.[2]

1 Gibbon, *Decline and Fall of the Roman Empire*, kitap I, blm. 17.

2 Maddison, *World Economy*, s. 241, tablo B-10, s. 261, tablo B-16.

Yine de on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar Çin'deki yaşam standartlarında feci bir çöküşe sahne oldu. 1820 ve 1950 yılları arasında ***kişi başına düşen*** gayrisafi yurt içi hasıla yaklaşık dörtte bir oranında düştü. 1973 yılına gelindiğinde Çin'de kişi başına düşen gelir dünya ortalamasının beşte biri civarındaydı ve Afrika'nın birçok bölgesinden daha kötüydü. Çin'in 1820'de yüzde 33'e yakın olan dünya üretimindeki payı yüzde 5'in altına düştü. Bunun neden gerçekleştiği halen tartışılan bir sorudur. Çinliler düşüşlerini, on dokuzuncu yüzyılın ortalarındaki İngiliz-Çin savaşlarından (1839-42 ve 1856-60 Afyon Savaşları) sonra Batı emperyalizminin olumsuz etkilerine bağlama eğilimindedir. Daha yeni bir Batılı hipoteze göre, Çin'in uzun vadeli siyasi birliği, Avrupa'nın rakip ulus devletlere bölündüğü bir dönemde ülkenin teknolojik ve stratejik gelişimi üzerinde boğucu bir etkiye sahipti. Batı'ya, daha kalabalık olan Doğu karşısında belirleyici ekonomik ve askerî üstünlüğü sağlayan şey, içeride ve dışarıda yaşadıkları rekabetti.[3] Kenneth Pomeranz'a göre Avrupa'yı Çin'in önüne geçiren şey Yeni Dünya'da koloniler edinmesiydi. Erken modern dönemin sonunda, hem Batı Avrupa hem de Yangtze Vadisi ormansızlaşmayla bağlantılı ekolojik krizlerle karşı karşıya kalmıştı, ancak Avrupalılar, Malthus tuzağından çıkış yollarını ticarileştirmek ve sanayileştirmek için Amerikan gümüşü ve Karayip şekerinden —elverişli konumdaki kendi kömür yataklarından bahsetmeye bile gerek yok— yararlanabilirlerdi.[4]

Çin'in yirminci yüzyıldaki kaderi sefaletti. Avrupalılar Çin'in periferisine ekonomik dönüşüm getirdiler, ancak sadece birkaç şehirde —özellikle Hong Kong'da— Hindistan'daki Babür İmparatorluğu'nun ardından getirdikleri tüm yasal ve idari kurumları uygulamaya koydular. İngilizlerin kışkırtmasıyla, rakip Batılı güçler (on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ABD de dâhil olmak üzere) "Açık Kapı" politikası üzerinde anlaştılar: Çin büyük bir serbest ticaret bölgesi olacak, fakat Ch'ing ya da Mançu imparatorluğunun yıpranmış kalıntıları olan kendi siyasi kurumlarını koruyacaktı.[5] 1911'de imparatorluktan cumhuriyete geçiş, her şeyden önce 1930'larda

3 Diamond, *Guns, Germs and Steel.*

4 Pomeranz, *Great Divergence.*

5 Platt, *Finance, Trade and Politics*, özellikle s. 95, 109. İngiliz ve Amerikan gayriresmî imparatorluk yaklaşımlarının aydınlatıcı bir karşılaştırması için bakınız Rauchway, "Competitive Imperialism." Rauchway'in de belirttiği gibi, İngilizler, başta İmparatorluk Denizcilik Gümrük Servisi olmak üzere, kontrollerini ele geçirdikleri kurumları İngilizleştirme konusunda oldukça ileri gitmişlerdir. Amerikalıların yaklaşımı ise Amerikanlaşmanın kendiliğinden gerçekleşeceğini varsaymaktı. Daha olumlu bir değerlendirme için bkz. Osterhammel, "China," s. 643 vd.

Japon emperyalizminin feci sonuçları ve ardından gelen iç savaş nedeniyle başarısız oldu. Zafer, yoksul köylülüğü başarılı bir şekilde harekete geçiren Marksist Mao Zedong'un oldu, ancak Çin toplumunu tarihteki en kötü insan yapımı kıtlığa ("Büyük İleri Atılım") ve hükümetten ilham alan en kötü sosyal bozulmalardan birine (Kültür Devrimi) sürükledi. Komünist Çin, Henry Kissinger'ı derinden etkileyen bir gerçekçilikle dış politika hedeflerini takip ederek başarılı bir imparatorluk olarak işlev görmeye devam etti. Ne var ki ekonomik zayıflığı Çin'in gücüne ciddi sınırlamalar getirdi.

Bununla beraber 1970'lerin sonunda Deng Xiaoping tarafından başlatılan reformlardan bu yana Çin şaşırtıcı bir ekonomik toparlanma yaşadı. Aynı anda hem planlı ekonomisini liberalleştirmeye hem de siyasi sistemini demokratikleştirmeye çalışan Sovyetler Birliği'nin aksine (sonuçta her ikisi de çöktü), Çinliler sadece sınırlı siyasi değişiklikler yaparken mevcut ekonomik kurumlarını bir kenara atmak yerine değiştirmeye odaklandılar.[6] Sonuç, ekonomik büyüme oranında dramatik bir artış olmuştur.[7] Son yirmi yılda Çin'in reel GSYİH'sinin yıllık ortalama büyüme oranı yüzde 8 ila 12 arasında olmuştur. Satın alma gücü paritesine göre düzeltildiğinde, Çin'in dünya üretimindeki payı 1983'ten bu yana yüzde 4'ten yüzde 12'ye yükselmiş;[8] global ihracattaki payı da yükselmiştir. Goldman Sachs tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Çin ekonomisi 2041 yılında Amerikan ekonomisini geçebilir.[9] Pek çok uluslararası ilişkiler öğrencisinin Çin'in geleceğin stratejik meydanı okuması olduğu sonucuna varması şaşırtıcı değil.[10] En azından dar anlamda ekonomik açıdan, ABD'ye karşı denge unsuru rolü için Avrupa Birliği'nden daha makul bir aday gibi görünüyor. Görünüşe göre büyük ayrışma yerini, Çin'in "dünya sistemi"nde hak ettiği yeri yeniden kazanmasını sağlayacak olan "büyük yeniden yakınlaşma"ya bırakıyor.[11] Hadım amiral Cheng Ho'nun on beşinci yüzyılda Hint Okyanusu'na yaptığı keşif yolculuklarıyla sembolize edilen Çin'in geçmişteki başarılarına yönelik yenilenen tarihî ilgi, geleceğe yönelik bu tür beklentileri yansıtmaktadır.

---

6 Bkz. Rodrik, "Feasible Globalizations," s. 7 vd.

7 Çin'in performansına ilişkin yakın tarihli bir inceleme için bkz. Hale ve Hale, "China Takes Off."

8 Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma veri tabanındaki çeşitli GSYİH istatistiklerinden hesaplanmıştır.

9 Martin Wolf, "Rivals and Partners," *Financial Times*, 7 Ekim 2003.

10 Örn. bkz. Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, s. 362. Krş. Medeiros ve Fravel, "China's New Diplomacy."

11 Örn. bkz. Frank, *ReOrient*.

Bununla birlikte, 1980'lerde dünyanın "Japonlaşacağı" yönündeki ateşli tahminler gibi, bu tür tahminler de ihtiyatla ele alınmalıdır. Bir kere, bu tür aşırı büyüme oranları Çin'e refahın yanı sıra istikrarsızlık da getirebilir. Bir asır önceki Çarlık Rusya'sı örneği öğreticidir. Alexander ve iki halefinin yönetimindeki Rus imparatorluğu benzer bir sanayileşme programına girişmiş, ekonomisini dış ticarete ve sermayeye açmış ve dönemin standartlarına göre olağanüstü hızlı bir büyüme kaydetmiştir. Ancak bu ekonomik patlamanın sosyal sonuçları Romanov otokrasisinin kurumları üzerinde muazzam bir baskı yaratmış ve ülkenin yeni zenginliğini savaş için kullanmaya çalıştığında devrime kurban gitmişti. Yeni bir Çin devrimi söz konusu değil; eşitsizlikler ne kadar büyük olursa olsun, bir toplum bir değil iki büyük siyasi çalkantının anısı bu kadar tazeyken yeni bir devrime girişmez. Yine de, ülkenin kırılgan bankacılık ve finans sisteminde bir kriz olsa bile, bir tür iç krizin Pekin'i kuşatabileceği akla yatkın senaryolar var.[12] Göz ardı edilemeyecek bir olasılık, Çin'in serbest ticaret ve doğrudan yabancı yatırıma olan yeni güveninin, siyasi sonuçları pek de mutlu olmayan bir asır önceki Açık Kapı dönemine dönüşten başka bir şey olmadığıdır. Bununla bağlantılı olarak Çin'in gücüne yönelik ikinci ve daha acil bir sınırlama söz konusudur ki bu da Çin ile ABD arasında artan *karşılıklı bağımlılıktır.* Stratejik rakip olmaktan çok uzak olan bu iki imparatorluk, ekonomik ortak havasına sahiptir. Tek soru, hangisinin daha bağımlı olduğu; daha doğrusu, otuz yılı aşkın süredir devam eden dostane ilişkilerinde bir kriz olması durumunda hangisinin daha çok kaybedeceğidir. Tıpkı bir asır önce olduğu gibi bugün de Amerika ve Çin arasında açık bir kapı var. Ama bu kapı kapanabilir mi?

Aşırı Gerilmeye Yeniden Bakış

Dört yıl içinde üç tiranlığın devrilmesi, geçmişteki global imparatorlukların standartlarına göre hiç de azımsanacak bir başarı değildir. 1999'dan bu yana Slobodan Miloseviç, Taliban ve şimdi de Saddam Hüseyin, silahlı kuvvetlerine karşı Amerikan askerî müdahalesinin bir sonucu olarak — kuşkusuz ilkinde dolaylı bir sonucu olarak— devrildiler. Bunu bu kadar dikkat çekici kılan şey, Amerika'nın gerilemesine ilişkin bir endişe dalgasından on yıldan biraz daha uzun bir süre sonra gerçekleşmiş olmasıdır. Paul Kennedy 1987'de Amerika Birleşik Devletleri'nin "kabaca 'emperyal aşırılık' olarak adlandırılabilecek bir riskle karşı karşıya olduğu" uyarısında

12 Chang, *Coming Collapse of China.*

bulundu. Ona göre Amerika, millî gelirinin çok yüksek bir oranını askerî taahhütlerine harcıyordu. Bu durum, sivil araştırma ve geliştirmeye çok daha fazla harcama yapabilen az çok askerden arındırılmış Almanya ve Japonya'ya kıyasla Amerikan ekonomisinin performansını etkilemeye başlamıştı. Amerika Birleşik Devletleri bir süper güç olarak Soğuk Savaş'taki konumunu korumayı umut edebilir miydi? Kennedy, "Bu sorunun tek yanıtı 'hayır'dır" diye yazıyordu.[13] Aslında Kennedy daha da ileri giderek, emperyal aşırılıktan kaynaklanabilecek korkunç iç siyasi sonuçlara işaret etti. Başkan Reagan döneminde federal borcun savunma kaynaklı büyümesine atıfta bulunarak, "*barış zamanında* minnettarlığını bu kadar artıran bir Büyük Güç'ün akla gelen diğer tek örneği" olan devrim öncesi Fransa ile paralellik kuruyordu.[14]

Keynes'in bir zamanlar dediği gibi, kişi gerçekler değiştiğinde fikrini değiştirmelidir.[15] Eylül 2002'*de* Amerika'nın süper güçten "hiper güce" yükselişi hakkında yazan Kennedy, aşırı genişleme tahminlerinin neden gerçekleşmediğini açıklamak için "askerî ilişkilerdeki devrim" *deus ex machina'sına*[16] başvurdu. 1980'lerde onaylamadığı askerî araştırma ve geliştirmeye yapılan onca yatırım, beklenmedik bir getiri sağlamıştı.[17] Sovyetler Birliği Reagan-Weinberger silahlanma hamlesine ayak uydurmaya çalışırken çökmekle kalmadı, ABD 1990'larda üçlü bir barış getirisi de elde etmişti: GSYH'ye oranla düşen savunma harcamaları, hızlanan ekonomik büyüme ve diğer güçleri çok geride bırakan askerî kabiliyette kuantum sıçraması.

İronik olan şu ki, Kennedy'nin *mali* aşırılık konusundaki orijinal tezi, bu tezi terk etme kararına rağmen yine de haklı çıkabilir. Bugün Amerika'nın mali sıkıntısı Kennedy'nin on altı yıl önce öngördüğünden çok daha kötü durumdadır. Kilit nokta —ki burada Kennedy'nin önceki argümanına olan benzerlik sona ermektedir— bu aşırılığın Amerika Birleşik Devletleri'nin denizaşırı askerî taahhütleriyle neredeyse hiçbir ilgisi olmadığıdır. Bu, Amerika'nın kronik dengesiz *iç* mali durumunun bir sonucudur. Ve sorunun büyüklüğü öyle bir boyuttadır ki, ülkenin mali durumu hakkında kendilerini iyi bilgilendirmiş olduğunu düşünenler de

13 Kennedy, *Rise and Fall of the Great Powers*, s. 689.

14 A.g.e., s. 681 ve not.

15 Keynes'in şöyle dediği varsayılır: "Gerçekler değişirse, ben de fikrimi değiştiririm. Siz ne yaparsınız, efendim?"

16 *Deus ex machina* "makineden Tanrı" anlamına gelen Latince bir ifadedir. Bu terim, tanrıları oynayan aktörlerin bir makine kullanılarak sahneye çıkarıldığı antik Yunan tiyatrosu geleneklerinden türetilmiştir. (ç.n)

17 Paul Kennedy, "Power and Terror," *Financial Times*, 3 Eylül 2002.

dâhil olmak üzere çoğu Amerikalı bunu oldukça basit bir şekilde inanılmaz bulmaktadır. Gerçekten de, Amerika'nın mali krizinin gizli kalmasının ana nedeni, insanların bunun varlığına inanmayı reddetmeleridir.[18] Bunu yapabiliyorlar çünkü ABD, dengesiz bütçesini dengelemek için Doğu Asya sermayesine belli belirsiz bir şekilde bel bağlamış durumda. Pek çok yorumcu Çin'in son Amerikan askerî müdahalesine çok sessiz, hatta sakin bir tepki verdiğine dikkat çekmiştir.[19] Daha azı Çin'in şu anda Amerikan gücünü desteklemeye ne ölçüde yardımcı olduğunu takdir etmiştir.

Yüzyıl önce Britanya'nın liberal imparatorluğu gibi, Amerika'nın yeni doğmakta olan liberal imparatorluğunu yönetmek şaşırtıcı derecede ucuzdur. Bunun nedeni büyük ölçüde Amerikan ekonomisinin çok büyük olmasıdır. 1980'den bu yana cari dolar cinsinden ölçülen ABD GSYİH'si, dünya üretiminin sadece yüzde 10'u gibi düşük bir noktadan 2002'de yüzde 31'e yükselmiştir. Bu da onu Japon ekonomisinden iki buçuk kat, Çin ekonomisinden sekiz buçuk kat ve Rus ekonomisinden otuz kat daha büyük yapmaktadır. ABD'nin askerî harcamaları AB, Çin ve Rusya'nın savunma bütçelerinin toplamını aşmaktadır. Yine de ABD ordusunun maliyeti, 1950'lerde GSYH'nin ortalama yüzde 10'undan 1990'larda sadece yüzde 4'üne ve içinde bulunduğumuz on yılın ilk yarısında tahminen yüzde 3,5'ine düşerek göreceli olarak hızla azalmıştır.

Pek çok Amerikalı, Amerika'nın Irak'ı işgalinin maliyeti konusunda endişeli. Bunun nedeni büyük ölçüde işgalin hiçbir maliyeti olmayacağını düşünmeye teşvik edilmeleridir. Nisan 2003'te Bush yönetiminin bazı sözcüleri sanki ülkenin yeniden inşası bir şekilde kendi kendini finanse edecekmiş gibi konuştular. Birinci Körfez Savaşı, Almanya ve Japonya'nın da dâhil olduğu geniş tabanlı bir koalisyonun toplam askerî maliyetin yüzde 80 ila 90'ını ödemesi nedeniyle Amerikalılar için fiilen bedava olmuştu.[20] Ancak ikinci Körfez Savaşı'nda ABD Irak'ı yenmekten fazlasını yaptı; Irak'ı işgal etti. Bunu da daha az sayıda zengin müttefikinin desteğiyle yaptı. 2003 yılının büyük bölümünde Amerikalı liderler bu gerçekle yüzleşmeye isteksiz görünüyordu. Başkan'ın sözcüsü Ari Fleischer, "Irak zengin bir ülkedir," diye kayıtsızca ilan ediyordu. "Irak, petrol zenginliği

18 Ferguson ve Kotlikoff, "Going Critical."

19 Medeiros ve Fravel, "China's New Diplomacy."

20 Bir tahmine göre, müttefik koalisyon üyelerinin yaptığı toplam 61 milyar dolarlık masrafın 54 milyar dolarını ABD karşılamıştır.

sayesinde... kendi içinden devasa bir mali tabana sahip olacak." Amerika'nın en büyük şirketi Wal-Mart'ın sloganı basit ve özdür: "Daima Düşük Fiyatlar. Daima." Aynı ilke 11 Eylül'den sonra Bush yönetimi tarafından da benimsenmişti. Rejim değişikliği bir politikaydı, fakat bunun için tahsis edilen araçlar küçük değişikliklerdi.

Eylül 2003 itibarıyla Bush yönetiminin, ulus inşasının bir buçuk yıldır devam ettiği varsayılan Afganistan'ın yeniden inşası için hâlâ nispeten az harcama yaptığını hatırlamakta fayda var. CARE International'a göre, o tarihe kadar Afganistan'a tüm yabancı bağışçılar tarafından taahhüt edilen kişi başına yıllık miktar, Afganistan'ın ihtiyaçlarının çok daha ciddi olmasına rağmen, Kosova'da çatışma sonrası toparlanma için harcanan miktarın dörtte birinden fazla değildi. Her halükârda, Uluslararası İşbirliği Merkezi Haziran 2003'te Afganistan'ın yeniden inşası için 1.6 milyar dolardan fazla "ödeme" yapılmadığını, bunun sadece 947 milyon dolarının "aktif" hale getirildiğini (ki bu genellikle Batılı "ihtiyaç değerlendirme" ekipleri için araç ve bilgisayarlara harcandığı anlamına geliyordu) hesapladı. Tamamlanan projeler için ancak 192 milyon dolar harcanmıştı.[21] Afganistan'ın gelecekteki istikrarı açıkça Kabil'de Başkan Hamid Karzai yönetiminde kurulan geçici yönetimin başarısına bağlıdır. Bununla beraber bu raporun yazıldığı sırada savaş sonrası sağlanan fonların beşte birinden azı Afgan hükümetinin belirlediği güven fonlarına aktarılmıştı; çok daha fazlası ise uluslararası bağışçılar aracılığıyla dağıtılmıştı. Mayıs 2003 itibarıyla ABD, ana Afgan Geçici Yönetim Fonu'na *5 milyon dolar gibi cüzi bir ödeme yapmıştı.*[22]

Ne var ki bu cimrilikten yalnızca Bush yönetimi sorumlu tutulamaz. Amerika'nın dış yardım bütçesindeki düşüş —İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda ABD gayrisafi millî hasılasının ortalama yüzde 1.8'ine yaklaşan zirve noktasından, günümüzdeki ancak yüzde 0.2'lik seviyesine[23]— Amerikalı yasa koyucuların uzun yıllar süren eli sıkılığının bir sonucudur. Irak'taki savaşın ilk aşamalarında, Bush yönetimi tarafından savaşın maliyetini karşılamak için talep edilen 79 milyar doların nasıl ve nereye harcanması gerektiğini belirlemek üzere Temsilciler Meclisi ve Senato müzakerecileri arasında gerçeküstü bir toplantı yapıldı. Müzakereler bittiğinde, 11 Eylül'den bu yana artan uluslararası güvensizlik nedeniyle kârları düşen Amerikan havayolu şirketlerini kurtarmak için 2.9 milyar dolar ayrılmıştı. Havayolları tarafından işten çıkarılan işçilere 275 milyon

21 Krş. Ignatieff, *Empire Lite*, s. 95.

22 Rubin, Hamidzada ve Stoddard, "Through the Fog of Peace Building."

23 Veriler, *Statistical Abstract of the United States*'in çeşitli sayılarından alınmıştır.

dolar daha aktarıldı. Vermont Senatörü Patrick J. Leahy'nin savaş bütçesinden 3.3 milyon doların Waterbury'deki evinin yakınındaki bir barajın yeniden inşası için harcanmasını önerdiği komik bir an bile yaşandı. Yerel domuz eti ile ulusal güvenlik arasında bir seçim yapmak durumunda kalındığında, her zaman birincisini tercih edeceğine güvenilebilecek bazı Kongre üyeleri vardır.

Yine de 2003 yılı boyunca tutumlar belirgin bir şekilde değişti; yönetimin o yılın Ekim ayında Irak ve Afganistan'ın işgali ve yeniden inşasını finanse etmek için 87 milyar dolarlık talebinin kongre tarafından onaylanmasına tanık olun. Sonuçta, reform yapılmamış yabancı devletlere basitçe ödenen yardım ile bir Amerikan rejim değişikliğinin başarılı olması için yapılan yardım arasında fark vardır. Amerikalı kanun yapıcılar da Saddam Hüseyin'in devrilmesinin hem faydalarını hem de maliyetlerini göremeyecek kadar kör değiller.

Talep edilen 79 milyar doların önemli ölçüde altında —muhtemelen 48 milyar dolara yakın— savaşın kendisi nispeten ucuzdu.[24] Dahası, Chicago Üniversitesi'ndeki ekonomistlerin de belirttiği gibi, ABD Saddam'dan kurtularak tasarruf bile etmiş olabilirdi zira Saddam'ın yarattığı askerî tehdidi kontrol altına almak yılda yaklaşık 13 milyar dolara mal oluyordu.[25] 87 milyar doların çoğu Amerikalı için çok büyük bir para olduğuna şüphe yok. Ancak bu miktar ABD GSYİH'sinin sadece yüzde 0.8'ine denk geliyor ve Irak'taki başarısızlığın ne kadara mal olacağını tahmin etmenin imkânsızlığı göz önüne alındığında, bu ülkede istikrarlı ve dostane bir hükümet sistemi kurmak için ödenmesi gereken makul bir bedel gibi görünüyor —tabii bunun başarılabileceği varsayılırsa. Kuşkusuz 87 milyar doların büyük bir kısmı ABD varlığının salt askerî maliyetleri tarafından karşılanacaktır. Yeniden yapılanma için 20 milyar doların biraz üzerinde bir kaynak ayrılmış olup, bunun dörtte biri Irak güvenlik güçlerinin modernizasyonuna harcanacaktır.[26] Sadece harap durumdaki petrol kuyularının, boru hatlarının ve rafinerilerin onarımı 5 milyar dolardan fazla tutabilir; elektrik sisteminin elden geçirilmesi ise bunun iki katından

24 Calleo, "Power, Wealth and Freedom," s. 10. Krş. David Wessel, "Several Signs Highlight War's Effect on Economy," *Wall Street Journal*, 27 Mart 2003; Rigobon ve Sack, "Effects of War Risk."

25 Davis vd., "War in Iraq Versus Containment."

26 Thom Shanker, "Bush to Focus on Benefits of Rebuilding Effort in Iraq," *New York Times*, 21 Eylül 2003. Ayr. bkz. Donald Hepburn, "Nice War. Here's the Bill," a.g.e., 3 Eylül 2003; Richard W. Stevenson, "78% of Bush's Postwar Spending Plan Is for Military," a.g.e., 9 Eylül 2003.

fazla. Yine de 20 milyar dolar Irak'ın son derece düşük olan GSYİH'sine oranla büyük bir yekûn tutar; oransal olarak 1940'ların sonunda Batı Almanya'ya yapılan Marshall Planı yardımından çok daha büyük bir teşviktir, zira Alman ekonomisi Hitler döneminde Irak'ın Saddam döneminde çöktüğü gibi tamamen çökmemiştir.[27] Ayrıca, uluslararası bağışçılar savaş sonrası yeniden yapılanmanın maliyeti için hâlihazırda yaklaşık 13 milyar dolar teklif etmişlerdir.

Güvenlik ve yeniden yapılanma için 100 milyar dolara varan harcamalar Irak'ın toparlanması için neden yeterli olmasın? Ne de olsa ülke dünyanın en büyük ikinci petrol rezervlerine sahip. Saddam'ın despotizmi tarafından yoksulluğa sürüklenmeden önce, ortalama bir Iraklının geliri, kullanılan hesaplama yöntemine bağlı olarak, Amerikalı meslektaşının dörtte biri ile yarısı arasındaydı. Fakat 1999 yılına gelindiğinde, yirmi yıllık savaş, devlet kontrolü, devlet hırsızlığı ve yaptırımlar ortalama bir Iraklının gelirini ortalama bir Amerikalının dörtte üçüne düşürdü.[28] Yirmi yıl, piyasa ekonomisinin nasıl işlediğine dair kolektif hafızayı yok etmek için yeterince uzun bir süre değildir; 1990'larda Polonya ve Rusya'nın deneyimleri, yetmiş beş yıl sonra geçmişin büyük ölçüde silinmiş olmasına rağmen, kırk beş yılın bile yeterli olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. O halde doğru koşullar altında Irak 1979 öncesi yaşam standartlarına oldukça hızlı bir şekilde geri dönebilir. Ekonomik toparlanmanın başlaması için elbette üç şeye acilen ihtiyaç vardır: kanun ve düzenin etkin bir şekilde uygulanması, temel altyapının (özellikle su ve elektrik) onarımı, restorasyonu ve harap durumdaki petrol sahalarının modernizasyonu; son olarak da diğer sektörlerdeki ekonomik faaliyetlerin canlandırılması için yeniden yapılanmaya önemli miktarda harcama yapılması. Bunlar ancak işgalin zamanından önce sona erdirilmemesi ve istikrarlı ekonomik ve yasal kurumların kök salması için zaman tanınması koşuluyla başarılabilir.

27 Emekli bir askerî yetkili bu yaz *Financial Times*'a verdiği demeçte "Aylık GSYİH'si 2,5 milyar dolar olan bir ülkeyi yönetmek için ayda 4 milyar dolar harcıyoruz" dedi. "Burada yanlış giden bir şeyler var": *Financial Times*, 29 Ağustos 2003. Bkz. Ali Abunimah, "Iraqs Chilling Economic Statistics," 18 Mart 1999, http://www.globalpolicy.org/security/issues/irq3-22.htm.

28 Summers ve Heston'ın "World Tables"ına göre, Irak'ın 1980'de kişi başına düşen reel GSYİH'si 1985 uluslararası dolarıyla 6.900 dolarken, Amerika için bu 15.101 dolardı. Dünya Bankası'nın *World Development* veri tabanı, cari dolar cinsinden kişi başına düşen gayrisafi millî gelir miktarını Irak için 3,380 dolar ve Amerika Birleşik Devletleri için 11,850 dolar olarak vermektedir. Economist Intelligence Unit 1999 yılında Irak'ın kişi başına düşen gayrisafi millî hasılasını sadece 247 dolar olarak tahmin ederken, Amerika'nın 32,260 doları bunun 130 katıdır.

Bush yönetimi, yaygın olarak inanılan komplo teorisinin aksine, Irak'ı ülkenin petrol rezervleri nedeniyle işgal etmemiştir.[29] Ne var ki petrol üretiminin yeniden canlandırılması, Irak'taki Amerikan dönüşümünün başarısı için gerekli bir ön koşuldur. Irak'ın yer altında çok fazla petrole sahip olduğundan kimsenin şüphesi yok, ama ülkenin rezervlerinin net miktarı sektör uzmanları tarafından hararetle tartışılıyor. Buna mukabil Irak'ın sadece 78 milyar varile mi yoksa 300 milyar varile mi sahip olduğu kısa vadede tamamen akademik bir ilgi konusu. Asıl soru, bu yıl, gelecek yıl ve ondan sonraki yıl yer altından ne kadar petrol çıkarılacağı ve bunun her bir varilinin ne kadar edeceği? Tablo 13, iyimser bir tahminle dört yıl süreceği varsayılan bir işgal için üç olası senaryo sunmaktadır. En iyi senaryoda, Irak 2006 yılına kadar üretimi günde 3.5 milyon varile çıkarabilir ve petrol fiyatı varil başına 30 dolar gibi yüksek bir seviyede kalarak dört yıl boyunca toplam 100 milyar dolar civarında bir gelir elde eder. Gerçekte, arzın daha yavaş büyümesi ve ortalama fiyatların daha düşük olması muhtemeldir, böylece tüm dönem için gelirler 40 milyar dolardan biraz daha az olabilir. Bunların brüt gelir tahminleri olduğunu da unutmamak gerekir; her türlü maliyetin bu sayılardan düşülmesi gerekecektir. Irak'ın mevcut dış borçlarını da unutmamalıyız: yabancı kreditörlere 120 milyar dolar artı 125 milyar dolara varan tazminat talepleri. Sadece bu "çirkin borçların" —zalim Saddam tarafından yapıldığı için çirkin— iptal edilmesi, yeniden inşayı finanse etmek için gelecekteki petrol gelirlerini serbest bırakacaktır. Yine de görünüm umutsuz değil. Irak'ın istikrara kavuşturulmasının maliyetinin en azından bir kısmı nihayetinde petrol satışlarından karşılanacaktır.

Son olarak, eğer istikrar başarılı olursa, sadece ülke ekonomisi büyümekle kalmayacak, aynı zamanda 1940'ların sonlarında Almanya ve Japonya'nın yeniden canlanmasında olduğu gibi, Amerika'nın Irak'a ihracatı da artacaktır. Bush yönetimini eleştirenler, Amerikan şirketlerinin Irak'ın altyapısının yeniden inşası için ihaleler almasından yakınıyor. Bunun yerine savaş sonrası politikanın şimdiden bazı Amerikalı işçilere iş yaratıyor olmasını kutlamaları gerekir, zira bu tür maddi getiriler olmadan eski düşmanlara yönelik cömert politikalar kamuoyu desteğini hızla kaybeder. İşgalin aritmetiği, Irak'ta harcanan her doların Amerikan okulları ya da hastaneleri için bir dolar daha az olduğu konusunda ısrar eden Başkan Bush'un daha radikal

29 Max Boot, "A War for Oil? Not This Time," *New York Times*, 13 Şubat 2003; Peter Slevin ve Vernon Loeb, "Bremer: Iraq Effort to Cost Tens of Billions for Iraq," *Washington Post*, 27 Ağustos 2003.

Tablo 13
Irak'ın Petrol Gelirleri: Öngörülen Bazı Gelirler, 2003-06

	2003	*2004*	*2005*	*2006*	*Toplam*
Orta					
Varil başına fiyat ($)	25	25	25	25	
Günlük varil sayısı (milyon)	1.7	2.5	2.5	2.5	
Yıllık varil sayısı (milyon)	620.5	912.5	912.5	912.5	
Yıllık gelir (milyar $)	3.9	22.8	22.8	22.8	72.3
Düşük					
Varil başına fiyat ($)	15	15	15	15	
Günlük varil sayısı (milyon)	1.7	2	2	2	
Yıllık varil sayısı (milyon)	620.5	730	730	730	
Yıllık gelir (milyar $)	2.3	11.0	11.0	11.0	35.2
Yüksek					
Varil başına fiyat ($)	30	30	30	30	
Günlük varil sayısı (milyon)	1.7	2.5	3	3.5	
Yıllık varil sayısı (milyon)	620.5	912.5	1095	1277.5	
Yıllık gelir (milyar $)	4.7	27.4	32.9	38.3	103.2

Kaynak: Yazarın kendi hesaplamaları.

eleştirmenlerine bazen göründüğü gibi sıfır toplamlı bir oyun değildir.[30] Aksine, Irak'taki başarı, sadece ülkenin yeniden inşası için ihale alma riskini üstlenen şirketlere değil, tüm şirketlere önemli getiriler sağlayabilir.

Silah ve Tereyağı

O halde Amerikan imparatorluğunu aşırı genişleme ile tehdit eden, rejim değişikliği ve ulus inşasının maliyeti değildir. Harcamalar eve çok daha yakındır. Zira Amerikan ekonomisi, tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar büyük ölçüde tüketime ve hem kamu hem de özel kredilere bel bağlar hale gelmiştir. Amerika'nın dış gücü, ekonomisinin gücüne dayandığından, ortada bir paradoks vardır. Geleneksel olarak imparatorluklar silah ya da tereyağı arasında —askerî harcamalar ve tüketim arasında— bir seçim yapmak zorunda kalırlar ve aşırı borçlanmayla elleri kolları bağlanırdı. Ancak Amerikan imparatorluğu ekonomik büyümesini beslemek için tüketime ihtiyaç duymakta ve bu sayede askerî harcamalarını kolaylıkla karşılayabilmektedir. Üstelik tüketimin büyümesini sürdürmek için daha önce görülmemiş miktarlarda da borçlanabiliyor gibi görünüyor. Bu bir silah *ve* tereyağı imparatorluğudur.

30 Örn. bkz. Seymour Melman, "Looting Our Lives," *Znet*, 22 Nisan 2003.

Bu paradoks, Hummer olarak da bilinen yüksek hareket kabiliyetli çok amaçlı tekerlekli araçta mükemmel bir şekilde somutlaşmıştır. Orijinal haliyle Hummer, 1979 yılında AM General tarafından ABD ordusu için hafif personel taşıyıcı olarak tasarlandı ve ABD birliklerinin konuşlandığı neredeyse tüm çatışma bölgelerinde Amerikan devriyelerinin tercih ettiği ulaşım aracı haline geldi. Fakat Hummer aynı zamanda dayanıklı bir tüketici aracıdır. Sivil kullanım için üretim hakları 1999 yılında General Motors'a satıldığından beri Hummerlar California'dan başlayarak Amerika'nın dört bir yanındaki otoyollarda çeşitli askerî olmayan renk tonlarında görünmeye başladı.[31] Hummer fetih için miydi yoksa tüketim için miydi? Cevap her ikisi de. Gerçekten de, galon başına düşük kilometre performansı (ortalama 11 mpg) ve devasa ağırlığı ve genişliği ile Amerikan fosil yakıt kullanımının savurganlığını örneklemektedir.

Bazıları elbette California'daki Hummerlara ucuz benzin sağlamak için Irak'ta Hummerlara ihtiyaç olduğunu söyleyerek çemberi kapatacaktır. Ama bu, Saddam Hüseyin'e karşı savaş kararında petrolün önemini bir kez daha abartmaktadır. Silah ve tereyağı imparatorluğunun paradoksu, Başkan Bush'un seçilmesinden bu yana iki Amerikan şirketinin zıt ekonomik talihlerini karşılaştırarak da gösterilebilir. Petrol sahası mühendisliği şirketi Halliburton'a 2000 yılının sonlarında Cumhuriyetçilerin seçim zaferinden faydalanacağı beklentisiyle yatırım yapanlar hayal kırıklığına uğradı. Kasım 2003'e kadar geçen üç yıl içinde şirketin hisseleri üçte birden fazla azaldı ve yüksek mevkilerdeki dostları tarafından desteklenen daha agresif Ortadoğu politikasından önemli bir fayda sağlayamadı. Buna karşılık 2000 yılının sonlarında parasını Wal-Mart hisselerine yatıran bir yatırımcı beşte bir oranında sermaye *kazancı elde etmiş* olacaktı. Tamamen ekonomik bir bakış açısıyla, tüketim sektörünün en önemli şirketine yapılan yatırımın, askerî-petrol kompleksinin kalbinde yer aldığı varsayılan firmaya yapılan yatırımdan çok daha kârlı olduğu kanıtlanmıştır.

Amerikan ekonomik büyümesinde kişisel tüketimin artan önemi son kırk yılın en çarpıcı gelişmelerinden biri olmuştur. GSYİH'nin yüzdesi olarak tüketim 1960'larda yüzde 62 civarındayken 2002'de yaklaşık yüzde 70'e yükselmiş; bunun sonucu olarak da tasarruflarda bir düşüş yaşanmıştır: kişisel tasarruf oranı 1959'dan 1992'ye kadar ortalama yüzde 9'dan, sonraki on bir yılda yüzde 4'ün biraz üzerine düşmüştür. Gerçekten de Amerikalılar artan tüketimlerinin önemli bir kısmını borçlanarak finanse

31 Ticari bir Hummer'ın ilk sahibi vücut geliştirmeci, aktör ve şu anda California valisi olan Arnold Schwarzenegger'di.

etmişlerdir. Hane halkı sektörü kredi piyasası borcu 1960 ve 1970'lerde GSYİH'nin yüzde 44'ünden 2002'de yüzde 78'ine yükselmiştir.

Artan tüketim harcamalarını karşılamak için krediye bel bağlayanlar sadece sıradan Amerikalılar da değildir. Federal hükümet Temmuz 2003'te, iki yıl önce öngördüğü 334 milyar dolarlık bütçe fazlasının — durgunluk, savaş ve vergi indirimlerinin bir araya gelmesiyle— en az 475 milyar dolarlık bir açığa dönüştüğünü kabul etti.[32] Bu meblağ birçok Amerikalıyı şoka soktu. Ne de olsa Clinton yönetimi sırasında Kongre Bütçe Ofisi (CBO) göz alabildiğine uzanan bütçe fazlaları öngörmüştü. Ancak bu tahminler, enflasyon ya da ekonomik büyümeden bağımsız olarak, federal hükümetin Sosyal Güvenlik, Medicare ve diğer haklar dışındaki her şey için her yıl tam olarak aynı miktarda dolar harcayacağı varsayımına dayanıyordu. CBO aynı zamanda federal vergi gelirlerinin yılda yaklaşık yüzde 6 oranında artacağını da kendinden emin bir şekilde varsaymıştır. 2001 yılında CBO, öngörülen ihtiyari harcamaları enflasyona (ancak ekonomik büyümeye değil) göre ayarlamamanın artık "yararlı ya da uygulanabilir" olmadığına karar verdi. Bu ayarlamanın yapılması 2002-11 dönemi için öngörülen fazlayı 6.8 trilyon dolardan 5.6 trilyon dolara düşürdü. Fakat bu, daha sonraki öngörülemeyen olayların etkisiyle karşılaştırıldığında hiçbir şeydi. İki yıl sonra, bir durgunluk, büyük bir vergi indirimi ve 11 Eylül'ün ardından CBO'nun on yıllık fazla tahmini 20 milyar dolara düşmüştü. Yine de CBO, kamu elindeki federal borcun orta vadede GSYH'nin yüzde 35.5'inden on yıl içinde yüzde 16.8'ine düşeceğini tahmin edebilmiştir.[33] CBO, bu sonucu elde etmek için, uygun bir şekilde, ekonomi büyüse bile isteğe bağlı harcamaların önümüzdeki on yıl boyunca sabit kalacağını varsaymıştır. Aslında, Eylül 2001'den bu yana ek askerî ve güvenlik maliyetlerini de içeren bu harcamalar, son üç yılda ekonomik çıktının iki katından daha hızlı artmıştır. Bu yazının yazıldığı sırada CBO tahminlerini yeniden revize ediyordu. Şimdi 2004 yılı için yarım trilyon dolara yakın bir açık öngörüyor ve 2002'den 2011'e kadar olan on yıllık dönem için bir zamanlar fazla olan bütçe 2.7 trilyon dolar açık verecek. Bu, CBO'nun dört yıldan daha kısa bir süre önce, son başkanlık seçimlerinden önce öngördüğünden 9.5 trilyon dolar daha fazla yeni borç anlamına gelmektedir.

32 Kenneth N. Gilpin, "White House Foresees Deficit Reaching $455 Billion This Year," *New York Times*, 15 Temmuz 2003. Edmund L. Andrews, "Leap in Deficit Instead of Fall Is Seen for U.S.," a.g.e., 26 Ağustos 2003.

33 Bütün veriler Kongre Bütçe Ofisi Web sitesinden alınmıştır, http://www.cbo.gov.

Yine de CBO'nun en son tahminleri bile federal hükümetin yükümlülüklerinin gerçek boyutunu büyük ölçüde küçümsemektedir, çünkü "alt satır" yükümlülüklerin sadece tahvil şeklini alan kısmıdır.

Amerikalılar güvenliği severler. Ne var ki, Sosyal Güvenliği ulusal güvenlikten daha çok seviyorlar. Yaşlılık ve hastalık tehlikeleriyle meşgul olmaları, ülkelerinin mali açıdan aşırı zorlanmasının gerçek nedeni olacaktır, terörizm ve "şer ekseni" tehlikeleriyle meşgul olmaları değil. Bugünün gizli mali krizi, denizaşırı askerî yüklerin fazlalığından değil, bir kısmı New Deal'a[34] kadar uzanan eski Sosyal Güvenlik mevzuatı ile Amerikan toplumunun değişen demografik yapısı arasındaki kronik uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır.

Sadece üç yıl içinde, yaklaşık yetmiş yedi milyona ulaşan ilk *bebek patlaması*[35] nesli Sosyal Güvenlik yardımı almaya başlayacak. Altı yıl içinde de Medicare yardımlarını almaya başlayacaklar. Bir yetkilinin tahminine göre, hepsi emekli olduğunda ABD'nin yaşlı nüfusu iki katına çıkmış olacak, ama vergi ödeyen ve bu yardımları karşılayabilecek çalışan sayısı sadece yüzde 15 artmış olacak. Ekonomistler, hükümetin mevcut ve gelecekteki yaşlılara emeklilik ve sağlık yardımı ödeme taahhüdünü, hükümetin "örtülü" yükümlülüklerinin bir parçası olarak adlandırmaktadır. Ancak bu yükümlülükler, devlet tahvillerinin anapara artı faizini geri ödeme yükümlülüğünden daha az gerçek değildir. Aslında, politik olarak, açık borçları ödememek, Sosyal Güvenlik ve Medicare yardımlarını ödemeyi durdurmaktan daha kolay olabilir. Hiç kimse hükümetin ilk önce hangi yükümlülüğünden vazgeçeceğini kesin olarak söyleyemese de, bir şey açıktır: örtülü yükümlülükler açık olanları gölgede bırakır.

Bu örtülü yükümlülüklerin boyutu 2003 yılında Cleveland Federal Rezerv Bankası'nda kıdemli ekonomist olan Jagadeesh Gokhale ve ABD Hazinesi'nde ekonomi politikalarından sorumlu eski bakan yardımcısı Kent Smetters tarafından hazırlanan bir makalede ortaya konmuştur. Yazarlar şu soruyu sordular: Hükümetin gelecekte toplamayı umduğu tüm geliri bugün elde edebileceğini, ancak borç servisi de dâhil olmak üzere gelecekteki tüm harcama taahhütlerini ödemek için yine bugün kullanmak zorunda olduğunu varsayalım. Gelecekteki tüm gelirlerinin iskonto

34 "New Deal," 1929 Büyük Buhranı sonrasında ekonomik düzelmeyi sağlamak üzere Başkan Roosevelt tarafından 1933'te yürürlüğe konan bir dizi ekonomi ağırlıklı programdır.(ç.n)

35 "Baby boomer". (ç.n)

Tablo 14
Abd Maliye Politikasında Kuşaklar Arası Dengenin Sağlanması İçin Bugün Gerekli Olan Vergi Artışları veya Harcama Kesintilerinin Yüzdesi

Siyasa	*Yüzde Değişimi*
Federal gelir vergisini arttır	+ 69
Bordro vergilerini arttır	+ 95
Federal satın alımları kesin	- 100
Sosyal Güvenlik ve Medicare'i finansmanını kesin	- 56

Kaynak: Jagadeesh Gokhale ve Kent Smetters, "Fiscal and Generational Imbalances".

edilmiş bugünkü değeri, gelecekteki tüm harcamalarının iskonto edilmiş bugünkü değerini karşılamaya yeter mi? Cevap, net olarak hayırdır. Hesaplamalarına göre, açık 45 trilyon dolar tutarındadır.[36] Bu meblağ, bir perspektife oturtmak gerekirse, kamunun mevcut resmî borcundan on iki kat daha büyük ve ülkenin yıllık üretiminin yaklaşık dört katıdır. Gokhale ve Smetters, bugünkü değerle 45 trilyon dolar elde etmek için vergilerin ne kadar artırılması ya da harcamaların ne kadar kısılması gerektiğini de sorgulamışlardır. Dört alternatif cevap sunmaktadırlar (bkz.Tablo 14). Hükümet bugünden başlayarak gelir vergilerini (bireysel ve kurumsal) yüzde 69 oranında artırabilir veya bordro vergilerini yüzde 95 oranında yükseltebilir ya da Sosyal Güvenlik ve Medicare yardımlarını yüzde 56 oranında kesebilir veyahut federal ihtiyari harcamaları tamamen keserek sıfırlayabilir.

Sorunu ifade etmenin bir başka yolu da, kendi yaşam boyu vergi yükümüzü, hükümetin yukarıdakilerden birini yapmaması halinde bir sonraki neslin omuzlamak zorunda kalacağı yaşam boyu vergi yükü ile karşılaştırmaktır —bu gibi hesaplamaları tanımlamak için sıklıkla kullanılan terim: *nesil muhasebesi.* Bu tür hesapların ima ettiği şey, 1940'larda ya da 1950'lerde değil de bugün Amerika'da doğma şanssızlığına sahip olan herkesin çalışma hayatı boyunca çok yüksek vergi oranlarıyla karşı karşıya kalacağıdır. Bush yönetiminin vergi indirimlerine rağmen, bugün Amerikalılar neredeyse hiç vergilendirilmiyor. Dolayısıyla bir sonraki nesli mevcut oranın iki katı oranında vergilendirme fikri en hafif tabirle hayal ürünü gibi görünüyor.

Fakat, bu rakamlarla ilgili ciddi bir sorun var, bunların altında yatan hesaplamalarla ilgili değil, *kabul edilmeleriyle ilgili.* Açıkça söylemek gerekirse, bu haberler o kadar kötü ki neredeyse hiç kimse inanmıyor. Bu, insanların sorundan tamamen bihaber olmalarından kaynaklanmıyor.

36 Gokhale ve Smetters, "Fiscal and Generational Imbalances."

Amerikalıların daha uzun yaşadığı ve nüfus içindeki yaşlıların artan oranını karşılamanın pahalıya mal olacağı herkes tarafından biliniyor. İnsanların henüz fark etmediği şey ise bunun ne kadar pahalı olacağıdır. Yaygın tepkilerden biri, söz konusu ekonomistlerin siyasi çıkarları olduğunu ve bu nedenle mümkün olan en karanlık tabloyu çizmek için hesaplanmış varsayımlarda bulunduklarını söylemektir. Ancak gerçek şu ki, Gokhale-Smetters çalışması Paul O'Neill hazine bakanı iken onun tarafından yaptırılmış ve Smetters Hazine'de, Gokhale ise Federal Rezerv'deyken hazırlanmıştır. Dahası, en kötü senaryo olmaktan çok uzak olan Gokhale ve Smetters rakamları, gelecekteki Medicare maliyetleri ve uzun ömürlülükteki büyümeye ilişkin tartışmalı bir şekilde iyimser olan resmî varsayımlara dayanmaktadır. Tarihsel olarak, yararlanıcı başına reel Medicare yardımlarındaki yıllık büyüme oranı, iş gücü verimliliğinin yıllık büyüme oranını yüzde 2,5 puan aşmıştır. Ama resmî projeksiyonlar gelecekte bu farkın sadece yüzde 1 puan olacağını varsaymaktadır. (Ayrıca iyimser bir tahminle Amerikalıların Japonya'daki mevcut ortalama yaşam süresine ulaşmasının elli yıl süreceği varsayılmaktadır). Biraz farklı varsayımlar altında toplam mali dengesizlik 45 trilyon dolardan bile daha büyük olabilir.

Amerikan siyasi sisteminde bu tür nahoş mali aritmetiğin marjinalize edilmesine kimse şaşırmamalıdır. Aklı başında hiçbir başkan adayı "Vergileri üçte iki oranında artırın" sloganıyla kampanya yürütmez. Hiçbir rasyonel iktidar da Sosyal Güvenlik ve Medicare yardımlarında yarıdan fazla kesintiye gitmez. Bu nedenle kısa vadede kuşaklar arası dengesizlik sorununu çözmek için neredeyse hiçbir şey yapılmayacağını varsaymak yanlış olmayacaktır. Ne yazık ki bu, sorunun daha da kötüye gideceği anlamına gelmektedir. Gokhale ve Smetters'e göre, 2008 yılına kadar politikada bir değişiklik yapılmaması halinde, nesiller arası uçurumun kapatılabilmesi için gelir vergilerinin yüzde 74 oranında daha da artırılması gerekecektir. Diğer bir deyişle, nesiller arası muhasebenin aritmetiği, gelecekte bir noktada dağıtıcı bir hesaplaşma anlamına gelmektedir. Hükümet er ya da geç harcama taahhütlerini azaltmak ya da vergi gelirlerini artırmak zorundadır. Ne yazık ki Bush yönetiminin gizli federal mali krize yaklaşımı şu ana kadar Lenin'in eski sloganının bir varyasyonu gibi görünüyor: "Ne kadar kötü o kadar iyi." Giderek artan açıklarla karşı karşıya kalan başkan ve adamları, üç büyük vergi indirimini Kongre'den geçirmeyi tercih etti. Yönetim yetkilileri zaman zaman bu önlemleri, bir zamanlar başkanın babası tarafından alay edilen "voodoo ekonomisinin" bir versiyonu olan ekonomik faaliyeti teşvik edici olarak savundular. Ancak bu konuda şüpheci olmak için iyi

nedenler var, özellikle de bu vergi indirimlerinin başlıca yararlanıcılarının zengin bireyler olması nedeniyle.

Kuşaklararası dengesizlik sorununa yönelik olası bir mali çözüm aslında İngiltere'de hâlihazırda uygulanmaktadır; bu da sosyal yardım haklarının genel enflasyonun önünde artmasına izin veren mekanizmayı ortadan kaldırmaktır. 1979 yılında yeni seçilen Margaret Thatcher hükümeti, her yıl perakende fiyat endeksi veya ortalama kazanç endeksi olmak üzere iki endeksten yüksek olanına göre artırılan ve uzun süredir yürürlükte olan temel devlet emeklilik maaşında ihtiyatlı bir reform yaptı. Thatcher'ın ilk bütçesi bu kuralı değiştirerek emekli aylığının sadece perakende fiyat endeksine göre artmasını sağlamış ve ortalama kazançla olan bağı koparmıştır.[37] Kazançlardaki artış 1980'den sonra enflasyondan çok daha yüksek olduğu için kısa dönemli mali tasarruf önemli boyutlardaydı. Uzun vadeli tasarruf ise daha da büyüktü. Bugün Birleşik Krallık'ın fonlanmamış kamu emeklilik yükümlülüğü, çoğu kıta hükümetininkinden çok daha küçüktür. 2050'ye kadar olan dönem için GSYİH'nin yüzde 5'i kadar az olan bu oran, İtalya için yüzde 70, Fransa için yüzde 105 ve Almanya için yüzde 110'dur.[38] Bu ve diğer Thatcher reformları, Birleşik Krallık'ın kuşak hesaplarında büyük delikler olmayan gelişmiş ekonomilerin seçkinlerinden biri olmasının nedenidir.[39]

Amerika'nın mevcut durumunda, hayati önem taşıyan şey Medicare harcamalarını kontrol altına almak olmalıdır, zira 45 trilyon dolarlık bütçe kara deliğinin yüzde 82'lik aslan payından bu harcamalar sorumludur. Sadece faydalanıcı başına yapılan ödemelerdeki artış oranını yılda yarım puan düşürmek bile 45 trilyon dolarlık uzun vadeli bütçe açığını 15 trilyon dolar azaltacaktır. Programın daha az varlıklı yaşlılara tıbbi hizmet sunma kabiliyetini tehlikeye atmadan büyümesini sınırlamanın bir yolu olmalıdır. Ne yazık ki, Başkan Bush tarafından ortaya atılan ve 2003 yılında Kongre tarafından kabul edilen Medicare reformu, reçete

37 Ayrıntılar, Lawson, *View from No. 11*, s. 37.

38 Gabriel Stein, "Mounting Debts: The Coming European Pension Crisis," *Politeia*, Policy Series No. 4 (1997), s. 32–35.

39 İlginçtir ki, diğerlerinin neredeyse tamamı eski İngiliz sömürgeleridir: Avustralya, Kanada, İrlanda ve Yeni Zelanda. Bu ülkelerin her biri, 1998 yılında yapılan uluslararası karşılaştırmalara göre, yüzde 5'ten daha az vergi artışlarıyla kuşaklar arası dengeyi sağlayabilirdi: Auerbach vd., *Generational Accounting Around the World*. Sorun şu ki, kamu sektörü emeklilik sorununu çözmek, basitçe benzer büyüklükte bir özel sektör emeklilik sorunu yaratmış olabilir; birçok şirket emeklilik planının fena halde yetersiz finanse edildiğine ve şirket çalışanlarına emekli olduklarında vaat ettiklerini yerine getirmelerinin mümkün olmadığına dair endişe verici kanıtlar vardır.

maliyetlerini sübvanse ederek tam tersi bir etki yaratacaktır.[40] İkinci bir politika seçeneği (şu anda ciddi olarak değerlendirilmektedir) sosyal güvenlik sistemini özelleştirmek olacaktır.[41]

Bu politikalardan herhangi biri uygulanacak mı? Bu sorunun cevabı, Amerikalı yaşlıların artan siyasi örgütlülüğü ve özbilinci göz önüne alındığında pek olası görünmemektedir. Sosyal Güvenlik, Amerikalı politikacılar tarafından bazen üçüncü ray olarak adlandırılmaktadır, çünkü Sosyal Güvenlik'e dokunarak yardımlarda herhangi bir kesinti yapılmasını öneren politikacılar, Amerikan Emekliler Birliği'nden (AARP) şiddetli bir siyasi şok alma eğilimindedir. AARP, 1980'lerdeki İngiliz deneyimini göz önünde bulundurarak, bir Amerikan hükümetinin devlet emeklilik maaşı ile ücretler arasındaki bağlantıyı enflasyonla ilişkilendirmesi halinde bunun nasıl bir etki yaratacağını gösteren bir çalışma yaptırmıştır. Fiyat endekslemesinin ortalama ikame oranının (emeklilik öncesi gelirin yüzdesi olarak yardım) yetmiş beş yıllık bir süre içinde yarı yarıya düşmesine neden olacağı ve "çalışanların katkıları ile aldıkları yardımlar arasındaki ilişkiyi temelden değiştireceği" sonucuna varmıştır.[42] Bugünün yaşlılarının, dörtte üç yüzyıl sonraki emekli maaşlarının seviyesi konusunda neden endişelenmeleri gerektiği tam olarak açık değildir. Yine de bu tür argümanlar sadece emekliler arasında değil, yakında emekli olacaklar arasında da yankı buluyor. Bebek patlaması kuşağı artık o kadar yaşlı ki, gelecekteki haklarını korumak, mevcut bordro vergilerini düşürmekten daha büyük bir çıkarları var. Gerçekten de birçoğu, Amerikalılara ellinci doğum günlerinde başvuru

40 Önerilen reform, yaşlılara ilaç yardımı sunarak Sağlık Yönetimi Kuruluşlarına katılmaları için etkili bir şekilde rüşvet vermektedir. Ancak bu, önümüzdeki on yıl içinde 400 milyar ila 1 trilyon dolar arasında bir maliyete yol açacağı için harcamaları azaltmak yerine artıracaktır. Bu plan aynı zamanda geleneksel ve çok pahalı olan "hizmet karşılığı ücret" Medicare sistemini korumakta ve yaşlıların istedikleri zaman buna geri dönmelerine izin vermektedir. Ne yazık ki, tam da tedavileri pahalı hale gelmeye başladığında geri dönmeleri muhtemeldir. Son olarak, HMO'lar çok pahalı hale geldiklerinde kapatmakta ve müşterilerini geleneksel plana geri göndermekte serbesttirler.

41 Laurence Kotikoff'un da belirttiği gibi, bunu yapmanın bir yolu, eski sistemi sınırda kapatmak ve tahakkuk eden yükümlülüklerini zaman içinde ödemek için federal bir perakende satış vergisi yürürlüğe koymak olacaktır. İşçilerin aksi takdirde bordro vergisi olarak ödeyecekleri tutar, artık eşler arasında eşit olarak paylaştırılmak üzere özel emeklilik hesaplarına yatırılacaktır. Hükümet yoksul işçiler için eşleştirme katkıları yapacak ve engelliler ile işsizler adına da tam katkıda bulunacaktır. Son olarak, tüm hesap bakiyeleri hisse senetleri, tahviller ve gayrimenkullerden oluşan global, piyasa ağırlıklı bir endekse yatırılacaktır.

42 Alison Shelton, Laurel Beedon ve Mitja Ng-Baumhackl, "The Effect of Using Price Indexation Instead of Wage Indexation in Calculating the Initial Social Security Benefit," AARP Public Policy Institute, Temmuz 2002.

formları gönderen AARP'ye çoktan katıldı. Yaşlılığa karşı tutumlar değişmediği ve emeklilerle yakında emekli olacaklar bu kadar iyi organize oldukları sürece, ABD refah devletinde radikal bir reform ve dolayısıyla da federal finansmanın dengelenmesi uzak bir ihtimal gibi görünüyor.

Durum Kritik Hale Geliyor

Geleneksel bilgelik, devlet tahvili yatırımcıları ve tüccarlarının bir hükümetin maliye politikasında artan bir dengesizlik öngörmeleri halinde, o hükümetin tahvillerini satacaklarını öngörmektedir. Bunun için iyi nedenler vardır. Cari gelirler ve harcamalar arasında giderek büyüyen bir fark genellikle iki şekilde tazmin edilir. Birincisi halka daha fazla tahvil satmak; ikincisi ise para basmaktır.[43] Diğer değişkenler ihmal edildiğinde, her iki tepki de tahvil fiyatlarında düşüşe ve insanların tahvil satın almak için ihtiyaç duyduğu teşvik olan faiz oranlarında artışa yol açar. Tahvilin anapara artı faizinin reel getirisi temerrüt veya enflasyon tehdidi altında olduğunda bu teşvik daha büyük olmak zorundadır. Beklenen enflasyon oranı ne kadar yüksekse, faiz oranları da o kadar yükselecektir çünkü kimse borç para verip, artan fiyatlar nedeniyle reel değeri düşmüş banknotlarla geri ödeme almak istemez. Mevcut maliye politikasının gelecekteki enflasyona ilişkin beklentileri etkilediği süreç, güçlü geri besleme etkileri olan dinamik bir süreçtir. Mali piyasalar bir ülkenin iflas ettiğine ve enflasyonun yükseleceğine kanaat getirirse, bu sonucu daha olası hale getirecek şekilde hareket ederler. Faiz oranlarını yükselterek hükümetin borcunu finanse etme maliyetini artırır ve dolayısıyla mali durumunu kötüleştirir. Daha yüksek faiz oranları iş faaliyetlerini de baskılayabilir. Firmalar borçlanmayı durdurur ve işçi çıkarmaya başlar. Buna eşlik eden durgunluk, vergi gelirlerini düşürür ve hükümeti daha derin bir mali deliğe sürükler. Hükümet çaresizlik içinde para basmaya ve bankacılık sistemi aracılığıyla özel sektöre borç vermeye başlar. İlave para enflasyona yol açar ve piyasa tarafından varsayılan yüksek enflasyon oranları kendi kendini gerçekleştiren bir kehanete dönüşür. Böylece özel sektör ve hükümet kendilerini bir tavuk oyununun içinde bulurlar. Hükümet özel sektörü para basmadan faturalarını ödeyebileceğine ikna edebilirse, faiz oranları düşük kalır. İkna edemezse, faiz oranları yükselir ve hükümet er ya da geç para basmak zorunda kalabilir.

43 Bkz. Catão ve Terrones, "Fiscal Deficits and Inflation."

Bu nedenle Gokhale ve Smetters tarafından zikredilen verilerin, tahvil fiyatlarında keskin bir düşüşe yol açması beklenebilirdi. Ancak bu çalışma yayımlandığında, finans piyasaları neredeyse hiç tepki vermemişti. On yıllık hazine tahvillerinin getirileri aslında yirmi yıldır düşüş eğilimindeydi. 1981'de zirveye ulaştıklarında yüzde 15'in üzerine çıkmışlardı. En son 1994 yılında yüzde 8'in üzerindeydi. Haziran 2003 ortalarında —45 trilyon dolarlık mali dengesizlik verisinin *Financial Times'ın* ön sayfasında yer almasından iki hafta sonra— yüzde 3.1 ile 1958'den bu yana en düşük seviyedeydi.[44] Altı ay sonra ise sadece yüzde 1 daha yüksekti.

Görünürdeki bu *tutarsızlığın* olası bir açıklaması, tahvil yatırımcılarının kendilerini sadece beş yıl önce hisse senedi ticareti yapan meslektaşlarının yaşadığına benzer bir çıkmazın içinde bulmalarıdır. O dönemde Amerikan hisse senetlerinin, özellikle de teknoloji sektöründekilerin aşırı değerli olduğu Wall Street'teki hemen herkes tarafından özel olarak, çoğu ekonomist tarafından da alenen kabul ediliyordu. Borsanın "irrasyonel coşku"dan muzdarip olduğu Alan Greenspan'in 1996 yılındaki meşhur ifadesiyle ilan olunuyordu. Takip eden üç yıl boyunca peş peşe gelen ekonomistler, Amerikan şirketlerinin gelecekteki kârlarının neden borsadaki baş döndürücü değerlemelerini haklı çıkaracak kadar yüksek olamayacağını açıklamaya çalıştı. Yine de piyasalar yükseldi. Ocak 2000'e kadar balon patlamadı.[45] Belki de benzer bir şey daha sonra tahvil piyasasında da yaşanmıştır. Nasıl ki yatırımcılar ve tüccarlar çoğu internet şirketinin hiçbir zaman 1999'daki değerlemelerini haklı çıkaracak kadar kazanamayacağını biliyorlarsa, 2003'teki yatırımcılar ve tüccarlar da gelecekteki hükümet gelirlerinin hem federal borç faizlerini hem de hükümetin örtülü yükümlülükleri için ödenmesi gereken transferleri uzaktan bile karşılayamayacağını biliyorlardı. Ancak hisse senedi piyasasındaki katılımcılar nasıl beş yıllık

44 [4]Economagic'ten (New York Federal Rezerv Bankası) alınan veriler. 2003 yılının ortalarında yatırımcıların enflasyonist beklentilerinde hafif bir yukarı doğru kayma olduğuna dair bazı işaretler vardı. On yıllık hazine tahvillerinin getirisi, daha yüksek ekonomik büyüme ve daha yüksek hisse senedi fiyatları beklentilerinin yanı sıra hükümetin ve CBO'nun revize edilen bütçe açığı tahminlerine tepki olarak yüzde 4.3'e sıçradı. 1990'ların sonlarında aşağı yukarı düz hale gelen getiri eğrisi, daha dik bir şekilde yukarı doğru eğilme belirtileri gösteriyordu. 2000 yılının sonunda, doksan günlük ve otuz yıllık faiz oranları arasındaki fark biraz negatifti (eksi 42 baz puan). Ağustos 2003 itibarıyla bu fark 400 baz puanın üzerindeydi. Son olarak, on yıllık tahviller ile aynı vadedeki endekse bağlı tahvillerin getirileri arasındaki fark, Ekim 2002'de 140 baz puan civarındayken, Ağustos 2003 sonunda 230 baz puanın üzerine çıkarak biraz genişlemiştir. Ancak, ABD'nin karşı karşıya olduğu mali krizin boyutu göz önüne alındığında, bu yine de nispeten mütevazı bir tepki olarak görünmektedir. Veriler, Bondsonline.com, Economagic'ten alınmıştır.

45 Bkz. Shiller, *Irrational Exuberance.*

bir boğa piyasasının zihinsel mahkûmlarıysa, geçen yıl tahvil piyasasındaki katılımcılar da uzun vadeli hazine tahvillerinin fiyatının iki buçuk kat arttığını gören yirmi yıllık bir tahvil boğa piyasasının zihinsel mahkûmlarıydı. Herkes bir "düzeltme" olacağını biliyordu. Yine de kimse piyasadan ilk çıkan oyuncu olmak istemedi —boğa koşusunun bir yıl daha devam etmesini oturup izlemek zorunda kalma korkusuyla. Ocak 2000 ile Ekim 2002 arasında Dow Jones sınai endeksi, mantıksız coşkunun yerini rasyonel kasvete bırakmasıyla neredeyse tam yüzde 38 oranında geriledi. 2003 yılının ortasında tahvil piyasasında da benzer bir düzeltme yaşanacağını tahmin etmek zor değildi.[46]

Finansal konuları daha canlı hale getirmeye çalışırken, yazarlar genellikle doğadan sembollere başvururlar. Baloncuklar patlar. Ayılar boğaları kovalar. Amerika'nın yaklaşmakta olan mali krizi o kadar büyük ki, mükemmel fırtınanın mali eş değerinden —ya da isterseniz mükemmel depremden; belki de mükemmel orman yangınından— bahsetmek cazip geliyor. Fakat bu durumda doğa, edebi bir renkten daha fazlasını sunuyor. Çünkü mali aşırı zorlanmanın dinamikleri, doğal afetlerin dinamikleriyle gerçekten çok ortak noktaya sahiptir. Tek bildiğimiz, gerçekten büyük bir deprem gibi, büyük bir mali krizin yaşanacağıdır. Ne zaman olacağını ya da şokun boyutunu bilemeyiz. Doğal afetlerin öngörülemeyen yapısını inceleyen bilim insanlarının kullandığı dili benimsersek, mali sistemimizin ne zaman "kendi kendini idame ettiren kritikliğe" gireceğini, başka bir deyişle ne zaman kritikleşeceğini, dramatik bir hız ve şiddetle bir dengeden diğerine geçeceğini bekleyip görmeye mahkûmuz.[47]

Bu olgunun en basit örneği, kuru bir kum yığınına ekleme yapmaya çalıştığınızda ne olduğudur. Yığının üzerine her seferinde bir tane olmak üzere daha fazla kum bırakırsanız, yığın bir süre daha yükselmeye devam eder. Sonra aniden —ve hangi tanenin bunu gerçekleştireceğini bilmenin hiçbir yolu yoktur— yığın çöker. Bu çöküş, kum yığınının kritik hale geldiği zamana rastlar. Dünyanın tektonik plakalarından biri, bir fay hattı boyunca diğerine sık sık çarparak bir depreme neden olduğunda, tamamen farklı olmayan bir şey olur. Şimdi bunu, kum parçacıklarının aksine bilince sahip olan memelilerin dünyasına tercüme edin. Bir sığır sürüsünün sessizce otladığını, bu sırada bir adam ve kötü disipline edilmiş köpeğinin bir

46 Bkz. Robert J. Shiller, "Will the Bond Bubble Burst?," Project Syndicate (Haziran 2003).

47 Konuya popüler bir giriş için bkz. Mark Buchanan, *Ubiquity*.

tarlada yürüyüşe çıktığını düşünün. İlk başta, çevredeki bir ya da iki inek onu fark eder; sonra birkaç tane daha. Biraz gergin hissetmeye başlarlar. Ne var ki köpek havladığında bütün sürü izdiham yaratacaktır. İzdiham, panikleyen memelilerin kendi kendini sürdüren kritikliğidir.

Geçimlerini sağlamak için uzun vadeli ABD tahvilleri alıp satan memelileri ne panikletebilir? Burada kum yığını milyonlarca bireyin *beklentilerinden* oluşuyor. Kum taneleri gibi, küçük kötü haber parçaları her gün, her hafta üzerimize düşüyor. Kum yığını gibi, bu kötü haber taneciklerinin kümülatif ağırlığı temel beklentilerimizi değiştirmemize neden olmadan önce bir süre sabit kalabiliriz. Ama bir gün bir şey olur —belki de sadece bir tane daha kötü haber—dengeden kendi kendini sürdüren kritikliğe geçişi tetikler. Dolayısıyla her şey tüccar ve yatırımcıların hükümetin 45 trilyon dolarlık kara delik konusunda ne yapmasını beklediklerine ve şu anda sahip oldukları beklentileri değiştirecek ne olabileceğine bağlıdır. İşte size olası senaryolardan biri. Tahvil sahipleri, kritik bir kitle hükümetin açık ve örtülü yükümlülüklerinin geleneksel maliye politikasıyla üstesinden gelemeyeceği kadar fazla olduğunu fark eder etmez ve hükümetin faturalarını ödeyebilmesinin tek yolunun para basmak olduğu sonucuna varır varmaz satış yapmaya başlayacak ve bu da daha yüksek enflasyona yol açacaktır. Beklentilerdeki bu tür değişimleri tetikleyen şey genellikle kötü bir finansal haberdir.[48]

Bu senaryonun yüzeysel bir akla yatkınlığa sahip olmasının bir nedeni de geçmişte yaşananları yansıtmasıdır. Çok az tahvil yatırımcısı tarih eğitimi almış olsa da, 1980'lerin başındaki yüksek tahvil getirilerinin büyük ölçüde önceki on yılın enflasyonist mali ve parasal politikalarının bir sonucu olduğunu hatırlarlar. 1970'ler mali krizlerin enflasyonist sonuçları için tek tarihî emsal de değildir. Mali zorluklar yaşayan hükümetler sık sık para basma yoluna gitmişlerdir zira bunu yapmak üç şekilde kendilerine yardımcı olmaktadır. Birincisi, özünde değersiz olan kâğıt parçalarını gerçek mal ve hizmetlerle değiştirebilmektedirler. İkinci olarak, enflasyon resmî borcun gerçek değerini düşürür. Üçüncüsü, kamu çalışanlarının maaşları gecikmeli ödeniyorsa ya da enflasyona göre sadece kısmen ayarlanıyorsa, enflasyon onların gerçek gelirlerini düşürecektir. Aynı durum diğer hükümet transfer ödemeleri için de geçerlidir.

48 Almanya'da Mayıs 1921'de —uç bir örnek vermek gerekirse—132 milyar markalık şaşırtıcı bir savaş sonrası tazminat yükünün açıklanması yatırımcıları hükümetin mali pozisyonunun para birimi istikrarı ile bağdaşmadığına ikna etti. Liberal Dışişleri Bakanı Walther Rathenau'nun ertesi yılın Temmuz ayında suikasta kurban gitmesi, hem faiz oranlarının hem de döviz kurlarının fırlamasına neden oldu: Webb, "Fiscal News."

Yine de yeni bir enflasyon fikrine şüpheyle yaklaşmak için nedenler var. Öncelikle, bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde güçlü deflasyonist baskılar söz konusudur. 1990'lardaki patlama sırasında ortaya çıkan kapasite fazlası, iflasın ardından yatırımcıların tereddütleri, tüketicilerin iş kayıpları konusundaki endişeleri... Bütün bunlar, 2003 yılının ortalarında ABD ekonomisinin neredeyse tek canlı sektörünün, mortgage oranlarının iki neslin en düşük seviyesinde olması gibi basit bir nedenden ötürü konut sektörü olduğu anlamına geliyordu. Nisan 2003'te Bloomberg'deki baş haberlerden biri deflasyonu "2000'lerin başında piyasaları ve ekonomiyi tehdit eden büyük baş belası" olarak tanımlıyordu.[49] Bir ay sonra Federal Rezerv Başkanı Alan Greenspan, Kongre'nin Karma Ekonomik Komitesi önünde verdiği ifadede deflasyon "olasılığı" olduğunu kabul edecekti.[50] Daha yüksek enflasyon senaryosuna karşı ikinci bir argüman daha pragmatiktir: federal hükümetin 45 trilyon dolarlık mali dengesizliğinin sadece mütevazı bir kısmı, yukarıda açıklanan şekillerde enflasyonda bir sıçrama yoluyla azaltılacaktır. İlk olarak, hükümetin ticarete konu olan borçlarının büyük bir kısmı kısa vadelidir; gerçekten de borçların üçte birinin vadesi bir yıl veya daha azdır.[51] Bu da enflasyonist beklentilerdeki herhangi bir artışın hükümeti bu kısa vadeli tahvilleri yenilemek istediğinde daha yüksek faiz oranları ödemeye zorlaması nedeniyle şişirmeyi çok daha zor hale getirmektedir. İkinci olarak, Sosyal Güvenlik yardımları yıllık enflasyon ayarlaması yoluyla enflasyona karşı korunmaktadır. Medicare yardımları da etkili bir şekilde enflasyona karşı korumalıdır çünkü hükümet kendisine gelen faturaları sorgusuz sualsiz öder. Üçüncü olarak, kamu çalışanlarının boş boş oturup fiyatların maaşlarını aşmasını izlemeleri olası değildir. Tüm bu nedenlerden dolayı, 1970'lerin tekrarlanması aslında federal hükümetin mali sorunlarını çözmeyecektir.

Bununla beraber daha ciddi bir olasılık daha var. Tahvil piyasaları, hükümetin Sosyal Güvenlik gibi örtülü yükümlülüklerinin değil, açık, ticarete konu olan yükümlülüklerinin temerrüde düşmesinden endişe etmektedir. Hükümetin ticarete konu olmayan yükümlülüklerinde temerrüde düşmesini hayal etmek zor görünebilir, ancak bunun tarihsel bir emsali vardır. *Eski rejim*[52] Fransa'sında kraliyet maliyesi üzerindeki en büyük yük tahviller değil,

49 Chet Currier, "Deflation-Defense Strategy Uses Treasuries, Cash," www.bloomberg.com, 26 Nisan 2003.

50 David Leonhardt, "Greenspan, Broadly Positive, Spells Out Deflation Worries," *New York Times*, 22 Mayıs 2003.

51 *Statistical Abstract of the United States, 2001*, tablo 552.

52 "Ancien régime": 1789 Devrimi'nden önceki dönemi ifade eden terimdir. (ç.n)

sadece devlet memurluğu satın alan ve karşılığında ömür boyu maaş almayı bekleyen on binlerce memurun maaşlarıydı. Mevcut siyasi sistem içinde bu örtülü yükümlülükleri azaltmaya yönelik tüm girişimler başarısızlıkla sonuçlandı. Ancak Devrim'in patlak vermesinden sonra —muhtemelen monarşinin mali krizinin doğrudan bir sonucu olarak— bu makamlar ilga edildi. Makam sahiplerine, birkaç yıl içinde devrimci matbaalar tarafından değersiz hale getirilen yeni bir para birimi olan *assignat cinsinden* nakit ödemeler yapıldı.[53] Dolayısıyla gerekli mali reformlara direnen çıkar çevreleri, devrimci bir çözümden çok daha ağır kayıplar yaşayabilir.

Belki de Paul Kennedy modern Amerika ile devrim öncesi Fransa arasında paralellikler kurmakta o kadar da haksız değildi. Bourbon Fransası, tıpkı bugünkü Amerika gibi, imparatorluk ihtişamı iddialarına sahipti ama nihayetinde tuhaf bir tür aşırı genişleme yüzünden mahvoldu. Bourbonların sonunu getiren şey denizaşırı maceraları değildi. Gerçekten de XVI. Louis'nin isyancı Amerikalı sömürgecileri desteklemek için giriştiği son dış savaş büyük bir stratejik başarıydı. Fransa'nın aşırı genişlemesi iç kaynaklıydı ve tam kalbinde de örtülü yükümlülüklerden oluşan bir kara delik vardı. Aynı şekilde, Amerika'nın ilan edilmemiş imparatorluğunun gerilemesi ve çöküşü, kapılardaki teröristlerden ya da onları destekleyen haydut rejimlerden değil, evdeki refah devletinin mali krizinden kaynaklanıyor olabilir.

Bu mali kriz elbette sadece Amerika'ya özgü bir sorun değil. Dünyanın ikinci ve üçüncü büyük ekonomilerini daha da ciddi bir şekilde etkiliyor. Fakat ne Japonya'nın ne de Almanya'nın artık global bir hegemon olma iddiası bulunuyor, bu nedenle ekonomik yaşlılığa doğru gerilemelerinin stratejik etkileri asgari düzeyde. Bu durum Amerika için geçerli değildir. Gibbon'ın da dediği gibi, gerileyen bir imparatorluğun mali vaziyeti gerçekten de ilginç bir mevzudur.

Borçlu İmparatorluk

Amerika Birleşik Devletleri'nin mali sorunlarının boyutu ve bunların ortaya çıkış zamanlaması yalnızca Amerikan beklentilerine atıfta bulunarak tartışılamaz. Bu, globalleşmiş sermaye akışlarının olduğu bir dünyadır ve hiçbir Amerikan dış politika girişimi çok önemli bir gerçekten de ayrı tutulamaz: elimizde olan, borçlu bir imparatorluktur.

Bu, benzeri görülmemiş olmasa da alışılmadık bir durumdur. Avrupa imparatorluklarının en parlak dönemlerinde, hâkim gücün alacaklı olması

53 Bonney, "France, 1494–1815," s. 131 vd., 152 vd. Krş. Bosher, *French Fi-nances*.

ve kendi tasarruflarının büyük bir kısmını sömürgelerinin ekonomik kalkınmasına yatırması beklenirdi. Kısacası hegemonya aynı zamanda *hegemoney* anlamına da geliyordu. Son büyük Anglofon imparatorluk yüz yıl önce dünyayı kasıp kavurduğunda, sermaye ihracı gücünün temellerinden biriydi. 1870 ile 1914 yılları arasında Londra'dan net sermaye çıkışı gayrisafi yurt içi hasılanın ortalama yüzde 4 ila 5'i arasındaydı; Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde zirveye ulaştığında ise bu oran yüzde 9 gibi şaşırtıcı bir orana ulaşmıştı. Bu sadece İngiliz tasarruflarının olağanüstü bir şekilde evlerinden uzaklaştırılması değildi. Aynı zamanda, bugün az gelişmiş ülkeler olarak adlandırdığımız ülkelerde ticari altyapının (limanlar, demir yolları ve telgraf hatları) inşasına yatırım yaparak global ekonomiyi dönüştürmeye yönelik dikkate değer bir girişimdi. Diğer açılardan şüphesiz eksiklikleri ne olursa olsun, İngiliz hegemonyasının inkâr edilemez bir faydası, yatırımcıları paralarını bu ülkelerde riske atmaya teşvik etmesiydi ki bu, günümüzde çok daha az istekli oldukları bir durumdur.

Üstelik bu, sadece Britanya'ya özgü bir durum da değildi. Amerika Birleşik Devletleri yirminci yüzyılın ilk yarısında Orta Amerika, Karayipler, Avrupa ve Asya'da kendini göstermeye çalışırken, önemli bir net sermaye ihracatçısı olduğu için "dolar diplomasisi" yapabiliyordu. 1938 yılı itibarıyla ABD'nin yurt dışındaki varlıklarının brüt değeri 11.5 milyar dolardı.[54] Her iki dünya savaşında da galipleri finanse eden ABD, barış zamanında da mağlupların yeniden inşasını finanse etti. ABD'nin sermaye ihracının en ünlü örneği, gördüğümüz gibi, yabancı hükümetlere yapılan karşılıksız resmî transferlerin en üst noktası olan Marshall Planı'ydı. Bu doğrultuda özel Amerikan dış kredileri de yirmi yıl daha dünyanın ekonomik toparlanmasını desteklemeye devam etti. 1960 ile 1976 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri toplamda yaklaşık 60 milyar dolar cari fazla vermiştir.

O günler artık geride kaldı. Bugün, birbiri ardına haydut rejimleri cesurca devirirken bile ABD dünyanın en büyük borçlusu konumunda. Ülke, 1982'den bu yana toplamda yaklaşık 3 trilyon dolar cari açık verdi. Bu açık 2002 yılında GSYİH'nin yüzde 4.8'i kadardı; 2003 yılında ise daha da yüksekti.[55] Bir tahmine göre, 2003 yılında ABD üzerindeki brüt yabancı alacaklar, tüm hisse senetlerinin yüzde 13'ü ve şirket tahvillerinin

54 Maddison, *World Economy*, tablo 2–26a.

55 Calleo, "Power, Wealth and Wisdom," s. 9. The Bank for International Settlements, ABD'nin cari açığının dünyanın geri kalanının tasarruflarının neredeyse yüzde 10'una denk geldiğini tahmin etmektedir: John Plender, "On a Wing and a Prayer," *Financial Times*, 3 Temmuz 2003.

yüzde 24'ü dâhil olmak üzere, ABD mali varlıklarının yaklaşık 8 trilyon dolarını oluşturmaktadır. Ülkenin uluslararası yatırım pozisyonu 1980'de GSYİH'nin yüzde 13'üne denk gelen net varlıklardan 2002'de yüzde 23'üne denk gelen net yükümlülüklere kadar önemli ölçüde değişmiştir. Mart 2003'te *Wall Street Journal şu* soruyu soruyordu: "ABD yabancı sermayeye bağımlı mı?"[56] Cevap, evettir ve bu durum özel sektörden çok devlet için geçerlidir. Federal Rezerv'in Eylül 2003 tahminine göre, yabancı yatırımcılar şu anda özel sektörün elindeki federal borcun yaklaşık yüzde 46'sını ellerinde tutmaktadırlar —on yıl önce ellerinde tuttukları oranın iki katından fazla.[57] Bunlar, imparatorluklardan ziyade gelişmekte olan piyasalarla ilişkilendirilen olağanüstü dış borçluluk seviyeleridir. Gerçekten de Brezilya'nın net uluslararası borçluluğu şu anda Amerika Birleşik Devletleri'ninkinden daha düşüktür. Uluslararası Para Fonu baş ekonomisti Ken Rogoff, Nisan 2003'te düzenlediği bir basın toplantısında, "her yıl, göz alabildiğine, yüzde beş ya da daha fazla cari açık veren, bütçe mürekkebi siyahtan kırmızıya dönen, genel hükümet açığının GSYİH'ye oranının bu yıl yüzde beşi aşması muhtemel [ve] ucu açık güvenlik maliyetleri olan gelişmekte olan bir ülke" hakkında "oldukça endişeli" olacağını belirtmiştir. "Elbette," diye ekledi aceleyle, Amerika Birleşik Devletleri "gelişmekte olan bir piyasa değil". Ancak "en azından bu hesabın bir kısmı yine de geçerli."[58] Belki birazdan da fazla.

İç politikadaki tıkanıklığın önümüzdeki on yıllarda bir açık furyasına yol açacağı düşünüldüğünde, bu büyük ölçüde yabancı yatırımcıların artan miktarlarda ABD hazine bonosunu emmeye istekli olup olmayacağına bağlı. Bir görüşe göre bu konuda endişelenecek bir şey yok. Bu kadar çok denizaşırı sermayenin ABD'ye akmasının nedeninin, Amerikan ekonomisinin global büyümenin motoru olması ve yabancı yatırımcıların sadece "eylemden bir parça" istemesi olduğu söyleniyor. Ne var ki yabancı yatırımcılar Amerika Birleşik Devletleri'ne yatırım yaptıklarında, Amerikalıların denizaşırı ülkelere yatırım yaptıklarında elde ettikleri getirilerden çok daha düşük getirilere razı görünüyorlar.[59] Birçok yabancı yatırımcı,

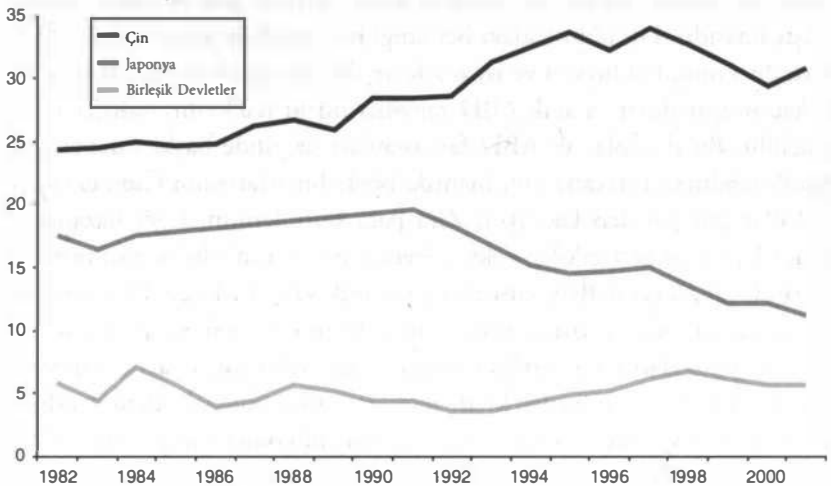
56 Hugo Dixon, "Is the U.S. Hooked on Foreign Capital?," *Wall Street Journal*, 6 Mart 2003.

57 Päivi Munter, "Foreign Holdings of U.S. Treasuries Hit Record 46%," *Financial Times*, 11 Eylül 203.

58 Uluslararası Para Fonu, "Transcript of the World Economic Outlook Press Conference," 9 Nisan 2003.

59 Amerika Birleşik Devletleri'nin yurt dışındaki yatırımlarından, yurt dışındaki Amerikan varlıklarının sermaye değeri çok daha düşük olmasına rağmen, paralarını Amerikan varlıklarına yatıran yabancılara ödediğinden sürekli olarak daha yüksek yatırım geliri elde etmesini açıklamanın tek yolu budur. Bu nokta için Alan M. Taylor'a minnettarım.

Şekil 13
Gayrisafi Millî Gelirin Yüzdesi Olarak Net Ulusal Tasarruflar, Çin, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri, 1982-2001

Kaynak: Dünya Bankası, *World Development Indicators* veri tabanı.

Amerika'nın dinamik şirketlerinde hisse senedi edinmek bir yana, esas olarak devlet tahvili satın almakla ilgileniyor. Bunun nedeni nedir? Bu sorunun izahı, yabancıların elindeki Amerikan tahvillerinin önemli ve artan bir bölümünün, kendi para birimlerinin dolar karşısında değer kazanmasını önlemek için dolar varlıklarını satın alan Doğu Asya merkez bankalarının elinde olmasında yatmaktadır. Nisan 2002 ile Ağustos 2003 arasında Çin ve Hong Kong merkez bankaları doksan altı milyar dolarlık ABD devlet tahvili satın almıştır.[60] Japonya Merkez Bankası da aynı şekilde aktifti.

Salt ekonomik açıdan bakıldığında, Asya merkez bankalarının bu düzenlemede en az büyük borçlu kadar güçlü bir çıkarı olduğundan, bu durum endişe için bir neden teşkil etmeyebilir. Çin'in ABD'ye ihracatı, büyümenin ve istihdam yaratmanın başlıca motorlarından biridir. Başka bir açıdan bakıldığında, Amerika'nın tüketim eğilimi ile Çin'in tasarruf eğilimi arasında düzgün bir simetri vardır. Şekil 13'te görüldüğü üzere, Çin esasen Japonya'nın 1980'lerde oynadığı rolü oynamakta ve tasarruf fazlasını Amerikan cari hesap ve mali açıklarına kanalize etmektedir. Peki, ABD'nin ekonomik istikrarı için —daha doğrusu federal borçlanmayı yıllık yüzde 4 civarında finanse edebilmesi için— Çin Halk Cumhuriyeti Merkez Bankası'na bağımlı olmasının stratejik sonuçları nelerdir?

60 David Hale, "The Manchurian Candidate," *Financial Times*, 29 Ağustos 2003.

Asyalı tasarruf sahipleri ile Amerikalı tüketiciler arasındaki bu simbiyotik ilişki hakkında düşünmenin iki yolu var. Birincisi, Asyalıların ABD üzerinde, alacaklının borçlu üzerinde baskı kurması gibi bir baskı unsuru oluşturmasıdır. Dış politikadaki herhangi bir meselede anlaşmazlık yaşanması durumunda (Tayvan ve Kuzey Kore ilk akla gelen örnekler) Çinliler birkaç milyar dolar satarak ABD tahvillerindeki risklerini azaltmayı düşünebilir. Bu da dolar ve ABD faiz oranları üzerinde baskı yaratacaktır. Ancak sağduyuya dayanan bu mantık, böyle bir stratejinin Çinlilere neye mal olacağını gözden kaçırıyor. Zira para birimlerinin değer kazanması ihracatlarını hemen etkileyecektir. Ayrıca bir bütün olarak ekonomileri üzerinde güçlü bir deflasyonist etki yaratacak ve —belki de daha önemlisi— dolar varlıklarını elinde tutan Çinli kurumlara ciddi zararlar verecektir. Asya bankalarının rezervlerinde genellikle dolar tuttukları ancak yerel para birimleriyle uzun vadeli kredi verdikleri göz önüne alındığında, dolar devalüasyonu Çinlileri (mevcut durumda sağlıklı olmaktan çok uzak olan) bankacılık sistemlerini krize sürükleyerek cezalandırabilir.[61]

Meselenin özü, Asya-Amerika ekonomik ilişkisinin simetrik olmamasıdır. Yirminci yüzyıl tarihi ABD'ye dünya ekonomisinde ayrıcalıklı bir konum kazandırdı; para birimi dünyanın gözdesi haline geldi ve öyle kaldı. Amerikan doları, 1945'ten bu yana uluslararası işlemlerde diğerlerinden daha fazla kullanılmış ve bu da onu merkez bankası rezervleri için tercih edilen para birimi haline getirmiştir.[62] Bir asır önce de sterlin aynı statüye sahipti. Fakat sterlin, tıpkı Bretton Woods sistemi yıllarında doların biraz farklı yöntemlerle olduğu gibi, kesinlikle altına sabitlenmişti. De Gaulle 1960'larda ABD'nin dünyanın rezerv para birimini basan ülke konumunu kötüye kullandığından şikâyet etti, ancak dolar, altınla olan bağını koruduğu sürece, bu tür bir kötüye kullanımın ne kadar ileri götürülebileceğinin sınırları vardı. Ancak 1970'lerden itibaren, doların altına dönüştürülebilirliğine bakılmaksızın arzı, Federal Rezerv tarafından dikte edilen saf bir fiyat para birimi haline geldiği zaman, ABD doların yabancılar için eşsiz cazibesini gerçekten istismar edebildi. O zamandan beri Amerika Birleşik Devletleri yabancılardan periyodik olarak senyoraj olarak bilinen özel vergiyi, yani bir para biriminin değeri düştüğünde otomatik olarak o para birimini elinde bulunduranlardan onu çıkaranlara yapılan transferi tahsil

61 Deirdre McCloskey'e bu konudaki yorumları için minnettarım. İki farklı görüş için bkz. Brad DeLong, "The Endgame for the U.S. Current-Account Deficit," 16 Eylül 2003: http://www.j-bradford-delong.net/movable_type/2003_archives/002242.htm.

62 Ronald McKinnon, "The Dollar Standard and Its Crisis-Prone Periphery: New Rules for the Game," basılmamış makale, Stanford University, 9 Eylül 2002.

etmektedir. Dolar devalüasyonları, Amerikalıların dış yükümlülüklerinin gerçek değerini düşürmek için periyodik olarak kullandıkları bir araç olmuştur ve en çarpıcı olanı 1980'lerin ortalarında yaşanmıştır. Dünyada başka hiçbir ekonomi devalüasyondan Amerika Birleşik Devletleri kadar fayda sağlayamaz. Daha pahalı ithalat açısından maliyet, sadece ihracatı teşvik eden ders kitabı ile değil, daha da önemlisi, Amerika'nın dış yükümlülüklerinin değerindeki gerçek azalma ile dengelenmektedir.

Doların dünya döviz piyasalarında hızla düşmesinin üzerinden çok zaman geçmedi; bu düşüş 1985 ile 1987 yılları arasında yaşandı. 2003'ün ikinci yarısı benzer bir değer kaybının başlangıcına tanıklık etmiş olabilir. Doların reel ticaret ağırlıklı döviz kuru biraz yükselmiş olsa da, nominal kuru Şubat 2002'den bu yana euro karşısında beşte ikiden fazla düşmüştür. Bu durum, bir önceki bölümde değinilen önemli bir soruyu gündeme getirmektedir: doların rezerv para statüsü euro tarafından sorgulanabilir mi? Yeni Avrupa para biriminin yaratılmasından bu yana, uluslararası yatırımcıların yatırım yapabilecekleri yepyeni bir menkul kıymet yelpazesine sahip olduklarını ve bunların yaygın olarak dolar cinsinden varlıkların ikamesi olarak görüldüğünü hatırlayın. Kuşkusuz, Euro Bölgesi ekonomileri, ekonomik performansın çoğu ölçütüne göre Amerika Birleşik Devletleri ile karşılaştırıldığında durgunlaşıyor gibi görünmektedir. Öte yandan Avrupa, hemen yanı başında olsa bile savaşmak istememe gibi sevimli bir özelliğe de sahip. Fransız ve Alman liderler de Amerikalı meslektaşlarına kıyasla İslamcı aşırılık yanlılarıyla yüzleşmeye daha az hevesli. Bu tavrın ince faydaları var. Yatırımcılar için güvenli bir limanla ilgili en önemli şey, her şeyden önce güvenli olması gerektiğidir.

Her halükârda Bush yönetimi zaman zaman kendisine uzanan eli ısırmaya niyetli görünmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ile Çin arasında yukarıda anlatılan ilişki hiçbir şekilde Çin'in fedakârlığına dayanmamaktadır. Çinliler dolar cinsinden tahvilleri George W. Bush'a yardım etmek için değil, kendi para birimlerinin dolar karşısındaki kurunu ve dolayısıyla Amerikan tüketicilerinin gözünde kendi ürünlerinin rekabet gücünü korumak için satın almaktadırlar.[63] Geçen yıl Çin, Amerika Birleşik Devletleri ile 105 milyar dolar ticaret fazlası verdi. Bunun gerçek nedeni —aslında tüm Çin-Amerikan karşılıklı bağımlılığının anahtarı— gördüğümüz gibi, Çinli hane halklarının gelirlerinin önemli bir kısmını Amerikalı türdeşlerinden daha fazla tasarruf etmeleridir. Oysa şirketleri daha ucuz Çin rekabetinin

63 Hali Edison'ın tartışmasına bkz, "Are Foreign Exchange Reserves in Asia Too High?", Uluslararası Para Fonu, Dünya Ekonomik Görünümü, Ekim 2003, s. 78-92.

baskısı altında olan Amerikalılar için başka bir görüşe sahip olmak daha caziptir: Çin'in Amerikan firmalarını haksız yere baltaladığı görüşü. Bu durum 2003 yılında Washington'da Çin para biriminin dolara göre yeniden değerlenmesi (doların devalüasyonunun başka bir ifadesi) ya da Çin ithalatına gümrük vergisi konulması yönünde artan baskıyı açıklamaktadır.[64]

Bu tür çağrıların en hafif tabirle yanlış tavsiye edilmesinin iki nedeni vardır. Birincisi, tekrarlamak gerekirse, doların devalüe edilmesinin, birçoğu rezervlerini dolar cinsinden tutan ancak renminbi[65] cinsinden varlıkları olan Çinli finans kuruluşları üzerinde ciddi etkileri olacaktır. Bunun sonucunda deflasyon Çin ekonomisinin geneline yayılabilir.[66] İkinci neden ise Çin karşıtı önlemlerin, görünüşte istikrarlı bir kurumsal ortamda ucuz ama nispeten kaliteli iş gücü kombinasyonundan yararlanmak için Çin'e doğrudan yatırım yapan ve sayıları giderek artan Amerikan firmalarına zarar verecek olmasıdır. Çin'deki doğrudan yabancı yatırımlar şu anda Çin GSYİH'sinin yaklaşık yüzde 40'ını oluşturuyor ki bu da imparatorluğun Açık Kapı döneminden bu yana Çin ekonomisinde görülmemiş bir Batılı katılım seviyesi.

Düşük uzun vadeli faiz oranları Amerika'nın mali hesaplaşmasının ertelenmesinin anahtarıdır. Borç yurt dışında yüzde 4'ten biraz daha yüksek oranlarla finanse edilebildiği sürece, Medicare ve Sosyal Güvenliği çevreleyen siyasi ısırganları kavramak için hiçbir teşvik olmayacaktır. Ancak bu düşük oranların bedeli, ABD'nin doların değerini düşürmeyi bekleyemeyeceği; Asya'daki ticari ortaklarının nominal döviz kurlarını olduğu gibi korumak için dolar cinsinden menkul kıymetler satın alması nedeniyle durağan ve hatta yükselen bir reel döviz kuruyla yaşamak zorunda olmasıdır. Bu şekilde ifade edildiğinde, dünya az ya da çok mutlu bir denge durumuna ulaşmış gibi görünüyor. Fakat tarihte hiçbir denge kesintiye uğramadan ilanihaye sürmez. 1914'ten önceki on yılda, pek çok gözlemciye göre İngiltere ve Almanya arasındaki ekonomik karşılıklı bağımlılık, iki büyük imparatorluk arasında bir savaşı imkânsız olmasa bile ihtimal dışı kılıyor gibiydi. Yine de savaş çıktı. Ekim 1929'da Wall Street borsa balonunun patlamasından sonraki aylarda, Birleşik Devletler geleneksel bir durgunluktan başka bir şey

64 Bkz. Edward Alden, Jeremy Grant ve Victor Mallet, "Opportunity or Threat? The U.S. Struggles to Solve the Puzzle of Its Trade with China," *Financial Times*, 4 Kasım 2003.

65 Çin para birimi. (ç.n)

66 McKinnon ve Schnabl, "China: A Stabilizing or Deflationary Influence?" ve "Return to Exchange Rate Stability in East Asia?" Ayr. bkz. Ronald McKinnon, "China and Japan, Déjà Vu?", Stanford University, 2 Mart 2003.

yaşamayacak gibi görünüyordu. Haziran 1930'da yürürlüğe giren Smoot-Hawley gümrük vergisi yasası global bir buhranı tetiklemişti.

Hiçbirimiz geçen yılki dengeden oldukça farklı bir duruma geçişi neyin tetikleyeceğini bilemeyiz.[67] Bu, refah haklarının ödenmemesine ilişkin iç kaygılar olabilir; Doğu Asya'da stratejik bir fikir değişikliği olabilir. Hiçbirimiz bu değişimin ne zaman gerçekleşeceğini ya da ne kadar büyük olacağını bilemeyiz. Depremde olduğu gibi, zamanlamasını ve büyüklüğünü tahmin etmek imkânsızdır. Etkilerinin en şiddetli nerede olacağından bile emin olamayız. 1980'lerde olduğu gibi, doların değer kaybetmesinin Doğu Asya bankaları için ABD ekonomisinden daha maliyetli olabileceği ihtimali göz ardı edilemez. Şayet hal böyle olursa —ve eğer Çin, Japonya'nın kaderini yaşar ve Amerikan ekonomi politikasının kaprisleri yüzünden deflasyona sürüklenirse— doların dünyanın en gözde para birimi olarak geleceği garanti olmaktan kesinlikle çıkacaktır. Bugün Amerika ve Asya arasındaki var olan açık kapı şaşırtıcı bir gürültüyle kapanabilir.

67 Bkz. Martin Wolf, "A Very Dangerous Game," *Financial Times*, 30 Eylül 2003.

Sonuç:

Eve Dönüş

La comperai
per novecentonovantanove anni,
con facoltá, ogni mese,
di rescindere i patti.
Sono in questo paese
elastici de, par, case e contratti.

[Satın aldım.
Dokuz yüz doksan dokuz yıl boyunca,
ama bir ay önceden haber vererek anlaşmayı iptal edebilirim.
Görünüşe göre bu ülkede
hem evler hem de sözleşmeler esnektir.]

GIACOMO PUCCINI, *Madama Butterfly*, Perde I

Her birimiz onun saymadığı toplamlarız: bizi yeniden çıplaklığa ve geceye çıkarın ve dün Teksas'ta sona eren aşkın dört bin yıl önce Girit'te başladığını göreceksiniz. Mahvoluşumuzun tohumu çölde çiçek açacak...

THOMAS WOLFE, *Look Homeward, Angel* [1]

Pinkerton ve Schwarzenegger

Bugün Amerika Birleşik Devletleri bir imparatorluktur, ama nevi şahsına münhasır bir imparatorluk. Son derece zengin. Askerî açıdan emsalsizdir. Şaşırtıcı bir kültürel erişime sahiptir. Yine de diğer imparatorluklarla kıyaslandığında, iradesini kıyılarının ötesine kabul ettirmekte zorlanmaktadır. Amerikan kurumlarını yabancı topraklara ihraç etme konusundaki başarıları, başarısızlıklarının çok gerisinde kalmıştır.

Birçok açıdan bu Amerikan imparatorluğu, son büyük Anglofon hegemonla aynı özlemleri ve hırsları paylaşmaktadır. İngiliz emperyalizmine karşı bir isyanla ortaya çıkmasına rağmen Amerika Birleşik Devletleri,

1 Thomas Wolfe, *Look Homeward, Angel*, s. 5.

atasının tanımlayıcı özelliklerinin çoğunu miras almıştır. Kendisini Whig terminolojisiyle "özgürlük imparatorluğu" olarak tanımlayan çiçeği burnunda Cumhuriyet, Kuzey Amerika kıtasının orta kuşağını şaşırtıcı bir hızla kolonileştirmeye girişmiştir. Hatta bağımsız Amerikalılar, yerli halkları mülksüzleştirme konusunda İngiliz tebaası oldukları zamanlardan çok daha acımasız davranmışlardır.[2] Bununla birlikte, İngiliz ve Amerikan imparatorlukları arasındaki farklılıklar, ABD'nin denizaşırı ülkelerdeki etkisini artırmaya çalışmasıyla daha belirgin hale gelmiştir.[3] Amerika'nın 1898'den sonraki açık emperyalizm deneyi, Hawaii ve Porto Riko istisnaları dışında, hem Pasifik hem de Karayipler'de mutsuz bir şekilde sona ererek, ziyadesiyle kaotik sonuçlar doğurdu. Puccini'nin *Madama Butterfly'ındaki* kararsız Teğmen Pinkerton gibi, Amerika'nın denizaşırı müdahaleleri üç aşamadan geçti: Birinci Perde'de şevkli, İkinci Perde'de yok, Üçüncü Perde'de kederli.

Amerika Birleşik Devletleri ancak anti-emperyalist bir rol üstlenebildiği zaman —önce İkinci Dünya Savaşı sırasında Britanya İmparatorluğu'na karşı ve daha sonra (daha akıllıca) Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliği'ne karşı— Amerikalılar kendi kripto-emperyal rollerini özgüvenle yerine getirebildiler. O zaman bile, Amerikan dayanıklılığının aşikâr sınırları vardı. Sınırlı savaş doktrini Kore'de beraberliğe ve Vietnam'da yenilgiye yol açtı. Çelişkili taahhütler ABD'nin Ortadoğu'daki hâkimiyetine de zarar verdi. Daha iddialı bir Amerikan dış politikasına yönelik kamuoyu coşkusunu yeniden canlandırmak için 1990'larda yurt dışında peş peşe yaşanan insani felaketler ve 2001'de yurt içinde yaşanan terör saldırıları gerekti, fakat bu bile örtülü bir şekilde gizlenmek zorunda kaldı ve emperyal karakteri defalarca inkâr edildi.

Amerika Birleşik Devletleri son iki yüzyılda pek çok ülkeyi işgal ve istila etmiştir. Yine de ekonomik ve siyasi kurumları açısından bunların nispeten çok azı minyatür Amerika'ya benzeyen bir şeye dönüştü. Kosova, Afganistan ve Irak'ta işler daha iyi gidecek mi? Ve Başkan Bush, "şer ekseni"nin diğer üyeleri olan İran ve Kuzey Kore ile er ya da geç başa çıkacağına dair ima ettiği tehditleri yerine getirebilecek mi —Mayıs 2002'de haydut devletler listesine eklenen Küba, Libya ve Suriye'nin yanı sıra geçen yıl Kasım ayında başkanlık tarafından kınanan Burma ve Zimbabve'den bahsetmiyorum bile?[4]

2 Bkz. Johnson, "America's New Empire for Liberty."

3 Farklılıkların farklı bir açıklaması için bkz. O'Brien, "Governance of Globalization".

4 Şüpheci bir cevap için bkz. Jowitt, "Rage, Hubris and Regime Change." Ayr. bkz. Simes, "Reluctant Empire."

Bu satırların yazıldığı sırada Irak'ta düzeni sağlamak, İngiliz ve Polonyalı yardımıyla bile yeterince zordu. Üç Hafta Savaşı'nın tüm kabadayılığından sonra Bush yönetimi, Koalisyon Geçici Otoritesi için Birleşmiş Milletler'den yardım istemek zorunda hissetti. Bunu güvence altına almak için ABD'nin, iktidarın Anglo-Amerikan koalisyonundan seçilmiş bir Irak hükümetine devrini hızlandıracağına söz vermesi gerekiyordu. Amerikan gücü Ortadoğu'da da sınırlandırılmış görünüyordu. George W. Bush Haziran 2003'te bölgeyi ziyaret ettiğinde, bazıları Saddam'ın devrilmesinin Ortadoğu barış sürecindeki çıkmazın kırılmasına yardımcı olacağı, Suriye ve İran'a İsrail'i yok etmek isteyen terör örgütlerine verdikleri desteğin artık müsamaha edilmeyeceği mesajını göndereceği, Filistin liderliği içindeki ılımlıları güçlendireceği ve şüpheci İsrail hükümetini Amerikan "yol haritası"nda işaretlenen rotayı izlemeye teşvik edeceği umudunu dile getirdi. Ne var ki sonbaharda Yaser Arafat, Filistin yönetimi üzerindeki kontrolünü yeniden tesis etmiş, Ariel Şaron Filistinlilerin etrafına Berlin Duvarı'nın bir kopyasını inşa etmeye başlamış ve Amerikalılar ilk kez işgal altındaki topraklarda teröristler tarafından hedef alınmaya başlamıştı. Aynı zamanda da El Kaide, ABD'nin korumaya söz verdiği tek Arap otokrasisine, yani Suud Hanedanı'na saldırmaya başlamıştı.

Bush yönetimi bu arada dünyadaki haydut rejimlerin en tehlikelisi olan Kuzey Kore'yle başa çıkma konusunda da aynı derecede az ilerleme kaydetmişti. Pyongyang'ın uzun menzilli füzeler geliştirmesi ve nükleer, kimyasal ve biyolojik silah araştırmaları —devasa konvansiyonel silahlı kuvvetlerinden bahsetmiyorum bile— Doğu Asya'nın istikrarı için büyük bir tehdit oluşturuyordu. Aralık 2002'de Kuzey Koreliler nükleer reaktörlerini kapatan 1994 tarihli anlaşmayı reddetmiş ve BM gözlemcilerini sınır dışı etmişti; Ekim 2003'te Kuzey Kore Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, biraz üstü kapalı bir şekilde, "[Kuzey Kore'nin] nükleer caydırıcılığını fiziksel bir güç olarak halka açmakla" tehdit etti. Amerika Birleşik Devletleri bu konuda bir şey yapabilir miydi? Görünüşe bakılırsa hayır —ülke yarı aç nüfusunu beslemek için Amerikan yardımına bağımlı olmaya devam etmesine rağmen. Kendisine sadece sadaka değil, ABD ile tam teşekküllü bir saldırmazlık anlaşması verilmesi konusunda ısrar eden bu iğrenç küçük diktatörlüğün Amerikan hiper gücüne okuduğu meydan yanına kalıyordu.

Amerika Birleşik Devletleri, Afrika'da tarihsel sorumluluğu olduğu söylenebilecek tek sorunlu ülke olan Liberya'ya küçük bir kuvvet göndermeden önce bile tereddüt etti. Ağustos 2003'te yaklaşık 4,500 denizci ve deniz piyadesi taşıyan üç gemi, Amerikan müdahalesi için tekrarlanan

taleplerin ardından Liberya'ya gönderildi. Toplam 225 ABD personeli karaya çıktı ve bunlardan 50'si sıtmaya yenik düştü. İki ay sonra Amerikalılar pılını pırtını toplayıp gitmişti.

Bu gönülsüz Afrika macerası Amerikan gücünün sınırlarını örnekliyor gibiydi. Peki ama bu sınırları nasıl açıklayacağız? Gördüğümüz gibi, geleneksel güç ölçütlerinin çoğuna göre —ekonomik, askerî ve kültürel— bugünkü Amerika Birleşik Devletleri'nden daha güçlü bir imparatorluk tarihte olmamıştır. ABD'nin dış politika hedeflerine ulaşmada son zamanlarda yaşadığı güçlükler basitçe Bush yönetiminin sözde diplomatik beceriksizliğine bağlanamaz. Daha ziyade, güç ile neyi kastettiğimizi temelden yeniden düşünmemiz gerekiyor; zira bu kavramı çoğu zaman zenginlik, silah ve "yumuşak güç" ile kazanma yolu gibi oldukça farklı şeylerle karıştırıyoruz. Aslında tüm bunlara fazlasıyla sahip olup da sınırlı bir güce sahip olmak son derece mümkündür. Ve aslında Amerika'nın çıkmazı da tam olarak budur.

Aktör Arnold Schwarzenegger'in Ekim 2003'te California Valisi olarak seçilmesi, Amerikan gücünün doğasına ilişkin önemli bir ipucu sunmaktadır. En son filmi *Terminator 3'te Schwarzenegger,* kaderinde dünyayı kurtarmak olan genç bir adamı korumak üzere programlanmış, kaslı ve neredeyse yok edilemez bir robotu canlandırıyor. Film, hepsi kasıtlı olmayan ironilerle doludur. Filmin en can alıcı sahnesinde, Terminatör'ün işletim sistemi bozulur; geleceğin kurtarıcısını kurtarmak yerine onu öldürmeye yaklaşır. Orijinal programı bu çelişkili komutla savaşırken, kafasının içinde parlak kırmızı harflerle *ABORT*[5] kelimesi yanıp söner ve onu felç eder.

Terminatör, üç farklı açıdan Amerikan gücünün farkında olunmasa da mükemmel bir metaforudur. Yarı yaşındaki bir adamın vücuduna sahip olmasına rağmen, aslında Schwarzenegger'in kendisinin altmışıncı yaş gününe sadece birkaç yıl kalmıştır. Sonsuza kadar Bay Evren olarak kalma kararlılığı, bütün bir neslin asla yaşlanmama kararlılığını simgeliyor ve fakat yaşlanmaları gerekiyor —önemli ekonomik sonuçlarla birlikte. Terminatör, kendisinden sadece bir tane olması gibi basit bir nedenden ötürü de tam bir Amerikan kahramanıdır. Bu yönüyle, şu anda Amerikan ulus inşasını kısıtlayan kronik insan gücü eksikliğini temsil etmektedir. Hepsinden önemlisi, Terminatör Amerikan gücünün sınırlarını örneklemektedir çünkü görevini tamamlamadan önce kafasında *ABORT* kelimesi yanıp sönmeye başlar. Dışarıdan bakıldığında Arnold Schwarzenegger şüphesiz

5 "İptal" anlamına gelir. (ç.n)

bir colossus'tur; erkek vücudunun daha büyük ve daha güçlü göründüğünü hayal etmek zordur. Amerika Birleşik Devletleri kapitalist ekonomi için neyse, o da insan vücudu için odur. Yine de onun karakteri, Amerika'nın gerçekte son derece güçlü *olmadan* neden sadece son derece güçlü *göründüğünü* açıklayan üç temel eksikliği bünyesinde barındırmaktadır.

Üç Açık

Bu kitapta, ABD'nin neden İngiliz selefinden daha az etkili bir imparatorluk olduğunu açıklayan üç temel açığı olduğunu göstermeye çalıştım. Bunlar ekonomik açık, insan gücü açığı ve en ciddisi olan dikkat açığıdır.

Amerikalılar dört yıl içinde Balkanlar, Orta Asya ve Ortadoğu'da üç haydut devlete karşı askerî müdahalede bulundu. Ben bu satırları yazarken Amerikan birlikleri Kosova, Kabil ve Kerkük sokaklarında devriye geziyordu. Gerekçesi ne olursa olsun, ABD'nin her saldırısı bir siyasi rejim değişikliğine, askerî işgale ve ulus inşası olarak tanımlanan kurumsal dönüşüm girişimine yol açmıştır. Ancak bu girişimleri başarılı kılacak para nereden gelecek? Kaç Amerikalı bu paranın nasıl harcandığını denetlemek için bu yerlere gitmeye istekli olacak? Ve Amerikan halkı sadece paraya değil, aynı zamanda cana da mal olan bir politikayı —her iki durumda da miktarlar nispeten mütevazı olsa bile— desteklemeye daha ne kadar hazır olacak?

Bu üç açıktan ikisini en azından bir süreliğine kapatmanın yolları olabilir. Gördüğümüz gibi 1985'ten bu yana ABD net uluslararası alacaklı konumundan dünyanın en büyük borçlusu konumuna geldi; net uluslararası yükümlülükleri şu anda gayrisafi yurt içi hasılanın yaklaşık dörtte birine denk geliyor. Ama bu, gelişmiş bir ekonominin şimdiye kadar ulaştığı en yüksek oran olmaktan çok uzaktır. 1990'larda Avustralya'nın net dış borcu GSYH'nin yüzde 60'ına, Yeni Zelanda'nınki ise yüzde 90'ına yaklaşmıştı.[6] Bu nedenle, getirisi ne kadar düşük olursa olsun, yabancı yatırımcıların dolar cinsinden menkul kıymetlere karşı doymak bilmez bir iştahı olduğu için yurt dışından borçlanmaya devam etmek mümkün olabilir.[7] Avustralya ve Yeni Zelanda'nın aksine, ABD global rezerv para birimi cinsinden borç ihraç edebiliyor.

6 "The Price of Profligacy," *Economist*, 20 Eylül 2003.

7 Bu yazının yazıldığı sırada, yabancı merkez bankalarının ABD Hazinesi ve "yarı-devlet kuruluşu" tahvilleri ilk kez 1 trilyon doları aşmıştır: Päivi Munter ve Jenny Wiggins, "Treasury Holdings Top $1,000bn," *Financial Times*, 11 Kasım 2003.

Kuşkusuz, Amerika'nın yabancı sermayeye olan bağımlılığı çok yüksek bir tel üzerindeki dengeleyici bir harekettir. Akla yatkın ve rahatsız edici senaryolardan biri, yabancı beklentilerin değişerek döviz kuru ve tahvil fiyatları üzerinde eş zamanlı baskıya yol açması ve yüksek faiz oranlarının Amerikan büyümesini zayıf dolardan daha fazla tehdit etmesidir.[8] Hiç kimse, Amerikan mali savurganlığının, Federal Rezerv sistemi tarihindeki en uyumlu para politikasıyla bile, özellikle Amerikalı tüketicilerin daha fazla tasarruf etmeye başlaması ve borçluluklarını azaltmaya çalışması durumunda, enflasyona dönüş yerine Japonya tarzı bir deflasyonla çakışabileceği olasılığını göz ardı etmemelidir. Fiyatlarda sürekli düşüş deneyimi olmayan iki nesil, davranışlarını uygun şekillerde ayarlamakta zorlanacaktır. Özellikle, büyük miktarda mortgage ve tüketici borcu biriktirmiş olan kişiler, fiyatların yılda yüzde 1 ya da 2'den fazla düşmesi halinde, görünüşte düşük olan nominal faiz oranlarının reel olarak acı verici bir şekilde yüksek olduğunu göreceklerdir.

Yine de böyle bir krizin maliyeti ABD dışında, içinde olduğundan daha ağır olacaktır. Önümüzdeki yıllarda Amerikan tüketici talebindeki büyümede yaşanacak mütevazı bir azalma bile, 1995'ten bu yana dünya üretimindeki toplam büyümenin yaklaşık yüzde 60'ının ABD'den geldiği düşünüldüğünde, global ekonominin geri kalanı için ciddi sonuçlar doğuracaktır.[9] Şayet ABD doların devalüe edilmesi ve Çin ithalatına karşı bir miktar koruma sağlanması için baskı yaparsa, dünya ekonomisi genelinde deflasyonist bir zincirleme reaksiyon yaşanabilir.[10] Deflasyonist bir dünya, mutlaka feci bir bunalım dünyası olmayacaktır; 1930'lardan çok 1880'lere benzeyebilir. 1873'teki çöküşün ardından başlayan ve 1895'e kadar süren ilk Büyük Buhran'da fiyatlar üretimden (ABD'de iki katından fazla artmıştı) çok daha fazla düşmüştü ve bu dönem gümrük tarifelerinde artışlarla ilişkilendirilse de bunlar global ticareti durduracak kadar büyük değildi. Böyle bir Büyük Deflasyon tekrar yaşanırsa, Amerika'nın gizli mali krizi elbette ortadan kalkmayacaktır; hatta reel faiz oranları reel büyüme oranının

8 On beş yıllık sabit faizli bir mortgage kredisinin faiz oranı 2003 ilkbaharı ile yazı arasında yüzde 4,5'ten yüzde 6,4'e yükselmiştir: "Stormy Summer," *Economist*, 9 Ağustos 2003.

9 "Flying on One Engine," *Economist*, 20 Eylül 2003.

10 Nouriel Roubini'nin sözleriyle, "Ya doların Asya para birimleri karşısında değer kaybetmesini isteyebilirsiniz ya da düşük faiz oranlarını sürdürmek isteyebilirsiniz. İkisini birden yapamazsınız. Akla yatkın değil": alıntı "Gambling with the Dollar," *Washington Post*, 24 Eylül 2003. Ayr. bkz. Graham Turner, "The Fed Has Not Avoided Danger," *Financial Times*, 30 Haziran 2003; John Plender, "On a Wing and a Prayer," *Financial Times*, 3 Temmuz 2003.

üzerine çıkarsa ya da diğer fiyatların düştüğü bir dönemde Medicare maliyetleri artmaya devam ederse daha da kötüleşebilir. 1880'lerdeki bunalımda olduğu gibi, deflasyondan zarar görenler hoşnutsuzluklarını ifade etmek için radikal siyaset biçimlerine yönelebilirler. Popülizm ve sosyalizm, düşen fiyatlar çiftçileri ve işçileri sıkıştırdıkça gelişirken, beyaz yakalı işçiler ve küçük işletme sahipleri genellikle yabancı düşmanı milliyetçiliğin yeni türlerine yöneldi. Bunlar yirminci yüzyılın ortalarında "globalleşmenin sonu"nun ilk habercileriydi.[11] Öte yandan, Britanya İmparatorluğu'nun stratejik konumu, en azından potansiyel rakiplerin stratejik hırslarını caydırdığı için, Viktorya döneminin sonlarındaki yavaşlamadan olumlu yönde etkilendi. Almanlar ancak deflasyon sona erdikten sonra donanmalarını inşa etmeye ve "dünya politikalarını" izlemeye başladılar. Büyük bir deflasyonun Avrupa ve Çin'e Amerika'dan daha fazla zarar vermesi muhtemeldir.

Amerika'nın insan gücü açığı da aşılamaz değildir. ABD nüfusunun yılda yüzde 1.25 oranında arttığı, işsizliğin ekonomik iyileşmeye karşı inatla direndiği (bir tahmine göre mevcut "istihdam açığının" 4 milyon kurbanı var) bir dönemde, savaşta etkili Amerikan askerlerinin yokluğunda kuşkusuz kafa karıştırıcı bir şeyler var[12] ve Amerika'daki hapishane nüfusu 2 milyonu aşmaktadır —her 142 Amerikalıdan biri.[13] Yasa dışı göçmenler, işsizler ve hükümlüler de eklenirse, daha büyük bir Amerikan ordusu için yeterli ham madde olduğu kesindir. Roma İmparatorluğu'nun genişlemesinin anahtarlarından biri, Romalı olmayanlara askerlik hizmeti yoluyla vatandaşlık kazanma fırsatı sunulmasıydı. İngiliz kolonizasyonunun ana kaynaklarından biri, on sekizinci yüzyıl İngiltere'sinin hapishane kalıntılarını Avustralya'ya giden gemilere boşaltan nakliye politikasıydı. Uygun bir şekilde hedeflendiği sürece, askere alma uygulamasının yeniden canlandırılması popüler olmayacaktır.

Tek alternatif, yabancı orduların yardımcı güç sağlamasına güvenmektir. Bunun için de emsaller vardır. Hint Ordusu olmasaydı, Britanya İmparatorluğu kronik bir insan gücü açığından muzdarip olurdu. Hindistan, Lord Salisbury'nin unutulmaz bir şekilde belirttiği gibi, "Doğu Denizlerinde, parasını ödemeden istediğimiz sayıda asker çekebileceğimiz bir İngiliz

11 James, *End of Globalization*.

12 Stephen Cecchetti, "America's Job Gap Difficult to Close," *Financial Times*, 1 Ekim 2003.

13 Robert Longley, "U.S. Prison Population Tops 2 Million," http://usgovinfo.about.com/cs/censusstatistic/a/aapris-onpop.htm. Her yirmi Amerikalı erkekten biri, bir süre parmaklıklar ardında kalmıştır; siyahi erkekler için bu oran altıda birdir. Ceza politikası değişmeden devam ederse, 2001 yılında doğan erkek çocukların onda birinden fazlası hayatlarının bir döneminde hapse girecektir: "In the Can," *Economist*, 23 Ağustos 2003.

kışlasıydı."[14] İngilizler savaş zamanında insan gücü sağlamak için büyük ölçüde imparatorluklarına güveniyorlardı: Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sırasında toplam İngiliz kuvvetlerinin sırasıyla kabaca üçte biri ve yarısından biraz azı. L. Paul Bremer, Irak Ordusu'nu aceleci bir şekilde feshettikten sonra, onu yeniden diriltmenin düzeni sağlamak ve işsizliği azaltmak için en iyi umudu olabileceğini geç de olsa görmeye başladı. Bunun alternatifi, gördüğümüz gibi, BM'ye ya da NATO'ya takviye kuvvet için yalvarmaktır. Eğer Amerikalılar kendileri isteksiz barış gücü askerleriyse, barış gücü askerlerinin maaşlarını ödeyen kişiler olmalı ve "uluslararası toplumun" paralı askerlerinin talep edebileceği pazarlıkları yapmalıdırlar.

Ancak bu üç açık arasında üstesinden gelinmesi en zor olanı üçüncüsü, yani Amerikan siyasi sistemine içkin gibi görünen ve şimdiden hem Irak hem de Afganistan'daki yeniden yapılanmayı erken durdurma tehdidinde bulunan dikkat eksikliği olabilir.[15] Bu bir istismar terimi olarak düşünülmemelidir. Sorun sistematiktir; siyasi sürecin ileri görüşlü liderliğe karşı kullandığı yöntemdedir. Emekli General Anthony Zinni'nin sözleriyle:

> Ordunun ötesine geçen temel bir soru var. "Dünyaya karşı yükümlülüğümüz nedir?" Değerler, demokrasi, insan hakları konusunda vaazlar veriyoruz ama Amerikan halkını bu konuda ikna edemedik... Ortaya çıkıp "Yapılması gereken doğru şey budur" diyen bir liderlik yok... Temel sorun bu... Bu tür şeyler için siyasi irade ve destek olması gerekir. İstikrarlı bir dünyanın bizim için daha iyi bir yer olduğuna inanmalıyız. Eğer bir politikanız ve ileriye dönük bir angajman stratejiniz olsaydı, ABD dünyada çok daha büyük bir fark yaratırdı. Daha erken müdahale eder ve kavgaları daha iyi seçerdi.[16]

Ne var ki "ileriye dönük bir angajman stratejisi" bir asker için seçilmiş bir siyasetçiden çok daha kolay hayal edilebilir. Mesele sadece ilk

14 Andrew ve Kanya-Forstner, *France Overseas*, s. 13.

15 Tom Friedman'ın çok yerinde sözleriyle, "Amerika şu anda burada emperyal bir rol oynuyor. Güvenliğimiz ve dünyadaki konumumuz Irak'ı doğru yönetmemize bağlı. Eğer Bush ekibinin yapacak daha önemli bir işi varsa, bunu bilmek isterim. Irak, hâlâ yüzlerce Iraklı nedenden dolayı yanlış yola gidebilir, ama bunun Amerika'nın sıkıldığı, yorulduğu ya da dikkatinin dağıldığı için olmadığından emin olalım:" "Bored with Baghdad Already," *New York Times*, 18 Mayıs 2003.

16 Priest, *Mission*, s. 117.

dönem Amerikan başkanlarının yeniden seçilmeyi garantileme meselesi ortaya çıkmadan önce görevde sadece iki buçuk yıl geçirmeleri değildir. Kongre ara seçimlerinin daha da kısa bir süre içinde yasama programlarını etkisiz hale getirebileceği gerçeğidir. Amerikan siyasetinin aynı anda üç kademede işlediği bir gerçektir: ulusal, eyalet ve yerel. Californialıların 2003 yazında, kendi seçtikleri amatör politikacılardan oluşan bir grup, görevdeki valilerini geri çağırmak için gürültülü bir şekilde teklif verirken, Bağdat'taki ulus inşası sorunlarına tüm dikkatlerini vermeleri nasıl beklenebilirdi? Bu, federal yürütmenin kendisinin homojen bir varlık olmadığı gerçeğidir. Departmanlar arası rekabet elbette büyüklü küçüklü her insan yapımı müessesenin normudur. Fakat 2003 yılında Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Hazine arasında —Ticaret Bakanlığı, Ticaret Temsilciliği, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı ve şu anda sözde "iç güvenlik" ile ilgilenen bir dizi kurumdan bahsetmiyorum bile— tam bir koordinasyon yokluğunun Wilhelm Almanya'sının[17] en kötü "polikrasi"sini hatırlattığı zamanlar oldu.[18] Başkanlık elbette kalıtsal değil seçimle gelinen bir makamdır, ancak son zamanlarda göreve gelenler bazen son Alman Kayzeri tarzında iş yapıyor, politikanın kolektif bir sorumluluk duygusu oluşturmak yerine kurumlar arası rekabetle belirlenmesine izin veriyor gibi göründüler. Yurt dışındaki pek çok Amerikan müdahalesinin II. Wilhelm'in *Weltpolitik'inin*[19] *istikrarsız,* diplomatik olmayan niteliğine sahip olması şaşırtıcı değil. İmparatorluk Almanya'sı da Michael Ignatieff'in aceleci emperyalizm dediği şeyi tatbik etmişti. O da "hızlı sonuçlar için sabırsızlanıyordu."[20]

Ancak Kayzer Almanya'sının aksine, Amerika Birleşik Devletleri "güneşte yeni yerler" edinmeye yönelik herhangi bir ilgi duymamaktadır. Fetihleri sadece geçici değildir; fetih olarak bile görülmezler. Viktorya dönemi tarihçisi J. R. Seeley, İngilizlerin imparatorluklarını "akıl yokluğu içinde" kurduklarını söyleyerek ünlü bir şaka yapmıştır. Bu bağlamda Amerikalılar

17 II. Wilhelm'in Alman kayzeri olarak tahtta bulunduğu 1888-1918 yılları arasını ifade eder. (ç.n)

18 Forman vd., *United States in a Global Age*, s. 16 vd.

19 "Dünya politikası" anlamına gelen II. Wilhelm dönemi Alman emperyal politikasını ifade eden tabir. (ç.n)

20 Ignatieff, *Empire Lite*, s. 115. Ignatieff'in sözleriyle (s. 90): "Etkili emperyal güç aynı zamanda tebaanın zaman algısını kontrol etmeyi, onları sonsuza kadar yönetileceklerine ikna etmeyi gerektirir. Kalıcılık yanılsaması Britanya İmparatorluğu'nun uzun süre ayakta kalmasının sırlarından biriydi. Her zaman çıkış arayan bir halk tarafından imparatorluklar sürdürülemez ve ulusal çıkarlar uzun vadede güvence altına alınamaz." Bu argüman kesinlikle doğrudur. Ayr. bkz. a.g.e., s. 113 vd.

bir adım daha ileri gittiler; bu noktada onlar için dalgınlık tam anlamıyla miyopiye dönüştü. Bugün Amerika Birleşik Devletleri dışında çok az insan bir Amerikan imparatorluğunun varlığından şüphe duymaktadır; Amerika'nın emperyalist olduğu çoğu eğitimli Avrupalının gözünde bir realitedir.[21] Ancak ilahiyatçı Reinhold Niebuhr'un 1960 gibi uzun bir süre önce belirttiği gibi, Amerikalılar "aslında tatbik ettikleri emperyalizmi tanımaktan çılgınca kaçınmaya" devam etmektedir.[22]

İmparatorluğun inkârı önemli midir? El-cevap, öyledir. Başarılı bir imparatorluk nadiren yalnız zora istinat eder; sadece yerli elitlerin sadakatini satın almak için bile olsa, yönetilenler için olduğu kadar yönetenler için de bazı ekonomik getirileri olmalıdır ve bu getiriler de önemli bir süre boyunca sürdürülmelidir. İnkâr içindeki bir imparatorluğun sorunu, daha küçük devletlerin işlerine müdahale etmeyi seçtiğinde iki hata yapma eğiliminde olmasıdır. Bunlardan ilki, projenin askerî olmayan yönlerine yetersiz kaynak ayırmak olabilir.[23] İkincisi ve daha ciddi olanı ise gerçekçi olmayan kısa bir zaman diliminde ekonomik ve siyasi dönüşüme kalkışmaktır. Bu satırları yazdığım sırada ABD hem Irak hem de Afganistan'da bu hatalardan ikincisini yapıyor gibi görünüyor. Amerikalı sözcüler, Irak'ta sadece demokratik bir hükümet kurulana kadar kalacakları konusunda ısrar ederek ve görünüşe göre bu niyette olarak, istemeden de olsa yerel halkın kendileriyle işbirliği yapması için daha fazla caydırıcı unsur yaratmış oldular. Bu ülkelerde kim Amerikan girişimlerine destek verirse, Amerikalılar gider gitmez işbirliği suçlamasına maruz kalmayacağından emin olabilir? General John Shalikashvili 1990'ların sonunda "Balkan halkları Amerika'nın orada olacağını anlasalardı... bu harika olurdu" diyordu. "Bosna ve Kosova'da [Batı Almanya ve Japonya'nın işgallerine] benzer bir uzun işgal ömrü önermek neden bu kadar büyük bir suç?"[24] Cevap politik bir cevaptır. Bugünün askerleri bir an önce evlerine dönmeli.

Bu iki nokta, olağanüstü askerî kabiliyete sahip bu muazzam güçlü ekonominin, yurt dışında siyasi rejim değişiklikleri gerçekleştirmeye çalıştığında neden bu kadar hayal kırıklığı yaratan bir sicile sahip olduğunu açıklamaya yardımcı olmaktadır. Haiti, Küba ve Vietnam gibi ciddi başarısızlıklar, her şeyden önce, askerî olmayan amaçlar için yetersiz kaynakların

21 Örn. bkz. Pierre Hassner, The United States: The Empire of Force or the Force of Empire, Institute for Security Studies of the European Union Chaillot Paper, 54, Eylül 2002.

22 Alıntı, Bacevich, *American Empire*, s. 243.

23 Matthews, "Hard Part," s. 51.

24 Priest, *Mission*, s. 57.

ve kısaltılmış bir zaman ufkunun bu ölümcül kombinasyonundan kaynaklanıyordu. Aynı sürecin Balkanlar, Afganistan ve Irak'ta da tekrarlanması bir trajedi olur. Fakat sürpriz olmaz.

Kutupsuzluğa Doğru mu?

Veresiye tüketen, cepheye gitmeye isteksiz, uzun süreli girişimlere ilgisini kaybetmeye meyilli: tüm bunlar Amerika'nın hareketsiz bir colossus olduğu imajını çağrıştırıyorsa —açıkça söylemek gerekirse, bir tür stratejik tembel teneke— o zaman bu imaj üzerinde düşünmeye değer olabilir. Obezitenin standart ölçüsü olan vücut kitle endeksine göre,[25] obez olarak sınıflandırılan Amerikalıların oranı son on yılda neredeyse iki kat artarak 1991'de yüzde 12'den 2001'de yüzde 21'e çıkmıştır. Tüm Amerikalı erkeklerin yaklaşık üçte ikisi ve kırk beş ile altmış dört yaşları arasındakilerin yaklaşık dörtte üçü resmî olarak aşırı kilolu kabul edilmektedir.[26] Başka bir deyişle, her süper fit Schwarzenegger'e karşılık artık üç şişman Frank Cannon var. Uluslararası karşılaştırmalar, mümkün olduğu ölçüde, sadece Batı Samoalıların ve Kuveytlilerin daha şişman olduğunu göstermektedir.[27] Görünüşe göre bugün "beyaz adamın yükü" omzunda değil de belinde.[28]

Ne var ki bu durum, ister Avrupa'ya ister Çin'e göre olsun, ABD'nin yakın bir zamanda gerileyeceğini öngören kötümserleri haklı çıkarmak üzere algılanmamalıdır. "Tek kutupluluktan," "çok kutupluluğa" geçileceğine dair "realist" korkuların sorunu, genelleştirilmiş iktidarsızlık —ya da isterseniz kutupsuzluk— olasılığını göz ardı etmeleridir. Bismarckçı güç dengesi modeline saplanıp kalanlar, uluslararası ilişkilerin mıknatısların karşılıklı etkileşimine benzediğini, büyük güçlerin uyduları demir filizleri gibi çektiğini, bazen bir araya geldiklerini ama daha çok birbirlerini ittiklerini varsayma eğilimindedirler. Peki ya günümüzün büyük güçleri manyetik olmaktan çıkıp hem çekme hem de itme güçlerini kaybederlerse? Kendi iç sorunlarıyla her zamankinden daha fazla meşgul olan Amerika Birleşik Devletleri bile atıl bir demir yığınının stratejik eş değeri haline gelirse ne olur? Birçok açıdan Japonya ve Avrupa Birliği'nin kaderi şimdiden

25 BMI (Vücut Kitle Endeksi),-kilogram cinsinden ağırlığın metre cinsinden boyun karesine bölünmesi olarak tanımlanır. BMI endeksi 30 veya üzerinde olan herkes obez olarak tanımlanır; BMI endeksi 25'in üzerinde olan herkes aşırı kiloludur.

26 *Statistical Abstract of the United States, 2002*, tablo 190.

27 Yirmi ülke için Dünya Sağlık Örgütü'nden alınan veriler mevcuttur.

28 Gerçi siyahi kadınların sıkıntısı bu açıdan daha da büyük olma eğilimindedir. Afro-Amerikan kadınların üçte biri obez olarak sınıflandırılmaktadır.

bu oldu; bir zamanların ekonomik devleri şimdi yaşlanan toplumlar ve stratejik cüceler. Çin de demografik "grileşmeden" muaf olmayacak. Tek çocuk politikasının bir mirası da önümüzdeki on yıllarda artan bağımlılık oranı olacaktır.

Büyük güç çatışmasının *yokluğu,* modern uluslararası tarihin alışık olmadığı bir kavramdır. Ranke, 1833 tarihli klasik makalesi "Büyük Güçler"de, on altıncı yüzyıldan bu yana Avrupa tarihini, her biri diğerleri tarafından başarılı bir şekilde direnilen, şu ya da bu imparatorluğun hegemonya arayışları olarak tasvir etmiştir: önce Habsburglar, sonra on yedinci yüzyılda Fransa ve 1793 ile 1815 arasında yine Fransa. Eğer doksan yıl daha yaşasaydı, Ranke 1914 ve 1945 yılları arasındaki Almanya'yı da listesine ekleyebilecekti. Ranke'ye göre Avrupa'nın doğal düzeni gerçekten çok kutupluydu; güç, her biri farklı şekillerde emperyal güç olan Fransa, Avusturya, İngiltere, Rusya ve Prusya'dan oluşan bir pentarşi[29] tarafından paylaşılıyordu.[30] Elbette 1945'ten 1989'a kadar, Ranke'yi (çağdaşı Alexis de Tocqueville'i değil) şaşırtacak iki kutuplu bir dünyada yaşadık; her biri diğerini emperyalist olmakla suçlayan iki kıtasal imparatorluk arasında bölünmüş bir dünya. Daha sonra 1990'ların başında ABD tek kutuplu bir düzen kurmuş gibi görünüyordu. Ancak günümüzde terörizm, nükleer silahların yayılması ve organize suçlar gibi uluslar ötesi tehditler —hastalık salgınları, iklim değişikliği ve su kıtlığı bir yana— devletler arasında rekabete değil işbirliğine prim veriyor. Tek taraflılığın cazibesi yadsınamaz, zira talepkâr müttefikler görünmez düşmanlardan daha can sıkıcı olabilir, ama tek başına bir strateji bu zorlukların herhangi birine karşı çok az zafer beklentisi sunar; hepsine karşı "savaşların" başarılı bir şekilde sürdürülmesi, uluslararası serbest ticaretin devamı kadar çok taraflı kurumlara da bağlıdır. Her halükârda, büyük bir imparatorluk için Viktorya dönemi muhafazakârlarının ağır bir ironiyle görkemli izolasyon olarak adlandırdıkları şeyden daha tehlikeli bir şey yoktur. O zaman da şimdi olduğu gibi, büyük Anglofon imparatorluk hedeflerine ulaşmak için daha küçük —ama ihmal edilemez— güçlerle uyum içinde çalışmak zorundadır. G. John Ikenberry'nin de belirttiği gibi, hem İkinci Dünya Savaşı hem de Soğuk Savaş sonrasında Amerika'nın başarısı, Amerikan gücünü hem sınırlayan hem de meşrulaştıran uluslararası kurumların oluşturulması ve yaygınlaştırılmasıyla yakından ilişkiliydi.[31]

29 Beşli iktidar. (ç.n)

30 Ranke, "Great Powers."

31 Ikenberry, *After Victory.*

Barışı koruma konusunu tekrar ele alalım. Amerika Birleşik Devletleri'nin Kosova, Afganistan ve Irak gibi birbirinden çok uzak ülkelerde dış yardım almadan etkili bir barışı koruma, yani zabıta görevi ifa edemeyeceği çok açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Amerikan askerleri barışı korumak için eğitilmedikleri gibi bu konuda pek istekli de görünmüyorlar. Ayrıca Amerikan seçmenlerinin, ABD askerlerinin "düşük yoğunluklu çatışma"nın göz kamaştırıcı olmayan tehlikelerine uzun süre maruz kalmasını hoş görmeyeceğini varsaymak da mantıklı görünüyor: kontrol noktalarındaki intihar bombacıları, arka sokaklardaki keskin nişancılar, devriyelere ve konvoylara atılan roket güdümlü el bombaları. ABD Ordusu'nun önemli ölçüde genişletilmesi dışında bariz çözüm, barışı koruma görevinin yükünü diğer Birleşmiş Milletler üyeleriyle, özellikle de nispeten cömert yardım bütçeleri ve büyük asker ordularıyla Amerika'nın Avrupalı müttefikleriyle paylaşmaya yönelik artık iyice yerleşmiş olan uygulamaya devam etmektir. Eğer barışı korumak için kullanılmayacaklarsa, kendi sınırları içinde sürekli barış ilan etmiş ve artık Rusya tarafından tehdit edilmeyen bir Avrupa'da bu askerlerin ne işe yaradığını anlamak zor.

Robert Kagan gibi Avrupalıları, Amerika'nın Hobbes (ve Clausewitz) okuyan Marslılarının aksine Kant okuyan Venüslüler olarak görenler, ulus inşası sürecinde Plüton'un kritik önemini göz ardı etmektedirler. Savaş ve aşk çok güzeldir, fakat bütün imparatorluklar bir ölçüde paraya bağlıdır. Hukukun üstünlüğünü uygulamak için büyük yatırımlar yapılmazsa, Afganistan ve Irak gibi ülkeler durgunlaşacak ve belki de parçalanacaktır. Amerika Birleşik Devletleri düşük yoğunluklu çatışmalara yönelik tutumunu kökten değiştirmeye hazır olmadığı sürece, daha cömert Avrupalılarla işbirliği yapmaktan başka seçeneği olmayacaktır. Tek taraflılık, izolasyon gibi, sonuçta o kadar da görkemli değildir. Aslına bakarsanız, bir imparatorluk için nadiren gerçekçi bir seçenektir.

Tehlike şu ki, büyük güçlerin işbirliği, ABD ve Avrupa Birliği arasındaki rekabet nedeniyle değil, her ikisinin de kendi sınırlarının ötesinde hareket etme iradesine sahip olmaması nedeniyle basitçe bozulabilir. Bu devasa ve karmaşık oluşumların iç sorunları, onları başarısız devletler ve haydut rejimlerin sorunlarından uzaklaştırabilir. Bazıları Batı'nın böylesine Spenglervari bir düşüşünün ancak Asya'nın yükselen güçlerinin doldurabileceği bir boşluk yaratabileceğini söyleyebilir. Bununla beraber Çin'e geleceğin hegemonu olarak bakanlar, onun da ikinci "Büyük İleri Atılım"ının sosyal ve siyasi sonuçlarını yönetmek için yeterince uğraşması gerektiğini keşfedebilirler: bu sefer kapitalist serbest piyasaya. Aynı şekilde,

İslam'ı medeniyetler savaşında Batı'nın baş düşmanı olarak görenler, Müslüman toplumların tartışılmaz demografik genişlemesine siyasi bir eşlik hayal etmekte zorlanacaklardır. Kısacası, gelecek bir süreliğine kutupsuz, yani *tek bir* baskın emperyal gücün bile olmadığı bir dünya olabilir.

Terminatör

Globalleşmenin paradoksu, dünya daha entegre hale geldikçe gücün de daha dağınık hale gelmesidir. Uluslararası kapitalizmin dinamizmi sayesinde, dünyadaki en yoksul insanlar hariç herkes, dedelerinin hayal etmeye bile cesaret edemeyeceği kadar fazla satın alma gücüne sahip. Üretim araçları hiç bu kadar üretken olmamıştı ya da —Çin ve Hindistan'ın gecikmiş ekonomik yükselişlerinde olduğu gibi— hiç bu kadar geniş çapta paylaşılmamıştı. Demokrasinin yayılması sayesinde, dünyadaki insanların çoğunluğu artık dedelerinden belirgin bir şekilde daha fazla siyasi güce sahip. Demokratik seçim araçları, en uygun yönetim biçimi olarak hiç bu kadar yaygın kabul görmemişti. Eğitim araçları da çoğu ülkede iki ya da üç nesil öncesine kıyasla nüfusun çok daha büyük bir kısmı için erişilebilir durumda; her zamankinden daha fazla insan kendi beyin gücünü kullanabiliyor. Bütün bu değişiklikler, iktidarın geleneksel olarak dayandığı eski tekellerin —servet, siyasi makam ve bilgi tekelleri— büyük ölçüde kırıldığı anlamına gelmektedir. Maalesef modern yıkım araçlarının çoğalması sayesinde, şiddet uygulama gücü de daha eşit bir şekilde dağılmıştır. Ateş gücü de daha önce hiç olmadığı kadar paylaşılmış haldedir.

Unutmayalım ki güç, sadece istediğinizi satın alabilmek değildir; bu sadece zenginliktir. Güç, istediğiniz her şeyi piyasa fiyatının altında elde edebilmektir. İnsanların normalde hiçbir fiyata satmayı teklif etmeyecekleri hizmetleri yerine getirmelerini ya da malları elden çıkarmalarını sağlayabilmektir. İmparatorluklar, yani kendi sınırlarının ötesinde güç uygulamak isteyen hırslı devletler için güç, hem efendilerin kararlılığına hem de tebaanın rızasına bağlıdır. Ancak güç paylaşıldıkça azalır. Tek bir nükleer bombası olan bir ülke, eğer dünyanın geri kalanında hiç nükleer bomba yoksa, bin nükleer bombası olan bir ülkeden daha güçlüdür.

Bu da bizi ABD'nin Arnold Schwarzenegger'in Terminatör'üne benzediği son noktaya getiriyor. Askerî çatışmalarda ABD, kendisine çok az zarar verirken şaşırtıcı ve dehşet verici bir yıkım yaratma kapasitesine sahiptir. İstediği takdirde yok edemeyeceği hiçbir rejim yoktur, buna Kuzey Kore de dâhildir. Elbette böyle bir savaş Güney Kore'yi harabeye çevirebilir

ama Amerikan Terminatörü bu enkazdan az ya da çok zarar görmeden çıkacaktır. Ancak Terminatör'ün programlanmadığı şey yeniden inşa etmektir. Ardında sadece yıkım bırakır.

2003 sonbaharında Başkan Bush Irak'tan "ayrılmayacağını", Amerika'nın "kaçmayacağını" ve Ortadoğu'nun "önümüzdeki on yıllar boyunca Amerikan politikasının odak noktası olması gerektiğini" ilan ederek Amerikan moralini güçlendirmeye çalıştı. Yine de ABD, Irak ve Afganistan'ın ekonomik yeniden inşası tamamlanmadan çekilerek içeride ve dışarıda siyasi baskılara boyun eğerse, manzara hiç de yabancı olmayacaktır. Global Terminatör sonunda şu itirafta bulunduğunda Amerikan gücünün sınırları ortaya çıkacaktır: "Geri dönmeyeceğim."

2000'de yazdığım ve 2001 baharında yayımlanan *The Cash Nexus adlı* kitabımda, ABD'nin daha iddialı bir global rol oynamayı sadece göze alabileceğini değil, bunu yapmamayı da göze alamayacağını savunmaya çalıştım. Kehanetlerde bulunmaya kalkışan her tarihçinin, bunları geçmişe bakarak gözden geçirme görevi vardır. Değindiğim kilit noktalar aşağıdaki gibidir:

1. "Yıkım araçları hiç bu kadar ucuz olmamıştı... Ucuz silahların başlıca yararlanıcıları Ortadoğu ve Sahraaltı Afrika'nın gerilla orduları, Batı Avrupa'nın terörist grupları ve Amerika'nın uyuşturucu çeteleri olmuştur ve olmaya devam etmektedir."[32]
2. "Açıkçası, öngörülebilir bir gelecekte herhangi bir devletin ABD'ye doğrudan saldırmayı düşünmesi pek olası değildir; ama Amerikan şehirlerine yönelik bir terör kampanyasını hayal etmek ise oldukça kolaydır."[33]
3. "1945'ten bu yana dünyadaki savaş sayısındaki artışın neredeyse tamamı iç savaşın yayılmasından kaynaklanıyor... Birleşmiş Milletler'in global bir polis olarak sicili çok kötü... 1992 ile 1999 yılları arasında Güvenlik Konseyi bir dizi insani yardım müdahalesine izin verdi... Bunların çoğu en iyi ihtimalle etkisiz, en kötü ihtimalle de felaketle sonuçlandı."[34]
4. "Şu soru sık sık sorulmuştur ve tekrarlanmayı hak etmektedir: Amerika Birleşik Devletleri'nin bu tiranları devirmesi ve ülkelerine demokratik bir yönetim empoze etmesi arzu edilen bir

32 Ferguson, *Cash Nexus*, s. 37.

33 A.g.e., s. 412.

34 A.g.e., s. 388.

şey değil midir? Bir ülkeyi işgal etme, diktatörlerini görevden alma ve silah zoruyla serbest seçimler dayatma fikri genellikle Amerikan 'değerleri' ile bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilir. Yaygın bir argüman, ABD'nin asla İngiltere'nin on dokuzuncu yüzyılda uyguladığı türden açık bir emperyal yönetime girişemeyeceğidir —oysa İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya ve Japonya'da tam da bu yapılmış ve muazzam ve kalıcı bir başarı elde edilmiştir."[35]

5. "Dev bir salyangoz gibi elektronik bir kabuğun arkasına çekilmek yerine, ABD, geniş kaynaklarının daha büyük bir yüzdesini dünyayı kapitalizm ve demokrasi için güvenli hale getirmeye ayırmalıdır. 'Tarihin sonu' safdil zaferciliğinin aksine, bunlar doğal olarak ortaya çıkmaz, ancak hukuk ve düzenin güçlü kurumsal temellerini gerektirir. Emperyal bir Amerika'nın doğru rolü, bu kurumların eksik olduğu yerlerde, gerekirse askerî güç kullanarak, bu kurumları tesis etmektir. Aşırı maliyetli olmayacağı için böyle bir politikaya karşı ekonomik bir argüman yoktur. Dünyadaki tüm 'haydut devletlere' demokrasi dayatmak, ABD savunma bütçesini GSYİH'nin yüzde 5'inin çok üzerine çıkarmayacaktır. Bu tür ülkelerde hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi, ticaretleri canlanıp genişledikçe uzun vadede getiri sağlayacağından, bunu yapmak için ekonomik bir argüman da vardır."[36]

Clinton yönetiminin son günlerinde yazdığım bir yazıda —biraz hararetli bir şekilde—"yirmi birinci yüzyılda dünyanın karşı karşıya kaldığı en büyük hayal kırıklığının, dünyayı daha iyi bir yer haline getirebilecek ekonomik kaynaklara sahip tek devletin liderlerinin bunu yapacak cesaretten yoksun olması" olduğu sonucuna varmıştım. Dokuz ay gibi kısa bir süre içinde, 11 Eylül felaketiyle karşı karşıya kalan yeni bir başkanın, benim savunduğuma çok benzer bir politika izleyeceğini hayal bile edemezdim. Terörizme karşı savaş ilan edildiğinden beri, mesele cesaret meselesi olmaktan çıktı. Artık mesele metanet ve başlanılan işi bitirme azmiyle ilgilidir.

Amerika Birleşik Devletleri'ni eleştiren Avrupalıların çoğunun aksine, dünyanın etkili bir liberal imparatorluğa ihtiyacı olduğuna ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bu iş için en iyi aday olduğuna inanıyorum.

35 A.g.e., s. 417.

36 A.g.e., s. 418.

Ekonomik globalleşme işe yarıyor. Dünyanın en kalabalık iki ülkesi olan Çin ve Hindistan'da ***kişi başına düşen*** gelirin hızla artması, uluslararası eşitsizliğin nihayet daraldığı anlamına geliyor.[37] Buna mukabil dünyanın bazı bölgelerinde hukuki ve siyasi kurumlar öylesine çökmüş ya da yozlaşmış durumdadır ki, buralarda yaşayanların refah umudu fiilen ortadan kalkmıştır. Üstelik zayıflıkları ya da kötü niyetleri nedeniyle liberal bir dünya düzenini yıkmaya kararlı terör örgütlerini cesaretlendiren devletler de mevcuttur. Bu nedenle, ekonomik globalleşmenin bir asır önce olduğu gibi siyaseten desteklenmesi elzemdir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin liberal imparatorluk rolünü oynamak için hem kendi güvenliği açısından hem de doğrudan fedakârlık açısından iyi nedenleri vardır. Birçok açıdan da bu rolü oynamak için benzersiz bir donanıma sahiptir. Ancak tüm devasa ekonomik, askerî ve kültürel gücüne rağmen ABD'nin ekonomik dinamiklerinde, sosyal yapısında ve siyasi kültüründe bazı köklü değişiklikler olmadan ***etkin*** bir liberal imparatorluk olması pek mümkün görünmemektedir.

Amerikalı neo-emperyalistler Kipling'in 1899'da Başkan McKinley'nin Filipinler'de imparatorluk kurma çabalarını teşvik etmek için yazdığı "Beyaz Adamın Yükü" adlı şiirinden alıntı yapmayı severler. Ancak bu kitabın dili —hatta on dokuzuncu yüzyıl emperyalizm sözlüğünün tamamı— geri dönülmez bir şekilde geçmiş bir çağın dilidir. Her ne kadar emperyal inkârın tehlikelerine karşı uyarıda bulunmuş olsam da, bir Amerikan imparatorluğunun varlığının Kongre Binası'nın çatısından ilan edilmesi gerektiğini söylemek istemiyorum. Demek istediğim, dünyadaki konumlarını ne olarak adlandırırlarsa adlandırsınlar —hegemonya, üstünlük, baskınlık ya da liderlik— Amerikalılar, Anglofon gücün bugünü ve geçmişi arasındaki *işlevsel* benzerliği kabul etmeli ve asi bir dünyayı İngiliz seleflerinden daha kötü değil daha iyi idare etmeye çalışmalıdır. Diğer imparatorlukların tarihinden ders alan Amerikalılar kibri değil, tam da George W. Bush'un başkan adayı olarak bir zamanlar vatandaşlarına tavsiye ettiği alçakgönüllülüğü öğreneceklerdir.

Kipling'in "Beyaz Adamın Yükü"nden iki yıl önce yazdığı bir başka şiiri daha vardır ki belki de daha uygun bir tınıya sahiptir. Basitçe "Recessional" olarak adlandırılan bu şiir, imparatorluğun fani oluşuna dair kasvetli bir imadır ve geç Viktorya döneminin ihtişamlı hayallerini yumuşatmak için mükemmel bir şekilde işlenmiştir:

37 "Fischer, "Globalization and Its Challenges."

Uzak denen yerde, donanmalarımız eriyip gidiyor;
Kumulda ve tepede ateş batıyor:
Bak, dünkü tüm ihtişamımız
Ninova ve Sur ile birdir!
Ulusların Yargıcı, bizi şimdilik affet,
Unutmayalım —unutmayalım!

Bu mısralar, zamanımızın Colossusu'nun, rakipsiz bir şekilde tüm dünyaya hükmediyor gibi görünse de, kulak vermesi gereken sözlerdir. Tony Blair'in Temmuz 2003'te Kongre'ye hitaben yaptığı konuşmada veciz bir şekilde ifade ettiği gibi, "Bütün hâkim güçler bir süreliğine yenilmez gibi görünür, ancak aslında bu geçicidir."[38] Amerikalıların kendilerine sorması gereken soru, hâkimiyetlerinin ne kadar geçici olmasını istedikleridir. Her ne kadar barbarlar kapıları çoktan çalmış olsalar da —bir tanesi, olağanüstü bir şekilde— bu durumda emperyal çöküşün, Gibbon'ın Roma'sında olduğu gibi, içeriden gelmesi daha muhtemel görünüyor.

38 "Prime Minister Tony Blair's Address to a Joint Session of Congress," *New York Times*, 17 Temmuz 2003.

İstatistiksel Ek

Tablo 1: Yabancı Topraklardaki Başlıca Amerikan İşgalleri, 1893-2003

Bölge	*İşgal Tarihi*	*Terk Ediş Tarihi*	*İşgal Süresi (yıl)*	*Statü*	*Kişi Başına Düşen Gelir* *	*Demokrasi (FH skoru)* †
Hawaii	1893	No	110	ABD Eyaleti	30,001	1
Porto Riko	1898	No	105	ABD'ye bağlı özerk bölge	11,091	N/a
Guam	1898	No	105	ABD mülkü	20,664	N/a
Filipinler	1898	1946	48	Bağımsız	1,020	2
Amerikan Samoası	1899	No	104	ABD mülkü	7,279	N/a
Panama (Kanal Bölgesi)	1903	1979	76	Bağımsız	4,020	1
Virgin Adaları	1916	No	87	ABD mülkü	13,139	N/a
Dominik Cumhuriyeti	1916	1924	8	Bağımsız	2,320	2
Haiti	1915	1934	19	Bağımsız	440	6
Batı Almanya	1945	1955	10	Bağımsız	22,670	1
Japonya	1945	1952	7	Bağımsız	33,550	1
Kuzey Mariana Adaları	1947	No	56	ABD'ye bağlı özerk bölge	12,500	N/a
Palau	1947	1994	47	ABD ile serbest birlik	7,140	1
Mikronezya	1947	1986	39	ABD ile serbest birlik	1,980	1
Marshall Adaları	1947	1986	39	ABD ile serbest birlik	2,350	1
Güney Kore	1950	No	53	Bağımsız	9,930	2
Güney Vietnam	1965	1972	7	K. Vietnam tarafından ilhak edilmiş	430	7
Afganistan	2002	?	1.5	Geçici Hükümet	N/a	6
Irak	2003	?	0.5	Koalisyon Otoritesi	N/a	7

* Kişi başına gayrisafi millî gelir, Atlas yöntemi (cari ABD$).

† Freedom House siyasi özgürlük endeksi: 1 = tamamen özgür, 7 = tamamen mahkûm.

İstatistiksel Ek

Tablo 2. Büyük Savaşlarda Amerikan Kayıpları

Anlaşmazlık	*Ordu Mevcudu*	*Ölü Sayısı*		*Toplam Yaralı Sayısı*	*Toplam Zayiat*	*Çatışmada Öldürülen*	*Yüzde Ölü*	*Zayiat*	*Savaş Süresi (ay)*	*Oran Çatışmada Öldürülen/ Ay*
		Çatışmada	*Diğer*							
Bağımsızlık Savaşı	200,000	4,435	N/a	6,188	10,623	2.2	2.2	5.3	80	55
1812 Savaşı	286,000	2,260	N/a	4,505	6,765	0.8	0.8	2.4	30	75
Meksika Savaşı	78,700	1,733	11,550	4,152	17,435	2.2	16.9	22.2	20	87
İç Savaş: Birlik	2,803,300	110,070	249,458	275,175	634,703	3.9	12.8	22.6	48	2,293
İç Savaş: Konfederasyon*	1,064,200	74,524	124,000	137,000	335,524	7.0	18.7	31.5	48	1,553
İç Savaş: Toplam	3,867,500	184,594	373,458	412,175	970,227	4.8	14.4	25.1	48	3,846
İspanya-Amerika Savaşı†	306,800	385	2,061	1,662	4,108	0.1	0.8	1.3	4	96
Birinci Dünya Savaşı	4,743,800	53,513	63,195	204,002	320,710	1.1	2.5	6.8	19	2,816
İkinci Dünya Savaşı	16,353,700	292,131	115,185	670,846	1,078,162	1.8	2.5	6.6	44	6,639
Kore Savaşı	5,764,100	33,651	N/a	103,284	136,935	0.6	0.6	2.4	37	909
Vietnam Savaşı	8,744,000	47,369	10,799	153,303	211,471	0.5	0.7	2.4	90	526
Körfez Savaşı‡	2,750,000	148	145	467	760	0.0	0.0	0.0	1	148

Not: "Savaşta ölenler" savaşta ölen birlikleri ifade etmektedir. "Diğer" hastalık, yokluk ve kazalardan kaynaklanan ölümleri içerir ve savaş esirleri arasındaki kayıpları da kapsar. KIA = (killed in action) çatışmada öldürülen.

* Konfederasyon'un savaş dışı ölü ve yaralı sayısı tahmini.

† Sadece bir aylık savaş.

‡ Sadece altı hafta sürekli çatışma.

Kaynak: Savunma Bakanlığı.

Teşekkür

Ocak 2003'te Amerika Birleşik Devletleri'ne yaşamaya gitmemiş olsaydım bu kitap yazılmayacaktı. Bu kitap canlandırıcı bir transatlantik göçün ilk meyvesidir. New York'a bavulumda "Amerikan imparatorluğu" hakkında bir hipotezle geldim. Dünya metropolünde çalışmak beni bu hipotezin içini boşaltmaktan daha fazlasını yapmaya zorladı. Sonuç, sadece kaynakçada atıfta bulunulan yayımlanmış ve yayımlanmamış çalışmaların değil, aynı zamanda Amerikan gücü, geçmişi, bugünü ve geleceği üzerine yapılan sayısız konuşmanın da bir sentezidir. Geçmiş elbette tarihçinin asıl ilgi alanıdır. Ancak, son olaylar ve olası gelecekler hakkında söyleyeceklerim, umarım, öncelikle bir tarih çalışması içinde yer almaktan kazançlı çıkar. Benim asıl amacım, Amerikalıları, ülkelerinin içinde bulunduğu mevcut çıkmazı geçmiş imparatorlukların deneyimleriyle ilişkilendirmeye teşvik etmektir. Bu yazıyı acımasız bir eleştirmen olarak değil, ABD'nin emperyal girişimlerinde başarılı olmasını isteyen ve başarısız olması halinde sonuçlarından korkan hevesli bir hayranı olarak yazıyorum.

Bu kitap, daha önce yazdığım tüm kitaplardan daha fazla, kişilerle ve kurumlarla, yayımlanmış ve yayımlanmamış metinlerle olan ilişkimin bir sonucudur. İlk ve en büyük borcumu New York Üniversitesi'ne ve özellikle de Leonard N. Stern İşletme Okulu'na borçluyum. Stern School'un o zamanki dekanı George Daly, NYU'ya gelip ders vermek isteyebileceğimi önerdiğinde, bana bu, ilk başta fantastik bir fikir gibi görünmüştü. Sonrasında fevkalade iyi bir fikir olduğu ortaya çıktı. Sadece ona değil, halefi Tom Cooley'e ve Stern'deki tüm fakülte ve idari personele de minnettarım. Dostluğu ve entelektüel arkadaşlığı West Fourth Street'e taşınmam için en güçlü sebepler arasında yer alan Dick Sylla'ya ve ekonomi bölümü başkanı olarak halefi Luis Cabral'a da özel bir borcum var. Bütün bir kurum bu kadar misafirperver olduğunda bazı isimleri zikretmek genellikle uygunsuzdur, ancak Stern'deki ve NYU'daki bazı meslektaşlarım, genellikle sonunda bu kitabın bölümlerine dönüşen seminer makaleleri ve diğer yazılar hakkında yorum yaptıkları için özel teşekkürü hak ediyor. David Backus,

Tom Bender, Adam Brandenburger, Bill Easterly, Nicholas Economides, Shepard Forman, Tony Judt, Fabrizio Perri, Tom Sargent, Bill Silber, George Smith, Larry White ve Bernard Yeung'a teşekkür ederim. İdari ve sekreterya desteği için Kathleen Collins, Melissa Felci ve Janine Lanzisera (New York'ta), Katia Pisvin (Oxford'da) ve Maria Sanchez'e (Stanford'da) şükran borçluyum.

Yaklaşık on beş yıl boyunca Oxford ve Cambridge'de lisans dersleri verip danışmanlık yaptıktan sonra, Amerikalı mezunlardan oluşan büyük sınıflara ders vermenin zorluğuna endişeyle yaklaştım. Bu deneyimin sadece acısız değil aynı zamanda zevkli olduğunu görmek beni rahatlattı. Sergio Fonseca ve Gopal Tampi, Stern'deki ilk öğretim asistanlarım olarak harika işler çıkardılar. Ancak böylesine mükemmel öğrencilerle yükümlülüklerim külfetli olmaktan çok uzaktı. Derslerimi alan herkese teşekkür etmek isterim; ben onlardan, onlar da benden çok şey öğrendi. Burası, gerçekten karizmatik bir pedagog olan Rektör John Sexton'a minnettarlığımı ifade etmek için de uygun bir yer.

Amerikan akademik kurumlarıyla ilgili olarak anladığım bir şey varsa, o da bu kurumların canlılıklarının büyük bir kısmını mezunlarının sürekli katılımına borçlu olduklarıdır. New York'ta bulunduğum süre boyunca özellikle iki kişi bana hem cömertçe destekte hem de dostlukta bulundu: William Berkley ve John Herzog. Onlara ve eşleri Marjorie ile Diana'ya her zaman minnettar olacağım. İlk sahibi olduğum finans tarihi kürsüsünü bana teklif edenler de John ve Diana'ydı. Minnettarlığımın nişanesi olması amacıyla bu kitabı onlara ithaf ediyorum.

New York'ta yeni bir çocuk olarak bana hoş geldin diyen pek çok kişiye de teşekkür borçluyum; özellikle Martha Bayona, Mike Campisi, Jimmy Casella, Cesar Coronado, Joseph Giordano, Phil Greene, Jorge Lujo, Saleh Muhammed, Hector Rivera, Neville Rodriguez ve Giovanni di Salvo'ya.

Geçen yıl ayrıca Amerika'nın en büyük tarihsel araştırma merkezlerinden biri olan Stanford Üniversitesi Hoover Enstitüsü'ne katılma şansını elde ettim. Hoover Enstitüsü'nün direktörüne ve bursiyerlerine beni kıdemli bursiyer olarak seçtikleri için teşekkür etmek isterim. Onlar ve Hoover'daki tüm çalışanlar geçen sonbaharda beni California'da fevkalade sıcak bir şekilde ağırladılar.

Bir diğer kurumsal teşekkür borcum da, geçen yıl eski uğrak yerlerimden tamamen kaybolmamam için beni misafir profesör olarak kabul eden mezun olduğum Oxford Üniversitesi'ne. Ayrıca beni kıdemli araştırma bursuna seçtikleri için Oxford Jesus College müdürü ve bursiyerlerine ve

Oxford'a yaptığım ziyaretler sırasında bana bir çalışma imkânı sağladıkları için Oriel College müdürü ve bursiyerlerine de teşekkür etmek isterim. Jeremy Catto'ya ayrıca özel bir borcum var. Bundan başka Oxonian bir araştırma asistanına, muhteşem Ameet Gill'e sahip olduğum için de kendimi son derece şanslı addediyorum.

Bu kitaptaki malzemenin bir kısmı gazetecilik faaliyeti olarak ortaya çıkmıştır. Bana Amerikan gazete yazarlığının iplerini gösteren editörler arasında Anne Burrowclough, Erich Eichman, Tony Emerson, Nikolas Gvosdev, Damjan de Krnjevic-Miskovic, Dean Robinson, Gideon Rose, Allison Silver, Robert Silvers, Zofia Smardz, Tunku Varadarajan, Michael Young ve Fareed Zakaria'ya teşekkür etmek isterim. George Ames, Ric Burns, Peter Kavanagh, Brian Lehrer, Kevin Lucey, Tom Moroney, Peter Robinson ve Geoffrey Wawro'ya da "canlı yayındaki" bazı unutulmaz tartışmalar için teşekkür ederiz.

Üçüncü Bölüm'ün bazı kısımları ilk olarak "Clashing Civilizations or Mad Mullahs: The United States Between Informal and Formal Empire" adıyla Strobe Talbott'ın editörlüğünü yaptığı *The Age of Terror* (Basic Books, 2001) adlı kitapta yayımlanmıştır. Beşinci Bölüm'ün bazı kısımları "The British Empire and Globalization" adıyla *Historically Speaking'de yayımlanmıştır*. Altıncı Bölüm'ün bazı kısımları ilk olarak *The New York Times Magazine'de "The* Empire Slinks Back" ve *The New Republic'te* "True Lies" başlıkları altında yayımlanmıştır. Son olarak, Sekizinci Bölüm'ün bazı kısımları ise Laurence Kodikoff tarafından kaleme alındı ve *The National Interest'in* 2003 sonbahar sayısında "Going Critical: *The* Consequences of American Fiscal Overstretch" başlığıyla yayımlandı. Söz konusu bölümleri yeniden basmama izin verdikleri için tüm bu dergilere minnettarım.

Kitabın diğer bölümleri başkaları tarafından taslak halinde okunarak geliştirilmiştir. Richard Cooper giriş bölümünün taslağında çok sayıda kusur tespit etti. Eric Rauchway önceki bölümlere nazikçe göz attı ve birinci sınıf Amerikan tarihi kitabımı geliştirmeme yardımcı oldu. Dördüncü Bölüm, Diego Arria'nın dostluğuna ve danışmanlığına çok şey borçluydu. Judith Brown Altıncı Bölüm için çok değerli önerilerde bulundu. Yedinci Bölüm taslak olarak okundu ve Oxford St. Antony's College'dan dostum Timothy Garton Ash ve İngiltere Merkez Bankası'ndan Martin Thomas tarafından büyük ölçüde geliştirildi. Sekizinci Bölüm, David Hale ve Deirdre McCloskey'nin Chicago Beşeri Bilimler Festivali'nde konferans olarak verilen önceki versiyona ilişkin yorumları ve Stanford'da Ronald McKinnon ile yapılan görüşmeler ışığında önemli ölçüde yeniden şekillendirildi.

Taslakları okuyan ve yorumlayan, seminer tebliğlerini dinleyen ve yanıtlayan ya da kitabın yazımı sırasında misafirperverlik gösteren pek çok kişi de teşekkürü hak ediyor. Graham Allison, Anne Applebaum, Chris Bassford, Max Boot, Amy Chua, Gordon Cravitz, Larry Diamond, Gerald Dorfman, Maureen Dowd, Michael Edelstein, Frank ve Ronita Egger, Gerry ve Norma Feldman, Marc Flandreau, Ben ve Barbara Friedman, Andrew ve Barbara Gundlach, John Hall, Patrick Hatcher, Paul Heinbecker'a minnettarım, Michael Ignatieff, Harold James, Robert Kagan, Harry Kreisler, Melvyn Leffler, Peter Lindert, Eileen Mackevich, Charles Maier, Norman Naimark, Joseph Nye, Patrick O'Brien, Kevin O'Rourke, Lynn ve Evelyn de Rothschild, Simon Schama, Moritz Schularick, Peter Schwartz, Zach Shore, Radek Sikorski, Lawrence Summers, Giuseppe Tattara, Alan M. Taylor, Mike Tomz, Marc Weidenmier, Barry Weingast, James Wolfensohn, Ngaire Woods ve Minky Worden.

Eşsiz Andrew Wylie ve Wylie Agency'deki mükemmel ekibi, bir yazar olarak Atlantik geçişimi ustalıkla yönetti. New York'taki Penguin Press'te, Ann Godoff'a ve editörüm Scott Moyers'a teşekkür etmek istiyorum, ilk taslakları eleştirel bir şekilde okuyarak makalenin son halini büyük ölçüde geliştirdiler. Londra'daki Penguin'deki meslektaşı Simon Winder'ın yaptığı çıkarma ve ekleme önerileri de aynı derecede zekiceydi. Bir yazar daha iyi editörler isteyemezdi. Anthony Forbes-Watson, Helen Fraser ve Stefan McGrath'e de teşekkür borçluyum; ayrıca editörüm Pearl Hanig, Chloe Campbell, Sarah Christie, Sophie Fels, Rosie Glaisher, Rachel Rokicki ve bir kitabın yazarının asla tanışamayacağı ama yine de bağımlı olduğu diğer birçok vazgeçilmez Penguin çalışanını da unutmamak gerekir.

Colossus'un başlangıcından itibaren bir İngiliz televizyon belgeseline eşlik etmesi amaçlanmıştı ve Channel 4'ten Janice Hadlow ve Hamish Mykura'ya teşvikleri için; ayrıca Denys Blakeway ve Blakeway Productions tarafından bir araya getirilen harika yapım ekibine teşekkür etmek isterim: Russell Barnes, Tim Cragg, Melanie Fall, Kate Macky ve Ali Schilling. Kassem Derghan, Reyath Elibrahim, Mathias Haentjes ve Nguyen Hu Cuong'a da teşekkürler.

Fakat en büyük borcum, bu kitabı yazmak için affedilmez bir şekilde ihmal ettiğim, ama yine de kitabın ana ilham kaynağı olan eşim Susan ve çocuklarımız Felix, Freya ve Lachlan'a.

Kaynakça

Abshire, David M., "Vietnam'dan Dersler: Proportionality and Credibility," Anthony Lake (ed.), *The Legacy of Vietnam: The War, American Society and Future American Foreign Policy* (New York, 1976), s. 392-410.

Acemoglu, Daron; Simon Johnson ve James A. Robinson, "Colonial Origins of Comparative Development: Ampirik Bir İnceleme," *NBER Working Paper*, 7771 (2000).

___; ___ ve ___, "Bir Afrika Başarı Hikâyesi: Botswana," yayımlanmamış makale (11 Temmuz 2001).

___; ___ ve ___, "Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution," *NBER Working Paper*, 8460 (Eylül 2001).

Adams, Henry, *History of the United States of America During the Administrations of Thomas Jefferson* (New York/Cambridge, 1986).

Alesina, Alberto; Enrico Spolaore ve Romain Wacziarg, "Economic Integration and Political Disintegration," *NBER Working Paper*, 6163 (1997).

___; Rafael di Tella ve Robert MacCulloch, "Inequality and Happiness: Are Europeans and Americans Different?", *NBER Working Paper*, 8198 (Nisan 2001).

Alstyne, Richard W. Van, *The American Empire: Its Historical Pattern and Evolution* (Londra, 1960).

Ambrose, Stephen E., *Rise to Globalism: American Foreign Policy 1938-1970* (Baltimore, 1970).

Anderson, Terry H., *The United States, Great Britain and the Cold War, 1944-1947* (Columbia, Mo., 1981).

Andrew, Christopher M., ve A. S. Kanya-Forstner, *France Overseas: The Great War and the Climax of French Imperial Expansion* (Londra, 1981).

Arnold-Baker, Charles, *The Companion to British History* (Tunbridge Wells, 1996).

Aron, Raymond, *The Imperial Republic: The United States and the World, 1945-1973*, çev. Frank Jellinek (Londra, 1975).

Arria, Diego, "The Changing Nature of Sovereignty and Intervention: A Latin American Perspective," *International Institute for Strategic Studies Global Strategic Review* (12-14 Eylül 2003).

Ash, Timothy Garton, *History of the Present: Essays, Sketches and Despatches from Europe in the 1990s* (Londra, 1999).

___, *Free World: Why a Crisis of the West Reveals the Opportunity of Our Time* (Londra, 2004).

Ashdown, Paddy, "Broken Communities, Shattered Lives: Winning the Savage War of Peace" Bosna Hersek Yüksek Temsilcisi Rt. Hon. Lord Ashdown'ın Uluslararası Kurtarma Komitesi'nde yaptığı konuşma, Londra (19 Haziran 2003).

Atkin, John, "Official Regulation of British Overseas Investment, 1914-1931," *Economic History Review*, 2. Seri, 23, 2 (Ağustos 1970), s. 324-35.

Auerbach, Alan J.; Laurence J. Kodikoff ve Willi Leibfritz (ed.), *Generational Acounting Around the World* (Chicago, 1999).

Bacevich, Andrew J., *American Empire: The Realities and Consequences of U.S. Diplomacy* (Cambridge, Mass./Londra, 2002).

Backer, John H., *Priming the German Economy: American Occupational Policies, 1945–1948* (Durham, N.C., 1971).

Bailey, Paul J., *Postwar Japan 1945 to the Present* (Oxford, 1996).

Bairoch, Paul, "European Trade Policy 1815-1914," Peter Mathias ve Sidney Pollard (ed.), *The Cambridge Economic History of Europe*, cilt 8: *The Industrial Economies: The Development of Economic and Social Policies* (Cambridge, 1989), s. 1-160.

Baker, Mark, *Nam: The Vietnam War in the Words of the Men and Women Who Fought There* (Londra, 1982).

Baldwin, Richard E., ve Philippe Martin, "Two Waves of Globalisation: Superficial Similarities, Fundamental Differences," *NBER Working Paper*, 6904 (Ocak 1999).

Barro, Robert J., "Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study," *NBER Working Paper*, 5698 (Ağustos 1996).

Begg, D.; B. Eichengreen; L. Halpern; J. von Hagen ve C. Wyplosz, "Sustainable Regimes of Capital Movements in Accession Countries," *Centre for Economic Policy Research, Policy Paper*, 10 (Nisan 2003).

Bell, Philip, *Americanization and Australia* (Sydney, 1998).

Bergen, Peter, *Holy War Inc. Inside the Secret World of Osama bin Laden* (Londra, 2001).

Bergsten, C. Fred, "America and Europe: Clash of the Titans?," *Foreign Affairs*, 78, 2 (Mart-Nisan 1999), s. 20-32.

Billington, Ray Allen, *Westward Expansion: A History of the American Frontier* (New York, 1967).

Black, George, *The Good Neighbor: How the United States Wrote the History of Central America and the Caribbean* (New York, 1988).

Blum, William, *Rogue State: A Guide to the Worlds Only Superpower* (New York, 2003).

Bobbitt, Philip, *The Shield of Achilles: War, Peace, and the Course of History* (New York, 2002).

Bonney, Richard, "France, 1494-1815," Richard Bonney (ed.), *The Rise of the Fiscal State in Europe, c. 1200-1815* (Oxford, 1999) içinde, s. 123-76.

Boot, Max, *The Savage Wars of Peace: Small Wars and the Rise of American Power* (New York, 2002).

Bordo, Michael ve Hugh Rockoff, "The Gold Standard as a 'Good House-keeping Seal of Approval,'" *Journal of Economic History*, 56, 2 (Haziran 1996), s. 389-428.

___, ve Marc Flandreau, "Core, Periphery, Exchange Rate Regimes and Globalization," Michael Bordo, Alan Taylor ve Jeffrey Williamson (ed.), *Globalization in Historical Perspective* (Chicago, 2002), s. 417-68.

___, ve Anna J. Schwartz, "Monetary Policy Regimes and Economic Performance: The Historical Record," *NBER Working Paper*, 6201 (Eylül 1997).

Bordo, Michael D. ve Hugh Rockoff, "Was Adherence to the Gold Standard a 'Good Housekeeping Seal of Approval' During the Interwar Period?", *NBER Working Paper*, 7186 (Haziran 1999).

___, ve Finn E. Kydland, "The Gold Standard as a Commitment Mechanism," Tamim Bayoumi, Barry Eichengreen ve Mark P. Taylor (ed.), *Modern Perspectives on the Gold Standard* (Cambridge, 1996), s. 55-100.

___; Barry Eichengreen ve Douglas A. Irwin, "Is Globalization Today Really Different Than Globalisation a Hundred Years Ago," *NBER Working Paper*, 7195 (Haziran 1999).

Bosher, J. F., *French Finances, 1770-1795* (Cambridge, UK, 1970).

Bowden, Mark, *Black Hawk Down* (Londra, 2000).

Brands, H. W., *Inside the Cold War: Loy Henderson and the Rise of the American Empire, 1918-1961* (Oxford, 1991).

Buchanan, Keith, "The Geography of Empire," *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 4, 2 (1972), s. 40-54.

Buchanan, Mark, Ubiquity: *The Science of History ... Or Why the World Is Simpler Than We Think* (Londra, 2000).

Buchanan, Patrick J., *A Republic Not an Empire* (Washington, D.C., 1999).

Burleigh, Michael, *The Third Reich: A New History* (Londra, 2000).

Byman, Daniel, "Scoring the War on Terrorism," *National Interest*, 72 (Yaz 2003), s. 75-85.

Cain, P. J. ve A. G. Hopkins, *British Imperialism, 1688-2000*, 2. baskı (Harlow, 2001).

Calleo, David, "Reflections on American Hegemony in the Postwar Era," Patrick Karl O'Brien ve Armand Clesse (ed.), *Two Hegemonies: Britain 1846-1914 and the United States 1941-2001* (Aldershot/Burlington, Vt., 2002), s. 248-57.

___, "Power, Wealth and Wisdom: The United States and Europe After Iraq," *National Interest*, 72 (Yaz 2003), s. 5-17.

Caputo, Philip, *A Rumor of War* (Londra, 1999 [1977]).

Carnegie Endowment for International Peace, "From Victory to Success: "After-war Policy in Iraq" *Foreign Policy* (Temmuz 2003), s. 50-72.

Catão, Luis ve Marco E. Terrones, "Fiscal Deficits and Inflation," *International Monetary Fund Working Paper*, 03/65 (2003).

Chang, Gordon G., *The Coming Collapse of China* (Londra, 2002).

Chiswick, Barry ve Timothy Hatton, "International Migration and the Integration of Labor Markets," Michael Bordo, Alan Taylor ve Jeffrey Williamson (ed.), *Globalization in Historical Perspective* (Chicago, 2003), s. 65-117.

Clarke, Thurston, *Pearl Harbor Ghosts: A Journey to Hawaii Then and Now* (New York, 1991).

Clausewitz, Carl von, *On War*, ed. ve çev. Michael Howard ve Peter Paret (Princeton, 1989 [1832]).

Clemens, Michael A. ve Jeffrey G. Williamson, "Where Did British Capital Go? Fundamentals, Failures and the Lucas Paradox: 1870-1913," *NBER Working Paper*, 8028 (Aralık 2000).

___ ve ___, "A Tariff-Growth Paradox? Protection's Impact the World Around 1875-1997," *NBER Working Paper*, 8459 (Eylül 2001).

Coatsworth, John, *Central America and the United States: The Clients and the Colossus* (New York/Oxford, 1994).

Coker, Christopher, "Empires in Conflict: The Growing Rift Between Europe and the United States," *Whitehall Paper*, 58 (Londra, 2003).

Cole, Wayne S., *An Interpretative History of American Foreign Relations* (Homewood, Ill., 1968).

Collier, Paul ve Anke Hoeffler, "On Economic Causes of Civil War," *Oxford Economic Papers*, 50 (1998), s. 563-73.

Conrad, Joseph, *Nostromo: A Tale of the Seaboard* (Oxford/New York, 1984 [1904]).

___, The Secret Agent (Londra, 1984 [1907]).

Constantine, Stephen, "Migrants and Settlers," Judith M. Brown ve Wm. Roger Louis (ed.), *Oxford History of the British Empire: The Twentieth Century*, cilt 4 (Oxford, 1999), s. 163-87.

Cooper, Robert, "The Postmodern State," Foreign Policy Centre (ed.), *Reordering the World: The Long-term Implications of September 11* (Londra, 2002).

Crafts, Nicholas, "Globalisation and Growth in the Twentieth Century," *International Monetary Fund Working Paper*, 00/44 (Mart 2000).

Crouchley, A. E., *The Economic Development of Modern Egypt* (Londra, 1938).

Dallas, Gregor, *1918: War and Peace* (Londra, 2000).

Danthine, Jean-Pierre; Francesco Giavazzi ve Ernst-Ludwig von Thadden, "European Financial Markets after EMU: A First Assessment," *NBER Working Paper*, 8044 (Aralık 2000).

Davidson, Eugene, *The Death and Life of Germany: An Account of the American Occupation* (Londra, 1959).

Davies, R. R., *The First English Empire: Power and Identities in the British Isles, 1093–1343* (Oxford 2000).

Davis, Lance E. ve R. A. Huttenback, *Mammon and the Pursuit of Empire: The Political Economy of British Imperialism, 1860–1912* (Cambridge, 1986).

Davis, Mike, *Late Victorian Holocausts: El Niño Famines and the Making of the Third World* (Londra, 2001).

Davis, Steven J.; Kevin M. Murphy ve Robert H. Topel, "War in Iraq Versus Containment: Weighing the Costs," yayımlanmamış makale, Chicago Üniversitesi İşletme Enstitüsü (Mart 2003).

Daws, Gavan, *Shoal of Time: A History of the Hawaiian Islands* (New York, 1968).

Diamond, Jared M., *Guns, Germs and Steel: The Fates of Human Societies* (Londra, 1997).

Diamond, Larry, "Universal Democracy," *Policy Review*, 119 (Haziran ve Temmuz 2003), s. 3-27.

___, "Promoting Real Reform in Africa," yayımlanmamış taslak bölüm, *Hoover Institution*, Stanford Üniversitesi (2003).

Dimbleby, David ve David Reynolds, *An Ocean Apart: The Relationship Between Britain and America in the Twentieth Century* (Londra, 1988).

Dollar, David, ve Aaart Kraay, "Trade, Growth, and Poverty," Development Research Group, World Bank, yayımlanmamış makale (Mart 2001).

Dower, John, "Occupied Japan as History and Occupation History as Politics," *Journal of Asian Studies* (Şubat 1975), s. 485-504.

___, *Embracing Defeat: Japan in the Aftermath of World War II* (Londra, 1999).

Drazen, Allan, "Towards a Political-Economic Theory of Domestic Debt," G. Calvo ve M. King (ed.), *The Debt Burden and Its Consequences for Monetary Policy* (Londra, 1998), s. 159-76.

Dutt, Amitava Krishna, "The Origins of Uneven Development: The Indian Subcontinent," *American Economic Review*, 82, 2 (Mayıs 1992), s. 146-50.

Easterly, William, *The Elusive Quest for Growth: Economists' Adventures and Misadventures in the Tropics* (Cambridge, Mass., 2002).

Edelman, Bernard, *Dear America: Letters Home from Vietnam* (New York, 2002).

Edelstein, Michael, "Imperialism: Cost and Benefit," Roderick Floud ve Deirdre McCloskey (ed.), *The Economic History of Britain Since 1700*, cilt 2, 1860-1939 (Cambridge, 1994), s. 197-216.

Eichengreen, Barry, ve Marc Flandreau, "The Geography of the Gold Standard," *Centre for Economic Policy Research Discussion Paper*, 1050 (Ekim 1994).

Engerman, Stanley L., "Servants to Slaves to Servants: Contract Labor and European Expansion," P. C. Emmer (ed.), *Colonialism and Migration: Indentured Servants Before and After Slavery* (Dordrecht, 1986), s. 263-94.

Epitropoulos, Mike-Frank G. ve Victor Roudometof (ed.), *American Culture in Europe: Interdisciplinary Perspectives* (Westport, Conn., 1998).

Etzioni, Amitai, "Implications of the American Anti-Terrorism Coalition for Global Architectures," *European Journal of Political Theory*, 1,1 (Temmuz 2002), s. 9-30.

Evans, John M.; Douglas C. Lippoldt ve Pascal Marianna, "Trends in Working Hours in OECD Countries," *Labour Market and Social Policy-Occasional Papers*, 45 (30 Mart 2001).

Feis, Herbert, *Europe, the World's Banker, 1870-1914* (New York, 1930).

Ferguson, Niall, *The Pity of War: Explaining World War One* (New York, 1998).

___, *The Cash Nexus: Money and Power in the Modern World* (Londra, 2001).

___, "Hegemony or Empire?", *Foreign Affairs*, 82, 5 (Eylül-Ekim 2003), s. 154-61.

___, *Empire: The Rise and Demise of the British World Order and the Lessons for Global Power* (New York, 2003).

___, "Prisoner Taking and Prisoner Killing in the Age of Total War: Towards a Political Economy of Military Defeat," War in History (yakında çıkacak).

___, "The City of London and British Imperialism: New Light on an Old Question," Youssef Cassis (ed.), *London and Paris as Financial Centers* (Cambridge, yakında çıkacak) içinde.

___, ve Brigitte Granville, "Weimar on the Volga: "Causes and Consequences of Inflation in 1990s Russia Compared with 1920s Germany," *Journal of Economic History*, 60, 4 (Aralık 2000), s. 1061-87.

___, ve Laurence J. Kotikoff, "The Degeneration of EMU," *Foreign Affairs* (Mart-Nisan 2000), s. 110-21.

___, ve ___, "Going Critical: American Power and the Consequences of Fiscal Overstretch," *National Interest*, 73 (Güz 2003), s. 22-32.

Ferrell, Robert H., *Harry S. Truman: A Life* (Columbia, Mo., 1994).

Fieldhouse, David, "For Richer, For Poorer," P.J. Marshall (ed.), *The Cambridge Illustrated History of the British Empire* (Cambridge, 1996) içinde, s. 108-46.

Fischer, Stanley, "Globalization and Its Challenges," *American Economic Review*, 93, 2 (Mayıs 2003).

Foot, Rosemary, *The Wrong War: American Policy and the Dimensions of the Korean Conflict, 1950-1953* (Ithaca, NY, 1985).

Forman, Shepard; Princeton Lyman ve Stewart Patrick, *The United States in a Global Age: The Case for Multilateral Engagement* (New York, 2002).

Frank, Andre Gunder, *ReOrient: Global Economy in the Asian Age* (Berkeley/ Londra, 1998).

Freeman, Joseph ve Scott Nearing, *Dollar Diplomacy: A Study in American Imperialism* (New York, 1928).

Fromkin, David, *A Peace to End All Peace: Creating the Modern Middle East, 1914-1922* (Londra, 1991).

Fukuyama, Francis, *State Building: Governance and World Order in the Twenty-First Century* (Londra, 2004).

Fulbrook, Mary, *The Divided Nation: A History of Germany, 1918–1990* (Oxford, 1991).

Fursenko, Aleksandr ve Timothy Naftali, *One Hell of a Gamble: Khrushchev, Castro, Kennedy and the Cuban Missile Crisis, 1958-1964* (Londra, 1997).

Gaddis, John Lewis, *We Now Know: Rethinking Cold War History* (Oxford, 1997) .

___, *Surprise, Security, and the American Experience* (Londra, 2004).

Gallagher, John ve Robinson, Ronald, "The Imperialism of Free Trade," *Economic History Review*, 2. Seri, 6 (1953), s. 1-15.

Galston, William, "Perils of Preemptive War," *American Prospect*, 13, 17 (23 Eylül 2002), s. 22-25.

Gause, F. Gregory, III, "From 'Over the Horizon' to 'Into the Backyard': The U.S.-Saudi Relationship and the Gulf War," David W. Lesch (ed.), *The Middle East and the United States: The Middle East and the United States: A Historical and Political Reassessment*, 2. baskı (Oxford, 1999), s. 341-54.

Geiss, Immanuel (ed.), *July 1914: The Outbreak of the First World War-Selected Documents* (Londra, 1967).

Giddens, Anthony, *Runaway World: How Globalisation Is Reshaping Our Lives* (Londra, 1999).

Gilbar, Gad G., "The Economics of Interdependence: The United States and the Arab World, 1973-1977," Haim Shaked ve Itamar Rabinovich (ed.), *The Middle East and the United States: Perceptions and Policies* (New Brunswick, N.J., 1980), s. 209-41.

Gilbert, Martin, *Never Despair: Winston S. Churchill 1945–1965* (Londra, 1988).

Gilmour, David, *The Long Recessional: The Imperial Life of Rudyard Kipling* (Londra, 2002).

Gilpin, Robert, *War and Change in World Politics* (Cambridge, 1983).

___, *The Political Economy of International Relations* (Princeton, 1987).

Gimbel, John, *The American Occupation of Germany* (Stanford, Calif., 1968).

___, "Governing the American Zone of Germany," Robert Wolfe (ed.), *Americans as Proconsuls: United States Military Government in Germany and Japan, 1944-1952* (Carbondale, Ill., 1984), s. 92-103.

Gleditsch, Nils Petter; Peter Wallensteen; Mikael Eriksson; Margareta Sollenberg ve Håvard Strand, "Armed Conflict 1946-2001: A New Dataset," 39, 5, *Journal of Peace Research* (Eylül 2002), s. 615-37.

Glennon, Michael J., "Why the Security Council Failed," *Foreign Affairs*, 82, 3 (Mayıs/ Haziran 2003), s. 16-36.

Gokhale, Jagadeesh, ve Kent Smetters, "Fiscal and Generational Imbalances: New Budget Measures for New Budget Priorities," *Federal Reserve Bank of Cleveland, Policy Discussion Paper* (Mart 2002).

Goldsmith, Raymond W., *The Financial Development of India, 1860-1977* (New Haven/ Londra, 1983).

Grant, Ulysses S., *Memoirs and Selected Letters: Personal Memoirs of U. S. Grant, Selected Letters, 1839–1865* (New York, 1990).

Greene, Graham, *The Quiet American* (Londra, 2001 [1955]).

Greene, Jack P., "Empire and Identity from the Glorious Revolution to the American Revolution," Peter Marshall (ed.), *The Oxford History of the British Empire*, cilt II: *The Eighteenth Century* (Oxford, 1998), s. 208-230.

Grossman, Herschel I., ve Juan Mendoza, "Annexation or Conquest? The Economics of Empire Building," *NBER Working Paper*, 8109 (Şubat 2001).

Haass, Richard N., *Intervention: The Use of American Military Force in the Post-Cold War World* (Washington, D.C., 1999).

Hale, David, "The British Empire in Default: Should Newfoundland Be a Role Model for Argentina?", yayınlanmamış makale (28 Ocak 2003).

___, ve Lyric Hughes Hale, "China Takes Off," *Foreign Affairs*, 82, 6 (Kasım-Aralık 2003), s. 36-53.

Hanson, Jim, *The Decline of the American Empire* (Westport, Conn., 1993).

Hassner, Pierre, "The United States: The Empire of Force of the Force of Empire," *Institute for Security Studies of the European Union Chaillot Paper*, 54 (Eylül 2002).

Held, David, *Global Covenant: The Social Democratic Alternative to the Washington Consensus* (Cambridge/Malden, Mass., 2004).

Held, David; Anthony McGrew; David Goldblatt ve Jonathan Perraton, *Global Transformations: Politics, Economics and Culture* (Cambridge, 1999).

Herring, George C., *America's Longest War: The United States and Vietnam, 1950-1975* (New York, 1979).

Hitchcock, William I., *The Struggle for Europe: A History of Europe Since 1945* (Londra, 2003).

Hofstadter, Richard, "Cuba, the Philippines and Manifest Destiny," *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays* (New York, 1965), s. 145-87.

Hoge, Ed. James F., Jr.; ve Fareed Zakaria, *The American Encounter: The United States and the Making of the Modern World* (New York, 1997).

Holbrooke, Richard, *To End a War* (New York, 1998).

Horlacher, Friedrich W., "The Language of Late Nineteenth-Century American Expansionism," Serge Ricard (ed.), *An American Empire: Expansionist Cultures and Policies, 1881-1917* (Aix-en-Provence, 1990), s. 31-51.

Hudson, Michael, *Super Imperialism: The Origin and Fundamentals of U.S. World Dominance* (New York, 2003).

Huntington, Samuel, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (Londra, 1999).

___, "The Lonely Superpower," *Foreign Affairs*, 78, 2 (Mart-Nisan 1999), s. 35-50.

Ignatieff, Michael, *Virtual War: Kosovo and Beyond* (Londra, 2000).

___, *Empire Lite: Nation-building in Bosnia, Kosovo and Afghanistan* (Londra, 2003).

Ikenberry, G. John, *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order After Major Wars* (Princeton, 2001).

Irwin, Douglas A., "Interpreting the Tariff-Growth Correlation of the Late Nineteenth Century," *NBER Working Paper*, 8739 (Ocak 2002).

James, Harold, *The End of Globalization: Lessons from the Great Depression* (Cambridge, Mass./Londra, 2001).

Jeffery, Keith, "The Second World War," Judith Brown ve Wm. Roger Louis (ed.), *The Oxford History of the British Empire*, cilt 4: *The Twentieth Century* (Oxford/New York, 1999), s. 306-28.

Johansson, S. Ryan, "National Size and International Power: A Demographic Perspective on 'Hegemony,'" Patrick Karl O'Brien ve Armand Clesse, (ed.), *Two Hegemonies: Britain 1846-1914 and the United States 1941-2001* (Aldershot/Burlington, Vt., 2002), s. 336-56.

Johnson, Chalmers, *Blowback: The Costs and Consequences of American Empire* (Londra, 2000).

Johnson, Paul, "America's New Empire for Liberty," *Hoover Digest*, 4 (2003), s. 8-13.

Jowitt, Ken, "Rage, Hubris and Regime Change," *Policy Review*, 118 (Nisan ve Mayıs 2003), s. 33-43.

Judd, Dennis, *Empire: The British Imperial Experience from 1765 to the Present* (Londra, 1996).

Judge, Clark S., "Hegemony of the Heart: American Cultural Power and Its Enemies," *Policy Review*, 110 (Aralık 2001-Ocak 2002), s. 3-15.

Julien, Claude, *America's Empire*, çev. Renaud Bruce (New York, 1971).

Kagan, Robert, *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order* (New York, 2003).

Kaplan, Amy ve Donald E. Pease, *Cultures of United States Imperialism* (Londra/ Durham, N.C., 1993).

Kaplan, Lawrence ve William Kristol, *The War over Iraq: Saddam's Tyranny and America's Mission* (San Francisco, 2003).

Kaplan, Robert, *Warrior Politics: Why Leadership Demands a Pagan Ethos* (New York, 2001).

Karnow, Stanley, *Vietnam: A History* (Londra, 1994).

Kastor, Peter J. (ed.), *The Louisiana Purchase: The Emergence of an American Nation* (Washington, D.C., 2002).

Kedourie, Elie, "The Transition from a British to an American Era in the Middle East," Haim Shaked ve Itamar Rabinovich (ed.), *The Middle East and the United States: Perceptions and Policies* (New Brunswick, N.J., 1980), s. 3-11.

Kennedy, Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000* (New York, 1989).

Keyssar, Alexander, *The Right to Vote: The Contested History of Democracy in the United States* (New York, 2000).

Kindleberger, Charles, *The World in Depression, 1929-1939* (Berkeley, California, 1973).

Kinzer, Stephen, *All the Shah's Men: An American Coup and the Roots of Middle East Terror* (New York, 2003).

Kirk-Greene, Anthony, *On Crown Service: A History of H.M. Colonial and Overseas Civil Services, 1837–1997* (Londra, 1999).

Kissinger, Henry, "Reflections on American Diplomacy," *Foreign Affairs*, 35, 1 (Ekim 1956), s. 37-57.

Klein, Michael, "Ways out of Poverty: Diffusing Best Practices and Creating Capabilities," *World Bank, Perspectives on Policies for Poverty Reduction* (Ocak 2003).

Knapp, Wilfrid, "The United States and the Middle East: How Many Special Relationships?", Haim Shaked ve Itamar Rabinovich (ed.), *The Middle East and the United States: Perceptions and Policies* (New Brunswick, N.J., 1980), s. 11-31.

Knock, Thomas J., *To End All Wars: Woodrow Wilson and the Quest for a New World Order* (New York/Oxford, 1992).

Kolko, Gabriel, *The Roots of American Foreign Policy: An Analysis of Power and Purpose* (Boston, 1969).

___, *The Politics of War: Allied Diplomacy and the World Crisis of 1943-1945* (New York, 1969).

___, *Anatomy of a War: Vietnam, the United States, and the Modern Historical Experience* (New York, 1985).

___, ve Joyce Kolko, *The Limits of Power: The World and United States Foreign Policy, 1945-1954* (New York, 1972).

Krasner, Stephen D., *Sovereignty: Organized Hypocrisy* (Princeton, 1999).

___, "Troubled Societies, Outlaw States and Gradations of Sovereignty," yayımlanmamış makale, Stanford Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü (20 Temmuz 2002).

Krugman, Paul, *The Great Unraveling: Losing Our Way in the New Century* (New York, 2003).

Kupchan, Charles A., *The End of the American Era: US. Foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century* (New York, 2002).

Kurth, James, "Migration and the Dynamics of Empire," *National Interest*, 71 (Bahar 2003), s. 5-16.

Kurtz, Stanley, "Demokratik Emperyalizm: A Blueprint," *Policy Review Online*, 118 (Nisan 2003).

La Porta, Rafael; Florencio Lopez-de-Silanes; Andrei Shleifer ve Robert W. Vishny, "Law and Finance," *Journal of Political Economy*, 106, 6 (Aralık 1998), s. 1113-55.

LaFeber, Walter, *The New Empire: An Interpretation of American Expansion, 1860–1898* (Ithaca, N.Y., 1963).

Lal, Deepak, "EMU and Globalisation," *Politeia* (1999).

Landes, David S., *The Wealth and Poverty of Nations* (Londra, 1998).

Lawson, Nigel, *The View from No. 11: Memoirs of a Tory Radical* (Londra, 1992).

Layne, Christopher, "America as European Hegemon," *National Interest*, 72 (Yaz 2003), s. 17-31.

Leffler, Melvyn P., "9/11 and the Past and the Future of American Foreign Policy," Harmsworth Açılış Dersi, Oxford (20 Mayıs 2003).

Lerner, Max, *America as a Civilization* (New York, 1957).

Lewis, Bernard, *What Went Wrong? The Clash Between Islam and Modernity in the Middle East* (New York, 2001).

___, *The Crisis of Islam: Holy War and Unholy Terror* (New York, 2003).

Lieven, Dominic, *Empire: The Russian Empire and Its Rivals* (Londra, 2000).

Linden, Ian, *A New Map of the World* (Londra, 2003).

Lindert, Peter, "Voice and Growth: Was Churchill Right?", *Journal of Economic History*, 63, 2 (Haziran 2003), s. 315-50.

___, ve Peter J. Morton, "How Sovereign Debt Has Worked," *University of California-Davis Institute of Governmental Affairs Working Paper* (Ağustos 1997).

Liska, George, *Imperial America: The International Politics of Primacy* (Baltimore, 1967).

London, Josh, "The Unlikely Imperialists," *Policy Review Online*, 114 (Ağustos-Eylül 2002).

Looney, Robert, "Economic Costs to the United States Stemming from the 9/11 Attacks," *Center for Contemporary Conflict, Strategic Insight* (5 Ağustos 2002).

Louis, Wm. Roger, *Imperialism at Bay: The United States and the Decolonisation of the British Empire 1941–1945* (New York, 1978).

___, "Introduction," Robin W. Winks (ed.), *The Oxford History of the British Empire*, cilt 5: *Historiography* (Oxford, 1999) içinde, s. 1-42.

___, ve Ronald Robinson, "The Imperialism of Decolonization," *Journal of Imperial and Commonwealth History*, 22, 3 (1994), s. 462-511.

Lowenthal, Abraham F., *Partners in Conflict: The United States and Latin America* (Baltimore, 1987).

Lucas, Robert, "Why Doesn't Capital Flow from Rich to Poor Countries?", *American Economic Review*, 80 (1990), s. 93-96.

Lundestad, Geir, *The American "Empire" and Other Studies of US Foreign Policy in a Comparative Perspective* (Oxford, 1990).

McAlpin, Michelle Burge, *Subject to Famine: Food Crises and Economic Change in Western India, 1860–1920* (Princeton, 1983).

McArthur, John W, ve Jeffrey D. Sachs, "Institutions and Geography: Comment on Acemoglu, Johnson and Robinson," *NBER Working Paper*, 8114 (Şubat 2001).

McCauley, Robert N., ve William R. White, "The Euro and European Finanial Markets," *B.I.S. Working Paper* (Mayıs 1997).

McCormick, John, *Understanding the European Union: A Concise Introduction* (Londra, 1999).

McCullough, David, *Truman* (New York, 1992).

MacDonald, James, *A Free Nation Deep in Debt: The Financial Roots of Democracy* (New York, 2003).

Machonochie, Sir Evan, *Life in the Indian Civil Service* (Londra, 1926).

McKinnon, Ronald ve Gunther Schnabl, "Understanding the European Union: A Concise Introduction," *Stanford University Economics Department Working Paper* (Ağustos 2003).

___, ve ___, "A Return to Exchange Rate Stability in East Asia? Mitigating Conflicted Virtue," *Stanford University Economics Department Working Paper* (13 Ekim 2003).

McMahon, Robert J., *The Limits of Empire: The United States and Southeast Asia Since World War II* (New York, 1999).

Maddison, Angus, *The World Economy: A Millennial Perspective* (Paris, 2001).

Magdoff, Harry, *The Age of Imperialism: The Economics of United States Foreign Policy* (New York, 1969).

Maier, Charles S., "An American Empire? Implications for Democracy, Order and Disorder in World Politics," yayımlanmamış makale, Harvard Üniversitesi (Mart 2003).

___, *Among Empires: American Ascendancy and Its Predecessors* (yakında çıkacak).

Malkasian, Carter, *The Korean War 1950-1953* (Chicago, 2001).

Mallaby, Sebastian, "The Reluctant Imperialist: Terrorism, Failed States, and the Case for American Empire," *Foreign Affairs*, 81, 2 (Mart-Nisan 2002), s. 2-8.

Mandelbaum, Michael, *The Ideas That Conquered the World: Peace, Democracy, and Free Markets in the Twenty-first Century* (New York, 2002).

Marshall, Peter, *Demanding the Impossible: A History of Anarchism* (Londra, 1992).

Matthew, H. C. G., *Gladstone*, cilt 2: *1875-1898* (Oxford, 1995).

Matthews, Jessica Tuchman, "Now for the Hard Part," *Foreign Policy* (Temmuz 2003), s. 51.

May, Ernest R., *American Imperialism: A Speculative Essay* (Chicago, 1991 [1968]).

Mead, Walter Russell, *Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World* (New York, 2001).

Mearsheimer, John J., *The Tragedy of Great Power Politics* (New York/Londra, 2001).

Medeiros, Evan S., ve M. Taylor Fravel, "China's New Diplomacy," *Foreign Affairs*, 82, 6 (Kasım-Aralık 2003), s. 22-35.

Melosi, Martin V, *The Shadow of Pearl Harbor: Political Controversy over the Surprise Attack, 1941–1946* (Londra, 1977).

Melville, Herman, *Moby Dick* (Londra, 1900).

Merk, Frederick, *Manifest Destiny and the Mission in American History: A Reinterpretation* (New York, 1963).

Micklethwait, John ve Adrian Wooldridge, *A Future Perfect: The Challenge and Hidden Promise of Globalisation* (Londra, 2000).

Milner, Clyde A.; Carol A. O'Connor ve Martha A. Sandweiss (ed.), *The Oxford History of the American West* (Oxford, 1994).

Milward, Alan S., *The European Rescue of the Nation-State*, 2. baskı (Londra, 2000).

Mitchell, B. R., *International Historical Statistics: The Americas, 1750–1993* (Londra, 1998).

___, International Historical Statistics: Africa, Asia, Oceania, 1750–1993 (Londra, 1998).

Moggridge, Donald (ed.), *The Collected Writings of John Maynard Keynes*, cilt 19, Bölüm 1: *Activities 1922-1929, The Return to Gold and Industrial Policy* (Londra, 1981).

Morris, Edmund, *Theodore Rex* (Londra, 2001).

Morris, James, *Pax Britannica: The Climax of an Empire* (Londra, 1992 [1968]).

Morris, Richard B., *Encyclopedia of American History*, 6. baskı (New York, 1982).

Mosier, John, *The Myth of the Great War: A New Military History of World War One* (Londra, 2001).

Moskin, J. Robert, *The U.S. Marine Corps Story* (New York, 1977).

Mueller, John E., *War, Presidents and Public Opinion* (New York, 1973).

Nearing, Scott, *The American Empire* (New York, 1921).

Nordhaus, William D., "Iraq: The Economic Consequences of War," *New York Review of Books*, 49, 19 (5 Aralık 2002).

North, Douglass C., ve Barry R. Weingast, "Constitutions and Commitment: The Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England," *Journal of Economic History*, 64, 4 (1989), s. 803-32.

Nye, John Vincent, "The Myth of Free-Trade Britain and Fortress France: Tariffs and Trade in the Nineteenth Century," *Journal of Economic History*, 51, 1 (Mart 1991), s. 23-46.

Nye, Joseph S., Jr., *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone* (Oxford/New York, 2002).

O'Brien, Patrick Karl, "The Pax Britannica and American Hegemony: Precedent, Antecedent or Just Another History?", ayn. yazar ve Armand Clesse (ed.), *Two Hegemonies: Britain 1846-1914 and the United States 1941-2001* (Aldershot/Burlington Vt., 2002), s. 3-64.

___, "The Governance of Globalization: The Political Economy of Anglo-American Hegemony," *CESifo Working Paper*, 1023 (Eylül 2003).

ve Armand Clesse (ed.), *Two Hegemonies: Britain 1846-1914 and the United States 1941-2001* (Aldershot/Burlington Vt., 2002).

O'Hanlon, Michael, "Come Partly Home, America: How to Downsize U.S. Deployments Abroad," *Foreign Affairs*, 80, 2 (Mart-Nisan 2001), s. 2-9.

O'Rourke, Kevin H. ve Jeffrey G. Williamson, *Globalization and History: The Evolution of a Nineteenth-Century Atlantic Economy* (Cambridge, Mass./Londra, 1999).

___, ve ___, ""When Did Globalization Begin?," *NBER Working Paper*, 7632 (Nisan 2000).

Obstfeld, Maurice ve Alan M. Taylor, "Globalization and Capital Markets," *NBER Working Paper*, 8846 (Mart 2002).

___, ve ___, "Sovereign Risk, Credibility and the Gold Standard: 1870-1913 versus 1925-31," *NBER Working Paper*, 9345 (Kasım 2002).

___, ve ___, "Globalization and Capital Markets," Michael D. Bordo, Alan M. Taylor ve Jeffrey G. Williamson (ed.), *Globalization in Historical Perspective* (Chicago, 2003), s. 121-83.

Oppen, Beate Ruhm von (ed.), *Documents on Germany Under Occupation, 1945-1954* (Londra, 1955).

Osterhammel, Jürgen, "Britain and China, 1842-1914," Andrew Porter (ed.), *The Oxford History of the British Empire*, cilt. 3: *The Nineteenth Century* (Oxford/ New York, 1999), s. 146-69.

___, "China," Judith Brown ve Wm. Roger Louis (ed.), *The Oxford History of the British Empire*, cilt 4: *The Twentieth Century* (Oxford/New York, 1999), s. 643-66.

Pagden, Anthony, "The Struggle for Legitimacy and the Image of the Empire in the Atlantic to c. 1700," Nicholas Canny (ed.), *The Oxford History of the British Empire*, cilt 1: *British Overseas Enterprise to the Close of the Seventeenth Century* (Oxford, 1998), s. 34-54.

Palmer, General Bruce, Jr., *The Twenty-five Year War: America's Military Role in Vietnam* (Lexington, Ky., 1984).

Pei, Minxin, "Lessons of the Past," *Foreign Policy* (Temmuz 2003), s. 52-55.

Peterson, Edward N., "The Occupation as Perceived by the Public, Scholars, and Policy Makers," Robert Wolfe (ed.), *Americans as Proconsuls: United States Military Government in Germany and Japan, 1944-1952* (Carbondale, Ill., 1984), s. 416-25.

Peterson Peter G., *Running on Empty: How the Democratic and Republican Parties Are Bankrupting Our Future and What Americans Can Do About It* (New York, 2004).

Pettiford, Lloyd ve David Harding, *Terrorism: The New World War* (Londra, 2003).

Pfaff, William, "A New Colonialism?", *Foreign Affairs*, 74, 1 (1995), s. 2-6.

Pigman, Geoffrey Allen, "Hegemony Theory, Unilateral Trade Liberalisation and the 1996 US Farm Bill," Patrick Karl O'Brien ve Armand Clesse (ed.), *Two Hegemonies: Britain 1846-1914 and the United States 1941-2001* (Aldershot/Burlington Vt., 2002), s. 258-83.

Platt, D. C. M., *Finance, Trade, and Politics in British Foreign Policy 1815-1914* (Oxford, 1968).

Pollack, Kenneth, *The Threatening Storm* (New York, 2002).

Pomeranz, Kenneth, *The Great Divergence: China, Europe and the Making of the Modern World Economy* (Princeton/Oxford, 2000).

Porch, Douglas, "Occupational Hazards: Myths of 1945 and U.S. Iraq Policy," *National Interest*, 71 (Yaz 2003), s. 35-48.

Porter A. N. (ed.), *Atlas of British Overseas Expansion* (Londra, 1991).

Posen, Adam, "Frog in the Pot," *National Interest*, 71 (Bahar 2003) s. 105-17.

Potter, David C., *India's Political Administrators, 1919-1983* (Oxford, 1986).

Power, Samantha, "*A Problem from Hell*": *America and the Age of Genocide* (Londra, 2003).

Pratt, Julius W., *America's Colonial Experiment: How the U.S. Gained, Governed and in Part Gave Away a Colonial Empire* (New York, 1950).

Prestowitz, Clyde, *Rogue Nation* (New York, 2003).

Priest, Dana, *The Mission: Waging War and Keeping Peace with America's Military* (New York, 2003).

Pritchett, Lant, "Divergence, Big Time," *Journal of Economic Perspectives*, 11, 3 (Yaz 1997), s. 3-17.

Pulzer, Peter, *German Politics, 1945-1995* (Oxford, 1995).

Purvis, Thomas L., *A Dictionary of American History* (Oxford, 1995).

Ramsay, David, *Lusitania: Saga and Myth* (Londra, 2001).

Ranke, Leopold von, "The Great Powers," T. H. von Laue (ed.), *Leopold Ranke* (Princeton, 1950) içinde, s. 181-228.

Rauchway, Eric, *Murdering McKinley: The Making of Theodore Roosevelt's America* (New York, 2003).

___, "Competitive Imperialism: British and American Tutelage and the Open Door," panel katkısı, "Empire as Education: Dünyada İngiliz ve Amerikan Eğitimi," *American Historical Association Annual Meeting* (9 Ocak 1998).

Ravenal, Earl C., "The Strategic Lessons of Vietnam," Anthony Lake (ed.), *The Legacy of Vietnam: The War, American Society and Future American Foreign Policy* (New York, 1976), s. 256-77.

___, *Never Again: Learning from America's Foreign Policy Failures* (Philadelphia, 1978).

___, Robert Komer; Ithiel Pool ve Robert Pfaltzgraff, "Was Failure Inevitable? Some Concluding Perspectives," W. Scott Thompson ve Donald D. Frizzell (ed.), *The Lessons of Vietnam* (Londra, 1977), s. 263-81.

Raychaudhuri, Tapan, "British Rule in India: An Assessment," P. J. Marshall (ed.), *The Cambridge Illustrated History of the British Empire* (Cambridge, 1996) içinde, s. 357-69.

Reich, Bernard, "United States Interests in the Middle East," Haim Shaked ve Itamar Rabinovich (ed.), *The Middle East and the United States: Perceptions and Policies* (New Brunswick, N.J., 1980), s. 53-93.

___, "The United States and Israel: The Nature of the Special Relationship," David W. Lesch (ed.), *The Middle East and the United States: A Historial and Political Reassessment* (Oxford, 1999), s. 227-44.

Reinstein, Jacques J., "Reparations, Economic Reform, and Reconstruction," Robert Wolfe (ed.), *Americans as Proconsuls: United States Military Government in Germany and Japan, 1944-1952* (Londra, 1984), s. 135-55.

Richardson, Rupert Norval; Ernest Wallace ve Adrian N. Anderson, *Texas: The Lone Star State* (Englewood Cliffs, N.J., 1981).

Rigobon, Roberto ve Brian Sack, "The Effects of War Risk on US Financial Markets," *NBER Working Paper*, 9609 (Nisan 2003).

Robert D. Craig, *Historical Dictionary of Honolulu and Hawaii* (Lanham, Md., 1998).

Roberts, Andrew, *Salisbury: Victorian Titan* (Londra, 1999).

Robinson, Joan, *Economic Philosophy* (Londra, 1962).

Rodrik, Dani, "Feasible Globalizations," yayımlanmamış makale, Harvard Üniversitesi (2003).

Rosecrance, Richard, "Objectives of U.S. Middle East Policy," Haim Shaked ve Itamar Rabinovich (ed.), *The Middle East and the United States: Perceptions and Policies* (New Brunswick, N.J., 1980), s. 31-53.

___, "Croesus ve Caesar: The Essential Transatlantic Symbiosis," *National Interest*, 72 (Yaz 2003), s. 31-35.

Rosen, Stephen Peter, "An Empire, If You Can Keep It" *National Interest*, 71 (Bahar 2003), s. 51-61.

Roskin, Michael, "From Pearl Harbor to Vietnam: Shifting Generational Paradigms and Foreign Policy," *Political Science Quarterly*, 89 (1974), s. 563-88.

Roy, Tirthankar, *The Economic History of India 1857-1947* (Delhi, 2000).

Rubin, Barnett R.; Humayun Hamidzada ve Abby Stoddard, "Through the Fog of Peace Building: Evaluating the Reconstruction of Afghanistan," *Center on International Cooperation Policy Paper* (Haziran 2003).

Runge, C. Ford, "Agrivation: The Farm Bill from Hell," *National Interest*, 72 (Yaz 2003), s. 85-94.

Russ, William Adam, Jr., *The Hawaii Republic (1894-1898) and Its Struggle to Win Annexation* (Londra, 1992).

Sachs, Jeffrey D., "Tropical Underdevelopment," *NBER Working Paper*, 8119 (2001).

ve Andrew M. Warner, "Economic Reform and the Process of Global Integration," *Brookings Papers on Economic Activity*, 1 (1995), s. 1-118.

___, ve ___, "Fundamental Sources of Long-Run Growth," *American Economic Review*, 87, 2 (1997), s. 184-88.

Schiller, Herbert, *Mass Communications and the American Empire* (Oxford, 1992).

Schirmer, Daniel B., "U.S. Bases in Central America and the Opposition to Them," ABD üsleri üzerine uluslararası bir konferans olan "Crossroads 1991"de sunulan yayımlanmamış bildiri, Manila, Filipinler (14 Mayıs 1990).

Schlauch, Wolfgang, "American Policy Towards Germany, 1945," *Journal of Contemporary History*, 5, 4 (1970), s. 113-28.

Schlesinger, Stephen C., *Act of Creation: The Founding of the United Nations: A Story of Superpowers, Secret Agents, Wartime Allies and Enemies, and Their Quest for a Peaceful World* (Boulder, Colo., 2003).

Schmidt, Hans, *Maverick Marine: General Smedley D. Butler and the Contradictions of American Military History* (Lexington, Ky., 1987).

Schularick, Moritz, "Development Finance in Two Eras of Financial Globalization, (1890-1914 vs. 1990-2000)," taslak bölüm, Free University, Berlin (2003).

Schwabe, Klaus, "The Global Role of the United States and Its Imperial Consequences, 1898-1973," Wolfgang J. Mommsen ve Jürgen Osterhammel (ed.), *Imperialism and After: Continuities and Discontinuities* (Londra, 1986), s. 13-33.

Seeley, J. R., *The Expansion of England: Two Courses of Lectures* (Londra, 1899 [1883]).

Shannon, Richard, *Gladstone: Heroic Minister, 1865-1898* (Londra, 1999).

Shawcross, William, *Deliver Us from Evil: Warlords and Peacekeepers in a World of Endless Conflict* (Londra, 2000).

Shiller, Robert J., *Irrational Exuberance* (Princeton, 2000).

Siedentop, Larry, *Democracy in Europe* (Londra, 2000).

Simes, Dimitri K., "America's Imperial Dilemma," *Foreign Affairs*, 82, 6 (Kasım-Aralık 2003), s. 91-102.

Simms, Brendan, *Unfinest Hour: Britain and the Destruction of Bosnia* (Londra, 2001).

Siracusa, Joseph, "Lessons of Vietnam and the Future of American Foreign Policy," *Australian Outlook*, 30 (Ağustos 1976), s. 227-37.

Smith, Jean Edward (ed.), *The Papers of General Lucius D. Clay: Germany, 1945-1949* (Bloomington, Ind., 1974).

Smith, Neil, *American Empire: Roosevelt's Geographer and the Prelude to Globalization* (Berkeley, California, 2003).

Smith, Peter H., *Talons of the Eagle: Dynamics of U.S.-Latin American Relations* (Oxford, 2000).

Smith, Robert Freeman, "Latin America, the United States and the European Powers, 1830-1930," Leslie Bethell (ed.), *The Cambridge History of Latin America*, cilt 4 (Cambridge, 1986), s. 83-121.

Smith, Rogers M., *Civic Ideals: Conflicting Visions of Citizenship in U.S. History* (New Haven, 1997).

Snyder, Jack, "Imperial Temptations," *National Interest*, 71 (Bahar 2003), s. 29-40.

Spanier, John W., *The Truman-MacArthur Controversy and the Korean War* (Cambridge, Mass., 1959).

Steel, Ronald, *Pax Americana* (New York, 1967).

Stoll, David, I*s Latin America Turning Protestant? Studies in the Politics of Evangelical Growth* (Berkeley, California, 1990).

Stone, Irving, *The Global Export of Capital from Great Britain, 1865-1914* (Londra, 1999).

Stueck, William, *The Korean War: An International History* (Princeton, 1995).

Summers, Albay Harry G., *On Strategy: A Critical Analysis of the Vietnam War* (Novato, California, 1982).

Süskind, Ron, *The Price of Loyalty: George W. Bush, the White House, and the Education of Paul O'Neill* (New York, 2004).

Swomley, John M., Jr., *American Empire: The Political Ethics of Twentieth Century Conquest* (New York, 1970).

Sylla, Richard, "Shaping the US Financial System, 1690-1913: The Dominant Role of Public Finance", ayn. yazar, Richard Tilly ve Gabriel Tortella (ed.), *The States, the Financial System and Economic Modernization* (Cambridge, 1999), s. 249-70.

Symonds, Richard, *Oxford and Empire* (Oxford, 1986).

Taylor, Alan M., "Globalization, Trade and Development: Some Lessons from History," *NBER Working Paper*, 9326 (Kasım 2002).

Tesar, Linda ve Ingrid Werner, "The Internationalization of Securities Markets Since the 1987 Crash," R. Litan ve A. Santomero (ed.), *Brookings-Wharton Papers on Financial Services* (Washington, D.C., 1998).

Tinker, Hugh, *A New System of Slavery: The Export of Indian Labour Overseas, 1830–1920* (Londra/New York/Bombay, 1974).

Todd, Emmanuel, *Après l'Empire: Essai sur la décomposition du système américain* (Paris, 2002).

Tower, John G., "Foreign Policy for the Seventies," Anthony Lake, The Legacy of Vietnam içinde: *The War, American Society and Future American Foreign Policy* (New York, 1976), s. 242-55.

Townsend, Mary Evelyn, *European Colonial Expansion Since 1871* (Chicago, 1941).

Trefler, Daniel, "The Case of the Missing Trade and Other Mysteries," *American Economic Review*, 85, 5 (Aralık 1995), s. 1029-46.

Truman, Harry S., *Years of Trial and Hope, 1940-1953* (New York, 1956).

Tucker, Robert W. ve David C. Hendrickson, *The Imperial Temptation: The New World Order and America's Purpose* (New York, 1992).

United States Bureau of the Census, *Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970* (Washington, D.C, 1975).

Vidal, Gore, *The Decline and Fall of the American Empire* (Berkeley, California, 1992).

Vonnegut, Kurt, *Slaughterhouse* 5 (Londra, 2000 [1969]).

Wallerstein, Immanuel, "Three Hegemonies," Patrick Karl O'Brien ve Armand Clesse (ed.), *Two Hegemonies: Britain 1846-1914 and the United States 1941-2001* (Aldershot/ Burlington, Vt., 2002), s. 357-61.

Washbrook, David, "South Asia, the World System, and World Capitalism," *Journal of Asian Studies*, 49, 3 (Ağustos 1990), s. 479-508.

Webb, Stephen B., "Fiscal News and Inflationary Expectations in Germany After World War I," *Journal of Economic History*, 46, 3 (1986), s. 769-94.

Williams, William Appleman, *The Tragedy of American Diplomacy* (Cleveland, 1959).

___, *Empire as a Way of Life: An Essay on the Causes and Character of America's Present Predicament Along with a Few Thoughts About an Alternative* (New York, 1980).

Williamson, Jeffrey G., "Globalization, Convergence and History," *Journal of Eco-nomic History*, 56, 2 (1996), s. 277-310.

___, "Land, Labor and Globalization in the Pre-Industrial Third World," *NBER Working Paper*, 7784 (Temmuz 2000).

___, "Winners and Losers over Two Centuries of Globalization," *NBER Working Paper*, 9161 (Eylül 2002).

Willoughby, Tümgeneral Charles A., ve John Chamberlain, *MacArthur, 1941-1951* (New York, 1954).

Windschuttle, Keith, "Lengthened Shadows, 1: The Burdens of Empire," *New Criterion*, 22, 1 (Eylül 2003), s. 4-15.

Wittner, Lawrence S. (ed.), *MacArthur* (Englewood Cliffs, N.J., 1971).

Wolfe, Robert, *Americans as Proconsuls: United States Military Government in Germany and Japan, 1944–1952* (Carbondale, Ill., 1984).

Wolfe, Thomas, *Look Homeward, Angel: A Story of the Buried Life* (New York, 1970 [1929]).

Woodward, Bob, *Bush at War* (New York/Londra, 2002).

___, *Plan of Attack* (New York/Londra).

Yergin, Daniel, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power* (New York/ Londra, 1991).

Zakaria, Fareed, *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad* (New York, 2003).

Zelikow, Philip, "The Transformation of National Security: Five Redefinitions," *National Interest,* 71 (Bahar 2003), s. 17-28.

Zieger, Robert H., *America's Great War: World War I and the American Experience* (Lanham, Md./Boulder, Colo. / New York/ Oxford, 2000).

Zimmermann, Warren, *First Great Triumph: How Five Americans Made Their Country a World Power* (New York, 2003).

Zwick, Jim, "Mark Twain's Anti-Imperialist Writings in the 'American Century,'" Angel Velasco Shaw ve Luis H. Francia (ed.), *Vestiges of War: The Philippine-American War and the Aftermath of an Imperial Dream, 1899-1999* (New York, 2002), s. 38-56.

Dizin

1812 Savaşı 78, 362
I. Faysal, Irak kralı 255
II. Faysal, Irak kralı 155, 254

A
Abbasi halifeliği 31
Acheson, Dean 131
Açık Kapı Politikası 29, 83, 312, 314
Adams-Onis Anlaşması (1819) 79
Adenauer, Konrad 119, 124
Afganistan 13, 17-8, 31, 36, 39, 40, 49, 52-3, 66, 162, 171-3, 183, 196-7, 199, 207, 211-2, 216, 230, 261, 266, 309, 317-8, 344, 350, 352-3, 355, 357, 361
Afrika 15, 30-1, 46, 50, 57, 63-4, 66, 82, 84, 110, 129, 149, 151-2, 172, 174, 195, 215, 217-23, 227-9, 233, 236, 241, 246-7, 255-6, 259, 267, 312, 345-6, 357
Afro-Amerikanlar 259-60
Afyon Savaşları 312
Age of Empires (bilgisayar oyunu) 35-6
Aguinaldo, Emilio 89, 91
Aidid, Muhammed Farah 185, 186
Alaska 78, 87, 110, 125, 217
Alaska satın alımı (1867) 78
Albright, Madeleine K. 179, 201
Alman Sosyal Demokrat Partisi 294
Almanya 23, 28, 30-1, 48, 52, 65, 81-2, 85, 88, 105-6, 111, 114-31, 171-2, 175, 180, 187, 191, 203, 217, 228, 232, 234, 242, 258, 265-6, 268, 273-4, 277, 282, 284, 286-7, 290-3, 296-307, 315-6, 319-20, 327, 332, 334, 340, 3512, 354, 358, 361
Altı Gün Savaşı (1967) 154, 157, 167
altın standardı 239
American Geography (Morse) 73
Amerikan Emekliler Birliği (AARP) 328
"Amerikan İmparatorluğu Davası" (Boot) 34
Amerikan Samoası 52, 361
Amsterdam Antlaşması 307
Amulree, Lord 241
Andino, Tiburcio Carias 97
Anglo-Irak Antlaşması (1922) 254
Angola 151, 204
Annan, Kofi 21, 199
anti-Amerikancılık 278, 302
Anti-Emperyalist Birlik 90
anti-emperyalizm 127
Anti-Tekel Kanunu 114
Apocalypse Now 146
Arabi, Said Ahmed 267, 269, 271
arabuluculuk, -un ilkeleri 113, 192
Arafat, Yaser 158, 345
Arap-Amerikan Petrol Şirketi (ARAMCO) 153
Arap-İsrail Savaşı (1967) 154
Aristide, Jean-Bertrand 187
Arizona 77-8, 104
Arjantin 46, 60, 238-40
Arria, Diego 177, 365
Ash, Timothy Garton 13, 260, 277-8, 365
Ashdown, Lord 265, 275-6
askeri bütçe, ABD 53
askeri güç, ABD 53, 62, 113, 162, 279, 358
askeri üsler, ABD 53, 153
Asvan Barajı 155, 272
Atina İmparatorluğu 50
Atlantik Bildirisi 109

Attu 110
Austin, Stephen 75-6
Avrupa Birliği Anayasası Antlaşması 278
Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği (EMU) 282
Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı 191-2
Avrupa Komisyonu 285, 290, 306
Avrupa Konseyi 191, 278, 285, 299, 306
Avrupa Konvansiyonu 278, 284, 294
Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu 300
Avrupa Kurtarma Programı (Marshall Planı) 125
Avrupa Merkez Bankası 296-7
Avrupa Parlamentosu 285, 299, 306
Avrupa Tek Senedi (1986) 291
Avrupa Yeniden Yapılanma Ajansı 289
Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası 289
Avustralya 21, 64, 110, 129, 178, 234-5, 237, 239, 242, 255-6, 327, 347, 349
Avusturya 54, 217, 268, 290, 304, 354
Axis Rule in Occupied Europe (Lemkin) 187

B

Bağımsızlık Savaşı (1775-1783) 78, 109, 362
Bahreyn 160
Bakanlar Konseyi 278, 285, 299, 307
Baker, James 52, 79, 140, 183, 258
Bank for International Settlements 335
Barış Gönüllüleri 262
barış gücü askerleri 167
Barışı Güçlendirme Cemiyeti 105
Baring, Evelyn Lord Cromer 270-1
Barro, Robert 225
başarısızlıklar, emperyal 18, 352
başkanlar, ABD 185, 187
Batı Avrupa Birliği 191
Batı Şeria 154, 157
Batista, Fulgencio 98
Bavyera Halk Partisi 117
Bay Adaları 81
Beard, Charles 41
Begin, Menachem 157, 233
Belçika 203, 217-8, 293, 300, 302
Bell, Gertrude 58, 123, 253, 255, 257
Benin 223
Berger, Samuel R. "Sandy," 41-2
Berlusconi, Silvio 277
Beveridge, Albert 82
Beyrut, ABD büyükelçiliğinin bombalanması (1983) 152, 155, 167-8
bin Ladin, Usama 30, 149-50, 163, 171, 183, 198
Birinci Dünya Savaşı 15, 65, 104, 107, 157, 194, 217-8, 233, 236, 239-42, 250, 253, 270, 273, 301, 335, 350, 362
Birleşik Arap Emirlikleri 160
birleşme 79, 87
Birleşmiş Milletler 18, 20, 28, 30, 32, 59, 63, 65-6, 138, 154, 167, 175, 177-84, 188-9, 191-5, 198-9, 204, 207, 210-2, 216, 229, 250, 269, 274, 289, 345, 355, 357
Black Hawk Down (Bowden) 35, 185
Blaine, James G. 82
Blair, Tony 19, 192, 200-1, 204-5, 207, 209, 298, 360
Blum, William 38
Bobbitt, Philip 44, 192, 309
Bonn, Moritz Julius 105, 130
Boot, Max 1, 39, 41, 80-1, 85, 88-91, 94, 96, 98, 100, 174, 182, 193, 320, 366
borsa 54, 170, 340
Botsvana 63, 221-2, 227-8
Boutros-Ghali, Boutros 60
Bowden, Mark 35, 185
Bradley, Omar 135
Bremer, L. Paul 15, 252, 261, 264, 320, 350
Bretton Woods sistemi 233, 338
Brezilya 60, 238, 240, 336
Brooks, Vincent K. 260
Brown, George 99, 120, 209, 365
Bryan-Chamorro Antlaşması 95
Buchan, John Lord Tweedsmuir 84, 263
Buchanan, Pat 37-8, 331
Bullitt, William C. 107

Bundesbank 297
Burke, Edmund 62
Burkina Faso 223
Burleigh, Michael 165
Burma 108, 139, 220, 311, 344
Burundi 188, 230
Bush yönetimi 23, 183, 189, 195, 198, 202, 268, 302, 317, 320, 339, 345
Butler, Richard 99, 100, 200
bütçe açığı, ABD 330
Büyük Britanya 16, 51, 54-5, 64, 76, 82, 84, 110, 126
Byrd, Robert 200
Byrnes, James F. 118, 120

C

Calhoun, John C. 74
California 77-8, 89, 134, 217, 260, 322, 346, 364
Calvo, Carlos 100
Caputo, Philip 139
CARE International 317
Carnegie, Andrew 90
Carranza, Venustiano 99-100, 104
Carrington, Lord 189
Carter, Jimmy 157-8, 161, 162-3, 188
Cash Nexus, The (Ferguson) 63, 194, 226, 357
Castle, Lady 209
CENTCOM (Merkezî Kuvvetler Komutanlığı) 172, 174, 181
Chamorro, Emiliano 95, 98
Chanawongse, Kemaphoom 251
Cheney, Dick 19-20, 24, 198-9, 201, 268
Cheng Ho 313
Chin, Edward 251
Chirac, Jacques 191, 195, 203-5, 210, 277, 305
Christian Science Monitor 40
Christopher, Warren 54, 165, 179, 190
Churchill, Winston 22, 61, 84, 109, 111, 208, 218, 250
CIA 19, 154, 168, 196-7, 210, 261-2, 288
CINCPAC (başkomutan, Pasifik) 142
Clausewitz, Carl von 195-7, 209-10, 355
Clay, Lucius D. 76, 115-21, 125
Cleveland, Grover 90, 324
Clifford, Clark 144
Clinton, Bill 24, 39, 41, 60, 172-3, 182, 184-6, 188, 190, 192-5, 207, 216, 247, 323, 358
Clinton yönetimi 186, 192, 323
Coca-Cola 56-7
Cohen, William 16, 190
Cole, USS (2000) 82, 95-100, 168
Colorado 77
Common Sense 99
Conrad, Joseph 83, 166
Cooper, Robert 40, 63, 280, 365

Ç

Çad 223, 229
Çan Kay Şek 123
Çek Cumhuriyeti 203, 298
çevreleme 18, 121, 123, 127, 130, 151, 154, 201
Çin 17, 28-31, 37, 41, 50, 54-5, 57, 123, 132-7, 145, 180, 193, 200, 217-8, 226, 228, 235, 237, 244-5, 278, 280, 288, 311-6, 337, 339-41, 348-9, 353-6, 359
Çinhindi 139, 145, 146, 151, 218, 264, 311
çok taraflılık 177, 180, 211, 274
Çöl Tilkisi Operasyonu 182, 200

D

Dadabhai, Naoroji 243
Danimarka 97, 203, 287, 293, 304
Daschle, Tom 200
Davis, Lance E. 48, 236, 243, 318
Dayton Anlaşmaları (1995) 191
deflasyon 297, 333, 340, 349
dekolonizasyon 219
Deming, W. Edwards 114
Democratic Review 76
demokratikleşme/demokrasi 88, 226, 231

Demokrat Parti 26, 90
Deng Xiaoping 313
deniz gücü, ABD 82
Dışişleri Bakanlığı, ABD 19, 23, 39, 42, 104, 113, 115-9, 121, 133, 152-4, 169, 174, 189, 345, 351
Dışişleri-Savaş-Donanma Koordinasyon Komitesi (SWNCC) 114
dış politika 26, 29, 61, 106, 153, 185, 201, 278, 285, 308, 313, 334, 346
dış yardım 228, 317, 355
Diaz, Adolfo 98
Dickinson, John 72
diğerkâmlık 66
diktatörlükler 147
Disraeli, Benjamin Lord Beaconsfield 267, 275
Doğu Almanya 172, 175
Doğu Avrupa 31, 51, 175, 203, 217-9, 287, 298, 301, 304
Dominik Cumhuriyeti 80, 94, 96-9, 101, 147, 361
Dominyonlar, Britanya 234-5, 255
Domuzlar Körfezi (1961) 148
Donnelly, Thomas 39
Douglas, Lewis 20, 111, 120, 132, 133
Dower, John 112, 113, 115, 124
Drayton, William Henry 73
Dred Scott kararı (1857) 80
D'Souza, Dinesh 40
Dulles, John Foster 119, 153, 154
Dünya Bankası 32, 55, 56, 127, 158, 221-3, 229, 281-2, 313, 319, 337
Dünya Ticaret Örgütü (WTO) 32, 45, 295

E

Eagleburger, Lawrence 190
Ebu Nidal Örgütü 167
Economist 51, 171, 229, 280, 283-4, 287, 290, 292-7, 303, 319, 347-9
Eden, Sir Anthony Earl of Avon 155
eğitim 47, 63, 108, 227-8, 253, 256, 259
Eisenhower, Dwight D. 115, 136, 154-5
Eisner, Michael 308
el-Alameyn, ikinci muharebe 273
El Cezire 59, 164, 284
El Salvador 173
Emerson, Rupert 71, 365
EMU 282-3, 290, 299, 307
Endonezya 165, 243
enflasyon 226, 297, 323, 329, 332-3
Eritre 229
eşitsizlikler, global 314
Etiyopya 151, 173, 186, 230
euro 281, 283-4, 339
Euskadi ta Askatasuna (ETA) 171
Expansion Under New World Conditions (Strong) 84
Eyalet Başkanları Konseyi 117

F

faiz oranları 226, 239, 296, 329-30, 333, 338, 340, 348
fedailer 166
Federalist Papers 72
Federal Rezerv 324, 326, 330, 333, 336, 338, 348
Filistin Halk Kurtuluş Cephesi 167
Financial Times 20, 25-6, 41, 53, 56, 169, 192, 201, 203, 205, 223, 252, 258, 277, 280, 286, 295, 297-9, 313, 315, 319, 330, 335-7, 340-1, 347-9
Finlandiya 290, 294, 301, 303
Fish, Hamilton 85
Fleischer, Ari 316
Florida 75, 94, 163
Foreign Affairs 40, 122, 201
Fortuyn, Pim 304
Franks, Tommy 20, 252
Fransa 21, 27, 30, 32, 45, 54, 75, 88, 105, 109, 125, 139, 146, 155-6, 169, 180, 191, 195, 200, 203-5, 217, 232-4, 237, 268-9, 274, 277, 279, 282, 284, 286, 290, 293-4, 296, 298, 300, 303, 305, 307, 315, 327, 333-4, 354
Friedrich, Carl 120

G
Gallagher, John 46
Gambiya 108, 111, 222
Gana 31, 220
Garner, Jay 252
Gaulle, Charles de 308, 338
Gazze Şeridi 154, 156
Geçici İrlanda Cumhuriyet Ordusu 171
Genelkurmay Başkanlığı, ABD 110, 115, 119, 133, 135-6
Genscher, Hans-Dietrich 189
gerilemecilik 54
Gibbon, Edward 311, 334, 360
Gine 85, 204, 229
Giscard, d'Estaing, Valery 278, 299-300, 305, 307
Gladstone, William Ewart 267-71, 274
Global Hristiyanlık Çalışmaları Merkezi 60
Goebbels, Joseph 58
Gokhale, Jagadeesh 324-6, 330
Golan Tepeleri 158
Goldwater-Nichols Yasası (1986) 173
Gorbaçov, Mikhail 27, 175, 181
Gordon, Charles 60, 197, 366
göç 91, 235, 242, 246, 255, 259, 303-5, 308
Graham, Sir John 44, 138, 234, 263, 348, 366
Grant, Ulysses S. 77, 340
Greene, Graham 62, 138-9, 145, 256-7, 263-4
Greenmantle (Buchan) 263
Greenspan, Alan 330, 333
Grenada 129, 173
grevler, işçi 293
Grey, Edward 93
Guadalupe Hidalgo Antlaşması (1848) 77
Guam 52, 85, 145, 217, 361
Guatemala 147
Guyana 81
güç dengesi 28, 159, 353
Güney Afrika 64, 149, 172, 255
Güney Kore 52, 65, 129-31, 137, 226, 266, 356, 361
Güney Vietnam 129, 141-2, 144, 361

H
Habyarimana, Juvenal 195
Haider, Jörg 304
Haig, Alexander 163
Haiti 31, 94, 97-101, 106, 187, 352, 361
Halepçe 199
Halle, Louis J. 145
Halliburton 268, 322
Hamas 167, 172
Hamilton, Alexander 60, 72, 85
Harper's Bazaar 90
Harrison, Benjamin 90
Hart, Gary 168
Harvard Law Review 80
hastalık 89, 120, 225, 324, 354, 362
Hawaii 85-8, 101, 139, 142, 217, 219, 344, 361
Heath, Sir Edward 209
hegemonya 28, 44, 49, 122, 172, 335, 354, 359
Helms, Jesse 179, 187
Henderson, Loy W. 152
Hırvatistan 189
Hızlı Konuşlandırılan Müşterek Görev Gücü 174
Hindistan 59, 63-4, 71, 91, 108, 111, 139, 180, 220, 222, 232, 234-5, 237-47, 256-7, 312, 349, 356, 359
Hindistan Kamu Hizmeti (ICS) 63, 256
Hinge of Fate, The (Churchill) 109
Hirohito, Japon imparatoru 113
Hispaniola 94
Hizbullah 167
Hobson, J. A. 56, 217
Ho Chi Minh 145, 161
Hoffman, Stanley 201, 204
Holbrooke, Richard 191
Hollanda 81, 190, 217-8, 232, 243, 287, 290, 293, 300, 303-4

Hollander, Jacob H. 96
Holokost 153, 187-8
Holokost Müzesi 188
Honduras 81, 97, 99, 173
Hong Kong 86, 111, 221-2, 228, 245, 257, 312, 337
House, Edward M. 23, 107, 150, 229, 323, 361
Houston, Sam 76, 134
Hoyer, Steny 200
Hudson, Michael 38
Huerta, Victoriano 93, 99
Humeyni, Ruhullah 161, 162
Hummerlar 322
Huntington, Samuel 54-5, 164, 279
Huttenback, R. A. 48, 236
Hutton, Lord 205-7
Hüseyin, Saddam 17, 19, 162, 172, 175, 177, 181, 194, 199, 201, 204-7, 210, 216, 251, 255, 266, 286, 303, 305, 314, 318, 322

I

Ignatieff, Michael 40, 193-4, 211, 317, 351, 366
Ikenberry, G. John 354
Irak 13-23, 26, 28, 30-1, 35-6, 40, 42, 49, 50, 52, 53, 65-6, 111, 152-3, 155-7, 161-4, 172, 175, 177-8, 180-4, 188-9, 194, 199-212, 216, 249, 250-5, 258, 260-78, 281, 286, 303, 305-6, 309, 316-22, 344-5, 350, 352-3, 355, 357, 361
Irak'ın işgali, ABD 40, 52, 177, 260, 262-3
Irak Ordusu 181, 350
Irak Petrol Şirketi 155

İ

İç Savaş, ABD 80, 82, 362
ihracat 84, 124, 243, 295
İkinci Dünya Savaşı 16, 32, 43, 52, 55, 105, 107, 111, 153, 167, 218-9, 222, 233, 263, 267, 272-3, 317, 344, 350, 354, 358, 362
ilhak 75-7, 80, 85-9, 91, 96-7, 217, 361
İmparatorluk 13, 15, 34-5, 40, 43, 71, 73, 79, 80, 108, 138, 211, 240, 251, 312, 334, 351
İngiliz Yayın Kurumu (BBC) 58
inkâr, emperyal 12-3, 18, 34, 38, 43, 53, 66-7, 112, 145, 147, 199, 272, 335, 344
İnsan Hakları Mahkemesi 285
İnsan Hakları Sözleşmesi 285
insaniyet 194
İran 129, 150, 152-4, 160-3, 168, 172, 199, 237, 273, 344, 345
İran Devrimi (1979) 160, 163
İrlanda 16, 63, 71, 103, 171, 221, 238, 257, 287, 292, 294, 297, 301-3, 306-7, 327
İrlanda Kıtlığı 63
İskoçya 257
İslam 30, 60, 149, 150, 161, 163-4, 167, 356
İspanya 27, 32, 75, 87-90, 95, 124, 171, 203-4, 232, 279, 286, 293, 307, 362
İspanyol 28, 52, 71, 75, 86, 88, 149, 293
İspanyol-Amerikan Savaşı (1898) 52
İsrail 54, 100, 150-1, 153-60, 164, 167-8, 172, 176, 183-4, 208, 221, 259, 345
İstikrar ve Büyüme Paktı 283, 297-8
İsveç/İsveçliler 81, 239, 287, 303-4, 307
İsviçre 104, 165, 227, 261, 306
İşgal Tüzüğü (1949) 119
İtalya 31-2, 171, 203, 277, 279, 286-7, 294, 297, 302, 327

J

Jackson, Andrew 74, 76
Japonya 23, 28, 52, 54, 59, 65, 85, 104, 108, 111-9, 121, 123-9, 132, 151, 180, 217, 222, 224, 233, 240, 265-6, 288, 315-6, 320, 326, 334, 337, 341, 348, 352-3, 358, 361
Jefferson, Thomas 36, 62, 72-5, 185
JJones Yasası (1916) 91

K
Kaddafi, Muammer el- 160, 172
Kades, Charles 113
Kagan, Robert 44, 109, 279, 355, 366
Kalıcı Özgürlük Operasyonu 197
Kamboçya 144, 151, 222, 263
Kamerun 204
kamu malları 45, 47, 63
kamuoyu 30, 90-1, 110, 131-2, 134-5, 137, 143-4, 185, 204, 271, 320, 344
Kanada 56, 64, 75, 78, 217, 221, 234-5, 237, 239-40, 242, 245, 255, 259, 263, 327
Kaplan, Robert 39
Karaciç, Radovan 190
Karzai, Hamid 197, 317
Kasti Güç Operasyonu 190
Katar 160
Kempner, Marion Lee 145
kendi kaderini tayin 105-6, 193, 216, 218-9, 247
Kennan, George F. 116, 121-2, 126, 145
Kennedy, John F. 24, 44-5, 53-4, 57, 128, 145, 148, 261, 280-1, 314-5, 334
Kennedy Turu (1967) 45
Keynes, Lord 240, 241, 256, 315
KFOR (Kosova Gücü) 193
Kırgızistan 52, 197, 222
Kırım Savaşı 46
kırk dokuzuncu paralel 75, 78
Kipling, Rudyard 39, 84-5, 257, 260, 263, 359
Kissinger, Henry 137, 144, 160, 162, 313
kitle imha silahları 182, 198
Knox, Frank 110
Kolko, Gabriel ve Joyce 37
Kolombiya 94, 229
Koloni Hisse Senedi Yasası (1900) 240
Koloni Kredileri Yasası (1899) 240
komünizm 160
Konfederasyon Maddeleri 72
Kongo 230
Kongre Bütçe Ofisi (CBO) 25, 323
Konsantrasyondan Arındırma Kanunu (1947) 114
Kore Savaşı (1950-1953) 129, 131, 137-8, 362
korumacılık 85, 223
Kosta Rika 98
kölelik 76
Körfez İşbirliği Konseyi 163
Körfez Savaşı (1991) 162, 181-3, 199, 251, 316, 362
Kraliyet Donanması 46, 53, 81-2, 271
Krauthammer, Charles 40
Kristol, William 40
Krugman, Paul 26, 49
Kupchan, Charles 44, 50, 54, 146, 279-80, 305
Kurth, James 40, 259
kurumlar 15, 32, 63, 65-6, 226, 230-1, 245, 249, 351, 359
kutupsuzluk 28, 31, 353
Kuveyt 153, 160, 163, 168, 175, 177, 181-2, 251, 262
Kuzey Amerika 57, 60, 74, 79, 287, 288, 344
Kuzey Atlantik Konseyi 203
Kuzey Dakota 75, 78
Kuzey Kore 131-2, 172, 199, 338, 344-5, 356
Kuzey Mariana Adaları 52, 361
Küba 18, 82, 94-9, 101, 130, 147-8, 151, 156, 172, 263, 344, 352
Küba-Amerikan Şeker Şirketi 96
Kürtler 182

L
Landes, David 225
Lansing, Robert 106
Laski, Harold 110
Latin Amerika 52, 57, 59-60, 81, 93-5, 98, 106, 129, 130, 147, 161, 175, 236,-7, 239
Lawrence, T. E. 26, 79, 80, 190, 254-5, 272, 366

Leahy, Patrick J. 318
Le Duc Tho 144
Lemkin, Raphael 187-8
Lenin 56, 100, 107, 123, 161, 165, 217-8, 326
Lesotho 221
Levitte, Jean-David 204
liberal imparatorluk 36, 51, 63, 64, 247, 359
Liberya 63, 230, 247, 345-6
Libya 160, 172, 273, 344
Life 37, 41, 72, 108, 110, 121, 257
Lodge, Henry Cabot 94, 106
Lowell, A. Lawrence 80
Lucas, Robert 147, 224, 236
Luce, Henry 108
Lugard, Frederick 46
Lusitania 103-4
Lübnan 150, 155-8, 166-8, 174, 208
Lüksemburg 285, 301-2, 306

M
Maastricht Antlaşması (1992) 291
Macaristan 155, 203, 290, 298, 305
MacArthur, Douglas 111-3, 115, 127, 131-7
Macaulay, Lord 64
Machonochie, Sir Evan 257
Madison, James 72, 75
Mahan, Alfred Thayer 81, 86
Maine 78, 88
Malezya 220-1, 226, 283
Mali 223, 271, 288-9, 329, 332
mali kriz, ABD 334
Mallaby, Sebastian 40, 63
Mao Zedong 123, 313
Marshall, George 124-6, 128, 166, 319, 335, 361
Marshall Adaları 361
Marshall Planı 128, 319, 335
Maude, F. S. 249
Mauritius 222
Maximilian, Meksika imparatoru 81
McDonald's 56, 308
McKinley, William 88-91, 95, 100, 359
Mearsheimer, John 54-5, 280, 313
Medicare 23, 25, 67, 323-8, 333, 340, 349
Mehdi 64, 269
Meksika 71, 76-8, 81-2, 84, 89, 93, 99-101, 104, 204, 240, 259, 362
Meksika Devrimi 100
Meksika Savaşı (1846-1848) 362
Melville, Herman 71, 100-1
Menocal, Mario 96
Mesih'in Kiliseleri 60
Mezopotamya 204, 249, 250, 253-5
Mısır 30, 150, 153-7, 160, 164, 166, 220-1, 237, 239-40, 267-75
Mikronezya 110, 361
Milletler Cemiyeti 21, 31, 105, 250
Miloseviç, Slobodan 188-94, 314
Milward, Alan 291, 299, 301
misyonerler 58, 60, 85, 262
Mitsubishi 124
Mitsui 124
Monroe Doktrini 81-2, 92-3, 106
Montesquieu 72
Moorer, Thomas H. 141
Morgenthau Planı 119
Morrison, Herbert 215
Morse, Jedidiah 73
Mugabe, Robert 220
Musaddık, Muhammed 154-5
MUSMACV (komutan, ABD Askerî İsthbarat Komutanlığı, Vietnam) 142
Mutemet Tasarruf Bankaları 240
müdahaleler, askerî, ABD 172-3
mülkiyet hakları 239
Müslümanlar 30, 191
Müttefik Kontrol Konseyi (ACC) 117

N
Nagy, Imre 155
Napolyon Savaşları 105
Nasır, Cemal Abdül 154-7, 271
NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) 117, 126, 159, 190, 192-3, 198, 211, 288, 350

Nechaev, Sergei 165
net ölü sayısı 140
Nevada 77
Newfoundland 241
New Mexico 77-8, 104, 139
Niebuhr, Reinhold 352
Nijer 229
Nikaragua 82, 94-6, 98-9, 101, 106, 161, 173, 179
Nixon, Richard 41-2, 144-6, 157, 209
Noriega, Manuel 173, 175
Nostromo (Conrad) 83
Nye, Joseph 17, 51, 57, 58, 61, 105, 233, 280, 366

O

Oklahoma 75
Olney, Richard 81
Omdurman Muharebesi (1898)
O'Neill, Paul 326
On War (von Clausewitz) 196
Oregon 78
Oregon Antlaşması (1846)
Orta Afrika Cumhuriyeti 229
Orta Amerika 31, 82, 94, 97, 98, 99, 100, 111, 162, 173, 175, 237, 266, 335
Ortadoğu 14-5, 17, 30-1, 37, 41, 57, 59, 65-6, 149-65, 168-9, 172, 175-6, 182, 184, 197, 202, 206, 208, 217-21, 254, 259, 261-2, 273, 276, 305, 322, 344-5, 347, 357
Osmanlı İmparatorluğu 217, 273
O'Sullivan, John 76

Ö

öldürme oranı 140
özgürlük 14, 34, 36, 62-3, 65, 92, 100, 118, 147, 199, 225, 227, 268, 280, 344, 361

P

Page, Walter 93
Pakistan 30, 129, 171, 183, 185, 196-7, 204, 221
Palau 361
Panama 94, 106, 129, 173, 175, 361
Panama Kanalı 94, 173
para birimi 25-6, 29, 45, 146, 149, 238, 283, 289, 306, 332, 334, 338, 340-1, 347
Paris Antlaşması (1898) 89, 90
petrol rezervleri, Ortadoğu 320
Pew Global Tutumlar anketi
Portekiz 124, 203, 218, 232, 237, 301-2
Porto Riko 52, 56, 82, 87-8, 96-7, 101, 139, 217, 219, 344, 361
Poverty and Un-British Rule in India (Dadabhai) 243
Powell, Colin 20, 42, 174-5, 177, 181, 185, 190, 211, 252, 261
Powell Doktrini 185
Prestowitz, Clyde 38
Price, Byron 24, 38, 120, 328, 347
Priest, Dana 41, 54, 159, 172, 174, 181, 197, 350, 352
Prusya 354
Puccini, Giacomo 343, 344
Putin, Vladimir 203

R

Ranke, L. von 27, 354
Reagan, Ronald 24, 37, 158, 162, 172-3, 187-8, 315
"*Revolutionary Catechism* (Nechaev) 165
Reynolds, William 85, 209
Ridgway, Matthew B. 135, 136
Ridley, Lord 306
Robinson, Ronald 46, 155, 218, 365
Rogoff, Ken 336
Roma Antlaşması 300, 307
Roma İmparatorluğu 31, 41, 50, 311, 349
Roosevelt Çıkarımı 97, 106
Rosecrance, Richard 45, 154, 156-7, 159, 308
Rostow, Eugene V. 159
Rothschild bankası 274
Roy, Tirthankar 243, 244, 245

Ruanda 59, 188, 194, 195, 229
Rudman, Warren B. 168
Rumsfeld, Donald 19, 35, 42, 56, 199, 203, 211-2, 258
Rus İmparatorluğu/Sovyet İmparatorluğu 31, 219
Rusk, Dean 130, 209

S

Said, Nuri 38, 155, 254, 267
Salisbury, Lord 178, 269, 271, 349
Sam, Guillaume 39, 76, 97, 284
Samoa 83, 85, 110
Sandino, Augusto Cesar 98
Santa Anna, Antonio de 76, 77
savunma harcamaları 315
Scarlett, John 206
Schmidt, Helmut 99, 277
Schröder, Gerhard 203
Schwarzenegger, Arnold 322, 343, 346, 353, 356
Scott, Winfield 77, 80, 366
Secret Agent, The (Conrad) 166
Seeley, J. R. 351
sendikalar 113, 298
Seneca 249
senyoraj 45, 338
serbest ticaret 46, 61, 63, 86, 226, 233, 234, 242, 246, 312, 314
Seward, William Henry 78
Sezar, Julius 72, 132, 134, 308
Shackleton, Sir Ernest 262
Shalikashvili, John 352
Shamir, Yitzhak 158
Shigeru 124
Shih Huang-ti 311
Shuster, George 116
sınırlı savaş 132, 135, 136, 140
Sırbistan 191, 192, 193, 194, 258
Siedentop, Larry 306
Sierra Leone 63, 222, 230
Singapur 86, 220, 221, 226
Slaughterhouse 5 (Vonnegut) 103
Slovakya 298
Slovenya 189
Smetters, Kent 324-6, 330
Smith, Jacob H. 38, 46, 59, 72, 89, 91, 93, 95-8, 100, 115-6, 121, 129, 172, 364
Soğuk Savaş 16, 26-7, 37, 49, 57, 121, 125, 129, 146, 151, 159, 160, 162, 171-8, 196, 264, 279, 315, 344, 354
Somali 59, 184, 185, 195, 230
Somoza Garcia, Anastasio 98
Sosyal Güvenlik 23, 25, 67, 323-8, 333
Sovyetler Birliği 16-7, 27, 35, 37, 54, 66-7, 122, 127, 130, 136, 148, 154, 157, 159, 162, 171-2, 175, 181, 218, 232, 313, 315, 344
soykırım 187-9, 194-5, 200, 202, 211-2
Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi 187-8
Srebrenitsa 189-90
Stack, Sir Lee 274
stagflasyon 160
Stalin, Josef 103, 121, 131, 154, 165, 171
Star Wars 147
Stimson, Henry L. 98
Straw, Jack 246
Strong, Josiah 26, 84
Subic Körfezi 92, 259
Sudan 164, 172-3, 183, 269
Sullivan, Andrew 12, 76, 278
Summers, Harry G. 26, 141, 319, 366
Suriye 150, 156-7, 160, 167, 172, 204, 344, 345
Suudi Arabistan 129, 152-3, 156, 159, 161, 164, 168, 181-3, 202
Süveyş Kanalı 154-6, 268, 274
Swender, Jack S. 144
SWNCC 114

Ş

Şarm eş-Şeyh 156
Şili 147, 161, 204, 226, 237-40

T

Tacikistan 197, 222, 229
Taft, William Howard 90

tahvil piyasası 236
Talib, Seyyid 254
Taliban 52, 196-9, 211-2, 314
Tayland 226
Tayvan 17, 129, 134, 226, 228, 338
tek taraflılık 177, 211, 274
telekomünikasyon 59
Terminator 3 346
terörizm 27, 65, 152, 165-7, 171-2, 176, 197, 212, 324, 354
Thatcher, Lady 302, 327
Threatening Storm, The (Pollack) 201
Time 1, 56, 60, 86, 108, 164, 320
Tocqueville, Alexis de 354
Todd, Emmanuel 55
Toynbee, Arnold 63, 110-1
Truman, Harry 107, 116, 120, 122-3, 127, 131-7, 153, 154
Tudjman, Franjo 188
Tunus 167
Türkiye 129, 148, 150, 152, 161, 165, 203, 240, 269, 275, 304-5
Twain, Mark 90-1
Tydings-McDuffie Yasası (1934) 92

U
Uganda 195, 229
Ulusal Güvenlik Komisyonu 168
Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) 122, 211
ulus-devletler 217, 233, 284
ulus inşası, ABD 15, 40, 66, 111, 129, 195, 211, 212, 216, 262, 264, 309, 347, 351, 355
Uluslararası Adalet Divanı 179, 187
Uluslararası İşbirliği Merkezi 317
Umman 160
United Fruit Company 97
UNMIK (Kosova'daki BM Misyonu) 193
UNMOVIC 200, 206
UNPROFOR 189-90
UNSCOM 182, 199-200
Utah 77
Uzak Doğu Komisyonu 114

Ü
Ürdün 156-7, 166-7

V
Van Buren, Martin 76
Vance, Cyrus 189
vatandaşlık 50, 72, 349
Védrine, Hubert 44
Vefd 273
Veracruz 77, 99, 111
vesayet 110
VIII. Henry, İngiliz kralı 43
Vidal, Gore 38, 91
Vietnam 37, 108, 129-30, 138-48, 151, 161, 174, 181, 185, 209, 220, 258, 260, 264, 344, 352, 361-2
Vietnam Savaşı 140-1, 143, 145-6, 185, 362
Villa, Pancho 100-1
Villepin, Dominique de 203, 205
Virgin Adaları 52, 97, 219, 361
Vonnegut, Kurt 103

W
Wake Adası 52, 85
Walker, William 82
Waller, Littleton W.T. 91
Wall Street Journal 16, 18, 40, 63, 203, 247, 262, 318, 336
Wal-Mart 317, 322
Warrior Politics (Kaplan) 39
Washington Post 39, 41, 108, 320, 348
Watt, Alan 110
Wealth and Poverty of Nations, The (Landes) 225
Weekly Standard 39, 40
Weinberger, Caspar 172, 315
Westmoreland, William 140, 144
White, Edward Douglas 23, 87, 283, 323, 364
Wolfe, Thomas 115-6, 119, 343
Wolfowitz, Paul 20, 41, 252-3
Wolseley, Sir Garnet 269

Y
yabancı sermaye 25, 282
Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihat için Dünya İslami Cephesi 163
Yahudiye 157
Yakın Doğu dilleri 260
Yale Üniversitesi 260
Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi 39
Yeniden Yapılanma ve İnsani Yardım Ofisi 252, 262
Yeni Zelanda 64, 129, 234-5, 239, 242, 255-6, 327, 347
Yeşil Kitap (Savunma Bakanlığı) 57, 128
Yönetim Konseyi, Irak 252, 261, 264
Yugoslavya, dağılımı 52, 189, 191, 194, 273
yumuşak güç 17, 57-9, 346
Yunanistan 71, 123-4, 152, 171, 284, 296-7, 301-2

Z
zaibatsu 114, 124
Zaire 195
zayiat 193
Zelaya, José Santos 95
zengin ülkeler 223, 236
Zink, Harold 120
Zinni, Anthony 41, 172, 181, 350

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ YIKILMAYA MAHKUM BİR İMPARATORLUK MUDUR?

"*Colossus*'ta Niall Ferguson ABD'nin potansiyel olarak bütün dünyada yeni bir uygarlaştırma misyonu yürütebilecek güce sahip olduğunu ama kendisinde gerekli irade ve donanımın bulunmadığını gösteriyor. Orijinal ve kışkırtıcı argümanlarla dolu bir kitap..."
Washington Post

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın son resmî imparatorluğu kendisine tabi topluluklara özgürlük vererek emperyal konumundan feragat etmek zorunda kaldı. Artık "üzerinde güneş batmayan ülke" nitelemesini sürdürecek ne gücü ne de takati kalmıştı. Büyük Britanya'dan doğan güç boşluğu ve Sovyetleri Birliği'nin hızlı yükselişi karşısında Amerika Birleşik Devletleri, yeni bir emperyal güç olarak ortaya çıktı. Gelgelelim hiçbir zaman o özendiği Büyük Britanya İmparatorluğu gibi bir başarı elde edemedi.

ABD ezici askerî, ekonomik ve kültürel hakimiyetine rağmen iradesini diğer uluslara kabul ettirme konusunda hep isteksiz oldu, istediği nadir zamanlardaysa başarılı olamadı. Zorba bir kolluk gücü gibi dünyanın dört bir köşesinde operasyonlar yürüttü ama Kore'den Vietnam'a, Afganistan'dan Ortadoğu'ya, Latin Amerika'dan Güneydoğu Asya'ya kadar birçok bölgede hezimete uğradı. Peki ama neden?

Niall Ferguson salgın hastalıkları kontrol altına almak, tiranları devirmek, yerel savaşları sona erdirmek ve terör örgütlerini ortadan kaldırmak için yirmi birinci yüzyılda "imparatorluk rejiminin" her zamankinden daha gerekli olduğunu yazıyor. Ancak ABD kendini gücünü inkar ediyor ve küresel gücün getirdiği siyasi ve ahlaki sorumlulukları kabul etmiyor. *Colossus* bu cesaret eksikliğinin ABD'ye nasıl yıkım getireceğini orijinal tezler üzerinden irdeliyor.

Büyük Britanya, Birinci Dünya Savaşı ve Rothschild ailesine dair nitelikli çalışmalarıyla tanınan meşhur tarihçi Niall Ferguson *Colossus: Amerikan İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü*'nde ABD'nin tarihi ve yirmi birinci yüzyıldaki konumu üzerine ufuk açıcı bir çalışmaya imza atıyor.

Kronik
kronikkitap.com kronikkitap
ISBN: 978-625-6774-73-5
9 786256 774735